

Zločin a trest

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

OBSAH

ČÁST PRVNÍ	7
1	8
2	17
3	35
4	49
5	62
6	73
7	86
ČÁST DRUHÁ	98
1	99
2	117
3	128
4	143
5	155
6	168
7	190
ČÁST TŘETÍ	209
1	210
2	224
3	237
4	252
5	265
6	286
ČÁST ČTVRTÁ	298
1	299
2	314
3	327
4	336
5	354
6	375

ČÁST PÁTÁ.....	384
1	385
2	404
3	418
4	434
5	452
ČÁST ŠESTÁ	467
1	468
2	479
3	495
4	506
5	518
6	534
7	549
8	559
EPILOG.....	570
1	571
2	580

ČÁST PRVNÍ

1

Začátkem července, v době velkých veder, vyšel v podvečer ze svého pokojíku, který měl pronajatý v S-ské ulici, mladý muž a pomalu, skoro nerozhodně se loudal ke K-novu mostu.

Šťastně proklouzl po schodech nespátrěn svou bytnou. Jeho pokojíček byl až v podkroví vysokého čtyřpatrového domu a vypadal spíš jako skříň než příbytek. Bytná, u níž si světničku i s obědy a úklidem najímal, bydlela o schody níže v samostatném bytě, a kdykoli mladý muž vycházel, musel projít kolem její kuchyně, téměř vždy dokořán otevřené na chodbu. A pokaždé měl až chorobně bázlivý pocit, který mu byl nanejvýš trapný a odporný. Byl totiž u své bytné po krk zadlužen a bál se jí přijít na oči.

Nebylo to však z bázně nebo uskřípnutosti, spíš právě naopak; od jisté doby totiž prožíval stavy podráždění a přecitlivělosti blízké hypochondrii. Stáhl se tak hluboko do sebe a změnil se v takového samotáře, že se bál jakéhokoliv setkání, nejen setkání s bytnou. Trpěl nouzí, ale i stísněné poměry ho v poslední době přestaly tížit. O své existenční záležitosti už se vůbec nestaral a ani nemínil starat. Žádná bytná mu ve skutečnosti nemohla nahnat strach, i kdyby proti němu chystala cokoliv. Ale než vystávat na schodech a poslouchat všelijaké třesky plesky, po nichž mu zhola nic nebylo, neustálé vymáhání nájemného, hrozby a lamentace, a přitom ještě sám se vykrucovat, smlouvat a lhát, ne, to už bylo opravdu lepší propížit se po schodech jako kočka a vyklouznout z domu nepozorovaně.

Tentokrát si ostatně, už na ulici, sám s údivem uvědomil, jaký děs vlastně má ze setkání se svou věřitelkou.

Chci se pustit do tak velké věci, a přitom se bojím takových hloupostí, pomyslel si s divným úsměvem. Ba... ano... mnohé je v moci člověka, a člověk po tom všem ani nenatáhne ruku jen a jen

ze zbabělosti... to už je prostě axiom... Čeho se lidé nejvíc bojí? Zajímavá věc – nového kroku, nového vlastního slova, toho se bojí ze všeho nejvíc... Ostatně, já až moc žvaním. A pro samé žvanění nic nedělám. Ale dost možná, že je to naopak – žvaním, protože nic nedělám. To ten poslední měsíc jsem se naučil tak žvanit, když jsem celé dny ležel jako krtek a přemýšlel... o tom, jak lítají pečení holubi do huby. A proč a nač tam teď vlastně jdu? Copak jsem toho schopen? Copak to myslím vážně? Ani trochu! To jen tak laškuju se svou fantazií, pohrávám si. Ano, snad si jen pohrávám.

Na ulici bylo strašné vedro a ještě k tomu dusno, tlačence, všude vápno, lešení, cihly, prach a ten příznačný letní puch, dobře známý každému obyvateli Petrohradu, který si nemůže dopřát letní byt, a to všecko dohromady nepříjemně doléhalo na mladíkovy nervy, beztak už otřesené. Nesnesitelný puch z krčem, jichž bylo v té čtvrti zvlášť mnoho, a opilci, které potkával na každém kroku, přestože byl všední den, doplňovali odporný a skličující kolorit obrazu. V mladíkově jemné tváři to na okamžik zacukalo hlubokým odporem. Byl to mimochodem muž velmi hezký, tmavě plavý, s krásnýma temnýma očima, dost vysoký, štíhlý a urostlý. Za malou chvíli se však ponořil do nějakých přehlubokých myšlenek nebo spíš upadl do jakéhosi transu a kráčel, nevnímaje nic kolem sebe a ani nechtěje vnímat. Jen občas si pro sebe něco zabručel z vžitého sklonu k monologům, který si před okamžikem sám přiznal. Zároveň však si byl vědom, že se mu myšlenky chvílemi matou a že je velmi zesláblý – už druhý den neměl takřka v ústech.

Oblečen byl tak uboze, že leckterý otrlý člověk by se styděl objevit se v takových hadrech na ulici. Ostatně v této čtvrti se stěží někdo pozastavil nad cizím zevnějškem. Blízkost Senného náměstí, hojnost jistých podniků a převážně řemeslnické a dělnické obyvatelstvo, stěsnané v těchto ulicích a uličkách ve středu města, zpestřovaly celkový rámec někdy takovými zjevy, že by bylo vlastně nemístné některé té figuře se divit. V mladíkově duši se však už nastřádalo to-

lik nenávistného opovržení, že přes všechnu svou někdy dětinskou nedůtklivost byl na ulici nejmíň citlivý na své cary. Jinak se ovšem stavěl k setkání s některými známými nebo i s někdejšími kolegy, s nimiž se ani dříve nestýkal rád... A přece když jakýsi ochmelka, který bůhvíproč a bůhvíkam v tu hodinu jel na ohromném voze taženém ohromnou formanskou kobyloou, na něj zavolal: „Hej, ty německý kloboučníku!“ a povykoval a ukazoval naň prstem, mladík se zastavil a křečovitě se chytil za klobouk. Byl to vysoký kulatý klobouk od Zimmermanna, jenže už nadobro onošený, vyrudlý, děravý a plný skvrn, bez střechy, nemožně zborcený ke straně. Přesto mladíkem neotrásl stud, nýbrž docela jiný pocit, blízký až zděšení.

To jsem mohl vědět, koktal zmateně. To jsem si mohl myslet! To už přestává všechno! Nějaká takováhle hloupost, nějaká pitomá maličkost obrátí celou věc vniveč! Samozřejmě, tenhle klobouk je příliš nápadný... nápadný, protože je komický... K svým hadrům musím mít čepici, stačí nějaká stará placka, ale ne tuhle nestvůru. Nikdo takový nenosí, zdaleka bije do očí, každý si ho zapamatuje... hlavně potom zapamatuje, a už bude corpus delicti. A zatím musím být co nejméně nápadný... Maličkosti, maličkosti rozhodují...! Právě tyhle hloupé maličkosti vždycky všechno zmaří...

Nešel daleko; věděl dokonce, kolik je to kroků od průjezdu jeho domu: přesně sedm set třicet. Spočítal to jednou, když se přespříliš zasní. Tehdy těm svým snům ještě sám nevěřil a jen se vzněcoval jejich obludnou, ale vábnou opovážlivostí. Dnes, měsíc poté, už se na to díval jinak a přes všechny pichlavé monology o svou vlastní nemohoucnost a nerozhodnost si vlastně proti své vůli navykl pokládat ten „obludný sen“ už za pevný záměr, třebaže si dosud docela nevěřil. A teď dokonce šel provést *zkoušku* svého záměru a jeho rozrušení se s každým krokem zvětšovalo.

S umdlévajícím srdcem, rozechvěn na nejvyšší míru, došel k velikánskému domu, jednou stěnou obrácenému k průplavu a druhou do ulice. V domě byly samé malé byty obývané všelijakými řeme-

slníky – krejčími, zámečníky, kuchařkami, různými Němci, děvčaty, která si na sebe vydělávala, drobnými úředníčky a podobně. Vcházející a vycházející lidé se jen míhali mezi oběma průjezdy i na obou dvorech. Sloužili tu tři nebo čtyři domovníci. Mladíka velmi uspokojilo, že nepotkal ani jednoho z nich, a nepozorován vklouzl v průjezdu hned doprava na schodiště. Bylo tmavé a úzké, „zadní“, ale to už měl mladý muž všechno zjištěné a prozkoumané. Jemu se tohle prostředí dokonce zamlouvalo – v téhle tmě nemohlo být ani zvědavé oko nebezpečné. Když mám takový strach už teď, jak by mi asi bylo, kdyby opravdu jednou mělo dojít k činu? napadlo ho mimoděk, jak vycházel do třetího poschodí. Tady mu zahradili cestu nosiči – vysloužilí vojáci – vynášející z jednoho bytu nábytek. Věděl už z dřívějšíka, že v tom bytě bydlí nějaký ženatý Němec, úředník. Tak Němec se tedy stěhuje, to znamená, že v třetím poschodí, na tomhle schodišti, na téhle chodbě bude nějakou dobu obydlen jen stařenin byt. To je dobře... pro všechny případy..., pomyslel si zase a zazvonil u stařeniných dveří. Zvonek cinkl tak slabě, jako by byl plechový a ne měděný. Malé byty v podobných domech mají skoro vesměs takové zvonky. Jeho zvuk se mu už vytratil z paměti a teď jako by mu to zvláštní cinknutí náhle cosi připomnělo a jasně vybavilo... Až se otřásl, tak měl dnes vybičované nervy. Za chvilku se dveře nepatrně pootevřely a nájemnice si uzoučkou škvírkou se zřejmou nedůvěrou prohlížela příchozího, bylo vidět jen, jak se ze tmy blyští její očka. Ale když zjistila, že je na chodbě živo, osmělila se a otevřela docela. Mladík překročil práh a vstoupil do tmavé předsíně přehrazené zástěnou, za níž byla malá kuchyňka. Stařena před ním stála mlčky a tázavě k němu vzhlížela. Byla to drobounká, suchá, asi šedesátiletá babka se zlýma pichlavýma očima a malým špičatým nosem, prostovlasá. Nažloutlé, jen řídce prošedivělé vlasy byly silně namaštěné. Tenký, vytáhlý krk podobný kuří noze měla omotaný jakýmsi flanelovým hadříkem a přes ramena, ačkoliv bylo takové vedro, měla volně přehozenou olezlou a vyrudlou kožešinovou kazajku. Skoro bez ustání

kašlala a pohekávala. Mladík se na ni asi nějak divně podíval, protože se jí v očích znovu kmitla dřívější nedůvěra.

„Jsem Raskolnikov, student, byl jsem u vás asi před měsícem,“ vyhrkl chvatně a lehce se uklonil; uvědomil si, že musí být vlídnější.

„Pamatuju si, mladý pane, moc dobře si pamatuju, že jste tu byl,“ řekla důrazně stařena, ale dál upírala na jeho tvář tázavý pohled.

„Tak jsem tu prosím zas... a zase s takovým obchůdkem...“ pokračoval Raskolnikov, trochu zaražený a udivený stařeninou nedůvěřivostí.

Ale dost možná, že je taková vždycky a že jsem si toho tenkrát nevšiml, pomyslel si stísněně.

Stařena ještě chvíli jakoby nerozhodně mlčela, pak ustoupila stranou, pokynula hostu ke dveřím pokoje a pustila ho před sebou:

„Jděte dál, mladý pane!“

Pokoj, kam mladíka uvedla, nebyl příliš prostorný, měl žlutě tapetované stěny, v oknech pelargonie a mušelínové záclonky; v té chvíli byl prozářen zapadajícím sluncem. *Toho dne* asi bude slunce svítit zrovna tak! uvědomil si letmo Raskolnikov a rychle se rozhlédl po místnosti, aby si všechno co nejzevrubněji obhlédl a vštípil do paměti. V pokoji však nebylo nic pozoruhodného. Zařízení, vesměs starodávné, ze žlutého dřeva, tvořil divan s velkým ohýbaným dřevěným opěradlem, oválný stůl před divanem, mezi okny toaletní stolek se zrcadlem, několik židlí přistavených ke stěnám a dva nebo tři žlutě zarámované laciné barvotisky představující německé slečny s ptáčky v rukou – víc nábytku v místnosti nebylo. V koutě pod malou ikonou hořelo věčné světlo. Všude bylo velmi čisto, nábytek i podlaha byly naleštěné, všechno se jen blyštělo. Lizavetino dílo, pomyslel si mladý muž. V celém bytě nebylo nikde ani prášku. Na takovouhle čistotu si potrpí zlé staré vdovy, pokračoval pro sebe a zvědavě stočil oči po kartounové záclonce na dveřích do druhého maličkého pokojíku, kde stála stařenina postel a prádelník a kam doposud nenahlédl. Víc pokojů než ty dva byt neměl.

„Co ráčíte?“ zeptala se přísně stařena, když za ním vešla do pokoje, a jako dříve si stoupla přímo před něho, aby mu viděla do tváře.

„Rád bych zastavil tuhle věc!“ Vytáhl z kapsy staré ploché stříbrné hodinky. Na odklápěcím víčku byl vyobrazen glóbus. Řetízek byl ocelový.

„Ale už vypršela lhůta té vaší dřívější zástavy. Předevčirem to byl měsíc.“

„Splatím vám procenta ještě za jeden měsíc, posečkejte mi.“

„To záleží čistě na mé dobré vůli, mladý pane, jestli vám počkám, nebo jestli tu vaši věc prodám.“

„Kolik dáte za tyhle hodinky, Aleno Ivanovno?“

„Nosíte hlouposti, mladý pane, nemá to za nehet ceny. Na prstýnek jsem vám posledně půjčila dva papírky, a zatím se dostane u zlatníka nový za půldruhého rublu.“

„Dejte mi čtyři rubly, vyplatím je, jsou po otci. Brzy dostanu peníze.“

„Půldruhého rublu, prosím, víc ne, a procenta napřed, jestli bude libo.“

„Půldruhého rublu!“ vybuchl mladík.

„Jak si přejete.“ Stařena mu podala hodinky zpátky. Mladík je vzal tak rozezlený, že byl rozhodnut odejít; ale zavčas se ovládl, uvědomil si, že už nemá kam jít a že přišel ještě kvůli něčemu jinému.

„Tak mi je dejte!“ řekl hrubě.

Stařena sáhla do kapsy pro klíče a odešla do druhého pokojíku za záclonky. Mladík sám uprostřed místnosti zvědavě poslouchal a podle zvuků se domýšlel. Bylo slyšet, že otevřela prádelník. Nejspíš horní zásuvku, hádal. Tak klíče nosí v pravé kapse... Všechny pohromadě na ocelovém kruhu... Jeden klíč je mnohem větší než ostatní, se zubatým koncem, ten jistě není od prádelníku... Má tedy ještě nějakou schránku nebo truhlu... Zajímavé. K truhlám jsou skoro vždycky takové klíče... Ne, jak je to všechno ničemné...

Stařena se vrátila.

„Tak tedy, mladý pane, bereme-li deset kopějek z rublu měsíčně, máme to z půldruhého rublu patnáct kopějek, které mi zaplatíte na měsíc dopředu. A za ty dva dřívější rubly vám ještě padá na vrub a srazí se vám dvacet kopějek. Úhrnem pětatřicet. Zbývá tedy k vyplacení na vaše hodinky ještě rubl patnáct kopějek. Tak prosím.“

„Jak to! Ted' už dokonce jen rubl patnáct kopějek!“

„Přesně tak, prosím.“

Nehádal se a přijal peníze. Díval se na stařenu a stále se neměl k odchodu, jako by chtěl ještě něco říct nebo udělat a jako by sám nevěděl co...

„Možná že vám, Aleno Ivanovno, brzy přinesu ještě jednu věc... stříbrnou... pěknou... tabatěrku... jen co ji dostanu zpátky od kamaráda...“ V rozpacích se odmlčel.

„Potom se tedy domluvíme, mladý pane.“

„Sbohem... A vy pořád doma tak sama? Sestřička je pryč?“ zeptal se co nejledabyjeji, vycházeje do předsíně.

„Copak byste jí chtěl, mladý pane?“

„Ale nic zvláštního. Jen jsem se tak zeptal. A vy hned... Sbohem, Aleno Ivanovno!“

Odešel velmi zmaten. A jeho zmatek stále sílil. Když šel ze schodů, několikrát se dokonce zastavil, jako by ho náhle cosi ohromilo. A posléze, už na ulici, vyrazil:

„Bože můj, jak je to všechno odporné! A copak opravdu, copak jsem opravdu... ne, to je nesmyslné, to je nechutné!“ dodal rozhodně. „Copak jsem si opravdu mohl umanout tak hroznou věc? Jaké špinavosti je schopné mé srdce! Ano, hlavně jaké špinavosti, jaké nechutnosti, jaké nejodpornější nízkosti...! A to jsem celý měsíc...“

Ani slova, ani citoslovce nestačila, aby vyjádřila jeho pobouření. Nepředstavitelný hnus, který mu začal svírat a tížit srdce, už když k stařeně šel, vystupňoval a znásobil se ted' tak, že nevěděl, kam se před tím zoufalým stavem podít. Šel po chodníku jako opilý, nevní-

maje chodce a vrážeje do nich, a vzpamatoval se až v příští ulici. Když se rozhlédl, shledal, že stojí u pivnice, do níž se scházelo z chodníku po schodech do suterénu. Ze dveří pivnice právě vycházeli na ulici dva nadávající, navzájem se podpírající opilci. Raskolnikov bez dlouhého rozmýšlení seběhl dolů. Doposud nikdy do žádné pivnice nevkročil, ale nyní se mu motala hlava a mimoto ho sužovala palčivá žízeň. Dostal chuť na studené pivo, tím větší, že svou náhlou slabost přičítal i své vyhladovělosti. Posadil se do tmavého špinavého kouta za lepkavý stolek, objednal si pivo a dychtivě vypil první sklenici. Okamžitě pocítil úlevu, myšlenky se mu vyjasnily. Nesmysl je to všechno, povzbuzoval se, darmo jsem se rozčiloval! Obyčejná fyzická nevolnost! Spraví to sklenice piva a nějaký ten suchar – v tu chvíli mozek okřívá, myšlenky se zjasňují, předsevzetí sílí! Fuj, jak je to všechno ubohé! A třebaže si tak opovržlivě odplivl, vyhlížel už vesele, jako by ze sebe najednou shodil nějaké strašlivé břímě, a přátelsky se rozhlédl po hostech. Ale i v tom okamžiku nejasně tušil, že celé to jeho optimistické rozpoložení je také chorobné.

V pivnici bylo v tu dobu jen několik hostů. Hned za dvěma stříknutými, které potkal na schodech, vyhrnula se najednou celá parta, asi pět chasníků a děvče s harmonikou. Po jejich odchodu se místnost ztišila a vyprázdnila. Zbyl tam jeden maličko podroušený u sklenice piva, napohled měšťan; jeho druh, tlustý a obrovitý, v sibiřské čapce a s prošedivělým vousem, klímbal úplně opilý na lavici a tu a tam jako ze spaní rozhazoval rukama, luskal prsty, vsedě pohupoval horní částí těla a notoval k tomu jakousi nesmyslnou písničku, z níž se mu vybavovaly verše jako:

*„Celý rok měl milou rád...
Celý rok měl milou rá-ád...“*

Nebo se najednou probral a zase:

*„Na špacír si půjdu sám,
svoji milku vyhledám...“*

Ale nikdo nesdílel jeho štěstí; jeho zamlklý společník přihlížel všem těm výbuchům nevraživě a nedůvěřivě. Pak tu byl ještě jeden, který vypadal jako úředník na penzi. Seděl sám před svou sklenkou, občas upil nebo se rozhlédl po místnosti. Zdálo se, že i on je něčím rozrušený.

2

Raskolnikovovi byl dav cizí, a jak už řečeno, zvláště v poslední době se stranil společnosti vůbec. Teď ho však najednou začala přitahovat. V jeho nitru zrál cosi nového a zároveň sílila touha po lidech. Celý měsíc zoufalého tesknění a pochmurného rozjitření ho tak ubil, že zatoužil aspoň na chvilku dýchat jiný vzduch, ať kdekoliv, a tak přes všechnu okolní nečistotu mu bylo v pivnici velmi příjemně.

Majitel podniku byl kdesi vedle, ale co chvíli přibíhal do hlavní místnosti odněkud po schůdcích, na nichž se vždy nejdříve objevily jeho švihácké namaštěné holínky s velkými červenými přehyby. Na sobě měl jen košili a strašlivě usmolenou černou atlasovou vestu, byl bez kravaty a celá tvář se mu leskla jako naolejovaný zámek. Za výčepním pultem stál asi čtrnáctiletý chlapec a další, ještě mladší hoch obsluhoval hosty. Byly nabízeny nakrájené okurky, černé suchary a rybí řízky a všecko to odporně zavánělo. Pro dusno nebylo uvnitř skoro k vydržení a všechno bylo tak načichlé kořalkou, že jen z toho vzduchu mohl být člověk v pěti minutách opilý.

Někdy se setkáme třeba s docela neznámým člověkem, který nás zaujme na první pohled, zčistajasna a nenadále, dřív než s ním vyměníme jediné slovo. Přesně takový dojem udělal na Raskolnikova onen host, který seděl v ústraní a připomínal úředníka na penzi. Mladík si ten první dojem později víckrát připomněl, a dokonce v něm viděl předtuchu. Neustále po úředníkovi pokukoval, nakonec i proto, že ten z něho také nespouštěl oči a že bylo vidět, jak má tisíc chutí dát se do řeči. Naproti tomu na ostatní hosty v pivnici, včetně majitele, hleděl úředník jaksi bez zájmu a přímo znuděně, s trochou povýšené přezíravosti jako na lidi nižšího postavení i vzdělání, s nimiž si nemá co říct. Bylo mu jistě přes padesát, byl střední postavy a silné konstrukce, prošedivělý a hodně už oly-

salý, měl žlutou, od silného pití odulou tvář s napuchlými víčky, pod nimiž svítila z uzoučkých štěrbinek maličká, leč živá zarudlá očka. Ale jedno na něm zaráželo – to, že z jeho pohledu vyzářovalo dokonce jakési vytržení, že prozrazoval nepochybnou soudnost a rozvážnost, ačkoliv v něm zároveň probleskovalo i cosi nepřítčetného. Na sobě měl starý, úplně rozedraný černý frak s utrhanými knoflíky. Jen jediný ještě jakžtakž držel a ten si host také zapínal, zřejmě nechtěl přestupovat společenská pravidla. Pod nankinovou vestou vyčuhovala náprsenka, strašně pomačkaná, ušpiněná a pobryndaná. Holil se po úřednicku, naposled už dávno, takže mu na lících vyráželo husté šedivé strnisko. I v jeho pohybech skutečně bylo něco úřednický solidního. Byl však celý nervózní, cuchal si vlasy, občas si trudnomyslně oběma rukama svíral hlavu, opíraje se prošoupanými lokty o politý lepkavý stůl. Konečně se podíval na Raskolnikova přímo a začal hlasitě a úporně:

„Jistěže mi nebudete mít za zlé, velevážený pane, jestliže vás ve vsí počestnosti oslovím. Neboť ačkoliv jste zevnějšku neokázalého, jako zkušený člověk ve vás poznávám muže vzdělaného a sklence nepřivyklého. Pokud jde o mne, já odevždy ctil vzdělanost spojenou s ryzím srdcem, a mimoto jsem titulární rada. Marmeladov je moje jméno, titulární rada. Když dovolíte otázku: také úředník?“

„Ne, student...“ odušil mladík, udivený jak zvláštním, šroubovaným způsobem řeči, tak tím, že byl přímo a bez okolků osloven. Přestože ještě před chvílí na okamžik zatoužil po jakémkoli styku s lidmi, jakmile měl sám odpovědět, náhle znovu pocítil dřívější nepříjemný a podrážděný odpor ke každé cizí osobě, která se mu přiblížila nebo chtěla přiblížit.

„Tak tedy student, anebo studovaný člověk!“ zajásal úředník. „Hned jsem to poznal! Zkušenost, velevážený pane, dlouholetá zkušenost!“ A pochvalně si zatukal na čelo. „Bud' jste studoval, nebo jste přičichl k vědě! Dovolte, prosím...“ Zvedl se a zavrával, vzal láhev a sklenku a přisedl si trochu šikmo naproti mladíkovi. Měl

v hlavě, ale hovořil plyně a hbitě, jen tu a tam se pletl a zakoktával. Na Raskolnikova se prisál se zvláštní dychtivostí, jako by i on nebyl měsíc s nikým hovořil.

„Velevážený pane,“ začal téměř slavnostně, „chudoba není neřest, o tom není sporu. Já vím, že ani pití není ctnost, to je nasnadě. Ale bída, velevážený pane, bída je prosím neřest. Jste-li chudý, stále ještě netratíte ušlechtilost svých přirozených citů, kdežto v bídě vždycky a každý. Za bídu dokonce nevyhánějí z lidské společnosti holí, ale vymetají koštětem, aby vás co nejvíce ponížili; a docela správně! Protože když mám bídu, jsem první ochoten sám sebe urážet! Proto si rád přihnu! Velevážený pane, je to právě měsíc, co pan Lebezjatnikov ztloukl mou manželku, a má manželka, to není to co já! Rozumíte mi, prosím? Dovolte ještě jednu otázku, jen tak z čisté zvědavosti: ráčil jste někdy nocovat na Něvě, na člunech se senem?“

„Ne, nikdy,“ odušil Raskolnikov. „A proč?“

„Vidíte, a já tamodtud přišel, už pátou noc, prosím...“

Nalil si sklenku, upil a zadumal se. Skutečně, na šatech i ve vlasech měl tu a tam přilepené smítka sena. Bylo docela pravděpodobné, že se už pět dní nesvlékal a nemyl. Zvlášť ruce měl špinavé, mastné a rudé, s černými nehty!

Zdalo se, že jeho řeči vzbudily obecný, i když trochu znuděný zájem. Kluci za pultem se začali pochichtávat. Hospodský nejspíš kvůli „mluvkovi“ sešel z horní místnosti a posadil se opodál, líně, ale důstojně zívaje. Marmeladova tu zřejmě dobře znali. I ta jeho záliba v květnaté řeči asi pocházela z častých hospodských rozprávek s všelijakými neznámými lidmi. Tento zvyk se mění u některých pijanů v potřebu, hlavně u těch, kdo mají doma vojnu a jsou tam páte kolo u vozu. Proto se ve svém kroužku vždycky domáhají ospravedlnění, a když to je možné, dokonce vážnosti.

„Mluvko!“ poznamenal hlasitě šenkýř. „Tak co nepracuješ, co nejsi ve službě, když jsi úředník?“

„Proč nejsem ve službě, velevážený pane?“ chytil se toho Marmeladov, který mluvil jen k Raskolnikovovi, jako by se ho byl otázel on. „Proč nejsem ve službě? Myslíte, že mě nebolí srdce z toho, že se tady potloukám? Myslíte, že jsem netrpěl, když pan Lebezjatnikov před měsícem vlastnoručně ztloukl mou paní a já ležel zpitý do němoty? Promiňte, mladý muži, stalo se vám někdy... hm... třeba že jste beznadějně prosil o půjčku?“

„Stalo... vlastně jak to beznadějně?“

„Tak... dočista beznadějně, prosím, když víte už napřed, že to máte marné. Když například napřed nezvratně víte, že onen muž, onen vysoce ušlechtilý a prospěšný muž, vám nedá peníze ani zanic, neboť proč by také, ptám se vás, dával? Ví přece, že mu je nevrátím! Ze soucitu? Ale pan Lebezjatnikov sleduje nové myšlení a onehdy prohlásil, že soucit v dnešní době odmítá i věda a že už se to tak praktikuje v Anglii, kde mají politickou ekonomii. Tak proč by mi, ptám se vás, dával? A tak, ačkoliv víte, že nedá, přesto se k němu vydáte a...“

„Jaký to má smysl?“ podotkl Raskolnikov.

„Jestliže nemáte ke komu, jestliže už nemáte kam jít! A přece je potřeba, aby každý člověk aspoň někam mohl jít. Protože bývají chvíle, kdy člověk musí jít – kamkoliv, ale jít! Když má jediná dcera odešla poprvé se žlutou legitimací, šel jsem tehdy i já... (neboť má dcera si vydělává na žlutou legitimaci),“ dodal v závorce a podíval se na mladíka s jistou obavou. „Nevadí, velevážený pane, nic nevadí!“ ujistil kvapně a navenek docela klidně, když oba hoši za pultem vyprskli a i šenkýř se usmál. „Nevadí, prosím! Ať jen kývají hlavami, mne to nevyvede z míry, neboť všechno už je známo všem a všechno tajné se stává zjevným. A neříkám to s opovržením, nýbrž s pokorou. Ať, ať! *Ejhle, člověk!* Promiňte, mladý muži, mohl byste... Ne, to je třeba vysvětlit silněji a názorněji: ne *mohl* byste, ale *odvážil* byste se, jak se tak na mne díváte, popřít, že jsem mizera?“

Mladík na to neřekl ani slovo.

„Dobře,“ řečňoval dále velmi vážně, ba se zdůrazněnou důstojností, když kolem konečně utichlo nové pochichtávání. „Dobře, ať já jsem mizera, ale ona je dáma! Já jsem zvíře, kdežto Katěrina Ivanovna, moje manželka, je osoba vzdělaná, dcera vyššího důstojníka. Ať, ať jsem padouch a ona žena vznešeného srdce, plná citů zušlechtěných výchovou. A zatím... ach, kdyby mne politovala! Velevážený pane, velevážený pane, je přece třeba, aby každý člověk měl aspoň jediné místečko, kde by ho někdo politoval! Ale Katěrina Ivanovna je dáma sice velkodušná, ale nespravedlivá... A třebaže sám dobře vím, že i když mě tahá za vlasy, tak to dělá jen a jen z měkkého srdce – neboť mě, nerozpakuji se to, mladý muži, opakovat, tahá za vlasy,“ zdůraznil dvojnásob důstojně, když opět zaslechl pochichtávání, „ale bože můj, kdyby mě alespoň jednou... Ale ne, ne! To všechno je v pekle, a darmo mluvit! Darmo mluvit...! Neboť už nejednou se mi dostalo kýženého, už nejednou jsem byl politován, ale... to už mám v povaze, že jsem od přírody hovado!“

„To bych řekl!“ zívł šenkýř.

Marmeladov důrazně udeřil pěstí do stolu.

„Povídám, že už to mám v povaze! Zdalipak víte, zdalipak víte, milý pane, že jsem jí propil dokonce punčochy? Nikoliv střevíce, prosím, to by člověk aspoň trochu chápal, nýbrž punčochy, propil jsem jí punčochy, prosím. A šáteček z kozího chmýří, dárek z minulosti, její vlastní věc, nikoliv mou, tak ten jsem jí také propil. A přitom žijeme v studeném podnájmu, kde se tuhle zimu nastydlá a začala kašlat, až teď kašle krev. Máme tři malé děti a Katěrina Ivanovna je od rána do noci v kole, drhne a myje, i děti umývá, neboť odmalička přivykla čistotě, ale je slabá na prsa, náchylná k souchotinám, a já to cítím. Myslíte, že to necítím? A čím víc piju, tím líp to cítím. Však piju jen proto, že v tomto nápoji hledám soucit a slitování... Piju, protože chci trpět dvojnásob!“ A jako v zoufalství položil hlavu na stůl.

„Mladý muži,“ pokračoval zase vzpřímen, „čtu na vaší tváři jakýsi smutek. Vyčetl jsem ho, sotva jste sem vkročil, proto jsem se na vás hned obrátil. A jestliže vás obeznamuji se svou životní historií, nedělám to proto, abych se stavěl na pranýř před těmito tupci, kterým je to stejně všechno známo, nýbrž proto, že hledám vnímavou a vzdělanou duši. Abyste věděl, moje manželka dostala vychování v gubernském dívčím šlechtickém ústavu, a když odtud vycházela, tancovala s šálem před gubernátorem a jinými osobnostmi a dostala za to zlatou medaili a čestný diplom. Medaili... no, tu medaili jsme prodali... už před dlouhou dobou... ehm..., ale diplom má doposud schovaný v truhle, ještě nedávno ho ukazovala naší bytné. Ačkoliv se s ní ustavičně hádá, přece jen se chtěla aspoň někomu pochlubit, svěřit vzpomínky na šťastné minulé dny. A já ji proto neodsuzuji, ne, neodsuzuji, neboť nic jiného než vzpomínky jí už nezbylo, všechno ostatní je dávno to tam! Ano, ano, je to paní vznětlivá, hrdá a nepoddajná. Sama drhne podlahy a je živa z černého chleba, ale nevážnost k sobě nestrpí. Právě proto nezamhouřila oči nad hrubostí pana Lebezjatnikova, a když jí za to pan Lebezjatnikov natloukl, ulehla spíš z rozrušení než od jeho bití. Vzal jsem si ji už jako vdovu, s třemi dítky jako schůdky. Prvního muže, důstojníka od přechoty, si vzala z lásky, utekla kvůli němu z domu. Měla ho ráda nadevšecko, ale čichl ke kartám, dostal se až před soud a nakonec umřel. Poslední dobou ji bil a ona, ačkoliv mu nic neslevila, jak naprosto přesně vím i z listin, vzpomíná na něho dodnes v slzách a vyčítá mi ho, ale já jsem rád, jen rád, protože se aspoň v představách někdy vidí šťastnou... Zůstala po jeho smrti s třemi nezletilými dítky ve vzdáleném a drsném újezdě, kde jsem tenkrát pobýval i já, a zůstala tam v takové nuzotě zoufalé, že vám to vypovědět nemohu, ačkoliv už jsem viděl hodně nevidaných případů. Všechno příbuzenstvo se jí zřeklo. A pak – byla hrdá, přespříliš hrdá... A tenkrát, velevážený pane, tenkrát jsem jí já, taky vdovec, s čtrnáctiletou dcerou z prvního manželství, nabídl ruku, protože jsem se na takové sou-

žení nemohl dívat. Jakého stupně její utrpení dostoupilo, můžete usoudit z toho, že tato vzdělaná, jemně vychovaná žena s dobrým jménem byla ochotna mou nabídku přijmout! A přijala! Sice plakala a vzlykala, rukama lomila, ale přijala! Neboť už neměla kam jít. Chápete vůbec, chápete vůbec, velevážený pane, co to znamená, když člověk už nemá vůbec kam jít? Ne! To vy jistě nechápete... A celý rok jsem bezúhonně a svatě plnil svou povinnost a tohohle jsem se ani nedotkl," ukázal prstem na láhev, „ježto mám cit v těle. Ale ani tím jsem se nezavděčil; pak jsem najednou ztratil místo, a taky ne vlastní vinou, nýbrž následkem snižování personálního stavu. A to už jsem nevydržel...! Teď tomu bude půldruhého roku, co jsme se konečně po dlouhém plahočení a nuzování octli v tomto nádherném hlavním městě, skvívím se mnoha památkami. A tady jsem dostal místo... Dostal a zase ztratil. Rozumíte mi, prosím? Ale teď už vlastní vinou, to už propukla moje slabá stránka... A tak teď bydlím v podnájmu – U Amálie Fjodorovny Lippevechzelové, ale z čeho jsme živi a čím jí platíme, to prosím nevím. Kromě nás jich tam ještě bydlí... sodoma, prosím, spoušť... ano, ano... Ale mezi tím vyrostla i moje dcerka z prvního manželství a raději pomlčím o tom, co má dcerka, než vyrostla, zkusila od své macechy. Katěrina Ivanovna totiž, jak je ztělesněná velkodušnost, tak je to paní vznětlivá a prchlá, umí zpražit... Ba, ba! Ale co, líp na to nevzpomínat! Žádného vychování, jak si snadno představíte, se Soně nedostalo. Zkusil jsem s ní asi před čtyřmi lety probrat zeměpis a světové dějiny, ale protože jsem sám nebyl kovaný a ani obstojné příručky jsem žádné neměl, vždyť těch pár knížek, co jsme měli... ehm...! No, i ty knížky už jsou v tahu, a tím skončilo celé vyučování! Došli jsme k perskému Kyrovi. Později, už ve zralém věku, přečetla ještě několik knih romantického obsahu a pak nedávno, prostřednictvím pana Lebezjatnikova, ještě jednu knížku, Louisovu Fyziologii – neračte znát? – s převelikým zájmem ji přečetla, a dokonce nás sem tam s nějakým úryvkem obeznámila nahlas. A to máte celé její vzdělání.

A teď vám položím, drahý velevážený pane, sám za sebe jednu docela diskrétní otázku: kolik si tak podle vašeho názoru může chudé, ale poctivé děvče vydělat poctivou prací...? Ani patnáct kopějek za den si, velevážený, nevydělá, je-li poctivá a nemá výjimečné nadání, a to nesmí ani na chvíli složit ruce! A ještě takový státní rada Ivan Ivanovič Klopštok – neráčil jste slyšet? – nejenže doposud nezaplátil od ušití půl tuctu holandských košil, ale dokonce ji nectně vyhnal, nadal jí neslušných jmen a dupal na ni pod záminkou, že jeden límeček prý přišla nakřivo. A doma hladovějí děti... A Katěrina Ivanovna chodí po pokoji a lomí rukama, na tvářích jí vyrážejí červené skvrny, jak už to při té nemoci chodí, a prý: ‚Žiješ u nás, příživnice, jíš a piješ, v teple si sedíš,‘ ale o jakémpak pití a jídle může být řeč, když ani ty děti tři dni kůrku neviděly! Ležel jsem tehdy – ale co bych to neřekl! – ležel jsem v opičce, prosím, a slyším, jak Soňa říká (je tak tichoučká, i hlásek má takový pokorný... světlé vlásky a tvářičku vždycky bledoučkou, hubeňoučkou), říká: ‚Snad nechcete, Katěрино Ivanovno, abych na to přistoupila?‘ Darja Francovna, ženština zlovolná a u policie mnohokrát zapsaná, totiž už asi třikrát po naší bytné vzkazovala. ‚A co,‘ odpovídá posměšně Katěrina Ivanovna, ‚jakápak škoda? To je mi nějaký poklad!‘ Ale neodsuzujte, neodsuzujte, velevážený pane, neodsuzujte! Vždyť když to řekla, nebyla při zdravých smyslech, ale hluboce rozrušená, nemocná, kolem plakaly hladové děti, a vůbec to řekla spíše v urážlivém než doslovném smyslu... Neboť Katěrina Ivanovna už má takovou povahu, že jak se rozpláčou děti, ať je to třeba z hladu, hned je začne bít. Tak tedy vidím, jak asi v šest Soněčka vstala, uvázala si šáteček, oblékla pláštíček a odešla ven, a kolem deváté se vrátila. A jak se vrátila, hned ke Katěrině Ivanovně a mlčky před ni vyložila na stůl třicet rublů. Neřekla přitom ani slůvko, aspoň kdyby se na člověka podívala, vzala jen náš velký tenoučkový zelený šátek (máme takový rodinný památeční šátek), úplně si jím zakryla hlavu i obličej a lehla si na postel, tváří ke zdi, jen ramínka a tělo se jí bez

ustání pošukávaly... A já ležel pořád ještě v tom stavu, prosím... A viděl jsem, mladý muži, viděl jsem, jak potom Katěrina Ivanovna, taky bez jediného slůvka, přišla k Soněččině postýlce a celý večer klečela v jejích nohou, líbala jí nohy, zvednout se nechtěla, a pak takhle obě společně usnuly, jedna druhé v objetí... obě... obě... ano, prosím... a já... ležel v opičce, prosím.“

Marmeladov zmlkl, jako by se mu zlomil hlas. Pak si náhle kvapně nalil, napil se a říhl.

„Od té doby, vážený pane,“ pokračoval po chvíli, „od té doby v důsledku jednoho nešťastného případu i donašečství zlovolných osob – na němž se zvláště vydatně podílela Darja Francovna, snad proto, že jsme jí neprokazovali patřičnou úctu – od té doby moje dcera Sofja Semjonovna byla nucena přijmout žlutou legitimaci a z toho důvodu nemohla s námi dále bydlet. Neboť to nechtěla dovolit jak naše bytná Amálie Fjodorovna (a předtím přece sama dělala Darje Francovně zprostředkovatelku), tak i pan Lebezjatnikov... hm... Však právě kvůli Soně měl ten výstup s Katěrinou Ivanovnou. Nejdříve za Soněčkou sám dolízal, a najednou se cítil dotčen: ‚Copak prý já, takový vzdělaný člověk, budu bydlet v jednom bytě s takovou děvkou?‘ Ale Katěrina Ivanovna mu to nedarovala a zastala se jí... a už to bylo... Tak k nám teď Soněčka zaskočí vždycky spíš za tmy a vypomáhá Katěrině Ivanovně a přispívá podle svých možností... A sama je na bytě u krejčího Kapernaumova, v podnájmu, ano, u toho kulhavého a koktavého Kapernaumova, co jeho celá početná rodina taky koktá. I jeho žena koktá... Všichni bydlí v jedné světnici, a Soněčka má zvláštní, s přepážkou... tak, tak... Učinění žebráci a všichni koktaví... ano... Jak jsem to ráno prosím vstal, oblékl jsem své cáry, pozdvihl jsem ruce k nebi a vydal jsem se k Jeho Excelenci Ivanu Afanasjeviči. Račte přece znát Jeho Excelenci Ivana Afanasjeviče...? Nikoliv? Tak to neznáte svatého člověka! To je vosk... vosk před tváří Páně, taje jako vosk...! Měl až slzy v očích, když všechno ráčil vyslechnout. ‚No,‘ říká, ‚Marmeladove, jednou už

jsi zklamal mé očekávání... Přijmu tě ještě jednou na svou osobní zodpovědnost, zrovna tak to řekl, prý, měj to na paměti, můžeš jít! Slíbal jsem prach z nohou jeho, v duchu, neboť ve skutečnosti by to jako vysoký hodnostář a stoupenec nových státních a osvícených myšlenek neráčil dovolit; vrátil jsem se domů, a když jsem ohlásil, že jsem byl znova přijat do úřadu a znova беру gáži, panebože, co se u nás dělo...!“

Marmeladov, přemožen vzrušením, se znova odmlčel. Vtom se nahrnula z ulice celá parta pijáků už dost nachmelených, od dveří se ozval najatý flašinet a nakřáplý dětský sedmiletý hlásek zanotoval „Na samotě“... Kolem byl rázem hluk. Šenkýř a sklepníci se začali točit kolem návštěvníků. Marmeladov jich však nedbal, pokračoval ve vyprávění. Vypadal už velmi zmoženě, ale čím byl podroušenější, tím víc se mu rozvazoval jazyk. Vzpomínkou na nedávný úspěch v úřadě jako by pookřál, dokonce se celý rozzářil. Raskolnikov pozorně poslouchal.

„To se událo, velevážený pane, před pěti nedělemi. Ano... Jak se to obě dověděly, Katěrina Ivanovna i Soněčka, zrovna jako bych se byl ocitl v království nebeském. To když jsem jindy ležel jak zvíře, nadávky se jen sypaly! Ale teď chodí po špičkách a okřikují děti: ‚Pst, Semjon Zacharyč je unavený z úřadu, odpočívá!‘ Před odchodem mě napájejí kávou, smetanu vaří! Začaly kupovat pravou smetanu, slyšíte! A bůh sám ví, kde sehnaly jedenáct rublů padesát na novou slušnou uniformu! Holínky, kalikové náprsenky, prostě úžasné, služební frak, to všechno stloukly dohromady za půldvanácta rublu, a krásně zachovalé, prosím. Přijdu první den z úřadu, a co nevidím, Katěrina Ivanovna nachystala dva chody, polévku a slaninu s křenem, o něčem takovém se nám dříve ani nesnilo. Nemá co na sebe... opravdu nemá, prosím, ale najednou jako by se chystala na návštěvu, je vyšňořená, a ne ledajak, ale tak, umějí udělat z ničeho všechno možné: účes si upraví, k tomu nějaký sněhobílý límeček, rukávky, člověk ji poznat nemůže, tak omládlá a zkrásněla. Soněčka,

děvenka moje, ta jen vypomohla penězi, ale teď, říká, k vám nějakou dobu nesmím tak často chodit, to by se neslušelo, leda za tmy, aby mě nikdo neviděl. Slyšíte, slyšíte to? Šel jsem si po obědě schrupnout, a to byste neřekl, Katěrina Ivanovna to nevydržela, a třebaže se ještě týden předtím s naší bytnou Amálií Fjodorovnou do krve pohádaly, teď ji najednou pozvala na šálek kávy. Dvě hodiny spolu seděly a celou dobu si šeptaly: ‚No tak Semjon Zacharyč je teď v úřadě a bere gáži a navštívil Jeho Excelenci a on sám vyšel, všem nařídil, aby počkali, a odvedl si Semjona Zacharyče kolem všech do své kanceláře.‘ Slyšíte, slyšíte to? ‚Ovšemže jsem,‘ povídá, ‚Semjone Zacharyči, nezapomněl na vaše zásluhy, a ačkoliv vás držela ta lehkomyšlná slabůstka, tak protože jste nyní dal slib a ježto bez vás to šlo u nás z kopce (slyšíte, slyšíte!), spoléhám prý na vaše čestné slovo,‘ totiž všechno to, říkám vám, si jednoduše vymyslela, ale ne snad z nějaké lehkomyšlnosti, prosím, nebo z pouhé vychloubačnosti! Ne, prosím, sama tomu všemu věří, sama se těmi vlastními výmysly utěšuje, na mou duši! A já ji neodsuzuji, ne, tohle neodsuzuji...! A když jsem pak před šesti dny svou první gáži – dvacet tři rublů čtyřicet kopějek – přinesl netknutou domů, řekla mi ‚broučku‘. Prý ‚tys takový můj brouček!‘ A mezi čtyřma očima, rozumíte! Řekl byste, co je na mně krásného, jakýpak já jsem manžel? Ale ne, štípla mě do tváře: ‚Tys takový můj brouček!‘ řekla.“

Marmeladov se odmlčel, chtěl se usmát, ale najednou se mu roztrásla brada. Nicméně se přemohl. Tato krčma, zhýralé vzezření, pět nocí na člunech se senem, půllitrovka, a přitom ta chorobná láska k ženě a rodině uváděly jeho posluchače ve zmatek. Raskolnikov poslouchal napjatě, ale s pocitem bolesti. Měl zlost, že sem kdy chodil.

„Velevážený pane, velevážený pane!“ zaúpěl Marmeladov, když se opanoval, „ach drahý pane, vám je to všechno možná pro smích jako těm druhým a já vás jen obtěžuji hloupostí všech těch ubohých podrobností svého domácího života, ale mně to pro smích není! Neboť já jsem schopen to všechno procítit... Však jsem také zbytek toho

rajského dne svého života a celého toho večera strávil ve vzletném snění: totiž jak všecko zařídím, jak obleču děti a jí ulevím, i jak svou jedinou dceru z hanby do lůna rodiny navrátím... A co všecko ještě... To se přece smí, pane. A prosím, můj drahý pane (Marmeladov se náhle jako by zachvěl, zvedl hlavu a upřeně se podíval na svého společníka), prosím, hned druhý den, po všech těch snech (vlastně dnes už je to pět dní) jsem kvečeru vychytralou lstí, jako zloděj v noci, uzmul Katěrině Ivanovně klíč od její truhly, vzal jsem všecko, co zbylo z mé gáže, kolik to bylo, už si nevzpomínám, prosím, takhle to se mnou dopadlo! Už pátý den jsem z domu, hledají mě, s mým místem je amen a frak leží v pivnici u Egyptského mostu, náhradou jsem dostal tenhleten háv... a se vším je amen!“

Marmeladov se udeřil pěstí do čela, zaťal zuby, zavřel oči a těžce se opřel loktem o stůl. Ale po chvíli se jeho výraz změnil. Podíval se na Raskolnikova se špatně předstíranou potutelností a drzostí a zasmál se:

„Ale dneska jsem si zašel k Soně, aby mi dala něco na zapití kovicoviny! Hehehe!“

„A snad ti nedala?“ křikl ze strany kdosi z nově příchozích a po tom výkřiku se rozřehnal na celé kolo.

„Tady tahle půllitrovka, prosím, je za její peníze,“ řekl Marmeladov výhradně k Raskolnikovovi. „Přinesla mi třicet kopějek, vlastnoručně, to poslední, co jí zbývalo, sám jsem to viděl... Neřekla ani slovo, jen se na mne tiše podívala... Tak se nedívají smrtelníci, tak truchlí a pláčou nad lidmi tam... bez výčitky, bez jediné výčitky...! Ano prosím, třicet kopějek. Ale copak je teď sama nepotřebuje? Co myslíte, drahý, velevážený pane? Musí teď přece dbát o čistotu. A tahle čistota stojí peníze; to je zvláštní čistota, rozumíte? Rozumíte? A pak nějaký ten krém si musí koupit, to přece jinak nejde, škrobené sukně, nějaké ztřeštěné střevíčky, aby mohla nožku na odív vystavit, když musí přecházet kaluž. Chápete, chápete to, velevážený pane, co to je, taková čistota? A prosím, já, její vlastní otec,

já jsem těch jejích třicet kopějek shrábl a šel jsem zapít kocovinu. A už za ně piju! Už jsem je propil, prosím... Řekněte, kdopak se slituje nad takovým člověkem, jako jsem já? Nu? Politoval byste mě teď vy, velevážený, nebo ne? Jen to řekněte, velevážený, politoval, nebo ne? Hehehe!“

Chtěl si znova nalít, ale už nebylo co. Láhev byla prázdná.

„A pročpak tě litovat, co?“ křikl šenkýř, který se u nich zase objevil.

Zahlaholil smích, ozvaly se dokonce nadávky. Smáli se a nadávali jak naslouchající, tak i ti, co neposlouchali – stačil jim pouhý pohled na figurku penzionovaného úředníka.

„Litovat! Pročpak mě litovat!“ zaječel náhle Marmeladov, zvedaje se a napřahuje ruku v prudkém vzepětí, jako by byl právě na taková slova čekal. „Říkáš, pročpak mě litovat? Tak! Mě není proč litovat! Mě je třeba ukřižovat, ukřižovat, povídám, a ne litovat! Ale ukřižuj, soudce, ukřižuj, a ukřižovaného polituj! A pak k tobě sám přijdu, abys mě ukřižoval, neboť neprahnu po veselí, nýbrž po smutku a slzách...! Snad si nemyslíš, šenkýři, že mi tahle láhev byla zřídlem slasti? Smutek, smutek jsem hledal na dně jejím, smutek a slzy, a vychutnal jsem je, dosáhl jsem toho. A slituje se nad námi ten, kdo se slitoval nad všemi a kdo všechny a všechno chápal, On jediný, On je ten soudce. Onoho dne přijde a otáže se: ‚Kde je ta dceř, co se pro macechu zlou a souchotinářskou a pro dítky cizí a nezletilé obětovala? Kde je ta dceř, co se nad otcem svým pozemským, pijanem daremným, nelekajíc se zvlčilosti jeho, slitovala?‘ A řekne: ‚Přijď! Už jednou jsem ti odpustil... Jednou jsem ti odpustil... I teď se ti odpouštějí mnozí hříchové tvoji za to, žes milovala mnoho...‘ A odpustí mé Soně, odpustí, dobře vím, že odpustí... Teď, jak jsem u ní byl, ucítil jsem to tady v srdci...! A všechny rozsoudí a všem odpustí, dobrým i zlým, moudrým i pokorným... A nakonec, až už vyřídí všecky, pak se i k nám obrátí: ‚Vystupte, řekne, ‚i vy! Vystupte opilí, vystupte nemohoucí, vystupte hanební!‘ A my vystoupíme do

jednoho, beze studu, a staneme před ním. I řekne: ‚Jste hovada! Zvířecí je vaše podoba i rod. Ale přijďte i vy!‘ I pozvednou hlasy moudří, pozvednou hlasy rozumní: ‚Hospodine! Proč tyto přijímáš?‘ A řekne jim: ‚Proto je přijímám, moudří, proto je přijímám, rozumní, že ani jediný z nich se sám nepokládal za hodna...‘ A rozevře nám náruč svou a my s pláčem padneme do prachu... a všecko pochopíme! Pak všecko pochopíme...! A všichni pochopí... i Katěrina Ivanovna... i ona pochopí... Bože, přijď království tvé!“

Zničený a vysílený sklesl na lavici, jako by zapomněl na své okolí, a ponořil se do hlubokých dum. Jeho slova udělala jistý dojem; na chvíli se všechno ztišilo, ale záhy se opět ozval smích a nadávky:

„Rozsoudil to!“

„Tlučhuba!“

„Ouřada!“

A podobně.

„Pojďme, velevážený pane,“ zvedl náhle Marmeladov hlavu a podíval se na Raskolnikova: „Odved'te mě... Kozelův dům, ve dvoře. Už musím... ke Katěrině Ivanovně...“

Raskolnikov už dlouho pomýšlel na odchod a sám se chystal, že Marmeladovovi pomůže. Ukázalo se, že tomu slouží mnohem lépe jazyk než nohy, nalehl na mladíka celou váhou. Bylo třeba zdolat dvě stě nebo tři sta kroků. Jak se blížili k domu, padal na opilce stále větší zmatek a strach.

„Já se teď nebojím Katěрины Ivanovny,“ huhlal rozčileně, „ani toho, že mě začne tahat za vlasy. Co jsou to vlasy...! Vlasy jsou hloupost! To vám říkám! Je to tak dokonce líp, když mě začne krákat, ne, toho se nebojím... ale... jejích očí se bojím... ano... očí... Červených skvrn na tvářích se taky bojím... a ještě... jejího dechu se bojím... Viděl jste někdy někoho s touhle nemocí dýchat..., když byl rozčilený? A dětského pláče se také bojím... Protože jestli jim Soňa neobstarala jídlo, tak... opravdu nevím! To opravdu nevím! Ale ran se nebojím... Abyste věděl, velevážený, mě tyhle rány nejenom nebolí, nýbrž pů-

sobí mi rozkoš... Už se bez toho ani nemohu obejít. Tak je to lepší. Ať bije, ať si uleví... to je lepší. Tohle je ten dům, co patří Kozelovi. Zámečníkovi, Němci, bohatému... ved'te mě!“

Vchodem ze dvora vyšli do třetího poschodí. Schody byly čím dál temnější. Bylo už skoro jedenáct, a ačkoliv v tu roční dobu není v Petrohradě pořádná noc, bylo v nejvyšším patře hodně temno.

Malé začazené dveře na konci schodů, docela nahoře, byly otevřené. Kousek svíčky osvětloval strašně nuznou, asi deset kroků dlouhou místnost; ze síně se dala přehlédnout celá. Všecko tam bylo nepořádně zpřeházené, většinou všelijaké dětské hadříky. Zadní kout byl přehrazený dřevým prostěradlem, za kterým pravděpodobně stála postel. Jinak byly v pokoji jen dvě židle a hrozně otrhaný divan potažený voskovaným plátnem, před divanem stál starý kuchyňský stůl z borového dřeva, nenatřený a nepokrytý. Na kraji stolu dohořival v železném svícnu lojový oharek. Měli tedy Marmeladovovi pro sebe celý pokoj, ne jen kout, ale místnost byla průchodící. Dveře do dalších místností či klíček, v něž se byt Amálie Lippevechzelové rozpadal, byly pootevřené. Ozýval se odtud halas a křik. Smáli se tam. Nejspíš hráli karty nebo pili čaj. Občas odtud vylétlo velmi peprné slovo.

Raskolnikov okamžitě poznal Katěrinu Ivanovnu. Byla to strašně přepadlá tenká žena, dost vysoká a urostlá, s dosud krásnými tmavě rusými vlasy a doopravdy rudými ruměnci na tvářích. Přecházela sem tam po své nevelké světnici, ruce sepjaté na prsou, rty speklé, a nepravdělně, přerývaně oddychovala. Oči se jí zimničně leskly, ale jejich pohled byl pichlavý a strnulý, v posledním mihotavém blikání dohořívajícího oharku působila ta souchotinářská a rozčilená tvář chorobným dojmem. Raskolnikov jí v duchu hádal asi třicet let, opravdu se k Marmeladovovi příliš nehodila... Příchozí neslyšela a vůbec nevnímala; jak se zdálo, nebyla plně při smyslech, neviděla a neslyšela. Ve světnici bylo dusno, okno však neotevřela; ze schodů šel zápach, ale dveře na schody byly otevřené, ze zadní místnosti

se pootevřenými dveřmi valila klubka tabákového dýmu, dráždilo ji to ke kašli, ale nepřivírala. Nejmenší, asi šestileté děvčátko spalo skrčeno na podlaze, skoro vsedě, s hlavou zabořenou do pohovky. Tak o rok starší chlapec se celý třásl v koutě a plakal. Nejspíš byl zrovna bit. Nejstarší, asi desíleté děvčátko, vytáhlé a tenoučké jako sirka, jen v nuzné a potrhané košilce a ve vetchem soukenném zimníčku přehozeném přes nahá ramínka, který mu nedosahoval ani po kolena, jak byl ušit jistě už před dvěma lety, stálo v koutě vedle bratříčka a objímalo ho kolem krku dlouhou, na sirku vyschlou rukou. Nejspíš ho konejšila, cosi mu šeptala a všemožně ho chlácholila, aby se snad opět nerozvzlykal, a současně bázlivě pokukovala po matce svýma velikánskýma černýma očima, které se na jejím vyhublém a vylekaném obličejíčku zdály ještě větší. Marmeladov nevešel dovnitř, ale klesl hned ve dveřích na kolena a Raskolnikova postrčil kupředu. Když žena spatřila neznámého, roztržitě se před ním zastavila, na okamžik se probrala a zdálo se, že uvažuje, proč vešel. Ale vzápětí si pravděpodobně řekla, že jde do další místnosti, protože jejich byla průchodící. Už si ho tedy nevšímalá, šla k venkovním dveřím a chtěla je přivřít, ale náhle vykřikla, když na prahu spatřila klečet svého manžela.

„Aha!“ rozkřikla se zběsile. „Už ses vrátil! Ty kriminálníku! Ty vyvrheli... Kde jsou peníze? Ukaž kapsy, co tam máš! Šaty máš také jiné! Kams dal šaty? A peníze? Mluv!“

Horečně mu začala prohledávat kapsy. Marmeladov ihned poslušně a pokorně rozpráhl ruce, aby jí usnadnil hledání. Neměl ovšem u sebe ani kopějku.

„Tak kde jsou peníze?“ křičela. „Panebože, snad všechno nepropil! V truhle přece zbylo dvanáct rublů!“ A v náhlém vzplanutí zuřivosti ho popadla za vlasy a vlekla ho dovnitř. Marmeladov jí to sám ulehčoval tím, že za ní krotce lezl po kolenou.

„I to mě blaží! I to mě nebolí, ale bla-a-ží, ve-le-vá-že-ný pa-ne-e!“ vykřikoval, jak jím cloumala za vlasy, ačkoliv už jednou udeřil

čelem o podlahu. Děcko spící na zemi se probudilo a rozplakalo se. Chlapec v koutě se neudržel, začal se třást a strašně vyděšený, téměř v záchvatu, s nářkem přiskočil k sestřičce. Nejstarší se chvěla jako osika.

„Propil je! Všecko, všecko propil!“ zoufale křičela ubohá žena. „I šaty má jiné! Ubožáci hladoví!“ zalomila rukama nad dětmi. „Zatracený život! A vy, vy se nestydíte,“ obořila se znenadání na Raskolnikova, „vy z krčmy! Ty jsi s ním pil! Ven!“

Mladík neodpověděl a pospíšil, aby už byl odtud. Ke všemu se ještě dokořán otevřely vnitřní dveře a vykouklo z nich několik zvědavců. Vysunovaly se drze rozesmáté hlavy s cigaretami a dýmkami, v domácích čepičkách. Bylo vidět postavy v županech i docela rozhalené, v letním, až neslušném oblečení, některé s kartami v ruce. Zvlášť pobaveně se smáli, když Marmeladov, vláčený za vlasy, vykřikoval, že ho to blaží. Někteří se dokonce drali do světnice a nakonec se ozvalo zlověstné pištění; to se prodírala dovnitř sama Amálie Lippevechzelová, aby po svém zjedнала pořádek a posté vyděsila nebohou ženu sprostým příkazem, že musí do zítřka vyklidit byt. Raskolnikov ještě stačil rychle sáhnout do kapsy, nabrat nazdařbůh hrstku drobných, které mu zbyly z rublu rozměněného v pivnici, a nenápadně je položit na okno. Ale venku na schodech si to rozmyslel a chtěl se vrátit.

Co jsem to zas provedl za hloupost? řekl si. Oni mají Soňu, a já jsem odkázán sám na sebe. Ale s vědomím, že nazpět už si peníze vzít nemůže a že by si je stejně nevzal, mávl rukou a odcházel domů. Soňa přece taky potřebuje na krémy, pokračoval už na ulici a jízlivě se usmál, tahle čistota stojí peníze... Hm! Ale vždyť ta jejich Soněčka dneska sama pohoří, protože má také riziko, to je lov na vzácnou zvěř... rýžování zlata... a možná že bez těch mých peněz by byli zítra všichni na holičkách... Ach ta Soňa! Dovedli si ale otevřít pramen! A čerpají z něj! A jak čerpají. Zvykli si na to. Poplakali si, a zvykli si. Člověk je padouch, zvykne si na všechno!

Zamyslel se.

„A co když nemám pravdu,“ vyhrkl náhle bezděčně „co když člověk není *padouch* jako druh, jako lidský rod? Potom všechno ostatní jsou předsudky, jen a jen strašáky, a neexistují žádné zábrany, a tak je to správné...!“

3

Druhý den procitl pozdě z neklidného spánku, ale nijak po něm neokřál. Probudil se mrzutý, podrážděný, zlostný a nenávistně se rozhlédl po svém pokojíčku. Byla to titěrná, asi šest kroků dlouhá klíčka, strašně ubohá se svými žlutými, zaprášenými a všude odstávajícími tapetami, a tak nízká, že trochu vyšší člověk se v ní necítil volně a neustále měl pocit, že vrazí hlavou do stropu. Nábytek si v ničem nezahlouzal se světnicí: stály tam tři staré rozviklané židle, v koutě natřený stůl s několika sešity a knihami, a už jen vrstva prachu, která na nich ležela, prozrazovala, že se jich dlouho nikdo nedotkl, a konečně skoro celou jednu stěnu a půl šířky místnosti zabíral velký nevzhledný divan, kdysi s plátěným potahem, ale teď rozedraný, kterého Raskolnikov používal jako postele. Často na něm spal tak, jak byl, oblečený, bez prostěradla, přikrýval se starým chatrným studentským pláštěm a pod hlavu si dával jediný maličký polštářek, který podkládal veškerým svým prádlem, čistým i špinavým, aby měl víc pod hlavou. U divanu stál malý stolek. Těžko už se dalo víc zchátrat a zpustnout; Raskolnikovovi to však v jeho nynějším duševním stavu spíše lahodilo. Zalezl před vším na světě jako želva do krunýře, a když někdy nakoukla do pokojíku služka, povinná mu poklízet, už její tvář v něm vzbouzela nepřítelny vztek, jak se přiházíva některým monomaniakům, přespříliš na něco soustředěným. Bylo tomu už čtrnáct dní, co mu bytná přestala dávat jídlo, ale jeho dosud nenapadlo, aby k ní zašel vyjednávat, ačkoliv zůstal beze stravy. Nastasje, kuchařce a jediné služce jeho bytné, toto podnájemníkovovo rozpoložení celkem vyhovovalo a nadobro u něho přestala uklízet a zametat, ledaže se nejvýš jednou týdně ledabyle chopila koštěte. Právě ona ho nyní vzbudila.

„Vstávej, co spíš!“ rozkřikla se. „Už je deset. Přinesla jsem ti čaj, dáš si přece čajík? Jistě jsi celý zmořený!“

Podnájemník otevřel oči, trhl sebou a poznal Nastasju.

„To mi posílá bytná?“ zeptal se a pomalu, jako nemocný, se pozvedl na divanu.

„Ta akorát!“

Postavila před něho svůj vlastní nakřáplý čajník se spařeným čajem a položila k tomu dvě kostičky zažloutlého cukru.

„Tady máš, Nastasjo, prosím tě,“ hrábl do kapsy (dokonce spal oblečený) pro několik měďáků, „skoč mi dolů pro žemli. A v uzenářství vezmi aspoň kousek salámu, nějakého lacinějšího.“

„S žemlí tu budu hnedka, ale nechtěl bys místo salámu zelňačku? Od včerejška, moc dobrou. Už navečer jsem ti ji schovala, ale vrátil ses pozdě. Moc dobrá zelňačka.“

Když se Raskolnikov pustil do polévky, přisedla Nastasja k němu na divan a dala se do hovoru. Pocházela z vesnice a byla od řeči.

„Praskovja Pavlovna si chce na tebe stěžovat u policie,“ řekla. Zamračil se.

„U policie? Co chce?“

„Neplatíš ani nevstáváš z postele. To víš, co chce.“

„K čertu, tohle mi ještě scházelo,“ zabručel skřípaje zuby, „ne, to se mi teď... vůbec nehodí... Husa hloupá!“ dodal nahlas. „Dnes k ní zajdu a promluví s ní.“

„Cožpak o to, husa to je, zrovna taková jako já, ale proč ty, chyt ráku, ležíš jako pytel a k ničemu se nemáš? Říkáš, žes předtím chodil učit děti, tak proč teď nic neděláš?“

„Dělám...,“ procedil neochotně Raskolnikov.

„A co děláš?“

„Práci...“

„Co za práci?“

„Přemýšlím,“ odtušil vážně po krátké odmlce.

Nastasja se roztrásla smíchem. Byla veselá, a když ji něco rozesmálo, smála se nezvučně, houpajíc a natřásajíc celým tělem, až se jí z toho dělalo nanic.

„A co, vymyslels už hodně peněz?“ vypravila ze sebe.

„Bez bot děti učit nemůžu. A kašlu na to.“

„Na dobré bydlo nekašli.“

„Za děti se platí měďáky. A co dokážeš za kopějky?“ pokračoval váhavě, jako by dával průchod vlastním myšlenkám.

„Snad bys nechtěl hned celý kapitál?“

Změřil si ji podivným pohledem.

„Ano, celý kapitál,“ odpověděl pak pevně.

„No, jen ne tak zhurta, ty bys jednoho vyděsil. Jde z tebe hrůza. Tak mám jít pro tu žemli?“

„Jak chceš.“

„Vida, docela jsem zapomněla! Včera, když jsi byl pryč, ti přeci přišlo psaní.“

„Psaní! Mně! Od koho?“

„Od koho, to nevím. Ale dala jsem listonoši ze svého tři kopějky. Dostanu je, co?“

„Tak sem s ním, proboha, sem s ním!“ vyřázel rozčileně Raskolnikov. „Panebože!“

Za chvilenu už měl dopis v ruce. Ano, byl od matky, z R-ské gubernie. Když ho bral, celý zesinal. Už dlouho mu nikdo nepsal; ale nyní ho náhle píchlo u srdce i z jiného důvodu.

„Nastasjo, jdi už, proboha! Tady máš tři kopějky, jen už proboha hled' jít!“

Psaní se mu třásl v ruce; nechtěl ho otevírat před ní, chtěl s tím psaním zůstat o samotě. Když Nastasja odešla, rychle obálku pozvedl ke rtům a políbil; pak se ještě dlouho vpíjel zrakem do rukopisu na adrese, do toho tak známého, drahého drobného ležatého rukopisu své matky, jež ho kdysi učila číst a psát. Otálel, zdálo se, že se dokonce čehosi obává. Konečně psaní otevřel – bylo

velké a těžké, dobré dva loty; dva velké dopisní papíry byly hustě a drobně popsány.

Můj milý Rodó, psala matka, už jsou tomu víc než dva měsíce, co jsem s Tebou písemně nehovořila, a to mě samu trápilo, dokonce jsem v úvahách probděla nejednu noc. Přesto věřím, že mi toto mé nedobrovolné mlčení nebudeš zazlívát. Víš přece, jak Tě mám ráda; já a Duňa máme jen Tebe jediného, Tys naše všechno, všechna naše naděje a víra. Kdybys věděl, jak mi bylo, když jsem se dověděla, že pro nedostatek prostředků nejsi už několik měsíců na univerzitě a že nemáš ani žádné kondice, ani z čeho žít! Čím jsem Ti mohla při svých sto dvaceti rublech roční penze pomoci? Těch patnáct rublů, které jsem Ti poslala před čtyřmi měsíci, jsem si vypůjčila, jak přece sám víš, také na účet penze od místního kupce Vasilije Ivanoviče Vachrušina. Je to hodný člověk a byl přítelem Tvého otce. Ale protože jsem mu postoupila právo na převzetí mé penze, musela jsem čekat, až bude dluh splacen, a k tomu došlo teprve nyní, takže jsem Ti celou tu dobu nemohla nic poslat. Ale teď Ti snad budu, sláva bohu, moci ještě něco poslat, a vůbec teď nemůžeme žehrat na štěstěnu, jak se ihned dovíš. Předně, zdalipak tušíš, milý Rodó, že Tvá sestra už dva měsíce bydlí u mne a že už se nikdy v budoucnu neodloučíme? Sláva bohu, její soužení už skončilo, ale vylíčím Ti všechno popořádku, abys věděl, jak to všechno bylo a co jsme před Tebou doposud tajily. Když jsi mi před dvěma měsíci psal, že jsi od kohosi slyšel, jak Duňa prý u Svidrigajlovových strašně zkusí hrubostí pánů, a když jsi po mně chtěl podrobné vysvětlení, co jsem Ti na to mohla tenkrát odepsat? Kdybych Ti byla napsala celou pravdu, byl bys možná nechal všeho a přišel třeba pěšky, vždyť dobře znám Tvou povahu i citlivost, jistě bys nebyl nechal svou sestru urážet. Já sama jsem z toho byla zoufalá, ale co se dalo dělat? A pak, ani já jsem tehdy neznala celou

pravdu. Největší nesnáz byla totiž v tom, že když Duněčka loni u nich nastoupila jako vychovatelka, vzala si celých sto rublů zálohy s podmínkou, že jí na ně budou měsíčně strhávat z platu, a tak nemohla z toho místa odejít, dokud dluh nesplatila. Tuto částku (ted' Ti mohu říct všechno, můj drahý Rod'ó) si vypůjčila hlavně proto, aby Ti mohla poslat šedesát rublů, které jsi tehdy tolik potřeboval a které jsi od nás loni dostal. Tehdy jsme Tě oklamaly, napsaly jsme Ti, že to je z peněz, které si Duněčka předtím nastrádala, ale tak to nebylo, nyní Ti píše celou pravdu, protože z vůle boží se ted' všechno náhle změnilo k lepšímu, i proto, abys věděl, jak Tě má Duňa ráda a jak zlaté má srdce. Pan Svidrigajlov s ní skutečně zpočátku zacházel velmi hrubě a stíhal ji u stolu všelijakými nezdrovilostmi a posměšky... Ale raději se nebudu pouštět do všech těch trapných podrobností, abych Tě zbytečně nerozrušovala ted', když už je to všechno za námi. Zkrátka, přes vlídné a ušlechtilé jednání Marfy Petrovny, manželky pana Svidrigajlova, i všech ostatních v domě bylo Duněčce velmi těžko, nejvíce tehdy, když pan Svidrigajlov byl po svém starém vojáckém zvyku pod vlivem Bakchovým. Ale co nevyšlo později najevo? Představ si, že ten fanfarón už dávno zahořel k Duně vášní, ale stále to skrýval pod pláštíkem hrubosti a opovržení. Možná že mu samému bylo hanba, že se sám hrozil tak frivolních choutek při pomyslení, že je už v letech a otcem rodiny, a odtud že vyvěrala jeho mimovolná zášť k Duně. Možné je však i to, že hrubostí a posměchem chtěl před ostatními jen utajit pravdu. Ale posléze už se neovládl a opovážil se přijít k Duně s otevřeným a hnusným návrhem, sliboval jí všelijaké odměny i to, že všechno tady opustí a odjede s ní do jiné vsi nebo třeba do ciziny. Můžeš si představit, co zkusila! Z místa hned odejít nemohla, nejen pro ten nesplacený dluh, nýbrž i z ohledu k Marfě Petrovně, v které se mohlo probudit podezření, takže by byla vnesla do rodiny rozvrat. Ostatně i pro Duněčku by to

byl velký skandál, jistě by to bylo neprošlo jen tak. A bylo tu ještě mnoho jiných důvodů, prostě Duňa nemohla počítat s tím, že z toho děsného domu vyvázne dřív než za šest neděl. Ale Ty jistě Duňu znáš, víš, jak je rozumná a jak pevnou má povahu. Duněčka snese mnoho, a dokonce v sobě, když je nejhůře, umí najít tolik velkodušnosti, že jí to pomůže vytrvat. Ani mně nic neprozradila, ačkoliv jsme byly v častém písemném styku. Ale všechno se nečekaně rozuzlilo. Marfa Petrovna náhodou vyslechla svého muže, jak přemlouvá Duněčku v sadu, ale pochopila to obráceně a obvinila ze všeho ji v domnění, že všechno způsobila ona. Hned na místě se mezi nimi odehrál strašný výstup. Marfa Petrovna Duňu dokonce udeřila, nenechala si nic vysvětlit, zato sama celou hodinu křičela a nařídila, aby Duňu neprodleně odvezli ke mně do města na obyčejném žebříňáku, na který bez ladu a skladu naházeli všechny její věci, prádlo i šatstvo, nezabalené a neuložené. Ke všemu se strhl lijavec a Duňa, ponížená a potupená, musela projet s vozkou na nekrytém voze celých sedmnáct verst. Uznej sám, co jsem Ti mohla odpovědět na Tvůj dopis, který jsem dostala před dvěma měsíci, o čem jsem Ti měla psát? Byla jsem z toho sama zoufalá; napsat pravdu jsem se neodvažovala, protože by Tě to příliš zdrtilo, roztrpčilo a pobouřilo. A co bys mohl konečně dělat? Leda zničit i sebe! Duněčka mi to také zakázala. A vyplnit dopis hloupými řečmi o ničem, když srdce bolí, to jsem nemohla. Měsíc u nás o té historce klevetilo úplně celé město a došlo to až tak daleko, že jsme s Duňou nemohly chodit ani do kostela, jak si nás lidé opovržlivě měřili a jak si šuškali, jak nás dokonce i hlasitě špičkovali. Všichni známí se nám začali vyhýbat, nikdo nás už ani nezdravil a spolehlivě jsem si zjistila, že kupečtí příručí a nějací úředníčkové namazali vrata našeho domu kolomazí, aby nás potupili, takže domácí chtěli, abychom se vystěhovaly. Všecko to způsobila Marfa Petrovna, která dokázala

Duňu nařknout a pošpinit u kdekoho. Je u nás se všemi známá a celý měsíc co chvíli přijížděla do města, a protože je dost upovídaná a ráda vypráví o svých rodinných záležitostech, zejména si všem a kdekomu nařká na svého muže, což je ohavné, roznesla zakrátko tu aféru nejen po městě, nýbrž po celém újezdu. Já z toho ulehla, Duněčka však byla pevnější než já, kdybys jen viděl, jak všecko snášela a jak mě ještě utěšovala a povzbuzovala! Je to anděl! Ale Bůh se nad námi slitoval a našemu utrpení byl učiněn konec: panu Svidrigajlovovi se to rozleželo, šel do sebe a nejspíš ze soucitu s Duňou předložil Marfě Petrovně úplné a výmluvné důkazy Duněččiny naprosté nevinu, zejména dopis, který mu Duňa ještě před tím, než je Marfa Petrovna přistihla v sadu, byla nucena napsat a odevzdat, aby se vyhnula osobnímu vysvětlování a tajným schůzkám, na něž naléhal, a který po Duněččině odjezdu zůstal v rukou pana Svidrigajlova. V tom dopise mu nejostřejším způsobem a velmi rozhořčeně vytýkala hlavně jeho chování k Marfě Petrovně, vštěpovala mu, že je otec a hlava rodiny, a konečně jak je od něho podlé trápit a přivádět do neštěstí už tak dost nešťastnou a bezbrannou dívku. Zkrátka, milý Rodó, ten dopis je napsán tak ušlechtilé a dojmavě, že jsem štkala, když jsem ho četla, a od té doby jsem ho ještě nikdy nedočetla se suchýma očima. Mimoto mluvilo nakonec v Dunin prospěch i svědectví služebnictva, které, jak už to tak chodívá, vidělo a vědělo mnohem víc, než předpokládal sám pan Svidrigajlov. Marfa Petrovna byla svrchovaně ohromena a ‚znovu smrtelně zasažena‘, jak se nám sama svěřila, zato se však nezvratně přesvědčila o Duněččině nevině a hned nazítří, v neděli, jela nejdříve do chrámu a na kolenu, s pláčem prosila Královnu nebeskou, aby jí dala sílu vydržet tuto novou zkoušku a vykonat, k čemu je povinována. Potom, rovnou z chrámu, dříve než kohokoliv navštívila, přijela k nám, všecko nám vypověděla, hořce plakala a s upřímnou lítostí

objímala Duňu a úpěnlivě ji prosila, aby jí odpustila. Ještě téhož jitra se bez meškání od nás vydala po všech domech ve městě a všude nejlichotivějšími slovy s pláčem dokazovala Duněččinu nevinu a ušlechtilost jejích citů i činů. A nejenom to, všude ukazovala a nahlas předčítala Duněččin vlastnoruční dopis panu Svidrigajlovovi, a dokonce ho nechávala lidem opisovat (což už pokládám za přehnané). Tak musela několik dní za sebou navštěvovat všechny ve městě, protože se někteří cítili dotčeni, že jiným dala přednost, až se vytvořilo pořadí a v každém domě už čekali a každému bylo známo, že toho a toho dne bude Marfa Petrovna právě tam onen dopis předčítat, a na každé předčítání se opět scházeli i ti, kdo už dopis několikrát vyslechli doma nebo postupně v domech svých známých. Já si myslím, že mnoho, velmi mnoho z toho všeho bylo zbytečné, ale Marfa Petrovna už má takovou povahu. V každém případě plně očistila Duněččin štít a všecka špína té aféry nesmazatelně utkvěla na jejím manželovi jako na hlavním viníku, až je mi ho skoro líto; zachovali se k tomu fanfarónovi až moc přísně. Duně ihned začali nabízet v některých domech kondice, ale odmítla. A vůbec jí všichni náhle projevují mimořádnou úctu. To všecko přispělo rozhodující měrou i k té neočekávané události, kterou se nyní, možno říci, mění celý náš osud. Věz tedy, milý Rodó, že Duňa má nápadníka, který ji požádal o ruku a jemuž už zatím dala souhlas, a právě o tom Tě chci neprodleně zpravit. Celá věc se sice rozhodla bez porady s Tebou, věřím však, že se nebudeš na mne ani na sestru horšit, neboť až se dovíš podrobnosti, sám seznáš, že jsme nemohly věc odkládat a čekat, jak odpovíš. Mimoto bys na dálku ani všecko nemohl správně posoudit. Tedy, věci se mají takto: on, Petr Petrovič Lužin, je už dvorní rada a je to vzdálený příbuzný Marfy Petrovny, která se o to všecko nemálo přičinila. Začal tím, že jejím prostřednictvím projevil přání nás poznat, byl ve vší formě přijat, popil s námi kávu,

a hned na druhý den poslal dopis, v němž velmi zdvořile vyslovil svou nabídku a požádal o brzkou a určitou odpověď. Je to muž prakticky založený a velmi zaměstnaný a nyní pospíchá do Petrohradu a váží každou minutu. My jsme byly samozřejmě nejdříve přímo ohromeny, tak rychle a nečekaně se to všechno sběhlo. Strávily jsme v úvahách a rozmyšlení celý ten den. Je to muž důvěryhodný, se zajištěným postavením, má dvojí zaměstnání a už své vlastní jmění. Je mu sice už pětadvacet, ale je docela příjemného zevnějšku a ještě se může líbit ženám, a vůbec je to velmi solidní a slušný pán, jen je trochu nevlídný a jakoby povýšený. Ale to se možná jen tak na první pohled zdá. Vůbec Tě varuji, milý Rodo, abys ho, až se s ním v Petrohradě setkáš, jak se má velmi brzy stát, nesoudil příliš rychle a ukvapeně, jak to máš v povaze, jestliže se Ti na něm při prvním zhlédnutí něco nebude zamlouvat. Říkám to pro všechny případy, ačkoliv podle mého na Tebe jistě udělá příznivý dojem. A mimoto, chceme-li se v člověku dobře vyznat, ať je to kdokoli, musíme k němu přistupovat poznenáhlu a opatrně, abychom neupadli do omylu a předpojatostí, jichž se pak obtížně zbavujeme a které těžko napravujeme. Ale Petr Petrovič, podle mnohých známek aspoň, je muž velmi seriózní. Už při první své návštěvě nám dal na srozuměnou, že je člověk solidní, že však v mnoha ohledech je stoupencem, jak se sám vyjádřil, 'názorů naší moderní generace' a nepřitelem všech předsudků. Napovídal toho ještě mnoho, je myslím trochu marnivý a dělá mu moc dobře, když se může blýsknout, ale to přece není nic tak špatného. Já se v tomhle samozřejmě příliš nevyznám, ale Duňa mi vysvětlila, že není sice zvlášť vzdělaný, ale celkem rozumný a zdá se hodný. Ty přece znáš povahu své sestry, Rodo. Je to pevné, rozumné, trpělivé a velkodušné děvče, i když s horoucím srdcem, jak jsem u ní dobře poznala. Ovšemže ani z její, ani z jeho strany nemůže být řeč o nějaké velké lásce, ale Duňa

nejenže je rozumná, je zároveň bytost andělsky ušlechtilá a vezme si za své pečovat o muže, ochotného naopak postarat se o její štěstí, jak o tom zatím celkem nemáme důvod pochybovat, třebaže po pravdě řečeno měly věci trochu rychlý průběh. Navíc je to muž velmi prozíravý a bezpochyby sám sezná, že jeho vlastní manželské štěstí bude tím jistější, oč s ním bude Duněčka šťastnější. A pokud jde o nějaké povahové nesrovnalosti, o nějaké staré návyky, ba dokonce o jisté názorové neshody (bez nichž se neobejde ani nejšťastnější manželství), Duňa mi v tomhle ohledu sama řekla, že si je sebou jistá a že to není žádný důvod k obavám, že snese mnoho, jen když ostatní vztahy budou čestné a spravedlivé. Například i mně se zdál zpočátku trošičku příkrý, ale to může být právě jen zdání způsobené jeho otevřeností, a určitě tomu tak bude. Například při druhé návštěvě, už po Duněččině svolení, se mezi řeči vyjádřil, že už dříve, než našel Duňu, byl rozhodnut vzít si řádnou dívku, ale bez věna, jen takovou, která poznala, co to je chudoba, protože, jak nám vysvětlil, muž nemá být ničím zavázán své ženě, a naopak je mnohem lepší, když žena pokládá manžela za svého dobrodince. Dodávám, že se vyjádřil poněkud mírněji a jemněji, než jsem napsala, protože přesné znění výroku jsem zapoměla a zapamatovala jsem si jen myšlenku, a mimoto neřekl ta slova s nějakým úmyslem, nýbrž se zřejmě uřekl v zápalu konverzace, protože pak se to snažil uvést na pravou míru a zamluvit; mně se to však přesto zdálo trošičku příkré a pak jsem to také řekla Duně. Ale Duňa mi dokonce nakvašeně odpověděla, že ‚slova ještě nejsou činy‘, a v tom má ovšem pravdu. Než se rozhodla, probděla celou noc, a když předpokládala, že už spím, vstala z postele a celou noc chodila sem a tam po pokoji, nakonec poklekla a dlouho se horlivě modlila před ikonou; a ráno mi oznámila, že se s konečnou platností rozhodla. Už jsem se zmínila, že Petr Petrovič se v těchto dnech chystá do Petrohradu.

Má tam mnoho práce, chce v Petrohradu otevřít veřejnou advokátní kancelář. Už dlouho se zabývá soudními spory a procesy a právě v těchto dnech vyhrál jeden důležitý proces. A do Petrohradu musí i z toho důvodu, že ho tam čeká jedna významná záležitost v senátě. Jak vidíš, milý Rodo, může Ti být tuze prospěšný, dokonce všestranně, a s Duňou už jsme se shodly, že bys mohl třeba hned od dnešního dne vykročit na pevnou životní dráhu a pokládat svou budoucnost za zajištěnou. Ach, kéž by se to uskutečnilo! Bylo by to tak výhodné, že bychom mohli právem mluvit o velké milosti Boha všemohoucího. Duňa nesní o ničem jiném. Už jsme se odvážily něco v tom ohledu před Petrem Petrovičem naznačit. Vyslovil se k tomu opatrně a řekl, že ježto se bez tajemníka neobejde, bude samozřejmě raději dávat plat příbuznému než cizímu člověku, jestliže se ovšem v té funkci osvědčí (aby Ty ses neosvědčil!), ale hned vyslovil i pochybnost, zda Ti při Tvém univerzitním studiu zbude čas na práci v jeho kanceláři. Tím napoprvé jednání skončilo, ale Duňa od té doby nemyslí na nic jiného. Žije teď už několik dní jako v horečce a dala dohromady celý plán, jak se později budeš moci stát zástupcem a dokonce společníkem Petra Petroviče v jeho advokátních záležitostech, tím spíše, že sám studuješ na právnické fakultě. A já s ní, Rodo, plně souhlasím a ztotožňuji se se všemi jejími plány i nadějemi, neboť se mi zdají velmi pravděpodobné; a přes nynější velmi pochopitelnou vyhýbavost Petra Petroviče (protože tě ještě nezná) Duňa pevně věří, že toho všeho dosáhne svým dobrým vlivem na svého budoucího manžela, a tím si je jistá. Samozřejmě jsme se střehly, abychom se Petru Petroviči o těchto svých vzdálených snech neprořekly, zejména ne o tom, že budeš jeho společníkem, je to muž solidní a možná, že by to přijal velmi suše, protože by to všecko pokládal za pouhé sny. Právě tak jsme se mu ani já, ani Duňa ještě slůvkem nezmínily o naší pevné naději, že nám pomůže podpo-

rovat Tě po dobu Tvých studií na univerzitě; nezmínily jsme se proto, že za první to v budoucnu vyplyne samo sebou a on nám to bez zbytečných řečí jistě sám nabídne (přece by právě tohle Duněčce neodmítl), tím spíše, že Ty se můžeš v kanceláři stát jeho pravou rukou a přijímat tuto pomoc ne jako dobrodiní, nýbrž jako zasloužený výdělek. Toho chce Duněčka docílit, a já s ní plně souhlasím. Za druhé jsme se mu nezmínily proto, že mi velmi záleží na tom, aby ses s ním při našem nadcházejícím setkání seznámil jako rovný s rovným. Když mu Duňa o Tobě nadšeně vyprávěla, odpověděl, že člověk si každého musí nejdřív prohlédnout sám a zblízka, než o něm může soudit, a že si vyhrazuje vytvořit si o Tobě názor až po vašem setkání. Víš, můj drahý Rodo, mně se z několika důvodů zdá (ale to nikterak nesouvisí s Petrem Petrovičem, jsou to spíš mé vlastní, soukromé, ba možná babské, ženské vrtochy), tedy zdá se mi, že možná udělám lépe, když budu po sňatku žít zvlášť, jak žiju doposud, a ne s nimi. Jsem naprosto přesvědčena, že bude tak šlechetný a pozorný a sám mě pozve a nabídne mi, abych se už s dcerou nerozházela, a jestliže to doposud neřekl, tak samozřejmě proto, že se to prostě předpokládá, ale já to odmítnu. Jak už jsem v životě pozorovala častokrát, nebývají tchyně mužům příliš po chuti, a já nejenže nechci být komukoli ani v nejmenším na obtíž, nýbrž sama chci zůstat naprosto nezávislá tak dlouho, dokud mám vůbec z čeho být živa a dokud mám takové děti, jako jsi Ty a Duněčka. Bude-li to možné, usadím se v blízkosti vás obou, protože, Rodo, to nejpříjemnější jsem si nechala na konec dopisu: věz tedy, můj milý, že se možná velmi brzy všichni opět sejdem a obejmeme po téměř tříletém odloučení! Je už napevno dohodnuto, že já a Duňa odjíždíme do Petrohradu, kdy, to ještě přesně nevím, ale rozhodně velmi, velmi brzy, možná že dokonce už za týden. Záleží to na pokynech Petra Petroviče, který nám dá ihned vědět, jakmile se v Petro-

hradě trochu porozhlédne. Rád by totiž z určitých důvodů co nejdříve uspořádal svatební obřad, dokonce, bude-li to možné, uspořádal veselku hned po Novém roce, a kdyby se to pro krátkost lhůty nestihlo, tak hned po Nanebevzetí. Budu tak šťastná, až Tě přivinu k srdci! Duňa je celá bez sebe radostí, že se s tebou setká, a jednou žertem řekla, že už jen proto by si vzala Petra Petroviče. Duňa je anděl! Tentokrát Ti nic nepřipisuje, jen mi nakázala, abych Ti napsala, že s Tebou musí tolik mluvit, tolik, že teď není vůbec schopna vzít do ruky pero, protože v několika řádcích nic nenapišeš a jen se rozmrzíš; a ještě mi nakázala, abych Tě vřele objala a poslala Ti bezpočet polibků. Ale přestože se možná velmi brzy setkáme osobně, pošlu Ti v nejbližších dnech největší částku, jakou budu moci. Teď, co se všichni dověděli, že Duněčka bude ženou Petra Petroviče, stoupl náhle i můj kredit a jsem si jistá, že Afanasij Ivanovič mi teď půjčí na účet mé penze až do pětasedmdesáti rublů, takže Ti možná pošlu pětadvacet nebo dokonce třicet rublů. Poslala bych ještě víc, ale dělají mi starosti naše cestovní výlohy; i když Petr Petrovič byl tak laskav a vzal na sebe část výdajů spojených s naší cestou do hlavního města, totiž sám se nabídl, že na svůj účet dopraví naše zavazadla a velkou truhlu (prostřednictvím nějakých svých známých), přesto musíme počítat i s pobytem v Petrohradě, kde nemůžeme být bez groše, alespoň prvních několik dní. Ostatně už jsme s Duněčkou všechno přesně spočítaly a zjistily jsme, že cesta nepřijde nijak draho. Na dráhu to od nás je všehovšudy devadesát verst a pro jistotu už jsme se dohodly s jedním naším známým vesnickým povozníkem, a pak už to klidně dojedeme v třetí třídě. Takže se mi možná podaří poslat Ti ne pětadvacet, ale nejspíš třicet rublů. Ale dost už, popsala jsem celičké dva listy a už nemám kam psát; vypsala jsem Ti všechny naše příhody, však se to najednou nahrnulo událostí! A teď Tě, můj drahý Rodě, objímám až do našeho příštího setkání a po-

sílám Ti své mateřské požehnání. Měj rád Duňu, měj rád svou sestru, Rodò, měj ji tak rád, jako ona má Tebe, a věz, že Tě má ráda nekonečně, víc než samu sebe. Duňa je anděl a Ty, Rodò, Tys naše všechno, všechna naše naděje a víra. Hlavně abys byl Ty šťasten, a budeme šťastny i my. Zdalipak se pořád ještě modlíš, Rodò, a věříš v milosrdenství Tvůrce a Vykupitele našeho? V hloubi srdce se strachuji, zda i Tebe nenakazilo nynější bezvěrectví. Je-li tomu tak, modlím se za Tebe já. Připomeň si, můj milý, jak jsi jako dítě, ještě za otcova života, žvatlal modlitbičky u mne na klíně a jak jsme tehdy byli všichni šťastni! Sbohem, anebo raději na shledanou!

*Vřele Tě objímám a tisíckrát líbám. Až do hrobu Tvá
Pulcherija Raskolnikovová*

Skoro celou dobu, co Raskolnikov četl, hned od začátku dopisu, měl tvář mokrou od slz; když však dočetl, byla bledá, křečovitě stažená, rty měl zkřivené chmurným, žlučovitým a zlým úsměvem. Zvrátil hlavu na svůj hubený, umolousaný polštář a zadumal se, dlouze se zadumal. Srdce mu prudce bušilo a myšlenky mu vířily v hlavě. Nakonec mu bylo k udušení těsno v té žluté komůrce podobné skříni nebo truhle. Zrak i myšlenky se dožadovaly volnosti. Vzal klobouk a vyšel ven, tentokrát už bez obav, že někoho na schodech potká – ani si na to nevzpomněl. Zamířil k Vasiljevskému ostrovu přes V-ský prospekt, jako by tam spěchal za nějakou prací, ale jako obyčejně šel a nic kolem sebe nevnímal, šeptal si něco pro sebe nebo k údivu chodců sám k sobě nahlas hovořil. Mnohý z nich ho měl za opilého.

4

Matčín dopis ho zdrtil. Nicméně o jeho hlavním, ústředním bodu nebyl ani okamžik na pochybách, už když dopis četl. Zásadní rozhodnutí se mu rýsovalo v hlavě s konečnou platností: Ne! K tomu sňatku, dokud žiju já, nedojde! A celý pan Lužin ať táhne k čertu!

Protože to je nad slunce jasnější, bručel si s úsměškem a zachmuřeně se už napřed kochal úspěchem svého předsevzetí. Kdežpak, maminko, kdežpak, Duňo, mě neošidíte...! A těch omluv, že mě ani nepožádaly o radu a že všechno rozhodly samy! Bodejt'! Myslí si, že teď už to nejde zrušit, ale na to se ještě podíváme, jestli jde, nebo nejde! A ta jejich kolosální výmluva, to jejich: „Petr Petrovič je tak zaměstnaný člověk, tak úžasně zaměstnaný člověk, že i ženit se bude v kalupu, jednou nohou ve vlaku!“ Kdežpak, Duněčko, já vím, moc dobře vím, o čem se mnou musíš *tolik* mluvit i o čem jsi přemýšlela celou tu noc, když jsi přecházela po pokoji, i zač ses modlila ke Kazaňské Bohorodičce v mamčině ložnici. Komupak se jde lehce na Golgotu? Hm... Tak tedy, vaše rozhodnutí je konečné, Avdot'jo Romanovno, uráčila jste se provdat za praktického a racionálního muže, který má vlastní jmění (který už má vlastní jmění, to zní solidněji a okázaleji), který má dvojí zaměstnání a je stoupcem názorů naší moderní generace (jak píše maminka). A *zdá se* hodný, jak podotýká sama Duněčka. To *zdá se* je na tom všem nejpodarenější! Tak s tímhle *zdá se* bude mít Duněčka svatbu...! Podařené! Vskutku podařené!

... Přitom by mě moc zajímalo, proč maminka napsala to o té „moderní generaci“, jestli jen kvůli výstižnější charakteristice té osoby, nebo docela záměrně, aby mě naladila pro pana Lužina? Ó vy chytračky! A stejně by mě zajímala další okolnost – totiž jak dalece byly jedna k druhé upřímné, a to jak ten den a tu noc, tak

celou další dobu. Jestli si naplno řekly *všecko*, anebo pochopily, že mají obě totéž na duši i na srdci a že by zbytečně něco vysvětlovaly a leda se darmo podřekly? Ano, nejspíš k tomu stejně došlo, vyplývá to i z dopisu: mamince se zdál trošičku příkrý a hned s tím, chudinka naivní, zatepla šla k Duněčce. Ale ta se samozřejmě rozhorlila a „odpověděla nakvašeně“. Bodejt! Kdo by nevyletěl z kůže, když je všecko nad slunce jasnější i bez naivních otázek a slovo už dalo slovo! A proč mi vůbec píše takovou věc jako „Měj rád Duňu, Rodo, vždyť ona Tě má ráda víc než sebe“. Jistě proto, že ji samu už tajně trápí svědomí, že svolila, aby se dcera obětovala pro syna. „Tys naše naděje, Tys naše všechno!“ Ach maminečko! Vřelo to v něm víc a víc, a kdyby se v tu chvíli setkal s panem Lužinem, byl by ho snad zabil!

Hm, svatá pravda, snažil se dál sledovat divoký vír myšlenek, táh-noucích mu hlavou, svatá pravda, že k člověku je třeba „přistupovat poznenáhlu a opatrně, abychom poznali, co je zač“; přesto do pana Lužina vidím. Hlavně, že je to „člověk praktický a že se *zdá* hodný“ – to přece není jen tak, vzít na sebe starost o zavazadla, dopravit na svůj účet tu velkou truhlu! Řekněte, není hodný? A samy, *nevěsta* i matka, si zjednají povozníka, pojedou na žebříňáku pod rohoží (jako bych tak nebyl jezdil!). Co na tom! Je to přece všehovšudy devadesát verst „a pak už to klidně dojedeme v třetí třídě“ – těch tisíc verst! Je to přece rozumné, žij, jak ti kapsa dovolí. Ale copak to jde, pane Lužine, je to přece vaše *nevěsta*... A není možné, abyste nevěděl, že si matka půjčuje na dráhu ze své penze. Chápu, že pro vás tu běží o značný obchodní obrat, o podnik s oboustranným ziskem a stejným podílem, a tedy i se stejnými náklady. Obchod je obchod, jak se říká, to neznám bratra. Jenže v tomhle je praktický pán trošičku napálil: zavazadla ho přijdou přece laciněji než jejich cestovné, ne-li naposled docela zadarmo. Copak to opravdu žádná nevidí nebo to schválně nechtějí vidět? Jsou přece tak spokojené, tak spokojené! A když si pomyslím, že tohle je teprve květ, to právě ovoce že je teprve čeká! Oč tady hlavně jde? Přece ne o lakotu ani

chamtivost, ale o tón, jakým se to všechno odbývá. To přece není nic jiného než budoucí tón jejich manželství, varování... A proč maminka najednou tak rozhazuje? S čímžpak přijede do Petrohradu? S třemi rubly nebo s dvěma „papírky“, jak říká ta... bába... hm! Z čehopak chce být v Petrohradě živa potom? Vždyť už z něčeho vyrozuměla, že u Duněčky *nebude moci* po svatbě žít, dokonce ani první dobu! Milý člověk se asi v tom smyslu nějak podřekl, projevil, ačkoliv něco takového maminka rozhodně odmítá, prý proti tomu budu sama! Tak nač tedy vlastně spoléhá, na sto dvacet rublů své penze, zkrácených o dluh Afanasiji Ivanoviči? Plete ještě teplé šátky a vyšívá navlékací rukávy, kazí si staré oči. Ale z těch šátků má ke svým sto dvaceti rublům ročně všehovšudy dvacet rublů, jako bych to nevěděl! Jak vidět, přece jen spoléhají na velkomyslnost páně Lužinovu, že jim to sám nabídne a že je bude ještě přemlouvát. Ale sklapne vám! Takoví už prostě jsou ti schillerovští krasoduchové, že do poslední chvíle si člověka přizdobují pavími pery, do poslední chvíle od něho čekají jen dobro a žádné špatnosti; a třebaže tuší, že mince ukáže i svůj rub, za nic na světě si to jaksepatří nepřiznají a všecko se v nich vzpírá pouhému pomyšlení na něco podobného, vší mocí od sebe odhánějí pravdu, dokud jim takový přizdobený člověk vlastnoručně nevypálí rybník. Moc by mě zajímalo, jestli má pan Lužin také nějaký řád, sázím se, že má v knoflíkové dírcce „Annu“ a že si ji bere na obědy k dodavatelům a kupcům. A na svatbu s ní jistě přijde taky! Ale co, může mi být ukradený...!

...Dobře, neřekl bych, kdyby maminka, má už to prostě v povaze, ale jak to, že i Duňa? Duněčko moje milá, jako bych tě neznal! Když jsme se naposled viděli, šlo už ti přece na dvacet a tvoje založení mi už bylo jasné. Maminka mi tu píše, že „Duněčka snese mnoho“. To jsem ale věděl. Věděl jsem to už před půltřetím rokem a od té doby jsem na to půltřetího roku myslel, ano, právě na to, že „Duněčka snese mnoho“. Když snesla pana Svidrigajlova a všecko, co následovalo, snese dozajista mnoho. A teď si i s matkou vzaly do hlavy,

že by snesla i pana Lužina, stoupence myšlenky, že nejvýhodnější jsou manželky, jež manželé vytrhli z bídy a obšťastnili, Lužina, který navíc tu myšlenku hlásá div ne při prvním seznámení. Ale budiž, dejme tomu, že se „uřekl“, třebaže je muž racionální (takže se, dost možná, vůbec neuřekl, ale právě si pospíšil, aby jim nalil čistého vína), ale co Duňa, Duňa? Ona přece do něho vidí, a přitom s ním má žít! Bude přece raději o suchém černém chlebu a o vodě, než aby prodala svou duši, natož aby se vzdala své mravní svobody kvůli blahobytnému životu; ani za celý Šlesvik-Holštýn ne, natož za pana Lužina! Ne, Duňa, jak jsem ji znal, byla docela jiná a... a nezměnila se samozřejmě ani teď...! Darmo mluvit! Je krušno u Svidrigajlovových! Je krušno trmácet se za dvě stě rublů celý život jako guvernánka z gubernie do gubernie, a přesto vím, že má sestra půjde spíš jako negr k plantážníkovi nebo jako Lotyš k východopruskému Němci, než aby si pošpinila duši a mravní cítění svazkem s někým, koho si neváží a po kom jí nic není – doživotně jen pro svůj osobní prospěch! Celý z nejryzejšího zlata nebo nejčistšího briliantu by mohl být pan Lužin, a přece by se nikdy nevolila stát se jeho zákonitou souložnicí! Tak proč se náhle uvoluje? Kde je tady háček? V čem tkví celý vtip? Věc je přece jasná: pro sebe, pro své vlastní pohodlí, ba ani pro záchranu svého života by se nikdy neprodala, ale pro jiného se prodá! Pro drahého, zbožňovaného člověka se prodá! V tom je celá ta záhada, že pro bratra, pro matku se prodá! Všecko prodá! Ano, v takovém případě v sobě můžeme své mravní pohnutky potlačit a všecko, svou svobodu, klid, dokonce i svědomí, všecko prodáme jako starou veteš. Co je do života! Hlavně že naši miláčkové budou šťastni! Ale to nám nestačí, my si k tomu vymyslíme ještě svou vlastní kazuistiku, od jezuitů si ji vypůjčíme, a na nějakou dobu snad uklidníme i samy sebe, samy sebe přesvědčíme, že je to tak nutné, opravdu nutné, že účel světí prostředky. Ano, takové jsme a všecko je naprosto jasné. Je jasné, že v pozadí a ve středu děje nestojí nikdo jiný než Rodion Romanovič

Raskolnikov. Jaká možnost zajistit mu štěstí, vydržovat ho na studiích, udělat ho společníkem v podniku, zabezpečit celou jeho existenci; dost možná, že z něho jednou bude bohatý, významný a vážený člověk, že dokonce dožije život v slávě! A matka? Ale jde přece o Rod'u, o drahého Rod'u, o jejího prvorozeného! Jakkpak by takovému prvorozenátku neobětovala i tak skvělou dceru! Ach vy milá, nespravedlivá srdce! Ale kdež, v tomhle případě jsme ochotny necouvnout třeba ani před Soněččíným údělem! Soněčko, Soněčko Marmeladovová, ty Soněčko, věčná, co svět světem bude! Jste si vědomy, jste si plně vědomy tíhy své oběti? Přísluší vám? Způsobíte jí prospěch? Jednáte rozumně? Uvědomuješ si, Duněčko, že Soněččin úděl není ani o stín odpornější než úděl s panem Lužinem? „O lásce nemůže být řeč,“ píše maminka. Ale co když nemůže být řeč nejen o lásce, ale ani o úctě, a naopak už může být řeč o zošklivění, opovržení a zhnusení – co potom? Inu, nic jiného, než že si člověk musí *zachovat čistotu*. Nemám pravdu? Chápete však, chápete, chápete, co znamená taková čistota? Chápete, že ta lužinovská čistota je stejná jako Soněččina, ba možná horší, odpornější a podlejší, protože tobě, Duněčko, koneckonců jde o určitý přepych, kdežto tam je ve hře všehovšudy smrt hladem? Draze, předraze zaplacená čistota to bude, Duněčko! A co pak, až to pro tebe začne být nesnesitelné? Pak budeš litovat? Toho zármutku, hoře a proklínání, těch pečlivě skrývaných slz, protože ty přece nejsi Marfa Petrovna! A co si pak počne matka? Je přece znepokojená už teď, už teď se trápí. Co teprve, až prohlédne docela! A já...? Co jste si vlastně myslely o mně? Nechci, aby ses pro mne obětovala, Duněčko, ani vy, maminko! Dokud žiju, tak k tomu nedojde, za nic nedojde! Nesmí!

Vtom se vzpamatoval a zarazil se.

Nedojde? A co uděláš, aby k tomu nedošlo? Zakážeš to? Jakým právem? Co jim můžeš ty sám slíbit, abys na to měl právo? Že jim zasvětiš celý svůj život, celou svou budoucnost pak, „až dostuduješ a dostaneš místo“? To pro ně není nic nového, ale jsou to zatím jen

vidiny, a co teď? Chápeš, že musíš něco podniknout ihned? A co zatím děláš? Jenom je odíráš! Vždyť si ty peníze vypůjčují na svou storublovou penzi, na záruku pánů Svidrigajlovových. Čím je tedy chceš uchránit před Svidrigajlovy, čím před Afanasijem Ivanovičem Vachrušinem, ty budoucí milionáři, ty Joviši, páne nad jejich osudy? Že za deset let? Ale za deset let si matka u svých šátků docela zkaží a možná vypláče oči a zchřadne pústem. A sestra? Jen se zamysli, kam to může za těch deset let nebo během deseti let dospět se sestrou! Domyslel ses?

Podobnými otázkami se trýznil a vybičovával a cítil přitom dokonce jistou rozkoš. Ty otázky nebyly ostatně nové ani nenadálé, nýbrž staré, palčivé a věčně se opakující. Už před drahnou dobou ho začaly hrýzt a rozdírat mu srdce. Už je to dlouho, co na něho padla nynější tíseň a od té doby stále rostla a sílila, až v posledních dnech dozrála a vyústila v jedinou hrůznou, podivnou a fantastickou otázku, která mu sedí na srdci a na mozku a nesmlouvavě se dožaduje zodpovězení. A k tomu jako úder hromu nyní ještě matčin dopis! Bylo mu jasné, že musí skoncovat s pasivní melancholií a sebetrýzněním, s věčnými úvahami o bezvýchodnosti problémů a bezpodmínečně něco podniknout, a to hned a co nejrychleji. Stůj co stůj se musí rozhodnout pro cokoliv, nebo...

„Nebo se vzdát práva na život!“ rozkřikl se náhle zběsile. „Pokorně se poddat osudu jednou provždy a udusit v sobě všecko, nadobro se vzdát práva jednat, žít a milovat!“

Chápete, chápete, velevážený, co to znamená, když už člověk nemá kam jít? vybavila se mu najednou včerejší Marmeladovova otázka. Každý přece musí mít kam jít...

Náhle se zachvěl, jak mu projela hlavou jistá, také včerejší myšlenka. Nezachvěl se však proto, že jí projela. Věděl totiž a tušil, že jí určitě „projede“, a už ji čekal. A pak, nebyla to myšlenka zdaleka včerejší. Rozdíl byl jen v tom, že před měsícem, a dokonce ještě včera, to byl jen sen, a teď... teď se vybavila docela jinak než sen,

v docela nové, hrozivé a naprosto překvapivé podobě, a on si to najednou uvědomil... Zatmělo se mu před očima, jako by dostal ránu do hlavy.

Kvapně se rozhlédl, něco hledal. To hledal lavičku, chtěl si sednout; šel totiž právě po K-ském bulváru. Lavičku zahlédl asi sto kroků před sebou. Zamířil k ní nejrychleji, jak byl schopen, ale než k ní došel, potkalo ho malé dobrodružství, které ho na několik minut plně upoutalo.

Jak vyhlížel lavičku, všiml si, že asi dvacet kroků před ním jde žena, zprvu ji však neuznal za hodnu zájmu stejně jako nic z toho, co se kolem něho do té chvíle míhalo. Přihodilo se mu už nejednou, že přišel například domů a vůbec nevěděl, kudy se tam dostal, a už tomu přivykl. Na té ženě však bylo něco zvláštního, co na první pohled bilo do očí a poznenáhlu upoutávalo pozornost, nejdříve proti jeho vůli, až ho to dráždilo, ale pak pořád víc a víc. Náhle zatoužil pochopit, co to vlastně na té ženě tak zvláštního je. Za prvé šla ta jistě velmi mladá dívka v letním úpalu prostovlasá, bez paraplíčka i bez rukaviček a v chůzi trochu směšně rozhazovala rukama. Šaty měla hedvábné, lehoučké („prací“), ale také podivně oblečené, nedopnuté a vzadu v pase, hned na začátku sukně roztržené; cár volně plandal za ní. Přes holý krk měla přehozený malý šáteček, celý však pošinutý a shrnutý. Nadto šla nejistým krokem, klopytavě a chvílemi dokonce hodně vrávoravě. Zvláštní setkání Raskolnikova posléze zaujalo docela. Dohonil dívku až u lavičky; sotva k ní došla, hned na ni těžce klesla, na samý kraj, zvrátila hlavu přes opěradlo a zavřela oči, zřejmě nesmírnou únavou.

Prohlédl si ji lépe a okamžitě poznal, že je úplně opilá. Byl to nezvyklý, nechutný pohled. Raskolnikova dokonce napadlo, že se možná mýlí. Viděl neobyčejně mladistvý obličejíček, asi tak šestnáctiletý a dost možná patnáctiletý, drobounký, hezoučký a plavý, ale celý rozpálený a jaksi napuchlý. Dívka zřejmě o sobě skoro nevěděla; přehodila si nohu přes nohu a odhalila se přitom mnohem

víc, než se slušelo; podle všeho si jen velmi mlhavě uvědomovala, že je na ulici.

Raskolnikov si nesedl, ale neměl se ani k odchodu, zůstal v rozpacích stát. Onen bulvár je vždy málo živý, ale teď ke druhé hodině a za takového parna byl téměř liduprázdný. A přece opodál asi patnáct kroků odtud při kraji bulváru se zastavil jakýsi pán, na němž bylo vidět, že má také tisíc chutí za nějakým účelem k dívce přistoupit. I on ji podle všeho z dálky uviděl a chtěl dohonit, ale Raskolnikov mu to překazil. Zle po něm loupal očima, ovšem jen když se Raskolnikov nedíval, a netrpělivě čekal, kdy už mu ten protivný odranec uvolní místo. Bylo nabíledni, oč mu šlo. Pánovi mohlo být kolem třicítky, byl statný a vypasený, krev a mlíko, měl růžové rty a malý knírek, oblečen byl s veškerou elegancí. Raskolnikov se hrozně rozběsil; náhle dostal chuť toho vypaseného hejska něčím urazit. Na chvilku odešel od dívky a pokročil k pánovi.

„Tak co vy tady, Svidrigajlove! Co tady pohledáváte?“ houkl na něj se zaťatými pěstmi a vzteklým úšklebkem.

„Dovolte! Co to má znamenat?“ ohradil se přísně pán a svažil obočí v povýšeném údivu.

„Co? Abyste se klidil!“

„Jak se opovažuješ, ty obejdo!“

A rozpřáhl se bičíkem. Raskolnikov se na něj bez rozmýšlení obořil holými pěstmi, ačkoliv statný pán by se byl zřejmě vypořádal i s dvěma takovými. Ale vtom ho kdosi zezadu pevně sevřel. Stanul mezi nimi strážník. „Přestaňte, pánové, neračte se prát na veřejných místech! Co tady děláte? Co jste zač?“ uhodil přísně na Raskolnikova, jehož cáry mu byly podezřelé. Raskolnikov se na něj podíval. Byl to bodrý vojácký zjev s šedivými kníry a licousy a rozumným pohledem.

„Jdete jak na zavalanou!“ vyhrkl a natahoval se po jeho ruce. „Jsem Raskolnikov, bývalý student práv... Vy to také vezměte na vědomí,“ obrátil se na pána. „A vy pojd'te se mnou, něco vám ukážu...“

A už držel strážníka za ruku a vlekl ho k lavičce.

„Jen se na ni podívejte, je opilá namol, a tak šla po bulváru. Kdo ví, co je zač, ale nevypadá, že by byla od řemesla. Nejspíš ji někde opili a zneužili... poprvé... chápete? A pak ji pustili k vodě. Jen se podívejte na ty roztržené šaty, a podívejte se, jak je má navlečené: je vidět, že ji někdo oblíkal, že se neoblíkala sama, ale že ji oblíkaly nešikovné ruce, mužské! A teď se podívejte tamhle: tohohle hejska, s kterým jsem se div nepoprál, vůbec neznám, vidím ho poprvé v životě, ale i on ji před chvilkou zhlíd, jak šla opilá a bez smyslů, a teď si na ni dělá laskominy a hrozně rád by ji takhle, v tomhle stavu, sebral a někam odvezl... Ano, tak je to, dejte přece na má slova! Nemýlím se. Na vlastní oči jsem viděl, jak ji pozoroval a sledoval, ale já mu to překazil, a tak teď jenom čeká, až odejdu. Vidíte ho, poodešel o pár kroků a čeká, dělá, že si zapaluje cigaretu... Jak to zařídit, aby ji nedostal? Jak ji odvést domů? Přemýšlejte!“

Strážník okamžitě věděl, na čem je. Oč jde otylému pánovi, bylo docela jasné, ale ještě tu bylo to děvče. Strážce pořádku se k ní schýlil a prohlédl si ji zblízka. Rysy mu zjihly upřímným soucitím.

„Ach, škoda jí,“ potřásl hlavou. „Takové dítě! Ba, zneužili ji. Slyšíte, milostslečno,“ začal jí domlouvat, „kdepak račte bydlet?“ Dívka otevřela unavené, otupělé oči, nechápavě se podívala na tazatele a ohnala se rukou.

„Poslyšte,“ řekl Raskolnikov. „Tu máte,“ hrábl do kapsy a šťastně našel dvacet kopějek, „vezměte drožku, ať ji zaveze na její adresu. Jen tu adresu ještě vyzvědět!“

„Slečinko, no tak, slečinko!“ spustil zas strážník, když přijal peníze. „Vezmu vám drožku a doprovodím vás. Kam poručíte, prosím? Kde račte mít bydliště?“

„Kšc...! Neotravujte...,“ zablekotalo děvče a znovu se ohnalo rukou.

„Ale, ale, to není hezké! To je přece hanba, slečinko, moc velká hanba!“ Znovu potřásl hlavou pohoršeně, soucitně i rozhořčeně. „To

je práce!“ otočil se na Raskolnikova. A přitom si ho znovu rychle prohlédl od hlavy k patám. Jistě z něho nebyl moudrý. Tak odraný, a rozdává!

„Našel jste ji daleko odtud?“ zeptal se ho.

„Říkám vám přece, vrávorala přede mnou tady na bulváru. A jak došla k téhle lavičce, tak se na ni svalila.“

„Bože, co se to teď na světě rozmohlo hanebnosti! Takové nevinátka, a už je to opilý! Zneužili ji, to se ví! Šatičky má roztržené... Je to dneska sodoma! A bude z nějaké slušné, chudé rodiny... Takových teď je! A vypadá tak jemně, jako slečinka.“ A znovu se nad ni sklonil.

Možná že sám měl doma zrovna takové dcerky, co „vypadají tak jemně jako slečinky“, s manýrami dobře vychovaných lidí a s všelijakými odkoukanými módními výstřelky.

„Hlavně,“ přimlouval se Raskolnikov, „aby nepadla do rukou tomu padouchovi! Prosím, on se jí ještě posmívá! Na očích je mu vidět, co by rád. A nehne se odtud, mizera!“

Raskolnikov to vykřikoval a nepokrytě na něj ukazoval rukou. Neznámý to slyšel a málem se znovu rozkatil, ale rozmyslel si to a spokojil se opovržlivým pohledem. Pak pomalu poodešel ještě asi o deset kroků a zase zůstal stát.

„Což o to, do rukou mu padnout nesmí,“ přemítal nahlas strážník. „Jen kdyby nám řekla, kam ji máme odvézt, jinak... Tak slečinko, slečinko!“ sklonil se znova.

Dívka teď docela otevřela oči, pozorně se podívala, a jako by cosi pochopila, zvedla se z lavičky a vykročila zpátky směrem, kterým přišla. „Fuj, nestydové, pořád otravujete!“ ohnala se po nich zas. Odcházela rychle a pořád ještě vrávoravě. Hejsek šel za ní, ale postranní cestičkou, a nespouštěl z ní oči. „Nebojte se, já ji nedám!“ řekl kategoricky strážník a pustil se za nimi. „Povídám, sodoma!“ vzdychal.

Vtom jako když Raskolnikova uštkne. Rázem byl jako vyměněný.

„Poslyšte, vy!“ křikl za strážníkem.

Strážník se otočil.

„Nechte ji! Co vám je do toho? Nestarejte se o ně! Jen ať se s ní povyrazí!“ ukázal na hejska. „To není vaše věc!“

Strážník na něho nechápavě vytřeštil oči. Raskolnikov se rozesmál.

„E-ech!“ mávl po něm rukou strážce pořádku a šel dál za hejskem a za dívkou.

Zřejmě měl Raskolnikova za blázna nebo za něco ještě horšího. Dvacet kopějek v tahu, řekl si zlostně Raskolnikov, když osaměl. Atši! Dostane i od toho druhého a pustí ji s ním, a bude to... Proč jsem se jen vnucoval se svou pomocí? Copak jsem od toho, abych pomáhal? Mám vůbec právo pomáhat? Ať třeba jeden druhého sežerou, co je mi po tom? Jak mě vůbec mohlo napadnout vyhodit dvacet kopějek? Copak jsou moje?

Ale ta podivínská slova mu spíš přitížila. Usedl na opuštěnou lavičku. Myšlenky se mu rozutíkaly... A vůbec mu v té chvíli působilo jakékoliv myšlení utrpení. Přál si, aby na něho padly mrákoty, aby na všechno zapomněl a pak se probudil a začal všechno od začátku...

Ubohé děvče! přemítal s pohledem na opuštěný roh lavičky. Probere se, popláče si, pak se to doví matka... Nejdřív ji plácne a potom pořádně zbije, vyčiní jí a dost možná ji i vyžene z domu... A když nevyžene, stejně se toho domáknou Darji Francovny a milé děvče bude jak štvanec... Brzy nato nemocnice (jako vždycky u těch, které mají velmi počestné matky a spouštějí se tajně), a pak... pak znova nemocnice... vodka... krčmy... a zas nemocnice... a za dva za tři roky z ní bude mrzák, a to jí prosím bude všehovšudy osmnáct nebo devatenáct let... Jako bych takové neznal! A jak to začínalo u nich? Navlas stejně... Fuj! Ale ať! Prý je to tak v pořádku. Takové a takové procento prý musí každý rok odejít... někam... nejspíš k čertu, aby to osvěžilo ostatní a nebylo na obtíž. Procento! Opravdu, mají na to nádherné slůvko, takové uklidňující, učené. Jednou je to procento,

tak jaképak znepokojování! Prosím, kdyby se tomu říkalo nějak jinak... pak by to možná bylo na pováženou... A co když se nakonec do toho procenta dostane i Duněčka...? Když ne do tohohle, tak do nějakého jiného...?

Ale kam to vlastně jdu? vzpomněl si náhle. To je divné, vím, že jsem někam šel. Přečetl jsem dopis a šel jsem... Aha, už si vzpomínám, na Vasiljevský ostrov jsem šel, k Razumichinovi... Ale proč? A jak to, že mi zrovna teď přišlo do hlavy, abych šel k Razumichinovi? To je zajímavé.

Podivoval se sám sobě. Razumichin byl jeho někdejší kolega na univerzitě. Bylo zajímavé, že na univerzitě Raskolnikov téměř neměl přátele, všech se stranil, k nikomu nechodil a návštěvy přijímal nevlídně. Ostatně i kolegové na něho záhy zanevěřeli. Společné schůzky, debaty ani zábavy pro něho jako by nebyly. Studoval horlivě, nebyl k sobě shovívavý a pro tu vlastnost si ho každý vážil, ale nikdo ho neměl v lásce. Byl velmi chudý a přitom jaksi povýšeně hrdý a uzavřený, jako by v sobě nosil nějaké tajemství. Některým jeho kolegům se zdálo, že se na ně na všechny dívá jak na děti, spatřa, jako by je všechny převyšoval vospělostí, vědomostmi i názory, a že jejich názory a zájmy má za cosi nižšího.

S Razumichinem se však bůhvíproč sblížil, totiž ani ne tak sblížil, jako k němu byl sdílnější a otevřenější. K Razumichinovi mohl mít člověk ostatně stěží jiný vztah. Byl to nadmíru veselý a sdílný mládenec, dobrý až do prostoduchosti. Nicméně se pod tou prostotou skrývala hloubka a důstojnost. Jeho nejlepší přátelé to dobře věděli, byl oblíbený u všech. Byl velmi bystrý, třebaže někdy opravdu trochu prostoduchý. Měl výrazný zjev, byl vysoké, hubené postavy, černovlasý, vždy nedbale oholený. Občas si bujně zahýřil a měl pověst siláka. Jednou v noci ve společnosti srazil úderem dvoumetrového policajta. Pít mohl donekonečna, ale stejně dobře nemusel pít vůbec; někdy řádil přímo neodpustitelně, ale když nechtěl, neřádil vůbec. Razumichin byl zajímavý i tím, že ho nevyvedl

z míry žádný nezdar a že ho, jak se zdálo, nemohly zkrušit sebehorší podmínky. Mohl bydlet třeba na střeše, snášet pekelný hlad i strašnou zimu. Byl chudý jako kostelní myš, živil se však zásadně sám a vlastním přičiněním a vydělával si práci všeho druhu. Znal bezpočet pramenů, z nichž mohl čerpat, samozřejmě prací. Jednou celou zimu netopil v pokoji a tvrdil, že je to dokonce příjemnější, protože prý se v chladu lépe spí. V přítomné době byl i on přinucen odejít z univerzity, ale jen nakrátko, a ze všech sil se snažil zlepšit své poměry tak, aby mohl studovat dále. Raskolnikov u něho nebyl dobré čtyři měsíce a Razumichin ani nevěděl, kde Raskolnikov bydlí. Jednou, asi před dvěma měsíci, se sice potkali na ulici, ale Raskolnikov se odvrátil, dokonce přešel na druhou stranu ulice, aby ho Razumichin neviděl. A Razumichin, ačkoliv ho viděl, prošel kolem něho nevšímavě, nechtěl *rušit přítele*.

5

Pravda, chtěl jsem přece ještě nedávno jít k Razumichinovi prosit o nějakou práci, aby mi obstaral buď kondice, nebo cokoliv..., rozpomínal se Raskolnikov, ale čím mi může pomoci teď? Dejme tomu, že mi sežene kondice, dejme tomu, že se se mnou rozdělí o poslední kopějku, jestli nějakou má, takže si budu moct koupit boty a dát opravit šaty, abych mohl chodit na kondice... hm... Dobře, ale co dál? Co dokážu za pár měďáků? Copak tohle teď potřebuju? Opravdu směšné, jak jsem teď mohl jít k Razumichinovi...?

Otázka, proč nyní šel k Razumichinovi, ho znepokojovala víc, než si přiznával; pln vnitřního neklidu hledal v tom zdánlivě nejvšednějším kroku jakýsi zlověstný význam.

Je možné, že jsem skutečně chtěl všechno odbýt jen Razumichinem, že Razumichin pro mě byl jediné východisko? ptal se udiveně sám sebe. Přemýšlel a mnul si čelo, až se mu – zvláštní věc – po velmi dlouhém uvažování bezděčně sama od sebe vynořila v hlavě prapodivná myšlenka. Hm... k Razumichinovi, promluvil k sobě náhle naprosto klidně, jako by pronášel konečné rozhodnutí, k Razumichinovi zajdu, jak by ne... ale – ne teď... zajdu k němu... nazítří po *tamtom*, až budu mít *tamto* za sebou a všechno půjde novou cestou...

A náhle se vzpamatoval.

„Po *tamtom!*“ vykřikl a vyskočil z lavičky. „Ale copak k *tamtomu* dojde? Copak k *tomu* opravdu dojde?“

Vstal a odcházel, div neutíkal. Chtěl se pustit zpátky, ale návrat domů se mu náhle strašně zprotivil: vždyť právě tam, v té díře, v té strašlivé skříni uzrávalo všechno *to* už déle než měsíc, a tak šel, kam ho nohy nesly.

Jeho nervózní chvění se změnilo v jakousi třesavku, cítil dokonce mrazení a i v tom parnu mu chvílemi byla zima. Přímo s přemá-

háním a skoro podvědomě začal z jakési vnitřní potřeby pozorovat všecko, co mu přišlo do cesty, jako by usilovně pátral po rozptýlení, ale valně se mu to nedařilo a co chvíli upadal do zádumčivosti. Vždy když pak s trhnutím znova zdvihl hlavu a rozhlédl se kolem sebe, v okamžení zapomínal, o čem právě přemýšlel, a dokonce kudy šel. Tak přešel celý Vasiljevský ostrov, vyšel k Malé Něvě, přešel most a zamířil na Ostrovy. Zeleň a svěžest zprvu zalahodily jeho unaveným očím, zvyklým na městský prach, na vápno a ohromné drtící a sklíčující domy. Tady nebylo ani dusno, ani puch, ani krčmy. Záhy se však i tyto nové, příjemné pocity změnilly v chorobné a jitrivé. Občas se zastavil před nějakou vilkou ověnčenou zelení, nahlížel plotem a viděl v dálce na balkonech a na terasách naparáděné ženy, viděl pobíhající děti v sadech. Zvláště silně ho přitahovaly květiny, je pozoroval ze všeho nejdéle. Potkával také nádherné kočáry, jezdce i jezdkyň; provázel je zvědavě pohledem a zapomínal na ně, dřív než mu zmizeli z očí. Jednou se zastavil a spočítal své peníze, zjistil, že má asi třicet kopějek. Dvacet strážníkovi, tři Nastasje za dopis... Marmeladovým jsem tedy včera dal asi sedmačtyřicet až padesát kopějek, zjišťoval, děláje jakousi bilanci, ale vzápětí už zase nevěděl, proč vůbec peníze vyndal z kapsy. Připomněl si to, když procházel kolem jakési jídelny, vlastně hospůdky, a pocítil hlad. Vešel do hospůdky, vypil sklenku vodky a snědl piroh s nějakou nádivkou. Dojedl ho už zase v chůzi. Hrozně dávno nepil vodku a teď rázem účinkovala, ačkoliv vypil jen tu jedinou skleničku. Nohy mu ztěžkly, začala ho zmáhat ospalost. Zamířil domů, ale už na Petrově ostrově se docela vysílený zastavil, sešel z cesty, zašel do křoví, svalil se na trávu a v tu chvíli usnul.

V chorobném stavu se sny často vyznačují mimořádnou plastičností, výrazností a nebývalým sepětím se skutečností. Výjevy bývají mnohdy pitvorné, ale prostředí a celý vývoj situace přitom tak nesmírně věrohodné, naplněné tak jemnými, neočekávanými, ale celý obraz umělecky tak vhodně dokreslujícími podrobnostmi,

že by si je nikdo v bdělém stavu nevymyslel, i kdyby to byl stejně velký umělec jako Puškin nebo Turgeněv. Takové sny, chorobné sny vždy jasně utkvívají v paměti a silně působí na vyšinutý a už rozrušený lidský organismus.

Raskolnikovův sen byl úděsný. Viděl se v něm jako dítě ještě v rodném městečku. Je asi sedmiletý a jednou ve svátek kvečeru je s otcem na procházce za městem. Je pošmurno, dusno, krajina navlas taková, jak si ji uchoval v paměti, ba v paměti mu dokonce vybledla víc, než jak se mu teď vybavovala ve snu. Městečko je ze všech stran otevřené, leží jak na dlani, kolem ani vrbinky, jen kdesi velmi daleko, až na okraji nebe, se černá lesík. Za městečkem, skok od poslední zahrádky, stojí krčma, veliká krčma, která na něho vždy působila svrchovaně tísnivým dojmem, dokonce mu naháněla strach, kdykoliv kolem ní na procházkách s otcem šli. Bylo tam vždycky tolik lidí, tolik povyku, smíchu a klení, tolik neslušného a chraptivého zpěvu, tolikrát se tam rvali, kolem krčmy se pokaždé potloukaly tak opilé a hrozné zjevy... Když je potkávali, tiskl se vždy k otci a celý se chvěl. Kolem krčmy vede polní cesta, vždy plná prachu, a prach na ní je vždy úplně černý. Kroutí se od krčmy dále a takových tři sta kroků odtud zahýbá doprava kolem městského hřbitova. Uprostřed stojí zděný kostel se zelenou bání, kam chodil asi dvakrát ročně s otcem a matkou na zádušní mši za babičku, která zemřela už dávno a kterou nikdy nespatriil. Pokaždé s sebou brali kaši na bílé misce zabalené do ubrousku, kaše byla sladká, rýžová a hrozinky byly zapíchnány do tvaru kříže. Měl rád ten kostel i starodávné ikony, většinou bez obruby, i starého kněze s roztrženou hlavou. Vedle babiččina hrobu, na němž byla deska, byl ještě malý hrobeček jeho mladšího bratra, který zemřel šestiměsíční a kterého také vůbec neznal a nemohl pamatovat: řekli mu však, že měl malého bratříčka, proto se pokaždé, když přišli na hřbitov, před hrobem nábožně a úctyplně křížoval a klaněl a líbal ho. A teď se mu zdá, že jdou s otcem po té cestě ke hřbitovu a míjejí krčmu; drží

se otcovy ruky a ustrašeně se ohlíží. Je zaujat zvláštní podívanou; tentokrát je tu nějaká veselice, dav vyšňořených měštek, žen, jejich mužů a všelijaké sebranky. Všichni jsou opilí, všichni zpívají a před krčmou stojí vůz, ale podivný vůz. Je to takový veliký vůz, do jakých se zapřahají těžcí tahouni a v jakých se vozí zboží a sudy vína. Vždycky se rád díval na ty tahouny s dlouhou hřívou a silnýma nohama, krácející klidným odměřeným krokem a vlekoucí za sebou celou horu nákladu bez nejmenší známky úsilí, jako by jim bylo s vozy dokonce snáze než bez vozů. Tady však – podivná věc – byla k takovému velkému vozu připřažena malá hubená vesnická ryzka z těch, co se, jak už nejednou viděl, ze všech sil dřou s nějakou vysokou fůrou dřeva nebo sena, zejména když vůz uvázne v blátě nebo v koleji, a co je pak vozkové vždycky tak hrozně, tak strašně šlehají bičem a někdy i po tlamě a přes oči, že se div nerozpláče a maminka ho vždy raději odvádí od okna. Náhle však vypukne vřava: z krčmy vycházejí s povykem, zpěvem i balalajkami namol opilí hřmotní venkované v červených a modrých košilích, s kabáty přes ramena. „Nasedat, všichni nasedat!“ křičí jeden s hrozně silným krkem a masitým obličejem červeným jako mrkev. „Všechny svezu, nasedat!“ Ale odpovídá mu smích a výkřiky: „Taková herka nás zrovna svezte!“

„Přeskočilo ti snad, Mikolko, nebo co? Zapřáhne takového chcípáka!“

„Lidi, ale vždyť téhle ryzce je už určitě dvacet let!“

„Nasedat, vsecky svezu!“ vykřikuje stále Mikolka, první vyskakuje na vůz, bere opratě a vztyčuje se na předku. „Hnědák odjel prve s Matvějem,“ křičí z vozu, „a tahle kobyłka mi, lidičky, jen pije krev, mám sto chutí ji zabít, darmo mi užírá obrok. Nasedat, povídám! Tryskem pojedem! Tryskem ji pustím!“ Chápe se biče a s rozkoší se chystá ryzku bít.

„I co, tak nasedejte!“ smějí se v hloučku. „Slyšíte, že pojedem tryskem!“

„Ta už jistě neví deset let, co to je.“

„A pojedí!“

„Nelitujte ji, lidi, každý si připravte do ruky bič!“

„Toť se ví! Šlehej!“

Všichni se hrnou s chechtotem a vtipkováním na Mikolkův vůz. Vlezlo jich tam asi šest, a ještě se vejdou další. Přibírají nějakou tlustou, brunátnou ženskou. Má červené šaty, čepec s korálkovou čelenkou, na nohou střevíce, louská oříšky a uculuje se. Kolem se lidé smějí, a jak by ne – tak nanicovatá kobylka, a poveze takový náklad tryskem! Dva chasníci na voze hned berou každý po biči, aby Mikolkovi pomohli. Ozve se „hyjé!“, herka vší silou zabere, ale kdepak tryskem, ani krokem to nedokáže, jenom stříhá nohama, frká a podklesává pod ranami tří bičů, které se na ni sypou jako hrách. Smích na voze i v hloučku se zdvojnásobí, ale Mikolka se vzteká a v zuřivosti sází kobylce ránu za ranou, jako by doopravdy věřil, že se rozběhne.

„Pusťte mě tam taky, lidi!“ dostal zálusk nějaký chasník v hloučku.

„Nasedat! Všichni nasedat!“ křičí Mikolka. „Všechny utáhne. Já ji ubiju!“ A šlehá a šlehá, už ani neví, čím by ji v rozběsnění vzal.

„Tatínečku, tatínečku,“ křičí chlapec na otce, „tatínku, co to dělají! Tatínku, bijou chudáčka koníčka!“

„Pojďme, pojdme!“ říká otec. „Jsou opilí, vyvádějí, hlupáci. Pojdme, nedívej se na to!“ A chce ho odvést, ale on se mu vytrhne a celý bez sebe běží ke kobylce. Ale s nešťastnou kobylkou už je zle. Lapá po dechu, zastavuje se, znovu zabírá, div se nesvalí. „K smrti ji umrskajte!“ křičí Mikolka. „Jinak to nepůjde. Ubiju ji!“

„Že ti není hanba, satanáši!“ křičí nějaký stařec z hloučku.

„Kdo to kdy viděl, aby takováhle kobylka vezla takový náklad!“ přidává se druhý.

„Ztrháš ji!“ volá třetí.

„Nech mě! Je moje! Můžu si s ní dělat, co chci. Všichni nasedat! To by bylo, aby neběžela tryskem!“

Najednou všechno přehluší výbuch smíchu: kobylka nesnesla zuřivé bičování a z nemohoucnosti začala vyhazovat. Dokonce ani stařec se neudržel a pousmál se. A jak také ne – taková nanicovitá kobylka, a ještě vyhazuje! Dva chasníci z kolemstojících berou další biče, přiskakují ke kobylice a bijí ji z boků. Každý běží po jedné straně.

„Po tlamě ji bijte, přes oči, přes oči!“ křičí Mikolka.

„Zpívejte, lidičky!“ volá kdosi na voze a všechno nahoře se přidává. Rozléhá se opilá píseň, drnčí bubínek, při refrénech hvízdají. Ženská louská oříšky a uculuje se.

...Utíká podle kobyly, předbíhá ji, vidí, jak ji šlehají přes oči, přímo přes oči! Pláče. Srdce mu usedá, slzy mu tečou proudem. Někdo ho přitom zasáhne bičem, ale necítí to, lomí rukama, křičí, vrhá se k šedivému starci s bílým vousem, pokyvujícím nad tím vším pohoršeně hlavou. Nějaká žena ho vezme za ruku a chce ho odvést, ale vytrhne se jí a zas utíká ke kobylice. Ta už je v posledním tažení, ale znovu začíná vyhazovat.

„Aby tě d'as spral!“ zařve vztekle Mikolka. Odhazuje bič, shýbne se a sebere na dně vozu dlouhou silnou oj, uchopí ji oběma rukama na jednom konci, a jak může, rozmáchne se s ní nad ryzkou.

„Přerazí ji!“ volají kolem.

„Zabije ji!“

„Je moje!“ křičí Mikolka a vší silou mávne ojí. Ozve se těžký úder.

„Bijte ji, bijte! Co jste přestali!“ hartusí z hloučku.

Mikolka se rozmáchne podruhé a na hřbet nešťastné herky dopadá vší silou druhý úder. Kobylka podklesne na zadních, ale vzchopí se a škube se s vypětím posledních sil na všechny strany, chce se vyprostit, ale odevšad ji berou šesti biči a oj znova vyletuje a dopadá potřetí, počtvrté, pravidelně a s plnou silou. Mikolka zuří, že ji nedokáže zabít jednou ranou.

„Ta má kořínek!“ volají kolem.

„Ted' už určitě padne, lidičky, ted' už bude po ní!“ volá z hloučku zvěděvec.

„Sekyrou ji vemte... Doražte ji najednou!“ ozývá se další.

„Ech vy nemešla! Uhněte!“ zařve zběsile Mikolka, odhodí oj, znova se shýbne do vozu a vytáhne železný sochor. „Pozor!“ vykřikne a vši silou praští svou ubohou kobytku. Žuchla rána, kobytku zavravorala, podklesly jí nohy, chtěla znova škubnout, ale sochor jí znova a vši silou dopadá na záda a kobytku se hroutí na zem, jako by jí podťali všechny čtyři nohy najednou. „Dobijte ji!“ křičí Mikolka a jako pominutý vyskočí z vozu. Několik chasníků, také brunátných a opilých, popadne, co je po ruce – biče, hole, oj – a rozběhnou se k dodělávající kobytku. Mikolka si stoupne ze strany a začíná ji mlátit sochozem nazdařbůh po zádech. Herka natahuje tlamu, těžce supí a zdechne.

„Dorazil ji!“ křičí v hloučku.

„Tak proč neběžela tryskem!“

„Je moje!“ křičí Mikolka se sochozem v ruce a s očima podlitýma krví. Stojí, jako by litoval, že už nemá koho bít.

„Že ti opravdu není hanba!“ ozývá se mezi kolemstojícími už několik hlasů.

Ale nešťastný chlapec už neví, co dělá. S nářkem se prodírá mezi lidmi k ryzce, obejmě její mrtvou, zkrvavenou hlavu a líbá ji, líbá oči a pysky... Pak znenadání vyskočí a nepřítetně se oboří svými pěstičkami na Mikolku. V té chvíli ho konečně dohoní otec, který za ním celou dobu běžel, a odnáší ho z davu.

„Půjdem! Půjdem!“ domlouvá mu. „Půjdem domů!“

„Tatínku! Pročpak... zabili... chudinku kobytku?“ štká, ale zajíká se a slova se mu derou ze sevřené hrudi jako výkřiky.

„Jsou opilí, vyvádějí, půjdem, nebudem se do toho plést!“ slyší otcovo domlouvání. Ojemě ho oběma rukama, ale prsa se mu stále více svírají. Chce vydechnout a vykřiknout, a procítá.

Probudil se celý zpocený, se zvlhlými vlasy, zchvácený a zděšeně se vztyčil.

Sláva bohu, že to byl jen sen! oddychl si s úlevou a usedl pod stromem. Co to jen se mnou je? Nepokouší se o mě horečka? Takový hnusný sen! Tělo měl jako rozbité, duši mu svírala těžká chmura. Položil lokte na kolena a podepřel si oběma rukama hlavu.

Bože! zaúpěl. Copak opravdu, copak opravdu vezmu sekyru a budu jí bušit do hlavy, roztrhám lebku... budu klouzat po lepkavé teplé krvi, vylamovat zámek, krást a trást se, ukrývat se, potřísněný krví... se sekyrou... Bože, copak je to možné?

Třásl se přitom jako osika.

Co to jen pořád mám? pokračoval a opět se schoulil v jakémsi nesmírném úžasu. Věděl jsem přece, že neobstojím, tak proč jsem se do té chvíle mučil? Přece už včera, včera, když jsem byl dělat tu... *zkoušku*, už včera jsem se přece jasně přesvědčil, že neobstojím... Tak co pořád ještě chci? Proč jsem pořád ještě na vahách? Přece už včera, když jsem šel ze schodů, jsem sám řekl, že to je podlé, odporné a nízké, tak nízké... Z pouhého pomyšlení na to, *v bdělém stavu*, se mi udělalo zle a zhrozil jsem se... Ne, já couvnu, určitě couvnu! Atsi nemají všechny ty mé plány nakrásně žádnou trhlinku, atsi je všechno, k čemu jsem se tenhle měsíc rozhodl, jasné jak den a správné jako matematika! Bože! Stejně se neodhodlám! Couvnu, určitě couvnu! Tak proč ještě, proč ještě pořád...

Vstal a užasle se rozhlédl, jako by se divil i tomu, jak se sem dostal, a zamířil na T-ův most. Byl bledý, oči mu hořely, údy měl ochablé, ale náhle měl pocit, že se mu volněji dýchá. Cítil, že už ze sebe shodil to strašlivé, tak dlouho jej tížící břímě, a náhle mu bylo lehké a klidno na duši. Bože můj, prosil, ukaž mi cestu a zřeknu se té své proklaté... vidiny!

Šel přes most a mírně, klidně hleděl na Něvu, na planoucí západ ohnivě rudého slunce. Ačkoliv byl sláb, necítil teď vůbec únavu. Jako by se náhle provalil bolák, který se mu celý měsíc sbíral na

srdci. Svoboda, svoboda! Osvobodil se z těch čar a kouzel, z uřknutí a šálení!

Když si ty chvíle a všechno, co se s ním v těch dnech dělo, později vybavoval okamžik za okamžikem, bod za bodem, podrobnost za podrobností, žasl pokaždé přímo pověřivě nad touž okolností, v podstatě sice nijak mimořádnou, v níž ale pak vždy viděl jakési předurčení svého osudu. Totiž: zanic nemohl pochopit a ničím si vysvětlit, proč se tenkrát, unavený a utýraný, takže by měl nejvýhodnější vrátit se domů nejkratší a přímou cestou, vracel přes Senné náměstí, na které vůbec zacházet nemusel. Zacházka to nebyla velká, zato nápadná a naprosto zbytečná. Pravda, už se mnohokrát vrátil domů, aniž mohl říct, kterými ulicemi šel. Proč však, ptal se vždycky, proč však k tak důležitému a pro něj tak rozhodujícímu a zároveň tak dokonale náhodnému setkání na Senném (na němž neměl dokonce co pohledávat) došlo právě tehdy, v takové hodině, v takovém okamžiku jeho života a právě v takovém duševním rozpoložení, právě za takových okolností, kdy jedině toto setkání mohlo tak rychle a nezvratně rozhodnout o celém jeho osudu? Jako by tam na něho přímo cíhalo?

Když přecházel Senné, bylo kolem deváté. Všichni, co tu prodávali na stolech, pultech, v krámech i krámcích, zavírali své podniky nebo uklízeli a skládali své zboží a rozcházeli se domů zrovna tak jako jejich zákazníci. Na špinavých a páchnoucích dvorech domů Senného náměstí se u jídelen v přízemí a hlavně u krčem kupilo množství všelijakých kramářů a trhanů. Raskolnikov měl při svých bezcílých vycházkách v oblíbě taková místa i všechny ty přilehlé uličky. Tam jeho cáry nevzbuzovaly ničí povýšenou pozornost a dalo se tam přijít v jakémkoli stavu, aniž to někoho pohoršovalo. Hned na rohu K-né uličky prodával nějaký měšťan se ženou, svou manželkou, na dvou stolech různé zboží: nitě, kalouny, kartounové šátky a podobně. I oni už se chystali domů, ale zdrželi se hovorem se známou, která se u nich zastavila. Tato známá byla Lizaveta

Ivanovna, neboli prostě, jak jí všichni říkali, Lizaveta, mladší sestra lichvářky Aleny Ivanovny, koležské tajemnice, stařeny, k níž den předtím přišel Raskolnikov zastavit hodinky a provést svou zkoušku... O této Lizavetě věděl už dávno všechno a také ona ho trochu znala. Byla to vysoká, hranatá, ostýchavá a pokorná stará panna, skoro slabomyslná, asi tak pětatřicetiletá a svou sestrou doslova zotročovaná. Pracovala na ni ve dne v noci, třásla se před ní strachem a snášela od ní dokonce bití. Stála nerozhodně s uzlem před měšťanem a ženou a se zájmem je poslouchala. Oba jí velmi horlivě něco vykládali. Když ji Raskolnikov nenadále spatřil, projel jím podivný záchvěv, přímo se otřásl ohromením, ačkoliv na tom setkání pranic ohromujícího nebylo.

„Měla byste to rozhodnout sama, Lizaveto Ivanovno,“ říkal hlasitě měšťan. „Zaskočte sem zítra tak v sedm. Oni taky přijdou.“

„Zítra?“ opáčila táhle a zamyšleně Lizaveta, jako by se nemohla rozhodnout.

„Ale máte vy před tou Alenou Ivanovnou nahnáno!“ rozbřebentila se čilá trhovcova žena. „Připadáte mi jako malé děcko. Vždyť to ani není vaše vlastní sestra, a takhle si vás osedlala!“

„Tak radši pro jednu Aleně Ivanovně o tom nic neříkejte,“ skočil jí do řeči muž, „dejte na má slova, neproste se jí a přijďte. Tenhle obchod se vám vyplatí. I sestřička to potom uzná.“

„Myslíte, že bych měla?“

„Zítra o sedmé, od nich přijdou taky, rozhodnete se sama.“

„I čajíček bude,“ dodala žena.

„Tak dobře, já přijdu,“ pronesla Lizaveta pořád ještě nerozhodně a pomalu odcházela.

Raskolnikov v tu chvíli přešel a víc neslyšel. Šel pomalu a nenápadně, hleděl, aby nepropásl ani jediné slovo. Jeho první ohromení se poznenáhlu změnilo v úděs, který mu mrazivě projel zády. Dověděl se, náhle, nenadále a naprosto neočekávaně se dověděl, že zítra, přesně v sedm hodin večer, Lizaveta, stařenina sestra a její jediná

spolubydlící, nebude doma a že tedy stařena přesně v sedm hodin večer *zůstane doma sama*.

Domů měl jen několik kroků. Vrátil se jako odsouzený k smrti. Neuvažoval o ničem a nebyl toho ani schopen; ale celou svou bytostí náhle vycítil, že už nemá svobodu úsudku ani vůle a že je s konečnou platností rozhodnuto.

Bylo mu jasné, že i kdyby měl čekat třeba celé roky na příhodnou chvíli a kdyby o ni usiloval, nebyl by nejspíš mohl počítat s příležitostí lépe korunující jeho záměr, než byla ta, jež se mu naskytla nyní. Rozhodně by bylo obtížné vypátrat den před činem a najisto, s velkou přesností a nejmenším nebezpečím, bez jakéhokoli podezřelého vyptávání a vyzvídání, že zítra v tolik a tolik hodin ta a ta stařena, jež má být přepadena, bude doma sama samotinká.

6

Později se Raskolnikov při nějaké příležitosti dověděl, proč vlastně měšťan a jeho žena Lizavetu k sobě zvali. Byla to záležitost docela všední a nebylo na ní nic zvláštního. Nějaká přistěhovalá zchudlá rodina prodávala věci, šatstvo a podobně, vesměs ženské. A protože odprodej na trhu nebyl výhodný, hledali překupníci, a tu dělala Lizaveta: brala věci do komise, chodila za obchodem a měla ho až dost, protože byla velmi poctivá a vždy si řekla nejnižší možnou cenu: jakou cenu ohlásila, takovou ta věc také měla. Jinak toho namluvila málo, jak už řečeno, byla velice krotká a ostýchává...

Ale Raskolnikov začal být v poslední době pověřivý. Pozůstatky pověřivosti v něm zůstaly pak ještě dlouho, téměř nesmazatelně. A tak měl později vždy sklon vidět ve všem tom cosi zvláštního a tajemného, projev nějakých zvláštních vlivů a osudových náhod. Už v zimě mu jeden známý student, Pokorjov, před odjezdem do Charkova mezi řečí pověděl adresu staré Aleny Ivanovny pro případ, kdyby byl někdy nucen něco zastavit. Dlouhou dobu k ní nemusel, měl kondice a pořád se jakžtakž protloukal. Až asi před půldruhým měsícem si na tu adresu vzpomněl; měl dvě věci, které se daly zastavit: staré stříbrné hodinky po otci a malý zlatý prstýnek s nějakými třemi rudými kamínky, který mu darovala při loučení na památku sestra. Rozhodl se dát prstýnek; stařenu našel a na první pohled, ačkoliv o ní celkem nic nevěděl, pocítil k ní nepřekonatelný odpor; vzal od ní dva „papírky“ a cestou se stavil v jedné nevalné hospůdce. Objednal si čaj, posadil se a hluboce se zamyslel. V hlavě se mu klubala jako kuře z vejce podivná myšlenka, která ho tuze, tuze zaujala.

Hned vedle, u druhého stolku, seděl student, kterého vůbec neznal a který mu nebyl ani trochu povědomý, a mladý důstojník. Do-

hrávali partii kulečnicku a pili čaj. Náhle zaslechl, že student vykládá důstojníkovi o lichvářce Aleně Ivanovně, koležské tajemnici, a říká mu její adresu. Už to se zdálo Raskolnikovovi zvláštní – právě se od ní vrátil a tady hned zas o ní slyší. Jistě pouhá náhoda, jenže on se marně brání jednomu velmi neobvyklému dojmu, a tady se mu jako z udělánání prokazuje úsluha: student totiž najednou začíná svému společníkovi o té Aleně Ivanovně vykládat všelijaké podrobnosti.

„Je báječná,“ říkal, „u ní seženeš peníze vždycky. Je bohatá jak žid, může ti vyplatit na ruku pět tisíc, ale neopovrhne ani rublovou zástavou. U té už nás bylo! Ale je to hrozná mrcha...!“

A líčil, jaká je zlá a vrtošivá, že stačí promeškat lhůtu třeba jen o den, a zástava propadá. Dává prý čtvrtinu ceny předmětu, ale bere pět, ba i sedm procent za měsíc atd. Student se rozpovídal a vyprávěl i to, že stařena má sestru Lizavetu, kterou, sama malá a hnusná, každou chvíli bije a úplně zotročuje jako malé děcko, ačkoliv Lizaveta měří aspoň metr osmdesát...

„To je přece *fenomén!*“ vykřikl se smíchem student.

Rozhovořili se o Lizavetě. Student o ní vyprávěl s nějakou zvláštní zálibou a pořád se přitom smál, kdežto důstojník poslouchal s velkým zájmem a pak studenta prosil, aby mu tu Lizavetu poslal na správkou prádla. Raskolnikovovi neuteklo ani slůvko, a tak se hned dověděl všecko: Lizaveta byla stařenina mladší, nevlastní (po matce) sestra a bylo jí už pětatřicet let. Pracovala pro sestru ve dne v noci, nahrazovala v domě kuchařku i prادلenu, mimoto šila na zakázku, ba i na mytí podlah se zjednávala a všecko dávala sestře. Žádnou zakázku a žádnou práci nesměla přijmout bez stařenina dovolení. Stařena přitom už sepsala poslední vůli, což bylo známo i Lizavetě, jíž se v závěti neodkazoval ani groš kromě movitého majetku, židlí a podobně; všechny peníze však odkazovala jistému klášteru v N-ské gubernii na svou věčnou památku. Lizaveta byla měšťka, ne z úřednické rodiny, svobodná, nevzhledná a nadprůměrně vytáhlá s dlouhýma, jakoby vykloubenýma nohama, vždy

v sešlapaných kozinkových střevících, ale čistotná. Student se divil a smál se hlavně tomu, že Lizaveta je co chvíli těhotná...

„Jak to, říkáš přece, že je to šereda?“

„Pravda, je taková osmahlá, jako přestrojený voják, ale abys věděl, šeredná není. Má docela vlídnou tvář a oči. Dokonce velmi. Nejlepším důkazem je, že se leckomu líbí. Je tichá a mírná, poslušná a svolná, ke všemu svolná. A usmívá se dokonce hezky.“

„Nelíbí se nakonec i tobě?“ zasmál se důstojník.

„Protože je tak zvláštní. Ale něco ti povím. Já bych tu zatracenou bábu zabil a oloupil – a bez nejmenších výčitek svědomí, o tom tě ujišťuju!“ dodal vyzývavě.

Důstojník se znova rozesmál, ale Raskolnikov se zachvěl.

Bylo to tak podivné!

„Počkej, rád bych ti položil docela vážnou otázku,“ rozpálil se student. „Tohle jsem samozřejmě nemyslel vážně, ale jen to uvaž: na jedné straně hloupá, zbytečná, nicotná, zlá a nemocná bába, nikomu nepotřebná, spíš naopak, všem škodlivá, která sama neví, proč žije, a která zítra stejně umře sama od sebe. Chápeš? Chápeš?“

„To se ví, chápu,“ přitakal důstojník a se zájmem hleděl na horlícího druha.

„Tak poslouchej dál. Na druhé straně mladé, čerstvé síly, přicházející nazmar bez jakékoliv podpory, a to po celých tisících a všude! Sta a tisíce dobrých činů a záměrů, jež by bylo možno uskutečnit nebo podpořit za stařeniny peníze, obětované klášteru! Sta a možná tisíce lidských životů, uvedených na správnou cestu; desítky rodin zachráněných před bídou a rozvratem, před záhubou a mravní zkázou, před pohlavními nemocemi – a to všechno za její peníze! Zabij ji a vezmi si její peníze, abys s její pomocí jednou mohl zasvětit svůj život službě lidstvu a společnosti: co myslíš, nezahladí se ten jeden nicotný zločin tisíci dobrých činů? Za jeden život tisíce životů ušetřených hniloby a rozkladu. Jediná smrt za sto životů – tomu se říká matematika! A co vůbec váží na vahách společnosti

život té hloupé a zlé staré souchotinářky? O nic víc než život vši, švába, ba ani tolik ne, protože tahle stařena škodí. Ničí cizí život: tuhle vzteky kousla Lizavetu do prstu, jen taktak, že jí ho neuřízli!“

„Ovšemže si nezaslouží žít,“ poznamenal důstojník, „ale taková už je příroda.“

„Ale brachu, přírodu přece opravují a usměrňují, jinak bychom se museli utopit v předsudcích! Bez toho by nevyrostl ani jediný velký člověk. To je pořád samé: povinnost, svědomí – nechci mluvit proti povinnosti ani svědomí – jenže jak je chápeme? Počkej, dám ti ještě jednu otázku. Poslouchej!“

„Ne, ty počkej, a já ti dám otázku. Poslouchej!“

„Tak co?“

„Ty mi tady něco vykládáš, řečníš, ale pověz mi, zabiješ ty tu stařenu, nebo ne?“

„Samozřejmě ne! Jsem jen pro spravedlnost... O mě tu nejde...“

„Ale podle mě nemůže být o žádné spravedlnosti řeč, když se toho ty sám neodvážíš! Pojd' ještě na partičku!“

Raskolnikov byl neobyčejně rozčilený. Pravda, to všecko byly docela všední, velmi běžné mladické debaty a myšlenky, jakých už slyšel mnoho, jenže v jiné formě a na jiná témata. Ale proč musel vyslechnout takovou debatu a takové myšlenky právě nyní, když v jeho vlastní hlavě právě vzklíčily... *přesně tytéž myšlenky?* A proč právě teď, když si od stařeny přinesl zárodek své myšlenky, zrovna se namanul k rozhovoru o stařeně...? Taková shoda okolností se mu zdála zvláštní. Tento všední hospodský rozhovor na něho mimořádně působil v dalším průběhu věcí: jako by opravdu šlo o jakési předurčení, o jakýsi pokyn...

Po návratu ze Senného klesl na divan a strnule tam proseděl celou hodinu. Zatím se zešeřilo; svíčku neměl, ostatně vůbec nepomýšlel na to, aby rozsvěcoval. Marně se pak rozpomínal, zda v těch chvílích o něčem přemýšlel. Nakonec jím opět začalo projíždět zimničné mrazení a s úlevou se dovtípil, že se na divanu dá také

ležet. Záhy ho přímo sevřel tuhý olověný spánek. Spal velmi dlouho a nic se mu nezdálo. Nastasja, která k němu zašla nazítří v deset hodin ráno, jím musela dlouho trást. Přinesla mu čaj a chléb. Čaj byl zas vyloužený a zas v jejím čajníku.

„Spí a spí!“ hartusila zlostně. „Pořád spí!“

S námahou se pozvedl. Hlava mu třeštila; zkusil se postavit na nohy a rozhlédnout se po své komůrce, ale znova klesl na divan.

„Zase spíš!“ durdila se Nastasja. „Jsi nemocný, či co?“

Neodpovídal.

„Čaj si vezmeš?“

„Až potom,“ vypravil ze sebe namáhavě a už zas zavíral oči a převracel se ke zdi. Nastasja nad ním chvíli stála.

„Bude asi opravdu nemocný,“ řekla pak, otočila se a odešla.

Přišla opět ve dvě hodiny a nesla polévku. Ležel navlas tak jako prve. Čaje se ani nedotkl. Nastasju to dopálilo a začala jím zlostně cloumat.

„Co chrníš!“ křičela a dívala se na něj s odporem. Pozvedl se, sedl si, ale nepromluvil a díval se do země.

„Jsi nemocný, či co?“ zeptala se Nastasja a zas nedostala žádnou odpověď.

„Kdyby ses šel radši projít,“ řekla po chvílce, „aspoň trošku se provětrat. Tak budeš jíst, či co?“

„Až potom,“ řekl malátně. „Jdi už!“ A mávl rukou.

Chvilku ještě stála a soucitně se na něj dívala, a pak odešla.

Za několik minut pozvedl oči a dlouho zíral na čaj a na polévku. Pak sáhl po chlebu, vzal lžíci a začal jíst.

Bez chuti a takřka mechanicky pojedl asi tři nebo čtyři lžíce. Bolest v hlavě se zmírňovala. Když se najedl, natáhl se znova na divan, ale usnout už nemohl a ležel bez hnutí na břicho, obličej zabořený do polštáře. Snil v bdělém stavu a byly to zvláštní sny: nejčastěji se mu zdálo, že je někde v Africe, v Egyptě, v nějaké oáze. Karavana odpočívá, velbloudi si pokojně leží, kolem palmy, uzavřený kruh palem,

všichni obědvají. On však pořád pije vodu, rovnou z potoka, který teče a bublá hned vedle. A je takový chládek a voda je tak kouzelně modrá a studená, zurčí přes barevné kamínky a po nevýslovně čistém, zlatavě hrajícím písku... Náhle jasně uslyšel, jak odbíjejí hodiny. Trhl sebou, vzpamatoval se, zvedl hlavu, podíval se do okna a odhadl čas, a najednou vyskočil už nadobro procitlý, jako by ho kdosi shodil z divanu. Došel po špičkách ke dveřím, tiše je pootevřel a poslouchal, co se děje dole na schodech. Srdce mu divoce bušilo. Ale na schodech bylo úplné ticho, jako by všechno spalo... připadlo mu úžasně nemsmyslné, že mohl od včerejška spát jako zabitý, aniž co podnikl, aniž co připravil... A zatím možná zrovna odbilo už šest... A jeho ospalost a otupělost náhle vystřídal horečný a trochu zmatený spěch. Příprav nebylo ostatně mnoho. Napínal smysly, aby všechno dobře uvážil a na nic nezapomněl; ale srdce mu tlouklo bez přestání, bušilo tak, že se mu svíral dech. Za prvé bylo třeba zhotovit poutko a přišít ho ke kabátu – záležitost několika minut. Sáhł pod polštář a našel v prádle, které pod ním bylo nacpáno, jednu už docela rozpadlou, starou a nevypranou košili. Z jejích cárů utrhl pruh asi palec široký a osm palců dlouhý. Složil ho nadvakrát, svlékl volný letní plášť z jakési tlusté bavlněné látky (svůj jediný svrchní oděv) a začal přišívat oba konce pruhu k levé vnitřní straně pod paží. Ruce se mu při šití třásly, ale zvládl to dokonce tak, že když svrchník oblékl, nebylo zvenčí nic vidět. Jehlu a nitě měl připraveny už dlouho ve stolku zabalené v papírku. A poutko byl jeho vlastní velmi chytrý nápad: bylo určeno pro sekyru. Nemohl přece nést sekyru po ulici v rukou. A kdyby ji schoval pod kabát, musel by ji stejně přidržovat, a to by bylo nápadné. Ale teď, když má poutko, stačí, aby na něj sekyru zavěsil za želízko, a bude mu pěkně viset pod paží celou cestu. Když strčil ruku do postranní kapsy svrchníku, mohl přidržovat i konec topůrka, aby se nekývalo, a protože svrchník byl hodně volný, učiněný pytel, nemohlo být zvenčí nápadné, že něco rukou skrz kapsu přidržuje. Toto poutko si vymyslel také už před čtrnácti dny.

Když s tím byl hotov, strčil prsty do malé škvíry mezi svým „tureckým“ divanem a podlahou, zašmátral v levém koutě a vytáhl z úkrytu dávno připravenou *zástavu*. Tato zástava vlastně nebyla zástava, ale obyčejné, hladce ohoblované prkénko ne větší a silnější, než by mohla být stříbrná tabatěrka. Toto prkénko náhodou našel při jedné své procházce na jednom dvoře, v jehož křídle byla jakási dílna. Pak jen přidal k prkénku hladký tenký plíšek, pravděpodobně od čehosi odlomený, který zvedl na ulici při téže procházce. Dále obě destičky, z nichž plechová byla menší než dřevěná, položil na sebe a pevně je křížem krážem omotal nití; pak je pečlivě a úhledně zabalil do čistého bílého papíru a převázal tak, aby dalo práci to rozvázat. To proto, aby na nějakou dobu odvrátil stařeninu pozornost, až se začne balíčkem obírat, a tím připravil příhodnou chvíli. Plechovou destičku přidal kvůli váze, aby stařena alespoň v první chvíli nepoznala, že „věc“ je dřevěná. To všechno měl pro vhodnou příležitost schované pod divanem. Sotva zástavu vytáhl, uslyšel odněkud ze dvora kohosi volat:

„Dávno jde na sedmou!“

Dávno! Bože můj!

Vrhl se ke dveřím, chvílku poslouchal, popadl klobouk a opatrně, neslyšně jako kočka sestupoval ze svých třinácti schodů. Měl před sebou ještě to nejdůležitější – ukrást z kuchyně sekyru. Že to provede sekyrou, byl rozhodnut už dávno. Měl ještě zavírací sadařský nůž, ale na nůž a hlavně na své síly nespolehal, proto definitivně zůstal při sekyře. Všimněme si ostatně jedné pozoruhodnosti všech konečných rozhodnutí, k nimž už v té věci dospěl. Měla tu zvláštní vlastnost, že čím byla konečnější, tím podlejší a ohavnější se mu hned jevila. Přestože bojoval tak ukrutný vnitřní zápas, nemohl po celou tu dobu nikdy ani na okamžik uvěřit, že své záměry provede.

Kdyby jednou dospěl tak daleko, že by měl všecko do posledního puntíku promyšlené a s konečnou platností rozhodnuté, a kdyby už vůbec o ničem nepochyboval, tu by byl právě od toho všeho nejspíš

upustil jako od ohavnosti, zrůdnosti a nemožnosti. Ale nevyřešených bodů a pochybností zbývalo ještě bezpočet. Pokud šlo o to, jak si opatřit sekyru, pak mu tato maličkost nedělala vůbec starost, protože nebylo nic lehčího. Nastasja totiž zejména kvečeru co chvíli odbíhala: buď k sousedům, nebo do krámu, a dveře zůstávaly vždycy dokořán. Však s ní bytná hlavně proto mívala spory. A tak až nadejde ta chvíle, stačí, když tiše vejde do kuchyně, vezme si sekyru a pak, za hodinu (až bude po všem), vejde opět a položí ji zpátky. Vynořovaly se však i pochybnosti: dejme tomu, že za hodinu přijde sekyru položit zpátky, ale Nastasja se zatím vrátí, bude doma. To bude ovšem muset projít kolem a vyčkat, až zase odejde. Ale co když zatím bude sekyru potřebovat a začne ji hledat a ztropí rámus – pak hned vznikne podezření nebo přinejmenším popud k podezření.

Ale to už byly podrobnosti, kterými se ještě vůbec nezabýval, neměl na to ani kdy. Zabýval se jen tím nejdůležitějším a podrobnosti odkládal na dobu, až *bude pevně rozhodnut*. Ale to se zdálo zhola nemožné. Aspoň jemu samému se to zdálo. Za žádnou cenu nebyl s to představit si, že jednou skončí své přemýšlení, vstane a – prostě tam půjde... Dokonce i svou nedávnou *zkoušku* (totiž návštěvu a poslední obhlídku místa) jenom *zkoušel* provést, a nemyslel ji vážně, nýbrž asi tak: I co, půjdu tam a zkusím to, nač o tom planě přemýšlet! A hned neobstál, nechal všeho a utekl rozzuřen sám na sebe. Přitom se zdálo, že celou analýzu, pokud šlo o mravní otázku problému, už má za sebou: jeho kazuistika už byla vybroušená jako břitva a žádné vědomé námitky se v něm neozývaly. Jen v té poslední věci si prostě nevěřil a zarytě, otrocky hledal námitky mimo sebe, po hmatu, jako by ho k tomu někdo nutil a táhl. Ale ten poslední den, který přišel tak náhle a naráz o všem rozhodl, na něho působil skoro docela mechanicky: jako by byl někým uchopen za ruku a vlečen nezadržitelně, poslepu, s nadlidskou silou a bez námitek. Zrovna jako by se dostal cípem šatů do soukolí stroje a byl do něho vtahován.

Zprvu – ostatně už dlouho předtím – ho zajímala jedna otázka: proč je každý zločin tak snadno odhalen a vypátrán a proč po sobě každý pachatel zanechává tak zřetelné stopy? Poznenáhlu dospěl k velmi různorodým a zajímavým závěrům a podle jeho názoru tkvěl hlavní důvod ne tak ve faktické nemožnosti zločin utajit, jako spíše v samém pachateli; pachatel totiž, a to skoro každý, prožívá v okamžiku zločinu zvláštní krizi vůle a úsudku, kterou vystřídá dětská, mimořádná lehkomyšlnost, a to právě ve chvíli, kdy je úsudku a obezřetnosti nejvíce třeba. Z jeho zkušeností vyplývalo, že toto zakalení úsudku, tento pokles vůle, přepadá člověka jako nemoc, postupně sílí a dosahuje nejvyššího stupně nedlouho před spácháním zločinu; stejnou silou působí i v okamžiku zločinu a ještě nějakou dobu poté, podle individuality pachatele; pak pomine právě tak, jako pomíjí každá nemoc. Zbýval problém: je ona nemoc příčinou, jež rodí zločin, nebo je v povaze zločinu, že je vždy provázen takovou nemocí? Na vyřešení toho problému se ještě necítil dost silný.

Když dospěl k těmto závěrům, usoudil, že u něho, v jeho případech, nemůže dojít k podobným chorobným zvrátům a že si pevně podrží úsudek i vůli po celou dobu provádění svého úmyslu, z toho jediného důvodu, že jeho úmysl „není zločin“... Nebudeme sledovat celý myšlenkový postup, jímž k tomuto závěru došel, i tak už jsme příliš předběhli události... Dodáme jen, že faktické, ryze materiální zábrany činu hrály v jeho svědomí vůbec tu nejpodřadnější roli. Stačí udržet je pevně v otěžích vůle a úsudku, a všechny budou v příslušnou chvíli překonány, až bude třeba obeznámit se do nejmenších detailů se všemi podrobnostmi provedení činu... Ale k činu nedocházelo. Svým konečným závěrům věřil čím dál tím méně, a když udeřila jeho hodina, odehrálo se všechno docela jinak, jaksi bezděčně, ba skoro neočekávaně.

Jedna docela nepatrná okolnost ho však zahnila do slepé uličky ještě dříve, než sešel ze schodů. Když procházel kolem kuchyně své

bytné, obezřetně zašilhal do jejích jako vždy dokořán otevřených dveří, aby se napřed přesvědčil, není-li tam v Nastasjině nepřítomnosti sama bytná, a když ne, jsou-li dobře zavřeny dveře jejího pokoje, aby odtud třeba nevyhlédla, až bude brát sekyru. Ale jaké bylo jeho ohromení, když náhle zjistil, že Nastasja tentokrát nejen je doma, ale ke všemu má práci – vykládá z koše prádlo a rozvěšuje ho na šňůry. Když ho spatřila, přestala věšet, otočila se a pozorovala ho celou dobu, dokud nezašel. Uhnul pohledem a prošel, jako by nic nezpozoroval. Ale bylo po všem: byl bez sekyry! To ho přímo ohromilo.

Kdo mi napískal, přemítal scházeje do průjezdu, kdo mi napískal, že v tu chvíli určitě nebude doma? Proč, proč, proč jenom jsem o tom byl tak skálopevně přesvědčený? Byl zdrcen, ba přímo ponížěn. Měl takovou zlost, že by se byl nejraději sám sobě vysmál... Vzedmul se v něm tupý, zvířecí vztek.

V průjezdu se zastavil a uvažoval. Jen tak naoko si vyjít mu bylo protivné, vrátit se domů ještě protivnější. Taková příležitost navždy ztracena! Procedil, stoje bezúčelně v průjezdu, přímo proti tmavému kumbálku domovníkovu, rovněž otevřenému. Náhle se zachvěl. Z domovníkova kumbálku, na dva kroky od něho, mu zprava zpod lavičky cosi zasvítilo do očí... Rozhlédl se – nikde nikdo. Přistoupil po špičkách ke dveřím, sešel po dvou schůdcích a tlumeně zavolal domovníka. Opravdu, není tu. Ale je někde nablízku, asi na dvoře, protože má dokořán. Divoce skočil po sekyře (byla to sekyra), vytáhl ji zpod lavičky, kde ležela mezi dvěma polínky, a hned, ještě než vyšel, ji zavěsil na poutko, strčil obě ruce do kapes a vyšel do průjezdu; nikdo ho neviděl! Kde chybí rozmysl, pomůže ďábel! pomyslel si s křivým úsměvem. Tato náhoda ho nesmírně povzbudila.

Po ulicích šel zvolna a *důstojně*, aby nevyvolal ani stín podezření. Po chodcích se díval málo, ba snažil se vůbec nehledět do tváří a být co nejméně nápadný. Vtom si vzpomněl na svůj klobouk. Proboha!

Předevčím jsem měl peníze, a nemohl jsem si místo něj opatřit čepici! Potichu od plíc zaklel.

Náhodou zašilhal jedním okem do jakéhosi krámku a tam na nástěnných hodinách zjistil, že už je deset minut po sedmé. Musel si pospíšet, a přitom si zajít: chtěl přijít k domu oklikou, z opačného směru...

Kdykoliv si to všechno dříve představoval, většinou se domníval, že bude mít velký strach. Teď však nejenže neměl velký strach, nýbrž neměl strach vůbec. Obíral se v těch chvílích dokonce nějakými docela vedlejšími myšlenkami, avšak jen prchavě. Když šel kolem Jusupovova parku, až nápadně se zahloubil do úvah o tom, že by vodotrysky měly být zřizovány na všech náměstích, aby tam příjemně osvěžovaly vzduch. Poznenáhlu se přiklonil k názoru, že by město velmi zkrášlilo a velmi mu prospělo, kdyby se Letní sad rozšířil na celé Martovo pole, a dokonce spojil s palácovým Michajlovským sadem. Ale vtom ho zaujalo, proč vlastně ve všech velkých městech ani ne tak z nutnosti, ale z jakési divné záliby člověk raději žije a bydlí v takových čtvrtích, kde nejsou ani parky, ani vodotrysky, ale kde je špína a puch a bůhvíjaké odporné věci. Tu si připomněl své vlastní procházky po Senném a na chvíli se vzpamatoval. Co znamenají tyhle nesmysly? rozzlobil se na sebe. Ne, raději vůbec na nic nemyslet!

Tak asi odsouzenci, které vedou na popraviště, ulpívají myšlenkami na všem, co se jim naskytne v cestě, blesklo mu hlavou, ale opravdu jen blesklo, sám tu myšlenku spěšně potlačil. Ale už se blíží, už je u domu, už je u vrat. Kdesi náhle odbily hodiny jeden úder. Co to, snad ne už půl osmé? To není možné, jdou napřed!

V průjezdu měl opět štěstí a prošel docela hladce. A nejen to, jako naschvál právě v té chvíli vjela těsně před ním do vrat ohromná fůra sena, která ho kryla po celou dobu, kdy procházel průjezdem, a jakmile fůra vyjela z průjezdu na dvůr, rychle se přitočil k její pravé bočnici. Slyšel, jak na druhé straně halasí v hádce několik hla-

sů, jeho však nikdo nezpozoroval a nikdo proti němu nešel. Mnohá z oken vedoucích na ten ohromný čtvercový dvůr byla otevřená, ale nevzhlédl k nim – neměl sílu. Schodiště ke stařeně bylo blízko, hned vpravo od vrat. Byl už u schodů...

Na okamžik se zastavil, přiložil ruku na bušící srdce a přitom nahmátl a ještě jednou srovnal sekyru, a obezřetně, pomalu začal stoupat po schodech, co chvíli naslouchaje. Ale i schody byly v tu dobu liduprázdné, všechny dveře byly zavřené, nikoho nepotkal. V prvním poschodí byl, pravda, jeden vystěhovaný byt dokořán otevřený a uvnitř pracovali malíři, ale ti se ani nepodívali. Okamžik stál a uvažoval, a pak šel dál. Bylo by ovšem lepší, kdyby tu nebyli, ale... nad nimi jsou ještě dvě poschodí.

A už byl ve třetím poschodí, už stál přede dveřmi a před protějším, neobydleným bytem. Ve druhém poschodí byl byt pod stařeniným podle všech známek také neobydlený, protože ze dveří byla odstraněna vizitka, zřejmě se odstěhovali... Byl udýchaný. Na okamžik mu blesklo hlavou: Nemám odejít? Ale neodpověděl si a naslouchal, co se děje v stařenině bytě: bylo tam ticho jako v hrobě. Potom se ještě jednou pootočil dolů na schody a dlouho bedlivě poslouchal... Pak se naposled rozhlédl, vzchopil se, upravil a ještě jednou zkusil, zda je sekyra spolehlivě v poutku. Nejsem moc... bludný? říkal si. Nejsem moc rozčilený? Je nedůvěřivá... Neměl bych ještě počkat, než se srdce utiší...?

Ale srdce se neutišovalo. Naopak, jako naschvál tlouklo silněji a silněji, stále silněji... Nevydržel to, pomalu natáhl ruku ke zvonku a zazvonil. Za hodnou chvíli zazvonil ještě jednou, silněji.

Nikdo se neozýval. Zvonit víc bylo zbytečné a ani se mu to nehodilo. Stařena byla samozřejmě doma, ale je nedůvěřivá, je sama. Znal už trochu její zvyky... a znovu přiložil ucho těsně ke dveřím. Buď měl tak vybičované smysly (což se celkem dalo předpokládat), nebo to bylo skutečně tak dobře slyšet, ale náhle se mu zdálo, že slyší opatrné šátrání ruky u kliky a šustění šatů na dveřích. Kdosi

tiše stál u zámku a navlas tak jako on tady zvenčí naslouchal potajmu uvnitř a také asi s uchem na dveřích. Schválně se pohnul a cosi dost hlasitě zabručel, aby ji nemohlo ani napadnout, že se skrývá; pak zazvonil ještě jednou, ale slabě a rozvážně, bez známky netrpělivosti. Ta chvíle, jak později poznal, se mu výrazně, jasně a nesmazatelně vryla do paměti; nemohl pochopit, kde se v něm vzala ta vychytralost, ačkoliv měl pocit, že mu mozek chvílemi vynechává, a tělo necítil téměř vůbec... Za okamžik bylo slyšet, jak se vysouvá petlice.

Dveře se stejně jako tehdy maličko pootevřely a uzoučkou škvírkou se na něho ze tmy opět upřely dvě pichlavé a nedůvěřivé oči. V tu chvíli ztratil klid a málem se dopustil těžké chyby.

Ze strachu, aby stařenu nepolekalo, že jsou sami, i z pochybnosti, zda jeho vzhled rozptýlí její nedůvěru, vzal za dveře a přitahoval si je, aby ji snad nenapadlo znova se zavřít. Stará nato sice nepřirazila dveře zpátky, ale ani nepouštěla petlici z ruky, takže ji div nevytáhl ze dveří na chodbu. Viděl, že si stoupla tak, aby mu zahradila vstup, ale hrnul se přes ni. Stařena polekaně uhnula, chtěla cosi říct, ale nevypravila ze sebe ani slovo a jen na něho upírala široce rozevřené oči.

„Dobrý den, Aleno Ivanovno,“ spustil co možná nenuceně, ale hlas se mu zadrhl a neposlušně se roztrásl. „Přinesl jsem vám... něco... ale pojdte radši sem, ke světlu...“ A nedbaje na ni, šel bez vyzvání rovnou do pokoje. Stará pospíchala za ním, jazyk se jí už rozvázal.

„Panenko! Copak si vlastně přejete...? Co jste zač? Co tu pohledáváte?“

„Ale prosím vás, Aleno Ivanovno..., jako byste mě neznala... Raskolnikov... nesu tady tu zástavu, jak jsem tuhle slíbil...“ A podával jí zástavu. Stařena se na ni letmo podívala, ale vzápětí už zas upřela oči na nezvaného hosta. Dívala se bedlivě, nevraživě a podezíravě. Trvalo to hodnou chvíli, měl přitom dojem, že jí dokonce výsměšně zahrálo v očích, jako by se už byla dokonale dovtípila. Cítil, jak ztrácí pevnou půdu pod nohama a jak se mu dělá úzko, tak úzko, že kdyby takhle němě zírala ještě půl minuty, možná by utekl.

„Co se tak díváte, jako byste mě nepoznávala?“ vyhrkl náhle také nevraživým tónem. „Řekněte, jestli to vezmete, když ne, půjdu jinam, spěchám.“

Nic takového si nepřipravil, přišlo mu to náhle na jazyk samo od sebe. Stařena se vzpamatovala, návštěvníkova rezolutní řeč ji zřejmě uklidnila. „Ale, ale, mladý pane, ne tak zhurta... A copak to je?“ optala se a pohlédla na balíček.

„Stříbrná tabatěrka, posledně jsem vám o ní říkal!“

Natáhla ruku.

„A jakpak, že jste tak bledý? Ruce se vám takhle klepou! Jako byste vylezl z vody, mladý pane.“

„Mám horečku,“ vyrážel přerývaně. „Kdopak by nebyl bledý... když nemá co do úst,“ zmohl se těžce ještě na několik slov. Už zas ho opouštěly síly. Odpověď však zapůsobila věrohodně – stařena vzala balíček.

„Co je to?“ zeptala se a znovu si Raskolnikova bedlivě prohlížela, potězkávajíc zástavu v dlani.

„Stříbro... tabatěrka... podívejte se.“

„Na stříbro to moc nevypadá... Pane, omotal to...“

Jak rozvazovala motouz, natočila se ke světlu (i v tom parnu měla všechna okna zavřená) a přitom ho na několik vteřin úplně spustila z očí a obrátila se k němu zády. Rozepnul si plášť a vyvlekl sekyru z poutka, ale ještě ji docela nevytáhl, nýbrž zatím přidržel pravou rukou pod kabátem. Ruce mu hrozně ochably, jasně cítil, jak každým okamžikem stále více umdlévají a dřevěnějí. Měl strach, že sekyru neudrží a upustí... najednou se mu zatočila hlava.

„Hrůza, jak to omotal!“ vrčela nazlobeně stařena a pohnula se k němu. Nesměl ztratit ani okamžik. Vytáhl sekyru docela, rozmáchl se jí oběma rukama a neznaje se, téměř bez úsilí, téměř mechanicky ji spustil tupým koncem ženě na hlavu. Zdálo se, že vlastní síly na to nevynaložil ani špetku. Ale jakmile sekyru spustil, naráz se v něm síla probudila.

Stařena byla jako doposud vždy prostovlasá. Světlé, prošedivělé řídounké vlasy, po zvyku silně namaštěné, měla spletené v krysí copánek a shrnuté pod úlomkem kostěného hřebínku, trčícího jí

na zátylku. Úder dolehl přímo na temeno, její malý vzrůst tomu jen napomohl. Vykřikla, ale docela slabounce, a znenadání se schoulila k podlaze, ačkoliv ještě stačila zdvihnout obě ruce. V jedné pořád ještě svírala „zástavu“. Tu udeřil vši silou ještě jednou, zase tupým koncem a zase do temene. Krev vychlístla jako z převržené číše a tělo se zvrátilo naznak. Couvl před padajícím tělem a ihned se sklonil k její tváři; byla už mrtvá. Oči byly vytřeštěné, jako by chtěly vylézt z důlků, čelo a celý obličej měla svráštělý a zkřivený křečí.

Položil sekyru na zem vedle mrtvé a rychle, ale opatrně, aby se nepotřísnil prýstící krví, strčil ruku stařeně do kapsy, do pravé kapsy, z níž minule vytáhla klíče. Byl naprosto přičetný, mrákoty ani mdloby se o něj už nepokoušely, jen ruce se mu pořád ještě třáslly. Později se upamatoval, že byl dokonce velmi vnímavý a obezřetný a že neustále dával pozor, aby se nepotřísnil... Klíče vytáhl okamžitě; jako tehdy byly všechny pohromadě na jednom ocelovém kroužku. Ihned s nimi pospíšil do ložnice. To byl malý pokojík s velkou skříní na ikony. Při druhé zdi stála bytelná postel, velmi čistá, s prošívanou pokrývkou sešitou z hedvábných odstřížků. U třetí zdi stál prádelník. A podivná věc: sotva začal zkoušet, který z klíčů je od prádelníku, sotva jimi zařinčel, projelo jím křečovitě zachvění. Náhle měl chuť všeho nechat a odejít. Ale to byl jen okamžik, na odchod bylo už pozdě. Dokonce se sám sobě ušklíbl, ale vtom mu bleskla hlavou jiná poplašná myšlenka. Náhle měl pocit, že stařena možná ještě žije a ještě se může vzpamatovat. Nechal klíčů a prádelníku, odběhl zpátky k tělu, popadl sekyru a znova se nad stařenou rozpráhl, ale ránu nezasadil. Nebylo pochybnosti, že je mrtvá. Když se sehnul, aby si ji znova blíž prohlédl, jasně viděl roztržštěnou, dokonce trochu sesunutou lebku. Už se ji chystal ohmatat prstem, ale stáhl ruku zpátky, i tak bylo všechno jasné. Krve zatím natekla celá louže. Náhle spatřil na stařenině krku šňůrku, škubl jí, ale byla pevná, nepřetrhla se; mimoto byla nabobtnalá krví. Zkusil ji vytáhnout zpod záňadří, ale cosi se tam zachytilo a překáželo. Netrpělivě se opět rozmáchl

sekyrou, aby šňůrku prostě tak, na těle shora přesekl, ale neodvážil se a zdlouhavě, po dvouminutové námaze, při níž si potřísnil ruce i sekyru krví, přeřezal šňůrku sekyrou, nedotýká se jí těla, a sundal ji; nemýlil se, byl to měšec. Na šňůrce byly dva křížky, cypřišový a měděný, a emailová ikonka; k nim byl přivěšen nevelký zámišový ohmataný měšec s ocelovou obroučkou a kroužkem. Měšec byl silně naditý; Raskolnikov ho strčil do kapsy, aniž ho prohlédl, křížky pohodil na stařeninu hrud' a rychle se vrátil do ložnice, tentokrát se sekyrou v ruce.

V hrozném spěchu zvedl klíče a opět se s nimi začal pachtit. Ale stále bez úspěchu: žádný pořad nešel do zámku. A ne snad proto, že se mu tak třásl ruce, ale pořad se pletl: viděl například, že nebere správný klíč, že se určitě nebude hodit, a přece ho zkoušel. Vtom si vzpomněl a rozvážil, že ten velký zubatý klíč, zavěšený vedle malých, určitě není od prádelníku (jak ho napadlo už posledně), nýbrž od nějaké truhly, a právě v té truhle že je možná všechno schováno. Odstoupil od prádelníku a už se shýbal pod postel, věděl, že staré ženy obyčejně zasunují truhly pod postel. A nemýlil se: stála tam důkladná, skoro metr dlouhá truhla s vypouklým víkem, potažená červeným safiánem a pobitá ocelovými cvočky. Zubatý klíč se opravdu hodil a odemkl. Navrch, pod bílým prostěradlem, ležel zaječí kožíšek s červeným potahem, pod ním byly hedvábné šaty, pak šála, a jak se zdálo, i vespod bylo jen samé šatstvo. První, co udělal, bylo, že si začal utírat do červeného potahu ruce potřísněnou krví. Červená, a na červeném není krev tak nápadná, usoudil, ale hned se vzpamatoval: Bože! Copak jsem přišel o rozum? pomyslel si zděšeně.

Ale jak se šatstva dotkl, vyklouzly zpod kožíšku zlaté hodinky. Rychle začal všechno přehrabovat. Opravdu, mezi šatstvo byly nastrkány zlaté předměty, pravděpodobně samé zástavy, vyplacené i nevyplacené – náramky, řetízky, náušnice, jehlice a všechno možné. Některé věci, šperky, byly v pouzdrech, jiné jen zabalené

do novinového papíru, ale pečlivě a důkladně, dvojitě, a převázané kalouny. Ani okamžik neotálel a začal si je cpát do kapes kalhot i svrchníku, aniž vybíral nebo otevíral balíčky a pouzdra; ale mnoho pobrat nestačil...

Náhle se mu zdálo, že v pokoji, kde ležela stařena, slyší kroky. Znehybněl a strnul jako bez dechu. Ale všude bylo ticho, šálily ho tedy smysly. Vtom zřetelně uslyšel tlumený výkřik nebo jako by někdo tiše a křečovitě zasténal a hned zas zmlkl. Minutu nebo dvě bylo zas mrtvé ticho. Se zatajeným dechem klečel u truhly, ale najednou vyskočil, zvedl sekyru a vyběhl z ložnice. Uprostřed pokoje stála Lizaveta s velkým uzlem v rukou a zkamenělá hrůzou, bílá jako plátno, se seškrceným hrdlem zírala na zavražděnou sestru. Když proti ní vyrazil, roztrásla se jako osika a tvář se jí křečovitě stáhla; pozvedla ruku, pootevřela ústa, ale přesto nevykřikla a pomalu, s vytřeštěnými očima před ním couvala do kouta, nevydávajíc ani hlesu, jako by nemohla popadnout dech. Vrhł se na ni se sekyrou; rty se jí zkřivily tak lítostivě jako docela malým dítětem, když se něčeho začínají bát, upřeně pozorují děsivou věc a nabírají k pláči. Ale nešťastná Lizaveta byla tak prostá, uskřípnutá a nadobro zakřiknutá, že ani nezvedla ruce, aby si chránila obličej, ačkoliv to v tu chvíli byl ten nejnezbytnější a nejpřirozenější pohyb, protože sekyra byla napřažená přímo nad jejím obličejem. Jen trošičku zvedla volnou levou ruku, zdaleka ne až k tváři, a pomalu ji proti němu napřáhla, jako by ho chtěla odstrčit. Sekyra dopadla ostrším přímo nad čelo a naráz prorazila celou vrchní část lebky skoro k temeni. Lizaveta klesla jako podtátá. Raskolnikov nepřičetně popadł její uzel, hned ho zas odhodil a běžel do předsíně. Popadal ho stále větší strach, zejména po té druhé, tak neočekávané vraždě. Toužil už jen být odtud. A kdyby byl v té chvíli schopen lépe vidět a uvažovat, kdyby byl vůbec schopen uvědomit si v plném rozsahu obtížnost své situace, kdyby si byl uvědomil, jak je zoufalá, nemravná a nechutná, a zároveň ujasnil, kolik nesnází ještě bude muset překonat a kolik

nových zločinů možná ještě spáchat, aby unikl a dostal se domů, byl by nejspíš nechal všeho a šel se hned sám udat, ale ne ze strachu o sebe, nýbrž z pouhé hrůzy a hnusu nad tím, co spáchal. Zvlášť zhnusení v něm stále sílilo a rostlo. Nic na světě by ho nepřinutilo, aby se vrátil k truhle, dokonce ani do pokojů.

Stále víc ho však ochromovala jakási roztržitost, ba přímo zamyšlenost: na celé minuty zapomínal na všechno, lépe řečeno zapomínal na důležité a ulpíval na maličkostech. Nicméně když nahlédl do kuchyně a uviděl na lavici do poloviny naplněné vědro s vodou, dovtípil se, že si může umýt ruce a sekyru. Ruce měl zbrocené krví a lepkavé. Sekyru ponořil do vody, vzal z uražené misky na okně kousek mýdla a rovnou ve vědru si myl ruce. Když se umyl, vytáhl i sekyru, omyl ostří a dlouho, snad tři minuty, omýval zakrvácené topůrko a drhl krev dokonce mýdlem. Potom sekyru dobře otřel prádlem, které se sušilo na šňůře natažené napříč kuchyní, a pak ji bedlivě prohlížel u okna. Žádné krvavé stopy nezůstaly, jen topůrko bylo vlhké. Pečlivě sekyru zastrčil do poutka pod svrchník. Pak, pokud to v tmavé kuchyňce šlo, prohlédl svrchník, kalhoty a boty. Na svém zevnějšku neshledal na první pohled nic závadného, jen boty měl potřísněné. Namočil hadřík a otřel si je. Přesto si byl vědom, že prohlíží povrchně a že na něm možná zůstalo něco nápadného, co nevidí. Roztržitě stál uprostřed místnosti. Klíčil v něm trýznivý, nejasný dohad, tušení, že jedná v pominutí smyslů a že v tu chvíli není s to cokoli uvážít a jakkoliv se bránit, že by měl dělat možná něco docela jiného, než dělá... „Bože můj! Pryč, pryč odtud!“ zakoktal a běžel do předsíně. Ale tam se zhrozil tak, jak se nevyděl určitě ještě nikdy v životě.

Stál, zíral a nevěřil svým očím: dveře, venkovní dveře z předsíně na schody, ty, u nichž prve zvonil a jimiž vstoupil, nebyly zavřené, ale na celou šířku dlaně pootevřené, nezamčené ani nezastrčené celou tu dobu! Stařena za ním nezamkla, nejspíš z opatrnosti. Ale proboha! Viděl pak přece Lizavetu! Jak to, jak to, že ho nenapadlo, že i ona přece někudy vešla! Nepřišla přece skrze stěnu!

Přiskočil ke dveřím a zasunul petlici.

Ne, zase špatně! Pryč, pryč musím...

Vytáhl petlici, otevřel dveře a poslouchal, co se děje na schodech.

Poslouchal dlouho. Kdesi hluboko dole, asi v průjezdě, se hlasitě a pištivě hádaly a lály si dva hlasy. Co to tam mají? Čekal trpělivě. Pak hluk utichl, jako když utne; rozešli se. Už chtěl vyjít, ale vtom se o poschodí níže hlučně otevřely dveře na schodiště a kdosi šel dolů a pobrukoval si nějakou melodií.

Proč je tu pořád takový rámus! kmitlo mu hlavou. Znova za sebou přivřel dveře a chvíli čekal. Konečně všecko ztichlo, nikde nebyla živá duše. Už stoupal na první schod, ale najednou se znovu rozlehly něčí kroky.

Tyto kroky bylo slyšet z velké dálky, až ze začátku schodiště, ale jak si velmi dobře a jasně vzpomínal, pojal tehdy hned po prvním dupnutí bůhvíproč podezření, že jsou namířeny právě sem, do třetího poschodí k stařeně. Proč? Byly to snad tak zvláštní a významné zvuky? Kroky byly pádné a pravidelné, poklidné. Teď už *tamtén* vystoupil do prvního poschodí, a stoupá výš, stále hřmotněji a hřmotněji! Už bylo slyšet i jeho udýchané supění, jak vycházel do druhého poschodí... Sem! A náhle měl pocit, že zdřevěněl, bylo mu zrovna jako ve snu, když se člověku zdá, že ho pronásledují a už ho mají a chtějí zabít, a on je najednou jako přirostlý k zemi a není s to hnout prstem.

A teprve když návštěvník začal vycházet do třetího poschodí, konečně sebou trhl a ještě stačil rychle a šikovně vklouznout zpátky do bytu a přivřít za sebou dveře. Pak pomalu, docela neslyšně zastrčil petlici. Instinkt mu pomáhal. Když to provedl, strnul bez dechu těsně za dveřmi. I nezvaný host už byl přede dveřmi. Stáli teď jeden proti druhému tak jako nedávno on a stařena, když je oddělovaly dveře a když naslouchal on.

Návštěvník několikrát těžce zasupěl. Bude tlustý a velký, říkal si Raskolnikov, svíraje sekyru v ruce. Vskutku, bylo to všecko jako ve snu. Návštěvník vzal za zvonek a rázně zazvonil.

Zvonek plechově cinkl, v pokoji jako by se něco pohnulo. Několik vteřin vážně napínal sluch. Neznámý zacinkal ještě jednou, znova posečkal a najednou z netrpělivosti začal vši silou cloumat klikou. Raskolnikov zděšeně zíral na nadskakující petlici a s tupou hrůzou čekal, že užuž vyskočí. A opravdu se mu to zdálo možné. Napadlo ho, aby petlici přidržel, ale *tamtén* to mohl poznat. Měl pocit, že se s ním znova začíná všechno točit. Svalím se tady! blesklo mu hlavou, ale vtom se vzpamatoval, protože neznámý promluvil.

„Tak co je s nima, chrní tam, nebo je někdo uškrtil? Zatracené báby!“ zatroubil jak na pozoun. „Hej, Aleno Ivanovno, ty stará můro! Lizaveto Ivanovno, krásno nebeská! Tak otevřete! Zatracené báby, spí už nebo co?“ A celý zuřivý, znova asi desetkrát vši silou škulba za zvonek. Beze vši pochybnosti to byl rázný, s domem obeznámený člověk.

Skoro současně se ozvaly nedaleko na schodech drobné kvapné kroky. Přicházel ještě někdo. Raskolnikov to hned ani nepostřehl.

„Že by nebyly doma?“ spustil nový příchozí bez okolků zvučně a jaře na prvního návštěvníka, který pořád ještě škulba zvonkem. „Dobrý večer, Kochu!“

Podle hlasu nějaké mládě! usoudil Raskolnikov.

„Čert ví, div už jsem jim nevypáčil zámek,“ odtušil Koch. „A jakpak to, že mě znáte?“

„Jápak! Předevčírem jsem nad vámi přece v Gambrinu třikrát za sebou vyhrál v biliáru.“

„Ach tak...“

„Opravdu nejsou doma? To se divím. To je něco tak děsně pitomého! Kam jen mohla stará jít? Měl jsem tu řízení!“

„Však já tu měl taky řízení, mladý pane.“

„Tak co teď? Čelem vzad, mně se zdá. E-ch! A já už viděl peníze v kapse!“ halasil mladík.

„To se ví, čelem vzad, ale tak bych si nikoho nezval! Vždyť, důra, sama určila hodinu. Taková zacházka! A kde se vlastně courá, to mi

nejde do hlavy! Jak je rok dlouhý, je zalezlá jak můra, plesniví, je trop na nohy, a najednou si vyrazí!“

„Což se zeptat domovníka?“

„Proč to?“

„Kam šla a kdy přijde.“

„Hm... ksakru... zeptat... Ona přece nikam nechodí...“ A znova zacloumal klikou. „Co dělat, ksakru, tak půjdeme!“

„Počkejte!“ vykřikl náhle mladík. „Podívejte, vidíte tu škvíru ve dveřích, když s nimi lomcujete?“

„Co na tom?“

„To přece znamená, že není zamčeno, ale jen zaháknuto na petlici. Slyšíte, jak cvaká?“

„No a?“

„Copak ještě nechápete? Jedna tedy musí být doma. Kdyby byly odešly obě, měly by zamčeno zvenčí na klíč a ne zevnitř na petlici. A zatím – slyšíte, jak tam cvaká? A když se někdo zavře zevnitř na petlici, tak musí být doma, rozumíte? To znamená, že jsou zalezlé a neotvírají.“

„Cože! A namoutě!“ vyrazil užasle Koch. „Tak co je s nima!“ A zběsile začal lomcovat dveřmi.

„Počkat!“ rozkřikl se znova mladík. „Přestaňte! Tady něco nehraje... přece jste zvonil a cloumal, a pořád neotvírají, tak to jsou buď obě v bezvědomí, nebo...“

„Co?“

„Co? Pojd'te pro domovníka. Ať je vzbudí on.“

„To by šlo!“ Oba se hnuli dolů.

„Počkejte! Vy zůstaňte tady a já skočím dolů pro domovníka sám.“

„Nač tu mám zůstávat?“

„Ještě vás nic nenapadlo?“

„Když myslíte...“

„Já totiž studuju na vyšetřovatele! Tady zřejmě, ale zř-ř-ějmě něco nehraje!“ chrлил rozčileně mladík a už pádil ze schodů.

Osaměvší Koch znova maličko zatahal za zvonek a ten jedinkrát cinkl; potom pomalu, jako by se rozmýšlel a rozhlížel, začal pohybovat klikou, přitahoval dveře a povoloval, aby si znova ověřil, že jsou jen na petlici. Pak se s funěním sklonil a díval se do klíčové dírky, ale v té trčel zevnitř klíč, a tedy nemohlo být nic vidět.

Raskolnikov stál a svíral sekyru. Hlava mu třeštila. Byl připraven dokonce i na to, že se s nimi střetne, až vniknou dovnitř. Zatímco se k němu dobývali a co se dohadovali, několikrát ho napadlo, že by bylo nejlepší se vším skoncovat a křiknout na ně skrze dveře. Chvillemi měl chuť pustit se s nimi do hádky a dráždit je, než otevřou. Už aby to bylo! prolétlo mu hlavou.

„Tak co je s ním, ksakru...“

Míjely minuty, jedna, druhá, a nikdo nepřicházel. Koch se pohnul.

„Ksakru!“ vybuchl najednou netrpělivostí, nechal hlídání a rozběhl se také dolů, zvučně klapaje botami na schodech. Kroky ztichly.

Bože, co teď? Raskolnikov vyhákl petlici, pootevřel dveře – nikde ani hlásku – a tu, aniž už o čemkoli uvažoval, vyšel ze dveří, zavřel je za sebou, jak nejpevněji mohl, a pustil se dolů.

Scházel už do prvního patra, ale vtom se dole strhl hrozný rámus – kam teď? Neměl se kde ukrýt. Málem už se rozběhl nahoru, zpátky do bytu.

„Počkej, všiváku! Ksakru, počkej!“

S tím křikem se kdosi dole vyřítil z některého bytu a spíš se skulil, než seběhl dolů ze schodů, hulákaje na celé kolo:

„Mít'ko! Mít'ko! Mít'ko! Mít'ko! Mít'ko! Kluku potrhlá!“

Křik byl zakončen zapištěním; poslední zvuky bylo slyšet už na dvoře a pak všechno ztichlo. Ale vzápětí začalo hřmotně vystupovat po schodišti několik lidí hlasitě a rychle hovořících. Byli tři nebo čtyři. Rozeznal zvučný hlas mladíkův. To jsou oni!

V zoufalé beznaději šel přímo proti nim: nějak to dopadne! Zastaví-li ho, bude konec, pustí-li ho, také: zapamatují si ho. Byli si už blízko, dělily je už jen jediné schody – a vtom záchrana! Několik

schůdků od něho zely dokořán otevřené dveře prázdného bytu, toho bytu v prvním poschodí, kde pracovali malíři, kteří právě jako z udělání odešli. To oni přece s takovým povykem odtud zrovna vyběhli. Podlahy jsou čerstvě natřené, uprostřed pokoje stojí škopík a hliněný hrnec s barvou a štětkou. V mžiku vklouzl do otevřených dveří a přitiskl se ke zdi; a byl nejvyšší čas, protože už stáli v poschodí. Pak zamířili nahoru a za hlasitého hovorů stoupali do třetího patra. Chvilí počkal, pak po špičkách vyšel a seběhl dolů.

Na schodech ani živá duše! V průjezdu také. Rychle jím prošel a na ulici se dal doleva.

Dobře, až příliš dobře věděl, že jsou v té chvíli už v bytě, že užasli, když zjistili, že ho našli otevřený, ačkoliv byl ještě před malou chvílí zavřený, že už hledí na těla a že to nebude trvat ani minutu a dovtípí se a nezvratně usoudí, že tu ještě před chvílí byl vrah a že se mu podařilo někam se skrýt, proklouznout kolem nich a utéct; dovtípí se možná také, že čekal v prázdném bytě, až projdou nahoru. A přesto nesměl za žádných okolností nápadně zrychlit chůzi, ačkoliv k prvnímu nároží bylo ještě asi sto kroků. Což vklouznout do některého průjezdu a vyčkat někde na neznámém schodišti? Ne, to by bylo špatné! Což někam zahodit sekyru? Anebo si vzít drožku? Ne! Ne!

Konečně došel k postranní ulici a polomrtvý do ní odbočil; tam už byl napůl zachráněn, to chápal – nebyl tam tak podezřelý a mimoto se tam hemžilo lidmi, mezi nimiž se ztratil jako zrnko písku. Ale trýznivé úvahy ho tak vysílily, že se stěží pohyboval. Pot z něho jen lil, krk měl úplně mokrý. „Ty ses ale zřídil!“ hodil po něm kdosi, když vyšel k průplavu.

Nebyl plně při smyslech a bylo to čím dál horší. Přesto se rozpomínal, jak se, když vyšel k průplavu, vylekal, že je tam málo lidí a že tam bude příliš na očích, a jak se málem obrátil zpátky do ulice. Ale třebaže se stěží držel na nohou, přesto udělal zacházku a přišel domů právě z opačného směru. Nebyl docela při smyslech,

ani když vcházel do vrat, teprve na schodech si totiž vzpomněl na sekyru. A přece ho čekal nadmíru důležitý úkol – položit ji nazpět, a to co nejnepřípadněji. Zřejmě už si nedokázal uvědomit, že by bylo možná mnohem lepší sekyru nevracet na původní místo, ale pohodit ji, třeba někdy později, na cizím dvoře.

Ale všechno dobře dopadlo. Dveře do komůrky byly zavřené, ale nebyl na nich zámek, s největší pravděpodobností byl tedy domovník doma. On však už byl tak málo schopen cokoliv uvážit, že šel přímo ke dveřím a otevřel je. Kdyby se ho byl domovník zeptal, co chce, byl by mu možná sekyru prostě podal. Ale domovník tam zase nebyl, a tak mohl sekyru uložit na její místo pod lavicí, dokonce polínkem ji zakryl tak, jak to bylo předtím. Po celou cestu až do svého pokojíku nepotkal ani živáčka; dveře u bytné byly zavřené. Jakmile se octl v pokoji, vrhl se tak jak byl na divan. Nespál, ale ležel v mrákotách. Kdyby byl v té době někdo vstoupil do jeho pokojíku, byl by okamžitě vyletěl a začal křičet. Hlavou se mu divoce honily zlomky a útržky nějakých myšlenek, ani jedinou však nebyl s to uchopit, ani na jediné nedokázal utkvět, ať se o to snažil sebevíc...

ČÁST DRUHÁ

1

Ležel tak velmi dlouho. Občas nakrátko procital a v těch chvílích si uvědomoval, že je dávno noc, ale nepomyslel na to, aby vstal. Konečně zpozoroval, že už je světlo jako ve dne. Ležel naznak na divanu, pořád ještě se docela neprobral z nedávných mrákot. Zvenčí k němu ryčně doléhal strašný, zoufalý řev, který ostatně pod svým oknem slýchal noc co noc kolem třetí hodiny. Vzbudil ho i nyní.

Aha! Z hospod už táhnou opilci, pomyslel si, jde na třetí, a znenadání se vymrštil, jako by ho někdo stáhl z divanu. Jakže! Už budou tři! Posadil se – a vtom se upamatoval na všechno! Náhle, v jediném okamžiku se na všechno upamatoval!

V první chvíli myslel, že zešílí. Strašlivě ho zamrazilo; ale mrazení cítil i v horečce, která začala už dávno, když spal. Ted' ho to však roztřásl tak, že se mu div nevy lámaly zuby a všecko v něm jen nadskakovalo. Otevřel dveře a naslouchal; dům byl ponořený v hlubokém spánku. Užasle obhlížel sebe i všechno kolem sebe v pokoji a nedokázal pochopit, jak mohl včera po návratu nezastrčit háček na dveřích a svalit se na divan nejen nesvlečený, nýbrž dokonce v klobouku: sešinul se mu a ležel na zemi u hlav. Kdyby sem byl někdo zašel, co by si pomyslel? Že jsem opilý, ale...

Rychle přistoupil k oknu. Bylo už dost světlo; chvatně se začal prohlížet, celý, od hlavy po paty, každou část oděvu, zda někde nezůstaly stopy. Ale tak to nešlo: klepaje se zimou, začal ze sebe vše svlékat a znovu všecko bedlivě prohlížet. Obrátil v rukou všechno do poslední nitky a posledního hadříku a nedůvěřivě opakoval prohlídku asi třikrát. Ale nenašel nic, zdálo se, že nikde nezůstala žádná stopa; jen na jednom místě, kde měl roztřepenou záložku nohavice, byly v nitkách chuchvalce ustydlé krve. Vzal velký zavírák a třepení odřízl. Jinak už, jak se zdálo, nikde nic nebylo. Náhle si vzpomněl,

že měsíc i zlato, které vzal ze stařeniny truhly, má pořád ještě po kapsách! Doposud nepomyslel na to, aby je vyndal a ukryl! Dokonce ani teď, když prohlížel šaty, ho to nenapadlo! Copak je to možné? Okamžitě začal věci chvatně vytahovat a házet na stůl. Když vyndal všechny, a dokonce i kapsy obrátil naruby, aby měl jistotu, že v nich nic nezbylo, odnesl tu kupu do kouta. Docela v koutě byla dole na jednom místě díra v odstávající tapetě: okamžitě začal všechno do toho otvoru pod papír cpát. Vešlo se to tam! Všecko musí zmizet, měsíc taky! říkal si radostně, zvedl se a tupě zíral do kouta, kde teď tapeta odstávala ještě víc. Najednou se zděšeně otrásl: „Bože můj,“ šeptal zoufale, „co se to se mnou děje? Copak to je nějaká skrýš? Copak takhle se ukrývá?“

Pravda, s věcmi předem nepočítal; myslel, že přinese jen peníze, proto nepřipravil žádnou skrýš. Ale z čeho se nyní vlastně raduju? přemítal. Copak takhle se něco ukrývá? Mozek mi dočista vynechává! Zmoženě usedl na divan a vtom ho zas roztřásl nesnesitelné mrazení. Mechanicky si přitáhl svůj starý studentský zimník ležící vedle na židli, teplý, ale téměř už se rozpadající, přikryl se jím a ihned znovu upadl do horečnatého spánku. Obestřely ho mrákoty.

Ale ani ne za pět minut už zase vyskočil a hned znovu vztekle sahal po svrchníku. Jak jsem jen mohl znova usnout, když jsem ještě nic nezařídil! Samozřejmě, samozřejmě, že jsem neodstranil poutko pod pažďím. Nepomyslet na takovou věc! Na takovou usvědčující věc! Odtrhl poutko, chvatně je trhal na drobné kousky a strkal mezi prádlo pod polštář. Kousky plátna rozhodně nevzbudí podezření, aspoň myslím, aspoň myslím! opakoval, a vztyčen uprostřed pokojíku, s mučivě vybičovanou pozorností opět zkoumal všechno kolem, podlahu a kdeco, zda ještě něco neopomněl. Nesnesitelnou trýzeň mu začínal působit stále sílící pocit, že mu selhává všechno, ba i paměť a jednoduchý úsudek. Nebo už začíná, nebo už přichází trest? Tak, je to tak!

Skutečně, odříznuté roztřepené kraje záložek od nohavic se válely na podlaze uprostřed pokoje, aby udeřily do očí prvního, kdo vejde! „Co se to se mnou děje?“ vyrazil zas nepřítčně.

A posedla ho podivná myšlenka: že má možná od krve celé šaty, že na nich má spoustu skvrn, jenomže je nevidí, nevnímá, protože má ochrnutou a rozptýlenou pozorovací schopnost... zatemnělý mozek... Náhle si vzpomněl, že i měšec byl potřísněn krví. Vida! Tak tedy musí být od krve i kapsa, protože jsem do ní měšec prve strčil ještě mokrý! Okamžitě obrátil kapsu naruby a skutečně, na podšívce našel krvavé skvrny! Tak mi tedy ještě rozum docela nevyověděl, mám tedy ještě nějakou paměť a úsudek, když jsem si na to vzpomněl a dovtípil se! triumfoval v duchu a zhluboka a radostně vydechl. Byla to jen zimničná ochablost, chvilkové poblouznění! A vytrhl celou podšívku z levé kapsy kalhot. V té chvíli ozářilo jeho levou botu slunce: na ponožce vyčnívající z boty vyvstaly jakési skvrny. Shodil botu z nohy: opravdu, skvrny. Celá špička ponožky je nasáklá krví. Nejspíš prve neopatrně šlápl do tratoliště... Co s tím vším jen udělám? Kam s tou ponožkou, třepením, kapsou?

Shrábl to všecko do hrsti a stál uprostřed pokojíku. Do kamen? Právě v kamnech se začnou nejdřív štourat. Spálit? Ale jak spálit? Ani sirky nemám. Ne, raději s tím někam jít a všecko vyhodit. Tak! Raději vyhodit! opakoval, opět usedaje na divan. A to hned, okamžitě a neprodleně! Ale namísto toho mu hlava znovu sklesla na polštář, znovu strnul v nesnesitelné třesavce, znovu přes sebe natáhl zimník. A dlouho, několik hodin se ještě pokoušel vzchopit: Hned teď, okamžitě bych s tím měl někam jít a vyhodit to, aby to co nejrychleji, ale co nejrychleji zmizelo z očí! Několikrát se nadzdvihl, chtěl vstát, ale už nebyl schopen. Doopravdy procitl až při silném bušení na dveře.

„Tak přece otevři, jsi živ nebo ne? Pořád a pořád chrní!“ křičela Nastasja a bušila do dveří. „Celé boží dni chrní jak pes! Učiněný pes! Tak otevři přece! Bude jedenáct!“

„Třeba není doma!“ mýnil mužský hlas.

Tak! To je po hlase domovník... Co chce?

Prudce se vztyčil a posadil se. Srdce se mu div nerozskočilo.

„A kdopak zastrčil háček?“ namítla Nastasja. „Heleďme se, už se taky zavírá! Tam by bylo co ukrást! Leda jeho! Otevři, člověče, probud' se!“

Co chtějí? Co tady chce domovník? Všecko je prozrazeno. Zapřít se, nebo otevřít? Ale co...

Nadzdvihl se, natáhl se ke dveřím a vysunul háček.

Rozměry pokojíku dovoľovaly otvírat dveře, aniž musel vstávat z postele.

Byl to skutečně domovník s Nastasjou.

Nastasja si ho divně změřila. Se zoufalou vyzývavostí se podíval na domovníka. Domovník mu beze slova podával šedý, nadvakrát složený lístek zalepený pečetním voskem.

„Obsílka z úřadu,“ řekl, když lístek odevzdal.

„Z jakého úřadu?“

„Na policii vás volají, na úřad. Na jakýpak jiný?“

„Na policii? Proč?“

„Jak to mám vědět? Volají, tak jděte!“ Pozorně se na Raskolnikova podíval, rozhlédl se po pokojíku a měl se k odchodu.

„Snad ses docela nerozstonal?“ poznamenala Nastasja, nespouštějíc z něho oči. Domovník se také ještě otočil. „Od včerejška má horkost,“ dodala. Raskolnikov neodpovídal, ani se neměl k tomu, aby rozpečetil obsílku, kterou držel v ruce.

„To ani nevstávej,“ vedla dále svou útlocitná Nastasja, když viděla, že nespouští z divanu nohy. „Nejsi zdrav, tak nikam nechod', však neboří! Copak to držíš v hrsti?“

Podíval se: v pravé ruce držel odříznuté třepení, ponožku i cáry vytržené z kapsy. Prostě s tím spal. Když o tom později přemýšlel, vzpomínal si, že dokonce, když se chvílemi probíral z horečky, všecko si to křečovitě tiskl do hrsti a opět upadal do mráкот.

„Heleďme se, posbíral bůhvíjaký hadříky a spí s nima jako s polkladem...“ A roztrásla se chorobně nervózním smíchem. Bleskem schoval ruku pod zimník a upřel na Nastasju pátravý pohled. A třebaže v té chvíli nebyl schopen příliš jasně uvažovat, tolik pochopil, že takhle se s člověkem nejedná, když pro něho přijdou. Ale co znamená ta... policie?

„Nemáš chuť na čaj? Chceš? Řekni. Zbyl mi, přinesu ti...“

„Ne... já půjdu, hned půjdu,“ hučel a stavěl se na nohy.

„Jen jestli vůbec slezeš ze schodů!“

„Půjdu...“

„Jak myslíš.“

Odešla za domovníkem. Okamžitě přiskočil k oknu a prohlížel ponožku a třepení. Zakrvavené jsou, ale není to k poznání, už je to ušpiněné, setřené a vybledlé. Kdo to neví napřed, nic nepozná. Takže si Nastasja nemohla, sláva bohu, ničeho všimnout! Pak rozechvěle rozpečetil obsílku a začal číst; četl dlouho a konečně pochopil. Byla to obyčejná obsílka z obvodního policejního komisařství na dnešek na půl desátou do kanceláře komisaře jejich čtvrti.

Kvůli čemu to jen může být? Já přece s policií nic nemám! A proč právě dnes? lámal si trýznivě hlavu. Panebože, ať už to mám za sebou!

Taktak že neklesl na kolena a nezačal se modlit, ale hned se dokonce rozesmál, ne tomu, že se chce modlit, nýbrž sám sobě. Chvatně se začal oblékat. Jsem-li ztracen, tak ať jsem ztracen, na tom už nezáleží! Ponožku si natáhnu, umanul si náhle, od prachu ještě víc zajde a všecky skvrny se ztratí. Ale jen si ji navlekl, hned ji zas štítivě a zděšeně stáhl z nohy. A teprve když ji stáhl, uvědomil si, že jinou ponožku nemá, sebral ji a natáhl znova – a znova se rozesmál. To všechno jsou čistě konvenční a relativní, čistě formální věci, vybavilo se mu letmo někde na samém okraji vědomí, ale přitom se třásl na celém těle, vždyť jsem ji natáhl! Nakonec jsem ji přece natáhl! Nicméně smích vzápětí vystřídalo zoufalství. Ne, nedokážu

to..., shledával. Nohy se pod ním klepaly. To je strachem, zabručel si pod nos. Hlava se mu motala a horečně třeštila. Léčka! Chtějí mě vlákat do léčky a pak docela utopit, rozkládal sám pro sebe, když vycházel na schody. Nejpitomější je, že skoro blouzním... a ještě tam napovídám nějaké hlouposti...

Na schodech si vzpomněl, že všechno nechal jen tak za tapetou. A možná že naschvál, až budu pryč, udělají prohlídku, řekl si a zastavil se. Ale náhle ho přemohlo takové zoufalství a takový, dá-li se to tak říct, sebezáhubný cynismus, že mávl rukou a šel dál.

Kéž bych to už měl za sebou!

Venku bylo nesnesitelné vedro; už řadu dní ani nekrápllo. Zase plno prachu, cihel a vápna, zase puch z krámů a krčem, zase na každém kroku opilci, čuchonští poslíčci a klímající drožkáři. Slunce ho prudce bodlo do očí, až ho bolelo se dívat a hlava se mu závratně zatočila – obvyklý pocit člověka, který náhle vyjde v horečce ven do jasného slunečného dne.

Na rohu s trýznivým rozechvěním nahlédl do *včerejší* ulice, podíval se na *onen* dům... a hned odvrátil pohled.

Jestli se zeptají, možná že to řeknu, pomyslel si, když se blížil ke komisařství.

Od jeho bytu to bylo asi tři sta metrů. Právě se přestěhovali do nového domu, do třetího poschodí. Na starém místě kdysi krátce byl, ale to bylo už hodně dávno. Když vešel do průjezdu, uviděl vpravo schodiště, po němž scházel nějaký muž s knihou. Domovník, to znamená, že úřad je tady, a nazdařbůh vykročil na schody. Neměl chuť kohokoliv se na cokoliv ptát. Vejdu, padnu na kolena a všechno povím..., pomyslel si, když vyšel do třetího poschodí.

Schodiště bylo uzoučké a strmé, plné nečistoty. Všechny kuchyně všech bytů ve všech třech poschodích vedly na toto schodiště a byly téměř po celý den otevřené. Bylo tam z nich k udušení. Nahoru a dolů vycházeli a scházeli domovníci s knížkami pod paží, poslíčci a různí lidé obojího pohlaví – strany.

Také dveře do úřadovny byly dokořán. Vstoupil a zastavil se v čekárně. Postávalo tam a čekalo několik mužů. I tam bylo hrozné dusno a mimoto tam odporně čpěl do nosu čerstvý, dosud nevyschlý nátěr z nějaké ztuhlé fermeže, jíž byly nově vymalovány místnosti. Chvilí čekal a pak usoudil, že by mohl projít ještě dál, do další kanceláře. Místnosti byly maličké a nizoučké. Nesnesitelná netrpělivost ho hnala dál a dál. Nikdo si ho nevšímal. V druhé kanceláři seděli a psali nějakí písaři oblečení jen o vlásek líp než on, napohled divný pronárod. Přistoupil k jednomu z nich.

„Co bys rád?“

Vykázal se obsílkou.

„Student?“ zvedl písař oči od obsílky.

„Ano, bývalý student.“

Písař ho přejel pohledem, v němž ostatně nebyl ani stín zvědavosti. Byl to strašně rozježený člověk s tupě utkvělou myšlenkou v pohledu.

Od tohohle se nic nedovím, tomu je všechno jedno, pomyslel si Raskolnikov.

„Jděte tamhle, k přednostovi,“ řekl písař a ukázal prstem před sebe na poslední místnost.

Raskolnikov tedy vstoupil do této místnosti (už čtvrté v pořadí), uzounké a nacpané stranami, tady trochu slušněji oblečenými lidmi než v předchozích kancelářích. Mezi návštěvníky byly dvě paní. Jedna z nich, ve smutku, chudě oblečená, seděla u stolu proti přednostovi a psala, co jí diktoval. Druhá paní, dáma velmi kyprá a dotemna ruměná, se skvrnami v obličeji, žena pohledná a jaksi až příliš noblesně oblečená, na hrudi brož velká jako čajový talířek, stála trochu stranou a na něco čekala. Raskolnikov podal přednostovi obsílku. Ten se na ni letmo podíval, řekl: „Počkejte!“ a dál jednal s paní ve smutku.

Raskolnikovovi se ulevilo. Tak to nebude kvůli tomu! Poznenáhlu si dodával mysli, vší mocí si dodával mysli a usilovně se nutil do klidu.

Stačí hloupost, stačí sebemenší neopatrnost, a mohu se prozradit! Hm... škoda že tu není víc vzduchu, dodal, takové dusno... Hlava z toho jde kolem... a smysly také...

Cítil, že je úplně vyšinitý. Báł se, že se neovládne. Snažil se upoutat na něco pozornost a myslet na něco docela odlehlého, ale vůbec se mu to nedařilo. Velmi ho ostatně zaujal přednosta kanceláře – pořád chtěl něco vyčíst z jeho tváře, prokouknout ho. Byl to velmi mladý muž, tak dvaadvacetiletý, s živou snědou tváří, která mu přidávala léta, oblečen byl módně a švihácky a napomádované vlasy měl v týle rozděleny pěšinkou, na bílých vydrhnutých prstech měl množství prstenů s kameny, na vestě několik zlatých řetízků. S nějakým přítomným cizincem dokonce prohodil pár slov francouzsky a velmi obstojně.

„Luiso Ivanovno, posad'te se přece,“ poznamenal letmo k nastrojené, brunátně ruměné dámě, která pořád stála, jako by se bála sama se posadit, ačkoliv židle byla vedle ní.

„Ich danke,¹“ odvětila a pomalu, šustíc hedvábím, sklesla na židli. Její světle modré šaty lemované bílou kraječkou se rozprostřely jako balon kolem židle a vyplnily málem půl místnosti. Kolem to začpělo voňavkou. Dámu však zřejmě deprimovalo, že zabírá půl místnosti a že je tak navoněná, protože se sice napůl ustrašeně, napůl drze usmívala, ale bylo na ní znát, že je náramně rozčilená.

Paní ve smutku konečně skončila a měla se k odchodu. Vtom poněkud hlučně a velmi junácky, při každém kroku zvláštním způsobem kroutě rameny, vešel důstojník, hodil čepici s kokardou na stůl a posadil se na jedno z křesel. Když ho spatřila nastrojená dáma, přímo vylétla ze židle a v jakési extázi začala dělat pukrlata; ačkoliv jí důstojník nevěnoval ani za mák pozornosti, posadit se v jeho přítomnosti už si netroufla. Byl to poručík, zástupce obvodního komisaře, osoba s nazrzlými, vodorovně do stran trčícími kníry

1 Děkuji. Pozn. red.

a s nadmíru titěrnými tahy obličeje, které ostatně nevyjadřovaly nic zvláštního, leda určitý stupeň hrubiánství. Úkosem a trochu pohoršeně se podíval na Raskolnikova, který byl příliš uboze oblečený, ale jehož vystupování bylo přes všechno ponížení pořád ještě v rozporu s oděvem; Raskolnikov se na něho neobezřetně zadíval příliš přímo a dlouze, a tím ho popudil.

„Co bys rád?“ houkl, bezpochyby udivený, že se takový otrhanec nemíní zatvářit zkroušeně pod jeho hromovládým pohledem.

„Předvolali jste mě... dostal jsem obsílku...“ odpověděl na půl úst Raskolnikov.

„To je ta záležitost, jak vymáhají peníze na tomto *studentovi*,“ zvedl chvatně hlavu od papírů přednosta kanceláře. „Tady prosím!“ přišoupl před Raskolnikova sešit a ukázal mu v něm příslušné místo. „Přečtěte si to!“

Peníze? Jaké peníze? přemítal Raskolnikov. Ale... to znamená, že to určitě není to! A zachvěl se radostí. Náhle pocítil netušenou, nevýslovnou úlevu. Naráz z něho spadla všechna tíha.

„A na kteroupak hodinu jste byl předvolán, milostpane?“ rozkřikl se poručík, bůhvíproč stále podrážděnější. „Tady máte psáno v devět, a teď už bude pomalu dvanáct!“

„Bylo mi to doručeno teprve před čtvrt hodinou,“ odpovídal hlasitě a přes rameno Raskolnikov, který se také znenadání a k vlastnímu údivu a dokonce potěšení rozzlobil. „Úplně stačí, že jsem přišel, nemocný a s horečkou!“

„Prosím, nekřičte mi tu!“

„Já vůbec nekřičím, já mluvím úplně klidně, zato vy křičíte na mě, ale já jsem student a křičet na sebe nenechám!“

Poručík se tak rozvzteklil, že v první chvíli ze sebe nemohl vypravít ani slovo a jen mu odletovaly od úst sliny. Vyskočil z křesla.

„Račte být zti-icha! Jste v státním úřadě. Žádné výtr-r-žnosti, pane!“

„A vy jste také v státním úřadě!“ odpálil Raskolnikov. „A nejenže křičíte, ještě si tady kouříte, a tedy jste k nám všem neurvalý!“ Ta slova mu způsobila nevýslovnou rozkoš.

Přednosta se na ně s úsměvem díval. Horkokrevný poručík se zřejmě zarazil.

„Do toho vám nic není, prosím!“ rozkřikl se konečně až nepřírozně hlasitě. „Račte tady podat vyjádření, které se od vás žádá! Ukažte mu to, Alexandře Grigorjeviči! Jsou tu na vás stížnosti. Neplatíte dluhy! Vy jste mi pěkný ptáček!“

Ale Raskolnikov už neposlouchal a dychtivě sáhl po přípisu, aby konečně věděl, na čem je. Přečetl jednou, přečetl podruhé, ale zhola nic nepochopil.

„Co to vlastně znamená?“ zeptal se přednosta.

„Vymáhají od vás peníze na dlužní úpis. Buď musíte zaplatit včetně všech výloh, pokut a tak dále, nebo napsat písemné vyjádření, kdy budete s to zaplatit, a zároveň se zavázat, že do zaplacení neopustíte hlavní město a nezcizíte ani nezatajíte svůj majetek. Váš věřitel má naopak právo prodat váš majetek a naložit s vámi podle zákona.“

„Ale já přece... nikomu nic nedlužím!“

„To už se nás netýká. Nám však byl postoupen k vymáhání prošlý a zákonně protestovaný dlužní úpis na sto patnáct rublů, který jste před devíti měsíci vydal Zarnicynové, vdově po koležském asesorovi, a který přešel jako úhrada do majetku dvorního rady Čebarova, a proto jsme vás předvolali k vyjádření.“

„Ale to je přece má bytná!“

„A co na tom, že to je vaše bytná?“

Přednosta kanceláře na něho hleděl se shovívavě soucitným a zároveň i trochu vítězným úsměvem jako na nováčka, který právě prodělává křest ohněm: Tak co, jakpak ti je po těle? Ale co jemu teď bylo po nějakém dlužním úpisu a vymáhacím řízení! Stálo teď vůbec za to kvůli tomu se znepokojoval, vůbec se tím

zabývat? Stál, četl, poslouchal, odpovídal, dokonce se sám tázal, ale naprosto mechanicky. Vítězné vědomí sebezáchovy, vyváznutí z hrozícího nebezpečí, to byly pocity, jimiž teď překypoval, aniž se díval dopředu, aniž analyzoval, aniž se dohadoval a domýšlel, co mu přinese budoucnost, aniž pochyboval a kladl si otázky. Byla to chvíle plné a bezprostřední, čistě živočišné radosti. Ale v téže chvíli se v kanceláři strhla hotová bouřka. Poručík, dosud ohromený takovou nezdvořilostí, rudý jako krocan, zřejmě aby si napravil pošramocenou reputaci, se obořil jako hromovládny Perun na nešťastnou „noblesní dámu“, která na něho hleděla od chvíle, kdy vstoupil, s neskonale hloupým úsměvem.

„I ty jedna dryáčnice,“ rozkřikl se najednou z plna hrdla (paní ve smutku už odešla), „co se to zase u tebe minulou noc dělo? Co? Už zas skandály a výtržnosti na celou ulici? Zase rvačky a opilství? Mně se zdá, že se ti chce před soud! Už jsem ti přece říkal, už jsem tě desetkrát varoval, že ti to pojednání neprojde! Ale ty si nedáš a nedáš pokoj, ty dryáčnice jedna!“

Raskolnikov dokonce upustil přípis a vyjeveně zíral na noblesní dámu, které tak nekřesťansky nadávali; záhy se však dovtípil, oč jde, a případ se mu hned přímo zalíbil. Poslouchal s nelíčeným uspokojením a měl hroznou chuť se smát, smát a smát... Hrál v něm každý nerv.

„Iljo Petroviči!“ začal už starostlivě přednosta, ale hned uznal, že musí počkat, protože rozlíceného poručíka nebylo možné zadržet jinak než za ruce, to už věděl ze zkušenosti.

Pokud jde o noblesní dámu, ta se pod tím hromobitím nejdříve celá rozklepala; ale zvláštní věc – čím víc houstl a sílil příval nadávek, tím příjemněji se tvářila, tím svůdněji se na hrozného poručíka usmívala. Cupitala na místě a neustále dělala pukrlata, hoříc netrpělivostí, kdy už se také dostane ke slovu, a dočkala se.

„Žádný rámus a žádná dryje u mne nebyla, pan kapitén,“ začala najednou brebentit, jako by se vysypal hrách, se silným německým

přízvukem, ale čipernou ruštinou, „a vůbec žádný škandál, ale oni přišla opilá, já vám to všecko budu pověděla, pan kapitén, já za nic nemůže... moje podnik je slušná podnik, pan kapitén, u mne jednáme slušně, pan kapitén, já vždycinky, vždycinky nepřál žádný škandál. Ale on přišel opilý jako mol a hned volal ještě tři lahfičky a potom jeden zvedla nohy a s tím noha chtěla hrát fortepián, a to je špatný věc v slušná podnik, ganc fortepián nám zlámala, to není žádná, fůbec žádná manýr, já mu to ukázala. A on vzala tu lahfičku a všecky s tím lahfičkou zezadu štouchala. Tak já rychle volal domovník a Karl přišla, ale on Karl praštila do oko, a Henriet taky praštila do oko, a mě pětkrát fackovala. To je moc nedelikátní v slušná podnik, pan kapitén, já moc křičel. A on otevřela okno k průplav a začala pištěla ven jako malá prase, takový ostuda! Copak člověk směla z okno pištěla do ulice jako malá prase? Fuj, fuj, fuj! A Karl ho tahala za frak od okna a přitom, to pravda, pan kapitén, mu roztrhla sein Rock. A on hned křičela, že mu patnáct rublů man muss Straf platila. Tak já mu, pan kapitén, za sein Rock pět rublů platila. To není slušná host, pan kapitén, ten dělala samá škandál! Já, říkala mi, o vás budu gedrückt velká satira, protože já ve všechny noviny o vás mohu napsala co chci.“

„Nějaký spisovatel tedy?“

„Ano, pan kapitén, a jaká je to neslušná host, pan kapitén, když do slušná podnik...“

„No, no, no! Tak dost! Co už jsem se ti naříkal a naříkal...“

„Iljo Petroviči!“ řekl znovu důtklivě přednosta kanceláře. Poručík k němu krátce vzhlédl a přednosta lehce zavrtěl hlavou.

„...Dneska s tebou, velevážená *Lavizo* Ivanovno, naposled mluvím po dobrém, opravdu naposled,“ pokračoval poručík. „Jestli v tvém slušném podniku ještě jednou jedinkrát dojde k nějaké výtržnosti, tak z tebe udělám delikventa, jak se říká vznešeným slohem. Slyšela jsi? Tak tedy pan literát, pan spisovatel, vzal v ‚slušném podniku‘ za šos pět rublů! Tak je vidíte, spisovatele!“ a šlehl po Raskolnikovovi

pohledem plným opovržení. „Předevčírem v hospodě se stala taky pěkná věc: naobědval se, ale platit se mu nechce, já prý vás za to vypodobním v satíře. Jiný zas minulý týden na parníku zneuctil nejhoršími slovy váženou rodinu státního rady, ženu s dcerou. A tuhle jednoho vyrazili z cukrárny. Tak takoví jsou tihle spisovatelé, literáti, studenti, zvěstovatelé... fuj! A ty můžeš jít! Jen až já se jednou k tobě podívám... pak uvidíš! Slyšelas?“

Luisa Ivanovna začala dvojnásob horlivě vysekávat pukrlata na všechny strany a tak docouvala až do dveří; ale ve dveřích narazila zadní částí na jakéhosi vysokého důstojníka bodré svěží tváře, s bezvadnými, přehustými světlými licousy. Byl to sám Nikodim Fomič, obvodní komisař. Luisa Ivanovna honem přisedla skoro až k podlaze a rychlými cupitavými křepkými krůčky vylétla z kanceláře.

„Už zase bouřka, už zas hrom a blesky, smršť, uragán!“ oslovil Nikodim Fomič vlídně a přátelsky Ilju Petroviče. „Zas jste dal co proto srdíčku, zas jste ztratil nervy! Až na schodech jsem vás slyšel.“

„Ale kdež!“ odušil povzneseně a nedbale Ilja Petrovič (a dokonce ani ne ale kdež, nýbrž cosi jako: A-á-ale kdež!) a odcházel s nějakými papíry k jinému stolu, při každém kroku malebně poškubáváje rameny, kam krok, tam rameno. „Tady se račte podívat, prosím, pan spisovatel, vlastně student, totiž bývalý student, neplatí dluhy, navystavoval směnek, byt nechce vyklidit, jsou na něho samé stížnosti, a ještě se na mne ráčil osopit, že jsem si v jeho přítomnosti zapálil cigaretu! Sám toho má na svědomí, ale tady, no, jen se na něj račte podívat, stojí před vámi v celé své kráse!“

„Chudoba cti netratí, kamaráde, ale jaképak copak! Víte, to je petarda, když se ho někdo dotkne. Něčím se vás asi dotkl, a vy jste se pak asi také neudržel,“ obrátil se Nikodim Fomič vlídně k Raskolnikovovi, „ale to nebylo třeba, věřte, že to je nej-u-šlech-ti-lejší člověk, ale petarda, petarda! Vzplane, vybuchne, shoří – a je to! Všecko v pořádku! Ale v podstatě nic než zlaté srdce! I v pluku dostal přízvisko ‚poručík Petarda‘...“

„A v jakém pluku!“ neudržel se Ilja Petrovič, velmi spokojený tou lichotkou, ale pořád ještě nasupený.

Raskolnikov náhle pocítil touhu říct jim všem něco mimořádně příjemného.

„Ale proboha, kapitáne,“ oslovil najednou velmi nenuceně Nikodima Fomiče, „vžijte se do mé situace... Rád se třeba omluvím, jestliže jsem snad ze své strany přestřelil. Jsem chudý a nemocný student, zdeptaný (ano, právě tak to řekl: ‚zdeptaný‘) bídou. Nestuduji už, protože teď nemám z čeho být živ, ale dostanu peníze... Mám v -ské gubernii matku a sestru... Pošlou mi a pak... zaplatím. Moje bytná není zlá, ale teď se tak zatvrdila kvůli tomu, že jsem přišel o kondice a už čtvrtý měsíc jí neplatím, už mi ani nedává obědy... Opravdu nechápu, o jakou směnku běží! Teď na mně vymáhá na tenhle dlužní úpis, ale jak jí mohu zaplatit, posuďte sami!“

„Ale to přece není naše věc...,“ poznamenal opět přednosta.

„Dovolte, dovolte, úplně s vámi souhlasím, ale dovolte, abych vám také já vysvětlil,“ navázal na jeho slova znovu Raskolnikov, který sice nemluvil k přednostovi, nýbrž stále k Nikodimu Fomiči, ale všemožně se snažil, aby zároveň mluvil i k Iljovi Petroviči, třebaže se poručík okázale tvářil, jako by se přehraboval ve svých listinách a jako by mu Raskolnikov nestál za pozornost, „dovolte, abych vám také já směl vysvětlit, že u ní bydlím už asi tři roky, hned, co jsem přijel z venkova, a že jsem kdysi... kdysi... ostatně, proč bych se i já nepřiznal, kdysi, hned na začátku jsem jí dal příslib, že si vezmu její dceru, příslib ústní, naprosto k ničemu nezavazující... Bylo to ještě děvčátko... ostatně, nemohu říct, že by se mi nelíbila... ačkoliv zamilován jsem do ní nebyl... zkrátka mládí, prostě, chci jen říct, že mě bytná tehdy hodně zakládala a já někdy vedl takový život... byl jsem velmi lehkomyšlný...“

„Nikdo se vás neptá na takové intimní věci, milý pane, a nemáme tu na to ani čas,“ vpadl mu s hrubým zadostiučiněním do řeči Ilja Petrovič, ale Raskolnikov ho ohnivě zarazil, ačkoliv náhle jen stěží

ze sebe vypravoval slova. „Ale, dovolte mi, dovolte mi přece, abych vám zčásti vyložil... jak to vlastně bylo... i já... ačkoliv, docela s vámi souhlasím, je možná zbytečné, abych vám to tu vykládal, ale před rokem ta dívka zemřela na tyfus a já tam zůstal v podnájmu dál a bytná, když se stěhovala do nynějšího bytu, mi řekla... naprosto přátelsky... že mi plně věří a tak dále... ale jestli bych jí nedal tenhle dlužní úpis na sto patnáct rublů, to bylo všecko, co mi připisovala k tíži. Dovolte prosím, ale výslovně přitom řekla, že mě bude, jakmile jí ten papír vystavím, zase zakládat, jak budu chtít, a že nikdy, nikdy – tak to výslovně řekla... nikdy toho úpisu nezneužije, dokud sám nezaplatím... A teď najednou, když jsem ztratil kondice a nemám co jíst, začne to vymáhat... Co na to mám říct?“

„Do všech těch dojmavých podrobností nám, milý pane, vůbec nic není!“ odsekl mu stroze Ilja Petrovič. „Tady jste povinen napsat vyjádření a závazek, ale to, že jste se tam ráčil zamilovat, a podobné tragické výlevy nás vůbec nezajímají.“

„No, to je snad... kruté...“, zabručel Nikodim Fomič, usazuje se za stolem a také se pouštje do podpisování. Trochu se styděl.

„Tak pište!“ vyzval přednosta Raskolnikova.

„Co mám psát?“ odsekl Raskolnikov co nejhruběji.

„Nadiktuji vám to.“

Raskolnikovovi se zdálo, že přednosta s ním po jeho zpovědi jedná lhostejněji a přezíravěji, ale náhle i jemu kupodivu bylo úplně jedno, co si o něm kdo myslí, a tato změna se s ním stala téměř naráz, v jediném okamžiku. Kdyby byl měl chuť trochu uvažovat, byl by ovšem užasl, jak s nimi mohl ještě před chvílí takhle mluvit, a dokonce se jim vnucovat se svými city! A kde se ty city vůbec vzaly? Naopak, kdyby teď byla místnost plná ne komisařů, nýbrž jen jeho nejbližších přátel, neměl by pro ně, zdálo se mu, ani jediné lidské slovo, takovou prázdnotu měl náhle v srdci. Jeho duše znenadání zřetelně pocítila tíhu trýznivé, nesmírné osamělosti a vyvrženosti. Ne, srdce se mu teď nesevřelo ani z ubohosti jeho citových výlevů před Iljou Petrovičem,

ani z poručíkovy vítězoslávy. Ech, co mu teď bylo po vlastní nízkosti, po všech těch utrhačnostech, poručících, Němkách, vymáháních, úřadovných a tak dále! Kdyby ho v tu chvíli odsoudili třeba k smrti upálením, nebyl by ani nad tím hnul brvou a snad by ani jaksepatří nevyslechl rozsudek. Dálo se s ním něco, co doposud nikdy nezažil, něco nového, nečekaného a nebývalého. Ne snad rozum, ale pocit, jasný a silný pocit, mu říkal, že k těmto lidem v policejní úřadovně nemůže už přijít nejen se sentimentálními výlevy, nýbrž s čímkoli jiným, a že i kdyby ti všichni byli jeho vlastní bratři a sestry, a ne policejní poručíci, neměl by ani pak nejmenší důvod se jim svěřovat, dokonce v žádné životní situaci; tak podivný a hrozný pocit neměl dosud nikdy v životě. A nejtrýznivější na tom bylo, že to byl spíš pocit než vědomí, než poznání; bezprostřední pocit, nejtrýznivější pocit ze všech pocitů, které doposud v životě zakusil.

Přednosta úřadovny mu začal diktovat formuli vyjádření, obvyklou v takových případech, totiž – zaplatit nemohu a zavazuji se, že to učiním tehdy a tehdy (někdy), z města neodjedu, majetek neprodám ani nedaruji a tak dále.

„Ale vždyť ani nemůžete psát, pero vám padá z ruky,“ poznamenal přednosta, pohlížeje se zájmem na Raskolnikova. „Jste nemocen?“

„Ano..., všechno se se mnou točí... diktujte dál!“

„Ale to už je všechno. Podepište se!“

Přednosta od něho vzal podepsanou listinu a obrátil se k dalším stranám.

Raskolnikov odložil pero, ale místo aby vstal a odešel, opřel se oběma rukama lokty o stůl a sevřel si hlavu v dlaních. Měl pocit, že mu někdo zatlouká do temene hřebík. Náhle dostal divný nápad, že se hned teď zvedne, přistoupí k Nikodimu Fomiči a poví mu o všem, co se včera stalo, do nejmenších podrobností, a pak s ním půjde domů a ukáže mu věci tam v koutě, v díře. Nutkání bylo tak silné, že už vstal ze židle, aby čin provedl. Neměl bych si to ještě aspoň chvilenuk rozmyslet? blesklo mu hlavou. Ne, jaképak

přemýšlení, jen ať už to ze sebe shodím! Ale vtom zůstal stát jako do země vrostlý: Nikodim Fomič něco horlivě vykládal Iljovi Petroviči, a k němu dolehla slova:

„Nemohu jinak než oba propustit. Za prvé všechno mluví proti: pročpak by volali domovníka, kdyby to byli spáchali oni? Snad aby se sami udali! Anebo to byla lest? Kdepak, to by bylo příliš vychytralé. A pak, studenta Pestrjakova viděli ve vratech oba domovníci, hned když tam vcházel, a viděla ho i ta paní, co tam byla na návštěvě, šel s třemi kamarády a ještě před přáteli se domovníků ptal, kde babka bydlí. Copak se někdo, kdo jde s takovým úmyslem, bude vyptávat na bydliště? A pokud jde o Kocha, ten zas seděl, než k staré šel, půl hodiny dole u stříbrníka a přesně ve tři čtvrti na osm od něho odešel nahoru k staré. Uvažte sám...“

„Dovolte, ale co ten jejich rozpor: sami tvrdí, že klepali a že bylo zamčeno, ale když tři minuty poté přišli s domovníkem, tak se ukázalo, že je otevřeno?“

„To je právě to: vrah byl určitě uvnitř zavřený na petlici a určitě by ho tam byli dopadli, kdyby byl Koch nevyvedl tu hloupost a nešel také pro domovníka. Ale *tamtomu* ta chvíle stačila, aby sešel ze schodů a nějak kolem nich proklouzl. Koch se křížuje oběma rukama: Kdybych prý tam zůstal, byl by odtud vyrazil a i mě zabil sekýrou. Ruskou mši chce dát sloužit, hahaha!“

„A že by vraha nikdo neviděl?“

„Jak ho mohli vidět? Ten dům je Noemova archa,“ poznamenal přednosta, který za stolem také poslouchal.

„Věc je jasná, úplně jasná!“ tvrdil se zápalem Nikodim Fomič.

„Nikoliv, věc je velmi málo jasná,“ stál na svém zase Ilja Petrovič.

Raskolnikov vzal klobouk a zamířil ke dveřím, ale už k nim nedošel... Když se vzpamatoval, seznal, že sedí na židli, že ho zprava kdosi podpírá a nalevo že stojí kdosi jiný s žlutou sklenicí naplněnou žlutou vodou a před ním že stojí Nikodim Fomič a upřeně na něho hledí; zvedl se ze židle.

„Co je, jste snad nemocen?“ zeptal se dost stroze Nikodim Fomič.

„Už když se podepisoval, sotva udržel pero,“ podotkl přednosta, sedaje si opět ke stolu nad listiny.

„A jste nemocný už dlouho?“ zavolal od svého stolu Ilja Petrovič, také se probírající v aktech. I on si ovšem prohlížel nemocného, když byl v bezvědomí, ale jakmile se vzpamatoval, odešel.

„Od včerejška...“ zakoktal Raskolnikov.

„A včera jste byl venku?“

„Byl.“

„Nemocný?“

„Nemocný.“

„V kolik hodin?“

„V osm hodin večer.“

„A kde, s dovolením?“

„Na ulici.“

„Stručně a jasně.“

Raskolnikov odpovídal ostře a úsečně, byl bílý jako křída a neklopil své černé zanícené oči před pohledem Ilji Petroviče.

„Drží se sotva na nohou, a ty...“ připomínal už Nikodim Fomič.

„Nevadí!“ řekl docela zvláštním tónem Ilja Petrovič. Nikodim Fomič chtěl ještě cosi dodat, ale když se střetl pohledem s přednostou, který na něho také upřeně hleděl, neřekl už nic. Náhle všichni zmlkli. Všem bylo divně.

„No tak dobře, prosím,“ uzavřel Ilja Petrovič. „Nebudeme vás už déle zdržovat.“

Raskolnikov vyšel z kanceláře. Zaslechl ještě, jak se po jeho odchodu náhle rozproudil čilý rozhovor, v němž zvlášť zřetelně vynikal tázavý hlas Nikodima Fomiče... Na ulici se vzpamatoval úplně.

Prohlídka, prohlídka, hned u mě bude prohlídka! opakoval si, pospíchaje domů. Lotři! Podezřívají mě! Strach ho znova sevřel celého, od hlavy k patě.

2

Ale co jestli už u mě hledali? Co jestli je tam zrovna zastihnu? Ale už byl v pokojíčku. Nikde nic, po nikom ani stopa. Dokonce ani Nastasja ničím nehnula. Ale proboha! Jak jen mohl prve všechno nechat v té díře?

Skočil do kouta, vsunul ruku pod tapety a rychle vytahoval věci a cpal si je do kapes. Bylo to celkem osm kusů: dvě malé krabičky s náušnicemi nebo něčím podobným – ani se blíže nepodíval – a dále čtyři nepřilíš velká safiánová pouzdra. Jeden řetízek byl jen tak zabalený v novinovém papíře. Ještě jedna věc byla zabalená do novin, nějaký řád...

Rozstrkal si všechno po různých kapsách v plášti i do volné pravé kapsy u kalhot tak, aby to bylo co nejméně nápadné. Měsíc vzal zároveň s věcmi. Pak vyšel z pokoje a tentokrát dokonce nechal dveře dokořán.

Kráčel rychle a pevně, ačkoliv cítil, že je velmi sláb, vědomí měl však jasné. Měl strach, že bude stíhán, měl strach, že za půl, za čtvrt hodiny už bude možná vydána instrukce, aby byl sledován; stůj co stůj bylo třeba zahladit stopy. Bylo třeba, aby to provedl, dokud mu ještě zbývá aspoň špetka sil a špetka rozvahy... Ale kam s tím jít?

Rozhodnut byl už dlouho: Hodit všechno do průplavu, utopit stopy ve vodě, a bude to. Předsevzal si to už v noci, když blouznil, v těch chvílích, kdy se, jak si vzpomínal, několikrát s největším úsilím pokoušel vstát a jít: Rychle, jen rychle, a všechno zahodit! Ale jak se ukázalo, zahodit věci bylo velmi nesnadné.

Toulal už se po nábřeží Kateřinina průplavu snad půl hodinu, ba možná déle, a několikrát pohlédl na schody ke kanálu, když je míjel. Ale na provedení svého záměru nemohl ani pomyslet: buď stály u rampy vory a na nich pradleny praly prádlo, nebo tam kot-

vily loďky, všude bylo lidí jak mravenců a odevšad, ze všech stran nábřeží, mohl každý vidět, mohl si všimnout podezřelé věci: nějaký člověk schválně sešel dolů, zastavil se a něco hází do vody. A co když se pouzdra nepotopí a poplavou? To je víc než pravděpodobné! Kdekdo to uvidí. Stejně už se po něm každý, koho potká, dost dívá a ohlíží, jako by se zajímal jen o něho. Čím to, anebo se mi to snad jen zdá? říkal si.

Posléze ho napadlo, zda by neudělal líp, kdyby šel někam k Něvě. Tam je jednak méně lidí, jednak to tam bude nenápadnější a v každém případě snazší a hlavně – je to dál odtud. A náhle se podivil, jak to, že se celou půlhodinu nešťastně toulá, a ke všemu v nebezpečných končinách, a nepřišel na tohle už dříve! Celou půlhodinu zbůhdarma zabil jen proto, že si něco usmyslel ve spánku, v blouznění! Byl stále roztržitější a zapomnětlivější a věděl o tom. Bylo svrchovaně nutné, aby si pospíšil!

Dal se k Něvě po V-ském prospektu; cestou však dostal ještě jiný nápad: Proč k Něvě? Proč do vody? Nebude lepší, odejdu-li někam hodně daleko, třeba zase na ostrovy a tam to někde na odlehlém místě v lese, v houští zahrabu do země a strom si třeba poznačím? A třebaže cítil, že právě není s to všecko jasně a rozumně promyslet, přesto se mu ten nápad zdál vynikající.

Nebylo mu však souzeno, ani aby došel na ostrovy, ale dopadlo to jinak: když vycházel z V-ského prospektu na náměstí, spatřil náhle po levé straně průchod do dvora obklopeného úplně holými zdmi. Vpravo, hned od vchodu do vrat, táhla se hluboko do dvora holá neobílená zeď sousedního tříposchodového domu. Vlevo, a také hned za vraty, začínala dřevěná ohrada, zasahující asi dvacet kroků souběžně s holou zdí do dvora a pak se lomící doleva. Bylo to opuštěné ohrazené místo, nějaké skladiště. Vzadu na dvoře vyčníval za ohradou roh nízké začazené kůlny, asi část nějaké dílny. Nejspíš zde byla nějaká živnost, kolářství, zámečnictví nebo něco podobného; skoro hned od vrat bylo všecko černé od uhelného mouru. Tady někde to

pohodit a odejít! napadlo ho náhle. Protože ve dvoře nikoho neviděl, vkročil do průjezdu a hned za vraty si všiml, že podle ohrady se táhne žlab (jak tomu bývá často v domech, v nichž je mnoho dělníků, řemeslníků, drožkářů a podobně) a nad žlabem na ohradě byl křídou napsán obvyklý, tuze inteligentní nápis: „Sdržování na tomto mýstě se zapovídá.“ Bylo to tam tedy příhodné už proto, že nemohl vzbudit žádné podezření, když tam zašel a postával. Tady to tak všechno hodit na hromadu a odejít!

Ještě jednou se rozhlédl a už i strčil ruku do kapsy, ale vtom zpozoroval těsně u vnější zdi, mezi vraty a žlabem, kde bylo sotva metr prostoru, velký neotesaný kámen, asi tak čtvrt metráku těžký, přiléhající přímo na zeď do ulice. Za touto zdí byla ulice, chodník, bylo slyšet přecházení chodců, kterých bylo v těch místech vždy nemálo; za vraty ho však nikdo nemohl spatřit, ledaže by někdo vešel z ulice, což se ostatně mohlo stát velmi snadno, proto bylo nanejvýš nutné, aby si pospíšil.

Sehnul se ke kameni, pevně, oběma rukama vzal za jeho vršek, napjal všechnu sílu a kámen převrátil. Pod kamenem byla nevelká prohlubeň a do té ihned začal vyhazovat obsah kapes. Měšec se dostal až navrch, ale v prohlubni bylo přesto ještě dost místa. Pak znovu vzal kámen a jediným pohybem ho překlopil zpátky, takže zapadl přesně do své dřívější polohy, snad se zdál jen nepatrně nadzdvížený. Ale Raskolnikov odhrábl trošku hlíny a přišlápl okraje nohou. Nebylo nic znát.

Pak vyšel ze dvora a zamířil k náměstí. Na chvíli ho opět naplnila prudká, téměř nesnesitelná radost stejně jako předtím na policii. Stopy zahlazeny! A koho, koho jen by mohlo napadnout, aby hledal pod tím kamenem? Leží tam možná už od stavby domu a stejně dlouho tam ještě bude ležet. A i kdyby se to našlo: kdo by podezřívá mne? Všechno vyřízeno! Žádné důkazy! zasmál se. Ano, později se rozpomínal, že se nervózně, chichotavě, tiše a dlouze rozesmál a že se smál celou dobu, co šel přes náměstí. Ale když přišel na K-ský

bulvár, kde především potkal onu dívku, náhle ho smích přešel. Hlavou mu začaly táhnout jiné myšlenky. A k tomu ještě měl pocit, že jen s hrozným odporem projde kolem té lavičky, na níž tehdy, když dívka odešla, seděl a přemýšlel, a také že bude hrozně trapné setkat se opět s tím kníratým, jemuž tehdy dal dvacetikopějku. Čert ho vem!

Šel a roztržitě, nasupeně se rozhlížel. Všechny jeho myšlenky se teď točily kolem jakéhosi ústředního bodu – a dobře si uvědomoval, že to skutečně ústřední bod je a že nyní, právě nyní, se musí s tím ústředním bodem vyrovnat – a to dokonce poprvé po těch dvou měsících.

Vykašlat se na to na všechno! rozhodl náhle v záchvatu zběsilé zlosti. Pěkně, moc pěkně začal ten nový život, vykašlat se i na něj! Jak je to pitomé, bože můj...! Co lží a podlostí jsem už dnes napáchal! Jak odporně jsem prve podlízal a podkuřoval tomu hnusnému Iljovi Petroviči! Ale co, to je také nesmysl! Vykašlu se na ně na všechny i na to, že jsem podlízal a podkuřoval! V tom to není! V tom to není...!

Náhle se zastavil; to ho nová, naprosto nečekaná a přitom docela prostá otázka naráz úplně vyšinula a ohromila:

Jestli to všechno bylo skutečně provedeno promyšleně, a ne idiotsky, jestli jsi měl opravdu jasný a pevný cíl, jak to, že jsi doposud ani nenahlédl do měšce a nevíš, kolik jsi získal, kvůli čemu jsi podstoupil celou tu trýzeň a promyšleně se rozhodl k tak podlému, odpornému a nízkému činu? A vždyť jsi chtěl ten měšec před chvílí hodit do vody a s ním všechny věci, na které ses také ani nepodíval... Jak si to představuješ?

Ano, bylo to tak, přesně tak. Věděl ostatně dříve, že ta otázka pro něho není vůbec nová; a když se v noci rozhodl, že to hodí do vody, rozhodl se bez nejmenšího váhání a bez námitek, jako kdyby to právě tak muselo být a nijak jinak to nešlo... Ano, to všechno věděl, to všechno si uvědomoval; a div se tak nerozhodl už včera, už v té chvíli, kdy se skláněl nad truhlou a vybíral z ní pouzdra... Ano, už tehdy!

To všechno je tím, že jsem tak nemocný, usoudil konečně nevesele, sám sebe rozvracím a trápím, sám nevím, co dělám... Už včera i předevcírem, celou tu dobu jsem se trápil... Až se uzdravím... tak už se nebudu trápit... Ale co když se už vůbec neuzdravím! Bože! Mám toho všeho po krk...! Šel a už se nezastavoval. Úžasně dychtil po nějakém rozptýlení, ale nevěděl, co počít, co podniknout. Stále, a od minuty k minutě silněji, ho přemáhal nový a nezapuditelný pocit: byl to zvláštní, nesmírný a téměř fyzický odpor ke všemu, co míjel a co ho obklopovalo, pocit tvrdošíjný, nenávistný a záštiplný. Všichni chodci mu byli odporní, měli odporné tváře, chůzi i pohyby. Snad by byl někoho poplival nebo pokousal, kdyby ho byl někdo oslovil...

Když přišel k mostu na nábřeží Malé Něvy na Vasiljevském ostrově, náhle se zastavil. Tady v tom domě bydlí, pomyslel si. Co to znamená, snad jsem sem k Razumichinovi nepřišel úmyslně? Stejná historie jako tenkrát... Ale přesto by mě velmi zajímalo, jestli jsem sem přišel vědomě, anebo jsem jen šel a došel sem náhodou? Co na tom; řekl jsem si přece... předevcírem... že k němu zajdu druhý den po *tamtom*, tak tedy půjdu! Ted' už k němu přece můžu klidně jít...

Vyšel k němu do čtvrtého poschodí.

Razumichin byl doma, seděl ve svém pokojíčku a zrovna studoval, psal a sám mu otevřel. Neviděli se už asi čtyři měsíce. Razumichin byl v rozedraném županu a v pantoflích naboso, rozcuchaný, zarostlý a nemytý. Zatvářil se udiveně.

„Co je ti?“ vyhrkl, zevrubně si kolegu prohlédl, pak se odmlčel a hvízdal. „To je ti tak zle? Kamaráde, ty už jsi v eleganci přetrumfнул i mě!“ dodal, dívaje se na Raskolnikovovy hadry. „Ale posad' se přece, jsi asi unavený!“ A když Raskolnikov sklesl na voskovaný turecký divan, ještě zchátralejší než jeho vlastní, Razumichin náhle poznal, že jeho host není zdrav.

„Ale ty jsi docela vážně nemocný, víš to?“ ohmatával mu puls; Raskolnikov mu vytrhl ruku.

„Nechci,“ řekl, „přišel jsem... kvůli tomuhle: nemám žádné kondice... tak jsem chtěl... ostatně, o kondice mi vůbec nejde...“

„A víš co? Ty mluvíš z cesty!“ poznamenal Razumichin, který ho upřeně pozoroval.

„Ne, nemluví z cesty...“ Raskolnikov vstal. Když šel nahoru, nemyslel na to, že s přítelem také bude muset mluvit. Až teď ve zlomku vteřiny pochopil už ze zkušenosti, že má v té chvíli ze všeho nejmíň chuť mluvit s kýmkoli na světě. Vzkypěla v něm všechna žluč. Jakmile přestoupil Razumichinův práh, div se nezalkl vztekem na sebe sama.

„Sbohem!“ řekl náhle a zamířil ke dveřím.

„Ale počkej, počkej přece, ty podivíne!“

„Nechci!“ opakoval Raskolnikov a znova se mu vytrhl.

„Tak proč jsi sem ksakru chodil! Zblbnuls či co? To je přece skoro urážka. Takhle tě nepustím.“

„Tak poslyš: přišel jsem za tebou, protože mimo tebe neznám nikoho, kdo by mi pomohl... začít..., protože ty jsi lepší než ostatní, totiž rozumnější a dokážeš posoudit... Ale teď vidím, že už nic nepotřebuju, slyšíš, vůbec nic... ničí pomoc a účast... Chci sám... sám... To stačí! Nechte mě na pokoji!“

„Tak přece chvílku počkej, bubáku! Úplně ti přeskočilo! Pro mne za mne, dělej si co chceš! Podívej se, o žádných kondicích nevím a taky na ně kašlu, ale na Vetešnickém je jistý Cheruvimov, knihkupec, a ten vydá sám za lecjakou kondici. Teď už bych ho ani za pět kupeckých kondic nevyměnil! Dává dohromady náramné knižničky a taky přírodovědné spisky, a jak to jde na odbyt! Už jen ty tituly stojí za to! Vidíš, tys vždycky tvrdil, že jsem hlupák, ale na mou duši, jsou ještě větší hlupáci! Teď se taky přidal k novým směrům, sice tomu houby rozumí, ale já ho v tom samozřejmě podporuju. Tadyhle je něco přes dva archy německého textu, podle mě hrozně omezeného a šarlatánského: stručně řečeno, řeší se tam otázka, je-li žena člověk nebo není. A samozřejmě se triumfálně dokazuje, že je.

Cheruvimov to chce vydat jako příspěvek k ženské otázce; já mu to překládám – tyhle dva archy nafoukne asi na šest, vymyslíme tomu bombastický titul na půl stránky a budeme to dávat za půl rublu. Půjde to! Za překlad mám šest rublů za arch, dohromady to tedy bude takových patnáct rublů a šest už jsem si vzal zálohy. Až s tím budem hotovi, dáme se do překladu o velrybách, dále vybrali z druhého dílu Confessions taky nějaké velenudné klípky, tak i to přeložíme; Cheruvimovovi někdo namluvil, že Rousseau je svého druhu Radiščev. Já mu to samozřejmě nevymlouvám, ať si spánembohem dělá, co chce! Tak co, nechceš přeložit druhý arch toho Je žena člověk? Jestli chceš, tak si hned vezmi text, i pera si vezmi a papír – to všecko je od něho – a vezmi si tři rubly, protože jsem si vybral zálohu na celý překlad, za první i za druhý arch, to znamená, že tři rubly z toho připadají přímo na tvůj honorář. A až práci odevzdáš, dostaneš ještě tři rubly. A ještě o jedno bych tě prosil – abys v tom neviděl nějakou službu z mé strany. Naopak, sotva jsi přišel, už mi bylo jasné, jak mi prospěješ. Za prvé se nevyznám v pravopise a za druhé, v němčině jsem někdy *schwach*², a proto spisuju víc sám a utěšuju se jedině tím, že tomu tak vlastně prospěju. Ale kdo ví, možná že tomu neprospívám, ale škodím... Tak vezmeš to, nebo ne?“

Raskolnikov mlčky sebral několik listů německého článku, vzal tři rubly a bez jediného slova odešel. Razumichin se za ním udiveně díval. Ale když Raskolnikov sešel už do prvního poschodí, náhle se otočil, vyšel znova nahoru k Razumichinovi, položil na stůl německý originál i tři rubly a zase bez jediného slova odešel.

„Ale ty jsi v deliriu či co?“ rozvzteklil se teď už Razumichin. „Nač mi tu hraješ tyjátr? I mě jsi celého popletl... Tak proč jsi sem ksakru chodil?“

„Nechci... nic překládat...“ huhlal Raskolnikov a už zase scházel ze schodů.

2 Slabý. Pozn. red.

„Tak co ksakru chceš?“ řval za ním shora Razumichin. Ale Raskolnikov šel mlčky dolů. „Hej, poslyš! Kde bydlíš?“

Odpovědi se Razumichin nedočkal.

„Tak táhni k čertu!“

Ale Raskolnikov už vycházel na ulici. Na Mikulášově mostě byl nucen ještě jednou docela se vzpamatovat, protože ho tam potkalo něco pramálo příjemného. Pádně ho tam přetáhl bičem po zádech kočí nějakého kočáru, protože se mu div nepřipletl pod koně, ačkoliv kočí na něj třikrát nebo čtyřikrát křikl. Rána bičem ho tak rozlítla, že uskočil k zábradlí (bůhvíproč šel právě přímo prostředkem mostu, v jízdní dráze) a vztekle zaskřípal a zajektl zuby. Kolem bylo samozřejmě plno smíchu.

„Zasluhoval to!“

„To je nějaký povedený ptáček.“

„To se ví, dělá, že je opilý, a naschvál se plete pod kola, a druhý aby za něj zodpovídal!“

„To je teď v módě, vašnosti, to je teď v módě...“

Ale ve chvíli, kdy stál u zábradlí a stále ještě vyjeveně a zuřivě hleděl za odjíždějícím kočárem a omakával si záda, ucítil náhle, že mu kdosi strká do ruky peníz. Podíval se: obstarožní kupcová v čelence a v kozinkových střevících a s ní děvčátko, asi dcerka, v kloboučku a se zeleným slunečníkem. „Vezmi si to, panáčku, pro lásku boží!“ Přijal, obě šly dál. Dostal dvacetikopějku. Podle šatů a zevnějšku se mohly snadno domnívat, že je žebrák, že skutečně prosí na ulicích o groše, ale za to, že byl podarován celou dvacetikopějkou, vděčil nejspíš ráně bičem, která pohnula jejich soucitem.

Sevřel dvacetikopějku v ruce, ale už asi po deseti krocích se otočil tváří k Něvě, směrem k paláci. Na obloze nebyl ani mráček a voda byla skoro modrá, případ na Něvě tak řídký. Kupole katedrály, nevyjímající se odnikud tak hezky jako při pohledu z tohoto místa na mostě, asi dvacet kroků od mostní budky, jasně planula a v průzračném vzduchu bylo zřetelně vidět každou její ozdůbku. Bolest

po ráně bičem ustala a Raskolnikov na to šlehnutí rychle zapomněl; teď ho plně zaujala jedna zneklidňující a dost neurčitá myšlenka.

Dlouho stál zahleděný do dálky; toto místo mu bylo zvláště dobře známé. Za tu dobu, co chodil na univerzitu, zastavil se, nejčastěji když se vracel domů, aspoň stokrát právě na tomto místě, dlouze se díval na to skutečně velkolepé panoráma a skoro pokaždé ho jímál údiv nad vždy tímž nejasným a nevysvětlitelným dojmem, který přitom měl. Z toho velkolepého panorámatu na něho vždycky vanul nevysvětlitelný chlad; v nádherném obraze cítil duch uzavřenosti a nepřístupnosti... Pokaždé žasl nad svým pochmurným a záhadným dojmem a neustále odkládal řešení té záhady do budoucna. Nyní se mu náhle jasně vybavily všechny dřívější otázky a pochybnosti a měl pocit, že si je nepřipomněl pro nic za nic. Prapodivné a zruďné mu připadalo už samo to, že se zastavil na témž místě co dříve, jako by se opravdu domníval, že i teď může myslet na to, co dříve, a zajímat se o tytéž věci a výjevy, o něž se zajímal... ještě tak nedávno. Div se tomu nedal do smíchu, a zároveň se mu bolestně sevřela hrud'. Jako v nějaké propasti, jako někde hluboko, sotva zřetelně pod nohama, viděl teď celý svůj dřívější život a dřívější myšlenky i dřívější úkoly a dřívější otázky, dřívější dojmy i celé to panoráma, i sebe sama, a všechno, všechno... Jako by vzlétal někam nahoru a všechno mu mize- lo před očima... Při bezděčném posunku náhle ucítil dvacetikopějku v hrsti. Rozevřel ruku, strnule se na minci podíval, rozmáchl se a hodil ji do vody; pak se otočil a šel domů. Měl pocit, jako by se právě nějakými nůžkami odstříhl od všech a od všeho.

Když přišel domů, byl už podvečer, prochodil tedy skoro šest hodin. O tom, kudy a jak se vracel, neměl ani potuchy. Svlékl se, a chvěje se jako zchvácený kůň, ulehл na divan, přetáhl přes sebe plášť a okamžitě upadl do mrákot...

Probudil ho za úplné tmy hrozný křik. Bože, jaký to byl křik! Tak nelidské zvuky, takové vyťí, úpění, chroptění, pláč, rány a kletby ještě nikdy neslyšel a nezažil. Něco tak zvířeckého a zběsilého si vůbec ne-

dovedl představit. Zděšeně se vztyčil a v nevýslovné úzkosti a trýzni se posadil na lůžku. Ale hádka, jekot a proklínání neustále sílily. A najednou k svému nesmírnému ohromení rozeznal hlas své bytné. Vyla, ječela a naříkala, se spěchem a chvatem chrčila slova, takže za nic nemohl rozeznat, oč tak úpěnlivě prosí – ale jistě o to, aby ji přestali bít, protože ji někdo na schodech nemilosrdně bil. A hlas toho, kdo ji bil, byl už ztrhaný vztekem a zuřivostí, že jen sípal, ale přesto ten člověk také něco říkal a také rychle a nesrozumitelně, zajíkal se chvatem. Vtom se Raskolnikov roztrásl jako osika: poznal ten hlas, byl to hlas Ilji Petroviče. Ilja Petrovič je tady a bije bytnou! Kope ji, otlouká jí hlavu o schody – je to tak, jasně se to pozná podle slov, podle nářku, podle ran! Je snad svět vzhůru nohama? Bylo slyšet, jak se ve všech poschodích a na celém schodišti shlukují lidé, ozývaly se hlasy, výkřiky, lidé vybíhali po schodech, dupali, bouchali dveřmi, sbíhali se. Ale proč, proč jenom, a jak je to možné? ptal se sám sebe, docela vážně se domýšleje, že se nadobro pomátl. Ale ne, slyší to přece příliš zřetelně...! Ale když je to tak, přijdou hned i k němu, protože... je to jistě také kvůli tomu... kvůli tomu včerejšku... Panebože! Chtěl se zavřít na háček, ale nebyl schopen zvednout ruku... a ostatně to bylo zbytečné! Strach mu sevřel srdce jako led, spoutal ho a ochromil... Ale konečně se ta vřava, která trvala dobrých deset minut, pomalu utišovala. Bytná sténala a vzdychala, Ilja Petrovič pořád ještě vyhrožoval a proklínal... Konečně však, jak se zdá, ztichl i on, už ho není slyšet. Snad už přece odešel! Bože! Ale teď už odchází i sténající a plačící bytná... už u ní bouchly dveře... I sběh lidí už se rozchází ze schodů po bytech – vykřikují, přou se, volají na sebe, hned tak silně, že křičí, hned zas mluví šeptem. Bylo jich asi hodně, snad se seběhl celý dům. Ale což je to, proboha, možné? A co, co tady vlastně chtěl?

Raskolnikov nemohoucně sklesl na divan, ale už nemohl zavřít oči: půl hodiny proležel v takové trýzni a s pocitem tak nesmírné hrůzy, jaký dosud nikdy nepoznal. Náhle zalilo jeho světničku jasné světlo: vešla Nastasja se svíčkou a s talířem polévky. Bedlivě se na

něj podívala, a když zjistila, že nespí, postavila svíčku na stůl a začala rozkládat všecko, co přinesla: chléb, sůl, talíř a lžíci.

„Od včerejška jsi asi nejedl. Celý den ses někde coural, a přitom s tebou třese zimnice.“

„Nastasjo..., proč bili bytnou?“

Vyvalila na něj oči.

„Kdo že bil bytnou?“

„Ted'... před půl hodinou, Ilja Petrovič, zástupce komisaře, na schodech... Proč ji tak zbil? A... co tady chtěl?“

Nastasja se na něho mlčky a podmračeně dívala a prohlížela si ho dlouho. Na něj to zpytování působilo nepříjemně, ba hrozivě.

„Nastasjo, cože nic neříkáš?“ ozval se konečně bázlivým, chabým hlasem.

„To dělá krev,“ odušila konečně tiše, jako by si to říkala sama pro sebe.

„Krev...! Jaká krev?“ koktal celý bledý a couval ke zdi. Nastasja na něj stále mlčky hleděla.

„Nikdo bytnou nebil,“ ozvala se znova přísným a rázným tónem. Díval se na ni se zatajeným dechem.

„Slyšel jsem to na vlastní uši... nespal jsem... seděl jsem,“ namítl ještě chaběji. „Poslouchal jsem dlouho... Přišel zástupce komisaře... Všechno se seběhlo na schody, ze všech bytů...“

„Nikdo tu nebyl. To se v tobě ozývá krev. To bývá, když nemůže ven a zarazí se v játrech, potom člověk začne takhle fantazírovat... Tak co, najíš se?“

Neodpověděl. Nastasja nad ním pořád stála, upřeně na něho hleděla a neodcházela.

„Dej mi napít..., Nastasjuško!“

Seběhla dolů a za chvíli už byla zpátky s vodou v bílém hliněném hrnku; ale Raskolnikov už si nevzpomínal, co bylo dál. Vzpomínal si jen, jak upil doušek studené vody a rozlil si přitom vodu po prsou. Pak upadl do bezvědomí.

3

Nedá se však říct, že celou dobu své nemoci proležel v bezvědomí: byl to horečnatý stav s blouzněním a polovědomím. Na leccos se později rozpomněl. Brzy se mu zdálo, že se okolo něho shluklo mnoho lidí a že ho chtějí vzít a někam odnést a vášnivě se o to hádají a přou. Brzy zas, že leží v pokojíku sám, že všichni odešli a bojí se ho, a jen občas se maličko pootevřou dveře a nějakí lidé se na něho dívají, hrozí mu, o něčem se spolu domlouvají, smějí se a dráždí ho. Na to, že u něho často byla Nastasja, se pamatoval dobře; uvědomoval si ještě jednoho člověka, který mu byl hrozně povědomý, ale marně si lámal hlavu, kdo to je, a trápil se proto, dokonce plakal. Někdy se mu zdálo, že už leží aspoň měsíc, jindy zas, že je to pořád týž den. Ale na *tamto*, na *tamto* úplně zapomněl, zato si bez přestání uvědomoval, že zapomněl na cosi, nač se nesmí zapomenout – a mučivě, trýznivě napínal paměť, sténal a chvílemi až běsnil nebo se strašlivě, nesnesitelně děsil. To se vzpínal na lůžku a chtěl prchat, ale pokaždé byl kýmsi násilím zadržěn a znova nemohoucně upadal do mrákot. Konečně se však přece probral. Bylo to jednou ráno, v deset hodin. V tu dopolední hodinu za jasných dní slunce vrhlo dlouhý pruh na pravou stěnu a ozařovalo kout dveří. U jeho postele stála Nastasja a ještě nějaký člověk, naprosto mu neznámý, který ho s velkým zájmem pozoroval. Byl velmi mladý, s bradkou, na sobě měl halenu a vypadal jako nějaký zřízenec. Do pootevřených dveří nakukovala bytná. Raskolnikov si sedl.

„Kdo je to, Nastasjo?“ ukázal na mladíka.

„A heleďme se, už se probral!“ řekla.

„Probral,“ přitakal zřízenec. Také bytná nakukující do dveří se dovtípila, že se probral, a rychle je přivřela a zmizela. Byla vždy ostýchavá a těžce snášela dohadování a vysvětlování; bylo jí asi

čtyřicet a byla tlustá a tučná, černobrvá a černooká. A až nepatřičně stydlivá.

„Tak... kdo jste?“ vyptával se dál už přímo zřízence. Ale vtom se dveře znova dokořán otevřely a trochu sehnut – jinak by při své výšce neprošel – vstoupil Razumichin.

„Učiněná lodní kajuta,“ zahalasil ve dveřích, „pokaždé si otluču hlavu. A tomuhle se říká byt! Už ses konečně probral, člověče? Ted' mi to hlásila Pašenka.“

„Zrovna se probral,“ řekla Nastasja.

„Probral,“ znovu přitakal s pousmáním zřízence.

„A kdopak vlastně račte být?“ obrátil se k němu náhle Razumichin. „Já jsem, jak račte vidět, Vrazumichin; nikoliv Razumichin, jak mě všichni oslovují, nýbrž Vrazumichin, student, z šlechtické rodiny, a on je můj přítel. A co vy jste zač?“

„Já jsem u nás v kanceláři zřízencem, u kupce Šelopajeva, prosím, a mám tady co vyřídit.“

„Račte se posadit semhle na židli!“ Razumichin sám usedl na druhou z druhé strany stolku. „Tos udělal moc dobře, že ses probral, člověče,“ pokračoval dál k Raskolnikovovi. „Čtyři dni už sotva jíš a piješ. Na mou duši, že jsme ti čaj podávali lžičkou. Dvakrát jsem k tobě přivedl Zosimova. Pamatuješ se na Zosimova? Důkladně tě prohlédl a hned povídal, že to nic není, že tě jen něco posedlo. Nějaká nervová porucha, mizerně jedl, povídá, dostával málo piva a křenu, z toho se rozstonal, ale to prý nic, to přejde a pomine. Zosimov je chlapík! Začal kurýrovat jedna radost. Ale já vás nebudu zdržovat,“ obrátil se znovu k zřízenci, „neřekl byste nám laskavě, co si od nás přejete? Považ, Rodo, že už tu jsou z jejich podniku podruhé, jenže prve tu nebyl tenhle, to jsem mluvil s nějakým jiným. Kdopak to tu byl před vámi?“

„Aha, to prosím asi myslíte toho předešlým, správně. To byl Alexej Semjonovič, také od nás z podniku, prosím.“

„Ten se ale zdá být chytřejší než vy, co říkáte?“

„Správně, prosím, vskutku je solidnější.“

„Chvályhodná věc. Dále, prosím.“

„Totiž pan Afanasij Ivanovič Vachrušin, o kterém jste, mám za to, nejednou ráčil slyšet, dal našemu ústavu na prosbu vaší matinky platební příkaz,“ obrátil se zřízenec přímo na Raskolnikova. „Pakliže už jste při smyslech, mám pro vás k vyplacení třicet pět rublů, prosím, ježto Semjon Semjonovič o tom byl obvyklým způsobem vyrozuměn na prosbu vaší matinky Afanasijem Ivanovičem. Ráčíte ho znát, prosím?“

„Ano... vzpomínám si...“ řekl nepřítomně Raskolnikov.

„Slyšíte to: zná kupce Vachrušina!“ vykřikoval Razumichin. „Jakpak tedy není při smyslech? Ostatně, teď už vidím, že vy jste také docela rozumný člověk! Tak prosím! Rozumnou řeč si rádi vyslechneme.“

„Tak tedy Afanasij Ivanovič Vachrušin na prosbu vaší matinky, která vám jeho prostřednictvím už jednou zrovna takhle poslala peníze, neodmítl ani tentokrát a vyrozuměl v těchto dnech ze svého bydliště Semjona Semjonoviče, aby vám poukázal třicet pět rublů, prosím, s přáním všeho nejlepšího, prosím.“

„To ‚s přáním všeho nejlepšího‘ se vám zvlášť povedlo, a ta ‚vaše matinka‘ taky. Tak co říkáte vy, je plně při smyslech nebo není?“

„Copak o mne, prosím, nejde. Tady se, prosím, jedná hlavně o to, jestli mi může dát podpiseček.“

„Ten vám naškrábne! Kampak, do knihy?“

„Do knihy, prosím.“

„Ukažte! No tak, Rod'o, zvedej se. Podepřu tě, namaluj mu tam jednoho Raskolnikova, tu máš pero, protože peníze teď, člověče, potřebujeme jako sůl.“

„Není třeba,“ odstrčil Raskolnikov pero.

„Jaképak není třeba?“

„Nepodepíšu to.“

„Hromský člověče, copak to jde bez podpisu?“

„Nepotřebuju... peníze...“

„Nepotřebuje peníze! Lžeš, jako když tiskne, člověče, já jsem na to svědek! Buďte klidný, prosím vás, to on jen tak... zas mluví z cesty. Ostatně takhle mluvívá, i když je docela v pořádku. Vy jste přece rozumný muž, my dva dohromady můžeme dát záruku, to jest prostě ho povedeme za ruku, a podepíše. Tak do toho!“

„Ale víte, zajdu rád podruhé, prosím.“

„Kdežpak, kdežpak, že byste se tímhle znepokojoval. Jste přece rozumný muž... No tak, Roďo, nezdržuj hosta... vidíš, že čeká...“ A vážně už se chystal vést Raskolnikovovi ruku.

„Nech mě, já sám...“ zavrčel Raskolnikov, vzal pero a podepsal se do knihy. Zřízenec vysázel peníze a odešel.

„Výborně! A teď, člověče, budeš jíst?“

„Budu,“ přitakal Raskolnikov.

„Máš polívku?“

„Včerejší,“ odpověděla Nastasja, která tam mlčky stála celou dobu.

„Bramboračku?“

„Bramboračku.“

„To jsem si mohl myslet. Sem s ní a s čajem taky!“

„Už to nesu.“

Raskolnikov přihlížel s nesmírným údivem a tupým nechápavým strachem. Rozhodl se pro němé vyčkávání, co bude dál. Zdá se, že neblouzním, přemítal, vypadá to jako skutečnost...

Za malou chvíli se vrátila Nastasja s polévkou a ohlásila, že hned bude i čaj. S polévkou přinesla dvě lžíce, dva talíře a celou soupravu: slánku, pepřenku, hořčici k hovězímu a další věci, jak už to mimochodem v takovém uspořádání dávno neviděl. Ubrus byl čistý.

„Neuškodilo by, Nastasjuško, kdyby nám Praskovja Pavlovna poslala dvě lahvičky pivečka. Napili bychom se.“

„Pane, ty se vyznáš!“ zavrčela Nastasja a šla splnit příkaz.

Raskolnikov stále vyjeveně a napjatě zíral. Razumichin si mezi tím přesedl k němu na divan, nemotorně jak medvěd mu podstrčil

levou ruku pod hlavou, přestože by se byl mohl zvednout sám, a pravou mu dal před ústa lžící polévky, na kterou předtím několikrát foukl, aby ho nespálil. Ale polévka nebyla ani moc teplá. Raskolnikov dychtivě polkl první lžící, pak druhou, třetí. Ale Razumichin po několika dalších lžících náhle přestal a řekl, že o dalším se musí poradit se Zosimovem.

Vešla Nastasja s dvěma lahvemi piva.

„Čaj budeš taky?“

„Budu.“

„Tak si pospěš i s čajem, Nastasjo, protože na čaj, myslím, nepotřebuješ doktorát. Tak už tu máme pivečko!“ Sedl si zas na svou židli, přisunul si polévku a hovězí a pustil se do toho s takovou chutí, jako by tři dni nejedl. „Člověče, Rodo, já už tu takhle debužíruju třetí den,“ zamručel, jak mu to dovolovala ústa nacpaná hovězím, „to tvá Pašenka, tvá bytná, takhle vyvaňuje a takhle od srdce mě častuje. A to víš, já nijak nenaléhám, ale ani neprotestuju. Á, Nastasja už nese čaj. Čipera! Nastěnko, nedáš si taky pivečko?“

„Jdi mi, pokušiteli!“

„A čaj?“

„Čaj třeba.“

„Tak si nalej. Počkej, naleju ti sám. Posad' se ke stolu.“

Ihned všecko přichystal, nalil, pak nalil ještě druhý šálek, nechal jídla a přesedl znova na divan. Stejně jako předtím uchopil levou rukou nemocného pod hlavou, nadzvedl ho a začal mu podávat malou lžičkou čaj a znova neustále a přehorlivě foukal na lžící, jako by právě tento obřad foukání byl nejdůležitějším bodem celé léčby. Raskolnikov mlčel a neprotivil se, přestože cítil, že má sdostatek sil na to, aby se zvedl a posadil na divanu bez jakékoliv cizí pomoci, a že nejen natolik vládne rukama, aby v nich udržel lžící nebo šálek, nýbrž že je možná schopen i chůze. Ale z nějaké zvláštní, skoro nelidské vychytralosti ho náhle napadlo, aby prozatím tajil své síly, stáhl se do sebe a v případě nutnosti dokonce předstíral, že se mu ještě docela

nevyjasnilo v hlavě, a zatím vyslechl a vyzozoroval, co se to kolem vlastně děje. Ostatně nebyl ani s to překonat svůj odpor: když polkl asi deset lžiček čaje, vyprostil najednou hlavu, umíněně odstrčil lžiči a znova se zvrátil na polštář. Opravdu, pod hlavou teď měl skutečně prachové, čistě povlečené polštáře; i toho si všiml a vzal to na vědomí.

„Pašenka by nám měla ještě poslat malinovou zavařeninu, abychom mu mohli dělat malinovou šťávu,“ řekl Razumichin, sedaje si na místo a znova se pouštěje do polévky a piva.

„A kdepak ty maliny sežene?“ zeptala se Nastasja, držící na roztažených pěti prstech talířek a srkající čaj „přes cukr“.

„U kupce je sežene, moje milá. Víš, Rod’o, tady se, zatímco jsi o sobě nevěděl, zběhla celá historie. Když jsi mi tak zrádně upláchl a ani mi neřekl, kde bydlíš, popadla mě najednou taková zlost, že jsem si umínil, že tě vypátrám a ztrestám. A hned ten den jsem se do toho pustil. Co jsem se jen nachodil a navyptával! Na tenhle nynější byt jsem zapomněl, ostatně jsem o něm nikdy nevěděl, tak jsem nemohl zapomenout. Ale tvůj starý byt – pamatoval jsem si jen, že to bylo u Pětiroží, Charlamovův dům. Nahledal jsem se ho, toho Charlamovova domu, jenže jak jsem pak zjistil, není to žádný Charlamovův dům, ale Buchův – jak někdy může člověka zavést změna hlásky! To mě navztevalo. A v tom vzteku jsem druhý den šel nazdařbůh do adresní kanceláře a představ si – ve dvou minutách mi tě tam našli. Jsi tam zapsán.“

„Zapsán!“

„Jak by ne! Ale na vlastní oči jsem viděl, jak tam za živého boha nemohli najít generála Kobeljova. Ale to by byla celá historie. Hned jak jsem sem vpadl, obeznámil jsem se se všemi tvými záležitostmi; se všemi, člověče, se všemi, všechno vím, tady ona to viděla: seznámil jsem se s Nikodimem Fomičem i Ilju Petroviče mi ukázali, s domovníkem se taky znám i s panem Alexandrem Grigorjevičem Zametovem, přednostou zdejší policejní kanceláře, a konečně i s Pašenkou, tím to vyvrcholilo, tady ona nejlíp ví...“

„Chytla se na jeho sladký řeči,“ zabručela Nastasja s potutelným úsměvem.

„Jen si oslad'te čajíček, Nastasjo Nikiforovno.“

„Ty zvíře jedno!“ vyprskla najednou Nastasja. „Nejsem přece žádná Nikiforovna, ale Petrovna,“ dodala, když se přestala smát.

„Dám si pozor, prosím. Zkrátka, člověče, abych zbytečně nemluvil, nejdřív jsem měl chuť nabít tady všechno elektřinou a naráz vymýtit zdejší předsudky, ale Pašenka to vyhrála. Nenadál jsem se, člověče, že je taková... šaramantní... co? Co říkáš!“

Raskolnikov mlčel, ačkoliv z něho ani na chvíli nespouštěl znepokojený pohled a ačkoliv na něho i teď strnule zíral.

„A dokonce náramně,“ pokračoval Razumichin, nikterak tím mlčením nevyveden z míry, jako by přitakával na obdrženou odpověď, „a dokonce náramně správná po všech stránkách.“

„To je převít!“ vypískla zase Nastasja, již ty řeči zřejmě působily nevýslovnou rozkoš.

„Člověče, to byla ohavnost, žes nedokázal hned od začátku vzít věc za správný konec. Na ni se musí jinak. Protože je to, abych tak řekl, dočista nevyzpytatelná povaha! Ale dobře, o povaze až pak... Ale jak jste jen mohli dospět tak daleko, že si například dovolila nedávat ti obědy? Anebo například ta směnka! Copak ses docela zbláznil, že podpisuješ směnky? Anebo to zamýšlené manželství, když byla ještě živa dcerka, Natalja Jegorovna... Vím všechno. Ale jak vidím, dotkl jsem se, já osel, tvé citlivé struny, odpusť mi to. Když jsem u té hlouposti – co myslíš, Praskovja Pavlovna přece není zdaleka tak hloupá, člověče, jak by se na první pohled mohlo zdát!“

„Ano...,“ procedil Raskolnikov, dívaje se stranou, ale chápe, že je výhodnější rozmluvu udržovat.

„Že je to tak?“ vzplanul Razumichin, zřejmě potěšený, že dostal odpověď. „Ale přitom není moc chytrá, vid'?' Dočista, ale dočista nevyzpytatelná povaha! Někdy jsem z toho až jelen, věř mi, člověče... Má už jistě svých čtyřicet. Sama říká, že šestatřicet, a má na to

plné právo. Ale přísahám ti, že ji soudím spíš z rozumové stránky, výhradně metafyzicky. Mezi námi je to, člověče, tak zamotané, kam se na to hrabe tvá algebra! Vůbec se v tom nevyznám! Ale to všechno jsou hlouposti, zkrátka a dobře, když viděla, že už nestuduješ, žeš přišel o kondice i o šaty, a když slečninou smrtí ztratila důvod vydržovat tě jako příbuzného, najednou se polekala. A protože ty ses zase stáhl do sebe a zpřetrhal všechny staré svazky, předsevzala si, že tě z bytu vypudí. A obírala se tím záměrem už dlouho, ale bylo jí líto směnky. Mimoto jsi pořád tvrdil, že maminka zaplatí...”

„Protože jsem mizera... Má matka sama div nemusí chodit po žebrotě..., ale já lhal, aby mě nechala na bytě a... živila,“ řekl hlasitě a zřetelně Raskolnikov.

„Tos dělal rozumnou věc. Ale kámen úrazu byl v tom, že se do toho vmísil pan Čebarov, dvorní rada a obchodnická duše. Nebýt jeho, Pašenka by nic nepodnikla, na to je příliš ostýchavá, zato obchodnická duše ostýchavá není a na prvním místě samozřejmě položila otázku: je nějaká naděje, že bude proplacena směnka? Odpověď: je, protože má maminku, která při své stopětadvaceti-rublové penzi Roděnku vytáhne z bryndy, i kdyby sama jíst neměla, a protože má sestřičku, která půjde kvůli bratrovi do otroctví. To mu úplně stačilo... Co sebou cukáš? Já teď o tobě vím kdeco, člověče, neměls mluvit před Pašenkou tak otevřeně, když jste byli v přízni, a nic ve zlém, že o tom teď mluvím... Ano, takhle to chodí – čestný a citlivý člověk je upřímný, a obchodníček poslouchá, cpe se a pak schlamstne všechno. Tak tedy postoupila tu směnčičku jako úplatu tomu Čebarovovi a ten ji s klidným svědomím formálně protestoval. Už jsem chtěl, když jsem se to všechno dověděl, i do něho pustit elektřinu, aby se mu pročistilo svědomí, ale mezitím jsme byli jedna ruka s Pašenkou, a tak jsem tu věc zlikvidoval hned v zárodku a zaručil jsem se, že zaplatíš. Já se za tebe zaručil člověče, slyšíš? Povolali jsme Čebarova, nacpali jsme mu do chřtánu deset rublů a úpis jsme dostali nazpátek, mám tu čest osobně vám ho předložit – teď

se věří v pouhé vaše slovo – tu máte, beztak už jsem ho pořádně natrhl.“ Razumichin položil úpis na stůl; Raskolnikov se naň podíval a beze slova se obrátil ke zdi. To se dotklo i Razumichina.

„Člověče, vidím,“ ozvalo se po chvíli, „že jsem zas vyved pitomost. Myslel jsem, že tě tím tlacháním rozptýlím a pobavím, a zatím jsem ti, mně se zdá, jen pohnul žlučí.“

„To tebe jsem pořád nepoznával, když jsem blouznil?“ zeptal se také po chvíli Raskolnikov, stále s odvrácenou tváří.

„Ano, mne, a dokonce jsi dostával záchvaty zuřivosti, zvláště jednu, když jsem přivedl Zametova.“

„Zametova...? Přednostu policejní kanceláře...? Proč?“ Raskolnikov se prudce převrátil a vpil se očima do Razumichina.

„Co ti je...? Co ses tak poplašil? Chtěl tě poznat, sám projevil přání, protože jsme se s ním o tobě nahovořili... Od koho bych se byl jinak o tobě tolik dověděl? Člověče, to je dobrý chlapík, báječný... svým způsobem ovšem. Spřátelili jsme se, vídáme se skoro denně. Přestěhoval jsem se totiž do téhle čtvrti. Ty to ještě nevíš? Zrovna jsem se přestěhoval. Asi dvakrát jsme spolu byli u Lavizy. Na Lavizu se přece pamatuješ, na Lavizu Ivanovnu!“

„Blouznil jsem o něčem?“

„A jak! Neráčil jsi o sobě vědět.“

„O čem jsem blouznil?“

„Hele ho! O čem jsi blouznil? To je jasné, o čem se blouzní... Ale teď už se musíme vložit do práce, člověče, netraťme čas!“

Vstal a vzal čepici.

„O čem jsem blouznil?“

„Co tě to napadlo! Snad se nebojíš o nějaké tajemství? Buď klidný, o hraběnce ses neprořekl ani slůvkem. Zato jsi napovídal hrůzu věcí o nějakém buldokovi a pak o náušnicích a o nějakých řetězcích, o Krestovském ostrově, o nějakém domovníkovi, o Nikodimovi Fomiči a Iljovi Petroviči, komisařově zástupci. Mimoto ses ráčil náramně zajímat o svou vlastní ponožku, přenáramně! Žado-

nil jsi, abychom ti ji dali, pořád dokola. Zametov sám shledával po všech koutech tvé ponožky a vlastníma, ve voňavkách vykoupány-
ma ručkama s prsteny ti ty hadry podával. Teprve pak ses uklidnil a celý den jsi to svinstvo držel v rukou, živou mocí ti je nebylo možné vytrhnout. I teď to nejspíš máš někde pod příkrývkou. A pak ses ještě dožadoval třepení na kalhoty, a jak – se slzami v očích! Co jsme se tě navyptávali – jaké vlastně třepení? Ale nezmoudřeli jsme z toho... Tak, ale teď už musíme jednat! Tady je pětaticet rublů. Deset si z nich беру a za nějaké dvě hodinky ti je vyúčtuju. Mezitím uvědomím Zosimova, ačkoliv by tu už stejně dávno měl být, protože jde na dvanáctou. A ty, Nastěnko, se sem častěji zaskoč zeptat, až tady nebudu, jestli si nepřeje pít nebo cokoli jiného... Pašence povím ještě teď, co je třeba zařídit. Na shledanou!“

„Říká jí Pašenka! Ach ty liško podšítá!“ utrousila za ním Nastasja; pak otevřela dveře a naslouchala, ale neudržela se a sama se rozběhla dolů. Příliš ji zajímalo, o čem tam s paní mluví, a vůbec bylo zřejmé, že je Razumichinem přímo okouzlena.

Sotva se za ní zavřely dveře, pacient ze sebe shodil příkrývku a jako nepřičetný seskočil z lůžka. S palčivou, křečovitou netrpělivostí dychtil, aby co nejdříve odešli, aby se v jejich nepřítomnosti mohl neprodleně dát do práce.

Ale do čeho, do jaké práce? To teď jako z uděláním docela zapomněl. „Bože! Řekni mi jen jediné: vědí to, nebo ještě nevědí? A co když už vědí a jen se tak přetvařují a dráždí mě, dokud ležím, a pak přijdou a řeknou, že už dávno vědí všechno, to že jen tak... Co vlastně chci? Tak, jako z uděláním jsem to zapomněl! Najednou jsem to zapomněl, a ještě teď jsem to věděl!“ Stál uprostřed pokojíku a s mučivou bezradností se rozhlížel; přistoupil ke dveřím, otevřel je a naslouchal, ale to nebylo to, co chtěl. Náhle, jako by se upamatoval, vrhl se do kouta, kde zela díra v tapetách, prohlížel ji, strčil do díry ruku a zašmátral tam, ale ani to nechtěl. Přistoupil ke kamnům, otevřel je a prohrábl popel: kousky roztřepené obruby kalhot i cáry

roztrhané kapsy se tam povalovaly tak, jak je tam tehdy hodil, nikdo se tam tedy nedíval! Vtom si vzpomněl na ponožku, o níž právě mluvil Razumichin. Pravda, leží sice na divanu pod příkrývkou, ale od té doby už je tak zašlá a zašpiněná, že si Zametov samozřejmě nemohl ničeho všimnout.

„Aha, Zametov...! Policie...! Proč mě tam asi volají? Kde je ob-sílka? Aha...! Popletl jsem si to, to tehdy mě přece předvolali! Tehdy jsem také prohlížel ponožku, ale teď... teď jsem stonal. Ale proč sem přišel Zametov? Proč ho sem Razumichin přivedl?“ hučel nemohoucně, znova usedaje na divan. Co to znamená? Blouzním snad ještě pořád, nebo to je skutečnost? Zdá se, že skutečnost... Aha, už si vzpomínám – utéct musím! Honem pryč, za každou cenu, za každou cenu pryč! Dobrá... ale kam? A kde mám šaty? Ani boty tu nejsou! Uklidili je! Schovali! Rozumím! Ale tady je svrchník, ten přehlídli! A na stole leží peníze, sláva bohu! A směnka také... Vezmu ty peníze a odejdu, najmu si byt jinde, už mě nenajdou...! Ano, ale co adresní kancelář? Najdou mě! Razumichin mě najde! Nejraději utéct úplně... daleko... do Ameriky a vykašlat se na ně! Směnku abych vzal také... může se tam hodit! Co bych tak ještě vzal? Myslí, že jsem nemocný! Netuší, že můžu chodit, hahaha! Vyčetl jsem jim z očí, že všechno vědí! Hlavně, abych se dostal ze schodů! Ale co když je dole hlídka, strážníci? Co je to, čaj? I pivo tu ještě nějaké zbylo, půl lahvičky, studené! Popadl láhev, v níž ještě bylo piva na celou sklínku, a s rozkoší ji jedním douškem vyprázdnil, jako by hasil oheň v prsou. Ale netrvalo to ani minutu, a pivo mu stouplo do hlavy, po zádech mu přeběhlo slabé, takřka příjemné mrazení. Lehli si a přetáhl přes sebe příkrývku. Beztak už chorobné a nesouvislé myšlenky se mu začaly mást pořád víc a víc a zakrátko ho přemohla lehká, příjemná ospalost. Slastně uvelebil hlavu na polštáři, zakutal se lépe do hebké prachové příkrývky, kterou teď přes sebe měl místo dřívějšího rozedraného pláště, tiše vydechl a usnul hlubokým, pevným, léčivým spánkem.

Probudil se, protože slyšel, že kdosi vchází, otevřel oči a spatřil na prahu v dokořán otevřených dveřích Razumichina, váhajícího, zda má či nemá vstoupit. Raskolnikov se rychle posadil na divanu a zíral na něj, jako by na něco usilovně vzpomínal.

„Vida, nespíš! Tak už jsem tady! Nastasjo, honem sem s tím ran-cem!“ houkl Razumichin na schody. „Hned ti všechno vyúčtuju...“

„Kolik je hodin?“ rozhlížel se znepokojeně Raskolnikov.

„No, pospal sis pořádně, člověče, už je večer, bude šest. Spals přes šest hodin...“

„Probůh! Co to se mnou je!“

„Co by bylo? To ti půjde k duhu! Kampak máš tak naspěch? Snad ne na randíčko? Čas teď patří jen a jen nám. Čekám na tebe už dobré tři hodiny, asi dvakrát už jsem tu byl, pořád jsi spal. Dvakrát jsem byl u Zosimova, ale pokaždé totéž: není doma! Ale však on přijde...! Má taky svou práci. Právě dneska jsem se přestěhoval, už nadobro, se strýčkem. Mám tady teď totiž strýčka... Ale tak už hrome k věci...! Podej sem ten ranec, Nastěnko! A hned se do toho... No, a jak ti, člověče, vlastně je?“

„Jsem zdrav, nic mi neschází... jsi tu už dlouho?“

„Slyšels, že čekám dobré tři hodiny.“

„Ne, ale předtím?“

„Kdy předtím?“

„Odkdy sem chodíš?“

„To už jsem ti přece vykládal prve, copak už nevíš?“

Raskolnikov se zamyslel. Všecko, co bylo, viděl nejasně jako ve snu. Sám se nemohl rozpomenout a tázavě hleděl na Razumichina.

„Hm!“ řekl Razumichin. „Zapomněls! Mně se prve hned zdálo, že ještě nejsi ve své kůži... Ale teď ti prospělo, že ses tak vyspal... Opravdu vypadáš o moc líp. Teď už jsi chlapík! Ale k věci! Však se ti hned rozsvítí. Tak se podívej, kamaráde.“

Jal se rozvazovat uzal, který ho teď zřejmě zajímal nade všechno.

„Vidíš, člověče, tohle mi zvlášť leželo na srdci. Protože z tebe nejdřív musíme udělat člověka. Tak se do toho dáme: začneme odshora. Vidíš tu čepici?“ začal a vytáhl z rance docela hezkou, ale přitom velmi prostou a lacinou čapku. „Můžu ti ji zkusit?“

„Počkej, až pak,“ ohradil se štítivě Raskolnikov.

„Ale kdež, milý Rodo, jen se necukej, pak bude pozdě, celou noc bych neusnul, protože jsem to kupoval jen od oka, bez míry. Padne!“ zajásal, když mu ji zkusil. „Jako ulitá! Pokrývka hlavy, to je člověče z obleku to nejdůležitější, to je svého druhu vizitka. Můj kamarád Tolstákov musí pokaždé sundat čepici, když vejde do nějaké veřejné místnosti, kde si všichni ostatní nechávají klobouky i čepice. Všichni myslí, že to je ponížená povaha, a zatím se prostě stydí za tu svou hučku, tak je to ostýchavý člověk! Co říkáte, Nastěnko, těmhle dvěma úborům: tenhleten palmerston (vytáhl z kouta Raskolnikovův pomačkaný kulatý klobouk, který bůhvíproč nazval palmerstonem), anebo tenhleten skvost? Hádej, Rodo, kolik myslíš, že jsem za ni dal? Nastasjuško?“ obrátil se na ni, když viděl, že Raskolnikov mlčí.

„Takových dvacet kopějek,“ mínila Nastasja.

„Ty huso, dvacet kopějek!“ vybuchl uraženě. „Za dvacet kopějek bych si dneska nekoupil ani tebe – osmdesát! A ještě jen proto, že je obnošená. Zato je tu, pravda, dohoda – až tuhle čepici roztrháš, dostaneš napřesrok zadarmo jinou, na mou duši! Tak, a teď přistoupíme k Spojeným státům americkým, jak jsme tomu říkali u nás na gymnáziu. Předem tě upozorňuju, že na ty kalhoty jsem pyšný!“ A rozložil před Raskolnikovem šedé kalhoty z tenké letní vlněné látky. „Ani dírka, ani skvrnka, a přitom velice obstojné, i když jen zánovní, a vesta právě tak, v téže barvě, jak káže móda. A že to máš obnošené, tak jsi na tom vlastně líp, je to měkčí a příjemnější... Víš, Rodo, chceš-li udělat díru do světa, stačí podle mě vždycky dbát na roční dobu; kdo nechce v lednu chřest, tomu vždycky zbude pár rublů v peněžence. A to plně platí i o tomhle nákupu. Ted' máme léto, proto jsem nakoupil letní věci, na podzim si počasí stejně vy-

nutí teplejší oblečení a tohle se bude muset odložit... tím spíš, že se to do té doby rozpadne samo, když ne od života na velké noze, tak od zažívacích potíží. Tak řekni! Na kolik to odhaduješ? – Dva ruble pětadvacet kopějek! A nezapomeň, že platí stejná podmínka – až unosíš tyhle, dostaneš napřesrok zadarmo jiné! U Fedajeva se jinak neobchoduje, tam jednou zaplatíš a stačí to na celý život, protože už tam stejně jaktěživ nepáchneš. Nyní jsou na řadě boty – co jim říkáš? Ano, je na nich vidět, že jsou obnošené, ale na takové dva měsíce přece docela stačí, je to cizí výrobek i materiál – minulý týden je odprodal u vetešníka tajemník anglického vyslanectví, nosil je všehovšudy šest dní, ale potřeboval peníze jako sůl. Cena pouhý jeden rubl padesát kopějek. Terno, co?”

„Třeba mu nebudou!“ poznamenala Nastasja.

„Nebudou! A co je tohle?“ vytáhl z kapsy Raskolnikovovu starou, krabatou děravou botku, olepenou zaschlým blátem. „Tohle jsem měl v záloze a podle té nestvůry mi našli správnou velikost. Jednali jsme náramně srdečně. Pokud jde o prádlo, dohodl jsem to s bytnou. Tady máš předně tři košile, plátěné, ale s moderním límečkem... Tak to bychom měli: osmdesát kopějek čepice, dva rubly pětadvacet kopějek ostatní šatstvo, celkem tři rubly pět kopějek; rubl padesát boty – a to jsou pane botky – to dělá čtyři rubly pětapadesát kopějek, a k tomu za pět rublů různého prádla – dohodli jsme cenu za všechno – to máme úhrnem devět rublů padesát pět kopějek. Zbytek pětáctyřicet kopějek v měděných pětácích račte zde přijmout, a tak jsi tedy Rod'ó, oblečen od hlavy k patě, protože podle mého názoru tvůj plášť může nejen dál konat platné služby, nýbrž dokonce působí takovým nějakým vznešeným dojmem – vida, co znamená šít u Sarmera! Ponožky a ostatní drobnosti nechávám na starosti tobě, zbývá nám ještě pětadvacet rublů a s placením Pašence a s činží si nedělej hlavu, jak říkám: úvěr je neomezený! A teď dovol, člověče, abych ti vyměnil prádlo, protože tvá nemoc už asi vězí jen v té košili...”

„Nech mě! Nechci!“ vzepřel se Raskolnikov, který s odporem poslouchal Razumichinovo přehnaně rozverně líčení, jak nakupoval šatstvo...

„To by tak hrálo, člověče, abych zbůhdarma ničil podrážky!“ trval na svém Razumichin. „Nastasjuško, jen se nestydte a pomozte mi, ta-ak!“ A přestože se Raskolnikov bránil, prádlo mu převlékl. Raskolnikov se zvrátil na polštář a hodnou chvíli tak ležel mlčky.

Kdy už dají pokoj! mysl si. „Za čí peníze jsi to všecko nakoupil?“ zeptal se konečně, s pohledem upřeným do zdi.

„Za čí peníze? Tys tomu dal! Přece za tvé vlastní! Prve tu byl zřízenec od Vachrušina, maminka ti poslala. Cožpak i to jsi zapomněl?“

„Už si vzpomínám...“ připustil Raskolnikov po dlouhé ponuré úvaze. Razumichin po něm zachmuřeně a znepokojeně pokukoval.

Otevřely se dveře a vstoupil vysoký, silný muž, kterého Raskolnikov, jak se mu zdálo, už také znal od vidění.

„Zosimov! Konečně!“ zaradoval se Razumichin.

4

Zosimov byl vysoký otlý muž trochu odulé, bezkrevné, hladce vyholené tváře, bělavých hladkých vlasů, obrýlený, s velkým zlatým prstenem na tučném prstě. Mohlo mu být tak sedmadvacet. Na sobě měl elegantní lehký svrchník, světlé letní kalhoty a vůbec všechno bylo jako ulité, švihácké, všecko svítilo novotou; prádlo měl bezvadné, řetízek u hodinek masivní. Jednal těžkopádně, skoro ochable, a přitom strojeně familiárně; co chvíli však prozrazoval nedůtklivost, třebaže ji všemožně skrýval. Všichni, kdo ho znali, ho pokládali za nepříjemného člověka, ale říkali, že se ve své práci vyzná.

„Už dvakrát jsem u tebe byl, kamaráde... Heled' ho, už se probral!“ vykřikl Razumichin.

„Vidím, vidím. Tak jakpak se teď cítíme, co?“ obrátil se Zosimov k Raskolnikovovi a pátravě si ho prohlížeje přisedl k němu na divan, do nohou, a hned se tam co nejpohodlněji uvelebil.

„Pořád ještě je těžkomyslný,“ pokračoval Razumichin, „když jsme mu před chvílí převlíkali prádlo, div se nám nerozplakal.“

„To se nedivím. S prádlem jste mohli počkat, když si to nepřál... Puls je výborný. Ale hlava ještě kapánek bolí, že?“

„Jsem zdrav, úplně zdrav!“ pronesl důrazně a podrážděně Raskolnikov, který se náhle na divanu pozvedl a blýskl očima, ale vzápětí znova klesl na polštář a obrátil se ke zdi. Zosimov ho bedlivě pozoroval.

„Velmi dobře... všecko v pořádku,“ řekl mdle. „Jedl něco?“

Řekli mu a ptali se, co mu mohou dávat.

„Ale všecko mu můžete dávat... Polévku, čaj... Houby ani okurky samozřejmě ne, a hovězí také ne, a... ale jaképak zbytečné řeči!“ Podíval se významně na Razumichina. „S léky přestat, a vůbec se vším přestat, zítra si ho vyšetřím... Možná že by to šlo už dnes... no, dobrá...“

„Zítřa večer s ním půjdu na procházku!“ rozhodl Razumichin. „Do Jusupovova parku a pak zajdeme do Křišťálového paláce.“

„Zítřa bych ho nechal v klidu, ostatně trošku... no, však uvidíme.“

„Je to k zlosti, dneska zrovna oslavuju nový byt, pár kroků odtud, kdyby mohl i on. Aspoň na divanu mezi námi poležet! Ty ale přijdeš?“ obrátil se náhle Razumichin na Zosimova. „Ne abys zapomněl, slíbilš mi to.“

„Možná o něco později. Co vlastně chystáš?“

„Ale nic zvláštního, bude čaj, vodka, rybičky. Piroh taky, budou tam jen nejbližší známí.“

„Kdo konkrétně?“

„Samí zdejší a, pravda, skoro všichni noví, snad až na mého starého strýce, ale i ten je nový, teprv včera přijel do Petrohradu, má tu nějaké řízení, vídáme se tak jednou za pět let.“

„Kdo to je?“

„Ale celý život živořil jako újezdni poštministr... žije z malé penze, je mu pětadesát, nestojí za řeč... Ostatně ho mám rád. Porfirij Petrovič taky přijde, to je zdejší vyšetřovatel... právník. Ty už se s ním vlastně znáš...“

„Není to taky tvůj příbuzný?“

„Je, ale hodně vzdálený. Pročpak se mračíš? Snad bys jen proto, že jste se jednou pohádali, nechtěl přijít?“

„Může mi být ukradený...“

„To máš nejlepší. No a pak několik studentů, učitel, jeden úředník, jeden muzikant, důstojník, Zametov...“

„Řekni mi, prosím tě, co můžeš mít společného ty nebo tady on,“ kývl Zosimov na Raskolnikova, „s nějakým Zametovem?“

„Ach tihle citlivkové! Tihle předpojatí...! Jsi s těmi svými zásadami jako tahací panák, otočit se o své vlastní vůli nemůžeš. Ale podle mě je to dobrý člověk – to je má zásada a víc mě nezajímá. Zametov je kouzelný člověk.“

„Ale maže si kapsu.“

„No tak si maže kapsu, na to kašlu! Co z toho, že si maže kapsu!“
rozkřikl se najednou Razumichin, nějak nepřírozeně podrážděný.
„Chválil jsem ti snad to, že si maže kapsu? Řekl jsem jen, že je svým
způsobem dobrý! Však kdybychom to brali rovně a po všech strán-
kách, kolik by těch dobrých zůstalo? Jsem si jist, že za mne se vším
všudy by nikdo nedal víc než tak jednu pečenou cibuli, a to ještě
s tebou nádavkem...!“

„To je málo, já bych za tebe dal dvě...“

„Ale já za tebe jen jednu! Jen si vtipkuj! Zametov je teprv chlapec,
však já ho ještě vykrákám za vlasy, ale je ho třeba vábit, a ne odpu-
zovat. Když někoho odpudíš, tak ho nenapravíš, zvláště takového
chlapce ne. S chlapcem musíš jednat dvojnásob opatrně. Ach vy
tupci pokrokářští, vy tak něčemu rozumíte! Lidí si nevážíte, sami
sebe urážíte... A chceš-li co vědět, tak nás přece sbližuje jedna věc.“

„Zajímalo by mě jaká.“

„Ale ten případ toho malíře, totiž natěrače... Však my ho z toho
dostaneme! Ale teď už mu vlastně nic nehrozí. Případ už je nad
slunce jasnější! My to jen popostrčíme.“

„Jakýpak zas natěrač?“

„Co, já ti o tom ještě neříkal? Opravdu? Vidíš, já ti vyprávěl jen
začátek... o vraždě té staré lichvářky, úřednice... No, a teď se do toho
zapletl ten natěrač...“

„O té vraždě jsem slyšel dřív, než jsi mi o ní říkal ty, a dokonce se
o ten případ zajímám... tak trochu... z jistého důvodu... a v novinách
jsem o tom také četl! Ale tak...“

„Lizavetu taky zavraždili!“ vyhrkla najednou Nastasja na Ras-
kolknikova. Celou tu dobu okouněla v pokojíčku, tiskla se u dveří
a poslouchala.

„Lizavetu?“ jíkl sotva slyšitelně Raskolnikov.

„No, Lizavetu, tu překupnici, copak jsi ji neznal? Chodila k nám
dolů. Ještě ti spravovala košili.“

Raskolnikov se odvrátil ke zdi, kde si na špinavých žlutých tapetách s bílými kvítky vybral jeden nevzhledný bílý kvítek s jakýmisi hnědými čárečkami, a začal zkoumat, kolik má lístečků, jaké mají ty lístečky vroubky a kolik čáreček. Cítil, že mu strnuly ruce i nohy, jako by nad nimi ztratil vládu, ale nepokusil se o sebemenší pohyb, jen se úporně díval na kvíteček.

„Tak co je s tím natěračem?“ přerušil Nastasjino tlachání nějak zvlášť nepřívětivě Zosimov. Ta jen vzdychla a zmlkla.

„Ale taky z něj udělali vraha!“ pokračoval se zápalem Razumichin.

„A mají důkazy?“

„Čerta starýho, a ne důkazy! Ostatně, právě že mají důkazy, jenže takové důkazy nejsou důkazy, a to je třeba dokázat! Je to navlas totéž, jako když nejdřív zajistili a podezřívali ty, jakpak se... Kocha a Pestrjakova. Fuj! Dělalí všechno tak hloupě, že se z toho i na dálku dělá zle! Pestrjakov ke mně možná dnes taky zajde... Mimochodem, Rodó, ty už o téhle záležitosti víš, stalo se to, ještě než ses rozstonal, zrovna den předtím, cos jim tam na komisařství omdlel, když o tom hovořili...“

Zosimov se zájmem pohlédl na Raskolnikova, ale ten se ani nepohnul. „Víš co, Razumichine? Dívám se na tebe a žasnu, jaký jsi vlastně horlivec,“ poznamenal Zosimov.

„Ale ať, my ho vysekáme!“ rozčilil se Razumichin a udeřil pěstí do stolu. „Jenže co na tom člověka nejvíc dopaluje? To, že lžou, ne, kdepak, lež je možno vždycky odpustit, to je bohulibá věc, protože vede k pravdě. Ne, nejvíc dožírá to, že lžou, a ještě se vlastnímu lhaní koří. Porfirije si vážím, ale... Vždyť co je například v první chvíli zmátlo? Dveře byly zamčené, a když přišli s domovníkem, tak byly otevřené. A už to měli – vrazi jsou Koch a Pestrjakov! To je ta jejich logika.“

„Tak už se nerozčiluj; prostě je zajistili, jinak to nejde... Ostatně, toho Kocha jsem znal, přišlo se, myslím, na to, že od té babky kupoval propadlé zástavy, vid’?“

„Ano, je to nějaký šejdíl! Kupuje také směnky. Má z toho živnost. Spánembohem! Ale chápeš ty, co mě tolik zlobí? Ta jejich rutina vetchá a ubohá, fousatá mě zlobí... Ale tady na tomhle jediném případě se dá objevit celá nová cesta. Jen a jen podle psychologických známek se dá odvodit, jak se dostat na pravou stopu. Máme prý fakta! Ale fakta nejsou všechno, nejmíň z poloviny přece záleží na tom, jak se s fakty zachází!“

„A ty víš, jak zacházet s fakty?“

„Nemůžeš přece mlčet, když cítíš, když přímo hmatáš, že bys mohl v té věci pomoci, kdyby... Eh...! Znáš ten případ dopodrobna?“

„Pořád čekám, jak to je s tím natěračem.“

„Aha, vidíš! Tak poslyš celou tu historii: přesně třetí den po spáchání té vraždy, takhle poránu, když se tam ještě babrali s Kochem a Pestrjakovem, ačkoliv ti měli alibi pro každý svůj krok – to bylo jasné jak den! – vyskytne se náhle naprosto neočekávaná věc. Jistý rolník Duškin, nájemce krčmy proti onomu domu, přinese na policii pouzdro se zlatými náušnicemi a vypráví k tomu celý román: Prý ke mně předevčírem navečer, nějak po osmé – všimni si dne a hodiny! – příběhne jistý natěrač, Mikolaj, už u mě byl předtím kolikrát, a přinese mi tuhle škatulku se zlatými náušnicemi s kamínky a prosí, abych mu na ně půjčil dva rubly, a když jsem chtěl vědět, kde k nim přišel, řekl, že prý je našel na chodníku. Na víc jsem se ho nevyptával, tvrdí dál ten Duškin, a dal mu jeden papírek, totiž rubl, prý jsem si řekl, když to nevezmu já, zastaví to jinde a stejně to propije, to už ať ta věc radši leží u mě – jak se říká, co je při ruce, to se neztratí – a kdyby prý s tím snad něco bylo nebo kolem toho vznikly nějaké řeči, tak to předložím. To ovšem věší bulky na nos, lže, až se mu od huby práší, já toho Duškina dobře znám, sám taky půjčuje na zástavy a přechovává kradené věci, a šperk v ceně třiceti rublů jistě Mikolajovi nevyfoukl proto, aby ho ‚předkládal‘. Dostal zkrátka strach. Tak sakra poslouchej, co vykládal ten Duškin dál: Tohle Mikolaje Dementjeva, venkovana, prý znám odmalička

z naší gubernie, ze zarajského újezdu, já sám jsem totiž z Rjazaně. Mikolaj sice není zrovna pijan, ale rád si přihne, a já věděl, že dělá v tomhle domě, že tam natírá ještě s Mitrejem, a ten Mitrej je jeho krajan. Když dostal ten papírek, hned ho rozměnil, hned do sebe hodil dvě sklínky, shrábl zbytek a odešel, ale Mitreje jsem s ním v tu dobu neviděl. Když jsme se potom na druhý den dozvěděli, že Alenu Ivanovnu a její sestřičku Lizavetu Ivanovnu někdo utloukl sekyrou, a já je prosím dobře znal, tak jsem měl hned těžkou hlavu kvůli těm náušnicím, protože jsem jako věděl, že nebožka půjčovala na všelijaké věci peníze. No tak jsem se vypravil do toho domu a opatrně, docela nenápadně jsem se koukal dozvědět, na čem jsem, a nejdřív jsem se šel zeptat: je tu Mikolaj? A Mitrej na to, že prý si Mikolaj zařádl, přišel domů až ráno, opilý, doma prý se zdržel tak deset minut a zase šel, a Mitrej prý ho od té chvíle neviděl a dodělává to sám. A pracovali zrovna na těch schodech, co se to stalo, v prvním poschodí. Jak jsem to slyšel, ani jsem nemuk, vykládá dál ten Duškin, vyzvěděl jsem o tom mordou, co jsem mohl, a vrátil jsem se domů zase s těžkou hlavou. A dnes hned poránu, v osm hodin – třetí den po vraždě, abys rozuměl – koho u sebe nevidím, jako Mikolaje, ne sice docela střízlivého, ale zas ne docela pod obraz, tak, že s ním byla rozumná řeč. Sedl si na lavici a mlčí. V celé šenkovně byl v tu dobu mimo nás jen jeden cizí člověk a pak ještě jeden, co spal ze známosti na lavici, a oba mí pikolíci, prosím. ‚Mluvils s Mitrejem?‘ ptám se ho. ‚Ne,‘ povídá, ‚nemluvil.‘ – ‚A tady jsi ještě nebyl?‘ – ‚Nebyl,‘ povídá, ‚od předevečírka.‘ – ‚A kdepak jsi dneska nocoval?‘ – ‚Ale na Pískách, u známých z Kolomny.‘ – ‚A kdes vzal tuhlety náušnice?‘ povídám. ‚Ale na chodníku jsem je našel...‘ A říká to nějak nesvůj a kouká jinam. ‚A slyšels už,‘ povídám, ‚co se stalo ten večer právě v tu hodinu a právě na těch schodech?‘ – ‚Ne,‘ povídá, ‚neslyšel,‘ ale poslouchá s vyvalenýma očima a najednou zbělel jako křída. A jak mu to vyprávím, najednou vidím, že bere čepici a už se zvedá. Chtěl jsem ho zdržet, povídám: ‚Počkej, Mikolaji, copak se ani nenapiješ?‘

ale mrkl jsem na hochy, aby přidrželi dveře, a vycházím před pult – ale on přede mnou ucukne a vyrazí na ulici, a jako když mu hlava hoří, hned za roh, taktak že jsem ho zahlídl. To už jsem přestal mít pochybnosti, protože to všechno on, to je jistý...”

„To bych řekl!“ prohodil Zosimov.

„Počkej! Ještě není konec! To se ví, po Mikolajovi se hned začlo horečně pátrat, Duškina zajistili a udělali u něj prohlídku, s Mitrejem totéž, dali co proto i Kolomenským, až najednou přede mnou navěčer přivedou Mikolaje: zatkli ho poblíž -ské brány v jedné zájezdní hospodě. Přišel tam, sundal z krku stříbrný křížek a chtěl za ten křížek vodku. Dostal ji. Za pár minut jde děvečka do kravína a vidí škvírou, že si vedle v kůlně přivázal na trám šátek, udělal smyčku, stoupl si na špalek a strká si smyčku na krk. Ženská spustila křik, jako by ji na nože brali, sběhli se lidi: ‚Tak ty tak!‘ – ‚Odved’te mě,‘ povídá jim, ‚na to a to komisařství, přiznám se ke všemu.‘ Tak ho s příslušnými počtami předvedli na to a to komisařství, to jest k nám. A tam hned kdo a jak, kolik let – ‚dvaadvacet‘ – a tak dále a tak dále. Otázka: ‚Když jste s Mitrejem pracovali, neviděli jste někoho na schodech asi v tolik a tolik hodin?‘ Odpověď: ‚Dost možná, že tudy leckdo šel, ale my nikoho neviděli.‘ – ‚Ani jste nic nápadného neslyšeli, nějaký hluk a podobně?‘ – ‚Ne, nic takového.‘ – ‚A věděl jsi, Mikolaji, už ten den, že toho dne v tu a tu hodinu někdo zavraždil a oloupil tu a tu vdovu i s její sestrou?‘ – ‚Nic nevím a nic neznám. Poprvně jsem to slyšel až třetí den od Afanasije Pavlyče v hospodě.‘ – ‚A kde jsi vzal ty náušnice?‘ – ‚Našel na chodníku.‘ – ‚A pročpak jsi druhý den nepřišel s Mitrejem do práce?‘ – ‚Poněvadž jsem byl na tahu.‘ – ‚Kdepak jsi byl na tahu?‘ – ‚Leckde, na vícero místech.‘ – ‚A proč jsi utekl od Duškina?‘ – ‚Protože jsem dostal moc velký strach.‘ – ‚Z čeho?‘ – ‚Že mě odsoudí.‘ – ‚Ale jak to, žes z toho měl strach, když se necítíš ničím vinen?‘... Věř nebo nevěř, Zosimove, ale takováhle otázka byla položena, a doslova tak, jak to říkám, vím to bezpečně, mám to ze spolehlivého pramene! Tak co říkáš? Co tomu říkáš?“

„No, ale ono opravdu leccos svědčí proti němu!“

„Ano, ale já teď nemluvím o tom, co proti němu svědčí, ale o té otázce, o tom, jak rozumějí své věci! Ale ať...! No, tiskli ho, tiskli, mačkali a mačkali, až se přiznal. Prý: ‚Nenašel jsem je na chodníku, ale v bytě, co jsme v něm s Mitrejem natírali.‘ – ‚Jak to tedy bylo?‘ – ‚Bylo to tak, že jsme tehdá s Mitrejem natírali celý den až do osmi hodin, a už jsme se chystali domů, ale vtom Mitrej popadl štětku a máz mi s ní přes hubu, no, máz mi přes hubu a utíkal, a já za ním. Tak jsem za ním běžel a řval jsem jako posedlý, ale dole, co vedou schody do průjezdu, jsem v tom trapu naletěl na domovníka a na ty pány, kolik s ním šlo pánů, to už si nevzpomínám, a domovník mi proto vynadal, a druhý domovník mi taky vynadal, i domovnice vylítla a taky nám vynadala, a pak ještě zašel do průjezdu nějaký pán s nějakou paní a taky nám vynadal, protože jsme se s Miťkou svalili přes cestu a já Miťku čapnul za vlasy, zmáčkkl a začal ho prát, a Miťka mě zespodu taky čapnul za vlasy a pral, ale dělali jsme to jen z kamarádství, ze špásu. Miťka se mi pak vykroutil a hnál se na ulici a já za ním, ale nedohonil jsem ho a vrátil jsem se do bytu sám, protože už byl čas chystat se domů. Začal jsem sklízet a čekám, až se Mitrej vrátí. A přitom jsem v předsíni u dveří, v koutě, šlápl na tu škatulku. Koukám, co to tam leží zabaleného v papíře. Tak to rozbalím a vidím takové malinkaté háčky, otevřu je – a ve škatulce leží náušnice...“

„U dveří? U dveří ležela? U dveří?“ vykřikl najednou Raskolnikov, upíraje na Razumichina zkalené, vyděšené oči, a na lokti se pomalu vzepřel na divanu.

„Ano... a co z toho? Co je? Co se ti stalo?“ Razumichin se také nadzdvihl na židli.

„Nic...!“ vydechl sotva slyšitelně Raskolnikov, opět sklesl na polštář a znovu se otočil ke zdi. Všichni chvíli mlčeli.

„Dřímá, to asi v rozespalosti,“ ozval se konečně Razumichin s távavým pohledem na Zosimova; ten jenom maličko zavrtěl hlavou.

„No tak pokračuj,“ řekl, „co dál?“

„Dál? Jak uviděl náušnice, v tu ránu zapomněl na byt i na Mit'ku, popadl čepici a běžel k Duškinovi, a jak víme, dostal od něj rubl, ale zalhal mu, řekl, že je našel na chodníku a hned šel na flám. Ale o vraždě stojí na svém. ‚Nic o tom nevím a neznám, dověděl jsem se to až třetí den.‘ – ‚Tak proč ses dodneška skrýval?‘ – ‚Měl jsem strach.‘ – ‚A proč ses věšel?‘ – ‚Protože mě trápily myšlenky.‘ – ‚Jaké myšlenky?‘ – ‚Že mě odsoudí.‘ A to je celá historie. A teď – co myslíš, že z toho vyvodili?“

„Co bych myslel? Mají stopu, aspoň nějakou. Fakt. Přece toho tvého natěrače nepustí na svobodu!“

„Ale oni z něho už udělali skutečného vraha! Pro ně je to nade všecko pochybnost...“

„Nepovídej! Přeháníš! A ty náušnice nic nejsou? Uznej sám, že když se týž den a hodinu dostanou Nikolajovi do rukou náušnice z truhly té stařeny, no uznej sám, že se tam nějak musely dostat. To hraje při takovém vyšetřování nemalou úlohu.“

„Jak se k němu dostaly! Jak se dostaly!“ vzplanul Razumichin. „Copak ty, lékař, ty, který se máš především zabývat člověkem, a teď máš jedinečnou příležitost k studiu lidské povahy, copak z toho všeho ještě nemáš jasno o povaze toho Mikolaje? Copak ti není na první pohled jasné, že všecko, co vypověděl při výsleších, je nejsvětější pravda? Navlas tak se mu dostaly do rukou, jak vypověděl, šlápl na škatulku a zvedl ji!“

„Nejsvětější pravda! Jenže sám doznal, že nejdřív lhal!“

„Poslyš ještě! A dávej dobrý pozor: jak domovník, tak Koch i Pestriakov, i druhý domovník, žena prvního domovníka, sousedka, která v tu dobu seděla v jejich světnici, i dvorní rada Krjukov, který právě v té chvíli vystoupil z drožky a zavěšen do dámy vešel do průjezdu – všichni, to znamená osm nebo deset svědků, jednoznačně vypovídají, že Mikolaj přitiskl Dimitrije k zemi, ležel na něm a bušil do něj a on že ho zas držel za vlasy a také ho tloukl. Leží v cestě a překáží

lidem; ze všech stran jim nadávají, ale oni ,jako malé děti‘ (doslovný výrok svědků) na sobě leží, výskají, tlučou se a řehtají, oba se řehtají na celé kolo s tím nejveselejším výrazem a jako děti jeden druhého honí až na ulici. Poslouchals mě? A teď se vážně zamysli: těla nahoře jsou ještě teplá, slyšíš, teplá, tak je našli! Jestliže vraždu provedli oni anebo Mikolaj sám a přitom vypáčili a vyloupili truhly, nebo jestliže se jen nějak podíleli na loupeži, pak mi dovol jednu jedinou otázku: jde takové duševní rozpoložení, totiž výskot, smích, klukovská rvačka v průjezdu, dohromady se sekýrami, s krví, se zločineckou lstivostí, obezřetností, loupením? Právě spáchali vraždu, nanejvýš před nějakými pěti nebo deseti minutami – to totiž vyplývá z toho, že těla jsou ještě teplá – a najednou utečou, nechají byt otevřený, ačkoliv vědí, že tam zrovna jdou lidé, nechají kořist kořistí a jako malé děti se válejí na dlažbě, řehtají se, obracejí na sebe pozornost, a na to máš deset shodně vypovídajících svědků!“

„Je to jistě podivné! Je to samozřejmě nemožné, ale...“

„Ne, kamaráde, žádné *ale!* Jsou-li náušnice, které se týž den a touž hodinu octly v Mikolajových rukou, opravdu závažný důkaz proti němu – avšak přímo vysvětlitelný jeho výpovědí, a tudíž ještě *sporný* – pak je přece nutno vzít v úvahu i fakta, která svědčí pro, tím spíše, že jsou to fakta *nezvratná*. A ty přece znáš charakter naší právní vědy: uznají nebo jsou schopni uznat takový fakt – založený výhradně na psychologické absurdnosti, výhradně na duševním rozpoložení – za fakt nezvratný a vyvracející všecka ostatní usvědčující a doličná fakta, ať jsou jakákoliv? Nikoliv, neuznají ani za nic, protože přece našli škatulku a ten člověk se chtěl oběsit – ,a to by nebylo možné, kdyby se necítil vinen‘! A to je stěžejní problém, proto se rozčiluju! Pochop to!“

„Ano, rozčiluješ se, to vidím. Počkej, ještě jsem se tě zapomněl zeptat: jak je dokázáno, že krabička s náušnicemi opravdu pochází ze stařeniny truhly?“

„To je dokázáno,“ vysvětloval zamračeně a nějak neochotně Razumichin. „Koch ten předmět poznal a označil i zástavce a ten potvrdil, že předmět skutečně patří jemu.“

„To je zlé. A ještě něco: neviděl někdo Mikolaje v té době, kdy Koch a Pestrjakov vyšli nahoru, a nedá se to nějakým způsobem dokázat?“

„To je právě to, že ho nikdo neviděl,“ odpověděl mrzutě Razumichin, „to je ta největší mizérie. Dokonce ani Koch a Pestrjakov si jich nevšimli, když šli nahoru, ačkoliv jejich svědectví by teď nemělo zvláště velký význam. Viděli jsme, říkají, že je byt otevřený a že se v něm nejspíš pracuje, ale prošli jsme a nevšimli jsme si, jestli tam v té chvíli dělníci byli nebo ne.“

„Hm. Celé pro se tedy scvrká na to, že se prali a řehtali. Dejme tomu, že to je silný důkaz, ale... Dovol teď mně: jak to všechno vysvětluješ ty? Jak chceš vysvětlit nález náušnic, jestliže je skutečně nalezl tak, jak vypovídá?“

„Jak to chci vysvětlit? Cožpak je ještě třeba něco vysvětlovat? Všecko je přece jasné! Přinejmenším cesta, kterou se má vyšetřování brát, je jasná a prokázaná, a prokázalo ji právě to pouzdro. Skutečný vrah ty náušnice ztratil. Vrah byl nahoře zavřený na petlici, když se tam Koch a Pestrjakov dobývali. Koch z hlouposti sešel dolů a vtom vrah vyběhl a pustil se taky dolů, protože neměl nic jiného na vybranou. Na schodech se schoval před Kochem, Pestrjakovem a domovníkem v prázdném bytě, právě v té chvíli, kdy z něho Dmitrij a Nikolaj vyběhli, počkal za dveřmi, zatímco domovník s nimi šel nahoru, a když se dočkal, když utichly kroky, sešel docela klidně dolů, přesně v té chvíli, kdy Dmitrij a Nikolaj vyběhli na ulici a kdy se všichni rozešli, takže v průjezdu nebyl nikdo. Dost možná, že ho někdo i viděl, ale nikdo si ho nevšiml, tudy přece projde lidí! A pouzdro mu vypadlo z kapsy, když stál za dveřmi, ale nevšiml si ztráty, měl jiné starosti. To pouzdro však jasně dokazuje, že stál právě tam! To je všechno!“

„Chytré! Ne, člověče, to je chytré! Úžasně chytré!“

„Ale proč, řekni proč?“

„No protože se to všechno až příliš šťastně vyvinulo... a všechno klaplo... jako na divadle.“

„E-eh!“ chtěl už vzplanout Razumichin, ale v té chvíli se otevřely dveře a vstoupila další osoba, přítomným docela neznámá.

5

Byl to pán už v letech, upjatý a důstojný, s opatrným a mrzutým výrazem tváře, a uvedl se tím, že se zastavil na prahu a rozhlížel se kolem sebe s urážlivě netajeným podivem, jako by se ptal: Kam jsem se to dostal? Nedůvěřivě, a dokonce s jakousi polekanou afektovaností, div ne uraženě si prohlížel Raskolnikovovu těsnou, nizoučkou „kajutu“. Stejně užasle pak obrátil a upřel oči na samého Raskolnikova, vyslečeného, rozcuchaného, nemytého, ležícího na svém ubohém špinavém divanu a také si ho strnule prohlížejíciho. Pak si stejně zdoluhavě začal prohlížet neupraveného, zarostlého a neučesaného Razumichina, který se mu díval drze a vyzývavě přímo do očí a nehýbal se z místa. Napjaté mlčení trvalo hezkou chvíli, až konečně, jak se dalo očekávat, došlo k malé změně dekorace. Příchozí si podle jistých, ostatně náramně nápadných známek bezpochyby uvědomil, že přehnaně strohým chováním by tady v té „kajutě“ zholá nic nepořídil, a o poznání změkl a zdvořile, ačkoliv ne docela bez přísnosti, pronesl k Zosimovovi, zřetelně členě každou slabiku své otázky:

„Rodion Romanyč Raskolnikov, pan student či bývalý student?“

Zosimov se pomalu pohnul a snad by byl odpověděl, kdyby ho byl Razumichin, kterého se nikdo na nic neptal, hned nepředěšel:

„Tady ten, co leží na divanu! Copak byste rád?“

Toto familiární „copak byste rád?“ upjatým pánem přímo otrásl; nechybělo mnoho, aby se na Razumichina otočil, ale přece jen se zavčas opanoval a rychle se zase obrátil na Zosimova.

„Tohle je Raskolnikov!“ zahučel Zosimov a kývl směrem k pacientovi: pak zívá a přitom jaksi mimořádně roztáhl ústa a mimořádně dlouho je tak ponechal. Pak pomaloučku sáhl do kapsičky u vesty, vytáhl velikánské bachraté zlaté cibule, otevřel je, podíval se, kolik je hodin, a stejně pomaloučku a líně je zase zastrkoval.

Pokud jde o Raskolnikova, ten ležel celou tu dobu mlčky na zádech a upřeně, i když naprosto bezmyšlenkovitě zíral na přichozího. Jeho tvář, která se právě odvrátila od zajímavého kvítečku na tapetě, byla nesmírně bledá a prozrazovala úžasně utrpení, jako by byl právě podstoupil trýznivou operaci nebo ho sundali z mučidel. Ale pán, který vstoupil, v něm probouzel stále větší zájem, pak nejistotu, pak nedůvěru, a dokonce skoro strach. Když však Zosimov k němu pokynul a řekl: „Tady je Raskolnikov!“, znenadání se prudce pozvedl, ba přímo nadskočil, posadil se na posteli a řekl skoro vyzývavým, ale selhávajícím slabým hlasem:

„Ano! Já jsem Raskolnikov! Co si přejete?“

Návštěvník se na něho pozorně podíval a důrazně pronesl:

„Petr Petrovič Lužin. S jistotou předpokládám, že mé jméno vám již není tak naprosto neznámé.“

Avšak Raskolnikov, který očekával něco docela jiného, na něho tupě a roztržitě pohlédl a neodpověděl, jako by jméno Petra Petroviče uslyšel opravdu poprvé v životě.

„Jakže? Cožpak jste skutečně doposud neráčil být nijak zpraven?“ zeptal se trochu zaraženě Petr Petrovič.

Raskolnikov se v odpověď pomalu zvrátil na polštář, založil si ruce pod hlavu a upřel oči ke stropu. Po Lužinově tváři přeběhl stín. Zosimov a Razumichin si ho prohlíželi ještě bezostyšněji, a to ho konečně zřejmě přivedlo do rozpaků.

„Já jsem totiž předpokládal, já jsem měl za to,“ zakoktal, „že dopis, odeslaný již více než před deseti dny, ne-li dokonce před dvěma nedělemi...“

„Poslyšte, pročpak stojíte u těch dveří?“ skočil mu náhle do řeči Razumichin. „Máte-li nám co říct, tak se posaďte, oba tam máte s Nastasjou málo místa. Nastasjuško, uхни, nech pána projít! Pojd'te dál, tady máte židli, tady! Prolezte tudyhle!“

Odšoupl svou židli od stolu, uvolnil úzkou uličku mezi stolem a svými koleny a v trochu nepohodlné póze vyčkával, až návštěvník

„proleze“ tou štěrbinkou. Chvilé byla zvolena tak, že bylo nemyslelné odmítnout, a návštěvník se tedy chvatně a klopýtavě protáhl těsnou uličkou. Když se dostal k židli, posadil se a zlověstně se na Razumichina podíval.

„Nemusíte se nijak rozpakovat,“ spustil žoviálně Razumichin. „Roda totiž už pátý den leží, celé tři dni blouznil, ale teď už se probral, a dokonce s chutí pojedl. Zrovna u něho sedí jeho lékař, právě ho prohlédl, a já jsem Rod'kův kolega, také bývalý student, teď mu dělám chůvu. Před námi se nijak neostýchejte, jako bychom tady nebyli, a projednejte si svou záležitost.“

„Děkuji vám. Ale neruším snad nemocného svou přítomností a svou řečí?“ obrátil se Petr Petrovič na Zosimova.

„N-ne,“ zahuhlal Zosimov, „naopak ho možná rozptýlíte.“ A opět zívł.

„On už je dávno při smyslech, hned od rána,“ pokračoval Razumichin, jehož familiárnost vyznívala tak nefalšovaně prostoduše, že to Petr Petrovič vzal v úvahu a opět nabýval myslí, zčásti možná i proto, že ten otrhanec a drzoun se včas představil jako student.

„Vaše paní matinka...“ začal Lužin.

„Hm!“ udělal hlasitě Razumichin. Lužin se na něho tázavě podíval. „To nic, já jen tak. Pokračujte...“

Lužin pokrčil rameny.

„Vaše paní matinka vám ještě za mého pobytu u nich začala psát dopis. Když jsem sem přibyl, úmyslně jsem vyčkal několik dní a nezacházel jsem k vám, abych měl opravdu úplnou jistotu, že jste o všem zpraven. Nyní však k svému údivu...“

„Vím, vím!“ pronesl náhle Raskolnikov s netrpělivým, popudlivým výrazem. „To jste vy? Ženich? Já už vím...! To stačí!“

Petr Petrovič tím byl citelně dotčen, ale neřekl ani slovo. Hořečně přemítal, co to všechno asi znamená. Drahnou chvíli nikdo nic neříkal.

Zatím Raskolnikov, který se k němu při odpovědi trochu pootočil, ho začal opět upřeně a zvědavě pozorovat, jako by si ho prve nebyl jaksepatří prohlédl nebo jako by ho na něm udivil nějaký nový rys – dokonce zase schválně pozvedl hlavu z polštáře. Na zevnějšku Petra Petroviče vskutku překvapovalo cosi neobyčejného, a přitom jakoby opravňujícího k přídomku „ženich“, který právě tak bezostyšně dostal. Předně bylo vidět, a to až příliš nápadně, že Petr Petrovič nelenil a využil těch několika dní v hlavním městě, aby do příjezdu nevěsty zkrášlil a zvelebil svůj zevnějšek, což bylo ostatně naprosto nevinné a pochopitelné. Dokonce i to vědomí, možná až trochu příliš samolibé vědomí oné příjemné změny k lepšímu, by se dalo omluvit, vždyť Petr Petrovič byl koneckonců ženich. Všecko, co na sobě měl, zrovna vyšlo od krejčího a všecko bylo velmi pěkné, jenže snad příliš nové a příliš z toho trčel jistý záměr. Ten záměr potvrzoval dokonce i zbrusu nový, švihácký kulatý klobouk – Petr Petrovič s ním zacházel až příliš uctivě a příliš opatrně ho držel v ruce. A potvrzovaly to dokonce i elegantní nové Jouvenevovy rukavice šeríkové barvy, třeba už jen tím, že si je nenavlékal, ale nosil je jen pro parádu v rukou. V celém ustrojení Petra Petroviče pak převládaly světlé, mladické barvy. Měl na sobě bezvadné letní sako světle skořicového odstínu, světlé lehké kalhoty a vestu ze stejné látky, právě koupené jemné prádlo, velmi lehounkou batistovou kravatu s růžovými proužky, a nejlepší na tom všem bylo, že to všechno dokonce Petru Petroviči velmi slušelo. Jeho tvář, docela svěží, ba hezká, stejně zdaleka nevypadala na pětáctýřicet let. Z obou stran ji slušivě lemovaly tmavé licousy v podobě kotletek a krásně se kadeřily u čistě vyholené lesknoucí se brady. Ani vlasy, ostatně jen nepatrně prošedivělé, načesané a naondulované u kadeřníka, nebyly proto směšné, ani mu nedodávaly hloupý vzhled, jak naondulované vlasy často dodávají, protože každý pak vypadá jako Němec před oddavkami. Jestliže tedy v tom docela hezkém a solidním zjevu bylo něco nepříjemného a odpuzujícího, mělo to

rozhodně jiné příčiny. Když si Raskolnikov pana Lužina bezostyšně prohlédl, znova se s jedovatým úsměškem zvrátil na polštář a jako předtím upřel oči ke stropu.

Ale pan Lužin už se vzpamatoval a byl, jak se zdálo, rozhodnut všechny ty podivné výstřelky ignorovat.

„Nesmírně, nesmírně lituji, že vás nalézám v takovéto situaci,“ začal znovu, s přemáháním přerušiv mlčení. „Kdybych byl věděl, že churavíte, byl bych vás navštívil dříve. Ale sám znáte ten shon...! Kromě toho mám při svém advokátském povolání nadmíru důležité řízení v senátu. A to se ani nezmiňuji o těch starostech, jichž se sám domýšlíte. Vaše, totiž matinku a sestřičku, čekám v nejbližších hodinách...“

Raskolnikov se pohnul, jako by chtěl něco říct, z jeho tváře bylo možno vyčíst jisté vzrušení. Petr Petrovič se přerušil a chvilku vyčkával, ale když se ničeho nedočkal, pokračoval: „...v nejbližších hodinách. Pro první dobu jsem obstaral ubytování...“

„Kde?“ ozval se tiše Raskolnikov.

„Velmi nablízku, v Bakalejevově penzionu...“

„To je na Vozněsensském,“ vmísil se Razumichin, „pronajímají tam ve dvou poschodích pokoje. Kupci Jašinovi to patří, znám to tam.“

„Ano, pokoje, prosím.“

„Hnusné prostředí – špína, smrad a vůbec podezřelé místo, tam už se staly věci! A ti lidé, co tam bydlí...! Sám jsem se tam dostal při jednom skandálu. To se ví, laciné to je.“

„Já jsem ovšem neměl možnost shromáždit tolik informací, neboť jsem tu nový,“ namítl dotčeně Petr Petrovič, „ale domnívám se, že dva úplně a bezvadně čisté pokojíčky a na tak kratičkou dobu... Našel jsem už skutečný totiž budoucí náš byt,“ obrátil se k Raskolnikovovi, „ale ještě se v něm pracuje. Zatím se sám tísním v podnájmu, pár kroků odtud, u paní Lippevechzelové, v bytě jednoho svého mladého přítele, Andreje Semjonyče Lebezjatnikova. Právě on mi pověděl o Bakalejevově domě...“

„Lebezjatnikov?“ opakoval pomalu Raskolnikov, jako by se rozpomínal.

„Ano, Andrej Semjonyč Lebezjatnikov, ministerský úředník. Račte znát?“

„Ale... ne...“ odtušil Raskolnikov.

„Promiňte, měl jsem ten dojem z vaší otázky. Byl jsem kdysi jeho poručníkem... tuze milý mladík... pokrokový... Rád se totiž stýkám s mládeží, od ní se člověk doví, co je nového.“ Petr Petrovič se s nadějí rozhlédl po přítomných.

„V jakémpak smyslu?“ zeptal se Razumichin.

„V tom nejvážnějším, abych tak řekl, v tom, co se týká samé podstaty věci,“ navázal Petr Petrovič, jako by byl rád té otázce. „Víte, já už totiž nenavštívil Petrohrad deset let. Všecky ty novoty, reformy a myšlenky, všechno to se ohlásilo i u nás na venku, ale vidět jasněji a vidět všechno, to vyžaduje pobyt v Petrohradě. A já, prosím, vycházím právě z myšlenky, že člověk nejvíc uvidí a pozná, sleduje-li naši mladou generaci. Přiznám se, že mne potěšilo...“

„Co vlastně?“

„Vaše otázka je široká. Mohu se mýlit, avšak mám dojem, že nacházím jasnější názory, více, abych tak řekl, kritiky, více čínorodosti...“

„To je pravda,“ procedil Zosimov.

„Nepovídej, žádná čínorodost neexistuje,“ chytil se toho Razumichin. „Čínorodost se získává nesnadno, zadarmo ti z nebe nepřilítne. A my už div ne dvě stě let odvykáme jakýmkoliv činům... Myšlenky možná nějaké ve vzduchu jsou,“ obrátil se k Petru Petroviči, „i touha po dobru by tu byla, třebaže dětinská, dokonce i poctivost se najde, ačkoliv se tu rozplemenilo zlodějů jako much, jen po čínorodosti ani potuchy! Čínorodost nosí holínky.“

„V tom s vámi nesouhlasím,“ namítl se zřejmým potěšením Petr Petrovič. „Jistěže se setkáváme s ukvapeností a přehmaty, ale musíme být také trochu shovívaví, vždyť ukvapenost svědčí o hor-

livosti k dílu i o těch nepříznivých vnějších podmínkách, v nichž se dílo koná. A pakliže bylo vykonáno málo, nuže, však nebylo ani mnoho času. O prostředcích ani nemluvím. Podle mého osobního názoru se, chcete-li, přece jen leccos udělalo: byly rozšířeny nové, prospěšné názory, byla rozšířena některá nová a prospěšná díla namísto starých fantastických a sentimentálních, literatura nabývá zralejší povahy, bylo vymýceno a zesměšněno nemálo škodlivých předsudků... Jedním slovem, nenávratně jsme odvrhli přítěž minulosti, a to je podle mne už nějaký čin, prosím..."

„Jako když bičem mrská! Chce se zalíbit,“ řekl náhle Raskolnikov.

„Jak prosím?“ nerozuměl Petr Petrovič, avšak nedostal odpověď.

„To všecko je správné,“ podotkl honem Zosimov.

„Není-li pravda?“ pohlédl na něho vlídně Petr Petrovič. „Uznejte sám,“ pokračoval na adresu Razumichina, teď už s příměsí jisté vítězné nadřazenosti, a div nedodal „mladý muži“, „že existuje rozvoj, anebo, jak se dnes říká, pokrok, alespoň pokud jde o vědu a ekonomické poučky..."

„To je nekonkrétní!“

„Ne, prosím, ani zdaleka ne nekonkrétní! Jestliže mi například doposud říkali ‚miluj‘ a já miloval, jaký to mělo výsledek?“ pokračoval Petr Petrovič možná až zbytečně kvapně. „Ten, že jsem roztrhl plášť svůj napůl a dělil se s bližním a že jsme oba zůstávali napůl nazí, podle ruského přísloví: Kdo dva zajíce honí, žádného nechytí! Věda však praví: Miluj především sama sebe, neboť všecko na světě spočívá v osobním zájmu. Budeš-li milovat sama sebe, vykonáš řádně i svou práci a plášť tvůj zůstane celý. Ekonomické poučky pak dodávají, že čím více je ve společnosti prosperujících jednotlivců, abych tak řekl, celých plášťů, tím víc má pevných opor a tím lépe prosperuje i celá společnost. To tedy znamená, že získávám-li jedině a výlučně pro sebe, získávám právě tím vlastně pro všechny a přispívám k tomu, aby můj bližní dostal větší kus roztrženého pláště, a přitom ne už soukromou, individuální dobročinností, ný-

brž v důsledku všeobecné prosperity. Prostá myšlenka, která však naneštěstí příliš dlouho nepřicházela, odsunována fantazírováním a idealizováním, ačkoliv, jak se zdá, není třeba příliš důvtipu k pochopení...”

„Promiňte, ale ani já nejsem důvtipný,“ přerušil ho stroze Razumichin, „a proto toho nechme. Zavedl jsem na to řeč s určitým úmyslem, ale jinak se mi už všechno to sebeúctěšné žvanění, všechny ty nekonečné a ustavičné nekonkrétní řeči pořád o jednom za ty tři roky tak zprotivily, že se namouduši červenám, i když o tom začnou přede mnou jiní, neřkuli abych o tom mluvil sám. Vy jste si pospíšil, abyste se zalíbil svými vědomostmi, a to je zcela pochopitelné a já to neodsuzuji. Teď mi však šlo jen o to, abych zjistil, co jste zač, protože, víte, do veřejné práce se v poslední době pustilo tolik všelijakých podnikavců, kteří tak překroutili všechno, čeho se jen dotkli, ve svůj prospěch, že celou věc nadobro zpackali. Skončeme, prosím!“

„Velevážený pane,“ začal už s křečovitou důstojností pan Lužin, „nechcete tím snad docela bezostyšně říct, že i já...“

„Ale co vás napadá, co vás napadá... Jak bych mohl...! Skončeme, prosím,“ uzavřel kategoricky Razumichin, rázně se otočil a pokračoval v předchozím rozhovoru se Zosimovem.

Petr Petrovič se zachoval natolik rozumně, že toto vysvětlení okamžitě přijal. Chtěl ostatně za chvíli odejít.

„Doufám, že přátelské styky, které jsem dnes navázal,“ promluvil k Raskolnikovovi, „se po vašem uzdravení i v důsledku okolností vám známých ještě více utuží... Zejména vám přeji, abyste byl hodně zdrav...“

Raskolnikov k němu ani nepootočil hlavu. Lužin se začal zvedat.

„Vrahem je určitě někdo, kdo u ní zastavoval!“ mínil s jistotou Zosimov.

„Určitě!“ přitakal Razumichin. „Porfirij neřekne, co má za lubem, ale přesto vyslýchá zástavce...“

„Vyslýchá zástavce?“ zeptal se hlasitě Raskolnikov.

„Ano, proč se ptáš?“

„Jen tak.“

„Jak je shání?“ zeptal se Zosimov.

„Nějaká jména udal Koch, nějaká byla napsána na obalech, a někteří, když se to dověděli, přišli sami...“

„Ale musel to být prohnáný a ostřílený padouch! Taková opovázlivost! Taková rozhodnost!“

„Na tom je právě nejzajímavější, že vůbec ne!“ přerušil ho Razumichin. „Právě to vás všechny mate! A já zas tvrdím – zdaleka ne prohnáný, zdaleka ne ostřílený, a tohle byl nejspíš jeho první krok! Jen se na něj zkus dívat jako na vypočítavého a prohnáného padoucha a uvidíš, jak nepravděpodobně to dopadne. Ale předpokládej nováčka, a zjistíš, že ho zachránila jen náhoda, a co všechno nedokáže náhoda? Proboha, vždyť on snad vůbec nečekal žádné překážky! A jak si počíná! Bere deseti a dvacetirublové věci a cpe si je do kapes, prohrabává ženskou truhlu, šatstvo, a zatím v prádelníku, v horní zásuvce je v krabici jen na hotovosti skoro půldruhého tisíce, kromě cenných papírů! Oloupit už nedovedl, dokázal všehovšudy zabít. První krok, říkám ti, první krok, a selhaly mu nervy! A nevyvázl důvtipem, nýbrž náhodou!“

„Nemluvíte o té nedávné vraždě na staré úřednici?“ vmísil se do rozmluvy, obraceje se na Zosimova, Petr Petrovič, už zase s kloboukem a rukavičkami v ruce, ale dychtivý pronést ještě nějakou moudrost. Zřejmě mu velmi záleželo na příznivém dojmu a marnivost zvítězila nad uvážlivostí.

„Ano. Také jste o ní slyšel?“

„Jak by ne, je to v sousedství...“

„I podrobnosti znáte?“

„To nemohu říct; mne však zajímá jiná stránka věci, abych tak řekl, její problematika. Nemluvíme o tom, že zločinnost v nižších vrstvách za posledních asi pět let stoupla, nemluvíme o obecně rozšířeném

a nepřetržitým loupení a žhářství, mně se zdá daleko podivnější, že stejně, abych tak řekl paralelně, stoupá i zločinnost ve vyšších vrstvách. Tam a tam, slyším, bývalý student přepadl na hlavní silnici poštu, tam zas lidé významného společenského postavení falšují bankovky; někde v Moskvě odhalí celou bandu padělatelů úpisů poslední výherní půjčky – a jedním z hlavních pachatelů je jistý lektor světových dějin; někde v cizině zas z loupežných a nejasných pohnutek zavraždí našeho tajemníka... A jestliže nyní byla zavražděna ona stará lichvářka příslušníkem lepších kruhů, neboť prostí lidé nezastavují zlaté předměty, čím chcete vysvětlit tuto určitou zkaženost civilizované části naší společnosti?”

„Hospodářských změn je mnoho...“, poznamenal Zosimov.

„Čím to vysvětlit?“ chytil se otázky Razumichin. „Nejlíp to vysvětlíme právě příliš rozšířenou nečinorodostí.“

„Jak to, prosím?“

„No, jakpak odpověděl v Moskvě ten váš lektor na otázku, proč padělal cenné papíry: ‚Kdekdo se všelijakým způsobem obohacuje, tak jsem chtěl i já co nejrychleji zbohatnout.‘ Doslovně si to nepamatuju, ale smysl byl: na cizí účet, co nejrychleji, bezpracně! Zvykli si žít a týt z cizího, zvykli si na to, že sami nemusí hnout prstem, že jim někdo všechno napřed rozžvýká. A když pak udeří rozhodující hodina, ukáže se, co v kom je...“

„Avšak co mravnost? A abych tak řekl, zásady...“

„Co vám vlastně dělá takovou starost?“ zasáhl nečekaně do rozmluvy Raskolnikov. „Vždyť je to přesně podle vaší teorie!“

„Jak to, podle mé teorie?“

„Jen doved'te do důsledků to, co jste tu před chvílí hlásal, a zjistíte, že je přípustné zabíjet...“

„Chraň bůh!“ vzplanul Lužin.

„Ne, tak to přece není!“ mínil Zosimov.

„Všecko má své meze,“ pokračoval z vysoka Lužin, „ekonomická idea ještě neznamená výzvu k vraždění, a za předpokladu...“

„Poslyšte, je to pravda,“ znova ho nenadále přerušil Raskolnikov hlasem třesoucím se zlostí a zároveň jakousi radostí z urážení, „je to pravda, že jste řekl své nevěště... v tutéž hodinu, kdy řekla ano, že jste zejména rád..., že je chudá..., protože je výhodnější brát si ženu, která tře bídu, a pak nad ní mít převahu... a předhazovat jí, že jste jí prokázal dobrodiní?“

„Velevážený pane!“ vybuchl zlostně a podrážděně Lužin, celý rudý a zmatený. „Velevážený pane, takhle překroutit něčí názor! Promiňte, ale musím vám říct, že řeči, které se k vám dostaly, nebo lépe řečeno byly vám doneseny, nemají ani špetku reálného podkladu... a já se domýšlím, kdo asi... zkrátka... ta popleta... zkrátka vaše matinka... Beztoho se mi zdálo, při všech jejích jinak vynikajících kvalitách ovšem, že její myšlení má trochu idealistické a romantické prvky... Nicméně jsem byl na hony vzdálen předpokladu, že by její fantazie mohla celou věc vidět a podat takhle překroucenou... A konečně... konečně...“

„Víte co?“ rozkřikl se Raskolnikov, pozvedaje se z polštáře a probodávaje ho planoucím pohledem. „Víte co?“

„Co prosím?“ Lužin se zastavil a uraženě, vyzývavě vyčkával. Chvilku bylo ticho.

„Ale to, že jestli se ještě jednou... opovázíte třeba slůvkem se zmínit... o mé matce..., tak vás srazím po hlavě ze schodů!“

„Co je ti?“ vykřikl Razumichin.

„Tak takhle se tedy věci mají!“ Lužin byl bledý a kousal se do rtu. „Já vám něco řeknu, milý pane!“ promluvil s důrazem, vší mocí se ovládaje, ale přece jen udýchaně: „Už prve, hned když jsem sem vkročil, vycítil jsem, že jste proti mně zaujat, ale úmyslně jsem hned neodešel, abych si to ověřil ještě lépe. Jde-li o nemocného člověka, který je navíc můj příbuzný, byl bych schopen odpustit mnohé, ale nyní... vám, pane..., nikdy!“

„Nejsem nemocný!“ vyštěkl Raskolnikov.

„Tím hůře, prosím...“

„Táhněte k čertu!“

Ale Lužin už bez odpovědi odcházel sám, protahoval se znova mezi stolem a židlí a Razumichin tentokrát vstal, aby mohl projít. Aniž někoho z nich uznal za hodna pohledu a aniž kývl Zosimovovi, který mu už dávno posunky naznačoval, že nemá nemocného dráždit, Lužin vyšel ze dveří, a když jimi shrbený procházel, z opatrnosti si přitiskl klobouk až k rameni. I z jeho ohnutého hřbetu se přitom dalo vyčíst, že si odtud odnáší těžkou urážku. „Copak je to možné, copak je tohle možné?“ vrtěl starostlivě hlavou Razumichin.

„Jděte pryč, jděte všichni pryč!“ rozběsnil se Raskolnikov. „Přestaňte mě už konečně týrat! Já se vás nebojím! Nikoho, vůbec nikoho se teď nebojím! Pryč odtud! Chci být sám, sám, sám, sám!“

„Pojď!“ kývl Zosimov na Razumichina.

„Proboha, copak ho tu necháme v tomhle stavu?“

„Pojď!“ opakoval důrazně Zosimov a vyšel ven. Razumichin se po krátké úvaze rozběhl za ním.

„Kdybychom ho neposlechli, mohlo by se mu ještě přitížit,“ řekl Zosimov už na schodech. „Nesnese žádné podráždění...“

„Co to s ním je?“

„Kdyby jím tak něco příjemně otřásl, to by potřeboval! Prve už mu bylo dobře... Víš, něco mu sedí na mozku! Něco utkvělého a tíživého... To mi dělá největší starost. Tak je to!“

„Dost možná, že zrovna tenhle pan Petr Petrovič! Podle jejich řeči se zdá, že si bere jeho sestru a že se Rod'a o tom dověděl z dopisu těsně předtím, než se rozstonal...“

„Opravdu, čert nám ho teď byl dlužen, možná že všecko zpackal. A všiml sis, že je ke všemu lhostejný a na nic nereaguje, až na jedinou věc, která ho vždycky úplně vyšine, a to je ta vražda...“

„Ovšem, ovšem!“ souhlasil živě Razumichin. „Jakpak bych si nevšiml. Zajímá ho to a děsí. To ho tak vyděsili na komisařství ten den, co onemocněl. Omdlel jim tam.“

„Vylíčíš mi to podrobněji večer a já ti pak také něco povím. Hrozně mě to zajímá! Za půl hodinky se zajdu podívat, jak mu je... Zápalu se mimochodem bát nemusíme.“

„Díky! Já zatím počkám u Pašenky a budu vyzvídat na Nastasje.“

Raskolnikov po jejich odchodu upřel netrpělivý a chmurný pohled na Nastasju, která stále ještě otálela.

„Nevezmeš si teď čaj?“ zeptala se.

„Až potom! Chci spát! Nech mě!“

Křečovitě se odvrátil ke zdi; Nastasja odešla.

6

Ale sotva odešla, vstal, zavřel dveře na háček, rozvázal ranec se šatstvem, který předtím přinesl a zase zavázal Razumichin, a začal se oblékat. A zvláštní věc: náhle jako by se docela uklidnil, ani už neblouznil, jako nedávno, ani necítil ten panický strach jako celou poslední dobu. Byly to první okamžiky jakéhosi podivného a náhlého uklidnění. Jeho pohyby byly přesné a jisté, projevoval se v nich pevný záměr. „Ještě dnes, ještě dnes!“ bručel si pro sebe. Uvědomoval si sice, že je ještě zesláblý, ale vrcholné duševní vypětí, které přešlo ve stav klidu a myšlenkové strnulosti, mu dodávalo sílu a jistotu. Ostatně doufal, že se na ulici neskácí. Když se převlékl do nových věcí, utkvěl pohledem na penězích, jež ležely na stole, chvíli se rozmýšlel a pak je strčil do kapsy. Bylo to pětadvacet rublů. Vzal i všechny měďáky, které dostal Razumichin nazpět z deseti rublů vydaných za oděv. Pak tiše vytáhl háček, vyšel z pokojíčku, sešel ze schodů a nahlédl do otevřených dveří kuchyně: Nastasja k němu byla obrácena zády a sehnutá rozfoukávala panin samovar. Neslyšela nic. A koho by také napadlo, že teď odejde? Za malou chvíli už stál na ulici.

Bylo asi osm hodin, slunce zapadalo. Dusné dny ještě trvaly, ale on se toho městem zamořeného vzduchu plného puchu a prachu nadýchkl s rozkoší. Měl pocit, že se mu začíná zlehka točit hlava, jeho rozpálené oči a pohublý, voskově žlutý obličej náhle zasvítily jakousi sveřepou energií. Nevěděl, kam půjde, a ani o tom neuvažoval, věděl jen jedině: že všechno to je třeba skoncovat ještě dnes, naráz, okamžitě, že jinak se domů nevrátí, protože *takhle nechce žít*. Jak skoncovat? Čím skoncovat? O tom neměl potuchy a vůbec o tom nechtěl přemýšlet. Odháněl od sebe myšlenky – myšlení mu působilo trýzeň. Cítil a věděl prostě jen tolik, že se všechno musí

změnit, ať už tak či onak. „Jen když se to změní,“ opakoval si se zoufalou utkvělou jistotou a rozhodností.

Ze starého zvyku se pustil cestou, kterou obvykle vedly jeho procházky – přímo na Senné. Ještě před náměstím stál v jízdni dráze proti obchodu se smíšeným zbožím mladý černovlasý flašinetář a kroutil nějakou velmi nvyvou romanci. Doprovázel asi patnáctileté děvče, stojící před ním na chodníku, oblečené jako slečinka, v kρινolině a pláštíčku, v rukavičkách a slaměném kloboučku s ohnivě červeným pérem; všecko už bylo staré a hodně obnošené. Drsným a přeskakujícím, avšak docela příjemným a zvučným hlasem táhla romanci v očekávání dvoukopějky z krámku. Raskolnikov se zastavil vedle dvou nebo tří posluchačů, chvíli poslouchal, pak sáhl pro pěták a položil ho děvčeti do dlaně. To, jako když utne, znenadání přerušilo zpěv na nejprocítěnějším vysokém tónu, ostře křiklo na flašinetáře: „Stačí!“ a oba se vlekli dál, k dalšímu krámu.

„Máte rád pouliční zpěváky?“ oslovil náhle Raskolnikov postaršího chodce, který stál vedle něho poblíž flašinetu a vypadal jako městský flákač. Chodec se na něho vyjeveně podíval. „Já mám rád,“ pokračoval Raskolnikov, tváře se však tak, jako by mluvil o něčem na hony vzdáleném pouličním zpěvákům, „já mám rád ten zpěv doprovázený flašinetem za chladných a pošmourných podzimních večerů, ano, nejvíc za pošmourných večerů, když mají všichni chodci zelené chorobné obličejy, nebo ještě raději když padá mokrá sněh, docela rovně, v bezvětrí, a do toho, víte, blikají plynové lampy...“

„Já nevím... Promiňte...“ vykoktal pán, polekaný jak otázkou, tak Raskolnikovovým podivným vzezřením, a přešel na druhou stranu ulice. Raskolnikov vyšel přímo na ten roh Senného náměstí, kde měli stánek měšťan a jeho žena, kteří tehdy hovořili s Lizavetou; teď tam však nebyli. Raskolnikov přesně poznal to místo, zastavil se, rozhlédl a oslovil mladého chasníka v červené košili, zevlujícího ve dveřích krupařství.

„Tady na rohu přece prodává nějaký měšťan s ženskou, se svou paní?“

„Tady jich prodává,“ odpověděl na to chasník a zvysoka si Raskolnikova změřil.

„Jak se jmenuje?“

„Jak ho pokřtili, tak se jmenuje.“

„Nejsi ty taky ze Zaraje? Z kterépak jsi gubernie?“

Chasník se znova podíval na Raskolnikova.

„U nás nemáme gubernii, vašnosti, ale újezd, a předtím jezdil bratr, já seděl doma, tak nic nevím, prosím... Račte mi to velkodušně odpustit, vašnosti.“

„Co to tam je nahoře, krčma?“

„Hospoda, mají tam i kulečník, i princezny se tam najdou... Pohádka!“ Raskolnikov přešel na druhou stranu náměstí. Tam se na rohu kupil dav lidí, samých mužských. Prodral se do největší mačkanice a nahlížel lidem do tváří. Bůhvíproč měl chuť dávat se s kdekým do řeči. Ale lidé si ho nevšimli a pořád jen v hloučcích o čemsi halasili. Raskolnikov chvíli nerozhodně postál a pak se dal po chodníku doprava směrem k V-skému. Když přešel náměstí, odbočil do postranní ulice...

Už dříve často procházel tou krátkou uličkou, obloukem spojující náměstí se Sadovou. V poslední době ho to do těch míst dokonce táhlo, potuloval se po nich, když mu bylo těžko, „aby bylo ještě tíž“. Ale teď tam zašel docela bezmyšlenkovitě. A už stál před velkým domem plným krčem a jiných podniků, v nichž se dalo pojíst a popít; co chvíli z nich vybíhaly ženy oblečené „podomácku“ – prostovlasé, jen v šatech. Na dvou třech místech postávaly na chodníku v hloučku, hlavně nad vchody do suterénu, kde se dalo po dvou schůdcích seběhnout do všelijakých povedených zábavních podniků. Z jednoho se teď rozléhal hřmot a halas po celé ulici, drncela tam kytara, zněl zpěv, bylo tam tuze veselo. Před vchodem byl velký shluk žen; jedny seděly na schůdcích, jiné na chodníku, další postávaly a klábosily. Kolem

se v jízdni dráze potácel a hulákal nadávky opilý voják s cigaretou a nejspíš chtěl někam vejít, ale jak se zdálo, zapomněl kam. Jakýsi pobuda si nadával s jiným pobudou a nějaký do němoty zpitý člověk ležel natažený přes ulici. Raskolnikov se zastavil u většího hloučku žen. Hovořily sípavými hlasy, všechny měly kartounové šaty, kozinové střevíce a byly prostovlasé. Některým bylo přes čtyřicet, ale byly mezi nimi i sedmnáctileté, většina jich měla modré kruhy pod očima.

Zpěv a všechen ten hřmot a halas tam dole ho bůhvíproč přitahoval... Bylo odtud slyšet, jak za smíchu a pískotu při tenké fistulce notují bujnou písničku a při kytáře kdosi divoce tančí a vydupává podpatky takt. Raskolnikov strnule, zachmuřeně a zádumčivě poslouchal sehnutý u vchodu a zvědavě nahlížel z chodníku do síně.

*„Hošíčku hezký, mám tě moc ráda,
jen mi pořád nevalchuj záda...“*

pištěl zpěvák tenkým hlasem. Raskolnikov náhle hrozně zatoužil rozeznat, co zpívají, jako by to teď bylo pro něj to nejdůležitější.

Nemám tam zajít? napadlo ho. Toho smíchu! Protože jsou opilí. Což se taky opít?

„Nepůjdete dovnitř, milostpane?“ zeptala se ho jedna z žen dost zvucným, dosud nepřiliš ochraptělým hlasem. Byla mladá, dokonce nijak odporná – jediná z celého hloučku.

„Tys mi nějaká krasavice!“ odpověděl, když se narovnal a podíval se na ni.

Usmála se; poklona se jí náramně zamlouvala.

„Však vy jste taky moc hezkej,“ řekla.

„Ale jak hubenej!“ poznamenala basem jiná. „Snad vás akorát nepustili z nemocnice?“

„Člověk by řek generálský dcerky, ale každá má nos jak placku!“ přetrhl jim náhle řeč nějaký ochmelka v rozepjatém dlouhém kabátě, potutelně rozšklebený. „Tady je veselo!“

„Tak jdi dovnitř, když už jsi tady!“

„Taky že půjdu! To si dám!“

A šupsl dolů.

Raskolnikov vykročil dále.

„Poslyšte, milostpane!“ zavolala za ním dívka.

„Co?“

Upadla do rozpaků.

„Já s váma, milostpane, vždycinky ráda strávím pěknou chvíli, ale teď před váma nějak nemám to svědomí. Věnujte mi, kavalíre, šest kopějek na skleničku!“

Raskolnikov jí dal, kolik namátkou vytáhl: tři pětikopějky.

„Vy jste zlato, milostpane!“

„Jakpak se jmenuješ?“

„Ptejte se na Duklidu.“

„No ne, řekněte,“ ozvala se najednou jedna z hloučku a kývla hlavou k Duklidě. „Na mou duši nevím, ale takhle žebrat! Já bych se asi spíš propadla hanbou...“

Raskolnikov se na ni zvědavě otočil. Byla to poďobaná, asi třicetiletá holka plná modřin, s opuchlým horním rtem. Ta odsuzující slova říkala klidně a vážně.

Kde jenom, přemítal vzdalující se Raskolnikov, kde jenom jsem to četl, jak jeden k smrti odsouzený hodinu před smrtí říká nebo uvažuje, že kdyby musel žít někde vysoko na skále a na tak maličké plošce, že by tam nebylo víc místa než pro dvě chodidla, a kolem jen propast, moře, věčná tma, věčná samota a věčná bouře, že i kdyby tak, na té pídi země, měl stát celý život, tisíc let, celou věčnost, raději by tak žil, než teď umíral! Jen žít, žít, žít! Žít jakkoli, ale žít...! Jaká pravda! Bože, jaká pravda! Člověk je podlý! „A podlý je ten, kdo ho pro to nazývá podlým,“ dodal po chvíli.

Vešel do další ulice. Aha! Křišťálový palác! Razumichin zrovna mluvil o Křišťálovém paláci. Ale co jsem tam jenom chtěl? Ano, přečíst si to...! Zosimov říkal, že četl v novinách...

„Máte tu noviny?“ zeptal se vcházeje do dost velkého, velmi slušného hostince o několika místnostech, poměrně však prázdných. Dva nebo tři hosté pili čaj a v jedné zadní místnosti seděla zhruba čtyřčlenná společnost u šampaňského. Raskolnikov měl dojem, že mezi nimi poznává Zametova. Na dálku se to ostatně dalo těžko poznat.

Tak ať! pomyslel si.

„Pán si dá vodku, prosím?“ zeptal se číšník.

„Přines mi čaj. A sežeň mi noviny, staré, tak za posledních pět dní, dostaneš na vodku.“

„Jak ráčíte, prosím. Tady jsou dnešní. A vodku si nedáte, prosím?“

Donesl staré noviny i čaj. Raskolnikov se usadil a začal hledat: Izler – Izler – Aztékové – Aztékové – Izler – Bartola – Massimo – Aztékové – Izler... ech, hrome! A, tady jsou noticky: propadla se na schodech – občan se upil kořalkou – požár na Pískách – požár na Petrohradské – ještě jednou požár na Petrohradské – a ještě jednou požár na Petrohradské – Izler – Izler – Izler – Izler – Massimo... Aha, tady...

Konečně našel to, co hledal, a začal číst, řádky mu poskakovaly před očima, ale přesto přečetl celé „Oznámení“ a dychtivě začal hledat v dalších číslech pozdější dodatky. Ruce se mu při listování třáslly horečnou netrpělivostí. Najednou se u stolu kdosi posadil vedle něho. Podíval se – byl to Zametov, týž Zametov a nic se na něm nezměnilo: tytéž prsteny, řetízky, pěšinka v černých napomádaných vlasech, elegantní vesta, trochu ošuntělý kabát a nijak běloskvoucí košile. Byl veselý, alespoň se velmi vesele a přívětivě usmíval. Jeho snědá tvář po šampaňském trochu zrudla.

„Jak to? Kde se tu berete?“ spustil užasle a takovým tónem, jako by se znali už bůhvíjak dlouho. „A mně ještě včera říkal Razumichin, že jste doposud nepřišel k sobě. Jak je to možné? Já totiž u vás byl...“

Raskolnikov věděl, že přisedne. Odložil noviny a obrátil se k němu. Rty se mu zkřivily úsměškem a v tom úsměšku bylo možno číst jakousi novou, nervózní netrpělivost.

„Já vím, že jste u mě byl,“ odpověděl, „už jsem slyšel. Hledal jste ponožku... Víte, že Razumichin se do vás celý zbláznil, prý jste byli spolu u Lavizy Ivanovny, u té, víte, o kterou jste se tenkrát tak bral, jak jste mrkal na poručíka Petardu, a on pořád nic, vzpomínáte si? Jak jen mohl být tak nechápavý – tak jasná věc... vidíte?“

„Pane, to je bouřlivák!“

„Kdo, Petarda?“

„Ne, ten váš přítel, Razumichin...“

„Vy se ale máte, pane Zametove, na nejpříjemnější místa vstup volný! Kdopak vás to zrovna napájel šampaňským?“

„Ale to jsme si tak... připili... Jaképak napájel!“

„Honorář! Všechno k dispozici!“ Raskolnikov se dal do smíchu. „Ale to nic, dobrý hochu, to nic!“ dodal a poplácal Zametova po rameni. „Nic ve zlém, to já jen ,z kamarádství, ze špásu,‘ jak říkal ten váš natěrač, když pral Miťku, víte přece, případ té stařeny.“

„A jak to víte?“

„Já vím totiž možná víc než vy.“

„Vy jste mi divný... asi jste ještě hodně nemocný. Neměl jste chodit ven...“

„Copak, zdám se vám divný?“

„Zdáte. Co to čtete? Noviny?“

„Noviny.“

„Píšou o samých požárech.“

„Kdepak, o požáry se nezajímám.“ A záhadně se podíval na Zametova; rty mu opět zkřivil ironický úsměv. „Kdepak, o požáry ne,“ mrkl na něj. „Jen se přiznejte, milý hochu: že byste hrozně rád věděl, co jsem četl?“

„Vůbec ne, zeptal jsem se jen tak. Copak se člověk nesmí zeptat? Co to pořád máte...“

„Poslechněte, vy jste přece vzdělaný člověk, ne?“

„Mám šest tříd gymnázia,“ odpověděl s jistou důstojností Zametov.

„Šest tříd! Ach ty můj vrabečku! S pěšinkou, s prstýnky – bohatý člověk! Jak miloučkový chlapeček!“ A Raskolnikov se zakuckal nervózním smíchem Zametovovi těsně u obličeje. Zametov couvl, ale neurazil se, nýbrž ještě více podivil.

„Ne, vy jste opravdu divný!“ opakoval velmi vážně. „Mám dojem, že pořád ještě blouzníte.“

„Blouzním? Mýlíš se, vrabečku...! Tak já jsem divný? Ale zajímám vás, co? Zajímám?“

„Zajímáte.“

„Tak říkáš, co jsem to četl, co jsem to hledal? Tolik čísel jsem si dal přitáhnout! Podezřelý, co?“

„Neříkejte!“

„Máte oči na štopkách?“

„Proč na štopkách?“

„Pak vám řeknu, proč na štopkách, ale teď vám, můj milý, oznamuju... ne, raději ‚doznávám‘... Ne, to taky není to pravé: ‚vypovídám‘ a vy vyslyšíte, ano, takhle! Nuže vypovídám, že jsem četl, zajímal se... hledal... pátral...“ Raskolnikov přimhouřil oči a udělal pomlku, „pátral – a kvůli tomu jsem sem zašel – co se píše o vraždě té staré úřednice,“ řekl konečně téměř šeptem, s obličejem těsně u Zametova. Zametov na něho zíral a ani se nepohnul, ani neodvrátil tvář. A zvláště podivné se pak Zametovovi zdálo, že celou minutu mlčeli a celou tu minutu tak jeden na druhého zírali.

„A co je na tom, co jste četl?“ vybuchl užasle a netrpělivě. „Co je mi po tom? Co na tom je?“

„To, že je to tatáž stařena,“ pokračoval Raskolnikov stále šeptem, nehnuv při Zametovově výbuchu ani brvou, „tatáž stařena, o které jste začali na komisařství vyprávět, a já hned nato omdlel. Tak co, už rozumíte?“

„Co to znamená? Jaképak... rozumíte?“ odušil téměř polekaně Zametov.

Raskolnikovova strnulá a vážná tvář se v okamžiku změnila; znenadání znovu propukl v stejně nervózní smích jako předtím, jako by vůbec nebyl schopen se ovládnout. A náhle se mu úplně hmatatelně vybavil v paměti ten nedávný okamžik, kdy stál za dveřmi se sekyrou, kdy nadsakovala petlice a za dveřmi nadávali a dobývali se dovnitř, a on měl náhle tisíc chutí na ně zavolat, hádat se s nimi, vypláznout na ně jazyk, dráždit je, tropit si z nich šašky a smát se, smát a smát!

„Bud' jste se pomátl, anebo...“ řekl Zametov a zarazil se, doslova ohromený dohadem, který mu náhle bleskl hlavou.

„Anebo? Jaké ‚anebo‘? Tak co? Jen to povězte!“

„Ale nic!“ odmítal popuzeně Zametov. „To všechno je nesmysl!“

Oba se odmlčeli. Raskolnikov po nenadálém křečovitém záchvatu smíchu náhle zvážněl a zesmutněl. Položil lokty na stůl a podepřel si hlavu. Zdálo se, že na Zametova docela zapomněl. Mlčení trvalo dost dlouho.

„Pročpak nepijete čaj? Budete ho mít úplně studený,“ řekl Zametov.

„Co? Aha! Čaj...? Ať...“ Raskolnikov upil ze sklenice, vložil do úst sousto chleba, a náhle jako by se při pohledu na Zametova na všechno upamatoval a procítl ze strnulosti: na jeho tváři se okamžitě objevil předchozí ironický výraz. Upíjel dál čaj.

„Zločinnost se teď hodně rozmohla,“ řekl Zametov. „Zrovna nedávno jsem četl v Moskevském věstníku, že v Moskvě pochytili celou bandu penězokazů. Byl to celý spolek. Padělali bankovky.“

„Ale to už je staré! To jsem četl už před měsícem,“ odpověděl klidně Raskolnikov. „Tak to jsou podle vás zločinci?“ dodal s úsměškem.

„A podle vás ne?“

„To? To jsou děti, zajíci, žádní zločinci! Na půl stovky lidí se spolčí na takovouhle práci! Copak je to možné? I tři by úplně stačili, i tak by musel jeden druhému věřit víc než sobě! Stačí přece, aby se je-

den v opilství nějak uřekl, a všechno je v pekle! Zajíci! Najmou si nespolehlivé lidi, aby jim bankovky rozměňovali v bankách: takovouhle práci svěřit někomu, koho vidím poprvé v životě? Ale dejme tomu, že by se to i těm zajíciům povedlo, dejme tomu, že by si každý vyměnil milion! Ale co pak? Celý život? Celý život až do smrti mají jeden druhého v hrsti! To se radši oběsit! Ale tihle ani nedokázali ty peníze udat: dostal v bance pět tisíc a rozklepaly se mu ruce. Čtyři tisíce si přepočítal, ale pátý vzal bez počítání, pro krásné oči, jen aby už je měl v kapse a byl odtud. A právě tím vzbudil podezření. Kvůli jednomu hlupákovi všechno prasklo! Copak se to takhle dá dělat?”

„Říkáte, že se mu rozklepaly ruce?“ navázal Zametov. „Proč ne, to je docela možné. O tom prosím ani trošku nepochybuji, že je to možné. Někdy člověk nevydrží.“

„Takovouhle věc?“

„A vy byste snad vydržel? Já ne, já bych nevydržel. Za sto rublů odměny podstoupit tak hroznou zkoušku! Jít s falešnou bankovkou – a kam! – do banky, kde jsou na to machři, ne, to bych ztratil hlavu. Vy ne?“

Raskolnikov měl náhle opět tisíc chutí „vypláznout jazyk“. Co chvíli ho zamrazilo v zádech.

„Já bych na to šel jinak,“ začal zeširoka. „Já bych měnil takhle: přepočítal bych první tisíc asi čtyřikrát ze všech konců, pečlivě bych prohlédl každou bankovku a pak bych se pustil do druhého, začal bych ho přepočítávat, asi tak v polovině bych přestal a vytáhl bych nějakou padesátirublovku a prohlížel bych ji proti světlu, pak bych ji obrátil a znova prohlížel proti světlu, jestli není falešná. Já mám totiž strach, jedna má příbuzná onehdy takhle přišla o pětadvacet rublů, a vyprávěl bych celou historii. A než bych se pustil do přepočítávání třetího tisíce – ne, dovolte, mám dojem, že jsem v tom druhém tisíci chybně spočítal sedmou stovku, nejsem si jistý, a nechal bych třetí a začal bych znova přepočítávat druhý – a tak celých pět tisíc a nakonec bych ještě vytáhl z pátého a z druhého

po bankovce a znova s nimi proti světlu a znova pochybovačně ,vyměňte mi je, prosím, pokladník by ze mne div nezešedivěl a už by si lámal hlavu, jak by se mě zbavil! Konečně bych skončil a odcházel, dveře už bych otevřel – ale ne, promiňte, ještě jednou bych se vrátil s nějakým dotazem, s prosbou o nějakou informaci – takhle tedy!“

„Brr, vedete tak hrozné řeči!“ otrásl se smíchem Zametov. „Jenže jsou to jen řeči, ale ve skutečnosti byste asi klopýtl. To já si myslím, že nejen já nebo vy, nýbrž i protřelý, troufalý člověk za sebe při tomhle nemůže ručit. Pro příklad nemusíme chodit daleko: tady v naší čtvrti byla zavražděna stařena. A řekl byste, že to byl nějaký troufalec, když za bílého dne vsadil všechno na jednu kartu a jen zázrakem se zachránil, a přece i jemu se rozklepaly ruce: loupit už nedokázal, nevydržel; z vyšetřování to vyplývá...“

Raskolnikova se to skoro dotklo.

„Vyplývá! Ale zkuste ho chytit!“ popíchl škodolibě.

„Buďte bez starosti, však ho chytí.“

„Kdo? Vy? Vy že ho chytíte? Spíš se zchvátíte! Pro vás je přece rozhodující, kolik kdo utrácí nebo neutrácí. Neměl ani vindru, a najednou začíná rozhazovat – tak je to určitě on! Tímhle vás napálí i takovéhle děcko, jestli se mu zachce!“

„To je právě to, že tak to dělá každý,“ odpověděl Zametov. „Zločin provede chytře, dá v sázku život, ale pak hned do hospody, a už se chytil. Právě při tom, když si vyhazují z kopýtko, je obyčejně dostanou. To víte, všichni nejsou takoví filutové jako vy. Vy byste samozřejmě do hospody nešel?“ Raskolnikov svraštil čelo a upřeně se na Zametova podíval.

„Zdá se, že jste tomu přišel na chuť a rád byste slyšel i to, jak bych si v tomhle případě počínal já?“ zeptal se s nelibostí.

„Ano, to bych rád,“ odpověděl Zametov pevně a vážně. Jeho tón i oči byly nyní až příliš vážné.

„Velmi rád?“

„Velmi.“

„Dobře. Tak tedy poslyšte, jak bych si počínal já,“ začal Raskolnikov a náhle se znovu naklonil až k Zametovově tváři a znovu se na něho upřeně díval a šeptal, až z toho Zametova mrazilo. „Já bych to provedl takhle: vzal bych peníze a věci, a jakmile bych odtud odešel, nikde bych se nezastavoval a šel bych na nějaké odlehlé místo, kde jsou jen ohrady a kde skoro nikdo nechodí – mezi nějaké zahrady nebo tak. A ještě dříve bych si na tom dvoře vyhlédl nějaký kámen tak patnáct dvacet kilo těžký, ležící tam někde v koutě u ohrady možná od té doby, co stavěli dům, zvedl bych ten kámen – pod ním by byla jistě prohlubeň – a do té prohlubně bych uložil všechny ty věci a peníze. A zas bych kámen překlopil, stejně jak ležel předtím, přišlápl bych ho nohou a šel bych pryč. A rok, dva roky bych z toho nic nebral, tři roky bych nic nebral – a hledejte si! Zem se po něm slehla!“

„Vy jste šílený!“ řekl Zametov také bůhvíproč skoro šeptem a náhle se mimoděk od Raskolnikova odvrátil. Raskolnikovovi zablýsklo v očích, zesinal, horní ret se mu křečovitě roztáhl. Nachýlil se k Zametovovi jak mohl nejbliž a chvíli jen nezvučně pohyboval rty; věděl, co dělá, ale nemohl se přemoci. Strašné slovo mu poskakovalo na rtech jako tehdy petlice na dveřích, v nejbližší chvíli mohlo vyskočit, stačilo je pustit, stačilo je vyslovit! „A co když jsem tu bábu a Lizavetu zavraždil já?“ zeptal se a vtom se vzpamatoval.

Zametov se na něj vyjeveně podíval a zbělel jako křída. Křečovitě se zašklebil.

„To přece není možné!“ vypravil ze sebe sotva slyšitelně. Raskolnikov se na něj vztekle podíval:

„Ale že jste tomu věřil, jen se přiznejte! Věřil? Vidíte?“

„Vůbec ne! Ted' tomu věřím míň než kdykoliv!“ řekl chvatně Zametov.

„Konečně se chytil! Ptáček sedl na vějičku! To znamená, že předtím jste věřil, když ted' ,věříte míň než kdykoliv?‘“

„Ne, vůbec ne!“ vykřikl zřejmě zmatený Zametov. „Tak vy jste mi naháněl strach jenom proto, abyste mě dostal, kam jste chtěl?“

„Tedy nevěříte? Tak o čem jste to tehdy začali mluvit, když jsem odešel z kanceláře? A proč mě poručík Petarda vyslýchal, když jsem přišel k sobě? Hej ty!“ zavolal na sklepníka a už vstával a bral čepici. „Kolik platím?“

„Dělá to třicet kopějek, prosím,“ přiběhl sklepník.

„Nech si ještě dvacet na vodku. Koukněte, těch peněz!“ natáhl k Zametovovi chvějící se ruku s bankovkami. „Zelené, modré, pětadvacet rublů! Kde se u mě vzaly? A kde se vzaly tyhle nové šaty? Víte přece, že jsem neměl ani vindru! Jistě už jste vyslýchali mou bytnou... Ale tak dost! *Assez causé!*³ Na shledanou... a pokud možno příjemnější!“

Odcházel a celý se trásl divokou hysterií, v níž však byla i nevyšlovná slast, ale vcelku byl zachmuřený a strašně unavený. Rysy měl ztrhané jako po záchvatu. Jeho únava se rychle zvětšovala. Jeho síly se teď probouzely a vznikaly náhle po prvním dráždivém podnětu, a stejně rychle slábly podle toho, jak slábl podnět.

Zametov však ještě dlouho seděl a přemítal. Raskolnikov bezděčně postavil na hlavu celý jeho dosavadní názor o jisté věci a s konečnou platností ho přesvědčil.

„Ilja Petrovič je hlupák!“ rozhodl s jistotou.

Sotva Raskolnikov otevřel venkovní dveře, srazil se v nich s vcházejícím Razumichinem. Uviděli se teprve na krok od sebe a div se nesrazili hlavami. Okamžik si jeden druhého měřili. Razumichin byl nesmírně překvapený, ale náhle mu hrozivě zablýsklo v očích nepředstíraným hněvem.

„Tak tady tě máme!“ rozkřikl se na celé kolo. „Z postele nám upláchl! A já ho hledal i pod divanem! Až na půdě jsme byli! Nastasju jsem kvůli tobě div neztloukl... A zatím jsi tady! Rod'ko! Co to znamená? Vysyp pravdu! Přiznej se! Slyšíš?“

„Co to znamená? Že už vás všech mám po krk a že chci být sám!“ odpověděl klidně Raskolnikov.

3 Dost těch řečí!

„Sám? Když ještě nemůžeš chodit, když jsi ještě bílý jako křída a sotva popadáš dech? Hlupáku...! Cos dělal v Křišťálovém paláci? Okamžitě se přiznej!“

„Pust!“ řekl Raskolnikov a chtěl kolem něho projít. To už Razumichina opravdu vyvedlo z míry – popadl Raskolnikova za rameno.

„Pust? Ty se mi opovažuješ říct ‚pust‘? Víš ty vůbec, co s tebou provedu? Chytím tě, svážu tě do kozelce, odnesu tě pod paží domů a zavřu tě tam!“

„Poslyš, Razumichine,“ začal tiše a navenek úplně klidně Raskolnikov, „copak nevidíš, že nestojím o tvé dobrodiní? Copak ti dělá dobře prokazovat dobrodiní někomu, kdo... ti na to kašle? Někomu, kdo to koneckonců skutečně těžce snáší? Pročpak jsi ke mně vlastně přišel, když jsem se rozstonal? Co kdybych byl strašně rád umřel? Řekl jsem ti snad dnes málo srozumitelně, že mě trápíš a že tě... mám po krk? Opravdu ti dělá dobře, když někoho můžeš trápit? Ujišťuju tě, že takhle vážně bráníš mému uzdravení, protože mě to bez přestání rozčiluje. I ten Zosimov přece prve odešel, aby mě nerozčiloval! Tak mě, proboha, nech na pokoji i ty! A konečně, jakým právem chceš omezovat mou osobní svobodu? Copak ani to, jak teď s tebou mluvím, tě nepřesvědčí, že jsem úplně při smyslech? Čím, čím jen, prozrad' mi, tě mohu konečně oblomit, abys mě přestal obtěžovat a nechal si svoje dobrodiní? Atsi jsem nevděčný, atsi jsem podlý, jen mě všichni nechte na pokoji, nechte mě, proboha, na pokoji! Nechte! Nechte!“

Začal klidně, už napřed vychutnáváje všechen jed, který se chystal vylít, ale končil rozlíceně a zajímavě jako nedávno s Lužinem.

Razumichin chvíli nerozhodně stál a pak pustil jeho ruku.

„Tak si jdi třeba k čertu!“ řekl tiše a skoro zamyšleně. „Počkej!“ vyjel si náhle na Raskolnikova, který už vykročil pryč. „Něco ti řeknu! Abys věděl, tak vy všichni, všichni do jednoho, jste jen taková tluchubová a fanfaróni! Sotva se vás chytí nějaká bolístka, hned se s ní pipláte jak slepice s vejcem! I v tomhle vykrádáte cizí autority!“

Ani stín samostatného života ve vás není! Jste celí z vosku a místo krve máte syrovátku! Nikomu z vás nevěřím ani slovo! Pro vás je ve všem a vždy nejdůležitější, abyste se nepodobali člověku! Počkej!“ obořil se na Raskolnikova ještě vztekleji, když si všiml, že už zas chce jít. „Vyslechni mě do konce! Jak víš, zasvěcuju dneska svůj nový byt, možná že hosti už se sešli, ale zaskočil jsem tam a nechal jsem tam strýce, aby je bavil. A kdybys nebyl hlupák, ubohý, do nebe volající hlupák, kdybys nebyl překlad z cizího jazyka... víš, Rodo, já uznávám tvůj rozum, ale jsi hlupák! Prostě, Rodo, kdybys nebyl hlupák, poseděl bys dnes večer raději u mě, než abys nadarmo ničil podrážky. Z postele už jsi utekl, tak se nedá nic dělat! Srazil bych ti dohromady báječná křesla – od bytných... Čajíček, společnost... A když ne, uložím tě na pohovce a pobudeš mezi námi stejně... Zosimov tam bude taky. Tak co, přijdeš?“

„Ne.“

„Nesmysl!“ vykřikl popuzeně Razumichin. „Jak to můžeš vědět? Copak za sebe můžeš ručit? A vůbec, o těchhle věcech nemáš pojem... Já už se takhle zříkal lidí aspoň tisíckrát, a zas jsem přilezl zpátky... Člověk se zastydí a vrátí se! Tak nezapomeň, Počinkovův dům, druhé poschodí!“

„Vy takhle nakonec ještě někomu dovolíte, aby vás bil, pane Razumichine, tak vám dělá dobře prokazovat dobrodiní.“

„Koho! Mě? Za pouhý úmysl každému urazím nos! Tak Počinkovův dům, číslo čtyřicet sedm, byt úředníka Babuškina...“

„Nepřijdu, Razumichine!“ Raskolnikov se otočil a zase odcházel.

„Vsadím se, že přijdeš!“ houkl za ním Razumichin. „Jinak jsi... jinak tě nechci znát! Hej, počkej! Je tam Zametov?“

„Je.“

„Viděls ho?“

„Viděl.“

„Mluvili jste spolu?“

„Mluvili.“

„O čem? No, spánembohem, tak si to nech! Počinkovův dům čtyřicet sedm, Babuškin, nezapomeň!“

Raskolnikov došel k Sadové a zmizel za rohem. Razumichin se za ním zamyšleně díval, ale pak mávl rukou a vešel do domu. V půli schodiště se však zastavil.

„K čertu!“ uvažoval dál skoro nahlas. „Mluví rozumně, ale nějak... Jsem to taky kus hlupáka! Copak pomatení nemluvívají rozumně? A právě toho se Zosimov, myslím, nejvíc bojí!“ Zatukal si prstem na čelo. „Ale co když... copak ho teď smím nechat samotného? Třeba se půjde utopit... To jsem to vyved! Takhle to nejde.“ A rozběhl se za Raskolnikovem, ale už po něm nebylo památky. Odplivl si a ráznými kroky pospíchal zpátky do Křišťálového paláce, aby se rychle vyptal Zametova.

Raskolnikov došel rovnou na -ský most, zastavil se uprostřed u zábradlí, opřel se oběma lokty a zahleděl se na řeku. Po rozloučení s Razumichinem na něj padla taková slabost, že se tam sotva dovlekl. Nejraději by si byl někde sedl nebo lehl, někde přímo na ulici. Skloněn nad vodu, bezděčně se díval na poslední růžové odlesky zapadajícího slunce, na temnou hradbu domů v houstnoucím šeru, na nějaké vzdálené okno kdesi v mansardě na levém nábřeží, které vzplanulo jasným plamenem od posledních paprsků, jak se do něj na okamžik opřely, na černající vodu průplavu, a zdálo se, že pohled na vodu ho něčím poutá. Nakonec se mu před očima roztančily rudé kruhy, domy začaly poskakovat, chodci, nábřeží i kočáry – všechno kolem začalo kroužit a tančit. Náhle sebou trhl, uchráněný před novými mdlobami podivným a hrůzným výjevem. Ucítil, že se napravo blízko něho kdosi zastavil. Podíval se a spatřil vysokou ženu s šátkem na hlavě, se žlutým, úzkým vyzáblým obličejem a zarudlýma vpadlýma očima. Dívala se přímo na něho, ale zřejmě nic neviděla a nikoho nevnímala. Pojednou se opřela pravým loktem o zábradlí, zvedla pravou nohu a přehodila ji přes mřížku, pak levou a vrhla se do průplavu. Kalná voda se rozevřela, na okamžik pohltila svou oběť,

ale za chvíli tonoucí tělo vyplulo na hladinu a bylo pomalu unášeno proudem, s ponořenýma nohama a hlavou, zády nahoru, s ohrnutou sukni, která se nadmula nad vodou jako polštář.

„Topí se! Topí se!“ ozývalo se kolem množství hlasů, lidé se sbíhali, obě nábřeží se zpestřila diváky, na mostě se kolem Raskolnikova shlukl dav a tísnil ho a tlačil se na něho zezadu.

„Lidičky, to je naše Afrosiňjuška!“ ozvalo se někde nablízku ženské bédování. „Lidičky, zachraňte ji! Lidi dobří, vytáhněte ji!“

„Lod'ku! Lod'ku!“ volali v davu.

Ale lod'ky už nebylo třeba, po schůdcích k průplavu seběhl strážník, rychle shodil plášť a boty a skočil do vody. Neměl mnoho práce – tonoucí byla unášena proudem dva kroky od schůdků, chytil ji pravou rukou za šaty, levou se šťastně přidržel tyče, kterou mu podal jeho druh, a tonoucí byla rychle vytažena. Položili ji na žulové desky schodiště. Brzy se vzpamatovala, pozvedla se, posadila, začala kýchat, odfrkovat a nesmyslně si otírala promáčené šaty rukama. Nemluvila.

„Opila se namol, lidičky, namol,“ hořekoval týž ženský hlas teď už vedle Afrosiňjušky. „Onehdá se zas věšela, odřízli jsme ji. Ted'ka jdu do krámu a nechám u ní holku, aby ji hlídala – a neštěstí hotový! Je městská, milej pane, zdejší, bydlí hned vedle, druhej dům od kraje, tudle...“

Lidé se rozcházeli, strážníci se ještě obírali zachráněnou, kdosi hlasitě připomenul policejní komisařství... Raskolnikov přihlížel s podivně lhostejným a netečným pocitem. Pocítil hnus. „Ne, to je odporné... voda... kdepak,“ bručel si pro sebe. „Nic se nestane,“ dodal, „nač čekat...“ Co je to komisařství... A proč není Zametov na komisařství? Do deseti přece úřadují... Otočil se k zábradlí zády a rozhlédl se.

„Ale co! Tak dobře!“ rozhodl se rázně a zamířil z mostu směrem ke komisařství. V srdci cítil prázdnotu. Nechtěl na nic myslet. Dokonce i úzkost pominula, tatam byla energie, s níž nedávno vyšel

z domova rozhodnut „se vším skoncovat“! Vystřídala ji naprostá apatie.

Nu, i to je východisko! přemítal, kráčeje pomalu a zemdeně po ná-
břeží průplavu. Přece jen skončím z vlastní vůle... Ale je to skutečně
východisko? Na ničem nezáleží! Aspoň kousíček prostoru budu mít,
haha! Přesto je to divný konec! Skutečně konec? Povím jim to, nebo
nepovím? Ztraceně...! Jsem pořádně uondaný, takhle si hned teď
někde sednout nebo lehnout! Největší hanba je, že je to tak hloupé.
Ale na to taky kašlu. Brr, jaké hlouposti mi to lezou do hlavy.

Aby se dostal na komisařství, musel jít rovně a pak druhou ulicí
doleva, bylo to pár kroků. Ale už na prvním nároží se zastavil, chvíli
uvažoval a pak odbočil do ulice a šel oklikou, přes dvě ulice, možná
bez určitého cíle, možná však i proto, aby ještě oddálil rozhodnou
chvíli a získal čas. Šel a hleděl do země. A najednou, jako by mu
někdo něco pošeptal, zvedl hlavu a zjistil, že stojí právě před *tím*
domem, zrovna před vraty. Od toho večera tu nebyl ani tudy nešel.

Neodolatelně a nevysvětlitelně ho to táhlo dál. Vešel do domu,
prošel průjezdem, odbočil na první schodiště vpravo a pustil se
po známých schodech do třetího poschodí. Úzké příkré schodiště
bylo velmi tmavé. Zastavoval se na každém odpočívadle a zvědavě
se rozhlížel. V mezaninu byl v okně vysazen rám. To tehdy nebylo,
pomyslel si. A už míjel i byt v prvním poschodí, kde pracovali Niko-
laška s Mit'kou. Zamčeno. Dveře jsou čerstvě natřené, čeká se asi
na nájemníky. Pak druhé poschodí... a třetí... Tady je to! Zarazil se:
dveře do bytu byly dokořán, uvnitř byli lidé, ozývaly se odtud hla-
sy, toho se ovšem nenadál. Po krátkém zaváhání vyšel po několika
zbývajících schodech a vešel do dveří.

Také tento byt byl znovu zařizován, pracovalo se v něm, Raskolni-
kova to téměř udivilo. Bůhvíproč si představoval, že všechno najde
tak, jak to zanechal, snad že i mrtvolý budou stejně ležet na podlaze.
A zatím holé zdi, všechen nábytek pryč, bylo to podivné! Šel dál
a sedl si na okno.

Byli tam dva dělníci, oba mladí, jeden starší a druhý o mnoho mladší. Lepili na zdi nové bílé tapety s fialovými kvítky místo starých odraných a ušpiněných žlutých. Raskolnikov to bůhvíproč nesmírně rozladilo, díval se na ty nové tapety nevraživě, jako by mu bylo líto, že se tady všechno změnilo.

Dělníci se zřejmě zdrželi a teď rychle svinovali papír a chystali se k odchodu. Raskolnikovova příchodu si téměř nevšimli. Byli zabrání do své rozmluvy. Raskolnikov zkřížil ruce na prsou a poslouchal.

„Tak ta jistá ti ke mně ráno přijde,“ vykládal starší mladšímu, „brzičko poránu a náramně vyfintěná! A já jí, copak mají znamenat tyhlety kudrlinky, copak mají znamenat tyhlety serepetičky? Já prý vám ode dneška, Tite Vasiljiči, chci být ouplně po vůli. Tak takhle teda! A byla ti vyfintěná, ouplnej žurnál!“

„Co je to žurnál, strejdo?“ optal se mladší. Zřejmě se u „strejdy“ poučoval.

„Žurnál, to máš, kamaráde, takový barevný vobrázky, co sem každou sobotu přicházejí z ciziny poštou zdejšími krejčím, jak se má člověk volíkat, jak mužského, tak i ženského pohlaví. Tam je to namalovaný, víš? Mužský malujou ponejvíc v kabátech, ale pro ženský tam máš, kamaráde, takový mustříky, že bys to do smrti nezaplatil!“

„Co všechno v tomhleto Pitěru není!“ vykřikl nadšeně mladší. „Mimo tátu a mámu všechno!“

„Pravdaže, kamaráde, mimo tohleto tady máš všechno,“ potvrdil rozšafně starší.

Raskolnikov vstal a vešel do druhé místnosti, kde předtím byla truhla, postel a prádelník; bez nábytku mu pokoj připadal hrozně malý. Tapety byly ještě staré, v koutě bylo jasně patrné místo, kde stála skříň s ikonami. Obhlédl místnost a vrátil se na své okno. Starší dělník ho poočku pozoroval.

„Co si přejete, prosím?“ obrátil se k němu náhle.

Raskolnikov, místo aby odpověděl, vstal, vyšel na chodbu a zatáhl za zvonek. Zvonek byl stejný, byl to stejný plechový zvuk!

Zatáhl podruhé a potřetí; zaposlouchával se do těch zvuků a rozpo-
mínal se. Stále jasněji a živěji se mu vybavoval ten tehdejší trýznivě
děsný, ohavný stav, při každém cinknutí se otrásl a pocítoval stále
pronikavější slast.

„No tak, co tady chcete? Co jste zač?“ rozkřikl se na něj dělník
a vyšel za ním. Raskolnikov vešel zpátky do dveří.

„Chci ten byt najmout,“ řekl, „prohlížím si ho.“

„Kvartýry se v noci nenajímají. A mimoto musíte přijít s do-
movníkem.“

„Podlaha je vydrhnutá. Bude se natírat?“ pokračoval Raskolni-
kov. „Krev už tu není?“

„Jaká krev?“

„Ale zavraždili tady jednu bábu a její sestru. Byla tu celá louže.“

„Tak co jste vlastně zač?“ vyjel si na něj zneklidněný dělník.

„Já?“

„Vy!“

„Ty bys to rád věděl...? Pojd' se mnou na komisařství, tam ti to
povím.“

Dělníci se na něho užasle dívali. „My už musíme jít, prosím.
Opozдили jsme se. Jdeme, Aljoško. Musíme zavřít,“ řekl starší.

„Tak tedy půjdem,“ odpověděl lhostejně Raskolnikov a pomalu
před nimi sestupoval ze schodů. „Hej, domovníku!“ zavolal, když
scházel do průjezdu.

Ve vchodu do domu zevlovalo několik lidí na chodce v ulici: oba
domovníci, ženská, nájemník v županu a několik dalších. Raskolni-
kov zamířil rovnou k nim.

„Co si přejete?“ ozval se jeden z domovníků.

„Nebyl jste na komisařství?“

„Zrovna před chvílí. Co si přejete?“

„Jsou tam ještě?“

„Jsou.“

„Zástupce taky?“

„Byl tam. Co chcete?“

Raskolnikov neodpověděl a zamyšleně zůstal stát.

„Byl si prohlídnout kvartýr,“ došel k nim starší dělník.

„Jaký kvartýr?“

„Co v něm děláme. Proč prý jste umyli tu krev? Tady prý se stala vražda a já si to přišel najmout. I za zvonek si zatahal, div ho neutrh. Pojd'te prý se mnou na komisařství, tam vám to povím. Votravuje.“

Domovník si Raskolnikova nechápavě a zamračeně prohlížel.

„Co jste vlastně zač?“ osopil se.

„Rodion Romanyč Raskolnikov, bývalý student, a bydlím v Šiljově domě v příčné ulici kousek odtud, v bytě číslo čtrnáct. Můžeš se zeptat domovníka... Zná mě.“ Raskolnikov to řekl nějak nedbale a nepřítomně, aniž stočil pohled upřený na zšeřelou ulici.

„A copak jste hledal v tom kvartýru?“

„Byl jsem se tam podívat.“

„Na co?“

„Což takhle odvést ho na komisařství?“ vmísil se náhle nájemník a hned se odmlčel.

Raskolnikov po něm stočil přes rameno oči, bedlivě si ho prohlédl a řekl stejně tlumeně a lenivě: „Tak jdeme!“

„Taky že ano!“ dodal si odvahy nájemník. „Pročpak o *tom* začínal, copak má za lubem, co?“

„Čert ví, snad je vopilej,“ zabručel dělník.

„Tak co chcete?“ začínal už se vážně zlobit domovník. „Proč otravujete?“

„Máš strach jít na komisařství?“ uškříbl se Raskolnikov.

„Jakýpak strach? Proč otravuješ?“

„Prevíte!“ vykřikla ženská.

„Co se s ním budem bavit,“ rozzlobil se druhý domovník, obrovitý chlapík v rozepjatém dlouhém kabátě, s klíči u pasu. „Táhni, prevíte... Ať už jsi pryč!“

Popadl ho za rameno a vystrčil ven na ulici. Raskolnikov klopýtl, ale neupadl, vzpřímil se, beze slova všesky obhlédl a šel dále.

„Divnej chlap,“ ozval se dělník.

„Dneska jsou lidi divný,“ řekla žena.

„Měli jsme s ním přece jen na to komisařství,“ dodal nájemník.

„Radši si s ním nic nezačínat,“ namítl velký domovník. „Takovej prevít! Známe to, samo se to nastrkuje, ale jak si s takovým něco začneš, už se nevykroutíš... To je stará vesta!“

Mám jít, nebo nemám? přemítal Raskolnikov, když se zastavil na rohu v jízdni dráze a rozhlížel se, jako by čekal, že to rozhodne někdo za něj. Ale nikde nic; všecko bylo cizí a mrtvé jako kameny pod jeho nohama, mrtvé jen pro něho, pro něho jediného... Vtom rozeznal v dálce, dobrých dvě stě kroků odtud, někde na konci ulice v houstnoucím šeru sběh lidí, hlasy, výkřiky... Lidé se tísnili kolem jakéhosi kočáru... Uprostřed ulice zablikalo světlo. Co se stalo? Raskolnikov zahnul doprava a zamířil k davu. Chytil se opravdu všeho a chladně se ušklíbl, když si to uvědomil, protože už se přece pevně rozhodl, že půjde na komisařství, a bezpečně věděl, že ještě teď se vším skoncuje.

Uprostřed ulice stál elegantní panský lehký kočár s párem bujných šedých koní; v kočáru nikdo neseseděl, kočí slezl z kozlíku a přešlapoval vedle; koně někdo držel za uzdy. Okolo se tlačilo mnoho lidí, docela vpředu strážníci. Jeden držel rozsvícenou lucernu a sehnutý svítil na cosi na dlažbě, pod koly. Kolem bylo plno hovoru, zděšených výkřiků; kočí jako popletený občas opakoval:

„Takové neštěstí! Panebože, takové neštěstí!“

Raskolnikov se s námahou protlačil kupředu a konečně spatřil předmět toho sběhu a zájmu. Na zemi bezvládně ležel muž sražený koňmi, zřejmě velmi nuzně oblečený, ale v „lepších“ šatech, celý zkrvavený. Krev mu tekla z hlavy a stékala po tváři, obličej měl potlučený, odřený a zohavený. Bylo vidět, že zranění je vážné.

„Lidičky!“ bědoval kočí. „Člověk se nedohlídá! Neřek bych, kdybych jel tryskem nebo na něj nekřičel, ale já nepospíchal, jel jsem polehounku. To mi všichni můžete dosvědčit. Ožrala jehlu nenavleče, to se ví...! Vidím ho, jak jde přes ulici, motá se, div sebou nepraští, tak zařvu jednou, dvakrát i potřetí, strhnu koně, ale on se jim svalil rovnou pod kopyta! Kdoví, jestli ne schválně, nebo měl tolik v hlavě... Koně jsou mladý a lekavý, začali vyhazovat, on vykřik, oni začali jančit ještě víc – a neštěstí bylo hotový“

„Bylo to tak!“ ozvalo se z davu něčí svědectví.

„Křičel, to je pravda, třikrát na něj zavolal,“ přidal se druhý.

„Akorát třikrát, všichni to slyšeli!“ vykřikl další.

Kočí ostatně nebyl příliš skleslý a vyděšený. Bylo zřejmé, že kočár patří bohatému a vlivnému majiteli, který někde čeká, až pro něj přijede; strážníci se ovšem horlivě snažili, aby tuto závadu napravili. Bylo třeba dopravit přejetého do jeho obvodu a do nemocnice. Nikdo ho však neznal.

Raskolnikov se zatím protlačil a nahnul ještě blíže. Světlo lucer-ny náhle jasně ozářilo nešťastníkovu tvář; Raskolnikov ji poznal.

„Já ho znám, já ho znám!“ vykřikl a prodral se až dopředu. „To je úředník na penzi, titulární rada Marmeladov! Bydlí nedaleko v Kozelově domě... Rychle doktora! Zaplatím, podívejte!“ Vytáhl z kapsy peníze a ukázal je strážníkovi. Byl nesmírně rozčilený.

Strážníci byli spokojeni, že zjistili totožnost přejetého. Raskolnikov udal i své jméno a bydliště a úpěnlivě, jako by šlo o jeho vlastního otce, je přesvědčoval, že mají bezvědomého Marmeladova co nejrychleji dopravit do jeho bytu.

„Je to tady ob tři domy,“ přimlouval se, „dům Němce Kozela, toho boháče... Šel asi opilý domů. Znáám ho... Propadl pití... Má tam rodinu, ženu, děti, a ještě jednu dceru. Bůhvíjak dlouho by ho táhli do nemocnice, a tady mají tuším doktora v domě! Zaplatím, všechno zaplatím... Bude mít přece jen lepší ošetření a rychlou pomoc, než s ním dojedou do nemocnice, tak třeba umře...“

Nenápadně už dokonce něco podstrčil; věc byla ostatně jasná a zákonná, lékařská pomoc byla v tomto případě rozhodně rychlejší. S pomocí ochotných lidí přejetého zvedli a odnášeli. Ke Kozelovu domu bylo asi třicet kroků. Raskolnikov šel vzadu, šetrně podpíral Marmeladovovi hlavu a ukazoval cestu.

„Sem, sem! Po schodech ho musíte nést, aby měl hlavu nahoře, otočte se... tak! Zaplatím vám, budu vám vděčný,“ drmolil.

Katěrina Ivanovna jako v každé volné chvíli přecházela z jednoho konce maličké světnice na druhý, od okna ke kamnům a nazpátek, ruce pevně zkřížené na prsou, a mezi kašlem rozmlouvala sama se sebou. V poslední době mluvívala stále častěji ke své nejstarší dcerce, desítileté Poljence, která sice ještě mnohé nechápala, zato však dobře věděla, že ji matka potřebuje, a proto na ni bez přestání upírala své velké rozumné oči a všemožně se snažila vypadat chytře. Teď svlékala a ukládala ke spaní malého bratříčka, který od rána churavěl. Hošík čekal, až mu převlékne košilku, kterou bylo

třeba ještě v noci vyprat, a seděl na židli tiše jako pěna, s vážným výrazem, rovně a bez hnutí, nožky spojené, vystrčené dopředu patami, špičky od sebe. S našpulenými rtíky a vykulenýma očima, bez nejmenšího hnutí, navlas tak, jak asi sedí všechny rozumné děti, když je před spaním převlékají, poslouchal, co si povídají maminka a sestřička. Ještě menší děvčátko v nejnuznějších hadrech stálo u zástěny a čekalo, až na ně přijde řada.

Dveře na schody byly otevřené, aby se aspoň trochu rozptylovala klubka tabákového dýmu, který tam vnikal z ostatních místností a co chvíli dráždil nebohou souchotinářku k dlouhým trýznivým záchvatům kašle. Zdálo se, že Katěrina Ivanovna za ten týden ještě více zhubla a rudé skvrny na jejích tvářích planuly ještě nápadněji než předtím.

„To bys nevěřila, Poljenko, ty nemáš zdání,“ mluvila a přecházela po světnici, „jak vesele a dobře jsme si žili u tatíčka a jak mi tenhle opilec zničil život a ještě vám ho všem zničí! Tatíček měl v úřadě hodnost plukovníka, málem už byl gubernátorem. Měl k tomu jen krůček, všichni za ním jezdili a říkali: ‚My už vás, Ivane Michajlyči, pokládáme za našeho gubernátora.‘ Když jsem... eh! Když jsem... eheheh... Zatracený život!“ zaúpěla, vyplivla chrchel a chytla se za prsa. „Když jsem... eh, když mě na posledním plese... u maršálka... uviděla kněžna Bezzemelná, ta, co mi pak žehnala, když jsem si brala tvého tatínka, Poljo, hned se vyptávala: ‚Není tohle ta milá dívka, co tančila při závěrečné slavnosti s šálem?‘... Tu díru musíš zašít; proč nevezmeš jehlu a hned to nespraviš, jak tě to učím, zítra to... eh! zítra... eheheh...! roztrhá ješ-tě víc!“ vyrazila s námahou... „Tenkrát zrovna přijel z Petrohradu kammerjunker kníže Ščegolskoj... tancoval se mnou mazurku a hned druhý den chtěl přijet požádat o mou ruku, ale já jsem se mu sama zdvořile poděkovala a řekla jsem, že moje srdce dávno patří jinému. Ten jiný byl tvůj otec, Poljo; tatíček se hrozně zlobil... Tak co, je už voda připravená? Dej sem tu košilku, a co punčošky...? Lído,“ obrátila se k maličké, „tu

jednu noc to nějak vydržíš bez košilky... a punčošky sem dej taky... Vyperu to při jednom... Kde zas ten obejda vězí, ožrala jeden! Košili ucoural jako nějaký hadr, rozedral ji na cucky... Vezmu to všechno najednou, abych se s tím nemusela trápit dvě noci za sebou! Můj ty bože! Eheheh! Už zas! Co je to?“ vykřikla náhle, když spatřila shluk na chodbě a lidi, kteří cosi vnášeli do světnice. „Co je to? Co to nesete? Můj ty bože!“

„Kam ho máme položit?“ rozhlédl se po světnici strážník, když zkrvaveného a bezvládného Marmeladova vnesli dovnitř.

„Na divan! Položte ho tady na divan, hlavou semhle,“ ukazoval Raskolnikov.

„Přejeli ho na ulici! Opilého!“ zavolal někdo z chodby.

Katěrina Ivanovna byla bílá jako křída a těžce oddechovala. Děti se vyděsily. Malá Lidočka se s křikem chytla Poljenky, přitiskla se k ní a celá se roztrásla.

Jakmile Raskolnikov Marmeladova uložil, přiskočil ke Katěrině Ivanovně a kvapně jí domlouval: „Buďte klidná, proboha, nelekejte se! To ho přejel kočár, když přecházel ulici, nemějte starost, ještě přijde k sobě, dal jsem ho přinést sem..., byl jsem u vás, jestli si vzpomínáte... Přijde k sobě, všechno zaplatím!“

„Tys to dopracoval!“ vykřikla zoufale Katěrina Ivanovna a zděšeně se vrhla k muži.

Raskolnikov velmi rychle seznal, že tahle žena není z těch, které hned padají do mdlob. Pod hlavou nebohého Marmeladova se okamžitě octl polštář – dřív než si na to někdo vzpomněl; a Katěrina Ivanovna už ho svlékala a prohlížela, neúnavně, se sebezapřením se kolem něho točila a kousala se do chvějících se rtů, aby potlačila náрек, který se jí dral z prsou.

Raskolnikov mezitím někoho umluvil, aby doběhl pro doktora. Jak zjistil, bydlel ob dům.

„Poslal jsem pro doktora,“ ujišťoval Katěrinu Ivanovnu, „budte klidná, já to zaplatím. Máte tu nějakou vodu...? A dejte sem ubrou-

sek, ručník nebo něco takového, rychle, ještě nevíme, jak byl raněn... Je zraněný, ne mrtvý, věřte mi... Až co řekne doktor!“

Katěrina Ivanovna přiskočila k oknu, kde stála v koutě na promáčknuté židli velká hliněná mísa s vodou, v níž chtěla v noci prát dětem a mužovi prádlo. Takto v noci prala Katěrina Ivanovna vlastnoručně nejméně dvakrát týdně a někdy ještě častěji, protože už na tom byli tak, že neměli na nové prádlo a každý člen rodiny měl jen jedno jediné, a Katěrina Ivanovna přitom nesnášela nečistotu a raději se po nocích, když všichni spali, dobrovolně pouštěla do vysilující práce, aby mohla mokré prádlo do rána usušit na natažené šňůře a dát čisté, než aby se musela doma dívat na špínu. Uchopila mísu a chtěla ji donést Raskolnikovovi, ale div se pod tím břemenem neskácela. Raskolnikov však už našel ručník, namočil ho ve vodě a začal smývat krev z Marmeladovovy tváře. Katěrina Ivanovna stála vedle, držela se za prsa a bolestivě oddechovala. Sama potřebovala pomoc. Raskolnikovovi bylo čím dál zřejmější, že asi chybil, když dal přejetého přenést sem. Také strážník si nevěděl rady.

„Poljo!“ vykřikla Katěrina Ivanovna, „doběhni rychle k Soně! Jestli ji nezastihneš doma, nech tam vzkaz, že otce podupali koně, ať sem přijde..., hned jak se vrátí. Leť, Poljo! Tumáš, zabal se do šátku!“

„Běž, co můžeš!“ zvolal náhle hošík ze židle a dál tiše a strnule seděl s vyvalenýma očkama a nataženýma nožkama.

Pokoj se zatím zaplnil tak, že by jablko nepropadlo. Strážníci odešli až na jednoho, který se ještě zdržel a snažil se zahnat zpátky na schody lidi, kteří se tam natlačili. Zato se ze zadních pokojů vyhrnuli snad všichni podnájemníci paní Lippevechzelové a nejdříve se tlačili jen ve dveřích, ale pak se vevalili do světnice jako horda. Katěrinu Ivanovnu to rozlítilo.

„Ani umřít člověka v klidu nenecháte!“ rozkřikla se na zvědavce. „Našli jste si moc hezké divadlo! A cigarety k tomu! Eheheh! Ještě si naražte klobouky...! A taky že tu je jeden v klobouku...! Ven! Mějte aspoň trochu úcty k mrtvému tělu!“

Umlčel ji záchvat dusivého kašle, ale křik pomohl. Ke Katěrině Ivanovně tu zřejmě měli respekt; nájemníci se jeden po druhém tlačili zpátky ke dveřím s tím podivným vnitřním uspokojením, které lze pozorovat i u nejbližších lidí, když potká jejich drahé náhlé neštěstí, a kterého se nevyvaruje nikdo z lidí bez výjimky i přes nejupřímnější lítost a soucit.

Za dveřmi se ostatně ozvaly hlasy, že by ho měli dát do nemocnice a že zbytečně obtěžují lidi.

„Tak umírat je zbytečné!“ vykřikla Katěrina Ivanovna a už letěla otevřít dveře, aby na ně spustila hromobití, ale na prahu se srazila se samou paní Lippevechzelovou, která se právě o neštěstí dověděla a přispěchala zjednat pořádek. Byla to náramně hádavá a nepořádná Němka.

„Ach, bůh s námi!“ spráskla ruce. „Faše muž podupal kůň. Do nemocnice s ním. Já domácí paní.“

„Amálie Ludvigovno! Uvědomte si laskavě, co říkáte!“ spustila zvysoka Katěrina Ivanovna (s domácí mluvila vždycky zvysoka, aby ji „odkázala do patřičných mezí“, a ani teď si nemohla odepřít to potěšení), „Amálie Ludvigovno!“

„Už vám povídala jednou pro naposled, aby vy nikdy Amal Ludvigovno, já Amal-Ivan!“

„Vy nejste žádná Amal-Ivan, ale Amálie Ludvigovna, a protože nepatřím k vašim ubohým patolízalům jako pan Lebezjatnikov, který se teď směje za dveřmi“ (za dveřmi se skutečně ozýval smích a výkřiky: „Už se chytly!“), „tak vám budu říkat i napříště výhradně Amálie Ludvigovno, ačkoliv za nic nepochopím, proč se vám to oslovení nelíbí. Sama přece vidíte, jaké neštěstí Semjona Zacharoviče potkalo! Umírá! Žádám vás, abyste ihned zamkla tyhle dveře a nikoho sem nepouštěla. Aspoň umřít ho nechte v klidu! Jinak, to mi věřte, se o vašem jednání hned zítra doví sám generální gubernátor. Kníže mě znal ještě jako děvčátko a dobře se pamatuje na Semjona Zacharoviče, kterému nejednou prokázal dobrodiní.

Kdekdo ví, že Semjon Zacharovič měl mnoho přátel a ochránců, které sám z ušlechtilé hrdosti nevyhledával, protože si byl vědom své nešťastné slabosti, ale teď,“ (ukázala na Raskolnikova) „nám pomáhá jeden šlechtitný mladý muž, který má jmění i styky a kterého Semjon Zacharovič znal už jako chlapce, a můžete si být jistá, Amálie Ludvigovno...“

To všechno ze sebe přímo chrlila a mluvila stále rychleji, až náhle její tirádu přetrhl kašel. V tu chvíli se umírající probral a zasténal. Katěrina Ivanovna k němu ihned přiskočila. Nemocný otevřel oči, ale zprvu nic nepoznával a nechápavě se zadíval na Raskolnikova, který se nad ním skláněl. Oddechoval s námahou, těžce a pomalu, kolem rtů měl krvavou pěnu, na čele mu vystoupil pot. Raskolnikova nepoznal a úzkostlivě začal těkat očima kolem sebe. Katěrina Ivanovna na něho upírala smutný, ale přísný pohled a z očí jí tekly slzy.

„Bože můj! Má rozmačkaná celá prsa! Té krve, té krve!“ naříkala. „Musíme ho svléct z šatů! Obrat' se trošku, Semjone Zacharoviči, jestli můžeš!“ řekla mu důrazně.

Marmeladov ji poznal.

„Kněze!“ zachroptěl.

Katěrina Ivanovna poodešla k oknu, opřela hlavu o okenní rám a zoufale zaúpěla:

„Och, prokletý život!“

„Kněze!“ hlesl umírající znova po chvíli mlčení.

„Už šli-i!“ okřikla ho Katěrina Ivanovna; uslyšel a zmlkl. Nesměle a teskně ji hledal očima; vrátila se k němu a stoupla si v hlavách. To ho trošku uklidnilo, ale ne nadlouho. Jeho pohled záhy utkvěl na maličké Lidočce (jeho miláčkově), která se zimničně třásla v koutě a zírala na něho dětsky vyjevenýma, nehybnýma očima.

„A... a...“ ukazoval na ni úzkostlivě. Rád by byl něco řekl.

„Co zas?“ vyjela zprudka Katěrina Ivanovna.

„Bosa! Bosa!“ mumlal a skoro nepříčetně otáčel oči po bosých nožičkách holčičky.

„Mlč!“ zakřikla ho podrážděně Katěrina Ivanovna. „Sám nejlíp víš, proč je bosa!“

„Sláva bohu, doktor!“ zaradoval se Raskolnikov.

Vešel lékař, úhledný stařeček, Němec; nedůvěřivě se rozhlédl, přistoupil k nemocnému, změřil mu tep, pozorně mu ohmatal hlavu a s pomocí Katěrininy Ivanovny mu rozeplnul košili nasáklou krví a odhalil hrud'. Celý hrudník byl rozdrásaný, pohmožděný a rozbitý; po pravé straně měl zlomeno asi pět žeber. Na levé straně, přímo u srdce, byla zlověstná černožlutá modřina po úderu kopytem. Lékař se zachmuřil. Strážník vysvětlil, že sražený se zapletl do kola a byl vlečen a smýkán po dlažbě asi třicet kroků. „Div divoucí, že se vůbec probral,“ poznamenal lékař šeptem Raskolnikovovi.

„Co myslíte?“ zeptal se Raskolnikov.

„Za chvíli skoná.“

„Není už vůbec naděje?“

„Ani nejmenší! Mele z posledního... Mimoto má velmi těžkou ránu na hlavě... Hm. Ledaže bychom mu pustili žilou... ale... to nic nepomůže. Za pět až deset minut určitě skoná.“

„Snad abyste mu přece jen pustil žilou!“

„Snad... Ale jak říkám, bude to úplně zbytečné.“

Náhle se znova ozvaly kroky, lidé namačkaní v chodbě se rozešli a na prahu se objevil bílý stařeček, kněz se svátostmi umírajících. Doprovázel ho strážník, který byl předtím na ulici. Doktor ihned knězi ustoupil a vyměnil si s ním výmluvný pohled. Raskolnikov ho uprosil, aby ještě aspoň chvilinku posečkal. Lékař pokrčil rameny a zůstal.

Všichni ustoupili od lůžka. Zpověď trvala jen chvíličku, umírající stěží ještě něco chápal a vyrážel jen jednotlivé nezřetelné zvuky. Katěrina Ivanovna chytila Lidočku, vzala ze židle chlapce, ustoupila s nimi až do kouta ke kamnům, poklekla a děti si musely kleknout

před ní. Holčička se pořád třásla jako osika, ale hošík klečící na holých kolenou rozvážně zvedal ručičku, zeširoka se křížoval a klaněl se, až narážel čelem o podlahu, ale právě to se mu zřejmě líbilo nejvíc. Katěrina Ivanovna se kousala do rtů a zadržovala pláč; i ona se modlila, ale občas přitom shrnula chlapci košilku a přes dceřina příliš odhalená ramínka přehodila šátek, který vkleče a při modlitbě stáhla z prádelníku. Mezitím se dveře ze zadních pokojů začaly zase otevírat pod nápořem zvědavců. Také na chodbě se tísnilo stále více diváků, nájemníků z celého schodiště, ale drželi se za prahem. Celý výjev osvětloval jediný oharek svíčky.

Vtom se mezi lidmi na chodbě rychle protlačila Poljenka, vyslaná za sestrou. Vešla celá udýchaná po rychlém běhu, sundala šátek, našla očima matku, přistoupila k ní a vyřizovala: „Už jde! Potkala jsem ji na ulici!“ Matka ji stáhla na kolena vedle sebe. Za ní se ze shluku tiše a nesměle prodrala jakási dívka a její náhlá přítomnost v této světnici, uprostřed bídy, hadrů, smrti a zoufalství, působila podivným dojmem. I ona byla v hadrech; její šaty byly laciné, ale pouličně pestré, podle vkusu a zvyku jistého zvláštního prostředí, a křiklavě, nestoudně prozrazovaly svůj účel. Soňa zůstala stát v chodbě těsně za prahem, ale dovnitř nevstoupila, jen vyplašeně zírala, a jak se zdálo, nic kolem sebe nevnímala a docela zapomněla i na své nevhodné pestré šaty s dlouhatánskou komickou vlečkou, koupené z bůhvíkolikáté ruky, na širokou krinolínu, kterou zahradila celé dveře, i na světlé botičky, na paraplíčko, které v noci určitě nepotřebovala, ale přesto vzala s sebou, i na směšný kulatý slamáček s ohnivě červeným pérem. Pod tímto slamáčkem, nasazeným chlapecky na stranu, vyhlížela hubená, bledá a vyděšená tvářička s otevřenými ústy a očima strnulýma hrůzou. Soňa byla malá, asi osmnáctiletá, útlounká, ale celkem hezounká blondýnka se zajímavými, světle modrými očima. Vyjeveně se dívala na postel a na kněze; i ona byla udýchaná rychlou chůzí. Posléze však proniklo i k jejímu vědomí šuškáni a všelijaké poznámky mezi lidmi. Sklopila

oči, přestoupila práh a stanula ve světnici, ale stále se držela těsně u dveří.

Zpověď a zaopatřování skončilo. Katěrina Ivanovna znova přistoupila k mužově posteli. Kněz jí udělal místo a před odchodem jí chtěl ještě říct několik povzbuzujících a útěšných slov.

„A copak si počnu s těmihle?“ přerušila ho ostře a podrážděně a ukázala na svou drobotinu.

„Bůh je milostivý, doufejte v pomoc Nejvyššího,“ začal kněz.

„Ech! Milostivý, ale ne k nám!“

„To je hřích, to je hřích, vážená paní,“ potřásal hlavou kněz.

„A to není hřích?“ vykřikla Katěrina Ivanovna a ukázala na umírajícího.

„Možná že ti, kdo to mimovolně způsobili, budou ochotni nahradit vám aspoň to, oč jste přišla ztrátou živitele...“

„Vy mi nerozumíte!“ mávla podrážděně rukou. „A co by mi taky nahrazovali? Vždyť pod ty koně vběhl sám v opilosti! Jakýpak živitel? To nebyl žádný živitel, ale tyran! Ožrala to byl, všechno propil. Okrádal nás a nosil to do kořalen, zničil v kořalnách život mně i jim. Zaplat' pánbůh, že umírá! O jeden krk míň!“

„Ve smrtelné hodince byste mu měla odpustit, vážená paní, to je hřích, takové myšlenky jsou tuze hříšné!“

Katěrina Ivanovna se točila kolem nemocného, dávala mu pít, otírala mu pot a krev z hlavy, rovnala mu polštáře a jen občas od práce vzhledla ke knězi, s nímž mluvila. Teď se však na něj obořila skoro zuřivě:

„Ech, velebný pane! To všechno jsou prázdná slova! Odpustit! Kdyby ho nebyli přejeli, byl by zas přišel opilý, v té své jediné košili, špinavé a roztrhané jako hadr, a hned by sebou praštil do postele, a já bych se do úsvitu máchala ve vodě, prala bych na něj i na děti a pak bych to sušila za oknem a hned ráno bych sedla a spravovala – takové jsou moje noci...! Tak jaképak řeči o odpuštění! Stejně jsem mu všechno odpustila!“

V další řeči jí zabránil hrozný, z hloubi prsou vycházející kašel. Vyplivla chrchle do kapesníku, křečovitě si stiskla druhou rukou hrud' a ukázala kapesník knězi. Byl celý zakrvácený...

Kněz svěsil hlavu a už nic neřekl.

Marmeladov byl v agónii; nespouštěl oči z tváře Katěry Ivanovny, která se nad ním znova sklonila. Bylo vidět, že by jí rád něco řekl, a opravdu také začal těžce pohybovat jazykem a něco nezřetelně mumlat, ale Katěrina Ivanovna pochopila, že ji chce prosit za odpuštění, a hned ho nesmlouvavě okřikla:

„Mlč! Nic nechci slyšet...! Já vím, co mi chceš!“ Umírající umkl, ale v téže chvíli jeho těkavý pohled spočinul na dveřích; spatřil Soňu...

Do té chvíle ji neviděl – stála v temném koutě.

„Kdo je to? Kdo je to?“ zachroptěl náhle sípavě a bázně, s hrůzou obracel oči ke dveřím, kde stála dcera, a zkoušel pozvednout se na lůžku.

„Lež! Lež!“ okřikla ho Katěrina Ivanovna.

Ale už se s nadlidským úsilím pozvedl na lokti. Cize a strnule, dlouze hleděl na dceru, jako by ji nepoznával. Však ji ještě nikdy neviděl v takových šatech. Náhle ji poznal, poníženou, umdlenou, naporáděnou a stydlivě, pokorně čekající, až na ni přijde řada, aby se mohla rozloučit s umírajícím otcem. Tvář se mu zkřivila nesmírným utrpením.

„Soňo! Dcerko! Odpust'!“ vykřikl a chtěl k ní vztáhnout ruku, ztratil však oporu, svezl se z divanu a těžce padl tváří na zem; rychle ho zvedli a uložili, ale už dokonával. Soňa slabě zaúpěla, rozběhla se k němu, objala ho a strnule ho tak držela. Zemřel jí v náručí.

„Má, co chtěl!“ začala Katěrina Ivanovna naříkat nad mužovou mrtvolou. „Ale co si teď počnu? Za co ho pochovám? A čím, čím nasytím tyhle?“

Raskolnikov k ní přistoupil.

„Katěрино Ivanovno,“ oslovil ji, „minulý týden mi váš zesnulý muž vylíčil celý svůj život a všecko ostatní... Věřte, že o vás mluvil s úctou a obdivem. Onoho večera, kdy jsem se dověděl, jak na vás všech lpí a jak zejména vás, Katěрино Ivanovno, ctí a miluje, přestože propadl té své nešťastné slabosti, onoho večera jsme se stali přáteli... Dovolte mi teď... buďte mi nápomocna..., abych se mohl svému zesnulému příteli odvděčit. Tady je... myslím, dvacet rublů, a jestli vám to něco pomůže, tak... já... zkrátka, já ještě přijdu, určitě přijdu... možná že hned zítra přijdu... Sbohem!“

Rychle vyšel ze světnice a prodral se mezi lidmi na schody; ale tam se nečekaně srazil s Nikodimem Fomičem, který se o neštěstí dověděl a chtěl je osobně přešetřit. Od výstupu na komisařství se neviděli, ale Nikodim Fomič ho okamžitě poznal. „Ach, to jste vy?“ zeptal se ho.

„Zemřel,“ odpověděl Raskolnikov. „Byl u něho doktor i kněz, všechno je v pořádku. Nedělejte té nebohé ženě žádné potíže, stejně má souchotiny. Povzbuďte ji, jestli můžete... Já přece vím, že jste hodný člověk...,“ usmál se mu rovnou do očí.

„Vy jste se ale zamazal krví!“ poznamenal Nikodim Fomič, který při světle lucerny rozeznal několik mokrých skvrn na Raskolnikovově vestě.

„Ano, zamazal jsem se... jsem celý od krve!“ řekl s podivným výrazem Raskolnikov, usmál se, kývl hlavou a pustil se ze schodů.

Sestupoval pomalu, nespíchal, horečně se třásl, a aniž si to uvědomoval, byl naplněn novým, nesmírným pocitem náhlého přílivu plného a mohutného života. Ten pocit se možná podobal pocitu odsouzeného k smrti, který náhle a nečekaně dostane milost. V půli schodů ho dohonil odcházející kněz; Raskolnikov mu beze slova uvolnil cestu a vyměnil s ním mlčenlivou úklonu. Na posledních schodech však za sebou uslyšel kvapné kroky. Kdosi za ním běžel. Byla to Poljenka. Utíkala za ním a volala na něho: „Počkejte! Počkejte!“

Obrátil se. Seběhla z posledních schodů a stanula těsně u něho, o schod výše. Ze dvora vnikalo matné světlo. Raskolnikov rozeznal její hubeňoučkou, ale milou tvářičku, usmívající se na něho a vesele, dětsky na něho hledící. Přiběhla se vzkazem, který se zřejmě jí samé velmi líbil.

„Počkejte, jak se jmenujete...? A kde bydlíte?“ zabřebentila udýchaným hláskem.

Položil jí obě ruce na ramena a přímo šťastně se na ni díval. Blážilo ho se na ni dívat – sám nevěděl proč.

„A kdo vás poslal?“

„Ale poslala mě sestřička Soňa,“ odpověděla s ještě veselejším úsměvem holčička.

„Já věděl, že vás poslala sestřička Soňa.“

„Maminka mě taky poslala. Když mi sestřička Soňa říkala, abych za vámi běžela, maminka k nám přišla a taky řekla: ‚Utíkej co můžeš, Poljenko!‘“

„Máte ráda sestřičku Soňu?“

„Mám ji ráda nejvíc ze všech!“ řekla Poljenka nějak zvlášť pevně a její úsměv náhle zvroucněl.

„A mě budete mít také ráda?“

Místo odpovědi uviděl, jak se k němu přibližuje malá tvářička a kypré rtíky, naivně našpulené k polibku. Náhle ho křečovitě sevřely ručičky tenoučké jako sirky, hlava se zabořila do jeho ramene a holčička se tiše rozplakala, tisknouc se k němu ramenem stále silněji a silněji.

„Je mi líto tatínka!“ zvedla po chvílce uplakanou tvářičku a otřela si rukama slzy. „Teď je na světě samé neštěstí!“ dodala neočekávaně s rozšafným výrazem, o který se usilovně snaží děti, když je náhle napadne, že budou mluvit jako „velcí“.

„A měl vás tatínek rád?“

„Nejvíc ze všech měl rád Lidočku,“ pokračovala stále velmi vážně a bez úsměvu, už docela jako dospělá, „nejvíc proto, že je maličká,

a pak proto, že je nemocná, vždycky jí něco přinesl. A nás učil číst, mě ještě gramatiku a náboženství," řekla důstojně. „Maminka nic neříkala, ale my jsme věděly, že to vidí ráda, i tatínek to věděl, a maminka mě chce učit francouzsky, protože už je čas, abych se vzdělávala.“

„A modlit se umíte?“

„Jak bych neuměla! Už dávno. Já už se modlím pro sebe, protože už jsem velká, ale Kolja s Lidočkou se modlí s maminkou nahlas; nejdřív odříkají ‚Bohorodičku‘ a pak ještě jednu modlitbičku: ‚Bože, odpusť a požehnej sestřičce Soně,‘ a pak ještě: ‚Bože, odpusť a požehnej našemu druhému tatínkovi,‘ protože náš starší tatínek už zemřel a tenhle je náš druhý, ale my se za tamtoho taky modlíme.“

„Poljenko, já se jmenuju Rodion. Pomodlete se někdy také za mě: ‚A za služebníka tvého Rodiona‘ – nic víc.“

„Až do smrti se za vás budu modlit,“ řekla horoucně holčička a náhle se k němu opět se smíchem přitiskla a znovu ho pevně objala.

Raskolnikov jí řekl jméno i adresu a slíbil, že hned zítra k nim určitě přijde. Holčička od něho odešla celá u vytržení. Když vyšel z domu, šlo už na jedenáctou. Pět minut poté stál na mostě, na témž místě, odkud se prve vrhla do vody ona žena.

„Dost!“ pronesl rozhodně a slavnostně. „Pryč s přeludy, pryč s umělými strachy, pryč s vidinami...! Život neskončil! Copak jsem teď nežil? Ne, můj život nezhasl s životem té staré báby! Dej jí Bůh nebe – a dost, drahá paní, měla jste nejvyšší čas jít na odpočinek! Teď je království světla a rozumu a... vůle a síly... a uvidíme! Uvidíme, kdo s koho!“ dodal povýšeně, jako by mluvil k nějakým temným silám a vyzýval je k boji. „A to jsem se už smířoval s tím, že budu žít na pídi prostoru...! Jsem sice ještě strašně zesláblý, ale nemoc už, jak se zdá, přešla. Věděl jsem, že přejde, když jsem odcházel z domova. Počkat: k Počinkovovu domu je odtud pár kroků. Určitě musím zajít k Razumichinovi, i kdyby to nebylo pár kroků..., ať vyhraje sázku...!“

Atsi má i on nějakou radost, co na tom, ať...! Síly, síly je třeba: bez síly nic nedokážeš; a sílu získáš zase jen silou, a právě o tom oni nemají ponětí,“ uzavřel hrdě a sebevědomě a těžce motaje nohama odcházel z mostu. Hrdost a sebevědomí v něm narůstaly každým okamžikem; v každé další chvíli už byl jiný člověk než předtím. Ale co se vlastně tak zvláštního přihodilo, že se s ním udála taková změna? To sám nevěděl; jako člověk, který se chytá stébla, měl náhle pocít, že i on „může žít, že život neskončil, že nezhasl s životem té staré báby“. Možná že udělal ukvapený závěr, ale o tom neuvažoval. Ale přesto jsem prosil, aby vzpomínali na služebníka Rodiona, blesklo mu náhle hlavou, ale to bylo... pro všechny případy! dodal a sám se musel zasmát tomu klukovskému kousku. Měl báječnou náladu.

Razumichina našel snadno; v Počinkovově domě už nového nájemníka znali a domovník mu hned ukázal, kam má jít. Už v půli schodiště bylo slyšet hluk a živý halas početné společnosti. Dveře na schody byly dokořán, ozývaly se výkřiky, hádka. Razumichinův pokoj byl prostorný, sešlo se tam asi patnáct lidí. Raskolnikov zůstal v předsíni. Za přepážkou se tam točily dvě služky domácích kolem dvou velkých samovarů, lahví, talířů a mís s pirohy a jídlem také z kuchyně Razumichinových domácích. Raskolnikov si dal Razumichina vyvolat. Přiběhl celý nadšený. Na první pohled bylo zřejmé, že je silně napilý, a ačkoliv se nikdy nezpil do němoty, tentokrát měl opravdu v hlavě.

„Poslyš,“ vykládal mu chvatně Raskolnikov, „přišel jsem ti jen říct, žes vyhrál sázku a že člověk opravdu nikdy neví, co se s ním může stát. Ale dovnitř nemůžu – jsem tak zesláblý, že div neupadnu. Tak tedy sbohem a žij blaze! A zítra přijď.“

„Víš co, já tě doprovodím! Když ty sám říkáš, že jsi zesláblý, tak...“

„A co tví hosté? Kdo je ten kudrnatý, co sem zrovna teď nakoukl?“

„Ten? Copak vím? Asi strýčkův známý, ale možná že přišel jen tak... Já tu s nimi nechám strýčka, je to úžasný člověk, škoda že se s ním hned nemůžeš seznámit. Ale co, mohou mi být všichni

ukradení! A já jim teď taky, a pak, musím se trochu osvěžit, nevíš, člověče, jak jsi přišel vhod – ještě dvě minuty a byl bych se tam popral! Lžou, až se hory zelenají... Nedovedeš si představit, kam až člověk může dospět, když se dá do lhaní! Ale proč by sis to vlastně nedovedl představit? Copak my taky nelžem? Ale ať lžou: zato pak přestanou. Sedni si na chvílku, přivedu Zosimova.“

Zosimov se na Raskolnikova přímo dychtivě vrhl; bylo vidět, že je na něco náramně zvědavý; tvář se mu brzy rozjasnila.

„Okamžitě spát!“ rozhodl, když pacienta jakžtakž prohlédl. „A na noc by bylo dobře vzít jednu tuhle věčičku. Vezmete to? Připravil jsem to už předtím... takový prášek.“

„Třeba dva,“ odpověděl Raskolnikov.

A hned prášek spolkl.

„To jsem rád, že ho dovedeš domů,“ řekl Zosimov Razumichinovi. „Uvidíme, jak bude zítra, dnes to vypadá dokonce velmi dobře – nebe a duďy proti tomu, co bylo předtím. Člověk by mohl žít sto let a pořád by se mohl učit...“

„Víš, co mi pošeptal Zosimov teď, když jsme odcházeli?“ spustil živě Razumichin, jen vyšli na ulici. „Budu s tebou mluvit otevřeně, člověče, protože tamti jsou všichni pitomci. Zosimov mi nařídil, abych se s tebou po cestě bavil a tebe taky přiměl, abys hodně povídal, a pak abych mu řekl co, protože prý má domněnku..., že ses... pomátl nebo do toho nemáš daleko. Jen si to představ! Za prvé jsi stokrát chytřejší než on, za druhé, jestli nejsi pomatený, tak ti může být srdečně jedno, že má takové pitomosti v hlavě, a za třetí tahle hrouda masa, která je podle oboru chirurg, se najednou zbláznila do duševních chorob a na tu domněnku o tobě ho přivedla tvoje dnešní rozmluva se Zametovem.“

„Zametov ti všechno řekl?“

„Všecko, a dobře udělal. Aspoň jsem teď pochopil celé pozadí, i Zametov všecko pochopil... Zkrátka a dobře, Rod'o, věci se mají tak... Jsem teď krapet opilý... Ale to nevádí..., věci se mají tak, že

ta myšlenka..., rozumíš, se jim opravdu vtírala..., rozumíš? Totiž, nikdo se ji neodvážil vyslovit nahlas, protože je to ohavná pitomina, a zvláště když zatkli toho natěrače, všechno jednou provždy splasklo a skončilo. Tak proč jsou tak pitomí? Já za to tenkrát Zametova krapet osolil, ale to jen mezi námi, člověče; prosím tě, ne abys mu dal někdy znát, že to víš, všiml jsem si, že je nedůtklivý; bylo to u Lavizy, ale dnes, dnes se všechno vysvětlilo. Všechno má na svědomí ten Ilja Petrovič! To on tenkrát zneužil toho, žes jim na komisařství omdlel, ale pak se za to sám styděl, já to dobře vím...“

Raskolnikov dychtivě poslouchal. Razumichin mu v opilosti prozrazoval kdeco.

„Omdlel jsem tenkrát proto, že tam bylo dusno a páchla tam olejová barva,“ řekl Raskolnikov.

„Ještě mi to vysvětluje! A nejen barva – zápal se připravoval celý měsíc, Zosimov to může dosvědčit! Ale neumíš si představit, jak je ten mládenec teď zničený! Já celý nestojím za jeho malíček!‘ říká. Jako za tvůj. Někdy má, člověče, dobrý čich. Ale ta lekce, ta dnešní lekce v Křišťálovém paláci, to je vrchol dokonalosti! Tys ho přece nejdříve vyděsil, vyděsil až k nepřičetnosti. Tys ho přece znova skoro přesvědčil, že na té ohavné pitomosti něco je, a pak jsi na něj najednou vyplázl jazyk: ‚Koukej, co ses dověděl!‘ Dokonalé! Rozdrtils ho, zničil! Na mou duši, tys mistr, ano, takhle se na ně musí! Škoda že jsem u toho nebyl! Nemoh se tě teď dočkat. Také Porfirij by se s tebou rád seznámil...“

„Tak... už i ten... A proč jsem byl vlastně zařazen mezi blázny?“

„Totiž mezi žádné blázny. Opravdu, člověče, myslím, že jsem ti toho napovídal přespříliš... Víš, překvapilo ho prve to, že tě zajímá jedině ta věc, ale teď už je jasné, proč tě zajímá, teď když známe všechny okolnosti..., jak tě to tehdy rozčililo a jak se to propletlo s tvou nemocí... Člověče, teď mám trošku v hlavě, prostě, čert ví, co to má za domněnku... Říkám ti, že se zbláznil do duševních chorob. Ale na to se vykašli...“

Chvíli oba mlčeli.

„Poslyš, Razumichine,“ začal Raskolnikov, „tobě to povím: jdu od jednoho nebožtíka, nějaký úředník umřel..., dal jsem jim všechny peníze... a mimoto mě teď líbalo jedno stvoření, které by, i kdybych někoho zabil, přesto... zkrátka, viděl jsem tam ještě jedno stvoření... s červeným pérem..., ale ne, já žvaním, jsem strašně slabý, podepři mě..., začínají schody...“

„Co je ti? Co je ti?“ ptal se polekaně Razumichin.

„Trochu se mi točí hlava, ale to celkem nevádí, hlavně je mi smutno, tak strašně smutno! Jako ženě... ano! Podívej, co je to? Podívej, podívej!“

„A co?“

„Copak nevidíš? V mém pokoji se svítí, vidíš? V té škvíře...“

Stáli už před posledními schody, proti dveřím bytné, a zdola bylo skutečně vidět, že je v Raskolnikovově komůrce rozsvíceno.

„To je divné! Možná Nastasja,“ mínil Razumichin.

„V tuhle dobu u mě nikdy není, to už dávno spí, ale... mně už je všechno jedno! Sbohem!“

„Co tě napadá! Přece tě doprovodím až nahoru!“

„Vím, že až nahoru, ale já ti chci stisknout ruku tady a rozloučit se tady. No tak, dej sem ruku, sbohem!“

„Co je ti, Rodó?“

„Nic. Tak jdeme, budeš svědek...“

Šli do schodů a Razumichinovi blesklo hlavou, že Zosimov má možná pravdu. „Ech! Dodělal jsem ho tím svým žvaněním!“ bručel si pro sebe. Když došli těsně ke dveřím, náhle uslyšeli hlasy.

„Tak co je to tu?“ vybuchl Razumichin.

Raskolnikov vzal první za kliku a otevřel dveře dokořán. Otevřel a stanul na prahu jako zkamenělý.

Ve světnici seděly na divanu jeho matka a sestra a už půldruhé hodiny na něho čekaly. Jak to, že nejméně ze všeho se nadál jich a nejméně ze všeho myslel na ně, ačkoliv byl dokonce dnes znovu

zpraven, že vyjely, že jedou a co nevidět přijedou? Celou tu půldruhou hodinu jedna přes druhou vyslyšaly Nastasju, která před nimi doposud stála a zatím už jim vylíčila každou maličkost. Byly celé bez sebe zděšením, když uslyšely, že „dneska utekl“, nemocný, a jak vysvívalo z vyprávění, dozajista v horečce! „Bože, co se s ním stalo!“ Obě plakaly, obě prodělaly za tu půldruhou hodinu čekání učiněnou kalvárii.

Raskolnikova uvítal radostný, nadšený jásot. Obě se k němu rozběhly. Ale on stál jako mrtvý; náhlé nesnesitelné poznání ho zdrtilo jako hromový úder. Ani jeho ruce se nepozvedly, aby je objaly – neměl v nich sílu. Matka i sestra ho prudce objímaly, líbaly ho, smály se i plakaly... Udělal krok, zapotácel se a svalil se v bezvědomí na zem.

Zmatek, vyděšené výkřiky, nářek... Razumichin, který stál ve dveřích, vpadl do pokoje, chytl nemocného svými silnými rukama a v okamžiku ho uložil na divan.

„To nic není, to nic není!“ chrлил na matku a na sestru. „To jsou jen mdloby, to nestojí za řeč. Zrovna před chvílí říkal doktor, že mu je mnohem líp, že už je úplně zdrav! Vodu! Vidíte, už přichází k sobě, no, už se probral!“ A chytil Duněčku za ruku tak, že jí ji div nevykloubil, a přinutil ji, aby se sklonila nad divan a přesvědčila se, „že už se probral“. Matka i sestra zíraly na Razumichina radostně a vděčně jako na prozřetelnost; vždyť už od Nastasji slyšely, co pro jejich Rod'u za celou dobu, kdy stonal, udělal ten „šikovný mladík“, jak ho ještě týž večer v důvěrné rozmluvě s Duňou nazvala sama Pulcherija Alexandrovna Raskolnikovová.

ČÁST TŘETÍ

1

Raskolnikov se pozvedl a posadil se na divanu. Slabým posunkem naznačil Razumichinovi, aby zarazil příval svých zmatených a horlivých útěch, jež chrлил na matku a na sestru, vzal obě za ruce a dlouho mlčky upíral zrak hned na tu, hned na onu. Matku jeho pohled polekal. Četla v tom pohledu až mučivě silný cit, ale zároveň v něm bylo cosi strnule utkvělého, skoro nepřítelného. Pulcherija Alexandrovna se rozplakala.

Duněčka byla bledá, její ruka v bratrově ruce se chvěla.

„Ted' jděte domů... s ním,“ řekl přerývaným hlasem a ukázal na Razumichina, „a až zítra, zítra si všechno... Kdy jste přijely, už dávno?“

„Navečer, Rodo,“ odpověděla Pulcherija Alexandrovna, „vlak měl hrozné zpoždění. Ale já ted' od tebe neodejdu ani za nic, Rodo! Zůstanu přes noc tady u tebe...“

„Netrapte mě!“ vyrazil Raskolnikov a podrážděně se ohnal rukou.

„Já u něho zůstanu!“ zvolal horlivě Razumichin. „Ani na vteřinu se od něho nehnu, tamti doma mi mohou být ukradení, ať se stavějí třeba na hlavu! Tam ted' vládne strýček.“

„Jak, jak se vám jenom odvděčím!“ začala už Pulcherija Raskolnikovová, znovu tisknouc Razumichinovi ruce, ale Raskolnikov jí opět skočil do řeči:

„Nesnesu to, nesnesu,“ opakoval podrážděně, „netrapte mě! Dost, jděte už... Už to nesnesu...!“

„Půjdeme, mami, aspoň na chvilku vyjdeme ze světnice,“ šeptala polekaná Duňa, „vidíš přece, že mu přitěžujeme!“

„To se na něj po třech letech nesmím ani podívat?“ rozvzlykala se Pulcherija Alexandrovna.

„Počkejte!“ zadržel je ještě. „Pletete jedno přes druhé, a já se nemůžu soustředit... Mluvily jste s Lužinem?“

„Nemluvily, Rodo, ale ví už, že jsme přijely. Rodo, slyšely jsme, že Petr Petrovič byl tak hodný a dnes tě navštívil,“ dodala trochu bázně Pulcherija Alexandrovna.

„Ano... byl tak hodný... Duňo, prve jsem Lužinovi řekl, že ho shodím ze schodů, a ukázal jsem mu dveře...“

„Ale prosím tě, Rodo! Opravdu... snad nechceš říct,“ začala polekaně Pulcherija Alexandrovna, ale zarazila se při pohledu na Duňu.

Avdotja Romanovna upřeně hleděla na bratra a čekala, co ještě řekne. O výstupu mezi ním a Lužinem už je zpravila Nastasja, pokud co pochopila a byla s to vylíčit, a obě byly celé vyčerpané ohromením a nedočkavostí.

„Duňo,“ mluvil s přemáháním Raskolnikov. „Já si ten sňatek nepřeju, a proto hned zítra to první, co Lužinovi řekneš, bude, že ho odmítneš tak, aby už sem ani nepáchl!“

„Můj ty bože!“ vyjekla Pulcherija Alexandrovna.

„Uvaž jen, co říkáš, bratře!“ vybuchla Avdotja Romanovna, ale hned se ovládla. „Ale snad teď nejsi docela při smyslech, jsi unavený,“ dokončila smírně.

„Myslíš, že mluvím z cesty? Kdepak... Ty si bereš Lužina *kvůli mně*. Ale já žádné oběti nepřijímám. A proto do zítřka napiš dopis... odmítnutí... Ráno mi ho dáš přečíst, a bude to!“

„To nemohu udělat!“ vykřikla uražená dívka. „Jakým právem...“

„Duněčko, ty jsi také příliš horkokrevná, přestaň, až zítra... Copak nevidíš...“, vyděsila se matka a přiskočila k Duně. „Ach, raději už půjdeme!“

„Fantazíruje!“ zahalasil podnapilý Razumichin. „Jak by se mohl opovážit! Zítra ho to bláznění přejde... Ale dneska ho skutečně vyhodil. To se musí nechat. A tamten se rozčilil... Přednášel nám tady, vystavoval na odív svoje znalosti, ale odtáhl celý schlíplý...“

„Je to tedy pravda?“ zaúpěla Pulcherija Alexandrovna.

„Na shledanou zítra, bratře,“ řekla soucitně Duňa. „Pojďme, mami... Sbohem, Rodo!“

„Poslyš, sestro,“ volal za ní s vypětím posledních sil, „já nemluvíím z cesty. Ten sňatek je ničemnost. Atsi jsem já ničema, ale ty nesmíš... snad někdo..., ale já, ať jsem ničema, takovou sestru za svou sestru pokládat nebudu. Buď já, anebo Lužin! Jděte...“

„Ty ses zbláznil! Tyrane!“ zařval Razumichin, ale Raskolnikov už neodpověděl nebo možná neměl sílu odpovědět. Zvrátil se na divan a úplně vyčerpaný se obrátil ke zdi. Avdotja Romanovna se zájmem pohlédla na Razumichina; v černých očích jí blýsklo a Razumichin se pod tím pohledem až zachvěl. Pulcherija Alexandrovna stála jako solný sloup.

„Za nic na světě odtud neodejdu!“ šeptala skoro zoufale Razumichinovi. „Zůstanu tu někde... doprovodte Duňu.“

„A všeccko jen pokazíte!“ zašeptal také celý bez sebe Razumichin. „Pojďte, vyjdeme aspoň na schody. Nastasjo, posviť nám! Na mou duši,“ pokračoval polohlasem na schodech, „že nás prve, mě a doktora, div neztloukl! Pochopte to přece! I doktora! A i ten mu ustoupil, aby ho nepopouzel, odešel, a já zůstal dole hlídat, ale on se tady zatím oblékl a ufoukl nám. A jestli ho budete popouzet, tak nám ufoukne zas, ted' v noci, a něco si třeba udělá...“

„Bože, co to říkáte!“

„A pak, Avdotja Romanovna ani nemůže do těch vašich pokojů sama! Jen uvažte, kde jste se octly! Ten mizera Petr Petrovič vám taky mohl najít něco lepšího... Ale já jsem trošku opilý, proto... nadávám, toho si ne...“

„Ne, já půjdu k jeho bytné,“ trvala na svém Pulcherija Alexandrovna, „a uprosím ji, aby nás u sebe s Duňou tuto noc nechala přespát. Takhle od něho nemohu odejít, ne, nemohu!“

Při té rozmluvě stáli na schodech zrovna přede dveřmi bytné. Nastasja jim z posledního schodu svítila. Razumichin byl velmi rozčilený. Ještě před půlhodinou, když doprovázel Raskolnikova

domů, byl sice, jak sám přiznával, trochu upovídaný, ale jinak úplně střízlivý a téměř svěží, přestože ten večer vypil úžasné množství vína. Teď se však jeho nálada změnila přímo v jakési vytržení a zároveň mu všechno, co vypil, znova náhle a s dvojnásobnou prudkostí stouplo do hlavy. Držel obě ženy za ruce, přemlouval je a s odvážnou otevřeností na ně chrлил své důvody, a nejspíš aby jim dodal přesvědčivosti, tiskl oběma skoro při každém slově téměř bolestivě ruce a bez nejmenšího ostychu přímo hltal očima Avdotju Romanovnu. Obě občas bolestí vytrhly ruku z jeho ohromného kostnatého klepeta, on však nejen nepozoroval, co je toho příčinou, nýbrž je k sobě přitahoval ještě naléhavěji. Kdyby mu teď byly poručily, aby se k jejich službám vrhl po hlavě ze schodů, byl by to okamžitě vykonal a ani vteřinku by neváhal a o ničem neuvažoval. Pulcherija Alexandrovna, bez sebe strachy o svého Roďu, sice pozorovala, že si mladý muž počíná dost výstředně a přespříliš bolestivě jí mačká ruku, ale dívala se na něho, jako by jí ho seslalo samo nebe, a proto úmyslně ty výstřední maličkosti přehlížela. Avdotja Romanovna pak, přestože byla stejně rozčilená a přestože nebyla nikterak ustrašené povahy, zachycovala s ohromením, ba skoro s úlekem divoce planoucí pohledy přítele svého bratra a jen bezmezná důvěra, v níž byla utvrzena vším, co o tomto podivném mladíkovi vyprávěla Nastasja, jí pomohla překonat pokušení, aby před ním utekla a matku odtáhla s sebou. Přitom chápala, že mu teď už asi neutečou. Ostatně za nějakých deset minut se jakžtakž uklidnila: Razumichin už byl totiž takový, že měl vždycky srdce na dlani, ať byl v jakékoli náladě, a tak každý velmi brzy poznal, s kým má co činit.

„Kdepak, k bytné nemůžete, to byste udělala strašlivou hloupost!“ přesvědčoval křiklavě Pulcheriji Alexandrovnu. „Jste sice matka, ale jestli tady zůstanete, doženete ho k zuřivosti, a kdopak ví, co se pak může stát. Poslyšte, provedu to takhle: teď ho ohlídá Nastasja a já vás obě zavedu k vám, protože samy po ulicích nemůžete, tady

v Petrohradě je to po téhle stránce... Radši nemluvit...! Hned od vás pak zaskočím sem a za čtvrt hodinky, na to vám dám čestné slovo, u vás budu zpátky se zprávou, jak mu je, jestli spí a tak dále. A pak, poslyšte! Od vás pak poletím domů, mám tam hosty, všichni jsou opilí, a stavím se pro Zosimova, to je doktor, který ho léčí, je také u mne, ale není opilý; ten se neopije nikdy! Vytáhnu ho k Rod'kovi a odtud hned zas poběhnu k vám, to znamená, že během hodiny o něm dostanete dvě zprávy – jednu dokonce od doktora, považte, od doktora! To už je něco jiného než ode mě! Jestli to s ním bude špatné, přísahám, že vás sem sám odvedu, ale jestli to bude dobré, tak si půjdete lehnout. A já tu zůstanu až do rána v sínce, vůbec o mně nebude vědět, a Zosimova donutím, aby přespal u bytné, takže bude pořád po ruce. A kdo mu teď víc prospěje, vy nebo doktor? Myslím, že doktor, doktor! Tak jen jděte pěkně domů! Ale k bytné nemůžete; já můžu, ale vy nemůžete, nenechá vás u sebe, protože... protože je hloupá husa. Bude žárlit kvůli Avdotje Romanovně, abyste věděly, a kvůli vám taky... Ale kvůli Avdotje Romanovně určitě. Má nevyzpytatelnou, docela nevyzpytatelnou povahu! Já jsem ostatně taky hlupák... Ale co! Jdeme! Věříte mi? No tak, věříte mi, nebo ne?"

„Půjdeme, mami,“ řekla Avdotja Romanovna, „spolehněte se, že udělá, co slibuje. Vzkřísil už bratra, a jestli tu doktor opravdu zůstane přes noc, co ještě můžeme chtít?“

„Vidíte, vy... vy mě chápete, vy jste anděl!“ vybuchl nadšeně Razumichin. „Jdeme! Nastasjo! Ať už jsi nahoře a sed' tam u něj se světlem. Za čtvrt hodinky jsem tu zpátky...“

Pulcherija Alexandrovna nebyla sice ještě docela přesvědčená, ale už neodporovala. Razumichin je vzal obě pod paží a vlekl je ze schodů. Ale docela bez obav nebyla: Je to sice šikovný a hodný člověk, ale je s to provést, co slibuje? V tomhle stavu...!

„Já vám rozumím, vy si myslíte, jak můžu v tomhle stavu!“ vytušil a přerušil její úvahy Razumichin, rázující ohromnými kroky po chodníku, že mu obě ženy sotva stačily, což však vůbec nepozoroval.

„Nesmysl! Totiž... jsem ožralý jako tágo, ale to nevadí, to není z vína, to se mi tak vrazilo do hlavy, že jsem se s vámi setkal... Ale na mě se vykašlete! Mě si nevšímejte, já... žvaním, já vás nejsem hoden... Já vás nejsem hoden ani za mák! Až vás dovedu, honem si tady u průplavu vyleju na hlavu dva kbelíky vody, a bude to... Ani nevíte, jak vás mám obě rád...! Nesmějte se ani se nezlobte...! Zlobte se na všechny, jen ne na mě! Já jsem jeho přítel, a tedy i váš přítel! Chci to... Tušil jsem, že to tak bude..., loni byla taková chvíle... Ale ne, vůbec nic jsem netušil, spadly jste zrovna z nebe. Já dneska asi celou noc nezamhouřím oči... Zosimov měl prve strach, že by mohl zešít... Proto ho nesmíme dráždit...“

„Co to povídáte!“ vykřikla matka.

„Opravdu to doktor tak řekl?“ zeptala se polekaně Avdotja Romanovna.

„Opravdu, ale není to ono, vůbec ne. Dal mu už i lék, nějaký prášek, jak jsem viděl, a vtom jste přijely vy... Ech...! Kdybyste byly radši přijely zítra! Dobře, že jsme odešli. A za hodinu vám dá zprávu sám Zosimov. Ten není tak opilý! Já už pak taky nebudu opilý... Proč jsem se tak nalil? Ale proto, že mě ti bídáci zatáhli do hádky. A já se tak zařekl, že už se nebudu hádat...! Takové nesmysly žvaní! Div jsem se s nimi nepopral! Nechal jsem tam vládnout strýčka... Věřily byste, že žádají úplné odstranění osobnosti, že si v tom přímo libují? Jen aby člověk nebyl sám sebou, aby se co nejmíň podobal sám sobě! Zrovna v tomhle vidí nejvyšší pokrok. A kdyby se alespoň projevovali jako osobnosti v tom lhaní, ale...“

„Poslyšte,“ přerušila ho nesměle Pulcherija Alexandrovna, ale tím jen přilila olej do ohně.

„Co si zas myslíte?“ křičel Razumichin ještě víc. „Snad si nemyslíte, že se vztekám, protože lžou? Nesmysl! Já mám lhaní rád! Lhaní je jediná výsada člověka mezi všemi ostatními organismy. Přes lež k pravdě! Právě proto jsem člověk, že lžu. Ale nikdo nikdy ještě nedospěl k pravdě, dokud napřed čtrnáctkrát nezalhal, a dost možná

i stočtrnáctkrát, to člověka svým způsobem ctí. Jenže my ani lhát svým vlastním mozkiem neumíme! Lži si, ale lži ze své hlavy, a já tě za to zlíbám. Říkat svou vlastní nepravdu je přece skoro lepší než hlásat jen cizí pravdu. V prvním případě jsi člověk, ale ve druhém jsi docela obyčejný papoušek! Pravda se neztratí, ale život se dá zardousit, příkladů je dost! Co my dnes vlastně jsme? Všichni, bez výjimky všichni, ať jde o vědu, vývoj, myšlení, vynálezy, ideály, tužby, liberalismus, úsudek, zkušenost, prostě o všechno, ve všem všudy jsme teprve žáčci, kteří sedí v první přípravné třídě gymnázia! Zalíbilo se nám žít z cizího rozumu – je to v nás! Nemám pravdu? Povídám, je to tak?“ vykřikoval Razumichin a svíral jim ruce a cloumal jimi. „Je to tak?“

„Bože můj, opravdu nevím,“ zakoktala zmateně chudinka Pulcherija Alexandrovna.

„Je, je... třebaže s vámi ve všem nesouhlasím,“ připojila vážně Avdotja Romanovna a vzápětí zaúpěla, tak silně jí v tom okamžení stiskl ruku.

„Je? Říkáte, že je? To znamená, že jste... že jste...“ jásal nadšeně, „že jste zřídlo dobroty, čistoty, rozumu a... dokonalosti! Ukažte ruku, ukažte... a vy taky, ať tady na místě kleknu a zlíbám vám je!“

A poklekl vprostřed chodníku, v tu chvíli našťěstí liduprázdného.

„Přestaňte, prosím vás, co to děláte?“ volala k smrti vyděšená Pulcherija Alexandrovna.

„Vstaňte, vstaňte!“ smála se a zároveň děsila Duňa.

„Ani za nic na světě, dokud mi nepodáte ruce! Tak, to stačí, už jsem na nohou a jdeme! Jsem nešťastný túlpas, nejsem vás hoden, jsem opilý, stydím se... Nejsem hoden vás milovat, ale kořit se vám je povinností každého, pokud není úplné hovado! A já se kořím... Tak, a už jsme u vašeho bytu. Rodion už jen proto právem prve vyhodil vašeho Petra Petroviče! Jak se mohl odvážit poslat vás do takových pokojů! To je skandál! Víte, kdo sem chodí? A vy jste přece jeho nevěsta! Jste přece jeho nevěsta, že? Tak vám tedy řeknu, že váš ženich je pěkný mizera!“

„Poslyšte, pane Razumichine, zapomínáte, že...“ začala Pulcherija Alexandrovna.

„Ano, ano, máte pravdu, zapomněl jsem se, je mi hanba!“ omlouval se honem Razumichin. „Ale... ale... nesmíte se na mne zlobit, že takhle mluvím! Já to myslím upřímně, neříkám to proto, že... ehm! To by bylo podlé, zkrátka neříkám to proto, že jsem se do vás... ehm...! No, je to tak, ale nemohu, nepovím proč, nesmím...! Ale my všichni, hned jak prve vešel do dveří, jsme poznali, že ten člověk nepatří do našeho kruhu. Ne snad proto, že přišel naondulovaný od kadeřníka, ani proto, že honem vystavoval na odiv svou moudrost, ale proto, že to je špicl a spekulant, protože to je skrblík a šejdíř. Vy se domníváte, že je chytrý? Kdepak, je to hlupák, hlupák! Copak se k vám hodí? Panebože! Víte, milostivé dámy,“ zastavil se náhle, už na schodišti k pokojům, „tamti u mne v bytě jsou sice všichni opilí, ale zato jsou všichni čestní, a atsi třeba i lžeme, protože i já přece lžu, tak se nakonec prolžeme k pravdě, protože jdeme po ušlechtilé cestě, kdežto Petr Petrovič... nejde po ušlechtilé cestě. A třebaže jsem na ně před chvílí tak nadával, přesto si jich vážím, dokonce i toho Zametova, kterého si nevážím, mám rád, protože je to ještě štěně! A i to zvíře Zosimova, protože je poctivý a zná svou věc... Ale dost už, všechno řečeno, všechno odpuštěno. Odpuštěno? Opravdu? No, pojďme. Tuhle chodbu znám, kdysi jsem tu byl, tady v čísle tři se stal skandál... tak kdepak to máte? Který pokoj? Osmičku? Na noc se zamkněte, nikoho nepouštějte dovnitř. Za čtvrt hodiny se vrátím a povím vám, co je nového, a pak přijdu ještě asi za půl hodiny se Zosimovem, uvidíte! Sbohem, už utíkám!“

„Bože můj, Duněčko, jak to všechno skončí?“ posteskla si dceři znepokojeně a úzkostlivě Pulcherija Alexandrovna.

„Uklidněte se, mami,“ domlouvala jí Duňa, odkládajíc klobouček a pláštík, „sám Bůh nám seslal toho pána, ačkoliv přišel rovnou z nějaké pitky. Můžeme se na něho spolehnout, to mi věřte. A všechno, co už pro bratra udělal...“

„Ach, Duněčko, bůh sám ví, jestli přijde! Jak jsem jen mohla nechat Rodu samotného...! Představovala jsem si to setkání docela jinak! Jak na nás byl hrubý, jako by nebyl rád, že nás vidí...“

V očích se jí zaleskly slzy.

„Ne, ani zdaleka ne, mami. Neviděla jste dobře, ustavičně jste plakala. Je celý zničený těžkou nemocí, tím to je.“

„Ach, ta jeho nemoc! Co to jen může být, co to může být! A jak s tebou mluvil, Duňo!“ řekla matka a nesměle se snažila číst z dceřiných očí, co si myslí, napůl už utěšená tím, že Duňa Rodu hájí, a tedy mu už asi odpustila. „Věřím, že si to do zítřka rozmyslí,“ dodala ve snaze vyzvědět všecko.

„A já zas myslím, že zítra bude mluvit stejně... o tom,“ odpověděla stroze Avdotja Romanovna, a to byl ovšem kámen úrazu, protože Pulcherija Alexandrovna se teď příliš bála na tohle zavádět řeč. Duňa k ní přistoupila a políbila ji. Matka ji beze slova vřele objala. Pak usedla a plna neklidu čekala na Razumichina a nesměle pozorovala dceru, která také v očekávání začala přecházet se zkrříženými rukama sem a tam po pokoji, ponořená do vlastních úvah. Toto přecházení z kouta do kouta bylo starým zvykem Avdotji Romanovny a matka se vždy trochu bála vytrhovat ji v takových chvílích ze zamyšlení.

Razumichin byl přirozeně směšný tím, jak zprudka, v opilosti vášnivě vzplanul k Avdotje Romanovně; ale mnohý, kdo by Avdotju Romanovnu viděl zejména nyní, když se zkrříženými rukama teskně a zamyšleně přecházela po světnici, byl by mu to možná odpustil, i kdyby ho neomlouvala už jeho povznesená nálada. Avdotja Romanovna byla neobyčejně sličná – vysoká, obdivuhodně urostlá, statná a sebevědomá, a to se projevovalo v každém jejím hnutí, ale ani v nejmenším to neubíralo jejím pohybům na lehkosti a půvabu. Rysy obličeje připomínala bratra, ji však bylo možno nazvat krašavicí. Vlasy měla tmavě plavé, o málo světlejší než bratr, oči skoro černé, jiskrné a hrdé, ale v některých chvílích neskonale dobré. Byla

bledá, ale ne chorobně, z tváří jí zářila svěžest a zdraví. Ústa měla trochu malá a dolní rtík, kyprý a jasně červený, vystupoval kupředu stejně jako brada, jediná to nesouměrnost té krásné tváře, dodávající jí však cosi velmi charakteristického a snad i trochu povýšeného. Její výraz byl vždy spíše vážný a zahloubaný než veselý; ale jak zato té tváři slušel úsměv, jak jí slušel smích, veselý, mladý a upřímný! Jaký div, že vznětlivý, otevřený, prostý, čestný, bohatýrsky silný a opojený Razumichin, který nikdy nic podobného neviděl, na první pohled ztratil hlavu! Mimoto ho náhoda jako naschvál svedla s Duňou v krásném okamžiku láskyplného a radostného shledání s bratrem. Potom viděl, jak jí rozhořčením zacukal dolní rtík při opovážlivých a krutě nevďěčných bratrových příkazech – a byl ztracen. Měl ostatně pravdu, když se předtím na schodech v opilosti uřekl, že Raskolnikovova nevyzpytatelná bytná Praskovja Pavlovna na něho bude žárlit nejen kvůli Avdotje Romanovně, nýbrž možná i kvůli Pulcheriji Alexandrovně. Přestože Pulcheriji Alexandrovně bylo už třičtyřicet let, uchovala si její tvář stále ještě stopy někdejší krásy, mimoto vypadala na svá léta velmi mladě, jak tomu bývá skoro vždycky u žen, které si udržely až do stáří duševní jas, svěžest dojmů a čistou vřelost srdce. Dodejme v závorce, že udržet si to všechno je jediným prostředkem, jak neztratit krásu ani v stáří. Vlasy už jí začínaly šedivět a řidnout, kolem očí se dávno objevily vějířky drobných vrásek, líce vpadly a vyschly od starostí a trápení, a přesto byla její tvář krásná. Byl to vlastně Duněččin portrét, jenže po dvaceti letech a bez charakteristického dolního rtíku, který u ní nebyl vyhrnutý. Pulcherija Alexandrovna byla citlivá, avšak ne přepjatá, nesmělá a povolná, avšak jen po určité meze; dovedla leccos povolit a přistoupit na leccos, co někdy bylo i v rozporu s jejími názory, ale žádné okolnosti ji nemohly přimět, aby překročila určité meze čestnosti, zásad a nejnvtitnějšího přesvědčení. Přesně za dvacet minut po Razumichinově odchodu se skutečně ozvalo dvojí tlumené, ale kvapné zabušení na dveře; Razumichin se vrátil.

„Dál nepůjdu, pospíchám,“ drmolil, když otevřely. „Spí jako dudek, hluboce a klidně, a dej bůh, aby tak spal aspoň deset hodin. Je u něj Nastasja, nakázal jsem jí, aby tam zůstala, dokud se nevrátím. Teď přitáhnu Zosimova, a až vám podá hlášení, tak musíte i vy na kutě, vidím, že jste uondané až běda!“

A už se hnál po chodbě pryč.

„To je ale šikovný... obětavý mladík!“ zvolala nadmíru potěšená Pulcherija Alexandrovna.

„Jak se zdá, výborný člověk!“ odpověděla s jistou vřelostí Avdotja Romanovna, která zas začala přecházet po světnici.

Skoro za hodinu se na chodbě rozlehly kroky a znovu někdo zaklepal. Obě ženy čekaly, nyní už v plné důvěře, že Razumichin splní, co slíbil; a skutečně přiměl Zosimova, aby s ním šel. Zosimov kvůli Raskolnikovovi ochotně opustil oslavu, ale k ženám šel s nechtutí a velkou nedůvěrou, myslel, že opilý Razumichin přehání. Ale ve své samolibosti byl okamžitě uklidněn, a dokonce polichocen: viděl, že ho skutečně očekávají jako věštce. Zdržel se přesně deset minut a za tu dobu se mu podařilo úplně přesvědčit a uklidnit Pulcheriji Alexandrovnu. Mluvil nezvykle procítěně, ale zdrženlivě a se zdůrazněnou vážností, navlas jako sedmadvacetiletý lékař na důležité konzultaci, ani slůvkem neodbočil od tématu a neprojevil ani stín snahy navázat s oběma ženami osobnější a důvěrnější styky. Hned když vcházel, všiml si oslňující krásy Avdotji Romanovny a od té chvíle se snažil, aby ji vůbec nevnímal po celou návštěvu, a hovořil výhradně k Pulcheriji Alexandrovně. To všecko mu působilo neobyčejné vnitřní zadostiučinění. O nemocném se vyslovil, že v přítomné chvíli shledává jeho stav naprosto uspokojivým. Podle jeho pozorování prý má pacientovo onemocnění kromě špatných materiálních podmínek, v nichž žil několik posledních měsíců, i některé mravní příčiny, „je, abych tak řekl, výslednicí řady komplikovaných mravních i hmotných vlivů, otřesů, obav, starostí, jistých myšlenek... a podobně“. Přitom mu přesto neušlo,

že Avdotja Romanovna začala dvojnásob pozorně poslouchat, proto se o tom tématu rozhovořil šíře. A na znepokojenou a nesmělou otázku Pulcherije Alexandrovny, „že prý má podezření na šílenství“, odpověděl klidně a s nerozpačitým úsměvem, že jeho slova byla příliš zveličena; pravda, u nemocného prý je patrná jakási utkvělá myšlenka, cosi ukazujícího na monománii – a on, Zosimov, prý se teď hlavně věnuje tomuto neobyčejně zajímavému odvětví medicíny – je prý však nutno brát v úvahu, že pacient téměř do dnešního dne blouznil a... a samozřejmě příjezd příbuzných ho posílí, rozptýlí a projeví se blahodárně – „pokud se ovšem budeme moci vystříhat dalších těžších otřesů,“ připojil důrazně. Pak vstal a důstojně a srdečně se odporoučel, vyprovázen žehnáním, vřelými díky i úpěnlivými prosbami, dokonce mu byla bez náznaku z jeho strany podána k stisknutí ručka Avdotji Romanovny, takže odešel nadmíru spokojený svou návštěvou a ještě více sám sebou.

„Popovídáme si až zítra, a teď musíte bezpodmínečně spát!“ nabádal Razumichin, odcházející se Zosimovem. „Zítra, jak nejdříve budu moci, přijdu podat zprávu.“

„Ta Avdotja Romanovna je opravdu úžasná!“ prohodil s gustem Zosimov, když oba vyšli na ulici.

„Úžasná? Já ti dám úžasná!“ rozkřikl se Razumichin a náhle se na Zosimova začal sápat a popadl ho za krk: „Jestli si někdy troufneš... Rozumíš? Rozumíš?“ křičel na něj, škubal mu límcem a tiskl ho ke zdi. „Slyšíš?“

„Pust' mě, chlape opilá!“ bránil se Zosimov, a když ho Razumichin pustil, ostře se na něho zahleděl, ale náhle se dal do hlasitého smíchu. Razumichin před ním stál se svěšenýma rukama, zamračený a vážně zamyšlený.

„Já vím, že jsem osel,“ zahuhlal jako kakabus, „ale ty... taky.“

„Kamaráde, já vůbec ne. Já o takových hloupostech nesním.“

Dál šli mlčky, a teprve před Raskolnikovovým bydlíštěm přerušil zachmuřený Razumichin mlčení.

„Poslyš,“ řekl Zosimovovi, „ty jsi výborný hoch, ale kromě všech svých odporných vlastností jsi taky pěkný floutek, já tě znám, a k tomu špinavý floutek. Jsi přecitlivělý, slabošský mizera, zpo-
hodlnělý umíněnc, který si nic nedovede odepřít – a právě tomu říkám špinavost, protože odtud už je k špinavosti přímá cesta. Jsi už tak zhýčkaný, že na mou duši vůbec nechápu, jak při tom všem ještě můžeš být dobrý, ba obětavý lékař. Podestýlá si peřinu (to je, prosím, doktor!), ale v noci vstává k nemocnému! Za takové tři roky už nebudeš kvůli nemocným vstávat... No dobře, ale o to teď nejde, nýbrž o tohle: dnes přespíš v pokoji jeho bytné (umluvil jsem ji!), a já v kuchyni. Budete mít příležitost rychle se seznámit! Ale ne, nic takového, co myslíš! Ani zdání něčeho podobného, kamaráde...“

„Ale já si vůbec nic nemyslím!“

„Tady je, kamaráde, stydlivost, jemnost, upejpavost, zatvrzelá nedotknutelnost, a při tom všem vzdychá a taje jak vosk, jak vosk taje! Zbav mě jí, pro všechno na světě! Je tak půvabná...! Oplatím ti to, vlastní hlavou ti to oplatím!“

Zosimov se rozesmál ještě víc než předtím.

„Tebe to ale popadlo! Copak o ni stojím?“

„Věř mi, nedá ti to ani trochu práce, jen mluv nějaké nesmysly, co tě napadne, sedni si vedle ní a mluv. Jsi přece lékař, tak ji začni na něco léčit. Na mou duši, nebudeš litovat! Má tam piano, víš, já na ně trošku brnkám, hrávám jednu písničku, takovou pravou ruskou: ‚Vřelé slzy vytrysknou mi...‘ Ona si na pěkné písničky potrpí, však to taky písničkou začalo. A tys přece klavírní virtuos, eso, Rubinštejn... Uvidíš, že nebudeš litovat!“

„Copak jsi jí něco slíbil? Máš k ní nějaké závazky? Nebo jsi jí slíbil manželství?“

„Nic, nic takového, ani nápad! Taková ona není. To už Čebarov se o ni...“

„Tak ji pusť k vodě!“

„Copak můžu jen tak?“

„A proč ne?“

„Prostě to jen tak nejde, a hotovo! Tady je, kamaráde, něco svůdného.“

„Tak proč jsi ji sváděl?“

„Já ji vůbec nesváděl, spíš jsem byl sám sveden, z vlastní hlouposti, ale jí bude určitě docela jedno, jestli to budeš ty nebo já, hlavně když vedle ní někdo bude sedět a vzdychat. To je, kamaráde... Nedokážu ti vysvětlit, co to je – ale ty se vyznáš v matematice a dodnes ji studuješ, vím to... tak s ní třeba začni probírat integrální počet, bez legrace, myslím to namouduši docela vážně, jí to bude dokonale jedno – bude se na tebe dívat a vzdychat, a tak to půjde celý rok. To já jí třeba strašně dlouho, snad dva dny po sobě, vykládal o pruské panské sněmovně (uznej, o čem jsem s ní měl pořád mluvit?) – a jen vzdychala a nyla! Hlavně nezačínej o lásce – je nemožně stydlivá – ale přitom se tvař, jako když se od ní nemůžeš odtrhnout, a bude to dobré! Budeš tam mít úžasné pohodlí, jako doma – můžeš číst, sedět, ležet, psát... I políbit se nechá, jestli nebudeš ukvapený...“

„Ale co je mi po ní?“

„No tohle bych ti asi těžko vysvětloval! Podívej, vy dva se k sobě báječně hodíte! Myslel jsem na tebe už dříve... Ty k tomu přece spěješ! Tak není jedno, jestli to bude dřív nebo později? Tady si přijdeš, kamaráde, i s peřinami na své, ale co, nejen s peřinami! Tady je všechno svůdné; tady je konec světa, kotva, tichý přístav, pupek země, pohádková vidina, říše teplých lívanců, mastných pirohů, večerního samovaru, tichých vzdechů a teplých kazajek, vyhrátých postýlek – zkrátka navlas jako bys umřel a zároveň byl živ, obě přednosti najednou! Ale hrome, nějak jsem se rozežvanil, je čas jít spát, kamaráde! Poslyš, obvykle se v noci probouzím, tak se na něj zajdu podívat. Já vím, že je to zbytečné, hloupost, všechno je v pořádku. Ty si nedělej starosti, ale jestli chceš, můžeš tam taky jednou zaskočit. Ale kdybys něco pozoroval, třeba že blouzní nebo že má horkost nebo tak, okamžitě mě vzbud'. Ale to je vyloučené...“

2

Nazítří se Razumichin probudil kolem osmé s hlavou plnou vážných starostí. To ráno ho překvapilo řadou nových a nepředvídaných pochybností. Nikdy se nenadál, že někdy takto procitne. Do nejmenších podrobností se rozpomínal na všechno, co se den předtím zběhlo, a uvědomoval si, že prožil něco nevšedního, že v něm zůstal jakýsi doposud nepoznaný, s ničím dřívějším nesouměřitelný dojem. Stejně dobře si však byl vědom, že sen, který mu popletl hlavu, je dokonale nereálný, tak nereálný, že se zaň zastyděl, a rychle se začal obírat ostatními, reálnějšími starostmi a pochybnostmi, které mu nadělil ten „zatracený včerejšek“.

Nejhrozněji mu bylo, když vzpomínal, jak byl včera „podlý a hnusný“, nejen proto, že byl opilý, ale protože zneužil situace, v níž se ta dívka octla, a z té hloupě ukvapené žárlivosti haněl jejího ženicha, ačkoliv nevěděl nic nejen o jejich vztahu a vzájemných závazcích, nýbrž toho člověka ani jaksepatří neznal. Jakým právem o něm vůbec vyslovoval tak ukvapené a neuvážené soudy? A kdo se ho o to prosil? Copak by se mohlo takové stvoření jako Avdotja Romanovna oddat za peníze někomu, kdo jí není hoden? Má tedy i Lužin svou cenu. Jejich ubytování? Ale copak musel opravdu vědět, jaké jsou to pokoje? Chystá pro ně přece byt... brr, jak je to všechno podlé! A copak je to nějaká omluva, že byl opilý? Hloupá výmluva, která ho ještě víc ponižuje! Ve víně je pravda a ta pravda zkrátka vyšla na světlo, „totiž celá špinavost mého závistivého, bezcitného srdce“! A copak si on, Razumichin, může vůbec dovolit o něčem podobném snít? Jak se vyjímá vedle takové dívky on, podnapilý výtržník a včerejší tlučhuba? Je vůbec možné tak cynické a směšné srovnání? Razumichin se při tom pomyslení zoufale začervenal, ale vtom se jako z udělánání zároveň jasně upamatoval, jak jim včera na

schodech říkal, že bytná na něj bude kvůli Avdotje Romanovně žárlit... a to už bylo příliš! Rozmáchl se a praštil pěstí do kuchyňských kamen, až si narazil ruku a rozbil jeden kachlík.

„Jasná věc,“ bručel si pro sebe za chvíli s pocitem jakéhosi sebeponížení. „Jasná věc, že všechny tyhle nechutnosti do smrti nezahladím a neodčiním..., a proto na něco takového nesmím ani pomyslet a nejlíp udělám, když k nim přijdu beze slova a... vykonám svou povinnost také beze slova a... nebudu se omlouvat a vůbec o tom mluvit a... zkrátka je konec, to je jasná věc!“

Nicméně než se oblékl, prohlédl si šaty pečlivěji než jindy. Jiný oblek neměl, a i kdyby byl měl, byl by si ho možná ani nevzal – „ano, schválně nevzal“. Rozhodně však před nimi nemůže vystupovat jako cynický a špinavý hadrník, nemá přece právo urážet jemnocit druhých, tím spíše, že potřebují jeho pomoc a sami ho k sobě volají. Proto si šaty pečlivě okartáčoval. A prádlo měl vždycky obstojné, v tom ohledu si zvláště potrpěl na čistotu.

Toho rána se pečlivě vymydlil – Nastasjiným mýdlem – umyl si vlasy, krk a hlavně ruce. Ale když se měl rozhodnout, zda si oholí své strnisko (u Praskovji Pavlovny byly k dispozici výborné břitvy, které tam zůstaly ještě po nebožtíkovi panu Zarnicynovi), přímo sveřepě tu možnost odmítl: „Nechám to takhle! Ještě by si mohly myslet, že jsem se oholil proto, aby... určitě by je to napadlo! Ani za nic na světě!“

A pak... je tak hrubý a špinavý, má hospodské způsoby; a... a, prosím, ví sice, že je celkem slušný člověk..., ale copak je to nějaký důvod k pýše, že je slušný člověk? Každý člověk má být slušný a bezúhonný, ale... on má (je si toho vědom) takové vroubky... nedopustil se snad ničeho nečestného, ale přece jen...! A ty jeho úmysly někdy! Hm... to všechno srovnáno s Avdotjou Romanovnou! „Ale co! Ať! Schválně budu tak špinavý, umaštěný, hospodský, kašlu na to! Ještě víc budu!“

Z takových samomluv ho vytrhl Zosimov, který přespal v saloně Praskovji Pavlovny.

Odcházel domů a před odchodem chtěl ještě zaskočít k pacientovi. Razumichin mu ohlásil, že spí jako dřevo. Zosimov se tedy rozhodl, že ho nebude budit, dokud neprocitne sám, a slíbil, že se na něj kolem jedenácté přijde podívat.

„Jestli ovšem bude doma,“ podotkl. „Brr, pěkné léčení, když člověk nemá moc nad svým pacientem. Nevíš, jestli půjde on k *nim* nebo *ony* přijdou sem?“

„Asi přijdou sem,“ odpověděl Razumichin, který pochopil, kam otázka míří, „a samozřejmě budou mluvit o svých rodinných věcech. Já odejdu. Ale ty jako doktor máš ovšem větší právo.“

„Nejsem přece zpovědník. Přijdu a zas půjdu. Mám i tak dost práce.“

„Jedna věc mi dělá starost,“ přerušil ho zamračeně Razumichin. „Včera jsem mu cestou v opilosti vyžvanil všelijaké hlouposti... všelijaké... mezi jiným, že máš strach..., aby nešlo o sklon k šílenství...“

„Tos včera vyžvanil i těm dámám.“

„Já vím, že to byla pitomost! Zasloužil bych! Ale myslels to opravdu vážně?“

„Nesmysl, říkám ti, jaképak vážně! Sám jsi mi ho vylíčil jako monomaniaka, když jsi mě k němu vedl... A včera jsme mu ještě dodali, totiž ty, tím vyprávěním... o tom natěrači; náramně vhodné řeči, když mu možná právě to sedlo na mozek! Kdybych byl přesně věděl, co se tehdy na komisařství zběhlo, že ho tam nějaký darebák roztrpčil tím podezřením! Hm... to bych včera nebyl připustil takové řeči. Tihle monomani totiž udělají z komára velblouda a mají moc bujnou fantazii... Pokud si vzpomínám, tak se mi včera z toho, co vyprávěl Zametov, napůl vyjasnilo. Co ti mám povídat! Zním případ, jak jistý hypochondr, čtyřicátník, zavraždil osmiletého hošíka, protože nemohl snést, že se mu denně u stolu směje! A tady docela zubožený člověk, bezohledný tupec na komisařství,

začínající nemoc, a k tomu takové podezření! Vůči nepříčetnému hypochondrovi! šíleně, mimořádně ctižádostivému! Právě v tomhle vězí kořen celé nemoci! Ale co, k čertu... Poslyš, ten Zametov je opravdu docela milý mládenec, ale, hm... neměl to včera vykládat. Neudrží jazyk za zuby!“

„Ale komupak to vykládal? Mně a tobě!“

„A Porfirijovi.“

„Co na tom, že Porfirijovi?“

„Mimochodem, nemůžeš nějak působit na tamty, na jeho matku a sestru? Měly by s ním dnes mluvit opatrněji...“

„Nějak se domluví!“ odpověděl mrzutě Razumichin.

„A proč mu tak pije krev ten Lužin? Bohatý ženich jí, zdá se, není proti mysli..., nemají přece ani vindru, co?“

„Co ze mě taháš rozumy?“ vyjel si na něho podrážděně Razumichin. „Jak mám vědět, jestli mají, nebo nemají? Zeptej se jich, možná že ti to povědí...“

„Brr, ty jsi někdy tupý! To bude z kocoviny... Na shledanou. Poděkuj mým jménem Praskovje Pavlovně za nocleh. Zavřela se, na moje *bon jour* skrze dveře nedala odpověď, ale vstala už v sedm ráno, nesli k ní přes chodbu z kuchyně samovar... Nebyl jsem uznán za hodna na ni popatřit...“ V devět přišel Razumichin do Bakalejevova penzionu. Obě ženy už hořely netrpělivostí, kdy konečně přijde. Vstaly někdy v sedm nebo ještě dříve. Razumichin vešel jako bubák, škrobeně pozdravil, ale hned se proto rozzlobil – ovšem sám na sebe. Ale chyba lávky: Pulcherija Alexandrovna mu okamžitě spěchala v ústrety, vzala ho za obě ruce a div mu je nepolíbila. Nesměle zašilhal po Avdotje Romanovně; ale i ta hrdá tvář měla v té chvíli tak vděčný a přátelský výraz, tak výmluvně a nečekaně prozrazovala, jak si ho tu váží (namísto ironických pohledů a bezděčného, špatně skrývaného opovržení!), že by byl měl možná lepší pocit, kdyby ho byly přivítaly nadávkami, protože takhle ho uvedly do příliš velkých rozpaků. Naštěstí bylo po ruce téma rozhovoru, a proto se ho ruče chopil.

Když vyslechly, že „se ještě neprobudil“, ale že „je všechno v nejlepší pořádku“, prohlásila Pulcherija Alexandrovna, že se to jen hodí, „protože bych se s vámi předtím ráda, velmi, velmi ráda poradila“. Následovala otázka, jestli už pil čaj, a pozvání, aby poseděl s nimi; samy prý ještě nesnídaly, protože čekaly na něho. Avdotja Romanovna zazvonila a to přivolalo jakéhosi odrance, u něhož objednali čaj, který byl konečně také servírován, ale tak nečistě a neupraveně, že bylo dámám hanba. Razumichin už začal zprudka láteřit na penzion, ale protože si vzpomněl na Lužina, rozpačitě zmlkl a hrozně se zaradoval, když se na něho konečně začaly v nepřetržitém sledu sypat otázky Pulcherije Alexandrovny.

Odpovídal na ně, neustále přerušován a znovu dotazován, tři čtvrti hodiny a za tu dobu pověděl o všem hlavním a nejnnutnějším, pokud to věděl, co Rodion Romanovič v posledním roce prožil, a uzavřel zevrubným vyprávěním o jeho nemoci. O leccčems se ovšem nezmínil, a také se o tom nebylo třeba zmiňovat, mimo jiné ani o scéně na komisařství a o jejích důsledcích. Poslouchaly dychtivě; ale když dospěl k názoru, že řekl všechno a své posluchačky uspokojil, zjistil, že pro ně vlastně ještě vůbec nezačal.

„Ale řekněte mi, řekněte mi, co si myslíte... ach, promiňte, já doposud neznám vaše jméno...“ omlouvala se chvatně Pulcherija Alexandrovna.

„Dmitrij Prokofjič.“

„Tak tedy, Dmitriji Prokofjiči, já bych od vás velmi a velmi ráda slyšela..., jak se tak vůbec... teď dívá na věci, abyste mi rozuměl, jak bych vám to vysvětlila, snad nejlépe takhle: co má rád a co nemá rád? Je pořád tak popudlivý? Kdybyste mi mohl říct, jaké má tužby, a abych tak řekla, sny? A co na něho má zejména teď největší vliv? Prostě, velmi ráda bych...“

„Ale maminko, copak ti někdo tohle všechno může jen tak vysypat z rukávu?“ poznamenala Duňa.

„Ach můj ty bože, ani ve snu jsem se nenadála, že ho takhle zastanu, Dmitriji Prokofjiči!“

„Já se vám nikterak nedivím, prosím,“ odpověděl Dmitrij Prokofjič. „Já už matku nemám, ale každý rok ke mně přijíždí můj strýc a skoro nikdy mě nemůže poznat, dokonce ani podobu, a není to nijak prostoduchý člověk; a za ty tři roky, co jste se neviděli, uběhlo něco vody! Ale co bych vám tedy řekl? Zním Rodiona půldruhého roku: je tak trochu nemluva a morous, tak trochu hrdopýšek. A v poslední době (ale dost možná že už mnohem déle) se projevuje jako skeptik a hypochondr. Je to velkorysý dobrák. Nerad mluví o svých citech, to se raději zachová hrubě, než aby před vámi otevřel srdce. Někdy však není vůbec hypochondr, je jen až nelidsky chladný a necitelný, jako by se v něm neustále střídaly dvě protikladné povahy. Hrůza, jak je někdy uzavřený! Pořád nemá kdy, pořád mu někdo vadí, ale přitom leží a nic nedělá. Není ironický, ale ne proto, že by se mu nedostávalo vtipu, spíš jako by neměl na takové hlouposti čas. Nikdy nevyposlechne do konce, co mu kdo říká. Nikdy se nezajímá o totéž, oč se v té chvíli zajímají všichni ostatní. Hrozně moc si o sobě myslí a zdá se, že ne tak docela neprávem. No, co tak ještě...? Mám dojem, že váš příjezd na něho bude mít blahodárný vliv.“

„Kéž by jen!“ zaúpěla Pulcherija Alexandrovna, zničená tím, co Razumichin pověděl o jejím Rodovi.

A Razumichin se konečně osmělil spočinout déle pohledem na Avdotje Romanovně. Za rozmluvy k ní vzhlédl vícekrát, ale vždy jen letmo, jen na okamžik, a ihned zas uhýbal pohledem. Avdotja Romanovna si hned sedala ke stolu a pozorně poslouchala každé slovo, hned zas vstávala a začínala, jak měla ve zvyku, přecházet sem a tam se zkříženýma rukama a sevřenými rty, občas se v chůzi na něco zamyšleně zeptala. Také ona měla ve zvyku nevyposlechnout do konce, co jí kdo říkal. Měla na sobě tmavé šaty z nějaké lehké látky a kolem krku měla uvázan bílý průsvitný šátek. Razumichin z mnohých známek okamžitě poznal, že obě ženy žijí ve velmi

stísňených poměrech. Kdyby byla Avdotja Romanovna oblečena jako královna, byl by se jí pravděpodobně vůbec nebál, ale teď, snad právě proto, že byla oblečená tak chudě a že si všiml jejich neutěšené situace, poklesl na mysli, bál se každého svého slova, každého gesta a to ho jako člověka, který stejně nevynikal sebevědomím, velmi zkrušovalo.

„Řekl jste nám mnoho zajímavého o bratrově povaze a... hlavně jste to řekl nezaujatě. Jsem tomu ráda, měla jsem totiž dojem, že k bratrovi tak trochu vzhlížíte,“ poznamenala Avdotja Romanovna s úsměvem. „Myslím, že je pravda i to, že by k sobě potřeboval ženu,“ dodala zamyšleně.

„Nic takového jsem netvrdil, ale snad máte docela pravdu, jenže...“

„Co?“

„Nikoho přece nemiluje, a snad nikdy ani milovat nebude,“ namítl Razumichin.

„Chcete říct, že není schopen milovat?“

„Víte, Avdotjo Romanovno, vy jste sama tak hrozně podobná svému bratrovi, dokonce ve všem!“ uřekl se náhle k svému vlastnímu překvapení, ale vzápětí si připomněl, co všecko jí zrovna o bratrovi napovídal, a v úžasných rozpacích zrudl jako rak. Avdotja Romanovna se nemohla při pohledu na něj zdržet smíchu.

„V Rodovi se oba můžete mýlit,“ vmísila se trochu dotčeně Pulcherija Alexandrovna. „Nemyslím na to, co se stalo teď, Duněčko. To, o čem píše Petr Petrovič v tom dopise... a co jsme my dvě předpokládaly, možná není pravda, ale vy si, Dmitriji Prokofjiči, neumíte představit, jak je nevyzpytatelný, a abych tak řekla, náladový. Jeho povahou jsem si nikdy nebyla jistá, dokonce už v jeho patnácti letech. Jsem přesvědčena, že ještě dnes je schopen vyvést něco, nač by jiný nikdy v životě ani nepomyslel... Pro příklad nemusíme daleko – nevím, zda je vám známo, jak mě před půldruhým rokem překvapil, omráčil a div ne docela zničil, když si usmyslel, že se ožení s tou, jakpak se – s dcerou té jeho bytné, Zarnicynové.“

„Nevíte o tom nějaké podrobnosti?“ zeptala se Avdot'ja Romanovna.

„A myslíte,“ pokračovala vznětlivě Pulcherija Alexandrovna, „že by ho tehdy zadrželo, kdybych byla plakala a úpěla, kdybych se byla rozstonala nebo se snad i usoužila k smrti, kdybychom se octly na mizině? S bohorovným klidem by byl překročil všechny překážky. Copak nás nemá ani trochu rád?“

„Sám mi o té historii nikdy nic neříkal,“ odpověděl opatrně Razumichin, „ale něco jsem o tom slyšel přímo od paní Zarnicynové, která toho vlastně také moc nenapovídá, ale co jsem slyšel, je poněkud divné...“

„Tak co tedy, co jste slyšel?“ zeptaly se jedním dechem obě ženy.

„Tak obzvlášť divné to zase není. Dověděl jsem se jen, že tenhle sňatek, který už byl úplně dohodnutý a neuskutečnil se jen proto, že nevěsta zemřela, byl samé paní Zarnicynové velmi proti mysli... Mimoto prý nebyla nevěsta ani hezká, totiž byla prý naopak ošklivá... a nějaká neduživá... a podivínská..., i když měla, jak se zdá, také své dobré vlastnosti. Určitě měla, jinak by to bylo nepochopitelné... Věno také neměla, při jeho povaze by ostatně taková věc stěží hrála nějakou roli... Ale v těchhle věcech se člověk nikdy nevyzná...“

„Jsem přesvědčená, že to byla hodná dívka,“ podotkla stroze Avdot'ja Romanovna.

„Bůh mi odpusť, ale tehdy jsem měla z její smrti přímo radost, ačkoliv ani nevím, kdo z nich se do koho zamiloval, zda on do ní nebo ona do něho,“ uzavřela Pulcherija Alexandrovna a pak se opatrně, zajímavě, neustále pokukujíc po Duně, které to bylo zjevně nepříjemné, začala znova vyptávat na včerejší výstup mezi Rodou a Lužinem. Bylo vidět, že ta příhoda ji znepokojuje nejvíc, že se přímo chvěje úzkostí, když na ni pomyslí. Razumichin všechno znova a podrobně vylíčil, ale tentokrát připojil ještě vlastní závěr a přímo Raskolnikova obvinil, že Lužina urazil záměrně, a nijak se ho tentokrát nesnažil omluvit nemocí.

„Usmyslel si to, ještě než se rozstonal,“ dodal.

„Také si myslím,“ řekla velmi sklesle Pulcherija Alexandrovna. Velmi ji však překvapilo, že Razumichin náhle tak šetrně, a dokonce s jakousi úctou mluví o Petru Petroviči. Překvapilo to i Avdotju Romanovnu.

„A co vlastně soudíte o Petru Petroviči?“ nepřemohla zvědavost Pulcherija Alexandrovna.

„O budoucím muži vaší dcery nemohu mít jiné mínění,“ odpověděl pevně a procítěně Razumichin. „A to neříkám z nějaké ubohé zdvořilosti, nýbrž proto... proto... no, už jen proto, že Avdotja Romanovna toho muže sama a dobrovolně poctila svou přízní. Jestliže jsem ho včera tak ostouzel, bylo to tím, že jsem byl hnusně opilý a pak... nepříčetný, ano, byl jsem nepříčetný, ztratil jsem hlavu, úplně jsem se zbláznil... a dnes se za to stydím!“ Zrudl a odmlčel se. Avdotja Romanovna se začervenala, ale ani teď nic neřekla. Od toho okamžiku, kdy začali o Lužinovi, nepronesla jediné slovo.

Ale Pulcherija Alexandrovna byla bez její podpory zřejmě bezradná. Konečně se váhavě, co chvíli pokukujíc po dceři, svěřila, že jí teď dělá velké starosti jedna věc.

„Víte, Dmitriji Prokofjiči,“ začala. „Já budu s Dmitrijem Prokofjičem mluvit docela otevřeně, ano, Duněčko?“

„Ale ovšem, maminko,“ řekla důrazně Avdotja Romanovna.

„Tedy oč jde,“ pokračovala chvatně Pulcherija Alexandrovna, jako by jí spadl kámen ze srdce tím, že si smí ulevit ve svém trápení. „Dnes časně ráno jsme dostali od Petra Petroviče odpověď na naši včerejší zprávu, že jsme přijely. Víte, včera nám měl, jak slíbil, přijít naproti přímo na nádraží. Namísto toho nám poslal naproti nějakého sluhu, který nám dal adresu tohohle penzionu a měl nám ukázat cestu a od Petra Petroviče vyřídit, že za námi přijde dnes ráno. Ale místo toho dnes ráno přišlo toto jeho psaní... Nejlépe bude, přečtete-li si je sám, je tam jedna věc, která mi dělá velkou starost... hned sám uvidíte, co to je, a... řeknete mi, Dmitriji Prokofjeviči, upřímně, co si

o tom myslíte! Vy nejlíp znáte Rodovu povahu, proto nám můžete nejlíp poradit. Upozorňuji vás, že Duněčka už se pevně rozhodla, hned a bez váhání, ale já, já ještě nevím, co dělat, a... a nemohla jsem se dočkat, kdy už přijdete.“

Razumichin otevřel dopis s včerejším datem a četl:

Vážená a milostivá Pulcherijo Alexandrovno, mám tu čest tímto Vám oznámit, že jsem Vás za příčinou nepředvídaných překážek nemohl očekávat na nádraží, takže jsem za tím účelem poslal velmi osvědčeného člověka. Zároveň nebudu mít ani tu čest setkat se s Vámi zítra ráno vzhledem k neodkladným záležitostem v senátě, i abych nebyl na překážku Vašemu důvěrnému shledání s Vaším synem a Avdotji Romanovny s jejím bratrem. Budu tedy mít čest navštívit Vás a složit Vám svou poklonu ve Vašem bytě až zítra přesně v osm hodin večer, k čemuž si osměluji připojit snažnou a dodávám i rozhodnou prosbu, aby se našeho společného setkání Rodion Romanovič již nezúčastnil, neboť mě neslýchaně a bezectně urazil, když jsem ho včera nemocného navštívil u jeho lůžka, a dále z toho důvodu, že bych Vám osobně chtěl podat nezbytné a obšírné vysvětlení v jisté věci a přál bych si slyšet i Váš vlastní názor. Přitom mám tu čest předem Vás upozornit, že jestliže přes svou prosbu Rodiona Romanoviče u Vás zastanu, budu nucen okamžitě odejít, a v tom případě ponese te důsledky Vy. Toto píši pod dojmem toho, že Rodion Romanovič, který se zdál při mé návštěvě tak těžce nemocný, během dvou hodin se náhle uzdravil, a protože již vychází, je možné, že přijde i k Vám. Tuto skutečnost jsem si ověřil na vlastní oči v bytě jistého opilce, přejetého koňmi a následkem toho zesnuvšího, jehož dceři, děvčeti pochybné existence, věnoval včera asi pětadvacet rublů pod záminkou, že je to na pohřeb, což mě nesmírně udivilo, neboť vím, s jakou námahou jste tento obnos sháněla. Prosím tímto, abyste vyřídila mou hlubokou

*poklonu Avdotje Romanovně, a prosím, abyste přijala ujištění
naprosté úcty od Vám hluboce oddaného P. Lužina.*

„Co si mám teď počít, Dmitriji Prokofjiči?“ spustila skoro plačky Pulcherija Alexandrovna. „Jakpak mám Rodovi vysvětlit, aby k nám nechodil? Vždyť včera tak stál na tom, aby Duňa Petra Petroviče odmítla, a najednou s ním i druhá strana přerušuje styky! Až se to doví, schválně přijde a... co bude pak?“

„Udělejte to, pro co se rozhodla Avdotja Romanovna,“ řekl klidně a pohotově Razumichin.

„Můj ty bože! Když ona říká... říká takové věci, a nic mi pořádně nevysvětlí! Říká, že bude lépe, totiž ne lépe, ale že prý je bůhvíproč naprosto nutné, aby schválně dnes v osm přišel i Roda a aby se určitě setkali... A já mu ten dopis vůbec nechtěla ukázat a nějak chytře to s vaší pomocí zařídit, aby nemohl přijít..., protože je tak popudlivý... A vůbec nechápu, kdo to umřel, jaký opilec a jakou to má dceru, ani jak je možné, že té dceři dal do poslední kopějky všechny peníze..., které...“

„Které jste tak těžce sehnala, maminko,“ připojila Avdotja Romanovna.

„Včera nebyl při smyslech,“ řekl vážně Razumichin. „Kdybyste věděly, co včera natropil v hostinci, ačkoliv to bylo chytré... hm! O nějakém nebožtíkovi a o nějakém děvčeti mi včera cestou domů skutečně něco říkal, ale nepochopil jsem ani zbla... Ale já jsem byl včera...“

„Nejlépe uděláme, maminko, když k němu zajdeme. Uvidíte, že tam poznáme, co máme dělat. A už je také nejvyšší čas – proboha! Už bude jedenáct!“ lekla se Avdotja Romanovna, když se podívala na krásné zlaté a emailované hodinky, které měla zavěšené na tenoučkém benátském řetízku kolem krku a které byly v křiklavém nesouladu s jejím ostatním oděvem. Dárek od ženicha, pomyslel si Razumichin.

„Ano, je nejvyšší čas...! Nejvyšší čas, Duněčko!“ vyskočila polekaně Pulcherija Alexandrovna. „Ještě bude myslet, že se po včerejšku hněváme, když tak dlouho nejdeme. Ach bože můj!“

Při tom bédování si rychle oblékala pláštěnku a nasazovala klobouk; také Duněčka se oblékla. Rukavičky měla nejen hodně obnošené, nýbrž, jak si Razumichin všiml, dokonce roztrhané, ale tato zjevná chudoba oděvu přitom dodávala oběma ženám spíše důstojnosti, jak je to pravidlem u těch, kdo umějí chudý oděv nosit. Razumichin se díval na Duněčku s úctou a byl hrdý na to, že ji bude provázet. Ona královna, přemítal přitom, která si spravovala ve vězení punčochy, jistě vypadala i v té chvíli jako skutečná královna, ba ještě víc než při nejokázalejších slavnostech a vyjížděnkách.

„Bože můj!“ vzplanula Pulcherija Alexandrovna. „Zdalipak jsem si ve snu pomyslela, že se jednou budu tak bát setkání s vlastním synem, se svým milým, drahým Roďou, jako se bojím teď...! Bojím se, Dmitriji Prokofjiči!“ podívala se na něho ustrašeně.

„Nebojte se, maminko,“ řekla Duňa a políbila ji, „raději v něho věřte. Já v něho věřím!“

„Ach bože můj! Já také věřím, a přece jsem celou noc oko nezamhouřila!“ bédovala nebohá žena.

Vyšli na ulici.

„Víš, Duněčko, když jsem k ránu přece jen na chvilenuku zdřímla, zdálo se mi o nebožce Marfě Petrovně..., byla celá v bílém... a přiblížila se ti ke mně, vzala mě za ruku a pokyvovala hlavou, a jak přísně, hrozně přísně, jakoby káravě... Není to zlé znamení? Ach bože můj, Dmitriji Prokofjiči, vždyť vy to ještě nevíte: Marfa Petrovna zemřela!“

„To opravdu nevím. Jaká Marfa Petrovna?“

„A tak náhle! Považte...“

„Až potom, maminko,“ přerušila ji Duňa. „Vždyť ještě ani neví, kdo Marfa Petrovna byla.“

„Opravdu to nevíte? A já myslela, že už všechno víte. Promiňte mi to, Dmitriji Prokofjiči, mně už z toho všeho v posledních dnech jde hlava kolem. Víte, já ve vás vidím doslova ztělesněnou prozřetelnost, proto jsem byla tak přesvědčená, že už všechno víte. Jste už jako náš... Nezlobte se na mne, že to tak říkám. Ale bože můj, copak se vám to stalo na pravé ruce! Snad jste se o něco neuhodil?“

„Ano, uhodil,“ zakoktal šťastný Razumichin.

„Víte, já někdy mluvím přespříliš od srdce, až mě Duňa káře... Ale bože můj, ta díra, ve které žije! Jestlipak už je vzhůru? A to si ta paní, ta jeho bytná, myslí, že tohle je nějaký pokoj? Poslyšte, vy říkáte, že nerad před někým otevírá srdce, takže já ho možná obtěžuji svými... slabůstkami... Neporadil byste mi, Dmitriji Prokofjiči? Jak s ním mám jednat? Víte, chodím jako bez duše.“

„Nevyptávejte se ho příliš naléhavě, když vidíte, že se na něco mračí. Zvláště na zdraví se ho moc nevyptávejte, nemá to rád.“

„Ach, Dmitriji Prokofjiči, je to kříž být matkou! A tady už jsou ty schody... To jsou ale hrozné schody!“

„Maminečko, vy jste celá bledá, uklidněte se, zlatíčko,“ těšila ji Duňa a hladila ji. „Musí být šťastný, že vás vidí, a vy se takhle trýzníte!“ dodala a blýskla očima.

„Počkejte, podívám se napřed, jestli už je vzhůru.“

Obě ženy pomalu vystupovaly za Razumichinem, který vyběhl po schodech první, a když ve třetím poschodí mýjely dveře bytné, všimly si, že jsou maličko pootevřené a že si je uzoučkou škvírkou ze tmy prohlížejí dvě bystré černé oči. Když se pohledy setkaly, dveře se náhle přibouchly tak hlučně, že Pulcherija Alexandrovna div nevykřikla leknutím.

3

„Je zdrav! Zdrav,“ uvítal vcházející vesele Zosimov. Přišel už před dobrými deseti minutami a seděl na konci divanu jako včera. Raskolnikov seděl na druhém konci úplně oblečený, dokonce pečlivě vymydlený a učesaný, jako už dávno nebyl. Pokojík se naráz zaplnil, ale Nastasje se přesto ještě podařilo vklouznout za návštěvníky a poslouchat.

Raskolnikov byl skutečně skoro zdrav, zejména proti včerejšku, byl jen velmi bledý, roztržitý a zachmuřený. Zevnějškem připomínal člověka raněného nebo trpícího silnou fyzickou bolestí: sraštené obočí, sevřené rty, žhavý pohled. Mluvil skoupě a neochotně, jako by se přemáhal nebo plnil nepříjemnou povinnost, a jeho pohyby chvílemi prozrazovaly zvláštní neklid.

Chyběl mu snad jen obvaz nebo kožený prst na ruce, aby byl k nerozeznání od člověka, kterému se třeba velmi bolestivě podebírá prst, který si poranil ruku nebo nějak podobně trpí.

Ale i ta bledá a zachmuřená tvář jako by se na okamžik rozsvítila, když vešla matka a sestra, jenže jeho doposud truchlivě roztržitý výraz tím dostal odstín ještě soustředěnějšího utrpení. Světlo brzy pohaslo, ale utrpení zůstalo, a Zosimov, pozorující a studující svého pacienta s celým mladickým zápalem lékaře, který právě začal provozovat praxi, si s údivem všiml, že příchod příbuzných v něm namísto radosti probudil jakési tíživé tajné odhodlání vydržet hodinu nebo dvě hodiny mučení, kterému se nikterak nemůže vyhnout. Potom viděl, jak skoro každé slovo následujícího rozhovoru se přímo dotýká nějaké rány jeho pacienta a jitrí ji; současně trochu užasl, jak se včerejší monomaniak, kterého kdejaké slůvko div nedohánělo k šílenství, dnes umí ovládat a skrývat své city.

„Pravda, já teď také cítím, že už jsem skoro zdravý,“ řekl Raskolnikov a vřele se políbil s matkou i sestrou, takže Pulcherija Alexandrovna se okamžitě rozzářila. „A říkám to už jinak než včera,“ dodal k Razumichinovi a přátelsky mu stiskl ruku.

„Dnes mě opravdu překvapil,“ začal Zosimov, velmi potěšený jejich příchodem, protože i po těch deseti minutách už nevěděl, o čem se svým pacientem mluvit. „Bude-li to tak pokračovat, bude mu za tři čtyři dny zas jako před měsícem nebo před dvěma... nebo možná před třemi? Začalo to a připravovalo se to přece už dlouho..., vidíte? Přiznejte se teď, že jste si to trochu zavinil sám?“ dodal s opatrným úsměvem, jako by se pořád ještě bál, že by ho mohl něčím podráždit.

„To je docela možné,“ odpověděl chladně Raskolnikov.

„Říkám to proto,“ rozpaloval se Zosimov, „že vaše úplné uzdravení teď hlavně závisí jedině na vás. Teď, když už s vámi o tom mohu hovořit, rád bych vás přesvědčil, že je nutno odstranit prvopočáteční, abych tak řekl základní příčiny, z nichž se vyvinul váš chorobný stav; jen tak se uzdravíte, jinak by se vám mohlo ještě přitížit. Ty prvopočáteční příčiny neznám, ale vám jsou jistě známy. Vy jste inteligentní člověk a jistě jste se pozoroval. Mně se zdá, že počátky vašeho neduhu se do jisté míry časově stýkají s vaším odchodem z univerzity. Nemůžete žít v nečinnosti, domnívám se, že práce a nějaký pevně vytčený cíl by vám mohly velmi prospět.“

„Ano, ano, máte naprosto pravdu..., co nejrychleji zase vstoupím na univerzitu a pak všecko půjde... jako po másle...“

Zosimov, který se svými moudrými radami chtěl také tak trochu blýsknout před dámami, byl ovšem poněkud zaražený, když se po své řeči podíval na svého svěřence a zpozoroval, že se tváří nepokrytě ironicky. Ale to byl jen okamžik. Vzápětí Pulcherija Alexandrovna začala Zosimovovi děkovat, zejména za to, že za nimi včera v noci přišel do penzionu.

„Copak u vás byl ještě v noci?“ zeptal se trochu polekaně Raskolnikov. „Tak vy jste se po té cestě ani nevyspaly?“

„Ale, Rodó, vždyť to bylo jen do dvou. Doma jsme se s Duňou také nikdy neukládaly dříve než ve dvě.“

„Ani já nevím, jak bych mu poděkoval,“ pokračoval Raskolnikov, který se náhle zachmuřil a upřel oči do země. „Ponechám-li stranou otázku peněz – promiňte, že se o tom zmiňuji (podíval se na Zosimova) – pak opravdu nevím, čemu vděčím za vaši mimořádnou pozornost. Prostě to nechápu... a... a dokonce mě to tíží, protože tomu nerozumím, to vám říkám otevřeně.“

„Tím se neznepokojte,“ zasmál se nuceně Zosimov, „pomyslete si, že jste můj první pacient, no, a když našinec začne provozovat praxi, lne k svým prvním pacientům jako k vlastním dětem, a někteří se do nich div nezamilují. A já těch pacientů přece tolik nemám.“

„O tomhleto ani nemluví,“ dodal Raskolnikov a ukázal na Razumichina. „Ten se mnou taky zažil jen samé urážky a starosti.“

„Taková lež! Ty ses dneska nějak rozcitlivěl!“ vybuchl Razumichin.

Kdyby se uměl lépe dívat, byl by viděl, že o rozcitlivění nemůže být řeč, spíš o něčem právě opačném. Ale Avdot'ja Romanovna si toho všimla. Pozorovala bratra bedlivě a znepokojeně.

„A o vás, maminko, se vůbec neodvažuji mluvit,“ pokračoval Raskolnikov, jako by odříkával úlohu, kterou se ráno naučil, „až dnes jsem byl schopen udělat si jakous takous představu, co jste tu asi včera vytrpěly, když jste čekaly, až se vrátím.“ Po těch slovech náhle mlčky a s úsměvem vztáhl ruku k sestře. V tom úsměvu však tentokrát probleskl opravdový, nepředstíraný cit. Duňa ihned uchopila a vřele stiskla nabízenou ruku, potěšená a vděčná. Po jejich včerejší roztržce ji bral poprvé na vědomí. Matčina tvář se rozzářila nadšením a štěstím nad tím úplným a němým usmířením bratra se sestrou.

„Vidíte, za tohle ho mám tak rád!“ zašeptal věčně zveličující Razumichin a prudce se otočil na židli. „Za tahle jeho gesta!“

Jak pěkně si umí vést, přemítala v duchu matka, jaká ušlechtilá hnutí se v něm probouzejí a jak prostě a jemně ukončil včerejší nedorozumění se sestrou – všehovšudy jí v příhodnou chvíli podal ruku a hezky se na ni podíval... A ty jeho krásné oči a krásná tvář...! Je ještě hezčí než Duněčka... Ale jeho šaty, bože můj, jak hrozně se obléká! To Vasja, poslíček v obchodě Afanasije Ivanoviče, je oblečen líp... A tak ráda, tak ráda bych se k němu sklonila a vzala ho do náruče..., poplakala si, ale bojím se, bojím se..., je tak divný, panebože...! Mluví docela vládně, a přece se bojím! Čeho se to jen bojím?

„Ach Rodo, nevěřil bys,“ navázala náhle kvapně na jeho poznámku, „jak jsme byly včera s Duněčkou... nešťastné! Teď už to máme všechno za sebou a všichni jsme zase šťastni, a tak ti to mohu vylíčit. Představ si, že sem pospícháme div ne rovnou z vlaku, abychom se s tebou objaly, a ta žena – ale tamhle je! Dobrý den, Nastasjo...! Tak ona nám najednou říká, že jsi v deliriu a žeš v tom stavu zrovna teď potají utekl doktorovi někam ven a že tě běželi hledat. Nevěřil bys, jak nám bylo! Hned jsem si vzpomněla, jak tragicky zahynul poručík Potančikov, náš známý, přítel tvého otce – ty ho nepamatuješ, Rodo – který také v deliriu takhle vyběhl ven a spadl na dvoře do studny, vytáhli ho až druhý den. A to víš, my to viděly ještě horší! Už jsme chtěly poprosit, aby nám pomohli vyhledat Petra Petroviče, abychom alespoň s jeho přispěním... vždyť jsme byly samy, docela samy,“ zabědovala náhle, ale najednou se zarazila, protože si uvědomila, že začínat o Petru Petroviči je ještě dost ožehavé, přestože „všichni jsou zase úplně šťastni“.

„Ano, ano..., mě to taky velmi mrzí,“ zabručel na to Raskolnikov, ale s tak roztržitým a skoro nepozorným výrazem, že k němu Duněčka s údivem obrátila oči.

„Co jsem to ještě chtěl,“ rozpomínal se namáhavě, „aha: prosím vás, maminko, i ty, Duněčko, nemyslete si, že jsem k vám dnes nechtěl přijít sám a že jsem čekal, až přijdete vy.“

„Ale co tě to napadá, Rod’o!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna, také už udivena.

Cožpak nám odpovídá jen z povinnosti? říkala si v duchu Duňa. Smiřuje se, prosí o odpuštění, jako by konal povinnost anebo odříkával úkol.

„Jak jsem se probudil, hned jsem chtěl jít, ale zdržely mě šaty. Včera jsem jí... Nastasje... zapomněl říct, aby zaprala tu krev... Teprve před chvílí jsem se mohl obléct.“

„Krev! Jakou krev?“ polekala se Pulcherija Alexandrovna.

„To je tak... jen se nelekejte. To jsem se zakrvácel, jak jsem včera, když jsem se trochu nepřičetný potuloval venku, našel jednoho přejetého... jednoho úředníka...“

„Nepřičetný? Na všechno si přece vzpomínáš!“ skočil mu do řeči Razumichin.

„To je pravda,“ odpověděl na to s jakousi zvláštní důkladností Raskolnikov. „Vzpomínám si na všechno, i na nejmenší podrobnosti, ale vidíš: proč jsem co dělal, proč jsem kam chodil, proč jsem co říkal, to pořádně nevím.“

„To je velice známý jev,“ vmísil se Zosimov. „Provedení činů bývá mistrné a velmi důvtipné, ale ovládání a pohnutky jejich původců zmatené a často podléhají chorobným dojmům. Připomíná to sen.“

Vlastně je možná dobře, že mě pokládají skoro za šíleného, napadlo Raskolnikova.

„Ale zdravý člověk tak někdy jedná myslím také,“ poznamenala Duněčka a s obavou se podívala na Zosimova.

„Velmi správná připomínka,“ odpověděl jí. „V tomhle směru si opravdu všichni a velmi často počínáme jako pomatení, jen s tím malým rozdílem, že ‚nemocní‘ jsou pomatení o něco více než my, a proto musíme rozeznávat určitou mez. Ale úplně vyrovnaný člověk, to máte pravdu, skoro vůbec neexistuje; na několik desítek a možná set tisíc lidí připadá tak jeden, a ještě nedokonalý exemplář...“

Při slově „pomatený“, které neobezřetně uniklo Zosimovovi, rozjařenému svým oblíbeným tématem, se všichni zamračili. Raskolnikov, jako by to nepozoroval, byl zamyšlený a jeho bezbarvé rty se podivně usmívaly. Zdálo se, že si dál s něčím láme hlavu.

„Tak jak to bylo s tím přejetým? Přerušil jsem tě!“ zahartusil honem Razumichin.

„Co?“ vytrhl se Raskolnikov jako ze sna. „Aha... no a celý jsem se zakrvácel, když jsme ho odnášeli domů... A ještě něco, maminko, včera jsem vyvedl ještě jednu neodpuštělnou věc, jak jsem nebyl plně při smyslech. Včera jsem všechny peníze, které jste mi poslala, dal... jeho ženě... na pohřeb. Je teď vdova, má součotiny, je to nebohá žena... tři malé hladové sirotky... doma zhola nic... a ještě jedna dcera..., možná že byste jim je daly i vy, kdybyste to viděly... Já ovšem neměl nejmenší právo, to přiznávám, zvláště když jsem věděl, jak těžko jste samy ty peníze sháněly. Kdo chce pomáhat, ten na to musí mít nejdřív právo, jinak: *Crevez chiens, si vous n'êtes pas contents!*“ Zasmál se. „Že je to tak, Duňo?“

„Ne, není,“ odpověděla pevně Duňa.

„Pravda! Ty máš přece taky... dobré úmysly!“ podíval se na ni skoro nenávistně a ironicky se ušklíbl. „To jsem měl uvážit... Ale já tě za to jen chválím, tys na tom přece jen líp... ty když dojdeš k takovému bodu, že budeš nešťastná, jestli ho nepřekročíš, budeš možná ještě nešťastnější, když ho překročíš... Ale to všechno je nesmysl!“ dodal nakvašeně, rozzlobený, že nechtě tak vzplanul. „Chtěl jsem říct, že vás, maminko, prosím za prominutí,“ uzavřel ostře a úsečně.

„Rodo, já jsem pevně přesvědčená, že všechno, co děláš, je správné!“ řekla s potěšením matka.

„Nebudte tak přesvědčená,“ zkřivil v odpověď ústa do úsměvu. Po jeho slovech se rozhostilo ticho. V celém tom rozhovoru i v mlčení, v usmíření i odpuštění bylo něco křečovitého a všichni to cítili.

4 Pojděte, psi, když nejste spokojeni!

Docela jako by se mě bály, přemítal v duchu Raskolnikov, ponuře hledící na matku a na sestru. A skutečně, čím déle Pulcherija Alexandrovna mlčela, tím byla zaraženější.

Když byly daleko, tak jsem je měl přece tak rád! kmitlo mu hlavou.

„Víš Rodo, že zemřela Marfa Petrovna?“ začala z ničeho nic Pulcherija Alexandrovna.

„Jaká Marfa Petrovna?“

„Bože můj, přece Marfa Petrovna Svidrigajlovová! Vždyť jsem ti toho o ní napsala!“

„Ach tak, ano, už vím..., tak ona umřela? Co říkáš, opravdu?“ trhl sebou náhle, jako by procítl. „Opravdu umřela? A co jí bylo?“

„Úplně nenadále, jen považ!“ spustila Pulcherija Alexandrovna, povzbuzená jeho zájmem. „A právě v době, kdy jsem ti psala ten dopis, dokonce téhož dne! Představ si, ten hrozný člověk má podle všeho na svědomí i její smrt. Povídá se, že prý ji strašlivě ztloukl.“

„Copak takhle žili?“ zeptal se Raskolnikov sestry.

„Ne, právě naopak. Choval se k ní vždycky velmi snášenlivě, dokonce zdvořile. V mnohém byl až přespříliš shovívavý k její povaze, celých sedm let... Ale náhle mu bůhvíproč došla trpělivost.“

„Není tedy zdaleka tak hrozný, když se dokázal sedm let ovládat! Ty ho myslím omlouváš, vid', Duněčko?“

„Ne, je to hrozný člověk! Nic hroznějšího si vůbec nedovedu představit!“ vyrazila skoro křečovitě Duňa, svráстила čelo a zamyslela se.

„Stalo se to u nich ráno,“ pokračovala chvatně Pulcherija Alexandrovna. „Ona pak okamžitě nakázala, aby zapřáhli koně, že hned po obědě pojedou do města, protože v takových případech vždy jezdila do města; ještě prý se s velkou chutí naobědvala...“

„Tak ztlučená?“

„... To ona měla vždycky... ve zvyku, a sotva dojedla, hned odešla do koupelny, aby nevyjela příliš pozdě... Víš, brala nějaké léčivé koupele, mají tam studený pramen, a ona se v něm pravidelně koupala. Ale jakmile vkročila do vody, znenadání ji ranila mrtvice!“

„Není divu!“ řekl Zosimov.

„A ztloukl ji hodně?“

„Na tom přece nezáleží,“ namítla Duňa.

„Hm! Ale já se vám, maminko, divím, že můžete vyprávět o takových nesmyslech,“ vyhrkl náhle podrážděně a jakoby mimovolně Raskolnikov.

„Ale, miláčku, když já už nevěděla, o čem mluvit,“ uřekla se Pulcherija Alexandrovna.

„Copak se mě tady všichni bojíte nebo co?“ řekl s křivým úsměvem.

„Už ano,“ odpověděla Duňa a zpříma, přísně se na bratra podívala. „Maminka se na schodech dokonce strachy pokřížovala.“

Raskolnikovovi křečovitě zacukalo v tváři.

„Co to povídáš, Duňo! Nehorši se proto, Rod'o, prosím tě... Co tě to jen napadlo, Duňo,“ koktala zmateně Pulcherija Alexandrovna. „Víš, to je tím, že jsem si celou cestu sem ve vlaku malovala, jak se setkáme a jak si o všem popovídáme..., byla jsem tak šťastná, že jsem tu cestu ani nevnímala! Ale co to povídám! Však jsem i teď šťastná... Tos neměla říkat, Duňo! Mně stačí ke štěstí už jen to, že tě vidím, Rod'o...“

„Dost, maminko,“ zajíkal se rozčileně, nedíval se na ni a tiskl jí ruku. „Ještě si popovídáme!“

Když to řekl, náhle zrozpačitěl a zbledl: jeden nedávný pocit ho opět zamrazil až do morku kostí; znova nesmírně zřetelně a jasně ucítil, že právě řekl strašlivou lež, že teď už si nejen nikdy o ničem nepopovídá, nýbrž že teď ani nikdy s nikým o ničem nesmí *mluvit*. Účinek té trýznivé myšlenky byl tak mocný, že se na okamžik téměř docela zapomněl, vstal, a aniž na koho pohlédl, zamířil ke dveřím.

„Co děláš?“ vykřikl Razumichin a chytil ho za ruku.

Raskolnikov se opět posadil a mlčky se rozhlížel; ostatní na něho nechápavě hleděli.

„Proč jste všichni jako zařezaní!“ vyrazil docela nečekaně. „Řekněte přece něco! Nač tu takhle sedět! Tak mluvte! Pojd'te se bavit... Sešli jsme se, a mlčíme... Tak co třeba!“

„Sláva bohu! A já už myslela, že se s ním zase děje něco takového jako včera,“ pokřižovala se Pulcherija Alexandrovna.

„Co je ti, Rodo?“ zeptala se nedůvěřivě Avdotja Romanovna.

„Ale nic, vzpomněl jsem si na jednu povedenou věc,“ zasmál se náhle.

„No, když na povedenou věc, tak je dobře! Už jsem sám málem myslel...“ zabručel Zosimov a zvedl se z divanu. „Ale musím už jít. Možná že ještě zajdu..., budete-li doma...“

Rozloučil se a odešel.

„Zlatý člověk!“ poznamenala Pulcherija Alexandrovna.

„Ano, zlatý, skvělý, vzdělaný a inteligentní...“,“ zadrmolil náhle Raskolnikov nečekaně rychle a s doposud nevídanou živostí, „ne a ne si vzpomenout, kde jsem ho předtím, ještě než jsem onemocněl, viděl... Mám dojem, že jsem ho někde viděl... A tohle je taky dobrý člověk!“ kývl na Razumichina. „Líbí se ti, Duňo?“ zeptal se jí a najednou se kdovíčemu rozesmál.

„Velmi,“ odpověděla Duňa.

„Ty zvíře jedno!“ vybuchl Razumichin a celý rudý a zmatený vyskočil ze židle. Pulcherija Alexandrovna se pousmála, ale Raskolnikov se hlasitě rozesmál:

„Kampak, kampak?“

„Já už taky... musím jít.“

„Nikam nemusíš, zůstaň tady! Zosimov odešel, proč ty hned taky. Nikam nechod'... Kolik je vlastně hodin? Už je dvanáct? Ty máš ale rozkošné hodinky, Duňo! Ale co už zas mlčíte? Pořád mluvím jen já!“

„To je dárek od Marfy Petrovny,“ odpověděla Duňa.

„A jak drahocenný!“ dodala Pulcherija Alexandrovna.

„Hm, hm! Jsou nějaké velké, skoro ne dámské.“

„Mně se líbí,“ řekla Duňa.

Tedy ne dárek od ženicha, pomyslel si Razumichin a bůhví proč z toho měl radost.

„Já už myslel, že to je dárek od Lužina,“ poznamenal Raskolnikov.
„Ne, Lužin Duněčce ještě žádný dar nedal.“

„Hm, hm! A pamatujete se ještě, maminko, jak jsem byl zamilovaný a chtěl jsem se ženit?“ řekl náhle a zadíval se na matku, ohromenou tím náhlým obratem i tónem, jakým o tom začal hovořit.

„Ale to víš, zlatíčko!“ Pulcherija Alexandrovna vyměnila významný pohled s Duněčkou i Razumichinem.

„Hm! Ano! Co bych vám o tom pověděl? Už se na to ani příliš nepamatuju. Byla to taková nemocná dívenka,“ pokračoval opět trochu zádumčivě a s očima upřenýma do země, „úplně neduživá. Ráda dávala almužnu žebrákům a pořád jen snila o klášteře, jednou jí vyhrkly slzy, když se mi s tím svěřovala. Ba, ba... pamatuju se... dobře se pamatuju. Byla taková... nehezká. Opravdu nevím, proč jsem k ní tehdy tak přilnul, asi proto, že pořád stonala... Kdyby byla bývala ještě chromá nebo hrbatá, byl bych se do ní asi zamiloval ještě víc...“ Nevesele se usmál. „Ba... bylo to takové jarní poblouznění...“

„Ne, to nebylo jen jarní poblouznění,“ ozvala se procítěně Duněčka.

Pozorně a soustředěně se na sestru podíval, ale nevnímal nebo dokonce nechápal, co řekla. Pak, stále hluboce zamyšlený, vstal, přistoupil k matce, políbil ji a zase si sedl na své místo.

„Ale vždyť ji máš ještě teď rád!“ řekla dojatě Pulcherija Alexandrovna.

„Co? Ji? Ach tak... mluvíte o ní! Ne! To všechno mi teď připadá, jako by se to stalo na onom světě... a tak dávno! A i všechno kolem mě jako by se odehrávalo někde jinde...“

Pozorně se na ně podíval.

„Zrovna tak i vy... i na vás jako bych se díval a stál tisíc verst od vás... Ale proč vůbec o tom mluvíme! A proč se vyptáváte?“ dodal zlostně, odmlčel se a okusoval si nehty; znova se zadumal.

„Ten tvůj byt je ale ohavný, Rodo, učiněná rakev,“ přerušila tísnivé mlčení Pulcherija Alexandrovna, „jsem přesvědčená, že má hlavní vinu na tom, že se z tebe stal takový melancholik.“

„Byt?“ odpověděl roztržitě. „Pravda, byt k tomu všemu hodně přispěl... už mě to taky napadlo... Ani netušíte, maminko, jak zvláštní myšlenku jste zrovna vyslovila,“ připojil náhle s divným úsměškem.

Nechybělo mnoho a tuto společnost, tyto příbuzné, které tři roky neviděl, tento intimní tón rozmluvy, a přitom naprostou nemožnost o čemkoli mluvit, to všecko by nakonec nemohl vydržet. Bylo však třeba přistoupit k jedné neodkladné záležitosti, kterou chtěl bezpodmínečně ještě téhož dne tak či onak vyřešit – tak se rozhodl hned prve, když se probudil. Ted' se té *záležitosti* radostně chopil jako východiska.

„Poslyš, Duňo,“ začal vážně a suše, „za to včerejší nedorozumění se ti ovšem omlouvám, ale přesto pokládám za svou povinnost znova ti připomenout, že v zásadním neustoupím. Buď já, anebo Lužin. At'si jsem já ničema, ale ty nesmíš. Jeden z nás. Jestli si Lužina vezmeš, přestanu tě od té chvíle pokládat za svou sestru!“

„Rodo, Rodo! Vždyť už jsme zas tam co včera!“ zahořekovala Pulcherija Alexandrovna. „A proč o sobě pořád říkáš, že jsi ničema, to je nesnesitelné! Včera zrovna tak...“

„Bratře,“ ozvala se pevně a také suše Duňa, „tady jde o nějaký omyl, a to z tvé strany. Přemýšlela jsem v noci, až jsem přišla na to, v čem to vězí. Omyl je v tom, že ty se, jak se zdá, domníváš, že se někomu a pro někoho obětuji. Ale tak to vůbec není. Vdávám se jen a jen proto, že sama chci, protože už těžce snáším, že jsem sama. Jistěže budu v druhé řadě ráda, budu-li moci nějak prospět své rodině, ale tato pohnutka nebyla pro můj záměr rozhodující...“

Lže! horlil v duchu a okusoval si zlostí nehty. Hrdopýška! Nechce se přiznat, že to má být dobrý skutek... Ach ty přízemní povahy! I ta jejich láska se podobá nenávisti... Och, jak je všechny... nenávidím!

„Zkrátka a dobře, provdám se za Petra Petroviče,“ pokračovala Duněčka, „protože jsem si z dvojího zla vybrala to menší. Mám v úmyslu čestně splnit všecko, co ode mě očekává, a proto nemůže být řeč o tom, že ho chci oklamat... Čemu ses tak ušklíbl?“

Také už vzplanula a oči jí hněvivě zablýskly.

„Splníš všecko?“ zeptal se s jedovatým úsměškem.

„Až po určitou hranici. Ze způsobu i formy, kterými se o mne Petr Petrovič ucházel, jsem ihned poznala, oč mu jde. Je sice pravda, že si o sobě možná trochu moc myslí, ale já doufám, že si mě také váží... Proč se zas směješ?“

„A proč ty se zas červenáš? Ty lžeš, sestro, schválně lžeš, a jen a jen z ženské tvrdohlavosti, abys proti mně prosadila svou... Není možné, aby sis Lužina vážila – viděl jsem ho a mluvil jsem s ním. To znamená, že se prodáváš, to znamená, že přinejmenším jednáš podle, a já jsem rád, že se ještě aspoň červenáš!“

„To není pravda, já nelžu!“ vybuchla Duněčka, která ztratila poslední špetku rozvahy. „Nevezmu si ho, nebudu-li si jistá, že si mě váží a cení. A stejně si ho nevezmu, nebudu-li s určitostí vědět, že si ho mohu vážít já. O tom se naštěstí mohu bezpečně přesvědčit, a to ještě dnes. A takové manželství není ničemnost, jak tvrdíš ty! A i kdybys měl pravdu a já se opravdu odhodlala k takové nízké věci, není od tebe kruté, že se mnou takhle mluvíš? Proč ode mne žádáš hrdinství, jakého možná nejsi sám schopen? To je tyranství, to je násilí! Jestli tím někoho zničím, tak jen sama sebe... Ještě jsem nikoho nezavraždila...! Co se na mne tak díváš? Proč jsi tak zbledl? Rodo, co je ti? Rodo, miláčku!“

„Bože! Vždyť z tebe omdlel!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

„Ne, ne... hlouposti... to nic není...! Jen se mi trochu zatočila hlava. Vůbec jsem neomdlel... Co pořád máte s tím omdlíváním... Hm! Tak tedy... co jsem to chtěl. Aha: jak se vlastně chceš ještě dnes přesvědčit, že si ho můžeš vážít a že si tě on... cení, nebo jak jsi to řekla? Řekla jsi přece, že dnes? Nebo jsem špatně slyšel?“

„Maminko, ukažte bratrovi dopis Petra Petroviče,“ řekla Duněčka. Pulcherija Alexandrovna mu třesoucíma se rukama podala dopis. Vzal ho s neskrývanou zvědavostí. Ale ještě než ho rozevřel, podíval se trochu překvapeně na Duněčku.

„To je zvláštní,“ promluvil pomalu, jakoby ohromený nějakou novou myšlenkou. „Kvůli čemu se vlastně tak pachtím? Kvůli čemu je všechen ten křik? Pro mě za mě, vezmi si, koho chceš!“

Zdálo se, že to říká pro sebe, ale vyslovil to nahlas a chvíli se zaraženě díval na sestru.

Konečně však přece jen rozevřel dopis, pořád však ještě s podivně překvapeným výrazem ve tváři, pak začal zvolna a bedlivě číst a přečetl dopis dvakrát. Pulcherija Alexandrovna byla jako na trní a i ostatní očekávali něco mimořádného.

„Udivuje mě to,“ promluvil po krátké úvaze a podal dopis matce, ale svá slova nikomu přímo neurčoval. „Chodí přece po soudech, je to advokát, i řeč má takovou... okázalou... a takhle negramotně píše.“

Všichni sebou trhli; očekávali něco docela jiného.

„Tihle tak přece píšou všichni,“ podotkl honem Razumichin.

„Copak jsi to četl?“

„Ano.“

„Ukázali jsme mu to, Rod'ó..., poradili jsme se s ním předtím,“ ozvala se rozpačitě Pulcherija Alexandrovna.

„To je ryze soudcovský sloh,“ přerušil ji Razumichin. „Soudní listiny se tak píšou dodnes.“

„Soudcovský? Ano, právě že soudcovský, úřední... Nedá se říct, že by to bylo tak negramotné, ale literární to teprve není; úřední!“

„Petr Petrovič ani neskrývá, že si nemohl dovolit vyšší vzdělání, a dokonce je hrdý na to, že se sám tak vypracoval,“ poznamenala Avdotja Romanovna, které se bratrův nový tón trochu dotkl.

„Nu, je-li hrdý, má jistě být nač, však nic neříkám. Jak se mi zdá, sestro, tak ses urazila, že nemám k tomu dopisu víc než tuhle zleh-

čující poznámku, a myslíš, že jsem naschvál stočil řeč na takové hlouposti, abych si na tobě zchladil žáhu. Naopak, v souvislosti s tím slohem mě napadla jedna poznámka, která bude v našem případě rozhodně k věci. V dopise se na jednom místě praví velmi významně a jasně: „a v tom případě poneseš důsledky Vy“, a mimoto je tam hrozba, že okamžitě odejde, jestliže přijdu já. Tahle výhrůžka, že odejde, znamená vlastně hrozbu, že vás obě nechá na holičkách, budete-li neposlušné, a to i přesto, že vás už povolal do Petrohradu. A co myslíš – může tě takový obrat u Lužina urazit stejně, jako kdyby to napsal tady on (ukázal na Razumichina) nebo Zosimov, nebo někdo z nás?“

„Jistě ne,“ odpověděla oživeně Duněčka, „a jasně jsem pochopila, že je to vyjádřeno příliš naivně a že možná jenom není mistr pera... To je správný postřeh, bratře. Ani jsem nečekala, že...“

„Je to řečeno soudním stylem a soudním stylem to jinak říct nejde, ale vyznělo to možná drsněji, než chtěl. Ale musím tě trošku zklamat: v dopise je totiž ještě jeden výrok, jedna pomluva proti mně a to dost podlá. Včera jsem dal peníze souchotinářské a zničené vdově ne ‚pod záminkou, že je to na pohřeb‘, nýbrž výslovně na pohřeb, a nikoliv do rukou dcery, děvčete, jak píše, ‚pochybné existence‘ (kterou jsem viděl včera poprvé v životě), nýbrž přímo vdově. V tom všem vidím příliš ukvapenou touhu pošpinit mě a zne přátelit s vámi. Neboli, řečeno opět soudním stylem, příliš zjevný úmysl a velmi naivní spěch. Je to člověk rozumný, ale k rozumnému jednání sám rozum nestačí. To všechno ho charakterizuje a... nemyslím, že by si tě zvláště cenil. A říkám ti to jen a jen pro poučení, protože ti upřímně přeju jenom dobré...“

Duněčka mu neodpověděla; rozhodla se už předtím a čekala jen na večer.

„Tak jak se rozmyslíš, Rod’o?“ zeptala se Pulcherija Alexandrovna, kterou jeho náhlý nový, věcný tón znepokojil ještě víc.

„Co to znamená, rozmyslíš?“

„Petr Petrovič přece píše, že u nás večer nemáš být a že odejde..., jestli tam budeš. Tak řekni co a jak..., přijdeš?“

„Tohle ovšem nemohu rozhodnout já, ale především vy, pokud vás takový požadavek Petra Petroviče neuráží, a za druhé Duňa, pokud to taky neuráží ji. Já se zařídím podle vás,“ dodal suše.

„Duněčka už se rozhodla, a já jsem s ní zajedno,“ poznamenala kvapně Pulcherija Alexandrovna.

„Rozhodla jsem se tak, že tě prosím, Rodo, snažně tě prosím, abys při tom setkání určitě byl,“ řekla Duňa. „Přijdeš?“

„Přijdu.“

„A vás také prosím, abyste k nám večer v osm přišel,“ otočila se na Razumichina. „Maminko, já ho zvu také.“

„Dobře, Duněčko. Ať se stane tak,“ dodala Pulcherija Alexandrovna, „jak jste rozhodli. Však i mně se uleví – nerada se přetvařuji a lžu. Raději si nalijeme čistého vína..., ať je to Petru Petroviči po chuti, nebo není!“

4

Vtom se tiše otevřely dveře a do pokoje nesměle vešla nějaká dívka. Všichni se k ní udiveně a zvědavě otočili. Raskolnikov ji hned nepoznal. Byla to Sofja Semjonovna Marmeladovová. Poprvé ji viděl už včera, ale v takové chvíli, za takové situace a v takových šatech, že mu utkvěla v paměti úplně jiná podoba. Teď to byla prostě, ba nuzně oblečená dívka, ještě mladičká, spíš děvčátko, se skromným a slušným vystupováním a s jasným, ale trošku plachým obličejem. Měla na sobě docela jednoduché domácí šatečky, na hlavě starý, už nemoderní klobouček, jen v rukou měla jako včera paraplíčko. Když nenadále vkročila do světnice plné lidí, nejenže zrozpačitěla, ale úplně ztratila hlavu, polekala se jako malé děcko, a dokonce už couvla zpátky.

„Ach..., to jste vy?“ řekl nadmíru překvapený Raskolnikov a náhle sám také upadl do zmatku.

Okamžitě si totiž uvědomil, že matka i sestra už z Lužinovy narážky v dopise vědí o jisté dívce „pochybné existence“. Právě protestoval proti Lužinově pomluvě a zdůraznil, že tu dívku viděl poprvé, a vtom k němu sama přichází. Uvědomil si i to, že ani slůvkem neprotestoval proti výrazu „pochybná existence“. To všechno mu ve vteřince nejasně prolétlo hlavou. Ale když se lépe podíval, najednou zjistil, že to ponížené stvoření je už ponížené tak, že k němu náhle pocítil soucit. A když pak viděl, jak sebou postrašeně trhla a už chce utéct, něco se v něm vzepřelo.

„Vás jsem se nenadál,“ řekl chvatně a pohledem ji zadržel. „Posad'te se, buďte tak hodná. Přicházíte asi od Katěrinny Ivanovny. Promiňte, sem ne, tamhle se posad'te...“

Když Soňa vstoupila, Razumichin, sedící na jedné z Raskolnikovových tří židlí, až u dveří, vstal, aby mohla projít. Raskolnikov

jí zprvu ukázal na místo v rohu divanu, kde seděl Zosimov, ale uvědomil si, že divan je místo příliš familiární a slouží mu za lůžko, a proto jí rychle nabídl Razumichinovu židli.

„A ty se posad' sem,“ usadil Razumichina do rohu, kde předtím seděl Zosimov.

Soňa se posadila, ale div se nerozklepala strachem a nesměle se podívala na obě dámy. Zřejmě sama nechápala, jak si vedle nich mohla sednout. Jakmile si to uvědomila, ulekla se tak, že honem zase vstala a úplně zmatená se obrátila k Raskolnikovovi.

„Já... já jsem... přišla jen na skok, odpusťte, že vyrušuju,“ zajíkala se. „Posílá mě Katěrina Ivanovna, neměla nikoho jiného... Mám vám vyřídit, že Katěrina Ivanovna snažně prosí, abyste zítra přišel na pohřeb... ráno po mši... Na Mitrofanův hřbitov a pak k nám... k ní..., abyste přišel na oběd... Abyste jí prokázal tu čest... To jsem vám měla vyřídit.“ Zakoktala se a zmlkla.

„Budu hledět přijít... určitě... určitě,“ vstal také Raskolnikov a také se bůhvíproč zajíkal a zmlkl v půli slova. „Posad'te se ještě laskavě,“ řekl náhle, „musím s vámi mluvit. Prosím vás – nevím, jestli nepospícháte – buďte tak hodná a věnujte mi chvilku...“ A přistrčil jí židli. Soňa se znova posadila a znova ostýchavě a zmateně zašilhala po obou dámách a hned sklopila oči.

Raskolnikovovi stoupla krev do bílého obličejce, oči mu zasvítily, cosi do něho náhle vjelo.

„Maminko,“ řekl pevně a důtklivě, „to je Sofja Semjonovna Marmeladovová, dcera chudáka pana Marmeladova, kterého včera před mýma očima přejeli koně a o kterém jsem vám už říkal...“

Pulcherija Alexandrovna se podívala na Soňu maličko přimhouřenýma očima. Přestože byla velmi zmatena Rodovým upřeným a vyzývavým pohledem, nedovedla si toto potěšení odepřít. Dunečka se vážně a upřeně zahleděla přímo do tváře nebohé dívky a nechápavě si ji prohlížela. Soňa při představování znova zvedla oči, ale upadla do ještě většího zmatku.

„Chtěl jsem se vás zeptat,“ oslovil ji honem Raskolnikov, „jak to u vás dnes vypadalo. Nedělal vám někdo nějaké potíže... například policie?“

„Ani ne, nikdo nic... Však je úplně jasné, na co umřel, tak nás nechali na pokoji. Jenom nájemníci se zlobí.“

„Pročpak?“

„Že je tam tělo moc dlouho..., teď jsou tahle vedra a dusna..., tak ho dnes před požehnáním přenesou na hřbitov a do zítřka bude vystavený v kapli. Katěrina Ivanovna nejdřív nechtěla ani slyšet, ale teď sama uznává, že to musí být...“

„Tak tedy dnes?“

„Prosí vás, abyste jí prokázal čest a přišel zítra na pohřeb do kostela, a pak abyste u ní poseděl na smuteční hostině.“

„Copak nějakou pořádá?“

„Ano, jenom maličkou, víte? Mám vám vyřídit, že vám moc děkuje za to, že jste nám včera pomohl..., nebýt vás, neměly bychom za co vypravit pohřeb.“ A najednou jí zacukaly rty a také brada, ale rychle zase sklopila oči, sebrala síly a ovládla se.

Raskolnikov si ji při té rozmluvě bedlivě prohlížel. Měla hubenou, tuze hubenou a bledou tvářičku, dost nesouměrnou a nějakou špičatou, se špičatým nosíkem i bradičkou. Snad se ani nedalo říct, že je hezká, zato její světle modré oči byly velmi jasné, a jakmile se trochu rozveselily, dostával její obličej tak mile naivní výraz, že byla až přitažlivá. Mimoto měla ve tváři a vůbec v celém zjevu ten charakteristický rys, že přes svých osmnáct let vypadala jako děvčátko, mnohem mladší než ve skutečnosti, docela dětsky, a to se někdy až směšně projevovalo v jejích gestech.

„Copak Katěrina Ivanovna vystačila s tak malým obnosem, že ještě chce uspořádat pohoštění?“ úporně prodlužoval Raskolnikov rozmluvu.

„Rakev bude docela obyčejná, víte..., a všechno bude docela obyčejné, nebude to moc stát..., už jsme to s Katěrinou Ivanovnou

vypočítaly, na pohoštění ještě něco vybyde... Katěrině Ivanovně na tom moc záleží. To víte, potřebuje nějakou tu útěchu..., je taková, však vy víte...“

„Chápu... všechno chápu... Cože si tak prohlížíte můj pokoj? Tady maminka taky říká, že je to tu jak v rakvi.“

„A včera jste nám dal všechno, co jste měl!“ řekla na to Soněčka zvláštním zvučným, překotným šepotem a opět sklopila oči k zemi. A zase se jí roztráslly rty a brada. Celou dobu byla ohromená nuzností Raskolnikovova bytu a teď jí ta slova unikla proti její vůli. Chvilí nikdo nic neříkal. Duněččiny oči jako by se rozjasnily, dokonce i Pulcherija Alexandrovna se na Soňu přívětivě podívala.

„Rodó,“ řekla a vstala, „obědvat budeme samozřejmě spolu. Půjdeme už, Duněčko... A ty bys udělal nejlíp, Rodó, kdyby ses šel trošku projít a pak si chvilí odpočinul, lehl si, a k nám přijď dříve... Asi jsme tě uondaly...“

„Dobře, dobře, přijdu,“ vstal také a najednou měl naspěch. „Vlastně musím ještě něco vyřídit...“

„Copak budete obědvat každý zvlášť?“ zvolal pobouřeně Razumichin a vyvalil na Raskolnikova oči. „Co tě to jenom napadlo?“

„Dobře, dobře, to víte, že přijdu... Ty tady ještě chvilí zůstaň. Snad už ho teď můžete postrádat, maminko? Neřeknete, že jsem vám ho odloudil?“

„Kdežpak, kdežpak! A vy, Dmitriji Prokofjiči, nám jistě prokážete tu čest a poobědváte s námi?“

„Přijďte, prosím vás!“ poprosila Duňa.

Razumichin se s nimi loučil s rozzářenou tváří. Na vteřinku všichni podivně zrozpačitěli.

„Sbohem, Rodó, totiž na shledanou, nerada říkám sbohem. Sbohem, Nastasjo... Bože, už zas to sbohem!“

Pulcherija Alexandrovna se chtěla rozloučit i se Soněčkou, ale nepodařilo se jí to a raději honem vyšla ze dveří.

Ale Avdotja Romanovna, jak se zdálo, čekala, až na ni dojde, a když procházela za matkou kolem Soni, rozloučila se s ní účastnou, zdvořilou a řádnou úklonou. Soněčka se ve zmatku uklonila jaksi příliš chvatně a vylekaně a její tvář se stáhla skoro v bolestivou grimasu, jako by jí zdvořilost a pozornost Avdotji Romanovny byla na obtíž a působila jí značnou trýzeň.

„Tak sbohem, Duňo!“ zavolal Raskolnikov už na chodbě. „Podej mi přece ruku!“

„Už jsem ti ji podala, zapomněls?“ obrátila se laskavě a zaraženě.

„Tak mi ji podej ještě jednou!“

A vřele jí stiskl útlé prsty. Duněčka se na něho usmála, začervenala se, rychle vyprostila ruku a odcházela za matkou, bůhvíproč také celá šťastná.

„Tak to bychom měli!“ řekl s rozjasněným pohledem Soně, když se vrátil. „Dej Pán Bůh mrtvým věčné odpočinutí a živým dlouhé žití! Vidíte? Co říkáte?“

Soňa se skoro s údivem dívala na jeho náhle rozjasněnou tvář; on se chvilinku mlčky a upřeně díval na ni a v těch několika okamžicích mu prolétlo paměť všechno, co mu o ní vyprávěl její nebožtík otec...

„Proboha živého, Duněčko!“ spustila Pulcherija Alexandrovna, jakmile vyšly z domu. „Jsem ti skoro ráda, že už jsme odtud. Úplně se mi ulevilo. Kdepak bych si jen včera ve vlaku pomyslela, že se z něčeho takového budu radovat!“

„Říkám vám přece, maminko, že ještě zdaleka není zdráv. Copak to nevidíte? Možná že po nás tesknil a rozstonal se z toho. Musíme být shovívavé, vždyť se dá tolik, tolik odpustit...“

„Ale ty jsi shovívavá nebyla!“ skočila jí hned ostře a vyčítavě do řeči Pulcherija Alexandrovna. „Víš, Duňo, dobře jsem si vás prohlédla, tys jeho úplný dvojník, ani ne tak podobou jako duševně: oba jste melancholici, oba jste mrzouti a hned kvůli všemu vzplanete, oba jste pyšní a oba velkomyslní... Není přece možné, Duněčko, aby byl

egoista, vid'...? Jak jenom pomyslím na to, co bude večer, necítím srdce v těle!“

„Nebojte se, maminko, bude jen to, co musí být.“

„Duněčko! Ale považ, v jaké jsme situaci! Co když Petr Petrovič odmítne?“ neopatrně uniklo nešťastné Pulcheriji Alexandrovně.

„Zač bude potom stát!“ odsekla stroze a přezíravě Duňa.

„A moc dobře jsme udělaly, že jsme odtud odešly,“ zamlouvala to honem Pulcherija Alexandrovna, „měl někam namířeno, ať se raději projde, ať se nadýchá vzduchu, hrůza, jak je u něho dusno! Ale kde se tady má člověk nalokat vzduchu? Vždyť je tu i na ulicích jako v podzemní kobce. Bože můj, to je město! Pozor, uхни, nebo tě zamáčknu, vidíš, že něco nesou! To táhnou klavír, no ne... takováhle tlačence... z toho děvčete mám také notný strach.“

„Z jakého děvčete, maminko?“

„Ale z té Sofji Semjonovny, co tam dnes přišla...“

„A pročpak?“

„Mám takovou předtuchu, Duňo. Věř nebo nevěř, ale jak se objevila ve dveřích, hned mě napadlo, vida, v čem to vězí!“

„V ničem nic nevězí!“ rozzlobila se Duňa. „Co máte s těmi předtuchami, mami! Zná ji přece teprve od včerejška a dnes ji nejdřív ani nepoznal.“

„Jen počkej, však uvidíš...! Rozčiluje mě, uvidíš, uvidíš! Vyděsila jsem se: tak po mně koukala, ale tak, má takové oči, sotva jsem vydržela na židli, víš, jak nám ji představoval. Je mi to divné, Petr Petrovič o ní píše takové věci, a on nám ji bůhvíjak představuje, a k tomu tobě! Tak mu tedy na ní záleží!“

„Píše se leccos! O nás se také mluvilo a psalo, copak už jste zapomněla? Já jsem přesvědčená, že je... skvělá a že je to všecko nesmysl!“

„Přála bych jí to.“

„A Petr Petrovič je hanebný klevetník!“ uzavřela ostře Duněčka. Pulcherija Alexandrovna už ani nehlesla. Rozmluva uvázla.

„Tak podívej se, co bych od tebe chtěl...“ říkal Raskolnikov a odváděl si Razumichina k oknu.

„Tak já řeknu Katěrině Ivanovně, že přijdete...“ loučila se honem Soňa.

„Hned, hned, Sofjo Semjonovno, nemáme žádné tajemství, vůbec nám nevadíte... Rád bych vám řekl ještě několik slov... Tak heled!“ utál náhle větu v půli a obrátil se k Razumichinovi, „ty přece znáš toho... jak se jen... Porfirije Petroviče?“

„Bodejt'. Jsme příbuzní. A proč?“ dodal Razumichin s náhlou zvědavostí.

„Myslím, že teď vede vyšetřování... no, o té vraždě..., aspoň včera jste o tom mluvili.“

„Ano... a co?“ Razumichin náhle vyvalil oči.

„Vyslýchá prý zástavce a já tam mám také nějaké zástavy, šmejd, nestojí to za řeč, ale přece jen prstýnek, který mi dala na památku sestra, když jsem odcházel z domova, a stříbrné hodinky po otci. Dohromady to má cenu pět nebo šest rublů, ale mně je to drahé jako památka. Jak to mám zařídit? Nerad bych, aby ty věci propadly, zvláště hodinky. Prve, když se mluvilo o Duněččiných hodinkách, ve mně hrklo, že se matka na ně bude chtít podívat. Je to jediná věc, která nám zůstala po otci. Kdybychom o ně přišli, tak se z toho snad rozstůně! Znáš ženské! Tak porad', co mám dělat! Víím, že bych to měl ohlásit na komisařství. Anebo snad přímo Porfirijovi? Co myslíš? Dost to pospíchá! Uvidíš, že se maminka ještě před obědem na ně bude ptát!“

„Na komisařství? Vyloučeno! Jedině k Porfirijovi!“ vykřikl neobyčejně rozčileně Razumichin. „Poslyš, to jsem rád! Ale jaképak rozmýšlení, jdeme hned, je to sotva pár kroků, jistě bude doma!“

„Dobře... tak půjdeme...“

„Bude hrozně, hrozitánsky rád, že tě pozná! Mnohokrát jsem mu o tobě vykládal... Včera taky. Pojd'...! Tak tys tu bábu znal! Tedy takhle...! To je ale bá-á-ječ-ný zvrát...! Ano, ale... Sofja Ivanovna...“

„Sofja Semjonovna,“ opravil Raskolnikov. „Sofjo Semjonovno, to je můj přítel Razumichin, moc hodný člověk...“

„Jestli už musíte jít...“ začala Soňa, která k Razumichinovi ani nepozvedla oči, a ještě víc z toho zrozpáčitelá.

„Ano, půjdeme!“ rozhodl Raskolnikov. „Zajdu k vám ještě dnes, Sofjo Semjonovno, ale musíte mi říct, kde bydlíte.“

Snad to nebylo rozpaký, ale tím, jak spěchal, že uhýbal před jejím pohledem. Soňa mu řekla adresu a přitom se začervenala. Vyšli všichni společně. „Copak nezamykáš?“ zeptal se Razumichin, který šel ze schodů jako poslední.

„Nikdy...! Už dva roky se vlastně chystám, že koupím zámek,“ dodal lehkovážně. „A není šťastný ten, kdo nemá co zamykat?“ zasmál se a otočil se k Soně.

Před vraty se zastavili.

„Vy máte cestu doprava, Sofjo Semjonovno? Ještě mi povězte, jak jste mě našla?“ zeptal se takovým tónem, jako by jí chtěl říct něco docela jiného. Rád by se byl zahleděl do jejích mírných jasných očí, ale pořád se mu to nedařilo.

„Včera jste přece řekl adresu Polječce.“

„Polje? Ah tak... Polječka! Ta maličká... to je vaše sestra? Tak já jí řekl, kde bydlím?“

„Copak jste už zapomněl?“

„Ne... už vím...“

„A mně o vás vyprávěl hned tenkrát nebožtík otec... Ale tenkrát jsem ještě nevěděla, jak se jmenujete, on to také nevěděl... A dnes jsem přišla... No, a protože jsem se včera dověděla, jak se jmenujete..., tak jsem se dneska vyptala, kde tu bydlí pan Raskolnikov. Nevěděla jsem, že taky bydlíte v podnájmu... Tak sbohem..., Katěrině Ivanovně řeknu...“

Byla hrozně ráda, že konečně může jít; se sklopenou hlavou pospíchala, aby už jim byla z očí a co nejrychleji udělala těch dvacet kroků k nároží, kde zahne doprava a konečně bude sama, a při rych-

lé chůzi, po nikom se nedívajíc a nikoho nevnímajíc, bude přemítat, vybavovat si a vážit každé slůvko, každou podrobnost z toho, co slyšela a viděla. Nikdy nic na ni dosud neudělalo takový dojem. Jako by jí nepozorovaně a jitrivě vešel do duše celý nový svět. Najednou si vzpomněla, že Raskolnikov k ní chce dnes přijít, možná ještě dopoledne, hned teď!

„Jenom ne dnes, jen ne dnes!“ šeptala si se sevřeným nitrem, jako by někoho dětsky vyděšeně uprošovala: „Bože! Ke mně... do té světnice... uvidí..., panebože!“

Není divu, že si v těch chvílích nemohla všimnout neznámého pána, který ji vytrvale sledoval a šel jí celou dobu v patách. Šel tak za ní už od samých vrat. Ve chvíli, kdy se všichni tři, Razumichin, Raskolnikov a ona zastavili na pár slov před domem, onen chodec je právě míjel a maličko sebou trhl, když letmo zaslechl Sonina slova: „Tak jsem se vyptala, kde tu bydlí pan Raskolnikov.“ Rychle a pozorně si prohlédl všechny tři a nejvíce Raskolnikova, s nímž Soňa mluvila; pak se podíval na dům a vštípil si ho do paměti. To všechno se stalo v okamžiku, v chůzi, a chodec nedal najevo nic, co by naň mohlo upozornit, a pomalejším krokem, jako by vyčkával, šel dál. Čekal na Soňu: slyšel, že se loučili a že Soňa půjde někam, kde bydlí.

Ale kam? Odněkud je mi povědomá, přemítal a vybavoval si Soninu tvář. To musím zjistit.

Když došel na roh, přešel na druhou stranu ulice, ohlédl se a uviděl, že Soňa už jde za ním touž cestou a nic kolem sebe nepozoruje. Na rohu zahrnula do téže ulice. Šel za ní po protějším chodníku a stále ji bedlivě pozoroval; asi po padesáti krocích opět přešel na tu stranu ulice, po níž šla Soňa, dohonil ji a stále se držel asi pět kroků za ní.

Byl to tak padesátník vyšší statné postavy, s širokými svislými rameny, která ho dělala trochu přihrblým. Při svém šviháckém a elegantním oblečení vypadal jako reprezentativní urozený pán. V rukou měl pěknou hůlku, kterou při každém kroku poklepával

po chodníku, na rukou měl čisté rukavičky, jeho široká hranatá tvář byla dost vzhledná a měla zdravou, nepetrohradskou barvu. Dosud velmi husté vlasy byly docela světlé a jen nepatrně prošedivělé a široce splývající hustý plnovous byl ještě světlejší než vlasy. Měl modré oči chladného, pronikavého, hloubavého pohledu, rty sytější červené. Prostě v každém ohledu velmi zachovalý muž, který zdaleka nevypadal na svá léta.

Když Soňa vyšla k průplavu, octli se na chodníku vedle sebe. Přitom mu neušlo, jak je zamýšlená a roztržitá. Když zahrula do vrat svého domu, vešel jakoby trochu překvapený za ní. Na dvoře zahrula doprava, do rohu, z něhož vedlo schodiště k jejímu bytu. „Ale!“ zamumlal neznámý pán a pustil se po schodech za ní. Teprve v té chvíli si ho Soňa všimla. Vyšla do druhého poschodí, odbočila do chodby a zazvonila u bytu číslo devět, na jehož dveřích bylo napsáno křídou: *Kapernaumov, krejčí*. „Ale!“ opakoval znova neznámý, překvapený tou zvláštní náhodou a zazvonil vedle u čísla osm. Dveře byly asi šest kroků od sebe.

„Tak vy bydlíte u Kapernaumova!“ zasmál se na Soňu. „Včera mi přešil vestu. Já bydlím tady vedle u madame Gertrudy Karlovny Resslerichové. To je náhoda!“

Soňa se na něho pozorně podívala.

„Jsem sousedé,“ pokračoval s přehnanou veselostí. „Jsem totiž ve městě teprve třetí den. Tak zatím na shledanou!“

Soňa neodpověděla. Právě jí otevřeli, rychle tedy vklouzla dovnitř. Nevěděla proč, ale bylo jí hanba a byla v ní malá dušička...

Razumichin byl celou cestu k Porfirijovi velmi rozjařený. „To je báječné, člověče,“ opakoval několikrát. „Jsem tak rád! Tak rád!“

Pročpak jsi rád? ptal se v duchu Raskolnikov.

„Víš, já netušil, žeš taky u té báby zastavoval. A... a... je to už dávno? Rozuměj, je to už dávno, cos u ní byl?“

Jak naivní hlupák! pomyslel si zase Raskolnikov. „Kdy?“ zůstal stát na místě a vzpomínal. „Myslím, že jsem tam byl nějaké tři dny před její smrtí. Ostatně, já teď nejdu ty věci vyplatit,“ vracel se se zvláštním chvatem a horlivostí k starostem o své věci. „Mám totiž zas všehovšudy jeden stříbrný rubl... po tom včerejším zatraceném blouznění!“

Na blouznění položil zvláštní důraz.

„Tak, tak, tak,“ přitakával rychle a neznámo čemu Razumichin, „proto tě to taky... tak ohromilo... víš, dokonce jsi i blouznil pořád o nějakých prstýncích a řetízcích...! Tak, tak... To je jasné, teď je všechno jasné!“

Vida! Jak se v nich ta domněnka uhnízdila! Tenhle člověk se pro mě dá třeba ukřižovat, a přece je hrozně rád, že se *vysvětlilo*, proč jsem blouznil o prstýncích! Jak je to všechny posedlo!

„Ale zastihneme ho doma?“

„Zastihneme, zastihneme,“ ujišťoval horlivě Razumichin. „Člověče, to je výborný chlapík, však uvidíš! Je trošku tvrdý, ne snad, že by byl málo společenský, myslím tvrdý v jiném ohledu. Je to chytrý chlapík, moc, dokonce náramně chytrý, ale má takový zvláštní způsob myšlení... Je to nedůvěřivec, skeptik, cynik... Rád lidi napaluje, totiž nenapaluje, rád si z každého střílí... I metodu má starou, vychází z doličných důkazů... Ale je to machr, machr... Loni vypátral jeden případ, taky vraždu, při které byla téměř ztracena jakákoliv stopa! Hrozně, hrozně rád by se s tebou seznámil!“

„Jak to, že hrozně rád?“

„Totiž ne snad že by... podívej, v poslední době, když ses rozstona, jsem na tebe velmi často zaváděl řeč... No,... a když se dověděl, žeš právník a že ti poměry nedovolily dostudovat, řekl: ‚To je škoda!‘ A já usoudil... totiž všechno to dohromady, nejenom to jediné; Zametov včera... Podívej Rodó, já před tebou včera v opilosti cestou domů něco žvanil... a teď mám, člověče, strach, aby sis to nějak nezveličil, víš?“

„Co myslíš? To, že mě pokládají za pomateného? Ale třeba je to pravda.“ Křečovitě se usmál.

„Tak... tak... totiž fuj, kdepak...! Zkrátka všecko, co jsem říkal... (ještě všelicos jiného), všecko byly opilé žvásty.“

„Pročpak se tak omlouváš! Mám už toho po krk!“ vyjel si na něj Raskolnikov až příliš podrážděně. Trošku to ostatně zahrál.

„Vím, vím a chápu. Věř mi, že chápu. Až je mi hanba o tom mluvit...“

„Když je ti hanba, tak o tom nemluv!“

Oba se odmlčeli. Razumichin byl v sedmém nebi a Raskolnikov to s odporem cítil. Dělal mu starosti i to, co Razumichin právě říkal o Porfirijovi.

Před ním si taky musím hrát na chudáčka, přemítal a cítil, jak bledne a jak mu buší srdce, a hodně věrohodně. Nejvěrohodnější by ovšem bylo nehrát si na nic. Okázale si na nic nehrát! Ne, *okázale* by bylo zase nevěrohodné... No, až jak se to vyvine... uvidíme... hned... je to dobře nebo ne, že tam jdu? Motýl sám letí do plamene. Srdce mi tluče, až to není hezké!

„Tamhleten šedý dům,“ řekl Razumichin.

Nejdůležitější je, jestli Porfirij ví, nebo neví, že jsem včera byl u té čarodějnice... v tom bytě... a že jsem se vyptával na krev. To musím uhodnout okamžitě, hned jak tam vkročím, musím mu to poznat na nose, jinak... ať jsem ztracen, ale poznám to!

„A poslechni, člověče!“ podíval se náhle s potměšilým úsměvem na Razumichina. „Dneska se mi už od rána zdáš nějak přenáramně rozčilený. Že je to tak?“

„Jak to rozčilený? Nejsem ani trochu rozčilený!“ trhl sebou Razumichin.

„Ale jsi, člověče, to se hned pozná. Prve jsi seděl na židli, jako neseďáváš nikdy, na krajíčku, a jenom to s tebou šilo. Pro nic za nic jsi pořád vyskakoval. Chvíli ses zlobil, a najednou jsi byl zase sladký jako cukrkandl. Dokonce ses červenal. Zvláště po tom pozvání na oběd jsi se hrozně začervenál.“

„Nic takového nebylo, to žvaníš...! Co vlastně myslíš!“

„To, žes jako primánek! Brr, už se zas červená!“

„Jsi ty ale netvor!“

„Pročpak takové rozpaky? Romeo! Počkej, já to na tebe dnes někde povím, hehehe! Panečku, to pobavím maminku... a ještě někoho...“

„Počkej, počkej, počkej, to je vážná věc, to je přece... Jak to potom bude vypadat, ty mizero!“ bránil se Razumichin úplně vyvedený z rovnováhy a tuhl hrůzou. „Cože jim povíš? Člověče, já... Ne, ty jsi ale zvíře!“

„Jak růžička na jaře! Kdybys věděl, jak ti to sluší – úplný dvoumetrový Romeo! A jak ses dnes vymydlil, i nehty sis vyčistil, vid’? Kdopak tohle pamatuje! A na mou duši, navoněl ses! Sehni se ke mně!“

„Zvíře!!!“

Raskolnikov se tolik smál, že se, jak se zdálo, nemohl zastavit, a tak vcházel do bytu Porfirije Petroviče se smíchem. Právě to Raskolnikov potřeboval – v pokojích mohli slyšet, že přišli s veselou a že se ještě v předsíni pořád smějí.

„Tady o tom ani slovo, sic tě zašlápnu jako hada!“ zasyčel Razumichin rozlíceně na Raskolnikova a sevřel mu rameno.

5

Ale Raskolnikov už vcházel do pokoje. Vstupoval tam s takovým výrazem, jako by se musel vši silou přemáhat, aby nevyprskl smíchem. Za ním klátivě a neohrabaně, se sveřepou grimasou a rudý jako krocan vcházel zahanbený Razumichin. Jeho tvář i celý zjev byly v té chvíli skutečně k popukání a plně vysvětlovaly Raskolnikovův smích. Raskolnikov se, ještě dříve, než byl představen, uklonil pánu domu, který stál uprostřed pokoje a nechápavě se na ně díval, podal a stiskl mu ruku, ale zřejmě přitom pořád ještě příliš zápasil se svou veselostí, než aby k tomu mohl dodat aspoň dvě tři slova. Ale sotva se mu podařilo naladit tvář vážně a cosi zamumlat, náhle, jakoby proti své vůli se opět podíval na Razumichina, a to už se neovládl: potlačený smích propukl tím nezadržitelněji, čím více byl do té chvíle zadržován. A to, jak mimořádně tento „srdečný smích“ Razumichina popuzoval, dávalo celému výjevu punc upřímného veselí a hlavně přirozenosti. A Razumichin k tomu jako naschvál ještě přispěl.

„Zatracený mizero!“ zahromoval a rozpráhl se rukou, přičemž praštil do malého kulatého stolku, na němž stála prázdná sklenice od čaje. Všecko s řinkotem letělo na zem.

„Ale snad mi tu nechcete lámat židle, pánové, zruinujete státní pokladnu!“ zahlaholil vesele Porfirij Petrovič.

Výjev vyvrcholil takto: Raskolnikov se utišoval, zapomenuv ruku v dlani pána domu, ale dobře vychovaný čekal na okamžik, jak by to co nejrychleji a nejpřirozeněji skoncoval. Razumichin, nadobro vyvedený z míry převržením stolku a rozbitím sklenice, zamračeně pohlédl na střepy, odplivl si a prudce se otočil k oknu, zády k ostatním a s nasupenou tváří vyhlížel ven, aniž co vnímal. Porfirij Petrovič se smál a byl ochoten v tom pokračovat, nicméně bylo zřejmé,

že potřebuje vysvětlení. V koutě na židli seděl Zametov, který při příchodu hostí vstal a vyčkával; ústa měl roztažená do úsměvu, ale na to, co se odehrávalo, hleděl překvapeně a trochu nedůvěřivě, a na Raskolnikova dokonce s jistým zmatkem. Nenadálá přítomnost Zametova Raskolnikova nepříjemně překvapila.

V tom něco vězí! pomyslel si.

„Promiňte, prosím!“ začal úmyslně co nejrozpačítěji. „Raskolnikov...“

„Prosím, prosím, velmi mě těší, i že jste takto přišli... Copak? Ani se s námi nepozdraví?“ kývl Porfirij Petrovič na Razumichina.

„Na mou duši nevím, proč se na mě tak rozlítil. Neřekl jsem cestou nic, než že je jako Romeo, a... dokázal jsem mu to, to je celkem všechno.“

„Ty zvíře!“ vyrazil Razumichin, stále otočený zády.

„Měl asi hodně vážné důvody, když se takhle rozčertil kvůli jednomu slovíčku,“ rozesmál se Porfirij.

„To víš! Ty detektive...! Ale co, můžete mi vlézt na záda!“ odsekl Razumichin a najednou se sám rozesmál a s rozjařenou tváří, jako by se nic nestalo, přistoupil k Porfiriji Petroviči.

„Tak dost! Jsme blázni. Teď k věci: tady můj přítel Rodion Romanyč Raskolnikov za prvé o tobě už mnoho slyšel a rád by tě poznal, a za druhé by s tebou rád vyřídil jednu maličkost. Jeje! Zametov! Kde se tu bereš? Copak vy se znáte? Už dlouho?“

Ještě tohle! znepokojil se Raskolnikov.

Zametov se trochu zarazil, ale ne příliš.

„Včera večer u tebe jsme se poznali,“ vysvětlil nenuceným tónem.

„Tak jste mi ušetřili práci – minulý týden mě hrozně prosil, abych ho s tebou, Porfiriji, nějak seznámil, a vida, našli jste se i beze mě... Kde tu máš nějaký tabák?“

Porfirij Petrovič byl po domácku jen v županu, velmi čisté košili a sešlapaných trepkách. Mohlo mu být asi pětatřicet, byl pomešší, obtloustlý, dokonce měl malé břicho, hladce vyholený obličej bez

knířů i licousů, krátce ostříhané vlasy na velké kulaté hlavě, na zátylku zvláštním způsobem vypuklé. Jeho trochu odulý, kulatý obličej s tupým nosem měl nezdravou okrovou barvu, ale celkem bodrý, ba potutelný výraz. Dokonce by se dalo říct, že je to tvář dobromyslná, nebýt výrazu jeho očí, průzračně vodově lesklých, zakrytých téměř bílými, jakoby stále na někoho pomrkávajícími řasami. Jejich pohled podivně disharmonoval s jeho zjevem, který měl v sobě až cosi ženského, a dodával mu mnohem větší vážnosti, než se od něho na první pohled dalo očekávat.

Sotva Porfirij Petrovič uslyšel, že host s ním chce vyřídit nějakou „maličkost“, ihned ho vyzval, aby se posadil na divan, sám se posadil na druhém konci a zadíval se na příchozího v bezprostředním očekávání jeho výkladu, s tím napjatým a přespříliš vážným zájmem, který je napoprvé až tísnivý a matoucí, zejména když posluchače neznáte a když to, co vykládáte, podle vašeho názoru zdaleka neodpovídá tak soustředěné pozornosti, jaké se vám dostává. Ale Raskolnikov stručně a souvisle vyložil svou záležitost, a nejen byl spokojen sám se sebou, nýbrž dokonce si stačil Porfirije dost dobře prohlédnout. Také Porfirij Petrovič od něho celou dobu ani na chvíli neodvrátil pohled. Razumichin, který se posadil u téhož stolu naproti nim, jejich jednání dychtivě a netrpělivě sledoval a střídavě se díval z jednoho na druhého, až to vypadalo trochu přehnaně.

Hlupák! zaklel v duchu Raskolnikov.

„Budete muset napsat oznámení na policii,“ odpověděl s přísně úřední tváří Porfirij, „v tom smyslu, prosím, že jste se dověděl tu a tu věc, to znamená o oné vraždě, a že prosíte, aby vašim jménem uvědomili vyšetřovatele, kterému byl případ svěřen, že ty a ty věci patří vám a že byste je rád vyplatil... anebo tak nějak... ostatně tam vám to sepíšu.“

„Ale to je právě to,“ vysvětloval Raskolnikov, jak nejzmateněji byl schopen, „že zrovna nejsem při penězích... a že neseženu ani takový

pakatel... víte, já bych rád prozatím jen ohlásil, že ty věci patří mně, a že až budu mít peníze...”

„To na záležitosti nic nemění, prosím,“ odpověděl Porfirij Petrovič, který přijal vysvětlení o finanční situaci chladně, „ale konečně, jestli si přejete, můžete napsat také přímo mně v témž smyslu, že jste zjistil to a to a ohlašujete, že ty a ty věci, a prosíte...”

„Stačí obyčejný papír?“ rychle projevil Raskolnikov opět zájem o finanční stránku věci.

„Ovšem, ten nejobyčejnější, prosím!“ A Porfirij Petrovič se na něho najednou podíval s neskrývanou ironií v přimhouřených očích a jako by na něho zamrkal. Ale to se možná Raskolnikovovi jen zdálo, protože to byl jen zlomek vteřiny. Každopádně něco podobného postřehl, a byl by dal krk na to, že na něj bůhvíproč mrkl.

Ví to! projelo jím jako blesk.

„Promiňte, že vás obtěžuji takovými maličkostmi,“ pokračoval trochu nejistěji, „mé věci mají cenu nanejvýš pět rublů, ale vážím si jich jako upomínky od těch, kdo mi je věnovali, a přiznám se, že jsem se velmi polekal, když jsem se to dověděl...”

„A proto jsi včera tak vyletěl, když jsem se Zosimovovi zmínil, že Porfirij vyslýchá zástavce!“ vmísil se Razumichin zřejmě s dobrým úmyslem.

To už bylo nesnesitelné. Raskolnikov se neovládl a zlostně po něm loupal svými černými očima, v nichž blýskl hněv. Ale hned se vzpamatoval.

„Mám dojem, že se mi vysmíváš!“ obrátil se k němu s dobře hraným podrážděním. „Dávám ti za pravdu, že z tvého hlediska možná projevují příliš velkou starost o takové bezcenné krámy, ale kvůli tomu mě nemusíš pokládat za egoistu ani za chamtivce, z mého hlediska přece nemusí být ty dvě nicotné věcičky naprosto bezcenné. Už jsem ti říkal, že ty stříbrné hodinky, které mají tak za groš ceny, jsou naše jediná památka po otci. Můžeš se mi vysmívat, ale přijela za mnou matka,“ otočil se náhle k Porfirijovi, „a kdyby

se dověděla,“ obrátil se rychle opět k Razumichinovi a snažil se v té chvíli mluvit zvlášť dojatě, „že jsem ty hodinky zašantročil, byla by z toho na mou duši zoufalá! Znáte ženské!“

„Ale kdepak! Tak jsem to vůbec nemyslel! Právě naopak!“ bouřil pohněvaně Razumichin.

Bylo to dobré? Bylo to přirozené? Nepřehnal jsem to? chvěl se v duchu Raskolnikov. Proč jsem řekl to: znáte ženské?

„Tak vám přijela matka?“ přeptal se bůhvíproč Porfirij Petrovič.

„Ano.“

„A kdypak?“

„Včera večer.“

Porfirij chvíli nic neříkal, jako by přemýšlel.

„O své věci jste nemohl v žádném případě přijít,“ pokračoval pak nevzrušeně a chladně. „Už dávno na vás totiž čekám.“

A jako by se nechumelilo starostlivě přistrkoval na stole popelník Razumichinovi, který bezohledně oklepával popel na koberec. Raskolnikov sebou trhl, ale Porfirij, pořád ještě zaujatý Razumichinovou cigaretou, to jak se zdálo neviděl.

„Čekáš? Copak jsi věděl, že tam zastavoval?“ vykřikl Razumichin.

Porfirij Petrovič se obrátil přímo k Raskolnikovovi:

„Obě vaše věci, prsten i hodinky, byly u ní zabalené v jednom balíčku a na papíře bylo zřetelně tužkou napsáno vaše jméno i datum, kdy je od vás přejala...“

„Jak dobře jste si toho všiml!“ usmál se křivě Raskolnikov a snažil se hledět mu přímo do očí; nevydržel však a dodal: „Podotýkám to proto, že zastavovatelů bylo jistě mnoho..., takže není snadné všechny si je pamatovat... A vy si naopak všechny pamatujete a... a...“

Hloupé! Ubohé! Proč jsem to dodával!

„To proto, že skoro všichni, kdo tam něco zastavili, jsou už známi, a už jen vy jste si dával načas,“ odpověděl Porfirij s docela jemným nádechem ironie.

„Nebyl jsem docela zdrav.“

„I to jsem slyšel, ano. Dokonce mi říkali, že prý vás něco velmi rozrušilo. A pořád ještě jste, tuším, nějak bledý?“

„Nejsem vůbec bledý... naopak, jsem úplně zdrav!“ odsekl Raskolnikov náhle změněným, hrubým a zlostným tónem. Dostával vztek a nemohl se ovládnout. A v tom vzteku se podřeknu! blesklo mu opět hlavou. Tak proč mě trápí!

„Nebyls docela zdrav!“ vložil se do jejich rozmluvy Razumichin. „Tys tomu dal! Do včerejška jsi blouznil, skoro vůbec jsi o sobě nevěděl... Nevěřil bys, Porfiriji, stál sotva na nohou, ale jak jsem včera se Zosimovem vytáhl paty, oblékl se, potají nám utekl a někde se potloukal div ne do půlnoci, a věř, v úplném pomatení smyslů, umíš si to představit? Pozoruhodný případ!“

„Opravdu v *úplném pomatení smyslů*? To už je co říct!“ potřásl nějak žensky hlavou Porfirij.

„Nesmysl! Nevěřte tomu! Ale vy tomu stejně nevěříte!“ uniklo Raskolnikovovi už příliš vztekle. Ale Porfirij Petrovič jako by ta podivná slova přeslechl.

„Ale jak to, žes tedy odešel, když jsi neblouznil?“ rozhorlil se náhle Razumichin. „Proč jsi chodil ven? Proč... A proč tajně? No tak, mohl jsi být při smyslech? Teď, když už ti nehrozí nebezpečí, s tebou můžu mluvit otevřeně.“

„Hrozně mě včera otrávil,“ ušklíbl se náhle Raskolnikov drze a vyzývavě na Porfirije. „A proto jsem jim utekl a chtěl jsem si najmout byt, aby už mě nenašli, vzal jsem s sebou kupu peněz. Tady pan Zametov ty peníze viděl. Tak co, pane Zametove, mluvil jsem včera rozumně, anebo z cesty, rozsud'te nás!“

Nejraději by byl v té chvíli Zametova uškrtil. Jeho pohled a mlčení se mu ani trochu nelíbily.

„Podle mne jste mluvil naprosto rozumně, prosím, dokonce důvtipně, jen jste byl příliš přecitlivělý,“ prohlásil suše Zametov.

„A dnes mi vyprávěl Nikodim Fomič,“ poznamenal Porfirij Petrovič, „že se s vámi včera už hodně pozdě večer setkal v bytě jistého úředníka, kterého srazili koně...“

„No, nebo si vezměte toho úředníka!“ chytil se toho zase Razumichin. „Nepočínal si u toho úředníka jako šílený? Všechno, co měl, dal vdově na pohřeb! Dobrá, chtěl pomoci, tak kdyby dal patnáct, kdyby dal dvacet, ale aspoň tři rubly kdyby si nechal, ale on si vyhodí všech pětadvacet!“

„A co když jsem někde našel poklad, a ty o tom nevíš? Proto jsem mohl být včera tak štědrý... Tady pan Zametov ví, že jsem našel poklad...! Odpusťte, prosím,“ otočil se s cukajícími rty k Porfirijovi, „že vás už půl hodiny obtěžujeme těmihle prázdnými žvásty. Už nás máte dost, vidíte?“

„Ale chraň bůh, naopak, na-o-pak! Ani nevíte, jak mě zajímáte! S velkým zájmem se na vás dívám a poslouchám... A jsem, přiznám se, velmi rád, že jste mě konečně navštívil...“

„Tak nám aspoň nabídní čaj! Vyschlo mi v krku!“ zahartusil Razumichin.

„Skvělý nápad! Doufám, že si dají říct všichni. Ale nechceš před čajem něco vydatnějšího?“

„Jdi mi s tím!“

Porfirij Petrovič odešel pro čaj.

Raskolnikovovi se hnaly myšlenky hlavou jak vichřice. Byl tím vším hrozně popuzený.

Prosím, už se ani nepřetvařují a nedělají okolky! A jak to, žes o mně mluvil s Nikodimem Fomičem, když mě vůbec neznáš? Tak už tedy ani nechtějí skrývat, že po mně jdou jako smečka psů! Takhle drze mi plít do obličeje! třásl se vztekem. Bijte přece rovnou, a nehrajte si se mnou jako kočka s myší! Vždyť to je nezdvořilé, Porfiriji Petroviči, a já si to možná ještě nenechám líbit, prosím...! Vstanu a vmetu vám do tváře celou pravdu. Uvidíte, jak vámi opovrhnu! S námahou vydechl. Ale co když se mi to jen zdá? Co když je to

zdání, co když se ve všem mýlím a vztekám se jen z nezkušenosti, protože nestačím na svou podlou úlohu? Možná že v tom všem není žádný úmysl. Všechno, co říkají, jsou docela všední věci, ale něco za nimi vězí... To všechno se dá říct vždycky, ale za tímhle něco vězí. Proč řekl rovnou „u ní“? Proč Zametov dodal, že jsem mluvil *důvtipně*? Proč mluví takovým tónem? Ano... ten tón... Razumichin tu přece sedí taky, tak proč jemu není nic divné? Tomu tupému nevinátku není nikdy nic divné! Zase horečka...! Mrkl na mne prve Porfirij, nebo ne? Učiněný nesmysl: proč by na mne mrkal? Chtějí mě připravit o nervy, nebo mě dráždí? Bud' je to všecko zdání, nebo už *vědí*...! I ten Zametov je drzý... Je opravdu drzý? Přes noc si to rozmyslel. Já ostatně cítil, že si to rozmyslí! Počíná si tu jako doma, a přesto je tu poprvé. Porfirij ho nepokládá za hosta, sedí k němu zády! Našli se! A určitě se našli *kvůli mně*! Určitě před naším příchodem mluvili o mně...! Tuší o tom bytě! Už abych věděl, na čem jsem...! Když jsem řekl, že jsem včera utekl hledat byt, nijak se toho nechytíl... Tahle poznámka o bytě byla šikovná, bude se mi hodit...! Prý v blouznivém stavu...! Hehehe! Ví o celém včerejším večeru! Ale že mi přijela matka, nevěděl...! Ta můra si zapsala i datum...! Lžete, ale já se jen tak nedám! To přece nejsou žádná fakta, to je fantazie! Jenom pěkně vyrukujte s fakty! A byt není fakt, byt je blouznění, však já vím, co jim řeknu... Vědí tedy, že jsem byl v tom bytě? Neodejdu, dokud se to nedovím! Proč jsem sem chodil? Ale to, že se teď rozčiluju, to je myslím fakt! Brr, jak jsem nervózní! Ale možná, že to je dobře – součást hry na nemocného... Ohledává mě. Bude mi klást lécky. Proč jsem sem chodil?

To všechno se mu mihlo hlavou jako blesk.

Porfirij Petrovič byl v mžiku zpátky. Náhle jako by se rozveselil.

„Mě z toho včerejška, člověče, brní hlava... A jsem nějak vyšitnutý,“ spustil docela jiným tónem a se smíchem na Razumichina. „A co, bylo to zajímavé? Včera jsem odešel, právě když jste byli v nejlepším. Kdo vyhrál?“

„Samozřejmě že nikdo. Zabředli jsme do věčných témat, povznesli jsme se do nadoblačných výšin.“

„Představ si, Rodo, nač jsme se to včera nedostali: na otázku, jestli existuje zločin. Už jsem ti říkal, že toho našvanili až hrůza!“

„Co je na tom pozoruhodného? Obyčejná sociální otázka,“ odpověděl roztržitě Raskolnikov.

„Otázka byla formulována jinak,“ poznamenal Porfirij.

„Trochu jinak, to je pravda,“ souhlasil okamžitě Razumichin, přetokně a vznětlivě jako vždy. „Rodione, poslouchej a řekni, co si o tom myslíš ty. Musíš! Myslел jsem včera, že se z nich zblázním, a čekal jsem na tebe, říkal jsem jim, že přijdeš... Začalo to názorem socialistů... Znáš přece jejich názor: zločin je protest proti nedostatkům sociálního řádu a dost, nic víc, žádné jiné příčiny se neuznávají, vůbec nic!“

„A právě tohle je lež!“ vyjel si na něj Porfirij Petrovič. Zřejmě se rozpaloval a co chvíli při pohledu na Razumichina vyprskl smíchem, a tím ho dráždil ještě více.

„Nic se neuznává!“ přerušil ho ihned prudce Razumichin. „Vůbec nelžu...! Ukážu ti jejich knížky: všechno je podle nich zaviněno ‚zhoubným prostředím‘, a ničím jiným! To je jejich zamilovaná fráze! Z toho přímo vyplývá, že bude-li společnost organizována správně, okamžitě pomínou i zločiny, protože nebude proti čemu protestovat a všichni budou naráz bezúhonní. S lidskou povahou se nepočítá, povaha se vylučuje, povaha se nesluší! Podle nich se lidstvo nevyvine historickou, živou cestou k dokonalosti a nevytvoří konečně dokonalou společnost, nýbrž naopak sociální systém vyspekulovaný nějakým mozkiem okamžitě vnese řád do celého lidstva a v jediném okamžiku ho učiní spravedlivým a nehřešícím, dřív než prodělá nějaký živý proces, dřív než projde nějakým historickým a živým vývojem! Právě proto mají instinktivně neradi historii; jsou prý to samé ohavnosti a hlouposti – všechno se vysvětluje jen hloupostí! A proto mají tolik neradi živé procesy života; není třeba živé duše!“

Živá duše bude chtít žít, živá duše nebude chtít mechanicky poslouchat, živá duše je podezřelá, živá duše je brzdou! Ale ta jejich, atši páchne márnici a dá se udělat z kaučuku, je zato neživá, je zato bez vůle, je zato otrocká, nevzbouří se! A výsledek je takový, že všechno zredukovali na způsob stavby a na rozmístění chodeb a místností ve falanstéře! Falanstéru už máte, ale povahu vhodnou pro falanstéru ještě ne, ta si žádá život, nedokončila dosud svůj životní vývoj, nechce se jí ještě na hřbitov! S pouhou logikou není možné přeskočit lidskou přirozenost! Logika předvídá tři možnosti, a zatím jich je milion! Oklestit celý ten milion a zúžit všechno na pouhou otázku blahobytu! Může být snadnější vyřešení úkolu? Je to svůdně jasné a není třeba myslet. Hlavně není třeba myslet! Celé tajemství života se pohodlně vejde na dva tiskové archy!“

„Utrhl se ze řetězu, bije hlava nehlava! Svažte mu ruce!“ smál se Porfirij. „A představte si,“ obrátil se na Raskolnikova, „že takhle to šlo včera večer v jediném pokoji šestihlasně, a předtím nás nalil punčem, to si neumíte představit! Ne, kamaráde, mylíš se, „prostředí“ hraje při zločinu důležitou úlohu, a já ti to dokážu.“

„To vím i bez tebe, že hraje důležitou úlohu, ale co říkáš tomuhle? Čtyřicetiletý zneužije desetileté děvčátko – chceš tvrdit, že i k tomu ho dohnalo prostředí?“

„Proč ne, přísně vzato snad opravdu prostředí,“ poznamenal nečekaně vážně Porfirij. „Zločin na děvčátku je dokonce velmi lehce vysvětlitelný právě „prostředím““

Razumichin se div nerozduřil.

„Tak já ti, jestli chceš, na místě *odvodím*,“ zahromoval, „že máš bílé řasy jedině proto, že má kremelský Ivan pětatřicet sáhů, a odvodím ti to jasně, přesně, pokrokově, dokonce s liberálním odstínem! To ti říkám! Vsaďme se!“

„Platí! Prosím, poslechneme si, jak to odvodí!“

„Ale on se tak přetvařuje, bídák!“ vyskočil dopáleně Razumichin a ohnal se po něm. „S tebou nemá cenu mluvit! To on všechno

schválně, ty ho ještě neznáš, Rodione! Včera hájil jejich stanovisko taky jen proto, aby si ze všech vystřelil. Co všechno tam včera napovídal, pane na nebesích! A oni mu sedli na lep...! A takhle se baví už čtrnáct dní. Loni nám bůhvíproč namluvil, že odejde do kláštera, a bulíkoval nás dva měsíce! Nedávno zas přijel s tím, že se žení a že je všechno hotové. I nové šaty si dal ušít. Už jsme mu posílali blahopřání. Ale neměl ani nevěstu, vůbec nic nebylo, fata morgána!“

„Lžeš! Šaty jsem si dal ušít předtím. A právě šaty mě přivedly na myšlenku, že si z vás trochu vystřelím.“

„Opravdu jste takový taškář?“ zeptal se rozverně Raskolnikov.

„Vy nevěříte? Jen počkejte, i vás nachytám, chachacha! Ne, ale teď už vážně: řeknu vám, co si opravdu myslím. V souvislosti se všemi těmihle problémy, zločiny, prostředím, děvčátky jsem si teď vzpomněl na jeden váš článek, který mě ostatně zajímal od začátku. Myslím ten O zločinu... nebo jak jste ho nazval, teď si nevzpomenu. Před dvěma měsíci v Periodickém slově jsem měl potěšení to číst...“

„Můj článek? V Periodickém slově?“ zeptal se udiveně Raskolnikov. „Asi před půl rokem, když jsem přestal chodit na fakultu, jsem opravdu napsal článek o jedné knize, ale tehdy jsem ho dal do listu Týdenní slovo, a ne Periodické slovo.“

„Ale dostal se do Periodického.“

„Tenkrát můj článek přece neotiskli proto, že Týdenní slovo přestalo vycházet...“

„To je ovšem pravda, ale Týdenní slovo se vlastně sloučilo s Periodickým slovem, proto i váš článek vyšel před dvěma měsíci v Periodickém slově. Copak jste to nevěděl?“

Raskolnikov skutečně o ničem nevěděl.

„Ale bože, vždyť u nich za ten článek jistě máte honorář! Máte vy divnou povahu! Žijete tak samotářsky, že vám uniknou i takovéhle věci, které jsou přímo ve vašem zájmu. To, prosím, musíte uznat.“

„Výborně, Rod'ko! Já také nic nevěděl!“ zajásal Razumichin. „Hned dneska zaskočím do čítárny a vypůjčím to číslo! Před dvěma měsíci? Kdy přesně? Ale já ho stejně najdu! To je věc! A nic neřekne!“

„A jak jste poznal, že článek je ode mě? Podepsal jsem ho jen značkou.“

„Jen náhodou, teprve v těchto dnech. Znáš se s jedním jejich redaktorem... Velmi mě to zaujalo.“

„Pokud se pamatuju, všímám si tam psychologického stavu zločince v průběhu spáchání zločinu.“

„Tak, tak, a dokazujete, že akt spáchání zločinu je provázen vždy chorobným stavem. Velmi, velmi originální názor, ale... mne vlastně tolik nezaujala tato pasáž vašeho článku, jako jistá myšlenka, které se dotýkáte na konci článku, ale kterou bohužel nadhazujete jen letmo a nejasně... Zkrátka, vzpomínáte-li si, zmiňujete se o tom, že na světě existují jedinci, kteří mohou... totiž ne snad mohou, nýbrž mají plné právo páchat všechny přečiny i zločiny, a na které se jako by nevztahují zákony.“

Raskolnikov se ušklíbl tak záměrně překroucenému výkladu své myšlenky.

„Jakže? Cože? Právo na zločin? Snad ne ‚zhoubné prostředí‘?“ zajímal se skoro zděšeně Razumichin.

„Ne, ne, to vůbec ne,“ odpověděl Porfirij. „Něco jiného: v jeho článku jsou lidé děleni na obyčejné a výjimečné. Obyčejní musí pěkně poslouchat, právě proto, že jsou obyčejní. Výjimeční však mají právo páchat jakékoliv zločiny a jakkoliv přestupovat zákony, zase v podstatě proto, že jsou výjimeční. Říkáte to přece tak, nemýlím-li se?“

„Ale jak to? To přece není možné!“ drmolil užasle Razumichin.

Raskolnikov se opět ušklíbl. Okamžitě pochopil, kam ho chtějí dostat; na svůj článek se dobře pamatoval. Rozhodl se, že výzvu přijme.

„Takhle to ovšem neříkám,“ rozhovořil se prostě a skromně. „Ale příznávám, že jste si to téměř správně vyložil, dokonce, chcete-li,

naprosto správně... (To ‚naprosto správně‘ kvitoval přímo s potěšením.) Rozdíl je jedině v tom, že vůbec nedokazují, že výjimeční lidé stůj co stůj musí a jsou povinni páchat vždy a stále všemožné přečiny, jak říkáte vy. Mám dokonce dojem, že takový článek by ani nesměl být uveřejněn. Já jsem všehovšudy naznačil, že ‚výjimečný‘ člověk má právo... ovšem ne oficiální právo, nýbrž sám pro sebe právo dovolit svému svědomí překročit... některé překážky, a to výhradně jenom v tom případě, jestliže tím je podmíněno uskutečnění jeho myšlenky (která někdy může být dobrodiním pro celé lidstvo). Zmínil jste se, že můj článek není dost jasný; jsem ochoten vám ho objasnit, jak budu schopný. Doufám, že se nemýlím, předpokládám-li, že si to dokonce přežete, tak prosím. Domnívám se totiž, že kdyby Keplerovy nebo Newtonovy objevy pro nějaké komplikace mohly proniknout k lidstvu jen za cenu obětování života jednoho, deseti, sta a tak dále lidí, bránících tomu objevu nebo stojících mu v cestě jako překážka, pak by měl Newton právo, a dokonce povinnost... *odstranit* těch deset nebo sto lidí, aby mohl své objevy dát celému lidstvu. Z toho všeho vůbec nevyplývá, že by Newton měl právo zabíjet, koho si zamane, každého, koho potká a kdo mu přijde do cesty, nebo krást každý den na bazaru. Dále, pokud se pamatují, ve svém článku vyvozují, že všichni... například takoví zákonodárci a organizátoři lidstva, počínaje nejstaršími a pokračuje Lykurgy, Solony, Mohamedy, Napoleony a tak dále, byli všichni do jednoho zločinci už jen proto, že nastolováním nových zákonů přestupovali staré, posvátné pro společnost a zděděné po otcích, a samozřejmě že se nezastavovali ani před krví, v případě že jim krev (a často naprosto nevinná a vznešeně prolitá za dřívější zákon) mohla pomoci. Dokonce je příznačné, že většina těchto dobrodinců a organizátorů lidstva prolila zvláště strašné množství krve. Zkrátka, jak sami vidíte, neříkám zatím nic tak nového. To všechno už jste mohli číst a také četli tisíckrát. Pokud pak jde o mé dělení lidí na obyčejné a výjimečné, souhlasím s tím, že je trošku svévolné, ale já přece netrvám

na žádných přesných číslech. Mně jde hlavně o samu myšlenku. A ta tkví v tom, že i příroda zákonitě dělí lidi *obecně vzato* na dvě třídy: na nižší (obyčejné lidi), to je, abych tak řekl, na materiál sloužící jen k plození sobě podobných, a na vlastní lidi, to je takové, kteří mají dar nebo talent říct ve svém prostředí nové slovo. Pododdělení je tu ovšem nekonečně množství, avšak charakteristické znaky obou tříd jsou dostatečně výrazné: první třída, tedy materiál, jsou obecně vzato lidé konzervativního založení, zkostnatělí, žijící v poslušnosti, otrocké duše. Podle mého názoru je dokonce jejich povinností poslouchat, protože je to jejich poslání, a není v tom tedy pro ně naprosto nic ponižujícího. Druhá třída jsou ti, kdo stále přestupují zákony, bořitelé nebo lidé, kteří k tomu mají sklon, jak vysvítá z jejich schopností. Zločiny těchto osob jsou samozřejmě relativní a pestré; ponejvíce tito lidé vyžadují velmi různými formami zničení dosavadního ve jménu lepšího. Ale potřebuje-li takový pro svou myšlenku překročit třeba i mrtvolu, krev, může podle mého názoru ve svém nitru s dobrým svědomím rozhodnout, že se před tím nezastaví – ovšem úměrně k velikosti své myšlenky, na to nezapomeňte. Jen a jen v tomto smyslu mluvím ve svém článku o jejich právu na zločin. (Jistě jste stále pamětlivi toho, že jsme vyšli z právnických hledisek.) Ale není třeba čehokoliv se obávat: masy jim nikdy toto právo nepřiznávají, odsuzují je na smrt a věšší (více nebo méně) a tím naprosto oprávněně splňují své konzervativní poslání, avšak přitom ovšem v příštích pokoleních tytéž masy stavějí popraveným pomníky a uctívají je (více nebo méně). První třída je odevždy pánem současného, druhá pánem příštího. První udržují svět a rozmnožují ho co do počtu; druzí světem hýbají a vedou ho k cíli. Jak jedni, tak druzí mají naprosto stejné právo na život. Prostě podle mne mají všichni stejné právo a – *vive la guerre éternelle*⁵ – dokud se ovšem nedočkáme Nového Jeruzaléma!“

5 At' žije věčná válka!

„Tak vy přece jen věříte v Nový Jeruzalém?“

„Věřím,“ odpověděl pevně Raskolnikov a díval se přitom, stejně jako po celou svou dlouhou tirádu, na nějaký vyhlédnutý bod na koberci.

„A... a... v Boha taky věříte? Promiňte, prosím, že jsem tak zvědavý:“

„Věřím,“ opakoval Raskolnikov a pozvedl k Porfirijovi oči.

„A... a... ve vzkříšení Lazara věříte?“

„Věřím. Proč vás to tak zajímá?“

„Do písmene věříte?“

„Do písmene.“

„Tak, hm... Jen tak mě to zajímalo. Promiňte, prosím. Ale s vaším dovolením bych se vrátil k tomu, co jste říkal prve – vždycky je přece nepopravují, někteří naopak...“

„Slaví úspěch? Ano, někteří se dočkají vítězství, a pak...“

„Sami začínají popravovat?“

„Pokud je to třeba, a to je, víte, dokonce většinou. Vaše připomínka je ostatně vtipná.“

„Děkuji vám. Ale řekněte mi, jak chcete rozeznat ty výjimečné od obyčejných? Jsou snad nějaké rozpoznávací znaky už při narození? Říkám to proto, že by v tom mělo být co nejvíc přesnosti, a abych tak řekl, více vnější rozdílnosti: promiňte mi tu přirozenou obavu praktického a řádného člověka, ale nedal by se k tomu účelu zavést nějaký zvláštní oděv, nedalo by se něco nosit, vypálit nějaké znamení nebo podobně...? Jen uznejte, že kdyby se to nějak popletlo a někdo z jedné třídy si vzal do hlavy, že patří k té druhé, a začal ‚odstraňovat všechny překážky‘, jak jste se velmi šťastně vyjádřil, pak by...“

„Ovšem, k tomu dochází velmi často! Tahle vaše připomínka je dokonce ještě vtipnější než předešlá...“

„Děkuji vám...“

„Není zač. Uvažte však, že omyl je možný jen ze strany příslušníků první třídy, totiž ‚obyčejných‘ lidí (jak jsem je možná celkem nešťastně nazval). Přes jejich vrozený sklon k poslušnosti si velmi mnozí z přirozené hravosti, již příroda neupřela ani krávě, o sobě rádi myslí, že jsou pokrokoví lidé, ‚bořitelé‘ a nositelé ‚nového slova‘, a to naprosto upřímně. Přitom skutečně nové lidi přechoasto nevidí, ba přezírají jako zaostalce a myšlenkové zpátečníky. Podle mého názoru to však není tak velké nebezpečí a opravdu se nemusíte znepokojoovat, protože tito lidé nikdy nezacházejí daleko. Za to, že se dali tak unést, je jim možno občas dát výprask, aby se upamatovali, kam patří, ale nic víc, ani vykonavatele tu dokonce není třeba – dají si výprask sami, protože jsou nadmíru počestní; někteří si tu úsluhu prokazují navzájem, jiní vlastnoručně sami... Přitom si veřejně sypou popel na hlavu, takže to dopadá hezky a poučně, zkrátka můžete být klidný... To je v mezích zákona.“

„Dobrá, po téhle stránce jste mě jakžtakž uklidnil, ale je tu ještě jedna potíž; poslyšte, prosím vás, je těch lidí, co mají právo druhé vraždit, těch ‚výjimečných‘, je jich hodně? Jsem je ovšem ochoten respektovat, ale uznejte, že bude pramálo příjemné, bude-li jich mimořádně hodně, nemyslíte?“

„Kdepak, i v tomhle můžete být docela klidný,“ pokračoval tímž tónem Raskolnikov. „Celkem vzato je lidí s novými myšlenkami, ba i jen lidí aspoň trošku schopných říct něco *nového*, neobyčejně málo, dokonce až příliš málo. Jasně je jen tolik, že systém plození lidí, všech těch tříd a druhů, je zřejmě správně a přesně určen nějakým přírodním zákonem. Tento zákon je dnes samozřejmě neznámý, ale já věřím, že existuje a že později může být objeven. Ohromné množství lidí, materiál, je na světě jen proto, aby nakonec nějakým úsilím, nějakým doposud záhadným pochodem, prostřednictvím jakéhosi křížení rodů a druhů s velkou námahou konečně přivedl na svět z tisíce aspoň jednoho jakžtakž samostatného člověka. Ještě samostatnější jedinec se rodí možná jeden z deseti tisíc (to jsou

přibližná, názorná čísla). A ještě samostatnější jeden ze sta tisíc. Geniální lidé se rodí z milionu a velcí géniové, kteří vedou lidstvo k vrcholům, možná až po vystřídání mnoha tisíců milionů lidí na zemi. Zkrátka a dobře, do zkumavky, kde se to všechno odehrává, jsem nenahlédl. Ale určitá zákonitost v tom jistě je a musí být – náhodnost tu není možná.“

„Řekněte mi, co to oba máte!“ neudržel se už Razumichin. „Utahujete si jeden z druhého? Sedí a dělají si ze sebe legraci! Snad to nemyslíš vážně, Rodo?“

Raskolnikov k němu mlčky pozvedl svou bledou a téměř smutnou tvář a neodpověděl. Na Razumichina vedle toho tichého a smutného obličejě podivně působila neskrývaná, vyzývavá, pobuřující a *nezdvořilá* jízlivost Porfirijova.

„Víš, člověče, jestli to opravdu myslíš vážně, tak... Máš samozřejmě pravdu, když říkáš, že to všechno není vůbec nové a že se to podobá tomu, co jsme už tisíckrát četli a slyšeli. Ale to, co je na všem skutečně *originální* a co k mému zděšení pochází jedině od tebe, je tvé tvrzení, že se smí prolít krev *s klidným svědomím*, a k tomu, promiň, jak fanatické tvrzení...! To je tedy hlavní myšlenka tvého článku. Ale toto dovolení prolévat krev *s klidným svědomím* je... to je podle mě hroznější, než kdyby bylo vraždění dovoleno oficiálně, zákonem...“

„Svatá pravda že hroznější,“ přitakal Porfirij.

„Ne, tys nějak přestřelil! To je nějaký omyl. Přečtu si to... Přestřelil jsi! Tohle přece nejsou tvé názory! Přečtu si to.“

„V článku tohle všechno neříkám, jsou v něm jen náznaky,“ ozval se Raskolnikov.

„Dobře, dobře, prosím,“ vrtěl se nedočkavě Porfirij, „ted' už je mi skoro jasné, jaký je váš ctěný názor na zločin, avšak... odpusťte mi, prosím vás, že jsem tak neodbytný (sám už se stydím, jak dlouho vás obtěžuji!), avšak ještě tohle: právě jste mě, prosím, velmi uklidnil, pokud jde o omyly, při nichž by mohlo dojít k záměně obou

skupin, ale... mně přesto stále ještě dělají starosti různé praktické případy! Co když si třeba nějaký muž nebo mládenec vezme do hlavy, že je Lykurgos nebo Mohamed... samozřejmě příští..., a začne odstraňovat všechny překážky, které mu stojí v cestě... Myslí si, že má před sebou dalekou cestu, a na cestu potřebuje peníze..., a tak si je začne opatřovat... chápete?“

Zametov náhle ve svém koutě vyprskl. Raskolnikov ho neuznal ani za hodna pohledu.

„Musím vám dát za pravdu,“ odpovídal klidně. „Takové věci se jistě přiházejí. Zvláště hlupáci a ctižádostivci rádi jdou na to vnadidlo; hlavně mládež.“

„Tak vidíte! A co tedy, prosím?“

„Co by?“ usmál se Raskolnikov. „Má vina to není. Tak tomu je a bude vždycky. Tady on (kývl na Razumichina) mi říká, že dovoluji krev. Co na tom? Společnost je přece bohatě zabezpečena nucenými pracemi, žaláři, vyšetřovateli, vypovídáním – tak jaképak strachy? Chyťte si toho darebáka!“

„A co když chytíme?“

„Šup s ním tam, kam patří!“

„Vy máte ale logiku! A co s jeho svědomím?“

„Co vám je po něm?“

„Přece jen, z lidskosti.“

„Kdo je má, ať trpí, uzná-li, že chybil. To bude mít za trest navíc k nuceným pracím.“

„No, a ti skutečně geniální,“ zeptal se zamračeně Razumichin, „ti, jimž je dáno právo zabíjet, ti nemají trpět vůbec, ani když prolili krev?“

„Nač to slovo *nemají*? V tomhle neexistuje žádné dovolení a žádný důkaz. Ať trpí, jestliže je jim oběti líto... Utrpení a bolest jsou nutností pro každou širokou duši a pro každé hluboké srdce. Opravdu veliké lidi, jak se mi zdá, v životě nezbytně provází veliký smutek,“ dodal náhle tak zamyšleně, že vybočil z tónu rozmluvy.

Pozvedl oči, zpytavě si všecky prohlédl, usmál se a sáhl po čepici. Byl až příliš klidný oproti tomu, jak sem předtím vešel, a cítil to. Všichni se zvedli.

„Nevím, možná že mi vynadáte, možná že se budete zlobit, ale nemohu se udržet,“ uzavíral znova Porfirij Petrovič, „a prosím, abyste mi dovolil už jen jedinou nicotnou otázku (to je hrozné, jak vás obtěžuji!), rád bych ještě uplatnil jednu bezvýznamnou myšlenku, jedině proto, abych na ni nezapomněl...“

„Prosím, povězte nám tu svou bezvýznamnou myšlenku!“ Raskolnikov před ním stál vážný a bledý a čekal.

„Totiž, prosím... opravdu nevím, jak bych se co nejlhodněji vyjádřil..., jde totiž o myšlenku náramně vyspekulovanou... psychologickou, prosím... Totiž když jste ten svůj článku psal – tak jste se přece musel, haha, také pokládat aspoň kapičku za člověka ‚výjimečného‘, který říká *nové slovo*, totiž ve vašem pojetí... Není to snad tak?“

„To je docela možné,“ odpověděl opovržlivě Raskolnikov.

Razumichin se neklidně pohnul.

„A když je to tak, nerozhodl byste se i vy sám, dejme tomu pod tlakem nějakých životních nezdarů a nesnází, nebo abyste mohl pomoci lidstvu, překročit přes překážku...? Dejme tomu zavraždit a oloupit?“

A zase jako by na něho mrkl levým okem a vzápětí se neslyšně rozesmál, navlas jako prve.

„Kdybych i překročil, tak bych vám to samozřejmě neřekl,“ odpověděl Raskolnikov s vyzývavým a povýšeným opovržením.

„Ale ne, prosím, to já se zajímám jen tak, čistě jen abych lépe pochopil váš článek, jen a jen v literárním smyslu...“

Fuj, jak průhledné a neomalené! pomyslel si s odporem Raskolnikov.

„Dovolte, abych vás upozornil,“ odušil chladně, „že se nepokládám za Mohameda ani za Napoleona... ani za kteroukoliv z po-

dobných osobností, a proto vám tedy nemohu podat uspokojivé vysvětlení, jak bych si počínal.“

„Ale prosím vás, kdo všechno se dnes v Rusku nepokládá za Napoleona?“ řekl na to s hroznou familiárností Porfirij. Dokonce i intonace jeho hlasu byla tentokrát jaksi výmluvná.

„Kdoví, jestli to nebyl taky nějaký budoucí Napoleon, co nám minulý týden utloukl sekyrou Alenu Ivanovnu?“ ozval se najednou žvanivě z kouta Zametov.

Raskolnikov mlčel a jen se ostře a pevně díval Porfirijovi do očí. Razumichin se zamračil. Už předtím začínal mít podivný dojem. Hněvivě se rozhlédl. Chvilí trvalo ponuré mlčení. Pak se Raskolnikov odvrátil.

„Ach, už odcházíte!“ řekl laskavě Porfirij a s přehnanou zdvořilostí mu podával ruku. „Velmi, velmi mě těšilo! A pokud jde o vaši žádost, buďte bez obav. Napište to tak, jak jsem vám řekl. Anebo ještě lépe, přijďte tam za mnou... v nejbližších dnech... třeba hned zítra. Budu tam asi tak kolem jedenácté. Zařídíme, co je třeba..., a popovídáme si... Ostatně vy jako jeden z posledních, kdo *tam* byli, byste nám možná mohl něco zajímavého povědět...,“ dodal s nejnevinnější tváří.

„Tedy oficiální a řádný výslech?“ opáčil ostře Raskolnikov.

„Ale pročpak, prosím? Zatím to vůbec není třeba. Špatně jste si má slova vyložil. Podívejte, chci jen využít příležitosti a... se všemi zástavci jsem už hovořil... od některých jsem si zaznamenal výpověď... a vy, jako poslední... Ale počkejte!“ zaradoval se náhle. „Počkejte, teď jsem si vzpomněl, jsem to ale...!“ obrátil se na Razumichina. „Ty ses do mne přece tehdy nahučel o tom Nikolaškovi, až mi uši brněly... Ale já sám dobře vím, ano,“ podíval se zas na Raskolnikova, „vím, že je čistý jak lilie, a vidíte, co se dá dělat, i Miťku jsme museli vzít do prádla... a všechno jen proto... jde totiž o tohle: když jste tehdy šel po schodech... promiňte, byl jste tam přece kolem osmé?“

„Kolem osmé,“ přitakal Raskolnikov a v téže chvíli měl nepříjemný dojem, že to nemusel říkat.

„Tak tedy, když jste šel kolem osmé po schodech, neviděl jste aspoň vy v prvním poschodí v tom otevřeném bytě – vzpomínáte si? – dva natěrače nebo aspoň jednoho z nich? Pracovali tam, nevšiml jste si jich? Pro ně je to náramně důležité!“

„Natěrače? Ne, neviděl...,“ odpovídal Raskolnikov váhavě, jako by pátral ve vzpomínkách, ale současně napínal všechny smysly a s trýznivou dychtivostí se dohadoval, v čem tkívá léčka, aby mu něco neušlo. „Ne, neviděl a ani toho, že by byl nějaký byt otevřený, jsem si nevšiml..., ale ve třetím poschodí,“ léčku už prohlédl a v duchu jásal, „to si vzpomínám, se stěhoval z bytu nějaký úředník... proti Aleně Ivanovně... vzpomínám si... ano, docela jasně si vzpomínám..., že vojáci vynášeli nějaký divan a přimáčkli mě ke zdi..., ale natěrači... ne, na žádné natěrače si nevzpomínám... ani otevřený byt jsem myslím neviděl. Ne, neviděl...“

„Ale co to říkáš?“ vybuchl najednou Razumichin, jako by se vzpamatoval a uvědomil si, co se děje. „Ti natěrači tam přece pracovali ten den, co se stala vražda, a on tam byl před třemi dny! Nač se ho tedy vyptáváš?“

„Fuj! To jsem to popletl!“ udeřil se Porfirij do čela. „Tenhle zatracený případ mě připraví o rozum!“ podíval se skoro omluvně na Raskolnikova. „Pro nás je totiž tak důležité zjistit, zda je někdo neviděl kolem osmé hodiny v tom bytě, že jsem měl v první chvíli dojem, jako byste i vy k tomu mohl něco říct... Úplně jsem si to popletl!“

„Podruhé si dej lepší pozor,“ poznamenal zamračeně Razumichin.

To řekl už v předsíni. Porfirij Petrovič je velmi roztomile vyprovodil až ke dveřím. Oba vyšli na ulici mrzutí a zakabonění a několik kroků zarytě mlčeli. Raskolnikov si zhluboka oddychl...

6

„Tomu nevěřím! Tomu nemůžu věřit!“ stál na svém sklíčený Razumichin a tvrdošjně vyvracel Raskolnikovovy domněnky. To už docházeli k Bakalejevovu penzionu, kde na ně Pulcherija Alexandrovna a Duňa dávno čekaly. Razumichin, pobouřený a rozčilený už jen z toho, že o *tom* poprvé začali mluvit otevřeně, co chvíli se v zápalu řeči zastavoval.

„Tak nevěř!“ ušklíbal se chladně a přezíravě Raskolnikov. „Tys jako obyčejně nic nepozoroval, ale já zato vážil každé slovo.“

„Vážil, protože jsi podezřívavý... Hm... skutečně uznávám, že Porfirijův tón byl celkem podivný, a hlavně ten mizera Zametov...! Něco tím myslel, to máš pravdu – ale proč? Proč?“

„Přes noc se mu to rozleželo.“

„Ale naopak, právě naopak přece! Kdyby skutečně měli tu idiotickou domněnku, tak by se všemožně snažili neodkrývat, utajit karty, aby pak šli najisto... Ale teď to je troufalé a neopatrné!“

„Kdyby měli nějaká fakta, totiž skutečná fakta nebo aspoň něčím opodstatněné podezření, pak by si jistě rozmysleli hrát tak otevřenou hru – doufali by, že vyhrají ještě více (a mimoto už by u mě dávno udělali prohlídku!). Ale nemají ani jediný fakt, vůbec nic, všechno je zdání, všechno je dvojsečné, všechno je jen nepodložená domněnka, a proto mnou chtějí otrást drzostí. Anebo sám dostal vztek, že jim chybějí fakta, a plácal ze zlosti. Ale dost možná, že má svůj plán... Zdá se, že je to chytrý člověk... Chtěl mě možná vyděsit, proto dělal, že ví všechno... V tom je kus psychologie, kamaráde... Ale tohle vysvětlování se mi už hnusí. Nech toho!“

„A uráží to, uráží! Chápu tě! Ale... když jsme o tom začali otevřeně mluvit (a to je moc dobře, že jsme konečně začali, jsem moc rád!), tak se ti taky hned otevřeně přiznám, že jsem to u nich pozoroval

už dávno, už dávno, celou tu dobu jsem cítil, že v nich sedí ta myšlenka, sice jen v zárodečku, sice jen kradí, ale proč i jen kradí! Jak se opovažují? Odkud, odkud to vlastně pramení? Kdybys věděl, jak jsem zuřil! Jakže: jen proto, že bývalý student zmořený bídou a těžkomyslností těsně předtím, než vážně onemocní, možná už v blouznivém stavu, který v něm klíčí (považ!), úzkostlivý, ješitný a sebevědomý, šest měsíců zalezlý jako krtek ve své ubohé díře, stojí v hadrech a v botách bez podrážek před nějakými komisařičky a snáší jejich hrubiánství; a ještě mu strčí pod nos neočekávaný dluh, prošlou směnku dvorního rady Čebarova, plesnivá barva, třicet stupňů Réaumura, ztuchlý vzduch, tlačence, vyprávění o vraždě osoby, u níž předtím byl, a to všechno – na lačný žaludek! Jakpak to nemělo mít za následek mdloby! A na tomhle, zrovna na tomhle si všechno vykonstruovat! Zatraceně! Chápu, že tě to pobuřuje, ale být na tvém místě, Rod'ko, vysmál bych se všem do očí, anebo ještě líp, naplil bych všem do tváře, a hezky šťavnatě, a rozdal bych kolem sebe šikovně, jak už se to musí, hezkou řádku facek, a tím bych to pokládal za vyřízené. Vykašli se na to! Vzchop se! Že jim není hanba!“

Vylíčil to barvitě, to se musí nechat! pomyslel si Raskolnikov.

„Říkáš, vykašli se na to? A zítra zase výslech!“ řekl trpce. „Mám se s nimi hádat? Stejně mě dost mrzí, že jsem se včera v hostinci zahazoval se Zametovem...“

„Zatraceně! Půjdu k Porfirijovi sám! Však já ho skřípnu *pěkně příbuzensky*, musí mi vyložit všechno od Adama. A Zametova...“

Konečně se dovtipil! řekl si Raskolnikov.

„Počkej!“ chytil ho Razumichin náhle za rameno. „Počkej! Nepovídej! Už se mi rozbřesklo, že mluvíš hloupě! Jakápak je to lest? Říkals přece, že otázka, jestli jsi neviděl natěračce, byla lest? Jen uvaž, kdybys *to* skutečně spáchal, mohl by ses prořeknout, žes viděl, jak v bytě pracovali? Žes viděl nějaké natěračce? Naopak: nic jsi neviděl, i kdybys možná opravdu viděl! Kdo by vypovídal proti sobě?“

„Kdybych *tu* věc skutečně spáchal, určitě bych řekl, že jsem viděl natěrače i byt,“ odpovídal opět neochotně a se zřejmým odporem Raskolnikov.

„Ale proč bys mluvil proti sobě?“

„Prostě proto, že jenom venkované nebo nezkušení zelenáci při výslechu úporně a šmahem všecko zapírají. Ale kdo je aspoň trochu inteligentní a zkušený, určitě hledí, jak to jen jde, přiznat všechna vnější a nesporná fakta, jenomže jim podkládá jiné příčiny, přidá jim svůj vlastní, zvláštní a nečekaný rys, který je postaví do jiného světla. Porfirij pravděpodobně počítal právě s tím, že budu takhle odpovídat a že určitě kvůli větší pravděpodobnosti řeknu, že jsem je viděl a hned to něčím vysvětlím...“

„Ale na to by ti byl okamžitě řekl, že dva dny předtím tam natěrači ani být nemohli, a že tam tedy byl ten den, kdy se vražda stala, kolem osmé. Chytil by tě na hloupost!“

„Ale s tím právě počítal, myslel si, že si to hned neuvědomím a že budu honem chtít odpovědět co nejpravděpodobněji, a přitom zapomenu, že tam dva dny předtím žádní natěrači být nemohli.“

„Copak bys to mohl zapomenout?“

„Jápkak by ne! Na takovýchhle maličkostech ztroskotávají chytrí lidé nejčastěji. Čím chytřejší člověk, tím méně počítá s tím, že ho nachytají na maličkost. Na hodně velkého lišáka musí přijít právě nejjednodušší léčka. Porfirij není zdaleka tak hloupý, jak si myslíš...“

„Tak je to u mě padouch!“

Raskolnikov se neudržel smíchy. Ale v téže chvíli mu připadlo hrozně divné, s jakou živostí a chutí provedl tento poslední rozbor, ačkoliv celou předchozí rozmluvu vraštil tvář odporem a udržoval hovor jen záměrně a z nutnosti.

Chvílemi tomu přicházím na chuť! pomyslel si.

Ale téměř vzápětí už jím zachvěl neklid, jako by ho náhle přepadla nějaká nečekaná a znepokojivá myšlenka. Jeho neklid rostl. Došli už ke vchodu do Bakalejevova penzionu.

„Jdi tam zatím sám,“ řekl náhle Raskolnikov, „já se hned vrátím.“

„Kampak? Už jsme tady!“

„Musím ještě někam, potřebuju něco vyřídit... přijdu za půl hodiny... Řekni jim to.“

„Jak chceš, ale půjdu za tebou!“

„Copak mě chceš i ty trápit?“ vybuchl Raskolnikov tak roztrpčeně a s tak zoufalým pohledem, že Razumichinovi poklesly ruce. Chvíli stál před vchodem a zamračeně se díval, jak se Raskolnikov rychle vzdaluje směrem ke své ulici. Potom však stiskl zuby a začal pěsti, a když se na místě zařekl, že ještě téhož dne vymačká Porfirije jako citron, vyšel nahoru, aby uklidnil Pulcheriju Alexandrovnu, už velmi zneklidněnou jejich dlouhou nepřítomností.

Raskolnikov došel k svému domu se skráněmi mokkými od potu a celý udýchaný. Chvatně vyběhl do schodů, vstoupil do své nezamčené komůrky a ihned se zavřel na háček. Pak se vyděšeně a bezhlavě vrhl do kouta, k onomu otvoru v tapetách, v němž tehdy ukryl věci, strčil dovnitř ruku a několik minut ho pečlivě prohlédl a prohmatával každou škvíru a každý záhyb. Když nic nenašel, vstal a s úlevou si oddychl. Předtím, málem už před vchodem do Bakalejevova penzionu, mu náhle blesklo hlavou, že některá z těch věcí, nějaký řetízek, knoflík nebo dokonce papírek, do něhož byly věci zabaleny, a na papírku nápis stařeninou rukou, mohla tehdy ujít jeho pozornosti a uvíznout v nějaké škvíře a pak se nečekaně vynořit jako nenadálý a nezvratný důkaz.

Stál trochu zamyšleně a na rtech mu pohrával podivný, pokorný a málo přičetný úsměv. Konečně vzal čepici a pomalu vyšel z pokojíku. V hlavě měl chaos. Ponořen do myšlenek sešel do průjezdu.

„Tady ho máte!“ křikl kdosi hlasitě; Raskolnikov zvedl hlavu.

Přede dveřmi své komůrky stál domovník a ukazoval na něj pomenšímu člověku, napohled měšťanovi, který měl na sobě jakýsi župan a vestu a na dálku nebyl k rozeznání od ženské. Hlavu v usmolené čepici měl pokleslou a celý byl nějak hrbatý. Podle

zchátralé vrásčité tváře mu mohlo být přes padesát; maličká zateklá očka hleděla ponuře, přísně a nakvašeně.

„Co je?“ přistoupil Raskolnikov k domovníkovi.

Měšťan po něm stočil oči a beze spěchu, ostře a bedlivě si ho prohlédl; pak se pomalu otočil a beze slova vyšel ze vrat na ulici.

„Tak co je?“ rozhorlil se Raskolnikov.

„Ale nějaký člověk se ptal, jestli tady bydlí ten a ten student, jmenoval vás, a u koho jste na bytě. Vtom jste sešel, já mu vás ukázal, a on hned šel. Však vidíte.“

Domovník z toho byl také trochu zmatený, ale ne příliš; chvíli ještě nerozhodně stál, ale pak se otočil a zalezl zpátky do své komůrky.

Raskolnikov chvatně vykročil za měšťanem a okamžitě ho spatřil, jak kráčí stále stejně odměřeným a pomalým krokem, oči upřené do země, jako by o něčem přemýšlel. Záhy ho dohonil a chvíli šel za ním; ale pak se k němu připojil a podíval se mu ze strany do obličeje. Neznámý si ho okamžitě všiml, rychle si ho změřil, ale hned zase sklopil oči a tak šli chvíli těsně vedle sebe, bez jediného slova.

„Vy jste se na mě ptal... u domovníka?“ řekl konečně Raskolnikov, ale nějak přidušeně.

Měšťan mu neodpověděl, ba ani se na něj nepodíval. Znova mlčeli.

„Co si vlastně myslíte... přijdete se na mě vyptávat... a mlčíte..., co to má znamenat?“ Raskolnikov mluvil zajíkově, slova se mu těžce drala z hrdla. Měšťan teď pozvedl oči a změřil si Raskolnikova zlověstným, chmurným pohledem.

„Vražedníku!“ řekl náhle tiše, ale jasně a zřetelně.

Raskolnikov šel podle něho. Najednou mu úžasně ochably nohy, v zádech cítil mrazení, srdce se mu na okamžik doslova zastavilo, ale vzápětí se rozbušilo jak splašené. Tak šli vedle sebe opět úplně mlčky asi sto kroků.

Měšťan se na něho nedíval.

„Co to povídáte... co... kdo je vrah?“ hlesl sotva slyšitelně Raskolnikov.

„Ty jsi vražedník!“ řekl měšťan ještě zřetelněji a důrazněji, s divným, záštiplně vítězným úsměvem, a znova se podíval přímo do Raskolnikovovy bledé tváře a do jeho strnulých očí. To už došli na křižovatku. Měšťan zahrnul doleva, a aniž se ohlédl, odcházel. Raskolnikov se zastavil a dlouho se za ním díval. Viděl, jak se neznámý už dobrých padesát kroků od něho ohlédl a podíval se na něj, stále ještě bez hnutí stojícího na místě. Dobře už se to nedalo rozeznat, ale Raskolnikov měl dojem, že se neznámý i tentokrát usmál svým chladně záštiplným a vítězným úsměvem.

Pomalým, malátným krokem, s roztřesenými koleny a jaksi hrozně prokřehlý se Raskolnikov vrátil k sobě nahoru. Sundal čepici, položil ji na stůl a dobrých deset minut stál bez hnutí. Pak se vyčerpaně svalil na divan a zmučeně, se slabým zasténáním se na něm natáhl; oči měl zavřené. Tak ležel asi půl hodiny.

Nemyslel na nic. Nějaké myšlenky nebo útržky myšlenek se mu sice honily hlavou, nějaké zmatené výjevy, tváře lidí, které viděl někdy v dětství nebo které kdesi potkal jen jedinkrát v životě a na které by si byl nikdy nevzpomněl; zvonice v-ského kostela; kulečník v jednom hostinci a u kulečníku nějaký důstojník, vůně doutníků v jakési sklepní trafice, krčma, černé, úplně tmavé schody polité pomýjemi a poseté vaječnými skořápkami, odněkud zaznívá nedělní vyzvánění... Všecko se střídalo a tančilo jako ve víru. Leccos se mu docela líbilo, chtěl na tom ulpět, ale okamžitě to zase prchalo a mimoto mu cosi svíralo nitro, ne však příliš. Chvilími mu dokonce bylo dobře. Lehké mrazení neustávalo a i ten pocit byl téměř příjemný.

Uslyšel chvatné kroky Razumichinovy a jeho hlas; zavřel oči a předstíral, že spí. Razumichin otevřel dveře a chvíli v nich zůstal jakoby nerozhodně stát. Pak tiše vešel do místnosti a opatrně přistoupil k divanu. Bylo slyšet, jak Nastasja šeptá:

„Nech ho na pokoji, jen ať se vyspí. Nají se potom.“

„Pravda,“ odpověděl Razumichin.

Oba opatrně vyšli a zavřeli dveře. Uběhla další půlhodina. Ras-kolnikov otevřel oči, převrátil se opět naznak a založil ruce pod hlavou.

Kdo je to? Kdo je ten neznámý, který se vynořil ze země? Kde byl a co viděl? Viděl všechno, o tom nemůže být pochyby. Kde jenom tenkrát stál a odkud se díval? Proč se vynořil teprve teď? A jak mohl co vidět – copak to je možné...? Hm..., trnul i zmítal se dál Raskolnikov, a pouzdro, které našel Nikolaj za dveřmi, to je také možné? Důkazy? Přehlédněš desetinnou tečku – a už je tu důkaz jak Cheopsova pyramida! Moucha tam lítala, ta to viděla! Copak je tohle možné?

A s odporem náhle pocítil, jak zeslábl, jak fyzicky zeslábl.

Měl jsem to vědět už napřed, uvažoval s trpkým úsměvem. Jak jsem jen mohl vzít sekyru a zkrvavit se. Byl jsem povinen vědět to napřed... „Ale vždyť jsem to věděl napřed!“ zašeptal zoufale.

Občas před ním vyvstávala jako zed' utkvělá myšlenka: Ne, ti lidé jsou z jiného těsta; skutečný *vládce*, jemuž je vše dovoleno, zpusťoší Toulon, vraždí v Paříži, *zapomene* armádu v Egyptě, *ztratí* půl milionu lidí v moskevském tažení a odbude to slovní hříčkou ve Vilně. A ještě mu po smrti stavějí pomníky – zkrátka, má dovoleno všechno! Ne! Takoví lidé zřejmě nemají tělo z masa a kostí, ale z bronzu!

Ale vtom ho skoro rozesmála postranní myšlenka: Napoleon, pyramidy, Waterloo – a hubená odporná registrátorka, stará lichvářka s červenou truhlou pod postelí – copak tohle může pochopit třeba takový Porfirij Petrovič...? Kdepak by tohle pochopili...! Nedovolí jim to estetický cit. Copak Napoleon poleze k babce pod postel! Chudáci! Chvillemi cítil, že skoro blouzní, upadal do horečnatých stavů.

Babka je nesmysl! přemítal zaníceně a nesouvisle. Celá babka je možná omyl, o ni vlastně nejde! To celé s tou bábou byla jen nemoc... chtěl jsem co nejrychleji překročit... nezabil jsem člověka,

zabil jsem princip! Ano, princip jsem zabil, ale nic jsem tím nepřekročil, zůstal jsem na téže straně... Uměl jsem všehovšudy zabít! Ale ani to jsem neuměl, jak se ukazuje... Princip? Pročpak prve ten naivní Razumichin nadával na socialisty? Příčinniví, obchodničí lidé, jejichž oborem je „obecné blaho“... Ne, já mám jen jeden život, a druhý už nedostanu – nechci čekat, až bude to obecné blaho. Já sám chci také užít života, anebo raději vůbec nežít. Tak co? Nechtěl jsem prostě chodit kolem hladové matky a tisknout v kapse svůj rubl, čekat, až nastane obecné blaho. „Tak tady nesu cihlu na to obecné blaho a náramně mě to hřeje u srdce.“ Haha! Pročpak jste mě opomenuli? Žiju přece jen jednou, já chci přece taky... „Ech, jsem estetická veš, a nic víc!“ dodal náhle a rozesmál se jako pomatený. Ano, jsem opravdu veš, ulpěl na té myšlence a dopodrobna, hravě, s potěšením ji rozváděl: Už proto, že za prvé právě uvažuji o tom, že jsem veš, a za druhé proto, že jsem celý měsíc nenechal na pokoji milosrdnou prozřetelnost a volal jsem ji za svědka, že to nepodnikám pro své potěšení a povyražení, nýbrž v zájmu velkého a příjemného cíle, haha! A za třetí proto, že jsem si vytkl být při tom činu co nejspravedlivější, co do míry i váhy, i početně: ze všech vší jsem si vybral tu nejneužitečnější, a když jsem ji zabil, předsevzal jsem si, že si od ní vezmu jen tolik, kolik potřebuju pro první krok, nic víc a nic míň (a zbytek by tedy podle závěti stejně dostal klášter, haha!)... A konečně a nezvratně jsem veš proto, zaskřípal zuby, že sám jsem možná ještě odpornější a hnusnější než zabitá veš, a dokonce jsem *předvídal*, že si to *potom*, až zavraždím, řeknu! Copak může být ještě něco hroznějšího? Ta ubohost, ta hanebnost...! Ach, jak teď chápu „proroka“ s šavlí, na koni: to poroučí Alláh a vy poslouchejte, „třesoucí se“ němé tváře! Pravdu, stokrát pravdu má „prorok“, když postaví doprostřed ulice baterii a pálí do spravedlivých i nespravedlivých a nepokládá za nutné jakékoliv vysvětlení! Podrob se, třesoucí se nemá tváři, a nic si nepřej, to není tvá věc...! Ne, ani za nic, ani za nic té bábě neodpustím!

Vlasy měl mokré od potu, v okoralých rtech mu cukalo, pohled upíral strnule do stropu.

Matka, sestra, jak jsem je měl rád! Čím to, že je teď nenávidím? Ano, nenávidím je, fyzicky je nenávidím, nestrpím je ve své blízkosti... Prve jsem přistoupil k matce a políbil jsem ji, vzpomínám si... Objímat a myslet si, že kdyby se to dověděla, tak... nebylo by lepší jí to říct? Já sám to udělám... Ano, *ona* je asi stejná jako já, dodal napínaje usilovně mozek, jako by zápasil s dotírajícími mrákotami. Ach, jak teď tu bábu nenávidím! Snad bych ji zabil znova, kdyby ožila! Ubohá Lizaveta! Proč se k tomu jen připletla...! Podivná věc, že na ni skoro nevzpomenu, jako bych ji ani nebyl zabil...! Lizaveta! Soňa! Pokorné chudinky s pokornýma očima... Tak dobré...! Proč nepláčou? Proč nenaříkají...? Dávají všecko, co mají..., a dívají se pokorně a tiše... Soňa! Tichá Soňa!

Obestřely ho mráкотy; k vlastnímu podivu nemohl říct, jak se octl na ulici. Bylo už pozdě večer. Tma houstla, měsíc stál v úplňku a zářil stále jasněji, ve vzduchu však bylo zvláštní dusno. Po ulicích se valily proudy lidí; řemeslníci a pracující se rozcházelí po domech, ostatní se procházeli; bylo cítit pach vápna, prachu a stojaté vody. Raskolnikov šel neveselý a ustaraný – jasně si byl vědom, že vyšel z domu s nějakým cílem, že někam pospíchá, že chtěl něco vykonat, ale nemohl si vzpomenout co. Náhle se zastavil a spatřil na druhé straně ulice na chodníku nějakého muže, který na něj mával rukou. Zamířil k němu přes ulici, ale muž se náhle otočil a odcházel, jako by se nic nestalo, se svěřenou hlavou, aniž se ohlédl nebo nějak dal najevo, že ho volal. A volal mě vlastně? napadlo Raskolnikova, ale přesto se pustil za ním. Ale ještě od něho nebyl ani deset kroků, a už ho s úlekem poznal – byl to onen měšťtan, v stejném županu a stejně shrbený. Raskolnikov se držel několik kroků za ním; srdce mu bušilo; odbočili do postranní ulice, ale muž se stále neotáčel. Ví vůbec, že za ním jde? přemítal Raskolnikov. Měšťtan vešel do vrat nějakého velkého domu. Raskolnikov rychle došel k vratům

a díval se, zda se neohlédne a nepozve ho za sebou. A skutečně, když neznámý už prošel průjezdem a vcházel do dvora, náhle se otočil a znovu jako by mu pokynul. Raskolnikov ihned prošel průjezdem za ním, ale muž na dvoře už nebyl. Vešel asi hned na první schodiště. Raskolnikov rychle vykročil za ním. Opravdu, o dvoje schody výše se ještě rozléhaly čísi odměřené a poklidné kroky. A zvláštní věc, schody jako by mu byly povědomé! A už byl u okna na prvním odpočívadle; smutně a tajemně proudilo skly měsíční světlo; už stál v prvním poschodí. Oh! To je přece ten byt, ve kterém pracovali natěrači... Jak to, že ho nepoznal hned? Kroky muže, který šel před ním, utichly. To znamená, že se někde zastavil nebo schoval. A teď druhé poschodí; má jít ještě výš? Je tam takové ticho, skoro děsivé... Ale šel. Hluk jeho vlastních kroků ho lekal a rozechvíval. Bože, taková tma! Měšťán se asi schoval někde v koutě. Vida! Dveře na chodbu jsou dokořán; na chvíli se zarazil a pak vstoupil. V předsíni byla tma a prázdno, pusto, jako by odtud všechno vynesli; tichounce, po špičkách šel dál do pokoje; byl celý prozářený jasným měsíčním světlem; nic se tu nezměnilo: tytéž židle, zrcadlo, žlutý divan a obrazy v rámečcích. Velikánský kulatý, měděně červený měsíc hleděl přímo do oken. To od měsíce je takové ticho, pomyslel si Raskolnikov. Určitě teď dává nějakou hádanku. Stál a čekal, dlouho čekal, a čím tišší byl měsíc, tím silněji, až bolestivě mu bušilo srdce. A ticho, ticho. Vtom se ozvalo kratičké zapraskání, jako by někdo přelomil loučku, a opět všechno mrtvě utichlo. Probuzená moucha náhle v prudkém letu narazila na sklo a žalostně se rozbučela. V téže chvíli jako by v koutě, mezi malou skříní a oknem, rozeznal pověšený ženský plášť. Kde se tu vzal ten plášť? podivil se, dříve tu přece nebyl... Potichoučku se přiblížil a poznal, že se za pláštěm někdo skrývá. Opatrně plášť odhrnul a uviděl, že tam stojí židle a na židli že sedí babka, celá zkroucená a se svěšenou hlavou, takže jí nemohl nahlédnout do tváře, ale byla to ona. Chvíli nad ní stál: Bojí se! pomyslel si, tichounce vytáhl

z poutka sekyru a udeřil babku dvakrát za sebou do temene. Ale zvláštní věc: ani se pod těmi ranami nepohnula, jako by byla ze dřeva. Vylekal se, sklonil se nad ni a prohlížel si ji; ale i ona svésila hlavu ještě víc. Proto se sklonil až k podlaze a podíval se jí zdola do obličeje, ale jak se podíval, ustrnul: babka se smála – dusila se tichým, neslyšným smíchem, ze všech sil se snažila, aby ji neuslyšel. Náhle měl dojem, že dveře z ložnice se maličko pootevřely a že se tam také někdo jako by zasmál a že si tam něco šeptají. Popadla ho zuřivost: vši silou začal babku bít po hlavě, ale po každé ráně smích a šuškáni v ložnici zaznívalo stále hlasitěji a babka už se kolébala smíchy. Obrátil se na útěk, ale předsíň byla plná lidí, dveře na schody byly dokořán a na chodbě, na schodech až dolů plno lidí, hlava na hlavě, všichni se dívají, ale všichni zvědavě čekají, mlčí... Srdce se mu sevřelo, nohy mu zdřevěněly, neposlechly ho... Chtěl vykřiknout a – procitl.

Hluboce si oddychl, ale sen kupodivu zřejmě pokračoval: dveře jeho komůrky byly dokořán a na prahu stál nějaký úplně neznámý muž a pozorně si ho prohlížel.

Raskolnikov dosud docela neotevřel oči, ale okamžitě je zase zavřel. Ležel naznak a ani se nepohnul. Je to ještě sen, nebo není? přemítal a nenápadně opět nepatrně pozvedl řasy: neznámý stál na témž místě a pořád si ho prohlížel. Náhle opatrně překročil práh, šetrně za sebou zavřel dveře, přistoupil ke stolu, chvilenu vyčkal a přitom z něho stále nespouštěl oči, a pak se tiše, bez nejmenšího hluku posadil na židli vedle divanu, klobouk položil vedle na podlahu, obě ruce spojil na hlavici hole a podepřel si o ně bradu. Bylo vidět, že je připraven čekat dlouho. Pokud se dalo rozeznat skrze pomrkávající řasy, byl už postarší, zavalitý, a měl hustý, světlý, skoro bílý plnovous...

Uplynulo asi deset minut. Bylo ještě světlo, ale už se začínalo šerit. V místnosti bylo naprosté ticho. Ani ze schodů nedoléhá jediný zvuk. Bylo slyšet jen bzukot a zmítání nějaké velké mouchy, prudce

narážející do skla. Posléze to bylo už nesnesitelné a Raskolnikov se náhle prudce posadil na divanu:

„Tak mluvte, co si přejete?“

„Však já věděl, že nespíte a že se jen přetvařujete,“ záhadně odpověděl neznámý a nevzrušeně se rozesmál. „Dovolte, abych se představil – Arkadij Ivanovič Svidrigajlov...“

ČÁST ČTVRTÁ

1

Nesním ještě? napadlo znova Raskolnikova. Obezřetně a nedůvěřivě si prohlížel nenadálého hosta.

„Svidrigaljev? Nesmysl! To není možné!“ vyhrkl konečně užasle. Jeho hosta ten výkřik, jak se zdálo, ani trochu nepřekvapil.

„Zašel jsem k vám ze dvou důvodů, za prvé abych vás osobně poznal, neboť jsem o vás už dávno slyšel věci, které vás stavějí do velmi zajímavého a příznivého světla, a za druhé v naději, že mi možná neodepřete svou pomoc v jisté záležitosti, jež se přímo dotýká zájmů vaší sestřičky Avdotji Romanovny. Jen tak bez doporučení mě totiž z pouhé předpojatosti možná k sobě nepustí ani na dvůr, kdežto s vaší pomocí počítám...“

„Chybně počítáte,“ skočil mu do řeči Raskolnikov.

„Přijely právě včera, smím-li se otázat, vidíte?“

Raskolnikov neodpověděl.

„Včera, vím. Sám jsem tu přece teprve od předvčírka. Víte, Rodion Romanyč, já vám o tom všem něco povím. Pokládám za zbytečné se ospravedlňovat, ale dovolte mi, abych řekl jenom jedno: co je na tom všem vlastně tak zločinného, bereme-li to ovšem bez předsudků, podle zdravého smyslu?“

Raskolnikov si ho dál mlčky prohlížel.

„Snad to, že jsem ve svém domě pronásledoval bezbrannou dívku a urážel ji svými hnusnými návrhy, prosím? (Sám předbímám!) Ale stačí, když si uvědomíte, že i já jsem člověk *et nihil humanum...*⁶ Zkrátka, že i já jsem schopen podlehnout okouzlení a zamilovat se (v čemž si ovšem nemůžeme poroučet), a nemůže být nic přiro-

6 Z Terentiova verše: *Homo sum, humani nihil a me alienum puto.* (Jsem člověk a nic lidského mi není cizí.)

zenějšího. Jádro problému je tu v tom: jsem zvrhlík, anebo jsem sám obět? Ale co když jsem obět? Tím, že jsem navrhoval předmětu své lásky společný útěk do Ameriky nebo do Švýcarska, dával jsem možná průchod nejvznešenějším citům a leželo mi na srdci štěstí dvou lidí...! Rozum je přece otrokem vášně, vždyť já se možná ničil ještě víc, prosím vás!“

„Ale o to vůbec nejde,“ přerušil ho s nechutí Raskolnikov. „Vy jste jednoduše odporný, ať jste v právu nebo nejste. Prostě, tady o vás nikdo nestojí, tamhle jsou dveře, můžete jít!“

Svidrigajlov se náhle dal do smíchu.

„Kampak na vás... kdepak, na vás je člověk krátký!“ řekl s nejsrdečnějším smíchem. „Šel jsem na vás zchytra, ale kdepak, vy jste hned zaujal ten nejzásadnější postoj!“

„Ale vždyť chytračíte i teď!“

„Co se dá dělat? Co, jen řekněte!“ hlaholil vesele Svidrigajlov. „Tomu se přece říká *bonne guerre*⁷, to je naprosto omluvitelný úskok...! Ale vy jste mě přerušil. Ať je tomu jakkoliv, prohlašuji znova: k žádným aférám by nedošlo, nebýt té náhody v sadu. Marfa Petrovna...“

„Tu prý máte taky na svědomí!“ skočil mu Raskolnikov hrubě do řeči.

„Copak už i to se k vám doneslo? Ale pochopitelně, že doneslo... Nuže, na tuhle vaši poznámku vám skutečně těžko odpovím, ačkoliv mé svědomí je naprosto klidné. Nedomnívejte se, že jsem měl v tom směru nějaké obavy, všechno bylo vyšetřeno naprosto přesně a podle všech formalit: lékařským ohledáním byla zjištěna srdeční mrtvice přivoděná koupáním bezprostředně po vydatném obědě a požitím téměř celé láhve vína, a nic jiného ani zjištěno být nemohlo... Nic takového, prosím, ale přesto jsem se nějaký čas, zejména cestou ve vlaku, zanášel myšlenkou, zda jsem k celému tomu... neštěstí ně-

7 Dobrá válka.

jak nepříspěl, třeba po mravní stránce, zda jsem ji nerozrušil nebo podobně? Ale dospěl jsem k závěru, že i to je naprosto vyloučeno.“

Raskolnikov se rozesmál. „Že si vůbec děláte takové starosti!“

„Co je vám na tom k smíchu! Uvažte, že jsem ji všehovšudy dvakrát šlehl bičíkem, ani stopu to nezanechalo... Nepokládejte mne, prosím, za cynika, já velmi dobře vím, jak to je ode mne hnusné a tak dále; ale naprosto bezpečně vím, že Marfu Petrovnu toto mé, abych tak řekl, rozvášnění skoro potěšilo. Ze skandálu kolem vaší sestřičky se nedalo už absolutně nic vyždímat. Marfa Petrovna už třetí den musela sedět doma, neměla s čím se v městečku ukázat a už tam všecky otrávil tím svým dopisem (o předcítání dopisu jste také slyšel?). A najednou jako dar z nebes ty dvě rány bičíkem...! První, co udělala, bylo, že dala zapřahat...! A to nemluvím o tom, že ženy mají chvíle, kdy je jim náramně příjemné, jsou-li uráženy, atši se navenek sebevíc rozhořčují. A tyhle chvíle mají všechny; člověk si vůbec přímo náramně libuje, když je urážen, nevšiml jste si? Ale u žen je to zvlášť nápadné. Dokonce se dá říct, že víc ani nechtějí.“

V jedné chvíli už chtěl Raskolnikov vstát a odejít, a tím rozmluvu ukončit. Ale jistá zvědavost a tak trochu i záměr ho ještě na chvíli zdržely.

„Vy se rád perete?“ zeptal se roztržitě.

„Nemohu říct,“ odpověděl Svidrigajlov. „Ale s Marfou Petrovnou jsme se neprali skoro nikdy. Žili jsme v dobré shodě, byla se mnou vždy spokojena. Bičíku jsem použil za celých našich sedm let všehovšudy dvakrát (pominu-li ještě jeden, třetí případ, velmi choulostivého rázu): poprvé to bylo dva měsíce po našem sňatku, ihned po příjezdu na ves, a pak už jen ten poslední případ. Snad jste si hned nemyslel, že jsem takový zvrhlík, zpátečník a feudál, hehe...? Mimochodem, nevzpomínáte si, Rodione Romanoviči, jak před několika lety, ještě v dobách blahodárné svobody tisku, u nás před celým národem a ve všech novinách zostudili jistého šlechtice – jméno už jsem zapomněl – za to, že zmrskal ve vlaku nějakou

Němku, nevzpomínáte si? A tenkrát, myslím téhož roku, se přetrásal i ‚Hanebný výpad Věku‘ (pamatujete se snad na deklamování ‚Egyptských nocí‘? Na ty černé oči! Ach, kde jste, zlaté časy našeho mládí?). Povím vám, jaký na to mám názor: s tím pánem, který zmrskal Němku, nesympatizuji, protože koneckonců... jaképak sympatie! Ale zároveň nemohu nepřiznat, že někdy se člověk setká s tak rýpavými ‚Němkami‘, že ani jediný zastánce pokroku za sebe myslím nemůže docela ručit. Z tohoto hlediska se tehdy na tu věc nikdo nepodíval, a zatím to, prosím, je jediné vskutku humánní hledisko!“

Svidrigajlov se po těchto slovech opět rozesmál. Raskolnikov jasně viděl, že je to k čemusi pevně odhodlaný, úskočný člověk.

„Zdá se, že jste už několik dní s nikým nemluvil?“ zeptal se.

„Téměř. Ale jistě se divíte, že jsem tak vyrovnaný člověk?“

„Ne, divím se, že jste až příliš vyrovnaný člověk.“

„Proto, že jsem se neurazil, když jste mi kladl hrubé otázky? Je to tak? Ale... proč bych se urážel? Jak jste se mne ptal, tak jsem vám odpovídal,“ dodal s překvapivě prostoduchou tváří. „Já se totiž, na mou duši, skoro o nic blíže nezajímám,“ pokračoval trochu zahloubaně. „Zejména teď se nezabývám ničím... Ale chcete-li, můžete si myslet, že se přetvařuji, protože se vám chci zalíbit, tím spíše, že jak jsem sám přiznal, stojím o vaši sestřičku. Ale vám to řeknu upřímně: nudím se! A zvláště tyhle tři dny, takže setkání s vámi mě přímo potěšilo... Nehněvejte se, Rodione Romanyči, ale mně zas připadáte hrozně podivný vy. Jak chcete, ale něco se ve vás děje, něco nového, nemyslím zrovna v téhle chvíli, ale vůbec v těchto dnech... Ale ne, ne, už přestanu, nemračte se! Já nejsem takové nemehlo, za jaké mě máte.“

Raskolnikov se na něho ponuře podíval.

„Vy spíš vůbec nejste nemehlo,“ řekl. „Mám dokonce dojem, že se pohybujete ve vybraných kruzích nebo přinejmenším někdy umíte vystupovat jako slušně vychovaný člověk.“

„Víte, já nejsem příliš zvědav, co si kdo o mně myslí,“ odpověděl Svidrigajlov suše, ba trochu nadutě, „a proto nemám důvod, proč bych měl přestat být bezcharakterní, když se tenhle kabát v našem podnebí tak dobře nosí a... a zejména když k tomu člověk má i přirozené sklony,“ dodal opět se smíchem.

„Ale já slyšel, že tu máte mnoho známých. Jste přece z těch, kdo ‚mají styky‘. Proč byste ke mně také chodil, kdybyste mě na něco nepotřeboval?“

„Máte docela pravdu, mám známé,“ odpovídal rychle Svidrigajlov, ale ne na to hlavní. „Už jsem některé potkal, potloukám se tu přece třetí den. Sám leckoho poznávám, a oni mne zdá se také. Pravda, jsem slušně oblečen a nepatřím mezi chudáky. Ani rolnická reforma nás nepostihla: lesy i luka máme záplavové, výnos nám zůstává. Ale... nepůjdu za nimi, už předtím jsem jich měl po krk. Tak chodím už třetí den a k nikomu se neznám... A pak, v tomhle městě! Tady to teď vypadá, jen řekněte! Město úředníků a seminaristů! Pravda, leccého jsem si dřív nevšiml, když jsem se tady před takovými osmi lety flinkal... Spoléhám teď jen a jen na anatomii, na mou duši!“

„Na jakou anatomii?“

„A pokud jde o všelijaké ty kluby, Dussoty, primabaleríny a možná celý váš pokrok, to ať se obejde beze mne,“ pokračoval, jako by opět přeslechl otázku. „Myslíte, že mám chuť dělat zas falešného hráče?“

„Copak jste byl i falešný hráč?“

„Jakpak ne? Byla nás celá parta, samí lepší lidé, tehdy před osmi lety. Ubíjeli jsme čas. A samá smetánka, víte, byli mezi námi básníci, byli mezi námi kapitalisté. U nás v ruské společnosti mají vůbec nejlepší způsoby ti, kdo byli bití – nevšiml jste si? To až teď na vsi jsem tak upadl. A přece mě tenkrát málem zavřeli pro dluhy, jeden Řek z Něžina v tom měl prsty. Ale zrovna tehdy se naskytla Marfa Petrovna a usmlouvala to nakonec na třicet tisíc stříbrných rublů, vyplatila mě. (Dluhů jsem měl celkem sedmdesát tisíc.) Uzavřeli jsme spolu zákonný sňatek a hned nato si mě odvezla jako nějaký

poklad k sobě na ves. Však byla o pět let starší než já. Hrozně mě milovala. Sedm let jsem ze vsi nevytáhl paty. A považte, celou tu dobu měla proti mně usvědčující dokument na těch třicet tisíc, pod cizím jménem, takže kdybych se byl chtěl v něčem protivit – alou do basy! A neváhala by! Ženské to přece mají všechno v jedné přihrádce.“

„A nebýt toho dokumentu, tak byste jí byl ufrnkl?“

„Ani vám nepovím. Mně ten dokument skoro nevadil. Nikam se mi nechtělo, a do ciziny mě Marfa Petrovna dvakrát zvala sama, když viděla, jak se nudím! Ale co! V cizině jsem byl už kolikrát předtím, a vždycky mi tam bylo nanic. Ne že by tam bylo zle, ale najednou se člověk dívá na východ slunce v Neapolském zálivu, na moře, a je mu nějak smutno. Nejprotivnější ze všeho je, že se ti skutečně po něčem stýská! Ne, doma je líp, tady přinejmenším svaluješ všechnu vinu na ostatní a sebe omlouváš. Nejraději bych jel s výpravou někam na severní pól, protože *j'ai le vin mauvais*⁸, pít se mi protiví, ale kromě vína mi už nic nezbyvá. Zkoušel jsem leccos. Počkejte, Berg prý v neděli v Jusupovově sadu vyletí v ohromném balonu a vezme prý za určitý poplatek spolucestující, nevíte?“

„Snad byste také neletěl?“

„Já? Ne... to jen tak...“ zahučel Svidrigajlov, jako by se nad tím opravdu zahloubal.

Co se to s ním děje? pomyslel si Raskolnikov.

„Ne, ten dokument mi nevadil,“ pokračoval přemítavě Svidrigajlov, „ale mně samému se nechtělo ze vsi. Ostatně už je to dobrý rok, co mi Marfa Petrovna tu listinu k mému svátku vrátila a nádavkem mi darovala značnou částku, měla přece kapitál. Vidíte, jak vám důvěřuji, Arkadiji Ivanoviči,“ přesně tak to řekla. Nebo nevěříte, že to tak řekla? Vy nevíte, že se tam na vsi ze mne stal dobrý hospodář, zná mě celé okolí. I knihy jsem si objednával. Marfa Petrovna to

8 Mám ošklivou opici.

nejdříve schvalovala, ale pak nevycházela ze strachu, že se z nich pomátnu.“

„Myslím, že se vám po Marfě Petrovně hodně stýská.“

„Mně? Snad. Opravdu, dost možná. Mimochodem, věříte v přízraky?“

„V jaké přízraky?“

„V normální přízraky, v jaké jiné!“

„Vy v ně věříte?“

„Ale třeba ne, *pour vous plaire*...⁹ Totiž to se tak nedá říct...“

„Zjevují se vám snad?“

Svidrigajlov na něho nejistě pohlédl.

„Marfa Petrovna mě ráčí navštěvovat,“ zkřivil rty v podivném úsměšku.

„Jak to, ráčí navštěvovat?“

„Ano, přišla už třikrát. Poprvé jsem ji spatřil hned po pohřbu, asi hodinu po návratu ze hřbitova. Bylo to den před mým odjezdem sem. Podruhé předevcírem na cestě, časně ráno na stanici Malá Višera. A potřetí před dvěma hodinami v pokoji, kde jsem ubytován. Byl jsem sám.“

„A bděl jste?“

„Naprosto. Ve všech třech případech jsem bděl. Přijde, chvíli se mnou hovoří a odejde dveřmi, pokaždé dveřmi. Mám vždy dokonce dojem, že to slyším.“

„Nevím, čím to, ale hned mě napadlo, že se vám něco takového přihází!“ řekl zčistajasna Raskolnikov, ale vzápětí byl těmi slovy sám překvapen. Byl velmi rozčilený.

„Ta-ak? Vás to napadlo?“ zeptal se udiveně Svidrigajlov. „Skutečně? Vidíte, neříkal jsem vám, že máme něco společného?“

„Nikdy jste nic takového neřekl!“ odsekl prchlivě Raskolnikov.

„Neřekl?“

9 Když je vám líbo.

„Ne!“

„Já měl dojem, že ano. Hned když jsem k vám prve vešel a viděl jsem, že ležíte se zavřenýma očima, ale jen se tak přetvařujete, hned jsem si řekl: Ano, to je ten pravý!“

„Co to má znamenat, ten pravý? Co tím myslíte?“ vzplanul Ras-kolnikov.

„Co tím myslím? Opravdu sám nevím...“ zakoktal upřímně a také trochu zmateně Svidrigajlov.

Chvíli mlčeli a dívali se na sebe široce rozevřenýma očima.

„To všechno je nesmysl!“ spustil pobouřeně Raskolnikov. „A co vám říká, když k vám přijde?“

„Co? Představte si, samé hlouposti, to byste nevěřil – tohle mě na tom právě zlobí. Poprvé vstoupila (byl jsem utrmácený, to víte: pohřební obřad, mše, litanie, hostina, konečně jsem osaměl v pracovně, zapálil jsem si doutník a zamyslel jsem se), dveřmi vstoupila a povídá: ‚Arkadiji Ivanoviči, vy jste pro samé starosti dnes zapomněl natáhnout hodiny v jídelně.‘ Ty hodiny jsem skutečně celých sedm let každý týden sám natahoval, a když jsem zapomněl, tak mi to vždycky připomínala. Den nato už jsem byl na cestě sem. Časně ráno jsem vyšel na stanici – v noci jsem si zdříml a byl jsem celý rozlámaný, oči se mi klížily – dal jsem si kafíčko a vtom, co nevidím – vedle mne se najednou usazuje Marfa Petrovna a v ruce drží karty: ‚Nechcete, abych vám vyložila na cestu, Arkadiji Ivanoviči?‘ Na vykládání karet byla mistr. Nikdy si neodpustím, že jsem si nedal vyložit. Lekl jsem se a utekl jsem, pravda, zrovna už taky zvonili. A dnes, jak tak sedím s těžkým žaludkem po prachmizerném obědě z hostince, sedím a kouřím, najednou zase vstoupí Marfa Petrovna, naporáděná, v nových zelených hedvábných šatech s předlouhou vlečkou: ‚Dobrý den, Arkadiji Ivanoviči! Jak se vám zamlouvají mé nové šaty? Aniska by je takhle neušila.‘ (Aniska je švadlena u nás na vsi, bývalá nevolnice, učila se šít v Moskvě, hezounké děvčátko.) Stojí a otáčí se přede mnou. Prohlédl jsem si šaty a pak se jí

pozorně zadíval do tváře: „Že vás to nemrzí,“ povídám, „obtěžovat se ke mně kvůli takovým hloupostem.“ – „Ach bože můj, příteli, už ani s maličností k tobě nemohu!“ A já jí povídám, abych ji pozlobil: „Chci se oženit, Marfo Petrovno.“ – „To je vám podobné, Arkadiji Ivanoviči, ale neudělá vám to velkou čest, že jste ženu ani pořádně nepochoval, a už byste se honem ženil. A kdybyste si alespoň vybral, ale já vím, že se nehodíte ani pro ni, ani ona pro vás, budete jen dobrým lidem pro smích.“ Sebrala se a odešla, a já jako bych slyšel, jak šustí vlečkou. Jsou to nesmysly, co říkáte?“

„Poslyšte, a nelžete vy vlastně?“ opáčil Raskolnikov.

„Lžu jen zřídka kdy,“ odpověděl zamyšleně Svidrigajlov, jako by si té hrubosti vůbec nevšiml.

„A předtím jste nikdy žádný přízrak neviděl?“

„Ano, viděl, jen jednou v životě, je tomu šest let. Měl jsem čeledí na Filku a sotva jsme ho pochovali, zavolal jsem z roztržitosti: ‚Filko, dýmku!‘ A on přišel a zamířil rovnou ke skříni, kde mám stojánek s dýmkami. Dívám se na něj a říkám si: Jde se mi asi pomstít, protože jsme se těsně před jeho smrtí hrozně pohádali. ‚Jak se opovažuješ,‘ povídám, ‚přijít ke mně s děravým loktem. Ven, ničemo!‘ Otočil se, odešel a už nikdy nepřišel. Marfě Petrovně jsem o tom tenkrát neřekl. Chtěl jsem za něj dát sloužit zádušní mši, ale bylo mi hanba.“

„Jděte k lékaři.“

„Já vím dobře i bez vás, že nejsem zdrav, ačkoliv opravdu nemám tušení, co by mi mohlo být. Mně se aspoň zdá, že jsem tak pětkrát zdravější než vy. Ale neptal jsem se vás na to, jestli věříte nebo nevěříte, že se zjevují přízraky. Já se ptal: věříte, že přízraky existují?“

„Ne, tomu nikdy neuvěřím!“ vykřikl zarputile Raskolnikov.

„Víte přece, co se obyčejně říká!“ bručel Svidrigajlov jakoby pro sebe a díval se s trochu nakloněnou hlavou kamsi stranou. „Říká se: ‚Jsi nemocný, a proto je to, co se ti zjevuje, pouhý neexistující přelud.‘ Ale v tom je přece pramálo logiky. Souhlasím, že přízraky se zjevují jen nemocným. Ale to přece dokazuje jen a jen to, že přízraky

se mohou zjevovat výhradně nemocným, a nikoliv to, že jako takové neexistují.“

„Samozřejmě, že neexistují!“ trval podrážděně na svém Raskolnikov.

„Ne? To je váš názor?“ obrátil se naň pomalu Svidrigajlov a pokračoval. „Ale co kdybychom uvažovali takto (buďte mi nápomocni): Přízraky jsou, abychom tak řekli, cáry a útržky jiných světů, jejich začátek. Zdravý člověk zřejmě nemůže mít schopnost je vidět, protože zdravý člověk je člověk ryze pozemský, a proto musí žít jen životem vezdejším, kvůli dokonalosti a pořádku. Avšak sotva člověk onemocní, sotva byl v organismu narušen obvyklý pozemský pořádek, okamžitě se začíná projevovat styk s jiným světem, a čím je nemoc těžší, tím víc je i styčných bodů s jiným světem, takže když člověk zemře, přejde přímo do jiného světa. Už dlouho o tom přemýšlím. Jestli věříte v posmrtný život, můžete přijmout i tento závěr.“

„Já v posmrtný život nevěřím,“ řekl Raskolnikov.

Svidrigajlov seděl zamyšleně.

„Ale co když jsou tam jenom pavouci nebo něco takového?“ řekl najednou.

Je pomatený, pomyslel si Raskolnikov.

„Vždyť věčnost je podle našich představ idea, kterou nelze obsáhnout rozumem, cosi ohromného, nesmírného! Ale proč nutně nesmírného? Co když tam místo toho všeho, považte, bude jediná světnička, asi tak jako vesnická lázeň, celá začazená a po všech koutech pavouci – a to bude celá věčnost. Víte, mně to tak někdy připadá.“

„Ale copak si neumíte představit nic, vůbec nic útěšnějšího a spravedlivějšího, než je tohle?“ vykřikl chorobně rozrušený Raskolnikov.

„Spravedlivějšího? Kdo ví, možná že právě tohle je spravedlivé, a řeknu vám, že já bych to určitě zařídil právě takhle!“ odpověděl Svidrigajlov se záhadným úsměvem.

Raskolnikovovi po té cynické odpovědi až přejel mráz po zádech. Svidrigajlov zvedl hlavu, upřeně se na něj podíval a náhle se rozesmál.

„No tohle!“ halasil. „Ještě před půlhodinou jsme jeden druhého vůbec neznali, pokládáme se za nepřátele, je mezi námi nevyřešená záležitost. Nechali jsme tu záležitost plavat, a vida, do jaké literatury jsme se dostali! Neříkal jsem vám, že jsme z jednoho těsta?“

„S vaším laskavým dovolením,“ promluvil podrážděně Raskolnikov, „bych vás požádal, abyste mi pokud možno nejrychleji oznámil a vysvětlil, čemu vděčím za vaši návštěvu... a... a... mám naspěch, nemám kdy, musím odejít...“

„Jak si račte přát, jak si račte přát. Vaše sestřička Avdotja Romanovna se chce provdat za pana Petra Petroviče Lužina?“

„Nemohl byste se nějakým způsobem vystříhat řečí o mé sestře a nezmiňovat se už o ní? Nemohu pochopit, jak se vůbec opovažujete přede mnou vyslovovat její jméno, jste-li ovšem skutečně Svidrigajlov.“

„Ale kvůli ní jsem přišel, tak jakpak se o ní nemám zmiňovat?“

„Dobře. Mluvte, ale pospěšte si!“

„Jsem přesvědčen, že jste si o tom panu Lužinovi, mém příbuzném z ženiny strany, už utvořil své mínění, jestli jste s ním strávil třeba jen půlhodinku nebo vám ho někdo věrně a přesně vylíčil. To není muž pro Avdotju Romanovnu. Podle mého názoru se Avdotja Romanovna v celé téhle záležitosti nesmírně velkomyslně a nezištně obětuje pro... pro svou rodinu. Po všem, co jsem o vás slyšel, jsem měl dojem, že vy byste byl velmi spokojen, kdyby tento sňatek byl bez jakékoliv škody zmařen. Ale teď, když jsem vás poznal osobně, jsem o tom nezvratně přesvědčen.“

„To všecko je od vás velmi naivní, odpusťte, chtěl jsem říct drzé!“ řekl Raskolnikov.

„Ach tak, vy myslíte, že oroduji za sebe. Nemějte strach, Rodione Romanoviči, kdybych z toho chtěl těžit já, nemluvil bych o tom s vámi

tak otevřeně, tak docela padlý na hlavu ještě nejsem. Chcete-li, prozradím vám jednu psychologickou zvláštnost. Když jsem se před chvílí ospravedlňoval za svou lásku k Avdotje Romanovně, tvrdil jsem vám, že já sám jsem byl v tomto případě obět'. Ale teď, abyste věděl, už k ní žádnou lásku necítím. Vůbec žádnou, až se tomu sám divím, protože jsem opravdu cosi cítil..."

„Ze zahálčivosti a prostopášnosti,“ skočil mu do řeči Raskolnikov.

„Máte pravdu, jsem člověk prostopášný a zahálčivý. Ale vaše sestřička má nicméně tolik skvělých vlastností, že i ve mně se něco pohnulo. Ale to všechno je, jak teď sám vidím, nesmysl.“

„A vidíte to už dlouho?“

„Začal jsem to pozorovat už dříve, ale úplně jsem se o tom přesvědčil především, skoro až ve chvíli, kdy jsem vystupoval v Petrohradě. Ještě v Moskvě jsem přece věřil, že jedu bojovat o ruku Avdotji Romanovny a soupeřit s panem Lužinem.“

„Promiňte, že vás přerušuji, ale kdybyste to laskavě zkrátil a přistoupil k záležitosti, kvůli které jste mě vyhledal. Nemám kdy, musím odejít...“

„Ale velmi rád! Protože jsem se po příjezdu do Petrohradu rozhodl, že podniknu jistou... cestu, rád bych ještě zařídil některé nezbytné věci. Mé děti zůstaly u tety; jsou bohaté a mne osobně nepotřebují. A jakýpak jsem já otec! Pro sebe jsem si nechal jen to, co mi před rokem darovala Marfa Petrovna. Mně to úplně stačí. Odpusťte, ale teď už opravdu přejdu k věci. Před cestou, která se nejspíš opravdu uskuteční, se chci ještě vypořádat i s panem Lužinem. Ne snad, že by mi byl tak nesnesitelně protivný, ale kvůli němu vlastně došlo mezi mnou a Marfou Petrovnou k onomu výstupu, když jsem se dověděl, že spunktovala tu svatbu. Nyní bych se vaším prostřednictvím rád sešel s Avdotjou Romanovnou, třeba i za vaší přítomnosti, abych jí mohl předně vysvětlit, že z pana Lužina nebude mít vůbec žádný prospěch, ale velmi pravděpodobně ještě škodu. A dále bych se jí omluvil za všechny ty nedávné nepříjemnosti

a požádal bych ji o dovolení, abych jí směl nabídnout deset tisíc rublů a tak jí usnadnit rozchod s panem Lužinem, rozchod, proti němuž, jak jsem přesvědčen, by sama nic nenamítala, jen kdyby se jí k tomu naskytla příležitost.“

„Ale vy jste se opravdu, opravdu zbláznil!“ vybuchl Raskolnikov ani ne tak pobouřeně, jako spíše užasle. „Jak se opovažujete takhle mluvit!“

„To jsem věděl, že se na mne rozkřiknete. Ale za prvé, ačkoliv nejsem nijak bohatý, mám těch deset tisíc rublů k dispozici, totiž naprosto a v žádném případě je nepotřebuji. Jestliže je nepřijme Avdotja Romanovna, naložím s nimi ještě nerozumněji. To za prvé. A za druhé: mé svědomí je úplně klidné, tuto nabídku činím bez jakýchkoliv postranních úmyslů. Věřte mi to nebo nevěřte, však se o tom později přesvědčíte vy i Avdotja Romanovna. Neběží tu o nic jiného, než že jsem skutečně způsobil vaší vážené sestřičce jisté starosti a nepříjemnosti, za které se upřímně kaji, a proto si srdečně přeji – nikoliv zaplatit za ty nepříjemnosti, ale docela prostě pro ni něco prospěšného vykonat, jednoduše proto, že opravdu nemám výhradní právo páchat jenom špatnosti. Kdyby byla v mé nabídce jen jediná milióntina vypočítavosti, nenabízel bych jí dnes jen deset tisíc, když jsem jí teprve před pěti týdny nabízel víc. Mimoto se možná co nevidět ožením s jistou dívkou a to samo doufám vyvrací jakékoliv podezření z nějakých nástrah vůči Avdotje Romanovně. Závěrem připomínám, že sňatkem s panem Lužinem bere Avdotja Romanovna tytéž peníze, jenomže z jiné strany... Jen se, Rodion Romanoviči, nedurděte a uvažte to klidně a chladnokrevně.“ Svidrigajlov to sám všechno vykládal neobyčejně chladnokrevně a klidně.

„Prosím vás, skončete už,“ řekl Raskolnikov. „Přinejmenším to je neodpustitelně drzé.“

„Ani trochu. Podle toho by člověk člověku na tomto světě mohl působit jen zlo, a naopak neměl právo vykonat ani za mák dobrého,

jen a jen vinou prázdných konvenčních formalit. To je nechutné. Což kdybych například zemřel a ten obnos bych vaší sestřičce odkázal v závěti? Copak by i v tom případě odmítla?“

„To je docela dobře možné.“

„To tedy ne, prosím. Ostatně, když ne, tak ne, budiž. Ale přece jen deset tisíc je, když se to tak vezme, krásná příležitost. Rozhodně vás prosím, abyste mou nabídku vyřídil Avdotje Romanovně.“

„Ne, nic jí nevyřídím.“

„V tom případě budu, Rodione Romanoviči, nucen usilovat o to, abych se s ní setkal osobně, a budu ji tedy muset obtěžovat.“

„A když jí to vyřídím, pak o to nebudete usilovat?“

„To vám mohu těžko říct. Alespoň jednou bych ji ještě velmi rád viděl.“

„V to nedoufejte.“

„Škoda. Ostatně, ještě mne neznáte. Ale dost možná, že se ještě sblížíme.“

„Vy myslíte, že se sblížíme?“

„A proč by ne?“ řekl s úsměvem Svidrigajlov, vstal a zvedl klo-bouk. „Vždyť jsem vás nechtěl příliš znepokojovat a ani jsem k vám nešel s velkými nadějemi, ačkoliv předtím, ráno, mě vaše vzezření překvapilo...“

„A kde jste mě ráno viděl?“ zeptal se znepokojeně Raskolnikov.

„Jen náhodou... Pořád mám dojem, že v sobě máte něco, co nám je oběma blízké... Ale nebojte se, nejsem otravný, vyšel jsem i s fa-lešnými hráči, nenudil jsem ani knížete Svirbeje, svého vzdáleného příbuzného, velmože, a paní Prilukovové jsem dovedl napsat do alba o Raffaelově Madoně, s Marfou Petrovnou jsem dokázal žít sedm let a paty jsem od ní nevytáhl, v domě Vjazemského na Senném jsem postaru noclehoval, i s Bergem možná v baloně poletím.“

„No dobře, dobře. Dovolte mi otázku. Odjíždíte už brzy?“

„Kam to?“

„Ale na tu ‚cestu‘... Sám jste to přece říkal.“

„Na cestu? Ach tak...! Opravdu, já vám říkal o té cestě... Víte, to je složitý problém... Kdybyste ale věděl, nač se mě ptáte!“ dodal a znenadání se hlasitě a krátce zasmál. „Dost možná, že se místo té cesty ožením. Dohazují mi jednu.“

„Tady?“

„Ano.“

„Jak jste to stačil?“

„Ale s Avdotjou Romanovnou bych se ještě jednou velmi rád setkal. Snažně o to prosím. Tak na shledanou... Ale bože! Málem jsem zapomněl! Rodione Romanoviči, vyřídte sestřičce, že na ni Marfa Petrovna vzpomněla v závěti třemi tisíci. Je to přesně tak, jak to říkám. Marfa Petrovna udělala pořádek týden před smrtí, a to v mé přítomnosti. Za dva nebo tři týdny už možná Avdotja Romanovna ty peníze obdrží.“

„Mluvíte pravdu?“

„Naprostou. Vyřídte jí to. Nuže, poroučím se. Bydlím velmi blízko od vás.“

Na odchodu se Svidrigajlov srazil ve dveřích s Razumichinem.

2

Bylo už skoro osm; oba pospíchali k Bakalejevovi, aby tam byli dříve než Lužin.

„Kdopak to byl?“ zeptal se Razumichin, sotva vyšli na ulici.

„To byl Svidrigajlov, ten statkář, v jehož domě byla potupena má sestra, když u nich byla vychovatelkou. Kvůli jeho milostným návrhům ji odtud vyhnala jeho žena Marfa Petrovna. Ta Marfa Petrovna pak Duňu odprosila, a teď náhle umřela. Právě o ní se prve mluvilo. Sám nevím proč, ale mám z toho člověka velký strach. Přijel sem ihned po ženině pohřbu. Je hrozně podivný, k něčemu se rozhodl... Zdá se, že cosi ví... Duňu před ním musíme chránit... to jsem ti chtěl hlavně připomenout, slyšíš?“

„Chránit?! Co by mohl Avdotje Romanovně vyvést? Ale díky, Rodě, žes mi to řekl... Budeme, budeme ji chránit...! Kde bydlí?“

„Nevím.“

„Proč ses nezeptal? To je škoda! Ale já si to vypátrám!“

„Viděls ho?“ zeptal se Raskolnikov po chvíli.

„Jakpak ne, všiml jsem si ho dobře. Zapsal jsem si ho do paměti.“

„Viděls ho dobře? Jasně?“ naléhal Raskolnikov.

„Docela jasně, mám ho v paměti. Poznám ho mezi tisíci, mám na podobu paměť.“

Znova chvíli mlčeli.

„Hm... Tak to tedy...“ zabručel Raskolnikov. „Totiž, víš..., mně se zdálo... já mám pořád dojem..., že to byla třeba fantazie.“

„O čem to mluvíš? Nějak ti nerozumím.“

„Vy pořád říkáte,“ usmál se křivě Raskolnikov, „že jsem poma- tený. A já teď měl sám dojem, že jsem se možná opravdu pomátl a že jsem viděl jen přízrak!“

„Co to povídáš?“

„Kdopak ví! Možná že jsem se skutečně pomátl a že všechno, co se tyto dni dalo, se odehrávalo jen v mé fantazii...“

„Ach bože, Rodo! Už tě zas někdo vyvedl z míry...! A co vlastně říkal, s čím přišel?“

Raskolnikov neodpověděl. Razumichin chvíli přemýšlel.

„No, teď ti podám hlášení já,“ začal pak. „Zašel jsem k tobě, ale ty jsi spal. Pak jsme obědvali a potom jsem šel k Porfirijovi. Zаметov tam pořád ještě je. Chtěl jsem spustit, ale dopadlo to bledě. Pořád jsem se nemohl jaksepatří rozhovořit. Jako by to pořád ještě nechápali a nemohli pochopit, a vůbec je to nepřivádí do rozpaků. Odvedl jsem si Porfirije k oknu a začal jsem do něj mluvit, ale zas to dopadlo tak divně – koukal stranou a já koukal taky jinam. Nakonec jsem mu zašermoval pěstí před očima a řekl jsem mu, že ho pěkně příbuzensky rozmáčknu. Jen se na mne tak podíval. Vykašlal jsem se na ně a odešel jsem. Hloupěji to nemohlo dopadnout. Se Zame-tovem jsem vůbec nepromluvil. Ale podívej, nejdřív jsem myslel, že jsem všechno zpackal, ale když jsem šel ze schodů, zrovna ti mě osvítil jeden nápad: proč se vlastně my dva tak pachtíme? Něco jiného by samozřejmě bylo, kdyby ti hrozilo nějaké nebezpečí nebo tak! Ale co tobě je do toho! Ty s tím nemáš nic společného, tak se na ně vykašli, vysmějem se jim dost potom, na tvém místě bych je dokonce začal mystifikovat. Potom se propadnou hanbou! Vykašli se na ně, pak je třeba ztlučeme, ale teď si z nich budeme utahovat!“

„To se ví!“ odpověděl Raskolnikov. A v duchu si pomyslel: Co asi řekneš zítra? Ještě ani jednou se kupodivu nezamyslel nad otázkou: Co tomu řekne Razumichin? Teď, když ho to napadlo, zpytavě se na něho podíval. To, co mu teď Razumichin říkal o návštěvě u Porfirije, ho pramálo zajímalo – od té doby toho tolik ubylo i přibylo!

Na chodbě se srazili s Lužinem: dostavil se přesně v osm a hledal číslo pokoje, a tak všichni tři vešli současně, ale aniž se uznali za hodna pohledu nebo pozdravu. Oba mladíci vešli první, kdežto Petr Petrovič, aby zabránil trapnému dojmu, se trochu pozdržel

v předsíni při odkládání svrchníku. Pulcherija Alexandrovna mu ihned vyšla v ústrety. Duňa se zatím vítala s bratrem.

Petr Petrovič vstoupil a velmi přívětivě, avšak zároveň nadměru důstojně se pozdravil s dámami. Přesto bylo znát, že je trochu zmaten a že se ještě docela nevzpamatoval. Pulcherija Alexandrovna, také trochu rozpačitá, honem všechny rozsazovala kolem kulatého stolu, na němž bublal samovar. Duňa a Lužin zaujali místa proti sobě na protilehlých stranách stolu. Razumichin a Raskolnikov seděli naproti Pulcheriji Alexandrovně, Razumichin blíže k Lužinovi a Raskolnikov vedle sestry.

Chvilenku nikdo nic neříkal. Petr Petrovič pomalu vytáhl batistový šátek, od kterého to zavonělo, a vysmrkal se s vzezřením člověka sice šlechetného, ale nicméně trochu dotčeného ve své důstojnosti a přitom pevně rozhodnutého žádat vysvětlení. Už v předsíni ho napadlo: co kdyby se ani nesvlékal a odjel, a tím přísně a citelně potrestal obě dámy, aby si hned uvědomily důsledky. Ale neodvážil se. Zároveň však tento pán nesnášel nejasnost, a v tomto případě bylo třeba vysvětlení: jestliže byl jeho příkaz tak nepokrytě přestoupen, není něco v pořádku a bude tedy lépe nejdříve to zjistit; na potrestání má vždycky času dost a je to plně v jeho rukou.

„Doufám, že jste dojely bez nehody?“ obrátil se oficiálně na Pulcheriju Alexandrovnou.

„Chválabohu, Petře Petroviči.“

„Velice mě těší. Avdot'ja Romanovna se rovněž necítí unavena?“

„Copak já, já jsem mladá a silná, já se tak neunavím, ale maminka snášela cestu velmi těžce,“ odpověděla Duněčka.

„Inu, co se dá dělat, naše národní tratě jsou tuze dlouhé. Ohromná je takzvaná mátuška Rus... Já jsem včera při nejlepší vůli nemohl přijít k vlaku. Doufám však, že jste neměly žádné mimořádné nesnáze.“

„Jakkak ne, Petře Petroviči, byly jsme velmi bezradné,“ vysvětlovala honem se zvláštním důrazem Pulcherija Alexandrovna,

„a kdyby nám snad sám pánbůh včera neposlal Dmitrije Prokofjiče, byly bychom úplně ztracené. To je on, Dmitrij Prokofjič Razumichin,“ představila ho Lužinovi.

„Vím, měl jsem potěšení... včera,“ vykoktal Lužin, nevlídně loupil po Razumichinovi očima, zamračil se a umlkl. Petr Petrovič vůbec patřil k lidem, kteří jsou ve společnosti velmi roztomilí a tuze si na roztomilost potrpí, kteří však, jak jim něco není po chuti, ihned skládají všechny své zbraně a připomínají spíše pytel mouky než vtipného kavalíra, oživujícího zábavu. Všichni opět ztichli: Raskolnikov zarytě mlčel, Avdotja Romanovna zatím mluvit nechtěla, Razumichin neměl co říct, a tak měla Pulcherija Alexandrovna opět těžkou hlavu.

„Jistě jste slyšel, že Marfa Petrovna zemřela,“ utekla se ke svému osvědčeného prostředku.

„Ovšemže slyšel, prosím. Dostal jsem tu zprávu z první ruky, a dokonce jsem vám teď přijel oznámit, že Arkadij Ivanovič Svidrigajlov ihned, jak ženu pohřbil, kvapně odjel do Petrohradu. To aspoň říkají velmi přesné informace, které jsem obdržel.“

„Sem, do Petrohradu?“ ozvala se polekaně Duněčka a významně se podívala na matku.

„Ano, prosím, a samozřejmě že ne bez určitých záměrů, vezme-li v úvahu spěch, s nímž odjel, a všechny předchozí okolnosti.“

„Můj ty bože! Copak ani tady nenechá Duněčku na pokoji?“ za-
hořekovala Pulcherija Alexandrovna.

„Myslím, že se nemusíte nijak zvlášť obávat ani vy, ani Avdotja Romanovna, pokud si ovšem samy nebudete přát navázat s ním nějaké styky. Pokud jde o mne, jsem ve střehu a nyní pátrám po tom, kde se ubytoval...“

„Ani nevíte, Petře Petroviči, jak jste mne tím vyděsil!“ pokračovala Pulcherija Alexandrovna. „Viděla jsem ho všehovšudy dvakrát, ale udělal na mne hrozný, prostě hrozný dojem! Jsem přesvědčena, že způsobil smrt Marfy Petrovny!“

„V tom směru nelze dělat žádné závěry. Mám přesné informace. Nepopírám, že možná uspíšil průběh věci, abych tak řekl, mravním účinkem urážky; ale pokud jde o chování a celkový mravní profil té osoby, plně s vámi souhlasím. Nevím, zda je nyní bohatý a kolik mu vlastně Marfa Petrovna odkázala, to se dovím v nejkratší lhůtě; ale je samozřejmé, že tady, v Petrohradě, bude-li mít alespoň nějaké finanční prostředky, pojede opět ve starých kolejích. Je to nejprostopášnější, nejhlouběji v neřestech zabředlý člověk, jakého znám. Velmi důvodně se domnívám, že Marfa Petrovna, která se do něho k svému neštěstí před osmi lety tak zamilovala, že za něj zaplatila dluhy, mu pomohla ještě v jiné věci: jedině jejím úsilím a obětmi byl v samém začátku ututlán kriminální proces, v němž šlo o zvířecí, a abych se tak vyjádřil, fantastickou vraždu, za kterou si mohl velice snadno udělat výlet na Sibiř. Z toho si můžete učinit představu, jaký je to člověk.“

„Ach bože na nebesích!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna. Ras-kolnikov pozorně poslouchal.

„A jsou vaše informace opravdu spolehlivé?“ zeptala se přísně a důrazně Duňa.

„Říkám vám jen to, s čím se mi tajně svěřila sama nebožka Marfa Petrovna. Podotýkám však, že z právního hlediska jde o případ velice spletitý. Zde žila a nejspíš ještě žije jistá Resslerichová, cizinka a navíc drobná lichvářka, zabývající se mimoto i jinými věcmi. A s touto Resslerichovou byl pan Svidrigajlov dlouhou dobu ve velice důvěrném a záhadném spojení. Žila u ní její vzdálená příbuzná, myslím neteř, hluchoněmá, patnáctiletá nebo dokonce teprve čtrnáctiletá, která byla této Resslerichové trnem v oku, které vyčítala každé sousto a kterou dokonce nelidsky bila. Toto děvče jednoho dne našli na půdě oběšené. Soudní nálezh zněl: sebevražda. Po obvyklých formalitách byla záležitost uzavřena, později však přišlo udání, že dítě bylo... krutě zneužito Svidrigajlovem. Pravda, věc byla spletitá, udání pocházelo od jiné Němky, také ženy se špatnou

pověstí a málo věrohodné. A pak se vlastně i udání ztratilo ze světa díky úsilí a penězům Marfy Petrovny a všechno se scvrklo na pouhé pověsti. Avšak ani tyto pověsti nebyly bezvýznamné. Jistě jste tam u nich také slyšela, Avdotjo Romanovno, o té historii s čeledínem Filipem, kterého před šesti lety, ještě za nevolnictví, utýrali k smrti.“

„Naopak, slyšela jsem, že se ten Filip oběsil.“

„To prosím souhlasí, ale k násilné smrti ho dohnalo nebo lépe ponouklo neustálé pohánění a plísňení pana Svidrigajlova.“

„To nevím,“ odpověděla suše Duňa, „já tam slyšela jen prapo-divnou historii, že ten Filip byl snad melancholik, jakýsi domácí filozof, lidé říkali, že se pomátl ze čtení, a prý ho k provazu dohnala spíše ironie než surovost pana Svidrigajlova. Ale za mého pobytu u nich zacházel s lidmi dobře a lidé ho dokonce měli rádi, ačkoliv mu opravdu i oni kladli za vinu Filipovu smrt.“

„Jak vidím, Avdotjo Romanovno, projevujete náhle tak trochu sklon ho omlouvat,“ poznamenal Lužin a zkrřivil ústa v ironickém úsměvu. „Opravdu to s dámami umí a dovede je okouzlit, žalostným příkladem právě je za tak zvláštních okolností zesnulá Marfa Petrovna. Chtěl jsem pouze vám a vaší matince přispět svou radou, protože dozajista můžete očekávat, že své pokusy obnoví. Pro svou osobu se domnívám, že tohoto člověka nezbytně opět pohlítí vězení pro dlužníky. Marfa Petrovna byla vzdálena úmyslu něco mu připisat, neboť sledovala především zájem dětí, a jestliže mu přece něco odkázala, pak jistě jen to nejnutnější, pakatel, který nestojí za řeč, sumu, která člověku s jeho způsobem života nevystačí ani na rok.“

„Prosím vás, Petře Petroviči,“ řekla Duňa, „přestaňte už o panu Svidrigajlovovi. Skličuje mě to.“

„Před chvílí byl u mě,“ ozval se náhle Raskolnikov, který tak po-prvé přerušil své mlčení.

Ze všech stran se ozvaly výkřiky, všichni se k němu obrátili. Dokonce i Petr Petrovič byl rozčilený.

„Přišel asi před půldruhou hodinou, když jsem spal, vzbudil mě a představil se,“ pokračoval Raskolnikov. „Byl náramně rozjařený a veselý a pevně věří, že si porozumíme. Mimochodem tuze prosí a usiluje o to, aby se s tebou, Duňo, mohl setkat, a mě prosí, abych mu tu schůzku zprostředkoval. Chce ti přednést jistý návrh, řekl mi, oč jde. Mimoto mě ujistil, že Marfa Petrovna prý ti, Duňo, týden před smrtí odkázala tři tisíce rublů a prý můžeš ty peníze čekat v nejbližší době.“

„Chválabohu!“ zvolala Pulcherija Alexandrovna a pokřižovala se. „Modli se za ni, Duňo, modli!“

„To naprosto souhlasí,“ podotkl Lužin.

„A co dál?“ naléhala Duněčka.

„Dál říkal, že sám není bohatý a že celý majetek připadl jeho dětem, které jsou teď u tety. A dále, že se ubytoval někde v blízkém okolí mého bytu, ale kde, nevím, na to jsem se nezeptal...“

„Ale jaký návrh, jaký návrh to vlastně má pro Duněčku?“ zeptala se Pulcherija Alexandrovna, celá vyděšená. „Řekl ti to?“

„Řekl.“

„Tak jaký?“

„Povím vám to až pak.“ Raskolnikov zmlkl a sklonil se nad svůj čaj.

Petr Petrovič vytáhl hodinky a podíval se na ně.

„Mám nějaké nutné řízení. Alespoň nebudu překážet,“ dodal trochu uraženě a už se zvedal ze židle.

„Neodcházejte, Petře Petroviči,“ řekla Duňa, „chtěl jste s námi strávit večer. Mimoto jste přece psal, že chcete od maminky nějaké vysvětlení.“

„Ano, prosím, Avdot'jo Romanovno,“ prohlásil důtklivě Petr Petrovič a znova se posadil, ale pořád ještě s kloboukem v ruce, „měl jsem skutečně v úmyslu pohovořit s vámi i s vaší ctěnou matinkou, a to o velice důležitých věcech. Ale protože ani váš bratr s vámi nemůže přede mnou hovořit o nějakých návrzích pana Svidrigajlova,

tedy si ani já nepřeji a nemohu hovořit... před jinými... o několika převelice důležitých věcech. Mimoto nebylo mé zásadní a nej-snažnější přání respektováno..."

Lužin roztrpčeně sražil tvář a důstojně se odmlčel.

„Vašemu přání, aby bratr nebyl přítomen našemu setkání, nebylo vyhověno jedině proto, že jsem byla rozhodně proti tomu,“ řekla Duňa. „Napsal jste nám, že vás můj bratr urazil, a já se domnívám, že to je třeba neprodleně vysvětlit a že se musíte smířit. A jestliže vás Roďa opravdu urazil, bude se vám muset omluvit a také se vám *omluví*..."

Petr Petrovič ihned ucítil půdu pod nohama.

„Existují urážky, Avdotjo Romanovno, na něž nelze při nejlepší vůli zapomenout. Ve všem je hranice, kterou není radno překračovat, jelikož jakmile ji jednou překročíte, je vám již nemožností couvnout zpátky.“

„Myslela jsem to vlastně trochu jinak, Petře Petroviči,“ přerušila ho skoro netrpělivě Duňa, „pochopte přece, že celá naše budoucnost nyní závisí na tom, zda se to všechno co nejrychleji vysvětlí a urovná. Říkám vám otevřeně hned od začátku, že svůj názor v téhle věci nezměním a že jestliže vám na mně alespoň trochu záleží, musí být celá tahle trapná záležitost, i když to není snadné, ještě dnes vyřízena. Znovu vás ujišťuji, že jestliže je vinen bratr, určitě se vám omluví.“

„Žasnu, že stavíte otázku právě takto, Avdotjo Romanovno,“ rozhorloval se stále víc a více Lužin. „Vždyť proto, že si vás vážím a že vás, jak se říká, zbožňuji, nemusím naprosto mít v lásce někoho z členů vaší rodiny. Proto, že si činím nárok na štěstí získat vaši ruku, Avdotjo Romanovno, nemohu na sebe zároveň brát závazky neslučitelné s..."

„Ach, odhodte už tu svou nedůtklivost, Petře Petroviči,“ přerušila ho procítěně Duňa, „a buďte tím rozumným a šlechetným mužem, za jakého jsem vás vždy měla a chci mít. Dala jsem vám veliký příslib, jsem vaše nevěsta. Důvěřujte mi tedy v této věci a věřte, že jsem s to rozhodnout nezaujatě. To, že mezi vámi chci dělat soudce, je stejným překvapením pro mého bratra, jako pro vás. Když jsem ho dnes po

obdržení vašeho dopisu vyzvala, aby určitě byl při našem setkání, neprozradila jsem mu nic ze svých úmyslů. Pochopte, že neusmíříte-li se, budu nucena volit mezi vámi dvěma: buď vy, anebo on. To na mě chcete vy i on. A já se nechci a nesmím při své volbě zmýlit. Kvůli vám se mám rozejít s bratrem, kvůli bratrovi s vámi. Ted' chci a mám příležitost přesvědčit se o něm, zda je mi skutečně bratrem, a o vás, zda si mě vážíte a zda vám na mně záleží, zda můžete být mým manželem!"

„Avdot'jo Romanovno!“ namítl dotčeně Lužin. „Vaše slova vyznívají příliš mnohoznačně, ba co více, skoro urážlivě vzhledem k postavení, které mám tu čest vůči vám zaujímat. Pominu-li už to, jak urážlivě a podivně kladete na stejnou úroveň mne a... povýšeného mladíčka, připouštíte navíc ve svých slovech možnost, že zrušíte slib, který jste mi dala. Říkáte: buď vy, anebo on! Tím mi tedy dokazujete, jak málo pro vás znamenám, a to nemohu připustit vzhledem ke vztahům a... závazkům, které mezi námi jsou!“

„Jakže!“ zvolala pobouřeně Duňa. „Kladu tu váš zájem vedle všeho, co mi bylo dosud v životě drahé, co pro mne doposud znamenalo celý život, a vy se ještě urazíte, že si vás cením *málo!*“

Raskolnikov se mlčky, jízlivě ušklíbl, Razumichin až nadskočil; avšak Petru Petroviči ta námitka nestačila, naopak, byl stále výbojnější a rozhorlenější, jako by mu to působilo slast.

„Láska k příštímu průvodci života, k manželovi, musí stát nad láskou k bratrovi,“ poučil přítomné. „A v žádném případě nemohu stát na stejné úrovni... Ačkoliv jsem před chvílí trval na tom, že v přítomnosti vašeho bratra nechci a nemohu hovořit o věcech, které jsem chtěl prohovořit, přesto bych nyní rád požádal vaši ctěnou matinku o vysvětlení v jedné velice zásadní a pro mne velmi urážlivé záležitosti. Váš syn,“ obrátil se k Pulcheriji Alexandrovně, „mě včera v přítomnosti pana Rassudkina (nebo... je to snad jinak, odpustte, nezapamatoval jsem si vaše jméno, uklonil se přívětivě Razumichinovi), urazil tím, že překroutil mou myšlenku, kterou jsem vám tehdy řekl v důvěrném rozhovoru, u kávy, že totiž sňatek s chudou dívkou, která už okusila

životních strážní, je podle mého názoru z manželského hlediska výhodnější než sňatek s ženou, která poznala jen blahobyť, neboť je to prospěšnější mravnosti. Váš syn svévolně překroutil význam těch slov až do nechutnosti a obvinil mě ze špatných úmyslů a k tomu mu podle mého názoru posloužil váš vlastní dopis. Budu šťasten, Pulcherijo Alexandrovno, budete-li mě moci přesvědčit, že tomu tak není, a tím mě do značné míry uklidnit. Povězte mi, prosím, přesně, jakými termíny jste tlumočila má slova ve svém dopise Rodionu Romanoviči?“

„To už nevím,“ octla se v rozpacích Pulcherija Alexandrovna, „vypsala jsem mu to tak, jak jsem tomu já sama rozuměla. Nevím, jak vám to Rodě řekl... Dost možná, že to trochu přehnal.“

„Bez vaší náповědi by to přehnat nemohl.“

„Víte, Petře Petroviči,“ řekla důstojně Pulcherija Alexandrovna, „nejlepším důkazem toho, že jsme si vaše slova nevyložily tak špatně, je to, že jsme *tady*.“

„Správně, maminko,“ pochválila ji Duňa.

„Tak i tímhle jsem tedy vinen!“ urazil se Lužin.

„Víte, Petře Petroviči, vy dáváte všechnu vinu Roděvi, ale sám jste nám o něm napsal v dopise leccos, co nebylo pravda,“ osmělila se ještě dodat Pulcherija Alexandrovna.

„Nevzpomínám si, že bych byl napsal něco, co nebyla pravda, prosím.“

„Napsal jste,“ ozval se ostře Raskolnikov, ale neobrátil k Lužinovi tvář, „že jsem včera dal peníze nikoliv vdově přejetého, jak to ve skutečnosti bylo, nýbrž jeho dceři (kterou jsem do včerejška vůbec neznal). Napsal jste to proto, abyste mě rozkmotřil s rodinou, a navíc jste se hnusně vyjádřil o chování dívky, kterou neznáte. Tomu říkám kleveta a hanebnost!“

„Promiňte, vážený pane,“ odpověděl Lužin, třesoucí se zlostí. „O vašich vlastnostech a o vašem jednání jsem se šířil ve svém dopise výhradně proto, abych vyhověl prosbě vaší slečny sestry a paní matinky a vylíčil jim, jak jsem vás našel a jaký jste na mne učinil dojem. A pokud

jde o zmíněnou pasáž mého dopisu, najděte v ní jedinou řádku, která by neodpovídala pravdě, totiž že jste nepromrhal své peníze a že v oné rodině, třebaže těžce postižené, nebylo nepočetných osob!“

„Podle mě vy celý i se všemi vašimi ctnostmi nestojíte ani za malík toho děvčete, po kterém házíte kamením.“

„Znamená to, že byste byl s to uvést je do společnosti vaší matky a sestry?“

„To už jsem udělal, chcete-li co vědět. Dnes jsem ji posadil vedle maminky a Duni.“

„Rodó!“ zhrozila se Pulcherija Alexandrovna.

Duněčka zrudla. Razumichin sraštil obočí. Lužin se jízlivě a povýšeně usklíbl.

„Sama ráčíte vidět, Avdot'jo Romanovno,“ řekl, „zda je možná nějaká dohoda! Doufám nyní, že tím je tato záležitost jednou provždy vyřízena. Vzdálím se, abych nepřekážel další rodinné pohodě a sdělení tajemství.“ Zvedl se ze židle a vzal klobouk. „Ale než odejdu, dovoluji si podotknout, že napříště, jak doufám, budu ušetřen podobných setkání, a abych tak řekl kompromisů. Zvláště vám, velevážená Pulcherijo Alexandrovno, kladu tuto věc na srdce, tím spíše, že můj dopis byl adresován vám, a nikomu jinému.“

Pulcherija Alexandrovna se trochu urazila.

„Vy si nad námi osobujete až příliš velká práva, Petře Petroviči. Duňa vám vyložila důvody, proč jsme vaše přání nesplnily – měla přece dobrý úmysl. Ba i v tom dopise jako byste mi rozkazoval. Máme snad každé vaše přání brát jako rozkaz? Já vám naopak řeknu, že k nám teď musíte být dvojnásob jemný a shovívavý, protože jsme v důvěře ve vás všechno opustily a přijely sem, a tedy jsme vám už stejně skoro vydány na milost a nemilost.“

„To není tak docela pravda, Pulcherijo Alexandrovno, a zejména v tuto chvíli ne, když jste se dověděly, že vám Marfa Petrovna odkázala tři tisíce, což vám zřejmě přišlo velmi vhod, jak vyrozumívám z tónu, jímž jste se mnou začaly mluvit,“ dodal jízlivě.

„Podle této poznámky můžeme mít skutečně za to, že jste s naší bezmocností počítal!“ podotkla podrážděně Duňa.

„Ale nyní s ní přinejmenším počítat nemohu a zejména nechci překážet tomu, aby váš bratr mohl vykonat, k čemu byl zplnomocněn, a sdělit vám tajné návrhy Arkadije Ivanoviče Svidrigajlova, které, jak vidím, pro vás mají zásadní a snad i velice příjemný význam!“

„Můj ty bože!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

Razumichin nadsakoval na židli.

„Copak ti není hanba, sestro?“ zeptal se Raskolnikov.

„Je, Roďo,“ řekla Duňa. „Petře Petroviči, odejděte!“ obrátila se na něho bledá hněvem.

Podobné zakončení Petr Petrovič zřejmě neočekával. Byl si příliš jist sebou, svou mocí i bezmocí svých obětí. Nemohl uvěřit ještě teď. Zbledl, rty se mu roztráslly.

„Avdot'jo Romanovno, uvědomte si, že jestliže v této chvíli, těmito dveřmi a po takovém nedorozumění odejdu, pak už se nikdy nevrátím. Rozmyslete si to, prosím! Co řeknu já, to platí!“

„Ach ta drzost!“ vzplanula Duňa a prudce vstala. „Však si také nepřeji, abyste se vracel!“

„Jakže? Tak takhle tedy!“ vybuchl Lužin, který do posledního okamžiku nevěřil v takové rozuzlení, a proto naráz ztratil půdu pod nohama. „Takhle tedy! Víte však, Avdot'jo Romanovno, že bych mohl také protestovat?“

„Jakým právem s ní takto mluvíte!“ vložila se rozhorleně do rozmluvy Pulcherija Alexandrovna. „Proti čemu byste chtěl protestovat? Jaképak na ni máte právo? Copak vám mohu dát svou Duňu, když jste takovýhle? Jděte a nechte nás na pokoji! Zavínily jsme si to samy, neměly jsme se pouštět do nedobré věci, nejvíce já...“

„Avšak, Pulcherijo Alexandrovno,“ vztekal se Lužin, „vy jste mi, prosím, svázaly ruce závaznou úmluvou, kterou nyní rušíte... a konečně... konečně mi tím, abych tak řekl, vznikly výlohy...“

Tato poslední námitka se tak hodila k povaze Petra Petroviče, že Raskolnikov, blednoucí hněvem i úsilím hněv ovládnout, se náhle neudržel a rozesmál se. Ale Pulcherija Alexandrovna se hrozně rozčilila:

„Výlohy? Jaképak výlohy, smím-li se ptát? Snad by vám nestála za řeč naše truhla? Vždyť vám ji průvodčí dopravil zdarma. Bože na nebesích, my že jsme vám svázaly ruce! Vzpamatujte se, Petře Petroviči, to přece vy nám jste svázal ruce i nohy, a ne my vám!“

„Dost už toho, maminko, prosím vás, dost!“ prosila Avdotja Romanovna. „Petře Petroviči, buďte tak laskav a odejděte!“

„Prosím, odejdu, ještě jen maličkost!“ odpověděl, téměř už bez sebe zlostí. „Vaše matinka, jak se zdá, docela zapoměla, že jsem se rozhodl vzít si vás, abych tak řekl, po všech pověstech, které se o vás rozšířily po městě i celém okolí. Jako člověk, který vám dal přednost před veřejným míněním a očistil váš štít, mohl bych ovšem velice oprávněně čekat lepší vděk, a dokonce od vás požadovat díky... Teprve nyní se mi otevřely oči! Nyní sám nahlížím, že jsem možná jednal velice ukvapeně, když jsem opovrhoval veřejným míněním...“

„Ten člověk má snad hroší kůži!“ vyskočil ze židle Razumichin, rozhodnut s ním rázně zatočit.

„Jste podlý a zlý člověk!“ řekla Duňa.

„Ty do toho nemluv! Ani se nehni!“ okřikl a zadržel Razumichina Raskolnikov. Pak přistoupil těsně k Lužinovi: „Opusťte laskavě tuto místnost!“ řekl tiše a úsečně. „A už ani slovo, jinak...“

Petr Petrovič na něho několik vteřin hleděl s bledou, zle zkřivenou tvář, pak se otočil a odešel, ale sotva si někdo někdy odnášel v srdci tolik nenávisť k někomu jako tento člověk k Raskolnikovovi. Jemu, jen jemu jedinému dával všechnu vinu. Bylo příznačné, že i když už scházel ze schodů, stále ještě si myslel, že jeho věc možná ještě není tak docela ztracená, a pokud se týká obou žen, dokonce „velice“ napravitelná.

3

Jádro věci bylo v tom, že se do posledního okamžiku ani ve snu nenadál takového rozuzlení. Do poslední chvíle vystupoval velmi nadutě a vůbec nepřipouštěl možnost, že by se dvě chudé, jen a jen na sebe odkázané ženy mohly vymknout z jeho moci. Té jistotě mnoho napomohla jeho marnivost a takový stupeň sebevědomí, který by bylo případnějším nazvat sebeláskou. To, že se vypracoval od píky, naplnilo Petra Petroviče nezdravým obdivem k vlastní osobě; velmi si vážil svého mozku a svých schopností a dokonce se někdy, když byl sám, kochal svou tvář v zrcadle. Ale nejvíc ze všeho lnul a tíhl ke svým penězům, které získal prací i různými jinými způsoby: povyšovaly ho nad jeho vlastní úroveň.

Když nyní Duně trpce připomínal, že se rozhodl vzít si ji přes její špatnou pověst, mluvil Petr Petrovič naprosto upřímně, dokonce byl silně rozhořčen takovým „černým nevděkem“. Ale přitom, když se tehdy o Duňu ucházel, měl už bezpečné důkazy o nesmyslnosti všech těch klevet, veřejně vyvrácených samou Marfou Petrovnou a dávno už odvržených celým městečkem, které Duňu horlivě očistilo. Ani on sám by teď nepopřel, že to všecko věděl už tenkrát. A přesto si vysoko cenil odvahy, s níž Duňu vedle sebe povznesl, a pokládal to za hrdinský čin. Když to nyní říkal Duně, vyslovoval tím svou tajnou a zamilovanou myšlenku, v níž už se zhlížel tolikrát, a nemohl pochopit, jak je možné, že ostatní jeho hrdinství neokouzlilo. Když tehdy přišel navštívit Raskolnikova, vcházel tam s pocitem dobrodince připraveného sklidit zasloužené ovoce, totiž velice příjemné zdvořilůstky. Nebylo tedy divu, že nyní sestupoval ze schodů přesvědčen, že byl krutě uražen a zneuznán.

Duňa pro něho byla prostě nezbytností, které se podle svého názoru nemohl vzdát. Už dlouho, už několik let sladce snil o ženit-

bě, ale pořád jen vytrvale šetřil peníze a čekal. V nejskrytějších myšlenkách si maloval řádnou a chudou (rozhodně chudou) dívku, mladičkou a hezounkou, ušlechtilou a vzdělanou, velmi zakřiknutou, těžce zkoušenou životem a jemu zcela oddanou, takovou, která by ho po celý život pokládala za svou spásu, měla ho v hluboké úctě, podřizovala se mu a obdivovala se jen a jen jemu. Kolik scén a kolik slastných výjevů vymalovala jeho fantazie na toto lákavé a laškovné téma ve chvílích oddechu po úředních záležitostech! A teď se mu ten dlouholetý sen takřka vyplnil – nad krásou a inteligencí Avdotji Romanovny užasl, její bezvýchodná situace pro něho byla velkým povzbuzením. Nacházel tu dokonce více, než si troufal snít, nacházel tady hrdou, charakterní a čistou dívku, převyšující ho výchovou i inteligencí (to cítil), a taková bytost mu bude otrocky zavázána po celý život za jeho velký čin, oddaně se pro něho obětuje a on jí bude neomezeně a všestranně vládnout...! Shodou okolností se krátce předtím po dlouhém přemítání a vyčkávání rozhodl s konečnou platností pro nový životní krok, jímž rozšiřoval obor své působnosti a zároveň se chtěl poznenáhlu dostat do vyšší společnosti, s níž už dávno náruživě koketoval... Zkrátka, rozhodl se okusit Petrohradu. Věděl, že ženy někdy mohou být „velice“ důležitý trumf. Kouzlo půvabné, ctnostné a vzdělané ženy mohlo podivuhodně ozdobit jeho kariéru, získat mu sympatie, obestříit ho aureolou... a bác – to všecko se náhle zhroutilo. Nynější nenadálá a hanebná roztržka na něho působila jako úder hromu. Byl to nějaký hloupý vtip, nějaká nejapnost! Vždyť jen trošku vystrčil drápky, a dokonce se ani nedostal k tomu, aby vysvětlil své stanovisko, prostě si jen trochu zažertoval, trochu se unáhlil, a dopadlo to tak bleďě! Koneckonců už přece Duňu svým způsobem miloval, už jí ve svých snech vládl – a najednou...! Ne! Hned zítra, hned zítra to musí všecko obnovit, zahladit, napravit a hlavně – zničit toho nadutého holobrádka, který to všecko způsobil. S nedobrým pocitem a jaksi bezděky si připomínal také Razumichina..., ale po té stránce se rychle uklidnil: Jakpak

by se tenhle se mnou mohl měřit! Ale jestliže se někoho opravdu bál, pak tedy Svidrigajlova... Zkrátka, nahrnulo se mnoho starostí.

„Ne, to já na tom mám největší vinu!“ tvrdila Duněčka a objímala i líbala matku. „Dala jsem se zlákat jeho penězi, ale přísahám ti, bratře, netušila jsem, že by to mohl být tak podlý člověk. Kdybych ho byla prohlédla dříve, nic by mě nebylo zlákal! Nezazlívej mi to, bratře!“

„Bůh sám nás vysvobodil! Bůh sám nás vysvobodil!“ drmolila Pulcherija Alexandrovna, ale nějak bezděčně, jako by si ještě jaksepatri neuvědomovala, co se vlastně stalo. Všichni se radovali a za pět minut už se dokonce smáli. Jen Duněčka občas zbledla a nasupila obočí při vzpomínce na to, co se odehrálo. Pulcherija Alexandrovna by se byla ani ve snu nenadála, že z toho bude mít také radost, vždyť na nějakou roztržku s Lužinem se ještě ráno dívala jako na hrozné neštěstí. Zato Razumichin byl nadšen. Zatím se to neodvažoval příliš okatě dát najevo, ale zimničně se chvěl, jako by mu spadl ze srdce metrákový kámen. Teď má právo zasvětit jim celý svůj život, sloužit jim... A nejen teď! Další myšlenky ostatně od sebe odháněl ještě ostýchavěji, děsil se své fantazie. Jediný Raskolnikov seděl nehybně na místě a tvářil se skoro ponuře, ba roztržitě. Právě jeho, který nejvíc naléhal, aby se Lužin vzdálil, to teď, jak se zdálo, nejméně zajímalo. Duňu bezděky napadlo, že se na ni stále ještě tolik zlobí, kdežto Pulcherija Alexandrovna na něj pohlížela s obavou.

„Tak co ti vlastně řekl Svidrigajlov?“ přistoupila k němu Duňa.

„A vidíš, vidíš!“ vykřikla Pulcherija Alexandrovna.

Raskolnikov pozvedl hlavu:

„Chce ti stůj co stůj darovat deset tisíc rublů a mimoto si přeje, aby se s tebou směl jedinkrát setkat v mé přítomnosti.“

„Setkat! Ani za nic na světě!“ pohoršila se Pulcherija Alexandrovna. „A jak se opovažuje nabízet jí peníze!“

Raskolnikov pak vylíčil (hodně suše) svou rozmluvu se Svidrigajlovem, aniž se však zmiňoval o přízraku Marfy Petrovny, protože se nechtěl pouštět do zbytečných podrobností a měl odpor k rozhovoru o čemkoli jiném než o tom nejnutejším.

„A cos mu na to řekl?“ zeptala se Duňa.

„Nejdřív jsem mu řekl, že ti nic vyřizovat nebudu. Ale on na to prohlásil, že tedy bude sám všemi prostředky usilovat o to, aby se s tebou setkal. Ujišťoval mě, že vašeň k tobě byla poblouznění a že už k tobě vůbec nic necítí... Prý si nepřejí, aby sis vzala Lužina... Celkem mluvil dost zmateně.“

„A jak se na něj díváš ty, Rodo? Jaký se ti zdál?“

„Přiznávám se, že z něj nejsem moudrý. Nabízí deset tisíc, a přitom tvrdí, že není bohatý. Prohlašuje, že má v úmyslu kamsi odcestovat, ale už za deset minut o tom nic neví. A najednou zas řekne, že se chce oženit, že mu dohazují nevěstu... Jistě má nějaké úmysly, a nejspíš špatné. Ale na druhé straně se člověku nechce věřit, že by na to šel tak nešikovně, kdyby proti tobě něco ošklivého zamýšlel... Samozřejmě jsem tvým jménem ty peníze jednou provždy odmítl. Působil na mě zkrátka hrozně podivně a... dokonce... se mi zdálo, že to nemá v hlavě docela v pořádku. Ale třeba se mýlím, může jít také jen o nějakou lest. Jak se zdá, úmrtí Marfy Petrovny jím otřásl...“

„Bůh jí dej lehké odpočinutí!“ zvolala Pulcherija Alexandrovna. „Do smrti, do smrti se za ni budu modlit! Co bychom si jen, Duňo, bez těch tří tisíc počaly? Bože můj, zrovna jako by nám je seslalo nebe! Vždyť nám, Rodo, ráno zbyly všehovšudy tři rubly a už jsme s Duňou myslely pouze na to, jak a kde bychom co nejdříve zastavily její hodinky, jen abychom nemusely nic chtít na něm, dokud se nedovtípí sám.“

Duňo však Svidrigajlovova nabídka, jak se zdálo, neobyčejně ohromila. Stála hluboce zamyšlená.

„Usmyslel si něco hrozného!“ řekla si pro sebe skoro šeptem a div se nezachvěla.

Raskolnikov si jejího nápadného strachu všiml.

„Myslím, že s ním budu mít co činit ještě víckrát,“ podotkl k Duně.

„Budeme po něm pátrat! Já ho vypátrám!“ vzplanul energicky Razumichin. „Nespustím z něj oči! Rodič mi to dovolil. Sám mi před chvílí řekl: Chraň sestru! Dovolíte mi to, Avdotjo Romanovno?“

Duňa se pousmála a podala mu ruku, ale tvářila se stále ještě ustaraně. Pulcherija Alexandrovna po ní nesměle pokukovala. Bylo však vidět, že ty tři tisíce ji hodně uklidnily.

Čtvrt hodiny poté byla rozmluva v plném proudu. Dokonce i Raskolnikov, ačkoliv sám nemluvil, několik minut pozorně poslouchal. Prim hrál Razumichin.

„Ale pročpak byste vlastně odjížděly!“ div se při řeči nezalykal nadšením. „Co byste v tom hnízdě dělaly? A pak, tady jste přece všichni pohromadě a jeden druhého potřebujete – a jak potřebujete, pochopte mě! Když, tak aspoň nějaký čas... A mne přiberte za přítele, za společníka, a ručím vám za to, že dáme dohromady báječný podnik. Jen poslouchejte, vysvětlím vám všechno podrobně – celý svůj plán! Rýsovalo se mi to v hlavě už ráno, když ještě vůbec nic nebylo. Podívejte se, oč jde: mám strýčka (seznámím vás s ním, je to velmi solidní a ctihodný starý pán), a ten strýček má tisíc rublů kapitálu, ale žije z penze a ta mu plně stačí. Už druhý rok na mne naléhá, abych si od něj ten tisíc vzal a platil mu z něj šest procent. Já do toho dobře vidím – chce mi zkrátka pomoci, ale loni jsem to nepotřeboval, zato letos už jsem čekal, až přijede, byl jsem rozhodnut, že to přijmu. Vy k tomu přidáte další tisíc ze svých tří, a to už bude pro začátek stačit, budeme společníci. Ptáte se, co budeme podnikat?“

A Razumichin začal vysvětlovat svůj plán; široce vykládal, jak skoro všichni ruští knihkupci a vydavatelé málo rozumějí svému zboží, a tak to jsou většinou nakladatelé špatní, kdežto dobré edice prý se vyplácejí a dá se na nich vydělat někdy i velmi slušné procento. A právě o vydavatelské činnosti snil Razumichin, který se už dva

roky dřel na jiné a slušně ovládal tři evropské jazyky, přestože asi před týdnem tvrdil Raskolnikovovi, že je v němčině „schwach“, když ho chtěl pohnout k tomu, aby se s ním rozdělil o překlad a o šest rublů zálohy. Tehdy lhal a Raskolnikov věděl, že lže.

„Tak proč bychom vlastně nevyužili příležitosti, když máme v rukou jeden z hlavních prostředků – vlastní peníze?“ horlil Razumichin. „Jistěže nás čeká mnoho práce, ale pustíme se do ní, vy, Avdotjo Romanovno, já i Rodion... na některých knihách se teď dá hodně vydělat! A nejspolehlivější oporu bude mít naše podnikání v tom, že budeme vědět, co opravdu stojí za přeložení. Budeme překládat, vydávat, studovat, všechno najednou! Teď vám konečně mohu být užitečný, protože už v tom mám zkušenosti. Vymetám vydavatele už skoro dva roky a vidím jim pod prsty: věřte, že nedělají žádné zázraky! Tak proč bychom neměli zvednout poklad, který nám leží u nohou? A já sám už vím, a nechávám si to pro sebe, o dvou nebo třech knihách, že bych jen za návrh přeložit je a vydat mohl žádat po stu rublech za každou, a jednu z nich bych dokonce nedoporučil pod pět set rublů. A co myslíte, kdybych o nich někomu pověděl, možná že by se ještě rozmýšlel, takoví jsou to tupci! A pokud jde o všechny ty praktické věci, o tiskárny, papír, prodej, to nechte na mně! Zním tu každou škvírku! Začneme-li skromně, vypracujeme se k většímu, přinejmenším se uživíme a v každém případě si přijdeme na své.“

Duně svítily oči.

„To, co říkáte, Dmitriji Prokofjiči, se mi velmi zamlouvá,“ řekla.

„Já těmhle věcem, to víte, za mák nerozumím,“ podotkla Pulcherija Alexandrovna, „možná že to není špatné, bůh sám ví. Jsou to novoty, nejistota. Ale zůstat tu musíme, to je jisté, aspoň nějakou dobu...“

Podívala se na Rod'u.

„Co myslíš ty, bratře?“ řekla Duňa.

„Myslím, že jeho nápad je výborný,“ odpověděl. „Na zakládání nějaké firmy sice není třeba zprvu pomýšlet, ale pět nebo šest knih by se skutečně dalo se zaručeným úspěchem vydat. Sám vím o díle, které určitě půjde. A o tom, jestli dokáže podnik vést, vůbec nepochybují, vím, že tomu rozumí... Na pořádnou domluvu budete mít ostatně ještě dost času...“

„Hurá!“ zajásal Razumichin. „A teď počkejte, vím ještě o jednom bytě tady v domě, u týchž nájemců. Je to samostatný oddělený byt, který nemá nic společného s těmihle pokoji, je zařízený, levný, celkem tři místnosti. Pro první dobu byste si je mohly najmout. Hodinky vám zítra zastavím a přinesu vám peníze, a pak dáme všechno do pořádku. Hlavní věc, že budete moci bydlet všichni tři pohromadě. Roda s vámi... Kampak jdeš, Rodo?“

„Copak ty už jdeš, Rodo?“ polekala se Pulcherija Alexandrovna.

„Zrovna teď!“ zlobil se Razumichin.

Duňa hleděla na bratra s nedůvěřivým údivem. Držel v ruce šepici a byl na odchodu.

„Cože se mnou mluvíte, jako když mě pohřbíváte nebo se loučíte navěky?“ řekl podivným tónem.

Pokusil se o úsměv, ale nevydařil se mu.

„Ostatně, kdo ví, jestli se skutečně nevidíme naposled,“ dodal náhle.

Chtěl si to vlastně říct pro sebe, ale jaksi samo mu to splynulo ze rtů.

„Co je ti!“ vykřikla matka.

„A kam jdeš, Rodo?“ zeptala se nějak divně Duňa.

„Ale tak, je to velmi nutné,“ zakoktal zmateně, jako by se nemohl odhodlat říci to, co chtěl. Ale jeho bledý obličej vyzářoval zvláštní odhodlání. „Chtěl jsem vám říct..., když jsem sem šel... chtěl jsem říct vám, maminko..., i tobě, Duňo, že by pro nás bylo lepší, kdybychom se na nějakou dobu rozešli. Necítím se dobře, jsem rozháraný... přijdu potom, přijdu pak sám, až... to bude možné. Myslím na vás

a mám vás rád... Nechte mě! Nechte mě o samotě! Došel jsem k tomu rozhodnutí už dříve... Je to pevné rozhodnutí... Ať se se mnou stane cokoliv, ať zahynu nebo ne, chci být sám! Zapomeňte na mě docela! Tak to bude lepší... Neptejte se po mně. Až bude třeba, přijdu sám nebo vás... zavolám. Možná že všechno bude zas dobré...! Ale teď, jestli mě máte rády, se mě zřekněte... Jinak vás začnu nenávidět, cítím to... Sbohem!“

„Bože!“ zaúpěla Pulcherija Alexandrovna.

Matka i sestra byly hrozně zděšené; Razumichin také.

„Rodó, Rodó! Usmíř se s námi, všechno bude, jako bylo!“ žadonila ubohá matka.

Pomaloučku se otočil ke dveřím a pomalu vycházel z pokoje. Duňa ho dohonila.

„Bratře! Jak to jednáš s matkou!“ zašeptala mu s rozhořčeně planoucím pohledem.

Chmurně se na ni podíval.

„To nic, já přijdu, budu k vám chodit!“ zakoktal tlumeně, jako by si ani neuvědomoval, co chce říct, a vyšel ven.

„Ty necitelný, zlý sobče,“ vykřikla Duňa.

„Ší-le-ný je, a ne necitelný! Pomátl se! Copak to nevidíte? Tak jste sama necitelná...!“ zašeptal jí vzrušeně Razumichin těsně u ucha a vřele jí stiskl ruku.

„Hned přijdu!“ obrátil se ke zkamenělé Pulcheriji Alexandrovně a vyběhl z pokoje.

Raskolnikov na něho čekal na konci chodby.

„Věděl jsem, že se za mnou rozběhneš,“ řekl. „Vrat' se k nim a buď u nich... Buď s nimi i zítra... a pořád. Já... možná přijdu..., když to bude možné. Sbohem!“

Aniž mu podal ruku, odcházel.

„Kam jdeš! Co je ti? Co se ti stalo? Copak to jde!“ koktal za ním úplně zmatený Razumichin.

Raskolnikov se ještě naposledy zastavil.

„Pamatuj si jednou provždy: nikdy se mě na nic neptej! Nemám, co bych ti řekl... Nechod' ke mně. Možná že já přijdu sem... Pust' mě, ale je *neopust'*. Rozumíš mi?“

Chodba byla temná; stáli však u lampy. Dlouze, mlčky se na sebe dívali. Razumichinovi se ta chvíle vryla do paměti na celý život. Raskolnikovův planoucí a pronikavý pohled jako by každým okamžikem sílil a pronikal mu do duše, do vědomí. Vtom se Razumichin zachvěl. Náhle jako by proběhlo od jednoho k druhému cosi zvláštního... Bleskla jakási myšlenka, jakási náповěď, cosi děsivého, ohavného, a přitom současně pochopeného oběma stranami... Razumichin zesinal jako mrtvola.

„Tak už rozumíš?“ řekl náhle Raskolnikov s bolestně staženou tváří. „Jdi, vrať se k nim,“ dodal, rychle se otočil a odcházel...

Nebudu teď líčit, co se toho večera dělo u Pulcherije Alexandrovny, jak se k nim Razumichin vrátil, jak je uklidňoval a zapřísahal, že musí nemocnému Rodovi dopřát klid, jak je ujišťoval, že Roda určitě přijde, že bude přicházet každý den, že je nesmírně otřesený a že ho nesmějí dráždit, že on, Razumichin, na něj bude dohlížet, že mu sežene dobrého lékaře, ještě lepšího, celé konzilium... Zkrátka, od toho večera se Razumichin pro ně stal synem a bratrem.

4

A Raskolnikov zamířil rovnou k domu u průplavu, kde bydlela Soňa. Byl to starý dvoupatrový, zeleně natřený dům. Raskolnikov pracně sehnal domovníka a od něho se neurčitě dověděl, kde má hledat byt krejčího Kapernaumova. Když vypátral v koutě na dvoře vchod na úzké tmavé schodiště, vyšel konečně do poschodí a na pavlač vedoucí do dvora. Zatímco bezradně chodil sem a tam a pátral, kde by mohl být vchod ke Kapernaumovovi, otevřely se náhle asi tři kroky od něho jedny dveře; mechanicky za ně vzal.

„Kdo je to?“ zeptal se polekaně ženský hlas.

„To jsem já... jdu za vámi,“ odpověděl Raskolnikov a vešel do maličké předsínky. Na promáčknuté židli v zohýbaném měděném svícnu tam hořela svíčka.

„To jste vy? Proboha!“ vyjekla tiše Soňa a zůstala jako přimrazená.

„Kde bydlíte? Tady?“

Raskolnikov rychle prošel do světnice, na Soňu se ani nepodíval.

Za chvíli vstoupila se svíčkou i Soňa, postavila ji a stanula před ním celá zmatená, nevýslovně vzrušená a zjevně i vyděšená jeho nenadálým příchodem. Její bledé tváře náhle polil ruměnc a v očích se jí dokonce zaleskly slzy... Bylo jí hrozně, bylo jí hanba a zároveň sladko... Raskolnikov se rychle obrátil a sedl si na židli ke stolu. Rychlým pohledem přelétl celou místnost.

Byla to velká, ale neobyčejně nízká světnice, jediná, kterou pronajímali Kapernaumovovi, k nimž vedly zamčené dveře v levé stěně. Na protější straně, v pravé stěně, byly ještě jedny dveře, vždy pevně uzamčené. Za nimi byl už další, sousední byt, s jiným vchodem... Sonina světnice něčím připomínala kůlnu, měla tvar velmi nepravidelného čtyřúhelníku, a to ji hyzdilo. Zeď s třemi okny vedoucími na průplav uzavírala světnici podivně šikmo, takže jeden

roh, velmi ostrý, se ztrácel do hloubky a při slabém osvětlení byl úplně temný, kdežto druhý roh byl až nepřístojně tupý. V celé té velké světnici nebyl téměř žádný nábytek. V pravém koutě stála postel, vedle ní, blíže ke dveřím, židle. U téže zdi co postel, těsně u dveří do cizího bytu, stál prostý prkenný stůl pokrytý jasně modrým ubrusem a u stolu dvě vyplétané židle. Dále u protilehlé stěny, v blízkosti ostrého úhlu, stál menší prádelník z obyčejného dřeva, jakoby ztracený v prázdnotě. Víc toho v pokoji nebylo. Žlutavé, odřeně a ohmatané tapety byly ve všech koutech zčernalé, v zimě tu bylo zřejmě vlhko a začazeno. Chudoba ze všeho přímo křičela; ani u postele nebyly záclonky.

Soňa se mlčky dívala na svého hosta, tak pozorně a bezostyšně se rozhlízejícího po její světnici, a nakonec se až začala chvět strachem, jako by stála před soudcem, který rozhodne o jejím osudu.

„Jdu pozdě... Jistě je už jedenáct?“ otázal se, ale stále ještě k ní nevzhlédl.

„Ano,“ zakoktala Soňa. „Ach ano, jedenáct!“ chytila se toho náhle tak horlivě, jako by to pro ni bylo spásné východisko. „Zrovna odbily hodiny u bytných... sama jsem slyšela... Ano, jedenáct.“

„Přišel jsem k vám naposled,“ pokračoval ponuře Raskolnikov, ačkoliv nyní tu byl poprvé. „Možná že vás už nikdy neuvidím...“

„Copak... odjíždíte?“

„Nevím... všecko až zítra...“

„Tak vy zítra nepřijdete ke Katěrině Ivanovně?“ zachvěl se Soně hlas.

„Nevím. Všecko až zítra ráno... O to teď nejde – přišel jsem vám jen něco říct...“

Pozvedl k ní svůj zamyšlený pohled a vtom si uvědomil, že sedí, a ona před ním pořád ještě stojí.

„Pročpak stojíte? Posad'te se,“ řekl najednou změněným, tichým a vlídným hlasem.

Posadila se. Chvíli se na ni laskavě a téměř soucitně díval.

„Jste tak přepadlá! A ta vaše ruka! Je docela průsvitná. Prsty máte jako mrtvá.“

Vzal ji za ruku. Soňa se pousmála.

„Taková jsem byla odjakživa,“ řekla.

„I když jste ještě byla doma?“

„Ano.“

„Ovšem, jak by ne!“ vyhrkl a výraz jeho tváře i tón jeho hlasu se náhle opět změnil. Znovu se kolem sebe rozhlédl.

„Tohle máte pronajaté od Kapernaumova?“

„Ano prosím...“

„Oni bydlí tuhle za těmi dveřmi?“

„Ano... Mají zrovna takovou místnost.“

„Všichni bydlí v té jedné?“

„Ano prosím.“

„Já bych se v té vaší světnici v noci bál,“ podotkl nevesele.

„Domácí jsou moc dobří lidé, moc hodní,“ vysvětlovala Soňa, pořád ještě trochu užaslá a zmatená. „A všechen nábytek a všecko... je jejich. Oni jsou moc hodní a i jejich děti ke mně často chodí...“

„To jsou ti koktaví?“

„Ano, prosím... On koktá a ještě kulhá. A jeho žena taky. Vlastně ani nekotká, ale polyká slova. Je moc hodná. On je bývalý čeledín. Děti mají sedm... a koktá jen jedno z těch větších, ostatní jsou jen nezdravé..., ale nekotkají... Odkudpak to o nich víte?“ dodala trochu udiveně.

„Váš otec mi tenkrát všecko vyprávěl. Všecko o vás mi vyprávěl... I to, jak jste v šest hodin vyšla a v devět jste se vrátila, i to, jak Katěrina Ivanovna klečela u vaší postele.“

Soňa byla zmatená.

„Dnes se mi zdálo, že jsem ho viděla,“ zašeptala nesměle.

„Koho?“

„Tatínka. Šla jsem po ulici a nedaleko na rohu, mohlo být asi deset hodin, se mi zdálo, že jde přede mnou. Celý on! Chtěla jsem už zajít ke Katěrině Ivanovně...“

„Byla jste venku?“

„Ano,“ vydechla Soňa a znova zmateně sklopila oči.

„Ale když jste ještě bydlela u otce, tak vás Katěrina Ivanovna přece div nebila?“

„Ale kdepak, co vás napadá! Ne!“ podívala se na něho téměř vyděšeně.

„Máte ji tedy ráda?“

„Ji? A jak!“ protáhla žalostně Soňa a náhle trpitelsky sepjala ruce. „Bože, vy ji... kdybyste ji jen znal! Učiněné děcko... Už se skoro pomátla... ze samého soužení. A byla tak rozumná... a tak laskavá... tak hodná! Ne, vy nic, vůbec nic nevíte... ach můj bože!“

Soňa mluvila skoro zoufale, byla rozčilená, v trýzni lomila rukama. Bledé tváře jí opět zahořely ruměncem, pohled vyjadřoval bolest. Bylo vidět, že byla zasažena na nejcitlivějším místě a že by nesmírně ráda vyjádřila a vyslovila nějakou zvláštní obhajobu. Všechny rysy její tváře náhle vyzařovaly, dá-li se to tak říct, jakýsi *nenasytný* soucit.

„Že mě bila! Co vás napadá! Panebože, bila! A i kdyby bila, tak co na tom? Co na tom? Vy nic, ale vůbec nic nevíte... Je tak nešťastná, tak hrozně nešťastná! A nemocná... Hledá spravedlnost... Je čistá. Tolik věří, že ve všem musí být spravedlnost, a žádá ji... Mohli by ji mučit, ale nic nespravedlivého neudělá. Sama nepozoruje, jak je to nemožné, aby byli lidé spravedliví, a zlobí se... Učiněné děcko, učiněné děcko! Je spravedlivá, spravedlivá!“

„A co bude s vámi?“

Soňa k němu tázavě vzhlédla.

„Jsou teď přece odkázáni na vás. Pravda, předtím to nebylo jiné, i nebožtík si k vám chodil, abyste mu dala na nějaký ten lok. Ale jak bude teď?“

„To nevím,“ řekla smutně Soňa.

„Zůstanou tam?“

„Nevím, dluží činži, ale bytná prý dnes hrozila, že jim dá výpověď. A Katěrina Ivanovna sama říká, že tam nezůstane ani minutu.“

„A cože si tak troufá? Spoléhá na vás?“

„Ale ne, nemluvte tak...! Žijeme ve shodě, v úplné shodě,“ rozhorlila, ba načepýřila se náhle opět Soňa a v té chvíli se podobala rozzlobenému kanárkovi nebo nějakému jinému malinkému ptáčku. „A co má dělat? Řekněte, co má dělat?“ dorážela na něho rozčileně. „Bože, co se jen dnes naplakala! Mate se jí rozum, copak jste si nevšiml? Mate – hned se jako malé dítě strachuje, aby bylo zítra všechno v pořádku, jídlo a všecko... hned lomí rukama, chrchlá krev, pláče a najednou začne zoufale bít hlavou o zed'. A pak se zase upokojí a pořád doufá ve vás, vy prý jste teď její ochránce, říká, že si někde vypůjčí nějaké peníze a odjede domů a mě že vezme s sebou, a že otevře penzionát pro šlechtické dcerky a mne tam vezme za vychovatelku, že začneme docela nový a krásný život, a líbá mě, objímá a utěšuje, a věří tomu! Takovým fantaziím věří! Ale copak jí člověk může odmlouvat? A dnes celý den pere, myje a spravuje, ačkoliv je jako moucha, sama přitáhla necky do světnice, udýchala se tím tak, že se svalila na postel; a hned ráno jsme spolu byly na tržišti kupovat Poljence a Leně botičky, protože už se na nich všecko rozpadlo, jenomže jsme nevyšly s penězi, hrozně moc nám chybělo, ale ona vybrala tak rozkošné botičky, ani nevíte, jaký má vkus... A tak se tam v krámě přede všemi tolik rozplakala, že už na ně nemá... myslela jsem, že mi to srdce utrhne.“

„No, teď už je jasné, proč... žijete takhle...“ usmál se trpce Ras-kolnikov.

„A copak vám jich není líto? Není?“ vybuchla opět Soňa. „Však vím, že vy sám jste jim dal své poslední peníze, ačkoliv jste ještě nic neviděl. A co teprve, kdybyste všecko viděl, ach bože! A co se jen kvůli mně naplakala! Ještě minulý týden! Ach, já bych se...! Asi týden před jeho smrtí. Bylo to ode mě kruté! A udělala jsem to tolikrát, tolikrát! Bože, jak trpko mi dnes bylo, myslela jsem na to celý den!“

Soňa při těch bolestných vzpomínkách div nelomila rukama.

„Vy a krutá?“

„Ano, já, já! Tehdy jsem přišla,“ pokračovala s pláčem, „a nebožtík říká: ‚Přečti mi něco, Soňo, nějak mě bolí hlava, přečti... tuhle máš knížku,‘ a podává mi nějakou knížku, půjčil si ji od Andreje Semjonyče, od Lebezjatnikova, co tam bydlí, půjčoval mu vždycky takové legrační knížky. Ale já povídám, že už musím jít, a nechtěla jsem nic přečíst, zaskočila jsem k nim jen, že jsem chtěla Katěrině Ivanovně ukázat límečky; to mi handlířka Lizaveta přinesla laciné límečky a rukávky, takové hezounké, docela nové, se vzorečkem. A Katěrině Ivanovně se moc líbily, zkusila si je a zhlížela se v zrcadle a zas se jí to moc líbilo. ‚Dej mi je, Soňo, prosím tě,‘ povídá. Ano, *prosím tě*, řekla, tak po nich toužila. Ale k čemu by si je oblékla? To si jen vzpomněla na staré zlaté časy! Dívá se do zrcadla, nemůže se nabažit, jenže nemá už tolik let vůbec žádné šaty a nic! Nikdy nikoho o nic neprosí, tak je hrdá, spíš sama dá poslední, co má, ale najednou poprosila, tak se jí to líbilo! Ale mně bylo těch věcí líto, povídám: ‚Načpak vy to potřebujete, Katěрино Ivanovno?‘ Ano, tak jsem to řekla, ‚načpak?‘ Aspoň to jsem jí neměla říkat! Ona se na mě tak podívala a tolik zesmutněla, že jsem ji odbyla, až mě u srdce píchlo. A dobře jsem viděla, že není smutná kvůli těm límečkům, ale proto, že jsem jí nevyhověla. Jak ráda bych teď všechno vzala zpátky a všechno změnila, všechno, co jsem předtím řekla... Jsem to, bože...! Ale co! Vám je to přece jedno!“

„Tak vy jste znala tu překupnici Lizavetu?“

„Ano... Copak vy taky?“ opáčila trochu udiveně Soňa.

„Katěrina Ivanovna má těžké souchotiny, dlouho tu už nebude,“ řekl po krátké odmlce Raskolnikov místo odpovědi na její otázku.

„Ach ne, ne, ne!“ A Soňa ho bezděčně chytla za obě ruce, jako by ho uproštovala.

„Ale pro ni bude přece lepší, když umře.“

„Ne, nebude to lepší, nebude, vůbec ne!“ tvrdila polekaně a bezhlavě.

„Ale co s dětmi? Pak si je přece budete muset vzít k sobě?“

„Bože, sama nevím!“ zaúpěla skoro zoufale Soňa a chytla se za hlavu. To pomyšlení jí už asi blesklo hlavou vícekrát, a on je zas oživil.

„A co když se ještě teď, za života Katěrinny Ivanovny, rozstůněte vy a odvezou vás do nemocnice, co bude pak?“ dorážel nelítostně.

„Co to říkáte, co to říkáte! To přece není možné!“ stáhla se vyděšeně Sonina tvář.

„Jakpak ne?“ pokračoval Raskolnikov s tvrdým úsměškem. „Copak jste proti tomu zajištěna? Co s nimi bude pak? Vyhrnou se všichni na ulici, ona bude kašlat a prosit, někde tlouct hlavou o zeď jako dneska, děti budou plakat... A nakonec padne, odvezou ji na komisařství, do nemocnice, zemře – a děti...“

„Ne, ne...! To Bůh nedopustí!“ vypravila konečně Soňa ze sevřené hrudi. Když mluvil, hleděla na něj úpěnlivě, s rukama spojenýma v němé prosbě, jako by všechno záviselo jenom na něm.

Raskolnikov vstal a začal přecházet po světnici. To trvalo chvíli. Soňa stála zdrcená, se svěšenou hlavou i rukama.

„A střídat nemůžete? Nemůžete si něco dávat stranou na horší časy?“ zastavil se náhle před ní.

„Ne,“ zašeptala Soňa.

„To se ví, že ne! A zkoušela jste to?“ dodal skoro ironicky.

„Zkoušela.“

„A nepodařilo se vám to! Bodejt'. Že se vůbec ptám!“

A znova začal přecházet. Zase uplynula chvíle.

„Copak výdělek není každý den?“

Soňa upadla do ještě většího zmatku, krev se jí znova nahrnula do tváře.

„Ne,“ šeptla zmučeně.

„S Polječkou to asi dopadne stejně,“ řekl náhle.

„Ne, ne! To není možné! Ne!“ vykřikla hlasitě a zoufale, jako by ji někdo bodl nožem. „Ne, Bůh takovou hrůzu nedopustí!“

„Dopouští jinačí!“

„Ne, ne! Ji Bůh ochrání! Ji ano!“ tvrdila jako nepřičetná.

„Ale vždyť možná ani žádný Bůh není!“ namítl skoro škodolibě a se smíchem Raskolnikov a podíval se na ni.

Sonina tvář se náhle strašlivě zkřivila, křečovitě v ní zacukalo. Podívala se na něj nevýslovně vyčítavě, chtěla na to něco říct, ale nevypravila ze sebe ani slovo a jenom si najednou zakryla tvář dlaněmi a přehořce se rozeštkala.

„Říkáte, že se Katěrině Ivanovně mate rozum. Vám samé se mate rozum!“ řekl po chvíli mlčení.

Uběhlo dobrých pět minut. Mlčky přecházel stále sem a tam a nedíval se na ni. Konečně k ní přistoupil; oči se mu leskly. Položil jí obě ruce na ramena a zpříma se podíval do její uplakané tváře. Jeho pohled byl vyprahlý a žhoucí, probodávající, rty se mu křečovitě zachvívaly... Náhle se sklonil, padl před ní a políbil jí nohu. Soňa před ním v hrůze couvla jako před šílencem. Opravdu se díval, jako by úplně zešlel.

„Bože, co to děláte! Předě mnou!“ zakoktala bledá a náhle se jí bolestivě sevřelo srdce.

Okamžitě vstal.

„To jsem se nepoklonil tobě, to jsem se poklonil celému lidskému utrpení,“ řekl jaksi sveřepě a poodešel k oknu. „Abys věděla,“ dodal, když se k ní za okamžik vrátil, „před chvílí jsem řekl jednomu nactiutrhači, že nestojí ani za tvůj malík... a že jsem své sestře dnes prokázal velkou čest, když jsem tě posadil vedle ní!“

„Bože, co jste mu to řekl! A před ní?“ vykřikla polekaně Soňa. „Sedět vedle mě že je čest! Já jsem přece bezectná... Co jste to řekl!“

„Neřekl jsem to proto, že jsi bezectná a hříšná, ale protože tolik trpíš. Na tom, žeš velká hříšnice, se nedá nic změnit,“ dodal téměř s vytržením, „a hlavně jsi hříšnice proto, že jsi zbytečně umrtvila a obětovala sama sebe. Jakkpak by to nebyla hrůza! Jakkpak by to ne-

byla hrůza, že žiješ v té špíně, kterou tak nenávidíš, a přitom sama víš (stačí otevřít oči), že tím nikomu nepomáháš a nikoho před ničím nezachraňuješ! A pověz mi konečně,“ vyřázel skoro divoce, „jak se v tobě může snášet taková hanebnost a taková podlost s docela opačnými a svatými city? Bylo by přece správnější a rozumnější vrhnout se rovnou po hlavě do vody a skoncovat s tím narází!“

„Ale co bude s nimi?“ namítla slabým hlasem Soňa a trpitelsky k němu vzhledla, ale přitom jako by ji jeho nápad vůbec nepřekvapil. Raskolnikov se na ni pozorně podíval.

Vyčetl z toho jejího pohledu všecko. I ona už se tedy obírala tou myšlenkou. Možná že v zoufalství už mnohokrát vážně pomýšlela na to, jak by naráz skoncovala se životem, tak vážně, že se nyní jeho nápadu nepodivila. Dokonce ani krutosti jeho slov si nepovšimla (stejně jako si ovšem nevšimla ani smyslu jeho výtek a jeho zvláštního hlediska na její hanbu, to mu bylo také jasné). Úplně však chápal, jak nelidsky a už dlouho ji rozdírá vědomí, že vede tak bezectný a hanebný život. Co jenom, co jenom asi doposud oddalovalo její odhodlání skoncovat s tím životem naráz? A tu teprve úplně pochopil, co pro ni znamenají ty malé ubohé sirotky a ta nešťastná pološilená Katěrina Ivanovna, souchotinářská a bijící hlavou o zed’.

Ale na druhé straně mu opět bylo zřejmé, že Soňa při své povaze a jistém vzdělání, kterého se jí přece jen dostalo, v žádném případě tak nemůže trvale žít. A tak mu zůstávalo záhadou, proč přesto vydržela až přespříliš dlouho vést takový život a nepomátla se, když už neměla odvalu skočit do vody. Uvědomoval si samozřejmě, že Sonin případ je společensky jev náhodný, ačkoliv naneštěstí zdaleka ne ojedinělý ani výjimečný. Ale právě tato náhodnost, toto určité vzdělání a celý její dosavadní život by možná byly s to zabít ji už při prvním vkročení na tu odpornou cestu. Co jí tedy dodává sílu? Přece ne zkaženost. Celá ta hanebnost se jí zřejmě dotkla jen mechanicky, skutečná zkaženost ještě nepronikla ani jedinou kapkou do jejího srdce: to viděl jasně, díval se na ni střízlivě...

Má tři možnosti, uvažoval. Vrhout se do průplavu, dostat se do blázince nebo... nebo se nakonec poddat zkaženosti, která omaňuje mozek a zatvrzuje srdce. Tato myšlenka mu byla nad jiné odporná; byl však už skeptik, byl mlád, měl sklon k abstrakci, proto byl krutý a proto také nemohl nevěřit, že poslední východisko, totiž prostopášnost, je ze všech nejpravděpodobnější.

Ale copak se to může stát? vzbouřil se sám v sobě. Copak i toto stvoření, které si doposud zachovalo duševní čistotu, se nechá nakonec vědomě vtáhnout do té odporné smrduté žumpy? Copak už to začalo, copak to mohla dodneška snášet jen proto, že neřest už se jí nezdá tak odporná? Ne, ne, to není možné! bouřil se stejně jako prve Soňa. Ne, od průplavu ji doposud odvracelo přesvědčení, že to je hřích, a pak oni, tamti. A jestliže dosud nezešílela... Ale kdo řekl, že už nezešílela? Copak uvažuje rozumně? Copak někdo může mluvit tak jako ona? Copak někdo se zdravým rozumem uvažuje tak jako ona? Copak někdo takhle může stát před svou zkázou, přímo nad smrdutou žumpou, do níž už je vtačován, a mávat rukama a zacpávat si uši, když ho upozorňují na nebezpečí? Copak čeká na nějaký zázrak? Bezpochyby. Copak to všechno nejsou příznaky, že není při zdravém rozumu?

Na té myšlence ulpěl. Toto východisko se mu zamlouvalo dokonce víc než kterékoliv jiné. Zahleděl se na ni pozorněji.

„Tak ty se hodně modlíš k Bohu, Soňo?“ zeptal se jí.

Soňa mlčela. Stál vedle ní a čekal, až odpoví.

„Co bych já byla bez Boha?“ zašeptala rychle a rozhodně a pohled, který na něj náhle upřela, se rozzářil; silně mu stiskla ruku.

Už je to tak! pomyslel si.

„A co za to od Boha máš?“ vyslyšel ji dále.

Soňa dlouho mlčela, jako by nevěděla, co odpovědět. Její slabounká hrud' se rychle, vzrušeně zvedala.

„Mlčte! Neptejte se! Nejste toho hoden!“ vzplanula náhle a přísně, pohněvaně se na něho zadívala.

Už je to tak! Už je to tak! opakoval si znova.

„Všechno od něho mám!“ zašeptala rychle a zase před ním sklopila oči.

Hleďme východisko! Její východisko! pochopil a hltal Soňu pohledem.

S novým, zvláštním, téměř bolestným pocitem se vpíjel zrakem do té bledé, hubené, nesouměrné špičaté tvářičky, do těch mírných modrých očí, jež dovedly vzplanout takovým ohněm a takovým přísným energickým zanícením, do toho útlounkého těla, dosud se chvějícího hněvem a rozhořčením, a připadalo mu to všecko stále podivnější, téměř nemožné. Je pomatená! Pomatená! přesvědčoval se v duchu.

Na prádelníku ležela jakási kniha. Když přecházel sem a tam po světnici, pokaždé si jí všiml; nyní ji vzal do ruky a prohlížel si ji. Byl to ruský překlad Nového zákona. Svazek byl starý, v odřené kožené vazbě.

„Kdes to vzala?“ zavolal na Soňu přes pokoj. Stála pořád na témž místě asi tři kroky od stolu.

„Dostala jsem to,“ odpověděla takřka neochotně, s odvráceným pohledem.

„Od koho?“

„Od Lizavety, řekla jsem si o to.“

Od Lizavety! To je divné! pomyslel si. Všechno na Soně mu připadalo každým okamžikem zvláštnější a podivuhodnější. Odnosl si knihu ke svíčce a začal v ní listovat.

„Kde je tady o Lazarovi?“ zeptal se náhle.

Soňa se zarytě dívala do země a neodpovídala. Stála trochu bokem ke stolu.

„Kde je o vzkříšení Lazara? Najdi mi to, Soňo.“

Úkosem se na něj podívala.

„To je jinde... ve čtvrtém evangeliu...“ zašeptala vážně, ale neudělala k němu ani krok.

„Najdi to a přečti mi to!“ Sedl si ke stolu, hlavu podepřenou o ruku, a pochmurně se zahleděl kamsi stranou, připraven poslouchat.

A za takové tři neděle račte mezi blázny! A já tam nejspíš budu taky, jestli to se mnou nedopadne ještě hůř, bručel si pro sebe.

Soňa nedůvěřivě vyslechla Raskolnikovovo podivné přání a váhavě přistoupila ke stolu. Ale přesto sáhla po knize.

„Copak jste to nikdy nečetl?“ podívala se na něho zamračeně přes stůl. Její tón byl stále drsnější.

„Už dávno... Ještě ve škole. Čti!“

„Ani v kostele jste to neslyšel?“

„Tam... jsem nechodil. Ty chodíš často?“

„N-ne,“ zašeptala Soňa.

Raskolnikov se křivě usmál.

„Rozumím... Tak to nepůjdeš ani zítra otci na pohřeb?“

„Půjdu. Byla jsem už minulý týden... na zádušní mši.“

„Za koho?“

„Za Lizavetu. Někdo ji zavraždil sekýrou.“

Měl už nervy napjaté k prasknutí. Začala se mu motat hlava.

„Byly jste s Lizavetou dobré známé?“

„Ano... Byla spravedlivá... přicházela málokdy... nemohla... Předčítaly jsme si a... povídaly. Ona uzří Boha.“

Poslouchal ta knižní slova s podivným pocitem. A zase novinka: jakési tajemné schůzky s Lizavetou – a obě pomatené.

Taky sám přijdeš o rozum! Je to nakažlivé! pomyslel si. „Čti!“ vykřikl náhle svéhlavě a podrážděně.

Soňa stále ještě váhala. Srdce jí bušilo. Nemohla se odhodlat předčítat mu. On hleděl na „nebohou pomatenou“ téměř v mukách.

„Proč to chcete? Vy přece nevěříte?“ šeptla tiše a nějak se přitom zajíkla.

„Čti! Přejí si to!“ naléhal. „Četlas přece Lizavetě!“

Soňa otevřela knihu a vyhledala, co si přál. Ruce se jí třásly, hlas jí selhával. Začala dvakrát a nikdy se jí nepodařilo vypravit ze sebe ani první slovo.

„*Byl pak nemocen nějaký Lazar z Betany...*“ přečetla konečně s námahou, ale už při třetím slově se jí hlas náhle zadrhl a zbotil jako přespříliš napjatá struna. Zalapala po dechu, sevřela se jí hrud’.

Raskolnikov zčásti chápal, proč se Soňa nemůže odhodlat, aby mu četla, a čím lépe to chápal, tím hruběji a podrážděněji na tom trval. Příliš dobře věděl, jak nesmírně těžké je pro ni v té chvíli ukazovat a odhalovat své *nitro*. Pochopil, že tyto city skutečně svým způsobem tvořily její pravé a možná už dávné *tajemství*, možná už od dětství a možná už tehdy, kdy žila ještě doma vedle nešťastného otce a macechy, která se z neštěstí pomátla, mezi hladovými dětmi, nesmyslným křikem a výtkami. Ale zároveň teď poznal, a poznal neomylně, že ačkoliv se pouští do čtení s úzkostí a s jakousi strašnou bázní, přece přitom sama trýznivě touží, aby mohla číst, a přes všechnu úzkost a bázeň právě *jemu*, aby to on slyšel a stůj co stůj právě *nyň* – „ať se pak stane cokoliv...!“ Vyčetl to z jejích očí, vycítil to z jejího extatického rozzechvění... Ovládla se, přemohla křeč, která jí stáhla hrdlo a umlčela ji hned na začátku verše, a pokračovala v předčítání jedenácté kapitoly Evangelia svatého Jana. Tak dočetla do 19. verše:

„*Mnozí pak z Židů byli přišli k Martě a Marii, aby je těšili pro bratra jejich. Tedy Marta, jak uslyšela, že Ježíš jde, vyšla proti němu, ale Maria doma seděla. I řekla Marta Ježíšovi: Pane, kdybys ty byl zde, bratr můj by byl neumřel. Ale i nyníť vím, že cožkoli požádal bys od Boha, dá tobě Bůh.*“ Na tomto místě se opět zarazila, se studem cítila, že se jí opět zachvěje a zlomí hlas...

„*Dí jí Ježíš: Vstaneť bratr tvůj. Řekla jemu Marta: Víím, že vstane při vzkříšení v den nejposlednější. Řekl jí Ježíš: Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, byť pak i umřel, živ bude. A každý, kdož jest živ, a věří ve mne, neumřet’ na věky. Věříš-li tomu? Řekla jemu (a Soňa*

se s jakousi bolestí nadýchla a přečetla zřetelně a zvučně, jako by se sama veřejně vyznávala): *...Ovšem, Pane, já jsem uvěřila, že jsi ty Kristus, Syn Boží, kterýž měl přijíti na svět.*“

Přerušila čtení, rychle na něho upřela oči, ale hned se zas vzpamatovala a četla dále. Raskolnikov seděl a poslouchal strnule, ani jednou neotočil hlavu a s loktem opřeným o stůl hleděl stranou. Došli k 32. verši:

„Ale Maria, když tam přišla, kdež byl Ježíš, uzřevši jej, padla k nohám jeho, řkuci jemu: Pane, bys ty byl zde, bratr můj by byl neumřel. Ježíš pak jakž uzřel, ana pláče, a Židy, kteříž byli s ní přišli, ani pláčí, zastonal duchem, a zkormoutil se. A řekl: Kdež jste jej položili? Řkou jemu: Pane, pojd' a pohled. I zaplakal Ježíš. Tedy řekli Židé: Aj, kterak ho miloval! Někteří pak z nich řekli: Nemohl-liž tento, kterýž otevřel oči slepého, učiniti, aby tento neumřel?“

Raskolnikov se k ní obrátil a vzrušeně se na ni díval. Ano, je to tak! Už se celá třásla ve skutečné, opravdové zimnici. Očekával to. Blížila se k větám o nesmírném a neslýchaném zázraku a její nitro naplnil vznešeně slavnostní pocit, její hlas zvučel jako kov; to v něm tak zněla a dodávala mu pevnost vítězosláva a radost. Řádky se jí slévaly, protože se jí tmělo před očima, ale to, co četla, znala z paměti. Při posledním verši: *„Nemohl-liž tento, kterýž otevřel oči slepého...“*, snížila hlas a procitěně, vášnivě vyjádřila pochybnost, výčitku i hanu nevěřících, zaslepených Židů, kteří vzápětí, za několik okamžiků, padnou jako bleskem zasažení a s pláčem uvěří... A *on, on* – také zaslepený a nevěřící – *on* to teď také uslyší a také uvěří, ano, ano! Za chvílečku, hned teď! snila přitom a chvíle se radostným očekáváním.

„Ježíš pak opět zastonav sám v sobě, přišel k hrobu. Byla pak jeskyně a kámen byl svrchu položen na ni. Dí Ježíš: Zdvihněte kámen. Řekla jemu Maria, sestra toho mrtvého: Pane, jižť smrdí: nebo čtyři dni v hrobě jest.“ Rázně položila důraz na slovo čtyři.

„Dí jí Ježíš: Všakt' jsem řekl, že budeš-li věřiti, uzříš slávu Boží. Tedy zdvihl kámen, kdež byl ten mrtvý pochován. Ježíš pak pozdvihl vzhůru oči a řekl: Otče, děkuji tobě, že jsi mne slyšel. Já zajisté vím, že mne vždycky slyšíš, ale pro zástup, kterýž okolo stojí, řekl jsem, aby věřili, že jsi ty mne poslal. A to pověděv zavolal hlasem velikým: Lazaře, pojď ven. I vyšel ten, kterýž byl umřel (přečetla zvučně a celá u vytržení, chvějíc se a trnouc, jako by to viděla na vlastní oči), maje svázané ruce i nohy rouchami, a tvář jeho šátkem byla obvinuta. Řekl jim Ježíš: Rozvažtež jej, a nechte, ať odejde. Tedy mnozí z Židů, kteříž byli přišli k Marii, viděvše, co učinil Ježíš, uvěřili v něho.“

Dál nečetla a ani nemohla, zavřela knihu a rychle se zvedla ze židle.

„To je všecko o vzkříšení Lazara,“ zašeptala úsečně a přerývaně a zůstala strnule stát, odvrácená stranou, jako by se neodvažovala a styděla na něho pohlédnout. Pořád ještě se zimničně třásla. Svíčka už dlouho skomírala v křivém svícnu a mdle ozařovala v té žebrácké světnici vraha a nevěstku, kteří se tak podivně sešli u četby věčné knihy. Uběhlo nejméně pět minut.

„Přišel jsem si s tebou o něčem pohovořit,“ ozval se náhle hlasitě a zamračeně Raskolnikov, vstal a přistoupil k Soňe. Soňa k němu mlčky vzhlédla. Jeho pohled byl neskonale tvrdý, vyzařovala z něho jakási divoká odhodlanost.

„Rozešel jsem se dnes se svou rodinou,“ řekl, „s matkou i sestrou. Už se k nim nevrátím. Zrušil jsem všechny svazky.“

„Proč?“ zeptala se ohromená Soňa. Nedávné setkání s jeho matkou a sestrou v ní zanechalo neobyčejný dojem, i když jí samé málo jasný. Zvěsti o jeho rozchodu s nimi se skoro zhrozila.

„Ted' mám jenom tebe,“ dodal. „Půjdeme spolu... Přišel jsem za tebou. Spolu jsme zatraceni, tak i spolu půjdeme!“

Oči mu svítily. Jako napůl šílený! napadlo ted' zase Soňu.

„Kam půjdeme?“ zeptala se ustrašeně a mimoděk před ním couvla.

„Copak vím? Víím jen, že máme oba stejnou cestu, a to je vše. Stejný cíl!“ Zírala na něho a vůbec nic nechápala. Chápala jen to, že je strašně, nesmírně nešťastný.

„Nikdo z nich ti nebude rozumět, budeš-li k nim mluvit,“ pokračoval, „ale já ti porozuměl. Potřebuju tě, proto jsem za tebou přišel.“

„Nerozumím...“ šeptla Soňa.

„Pak porozumíš. Copak tys neudělala totéž? Tys také překročila... dokázala jsi překročit. Tys vztáhla ruku na sebe, tys zničila život... *vlastní* (není to jedno?). Mohla bys žít duchem a rozumem, ale skončila jsi na Senném... Ale nemůžeš to přece vydržet, a zůstaneš-li sama, zblázníš se z toho, a já zrovna tak. Už teď jsi jako šílená. Musíme tedy spolu, musíme jít stejnou cestou! Půjdeme!“

„Proč? Proč to říkáte!“ vyhrkla Soňa, podivně zmatená a vzrušená jeho slovy.

„Proč? Protože to takhle nemůže zůstat – proto! Musí se to přece konečně posoudit vážně a otevřeně, a ne plakat a křičet jako dítě, že to Bůh nedopustí! Jen řekni, co bude, jestli tě zítra opravdu odvezou do nemocnice? Tamta to nemá v hlavě v pořádku a brzy umře na souchotiny. A děti? Myslíš, že to Polječku nezahubí? Copak jsi tady neviděla na nárožích děti, které matky posílají žebrat? Pátral jsem, kde žijí ty matky a v jakých poměrech. Tam děti nemohou zůstat dětmi. Sedmiletý je tam zkažený a krade. Ale o dětech přece pravil Kristus: ‚Jejich jest království nebeské.‘ Podle něho se mají ctít a milovat, protože v nich je příští lidstvo...“

„Tak co, co tedy mám dělat?“ Soňa zalomila rukama a hystericky se rozplakala.

„Co máš dělat? Zlomit, co je třeba, jednou provždy, a utrpení vzít na sebe! Co? Nerozumíš? Pak porozumíš... Svoboda a moc, a hlavně moc! Nad všemi těmi třesoucími se němými tvářemi, nad celým tím mraveništěm...! To je cíl! Pamatuj si to! Tu radu ti dávám na cestu! Možná že s tebou mluvím naposled. Jestli zítra nepřijdu, dozvíš se o všem sama, a pak si vzpomeneš na to, co jsem ti teď říkal.“

A jednou, později, po letech, tě život možná poučí, co jsem tím myslel. Jestli zítra ještě přijdu, řeknu ti, kdo zabil Lizavetu. Sbohem!“

Soňa se zděšeně zachvěla

„Copak víte, kdo je vrah?“ zeptala se strnulá hrůzou a vytřeštila na něho oči.

„Vím a povím ti to... Jen tobě, tobě jedině! Zvolil jsem si tě. Ne přijdu tě prosit o odpuštění, přijdu ti to jen říct. Zvolil jsem si tě už dávno za tu, které to řeknu, napadlo mě to hned tenkrát, když mi otec o tobě vyprávěl a když Lizaveta ještě žila. Sbohem. Ruku mi nepodávej. Tak zítra!“

Odešel. Soňa se za ním dívala jako za šílencem; ale sama měla také pocit, že není při smyslech, věděla to. Cítila závrať. Bože, jak může vědět, kdo zabil Lizavetu? Co to vlastně říkal? To je hrozné! Ale zároveň ji *nic takového* vůbec nenapadlo. Vůbec ne! Vůbec ne...! Jak hrozně nešťastný asi je...! Opustil matku a sestru. Proč? Co se stalo? A co vůbec zamýšlí? Co to vlastně říkal? Políbil mi nohu a řekl... řekl (ano, docela jasně), že beze mě nemůže žít... Panebože!

Celou noc třeštila jako v horečce. Chvillemi vyskakovala, plakala, spínala ruce a pak zas upadala do horečnatého spánku a ve snu viděla Polječku, Katěrinu Ivanovnu, Lizavetu, zdálo se jí, jak čtou evangelium, viděla jeho bílou tvář a planoucí oči... Líbá jí nohy, pláče... Ach bože!

Za dveřmi vpravo, za těmi, které oddělovaly Soninu světnici od bytu Gertrudy Karlovny Resslerichové, byla spojovací místnost, už dlouho neobývaná, patřící k bytu paní Resslerichové, která ji také chtěla pronajmout, jak hlásaly i vývěsky na vratech a oznámení vylepená na oknech vedoucích k průplavu. Soňa si už dávno zvykla pokládat tu světnici za neobydlenou. Zatím však po celou tu dobu stál u těch dveří v prázdné místnosti pan Svidrigajlov a tajně naslouchal. Když Raskolnikov odešel, chvíli zamyšleně postál, vyšel po špičkách do svého pokoje, sousedícího s prázdnou světnicí, vzal židli a tichounce ji přenesl těsně za dveře do Soniny světnice.

Rozmluvu pokládal za zajímavou a významnou a velmi, velmi se mu líbila – tolik, že si dokonce přenesl židli, aby se příště, například třeba hned zítra, znova nedostal do tak nepříjemné situace, že by musel prostát celou hodinu, a aby se zařídil pohodlněji, a tak měl po všech stránkách nerušený požitek.

5

Když Raskolnikov nazítrí v jedenáct hodin dopoledne vešel do domu -ského obvodu, do oddělení vyšetřujícího komisaře, a dal se ohlásit u Porfirije Petroviče, skoro se podivil, jak dlouho ho nechali čekat – než byl zavolán, uběhlo jistě nejméně deset minut. Podle jeho názoru se na něho měli dychtivě vrhnout. Místo toho však stál v čekárně a kolem něho chodili a přecházeli lidé, jimž byl zřejmě úplně lhostejný. V další místnosti podobné kanceláři sedělo a psalo několik pisařů a nikdo z nich bezpochyby neměl nejmenší tušení, kdo je a co je Raskolnikov. Neklidným a podezíravým pohledem těkal kolem sebe a snažil se zjistit, zda snad není nablízku někdo, kdo ho střeží, někdo, kdo ho tajně nespouští z očí, aby někam nezmizel. Ale nic takového: viděl jen kancelářské, všedně ustarané tváře a ještě nějaké lidi, ale nikdo z nich se o něho ani za mák nezajímal, mohl se sebrat a jít třeba do tramtárie. A tak dospíval k stále pevnějšímu přesvědčení, že kdyby ten tajemný muž z včerejška, ten přízrak, který vyvstal ze země, všecko věděl a všecko viděl, mohl by tu teď on, Raskolnikov, stěží takhle stát a klidně se rozhlížet. Copak by tu na něho v tom případě čekali do jedenácti, až se mu milostivě uráčí přijít? Takže neznámý buď ještě nic neudal, anebo... anebo prostě také nic neví a sám, na vlastní oči nic neviděl (a jak také mohl?), a všecko to, co se včera přihodilo jemu, byl zase pouhý přízrak, zveličený jeho vznícenou a chorobnou fantazií. Ta domněnka se v něm začala utvrzovat už včera, hned ve chvílích největšího zmatku a zoufalství. Jak to nyní všecko promýšlel a jak se chystal k dalšímu boji, pocítil náhle, že se chvěje – až v něm vzkypěla žluč při pomýšlení, že se chvěje strachem před nenáviděným Porfirijem Petrovičem. Nejohrovnější na tom všem bylo, že se s tím člověkem musí znovu

setkat: nenáviděl ho nezměrně a nekonečně, a dokonce měl strach, aby se svou nenávistí nějak neprozradil. A jeho rozhořčení bylo tak silné, že okamžitě přemohlo třesavku; chystal se, že vstoupí s chladnou a troufalou tváří a pevně si umínil, že bude pokud možno mlčet, pozorovat a naslouchat a že alespoň tentokrát přemůže svou chorobně nedůtklivou povahu. A právě v té chvíli ho vybídli, aby vstoupil. První, co si uvědomil, bylo, že Porfirij Petrovič je v kanceláři sám. Jeho kancelář nebyla ani velká, ani malá; stál v ní velký psací stůl před divanem potaženým voskovaným plátnem, sekretář, v koutě skříň a konečně několik židlí – samý erární nábytek ze žlutého leštěného dřeva. V rohu, v zadní stěně, lépe řečeno přepážce, byly zavřené dveře: vzadu, za přepážkou, byly tedy pravděpodobně ještě nějaké místnosti. Jakmile vstoupil Raskolnikov, Porfirij Petrovič za ním okamžitě zavřel dveře, takže zůstali o samotě. Přivítal svého hosta napohled svrchovaně vesele a přívětivě, a teprve za chvíli si Raskolnikov podle některých příznaků všiml, že je jaksi nesvůj, jako by ztratil svou obvyklou jistotu nebo byl přistižen v nejintimnějším soukromí. „A, velevážený! Tak jste k nám přece zavítal...“, spustil Porfirij a podával mu obě ruce. „Tak jen se posaďte, jen se posaďte, příteli! Anebo snad nesnášíte, když vám někdo říká velevážený a... příteli – jen tak *tout court*¹⁰? Nepokládejte to, prosím, za familiárnost... Semhle, prosím, na divánek.“ Raskolnikov se posadil, ale nespouštěl z něho oči.

To „k nám“, ty omluvy, že je tak familiární, to francouzské *tout court* atd. atd., to všecko bylo velmi příznačné. Ale podával mi obě ruce, a nakonec nepodal ani jednu, včas ucukl, blesklo mu podezíravě hlavou. Oba se horečně zkoumali, ale jakmile se jejich pohledy setkaly, okamžitě bleskurychle uhýbaly.

„Nesu vám ten přípis... ohledně těch hodiněk... prosím. Je to dobře, nebo to mám ještě přepsat?“

10 Docela krátce.

„Co? Přípis? Ale ovšem... nedělejte si starosti, to je v pořádku, prosím,“ vychrlil Porfirij Petrovič, jako by někam pospíchal, a teprve když to řekl, vzal od Raskolnikova přípis a nahlédl do něj. „Ano, správně, prosím. To úplně stačí,“ ujistil stejně kvapně a položil papír na stůl. Ale za chvíli, už mezi řečí o něčem jiném, vzal papír znova ze stolu a položil si ho na sekretář.

„Včera jste myslím říkal, že byste mě chtěl... ve vsí formě... vyslechnout ohledně mé známosti s tou... zavražděnou?“ ozval se opět Raskolnikov. Proč jsem zas řekl myslím? projelo mu hlavou. A proč mě tak znervózňuje, že jsem řekl myslím? projela mu vzápětí hlavou jiná myšlenka. A náhle si uvědomil, že jeho podezíravost od chvíle, kdy se setkal s Porfirijem, hned po několika prvních slovech a několika jeho pohledech narostla do nestvůrných rozměrů..., a že to je nesmírně nebezpečné: nervy povolují, neklid se zvyšuje. To je zlé! Zlé...! Opět se nějak podřeknu.

„Tak, tak, tak! Nedělejte si starosti! To nepospíchá, to nepospíchá, prosím,“ drmolil Porfirij Petrovič, který přecházel sem a tam podle stolu, ale jaksi roztěkaně, hned spěchal k oknu, hned zas k sekretáři a hned ke stolu, hned uhýbal před Raskolnikovovým podezíravým pohledem, hned naopak náhle zůstával stát a upřeně se na něj díval. Jeho malá tlustoučká a kulatoučká postavička přitom skýtala prapodivný pohled, podobala se míčku, kutálejícímu se sem a tam a rychle se odrážejícímu od všech stěn a rohů. „Dost času, dost času, prosím...! Kouříte? Máte co? Prosím, raďte si posloužit,“ pokračoval, nabízeje hostu dutinku. „Víte, přijímám vás zde, mám tady za přepážkou totiž byt... služební byt, teď ovšem přechodně bydlím v privátním. Tady bylo třeba provést nějaké opravy. Teď už je to skoro hotové... služební byt je totiž ohromná výhoda, vidíte? Co říkáte?“

„Jistě, ohromná výhoda,“ přitakal Raskolnikov a téměř výsměšně si ho měřil.

„Ohromná výhoda, ohromná výhoda...“ opakoval Porfirij Petrovič, jako by se náhle zahloubal nad něčím naprosto jiným, „ano, ohromná výhoda!“ zakončil skoro výkřikem a náhle stanul dva kroky od Raskolnikova a zadíval se naň. Banalita toho několikerého hloupého opakování, že služební byt je ohromná výhoda, byla v příliš ostrém rozporu s vážným, zamýšleným pohledem, který teď na hosta upřel.

To však Raskolnikovovi jen ještě víc rozjitřilo žluč, takže už si nemohl odpustit ironický a hodně nebezpečný výpad.

„Poslyšte,“ podíval se na něj náhle skoro drze a zdálo se, že mu ta drzost působí rozkoš, „je přece myslím taková právníká zásada, taková právníká metoda pro všelijaké vyslychající osoby, a to začít zdaleka, hloupostmi, nebo třeba i vážně, ale docela z jiného konce, aby se vyslychaný uklidnil či lépe řečeno rozptýlil, aby poklesla jeho ostražitost, a pak ho znenadání, docela neočekávaně udeřit nějakou klíčovou a nebezpečnou otázkou přímo do temene? Je to tak? To se myslím nezbytně doporučuje ve všech pravidlech a rukovětích?“

„Tak, tak... tak vy myslíte, že jsem vás tím služebním bytem tento... co?“ A Porfirij Petrovič po těch slovech přimhouřil oči a zamrkal; tvář se mu vesele a lstivě rozsvítila, vrásky na čele se vyhladily, malá očka se zúžila, ústa se roztáhla a náhle propukl v dlouhý nervózní smích, při němž vzrušeně klátil celým tělem a díval se Raskolnikovovi přímo do očí. Ten se trochu nuceně zasmál, ale jakmile Porfirij uviděl, že se také směje, zahlaholil takovým smíchem, až skoro zmodral, a tu překročilo Raskolnikovovo znechucení náhle míru opatrnosti; přestal se smát, zamračil se a dlouze, záštiplně se na Porfirije zadíval a nespustil z něho oči po celou dobu jeho dlouhého a jakoby naschvál protahovaného záchvatu smíchu. Neopatrnost byla ostatně zřejmá na obou stranách: vypadalo to, jako by se Porfirij Petrovič nepokrytě vysmíval svému hostu, reagujícímu na ten smích nenávistně, a nebyl tím ani trochu vyveden z rovnováhy. Tato okolnost byla pro Raskolnikova velmi důležitá – pochopil, že

Porfirij Petrovič nebyl nejspíš ani prve vůbec zmaten, a že naopak asi on sám sedl na lep, že tu zřejmě jde o cosi, o čem nemá tušení, že tu je cosi ve hře a že už je možná všechno připraveno a vzápětí, hned teď se to provalí a zdrtí ho...

Proto přistoupil ihned k věci, vstal a sáhl po čepici.

„Porfiriji Petroviči,“ promluvil rozhodně, ale dost podrážděně, „včera jste vyslovil přání, abych se dostavil k nějakému výslechu. (Na slovo *výslech* položil zvláštní důraz.) Jsem tady, a jestliže ode mne něco potřebujete, klad'te mi otázky, a jestliže ne, dovolte, abych směl zase jít. Pospíchám, mám povinnosti... Musím na pohřeb tomu přejetému úředníkovi, o kterém... také víte...,“ dodal a hned se za ten dodatek v duchu vypeskoval, ale pak se rozčilil ještě víc: „Už mě to přestává bavit, slyšíte, a už dávno... kvůli tomu jsem se zčásti i rozstonal... zkrátka,“ vykřikl téměř, když si uvědomil, že věta o nemoci je ještě nevhodnější, „zkrátka: buď laskavě přistupte k výslechu, anebo mě okamžitě propusťte..., a jestliže mě chcete vyslýchat, tak jedině ve vší formě, prosím. Jinak na to nepřistoupím! A tak tedy zatím sbohem, protože my dva nemáme jinak spolu co dělat.“

„Božíčku! Co to do vás vjelo! Na copak bych se vás mohl vyptávat,“ zakdákákal náhle Porfirij Petrovič, který okamžitě změnil tón i výraz a ihned se přestal smát. „Jen klid, klid, prosím,“ staral se a začal zas hned zmateně pobíhat, hned zas Raskolnikova zdržovat. „Dost času, dost času, to všechno jsou, prosím vás, jen hlouposti! Naopak jsem hrozně rád, že jste se na nás konečně přišel podívat... Jste mým hostem. A pro ten zatrachtilý smích se na mne, milý Rodione Romanoviči, nezlobte. Rodion Romanoviči, že? Mám dojem, že tak je to po panu otci...? Jsem vznětlivý člověk, a vy jste mě náramně pobavil tou svou vtipnou poznámkou, někdy se vám tak roztřesu třeba na půl hodiny, jako guma... Mám totiž hrozně lechtivou bránici. Při své konstrukci se až bojím mrtvičky. Tak se přece posad'te, copak je vám...? Tak prosím vás, příteli, nebo si ještě budu myslet, že se zlobíte...“ Raskolnikov, pořád ještě nasu-

pený, mlčel, poslouchal a pozoroval. Nicméně se posadil, ale čepici držel stále v ruce.

„Povím vám na sebe jednu věc, milý příteli, tak říkajíc kvůli charakteristice,“ pokračoval Porfirij Petrovič, který dál pobíhal po místnosti, a jak se zdálo, pořád uhýbal před hostovým pohledem. „Víte, já jsem starý mládenec, nespolečenský a neznámý, a mimoto jsem odbytý a zkostnatělý, dědičně zatížený člověk... a... a všiml jste si, Rodione Romanoviči, že když se u nás, myslím u nás v Rusku, a hlavně v našich petrohradských kroužcích, sejdou dva rozumní lidé, kteří se ještě příliš neznají, ale kteří si, abych tak řekl, jeden druhého váží, třeba jako já a vy, tak určitě dobré půl hodiny nevědí, o čem spolu mají mluvit, jsou k sobě studení a jeden je rozpačitější než druhý. Kdekdo ví, o čem mluvit, například dámy... nebo třeba lidé z lepší společnosti mají vždycky v zásobě téma k rozhovoru, *c'est de rigueur*¹¹, ale lidé středních vrstev, jako jsme my, jsou všichni nekňubové a nemluvové..., míním myslící lidi. Čím to jen, příteli, je? Jestli tím, že nemáme žádné společné zájmy, nebo že jsme příliš poctiví a nechceme jeden druhého šidit, kdo ví. Vidíte? Co myslíte? Tak přece položte tu čepičku, prosím, pořád jako byste byl na odchodu, vždyť je to člověku až nepříjemné... Jsem přece naopak tak rád...“

Raskolnikov odložil čepici a mlčky, vážně a ponuře poslouchal Porfirijovo prázdné a zmatené tlachání. Copak opravdu chce těmi hloupými žvásty uspat mou pozornost?

„Kafíčko vám nenabídnu, prosím, tady se to nehodí, ale proč bych pět minut neposeděl s přítelem a nepobavil se,“ sypal ze sebe bez přestávky Porfirij, „mám těch služebních povinností... a nezlobte se, příteli, že chodím pořád sem a tam, promiňte, příteli, mám hrozný strach, abych vás něčím neurazil, ale potřebuji nutně pohyb. Ustavičně sedím a jsem šťasten, když se mohu pět minut projít...“

11 To se patří.

hemoroidy, pořád se chystám, že se začnu léčit tělocvikem, slyšel jsem, že prý státní, řádní státní, ba tajní radové čiperně skáčou přes šňůru, jen považte, inu věda v našem století... tak... A pokud jde o ty zdejší povinnosti, výslechy a všechny ty formality... vy sám jste se, příteli, zrovna dotkl otázky výslechů..., tak abyste věděl, opravdu, milý Rodione Romanoviči, tyhle výslechy někdy zmatou víc vyslychajícího než vyslýchaného... To jste před chvílí, příteli, podotkl opravdu správně a vtipně. (Raskolnikov nic podobného nepodotkl.) Popletou! Skutečně popletou! A pořád totéž a pořád dokola, jako na kolovrátku! Prý se chystá reforma a my teď budeme mít jiné tituly, hehehe! Ale co se týče našich právnických metod – jak jste se vtipně vyjádřil – tak s vámi, prosím, do písmenky souhlasím. Řekněte sám, kdo ze souzených, ať je to třeba nejprimitivnější venkovan, neví, že ho například nejdříve začnou zasypávat nevěcnými otázkami (jak jste se trefně vyjádřil), a pak najednou bum palicí přímo do temene, hehehe! Přímo do temene, jak jste trefně přirovnal, hehe! Tak vy jste si opravdu myslel, že jsem vás chtěl tím bytem... hehe! Vy jste ale kousavý člověk! Ale už přestanu! Počkat, ještě něco, slovo rodí slovo, myšlenka myšlenku – tak vy jste prve, prosím, také říkal něco o formě ve spojitosti s výsledkem, vidíte...? Ale jaképak ve vší formě! Abyste věděl, forma je v mnoha případech nesmysl. Leckdy je docela obyčejný přátelský rozhovor mnohem užitečnější. Forma nikdy neuteče, v tom směru buďte, prosím, klidný. A co je to vůbec forma, ptám se vás? Vyšetřujícímu není možné svazovat na každém kroku ruce formou. Práce vyšetřujícího orgánu je, abych tak řekl, tvůrčí, je to svého druhu umění... hehehe!“

Porfirij Petrovič chvilenu nabíral dech. Neúnavně chrлил nesmyslně banální věty, které proplétal tajemnými narážkami, a hned zase nemožně tlachal. Teď už po pokoji skoro běhal, jeho krátké tlusté nohy se míhaly stále rychleji, ale přitom se pořád díval do země, pravou ruku měl založenou za zády a levou neustále mával a dělal různé posunky, které byly pokaždé v překvapivém rozporu s tím,

co říkal. Raskolnikov si náhle všiml, že se při svém pobíhání po místnosti asi dvakrát na okamžik zastavil u dveří, jako by poslouchal... Snad něco nečeká?

„Ano, úplně oprávněně,“ vedl dále svou Porfirij a podíval se vesele a neobyčejně prostoduše na Raskolnikova (který sebou přitom přímo trhl a rázem byl ve střehu), „úplně oprávněně jste si, prosím, tak vtipně vzal na paškál právnické formy, hehehe! Ty naše (některé, samozřejmě) hlubokomyslné psychologické metody jsou hrozně směšné a snad i zbytečné, pokud jsou příliš spoutané formou. Ano... zase se vracím k té formě: nuže, kdybych já někoho pokládal za pachatele nebo lépe řečeno toho či onoho podezřívá ze spáchání zločinu, který mám vyjasnit... Studujete přece práva, Rodione Romanoviči?“

„Ano, studoval jsem.“

„Tak poslyšte, abych tak řekl, malý příklad pro budoucnost – ale ne abyste si myslel, že vás chci poučovat, vás, který tisknete takové články o zločinech. Kdepak, dovoluji si vás s tím seznámit jen jako s faktem – tak tedy, kdybych já například pokládal toho či onoho za pachatele, proč bych ho, řekněte mi, znepokojoval předčasně, i kdybych proti němu měl důkazy? Jednoho jsem například povinen zavřít co nejrychleji, ale druhý je docela jiný případ, tak proč bych ho nenechal, aby se trochu prošel po městě, hehehe? Ale ne, jak vidím, tak jste mi dost neporozuměl, já vám to tedy vyložím jasněji: kdybych ho například uvěznil příliš brzy, tak mu tím možná ještě dodám mravní oporu, hehe. Vy se tomu smějete? (Raskolnikova ani nenapadlo, aby se smál – seděl se sevřenými rty a neodtrhoval svůj žhoucí pohled od očí Porfirije Petroviče.) A přece je to tak, zvláště v některém případě, protože lidé jsou různí, ale praxe je ve všech případech stejná. Vy mi na to řeknete: důkazy. Ano, dejme tomu, že důkazy, ale důkazy jsou, přáteli, povětšinou hůl o dvou koncích a já jsem přece vyšetřující soudce, taky jen slabý člověk, bohužel, ale chtěl bych vést vyšetřování, abych tak řekl, matematicky jasně; rád

bych získal takový usvědčující důkaz, aby to bylo jako dvakrát dvě jsou čtyři! Aby to byl přímý a nezvratný, usvědčující důkaz! Protože když ho zatknou předčasně, i když si budu jist, že to je *on*, tak se tím možná připravím o možnost dále ho usvědčovat. Proč? Protože mu tím dám, abych tak řekl, jistotu, že ho, abych tak řekl, psychologicky upevním a uklidním a on se přede mnou stáhne do své ulity, protože konečně pochopí, že je delikvent. To prý v Sevastopolu měli po Almě prozíraví lidé kdovíjakou hrůzu, že na ně nepřítel ihned otevřeně zaútočí a dobude Sevastopolu náraz, ale jakmile zjistili, že nepřítel dal přednost pravidelnému obléhání a kope kolem nich zákopy, tak prý se ti prozíraví lidé bezmezně zaradovali a uklidnili – získali tím nejméně dva měsíce času, protože, kdepak je dostanou obléháním? Vy se mi opět smějete, už zas nevěříte? Ale jistě i vy máte pravdu. Ano, máte, máte! To všechno jsou zvláštní případy, souhlasím, případ, který uvádím, je skutečně zvláštní! Ale nezapomínejte přitom, nejmilejší Rodione Romanoviči, na jednu věc: že totiž obecný případ, ten, na který jsou šity všechny právní normy a zásady a podle něhož jsou rozpracovány a vtěleny do knih, že takový obecný případ, prosím, vůbec neexistuje, z toho prostého důvodu, že každý případ bez výjimky, třeba i zločin, jakmile se stane skutečností, ihned se tím mění v případ dokonale zvláštní a často i v takový, který se žádnému předchozímu nepodobá. V tomhle směru se někdy přihodí velmi komické věci, prosím. Když nechám nějakého podobného pána, aby se zabýval sám sebou, když ho nezatýkám ani ničím neznepokojuji, ale když v každé hodině a každé minutě ví nebo aspoň se domýšlí, že vím všechno, že do případu vidím, že ho ve dne v noci sleduji a neúnavně hlídám, dostanu-li ho cílevědomě do rozpoležení neustálé nejistoty a obav, tak ho to na mou duši vyvede z míry, to je jisté, a nakonec přijde sám a možná ještě vyvede něco, co bude jasné jako dvakrát dvě, co bude, abych tak řekl, čistá matematika, a to je příjemné. To se může stát i venkovskému primitivovi, natož pak našinci, dnešnímu inteligentovi a k tomu určitým

způsobem založenému člověku! Protože, milý příteli, rozpoznat, jak je kdo založen, je náramně důležitá věc! A nervy, nervy, prosím, na ty jste docela zapomněl! Vždyť je to dnes všecko nezdravé a slabé a přecitlivělé...! A co žluči, co žluči každý má! Doslova dolovat by se z nich mohla, řeknu vám! A pročpak bych si dělal starosti s tím, že si chodí volně po městě! Jen ať se zatím ještě prochází, stejně vím, že ho mám v hrsti a že mi nikam neuteče! A kam by také utíkal, hehe! Snad ne do ciziny? Do ciziny vám uteče Polák, ale *on* ne, tím spíš, že ho hlídám, že jsem zařídil, co bylo třeba. Nebo že by se ztratil v širé vlasti? Ale tam žijí naši venkovani, čistokrevní, ruští, patriarchální, a dnešní inteligent přece dá přednost žaláři, než aby žil s takovými cizinci, jako jsou naši rolníci, hehe! Ale to všecko je nesmyslné a povrchní. Co to znamená útěk? To je pouhá forma, v tom netkví jádro věci, protože *on* neuteče nejenom proto, že nemá kam, nýbrž *on* mi neuteče *psychologicky*, hehe! To je přece pojmíček! Neuteče mi, protože je to přírodní zákon, i kdyby měl nakrásně kam utéct. Viděl jste můru před svíčkou? Zrovna takhle bude pořád a ustavičně kroužit kolem mne – jako kolem svíčky, svoboda se mu zprotiví, začne koumat, začne se zaplétat, sám sebe omotá doslova sítěmi, uštve se k smrti! A nejen to, sám mi předvede nějaký matematický kousek, nějaké to dvakrát dvě, jen když mu na to poskytnu dost času... A pořád, pořád se kolem mě bude točit a pořád blíž a blíž a – bác! Najednou mi sám vletí do huby a já ho spolknou, prosím, a to bude náramně příjemné, hehehe! Nevěříte?“

Raskolnikov nic neříkal, seděl bledý a strnulý a stále stejně napjatě četl v Porfirijově tváři.

Pěkná lekce! myslel si a cítil mrazení v zádech. To už je víc než kočka s myší, jako to bylo včera. A přece mi svou sílu neukazuje a nepředvádí jen tak pro nic za nic, na to je příliš chytrý... V tom něco vězí, ale co? Kdepak, kamaráde, marně mě strašíš a balamutíš! Nemáš žádné důkazy a ten muž z včerejška neexistuje! Chceš mě jen poplést, chceš, abych se neovládl a ztratil hlavu, a v tom stavu

mě chceš klepnout, ale to se mýlíš, to ti nevyjde, vůbec nevyjde! Ale proč jenom, proč se mnou mluví tak hrozně otevřeně...? Počítá snad s mými nemocnými nervy? Kdepak, kamaráde, to se mýlíš, nevyjde ti to, ačkoliv sis na mě něco připravil... Však uvidíme, co sis připravil.

A sebral všechnu vnitřní sílu, aby čelil hroznému a neznámému katastrofě. Chvillemi měl chuť se na Porfirije vrhnout a na místě ho uškrtit. Už když vcházel, měl ze své zloby strach. Cítil, že mu okoraly rty, že mu divoce buší srdce a schne pěna v koutcích. Ale přesto byl rozhodnut mlčet, a dokud nenadejde jeho chvíle, nepromluvit ani slovo. Pochopil, že to je v jeho situaci nejlepší taktika, protože tak se nejen nepodřekne, nýbrž naopak vydráždí svým mlčením protivníka, a možná že se nakonec prořekne on. Alespoň na to spoléhal.

„Ne, jak vidím, pořád mi nevěříte, pořád si myslíte, že to jsou samé nevinné žertíky,“ udržoval dále rozhovor Porfirij, který se tvářil stále veseleji a neustále se spokojeně pochichtával, a znova začal tančit po kanceláři. „A máte ovšem pravdu, sám pánbůh už mě stvořil tak, že moje figura probouzí v ostatních jen komické asociace, zkrátka šašek, prosím. Ale já vám něco povím a důtklivě poradím, nezlobte se proto na mne, staříka – vy jste, milý Rodione Romanoviči, ještě mladík, jste tak říkajíc v rozpuku mládí, a proto jako všechna mládež si u člověka ze všeho nejvíce ceníte rozumu. Hravý důvtip a abstraktní rozumování, to je to, co vás láká. A to znamená, že se podobáte jako vejce vejci například někdejšímu rakouskému Hofkriegsratu, pokud ovšem smím kritizovat válečné události: na papíře Napoleona porazili i zajali a vůbec to tam u zeleného stolu všecko náramně důvtipně propočítali a shrnuli, ale ejhle, kdo se vzdal, byl generál Mack s celou svou armádou, hehehe! Vidíte, vidíte, příteli, už se mi smějete, že já, každým coulem civilista, si vybírám příklady z válečné historie. Ale co se dá dělat, nemohu za svou slabost, mám rád vojenství, a co teprve jak rád čtu tahle vojenská hlášení... rozhodně jsem se minul povoláním. Měl jsem

sloužit v armádě, ano, měl. Napoleon by ze mne asi nebyl, ale na majora bych to snad byl dotáhl, hehehe! Tak já vám teď, můj milý, naliju čistého vína o tom *zvláštním případě*. Skutečnost a lidská přirozenost jsou, milý pane, vážné věci a umění někdy udělat pořádnou čáru i přes ten nejprozíravější rozpočet! Dejte na slova starého člověka, myslím to vážně, Rodione Romanoviči!“ Porfirij Petrovič, jemuž mohlo být nanejvýš pětatřicet, při těch slovech opravdu jako by zestárl, i hlas se mu změnil, a nějak se celý nahrbil: „A navíc člověka, který s vámi mluví, ano, úplně otevřeně... Mluví s vámi otevřeně, nebo ne? Co říkáte? Já bych řekl, že naprosto: zadarmo vám tu prozrazuji takové věci, vůbec nic za to nežádám, hehe! No, ale tak tedy dál: důvtip je podle mne báječná věc, ano, je to abych tak řekl přirozená krása a životní potěcha a někdy dovede vykoudmat takové hádanky, že byste řekl, kam se na ně hrabe nějaký ubohoučký vyšetřovatel, který je přitom ve vleku své vlastní fantazie, jak už to jinak nejde, protože je to přece také jen člověk! Ale právě lidská přirozenost ubohoučkého vyšetřovatele vždycky dostane z úzkých, to je ta bída! A na to mládež, zbožňující důvtip a ‚překračující všechny překážky‘ (jak jste se velmi vtipně a pronikavě ráčil vyjádřit), prostě nepomyslí. Takový vám dejme tomu i zalže, myslím tím jednoho z takových, myslím *zvláštní případ*, inkognito, zalže výborně, zalže tím nejdůmyslnějším způsobem a řekl byste, že může triumfovat, že může vychutnávat ovoce svého důvtipu, a zatím bác! Na tom nejzajímavějším, na tom nejožehavějším místě se vám svalí do mdlob. Prosím, může jít o nemoc, někdy bývá v místnostech i dusno, ale přece! Přece vás tím upozornil! Lež mu vyšla jedinečně, ale se svou lidskou přirozeností se už vypořádat nedokázal. A kde je se svou lstivostí! Jindy, stržen hravostí svého důvtipu, začne si z člověka, který ho podezřívá, střílet, a jakoby naschvál, jakoby ve hře, zbledne, *prespříliš přirozeně*, *prespříliš pravděpodobně*, prosím, a zase upozornil! A i když v první chvíli někoho napálí, tomu se to přes noc rozleží v hlavě, není-li docela na hlavu padlý. S tím se

přece setkáte na každém kroku! A nejen to: sám začne předbíhat a vnucovat se, ačkoliv se ho nikdo na nic neptá, bez ustání zavádí řeč na to, o čem by měl naopak mlčet, dává k lepšímu všelijaké alegorie, hehe! Sám přijde a vyptává se: pročpak mě pořád ještě nezatýkají? Hehehe! A tak to přece může dopadnout i s nejdůvtipnějším člověkem, s psychologem a spisovatelem! Lidská povaha je jako zrcadlo, nejjasnější zrcadlo! Zhlížej se v něm a kochej se, prosím! Ale pročpak jste tak zbledl, Rodione Romanoviči, neudělalo se vám mdlo? Nemám otevřít okýnko?“

„Ach ne, neobtěžujte se, prosím!“ vyrazil Raskolnikov a náhle se rozesmál. „Jen se prosím, neobtěžujte!“

Porfirij se proti němu zastavil, postál a náhle se nakazil a rozesmál se také. Raskolnikov se však znenadání zarazil uprostřed záchvatu svého křečovitého smíchu a zvedl se z divanu.

„Porfiriji Petroviči!“ řekl zvučně a důrazně, ačkoliv se stěží držel na roztřesených nohou. „Konečně bezpečně vyrozumívám, že mě nepochybně podezříváte z vraždy té stařeny a její sestry Lizavety. Proto vám za sebe prohlašuji, že to už dávno přesahuje všechny meze! Jestliže jste dospěl k názoru, že máte právo stíhat mě podle zákona, tak to udělejte! Myslíte-li, že mě můžete zatknout, tak mě zatkněte! Ale nenechám si líbit, abyste se mi smál a trýznil mě!“

Najednou se mu roztráslly rty, oči mu zahořely vztekem a doposud tlumený hlas propukl v plné síle.

„Nenechám!“ vykřikl náhle a vši silou uhodil pěstí do stolu. „Slyšíte, Porfiriji Petroviči? Nenechám!“

„Ale bože, co se to s vámi zase děje!“ vyděsil se zřejmě docela vážně Porfirij Petrovič. „Příteli! Rodione Romanoviči! Kamaráde! To přece! Co je vám?“

„A nenechám!“ křičel dál Raskolnikov.

„Ne tak nahlas, příteli! Uslyší nás, seběhnou se, copak jim pak řekneme, vzpamatujte se!“ zašeptal zděšeně Porfirij Petrovič těsně u Raskolnikovovy tváře.

„Nenechám, nenechám!“ opakoval mechanicky Raskolnikov, ale náhle také už docela šeptem.

Porfirij Petrovič se rychle otočil a utíkal otevřít okno.

„Honem čerstvý vzduch! A pár doušků vody, máte nějaký záchvat!“ A už se rozběhl ke dveřím, aby dal přinést vodu, ale v koutě našťestí stála plná karafa.

„Napijte se, přáteli,“ šeptal mu a překotně mu podával karafu, „to vám snad pomůže...“ Úlek i péče Porfirije Petroviče byly tak přirozené, že Raskolnikov zmlkl a trochu vyjeveně na něho zíral. Vodu si však nevezal.

„Rodione Romanoviči! Můj milý! Takhle sám sebe připravíte o rozum, to mi věřte, ech! Ach! Tak se přece napijte! Aspoň kapánek vypijte!“

Mocí mu vtiskl do ruky sklenici. Raskolnikov ji bezmyšlenkovitě zvedl ke rtům, ale vzpamatoval se a s odporem ji postavil na stůl.

„Ano, ano, tak jsme měli malý záchvat! Takhle si, přáteli milý, znova přivoláte tu svou nemoc,“ zahalasil s přátelskou účastí Porfirij Petrovič, ale pořád ještě se tvářil trochu zmateně. „Panebože! Pročpak se trochu nešetříte? Však za mnou už včera přišel Dmitrij Prokofjič – uznávám, uznávám to, prosím, mám ošklivou, jízlivou povahu, ale co všechno on v tom neviděl...! Bože! Přišel včera po vás, zrovna jsme obědvali, napovídal toho, já jen oči vyvaloval, no, myslel jsem si... ach můj ty bože! To vy jste ho poslal? Ale posad'te se, přáteli, co stojíte, propánakrále!“

„Ne, já ho neposlal! Ale věděl jsem, že k vám šel i proč k vám šel,“ odsekl Raskolnikov.

„Věděl?“

„Věděl. Co na tom?“

„Ale to, přáteli Rodione Romanoviči, že znám ještě jinší vaše hrdinské kousky, já vím všecko! Myslíte, že nevím, jak jste šel *najímat* byt navečer, po setmění, a jak jste tahal za zvoneček a vypytaval se na krev a jak jste docela popletl dělníky i domovníky? Já přece chápu vaše

tehdejší duševní rozpoložení... ale takhle se přece docela připravíte o rozum, na mou duši! Uštvete se! Jste, prosím, přespříliš pobouřen, ušlechtilé pobouřen všemi těmi příkořími, která jste utrpěl, nejdříve od osudu a pak na komisařství, a teď se zmítáte od jednoho k druhému a chcete, abych tak řekl, všechny donutit, aby mluvili a aby se všechno vysvětlilo naráz, protože už máte dost všech těch hloupostí a všeho toho podezřívání. Že je to tak? Že do vás vidím...? Jenže takhle neuštvete jen sebe, ale poblázníte mi i Razumichina, a ten je na tohle příliš *dobry* člověk, řekněte sám. U vás to je nemoc, ale u něho ctnost, proto by se mohl tou nemocí snadno nakazit... Příteli, až se uklidníte, tak vám povím... Ale posad'te se přece, příteli, propánakrále. Odpočiňte si, prosím vás, jste bílý jako stěna, tak už si sedněte.“

Raskolnikov se posadil, jeho třesavka ustávala a po celém těle se mu začala rozlévat horkost. Otřesený na nejvyšší stupeň, napjatě poslouchal vylekaného, přátelsky ho ošetřujícího Porfirije Petroviče. Nevěřil však ani jedinému jeho slovu, ačkoliv měl zvláštní chuť mu věřit. Porfirijova neočekávaná zmínka o bytě ho nesmírně ohromila. Tak on tedy ví, že jsem byl v tom bytě? blesko mu hlavou. A sám mi to říká!

„V naší soudní praxi se vyskytl jeden skoro navlas takový případ, psychologický, chorobný případ,“ pokračoval chvatně Porfirij Petrovič. „To jeden na sebe také napovídal, že je vrah, a k tomu jak: podstrčil jim úplné halucinace, předložil fakta, vylíčil okolnosti, všecky do jednoho popletl a zmátl, a proč? Jen proto, že byl naprosto neúmyslně do jisté míry příčinou té vraždy, ale jenom do jisté míry, a jak se dověděl, že dal vrahům popud, zmalomyslněl, přemohla ho melancholie, ocitl se v zajetí představ, úplně se z toho pomátl a přesvědčil sám sebe, že je vrah! Nu, senát ten případ nakonec vyjasnil a ten nešťastník byl osvobozen a dán pod dohled. Díky senátu! Ale mohlo to dopadnout safraportsky, ach ouvej! Kam to takhle dospějete, příteli? Takhle si můžete i něco uhnat, když už vás přepadají takové choutky vybičovávat si nervy a chodit po nocích

zvonic u bytů a vyptávat se na krev! S touhle psychologií jsem se už přece ve své praxi setkal! Zrovna tak to přece někdy člověka táhne, aby skočil z okna nebo z věže, a je to tak lákavé. Zrovna jako ten zvoneček, vid'te... Jste nemocný, Rodione Romanoviči, nemocný! A příliš jste svou nemoc zanedbal, věřte. Měl byste se poradit se zkušeným lékařem, ten váš tloušťík vám asi není moc platný...! Blouzníte! To všechno děláte jen proto, že nejste při smyslech!"

S Raskolnikovem se na okamžik zatočil celý svět.

Je to možné, je to možné, blikalo v něm, že lže i teď? Není! Není! odháněl tu myšlenku, protože tušil, jak by ho rozběsnila a rozzuřila, protože cítil, že se snad pomátne vztekem.

„To nebylo žádné blouznění, byl jsem plně při smyslech!“ vybuchl a k prasknutí napínal mozek ve snaze prohlédnout Porfirijovu hru. „Při smyslech! Plně! Slyšíte?“

„Ale ano, slyším a chápu! Včera jste přece zdůrazňoval, že jste při smyslech! To je všechno, co můžete říci, rozumím! Eech...! Ale vezměte v úvahu, Rodione Romanoviči, příteli dobrý, alespoň tohle – kdybyste přece byl skutečně pachatel nebo měl v té ztracené věci vůbec nějak prsty, trval byste proboha na tom, že jste to všechno dělal při zdravých smyslech, a ne v poblouznění? A ještě jak trval, s jakou zvláštní úporností, copak by to bylo možné? Podle mne by to přece bylo právě naopak. Kdybyste přece neměl čisté svědomí, tak byste určitě tvrdošijně dokazoval, že jste to všechno dělal v blouznivém stavu! Že je to tak? Vid'te?“

Otázka vyzněla trochu lišácky. Raskolnikov se před Porfirijem, který se k němu sklonil, odtáhl až na opěradlo divanu a mlčky, užasle ho probodával očima.

„Anebo co se týče pana Razumichina, toho, jestli mi včera přišel domluvit sám od sebe, nebo z vašeho návodu! Měl byste přece tvrdit, že přišel sám od sebe, a zatajit, že z vašeho návodu! A vidíte, vy se s tím netajíte! Vy naopak ještě zdůrazňujete, že jste mu to poradil!“

Raskolnikov nikdy nic takového netvrdil. Přeběhl mu mráz po zádech.

„Vy neustále lžete,“ řekl těžce a chabě a zkřivil rty ve zmučeném úsměvu. „Chcete mi znova dokázat, že mi vidíte do karet, že víte už napřed, jak na kterou vaši otázku odpovím,“ říkal a přitom nejasně cítil, že už náležitě neváží slova, „chcete mě zastrašit... anebo se mi prostě vysmíváte...“

Upřeně a ostře se na Porfirije díval a z jeho očí náhle opět vyšlehla nesmírná zášť.

„Lžete a lžete!“ vybuchl. „Sám nejlíp víte, že to nejlepší, co může pachatel udělat, je pokud možno nezatajovat to, co tajit nemusí. Nevěřím vám!“

„Jste vy ale vrtkavý!“ uchichtl se Porfirij. „S vámi se, příteli, člověk nedomluví, vás posedla nějaká mánie. Tak vy mi nevěříte? A já vám říkám, že už věříte, že už mi kapánek věříte, a já se postarám, abyste mi věřil docela, protože vás mám rád a od srdce chci vaše dobro.“

Raskolnikovovi zacukaly rty.

„Ano, chci vaše dobro, a proto vám říkám naposled,“ pokračoval Porfirij a sevřel Raskolnikovovi jemně a přátelsky paži kousek nad loktem, „naposled vám říkám: nezanedbejte svou chorobu. A mimoto za vámi nyní přijela i rodina, myslíte i na ně. Měl byste je uklidňovat a hýčkat, a zatím jim jenom naháníte strach...“

„Co je vám do toho? Odkud to víte? Proč vás to tak zajímá? Vy mě tedy špehujete a chcete mi to dát na srozuměnou?“

„Ach, příteli! Od vás přece, přímo od vás jsem se všechno dověděl! Sám nevnímáte, co ve svém rozjitření už napřed prozrazujete přede mnou i před ostatními. A od pana Razumichina, od Dmitrije Prokofjeviče jsem se včera dověděl také mnoho zajímavých podrobností. Počkejte prosím, teď jste mě přerušil, ale já vám chci ještě říct, že jste pro tu svou nedůtklivost při vší své důvtipnosti už docela ztratil zdravý názor na věci. Vraťme se jen zase k tomu, o čem jsme mluvili – k tomu zvonění: takovou vzácnou věc, takový fakt

(ano, skutečný fakt!) jsem vám vydal se vším všudy, já, vyšetřovatel! A vám to nic neříká? Copak bych takhle mohl jednat, kdybych vás jen trochu podezřívával? Vždyť bych naopak musel nejdřív ukolébat vaši podezřívavost a nedat ani mrknutím oka znát, že už o tom faktu vím, musel bych odvést vaši pozornost jiným směrem a pak vás udeřit jako palicí do temene (řeceno vašimi vlastními slovy): „Copak jste, vážený pane, ráčil pohledávat v deset, ne-li v jedenáct hodin večer v bytě zavražděné? A proč jste zkoušel zvoneček? A proč jste se vyptával na krev? A proč jste mátl domovnický a zval je na komisařství?, Vidíte, takhle bych přece asi jednal, kdybych na vás měl jen stín podezření. Musel bych zapsat vaši výpověď, udělat u vás prohlídku a možná vás i zajistit... To znamená, že vás z ničeho nepodezřívám, počínám si přece docela jinak! A vy už jste, prosím, ztratil zdravý názor na věci, a opakuji, i schopnost cokoliv vidět!“

Raskolnikov sebou trhl tak silně, že to nemohlo ujít ani Porfirij Petroviči.

„Lžete a lžete!“ vykřikl. „Nevím, co zamýšlíte, ale lžete bez ustání... Předtím jste mluvil jinak, mě nespletete... Lžete!“

„Já že lžu?“ opáčil Porfirij, patrně také rozhorlený, ale tvářící se stále stejně vesele, ba výsměšně, a ani dost málo nedbající o to, jaké mínění o něm má pan Raskolnikov. „Já že lžu...? A to, jak jsem s vámi prve mluvil (já, vyšetřovatel!), pro vás nic neznamenal? To, že jsem vám sám napovídal a prozrazoval všechny možnosti obhajoby, že jsem vás sám uváděl do celé té psychologie: nemoc, blouznění, roztrpčení, melancholie, jednání na komisařství a tak dále? Nic? Hehehe! Ačkoliv vlastně, mezi námi, všechny tyhle psychologické prostředky obhajoby, tyhle výmluvy a úskoky jsou náramně vratké a zrádné: nemoc, blouznění, vidiny, nebyl jsem při smyslech, na nic se nepamatuji, proč ne, ale pročpak vás, pane drahý, v nemoci a blouznění pronásledují zrovna tyhle ty vidiny, a ne jiné? Přece by mohly být jiné? Vidíte? Hehehe!“

Raskolnikov si ho měřil hrdým a opovrhlivým pohledem.

„Zkrátka a dobře,“ řekl důtklivě a hlasitě, a jak vstával, slabě přitom Porfirije od sebe odstrčil. „Zkrátka a dobře, chci od vás slyšet jedno: pokládáte mě už za úplně prostého všeho podezření, nebo *nikoliv*? Mluvte, Porfiriji Petroviči, mluvte jednoznačně a bez vytáček, a hned! Okamžitě!“

„Ech, mám to svízel! Mám to s vámi svízel!“ vyražel Porfirij s nezměrně veselou, šibalskou a ani dost málo znepokojenou tváří. „Pročpak to vlastně chcete vědět, pročpak jste tak zvědavý, když vás dosud nikdo ničím neobtěžoval? Vždyť jste jako děcko: dejte mi oheň, chci ho! Pročpak si děláte takové starosti? Pročpak se nám sám vnucujete, z jakých důvodů? Co? Hehehe!“

„Říkám vám znova,“ rozkřikl se na něj vztekle Raskolnikov, „že už nemůžu déle snášet...“

„Co prosím? Nejistotu?“ přerušil ho Porfirij.

„Nebudte jízlivý. To si vyprošuji... To si vyprošuji, říkám vám...! Nemůžu a nechci...! Slyšíte! Slyšíte!“ křičel a znova uhodil pěstí do stolu.

„No tak tišeji, tišeji! Takhle vás někdo uslyší! Důtklivě vám radím: dejte si pozor! Nežertuji, prosím!“ domlouval mu šeptem Porfirij, ale tentokrát už neměl ve tváři ten žensky dobrácký a vylekaný výraz, naopak, tentokrát otevřeně *přikazoval*, s přísně svraštěným obočím, a jako by v jediném okamžiku odhazoval všechna tajemství a všechnu dvojsmyslnost. To však trvalo jen okamžik. V Raskolnikovovi hrklo a náhle se přímo rozběsil. Kupodivu však opět poslechl příkaz, aby mluvil tišeji, přestože prodělával záchvat zuřivosti.

„Nenechám se takhle mučit!“ zasyčel tak jako před chvílí a to, že si přitom ve zlomku vteřiny s bolestí i nenávistí uvědomil svou neschopnost protivit se tomu příkazu, ještě vystupňovalo jeho zuřivost: „Zatkněte mě, prohledejte mě, ale prosím, jedněte se mnou ve vsí formě, a nepohrávejte si se mnou! Neopovažujte se...“

„Netrapte se pořád kvůli formě,“ přerušil ho Porfirij s předchozím lišáckým úsměvem, a jak se zdálo, přímo se Raskolnikovem kochal. „Dnes jsem vás, příteli, pozval jen tak, ano, čistě přátelsky!“

„Nestojím o vaše přátelství, kašlu vám na ně! Rozumíte! Podívejte: беру čepici a jdu. Tak co, co ty na to, jestli mě chceš zatknout?“

Popadl čepici a zamířil ke dveřím.

„Copak se ani nechcete podívat na překvapeníčko?“ zachichtl se Porfirij a ještě přede dveřmi ho opět podržel kousek nad loktem. Vůčihledě se rozveseloval a rozjařoval, a to Raskolnikova nadobro vyvádělo z míry.

„Jaké překvapeníčko? Co to má znamenat?“ Prudce se zastavil a s úlekem zíral na Porfirije.

„Jedno překvapeníčko, prosím. Sedí tamhle za dveřmi, hehehe!“ ukázal Porfirij prstem na zavřené dveře v přepážce, které vedly do jeho služebního bytu. „Na klíč jsem ho tam zamkl, aby neuteklo.“

„Co to znamená? Kde? Co?“ Raskolnikov šel ke dveřím a chtěl je otevřít, ale byly zamčené.

„Je zamčeno, tady je klíč!“

Porfirij skutečně vytáhl z kapsy klíč a ukázal mu ho.

„Lžeš, lžeš!“ zařval Raskolnikov celý bez sebe. „Lžeš, šašku zatracený!“ A sápal se na Porfirije, který před ním sice couval ke dveřím, ale nebyl ani trochu vyděšen.

„Já tě vidím skrz naskrz!“ přiskočil k němu Raskolnikov. „Lžeš a provokuješ mě, abych se prozradil...“

„Víc už byste se ani prozradit nemohl, příteli Rodioně Romanyči. Takhle se rozzuřit! Nekřičte, prosím, nebo zavolám lidi!“

„Lžeš, nikoho nezavoláš! No, zavolej! Věděls, že jsem nemocný, proto jsi mě chtěl vydráždit až k zuřivosti, abych se prozradil, to byl tvůj plán! Kdepak, fakta musíš ukázat! Ted' už tomu rozumím! Chyběj ti fakta, máš jen ubohé nicotné zametovovské dohady...! Poznal jsi mou povahu, a proto mě chceš dohnat k nepřičetnosti

a pak mě najednou ohromit popy a porotou... Čekáš je, co? Nač čekáš? Kde to máš? Sem s tím!“

„Jakápak porota, přítelíčku! Vy máte ale fantazii! Prostě tak ve vsí formě, jak chcete vy, to nejde, nevyznáte se v naší práci, můj milý... Však se té formy dočkáte, uvidíte!“ drmolil Porfirij a nastavoval ucho ke dveřím.

A skutečně, za dveřmi ve vedlejší kanceláři bylo v té chvíli slyšet nějaký hluk.

„Aha, už jdou!“ vybuchl Raskolnikov. „Poslal jsi pro ně...! Čekal jsi na ně! Vypočítal sis to... No tak sem s nimi – s porotou, svědky, s kým chceš... sem s nimi! Jsem připraven! Připraven!“

Ale vtom se přihodilo něco podivného a tak neočekávaného, tak vybočujícího z obvyklých mezí, že s podobným rozuzlením ovšem ani Raskolnikov, ani Porfirij Petrovič nemohli počítat ani ve snu.

6

Když Raskolnikov později vzpomínal na tu chvíli, viděl průběh věci takto:

Hluk za dveřmi náhle prudce zesílil a dveře se maličko pootevřely.

„Co to má znamenat?“ vykřikl dopáleně Porfirij Petrovič. „Říkal jsem přece...“

Chvíli se nikdo neozýval, ale bylo zřejmé, že za dveřmi je několik lidí a že od nich někoho odstrkují.

„Tak co je to tam?“ opakoval znepokojeně Porfirij Petrovič.

„Přivedli vězně, Nikolaje,“ ozval se něčí hlas.

„Nepotřebuji! Ven! Počkejte...! Co mi sem leze! Co je to za pořádek!“ zlobil se Porfirij a hnal se ke dveřím.

„Když on...“ pokoušel se znova vysvětlit týž hlas, ale náhle ztichl.

Dvě vteřinky, ne déle, trvalo skutečné zápolení, pak jako by někdo někoho prudce odstrčil a vzápětí vkročil do pracovny Porfirije Petroviče jakýsi velmi bledý muž. Na první pohled vypadal podivně. Díval se přímo před sebe, ale zdálo se, že nikoho nevidí. Z očí mu vyzařovalo odhodlání, ale přitom měl smrtelně zsinalou tvář, jako by ho přivedli na popraviště. Jeho úplně bílé rty se sotva znatelně třásly.

Byl to vlastně teprve mladíček, velmi prostě oblečený, střední postavy, pohublý, vlasy zastřižené do kulata, jeho tvář měla jemné, trochu suché rysy. Muž, kterého tak nenadále odstrčil, se za ním první vrhl do místnosti a ještě ho popadl za rameno – byl to dozorce. Nikolaj však škulbl paží a vytrhl se mu znovu.

Ve dveřích se shluklo několik zvědavců. Někteří se drali dovnitř. Celý výjev se odehrál v několika vteřinách.

„Ven, ještě tě tu nepotřebuju! Počkej, až tě zavolám...! Proč jste ho přivedli dříve?“ koktal nadmíru dopáleně Porfirij Petrovič a zdálo se, že si neví rady. Ale Nikolaj náhle klesl na kolena.

„Co chceš?“ užasl Porfirij.

„Já to udělal! Přiznávám se! Já jsem vrah!“ prohlásil náhle Nikolaj trochu zajímavým, ale dost zvučným hlasem.

Asi deset vteřin bylo napjaté ticho, jako by všichni zkameněli; i dozorce couvl a už se k Nikolajovi nepřibližoval, ale zůstal nehnutě stát u dveří.

„Co to znamená?“ vyrazil Porfirij Petrovič, když se vzpamatoval z chvilkového strnutí.

„Já jsem... vrah...“ opakoval Nikolaj po kratičké odmlce.

„Cože... ty že jsi... Cože... Koho jsi zavraždil?“

Porfirij Petrovič zřejmě ztratil hlavu.

Nikolaj odpověděl opět až za okamžik.

„Alenu Ivanovnu a její sestru Lizavetu Ivanovnu jsem... zabil... sekyrou. Pomátly se mi smysly...“ dodal ještě a znova zmlkl. Pořád přitom klečel. Porfirij Petrovič stál chvíli jako v zadumání, ale náhle znova ožil a ohnal se rukama po nežádoucích svědcích. Ti se okamžitě schovali a dveře se zavřely. Pak se podíval na Raskolnikova, stojícího v koutě a vyjeveně hledícího na Nikolaje, pokročil k němu, ale náhle se zarazil, podíval se na něj a z něho vzápětí na Nikolaje, pak znova na Raskolnikova a hned zase na Nikolaje a znenadání se jako posedlý opět obořil na Nikolaje.

„Co mi sem pleteš to své pominutí smyslů?“ vyjel na něho skoro zlostně. „Ještě jsem se tě neptal, jestli se ti pomátly smysly nebo ne... Mluv: tys to provedl?“

„Já jsem vrah... učiním výpověď...“ odpověděl Nikolaj.

„E-ech! Čím jsi to provedl?“

„Sekyrou. Měl jsem ji schovanou.“

„Počkej, nepospíchej! Sám?“

Nikolaj otázku nepochopil.

„Sám jsi to udělal?“

„Sám, Miťka není ničím vinen a nemá s tím nic společného.“

„Počkej, nespíchej tak s Miťkou! E-ech...! No, a jak to, poslyš, že jsi tehdy běžel ze schodů! Domovníci vás přece oba viděli.“

„To abych odvedl pozornost... jsem tenkrát... utíkal s Miťkou,“ odpovídal jaksi chvatně a naučeně Nikolaj.

„To se ví!“ načepýřil se Porfirij. „Tohle nemá z vlastní hlavy!“ zabručel jakoby pro sebe a vtom si opět všiml Raskolnikova.

Byl Nikolajem zřejmě tak zaujatý, že na Raskolnikova dokonce na chvíli zapomněl. Náhle se vzpamatoval, ba ulekl...

„Rodione Romanoviči, příteli! Promiňte, prosím vás,“ rozběhl se k němu, „takhle to není možné, račte prosím... tady už jste zbytečný... Ostatně já sám... vidíte to překvapení...! Račte, prosím!“

Vzal ho za ruku a pokynul mu ke dveřím.

„Tohle jste myslím nečekal?“ řekl Raskolnikov, kterému ovšem ještě nebylo docela jasno, ale už se vzchopil.

„Však vy, příteli, také ne! Heleďte, jak se vám třese ruka, hehehe!“

„Ale vy se také třesete, Porfiriji Petroviči.“

„I já se třesu, prosím. Nečekal jsem to!“

Stáli už ve dveřích. Porfirij netrpělivě čekal, až Raskolnikov vyjde.

„A to překvapeníčko mi tedy neukážete?“ řekl náhle Raskolnikov.

„Ještě mu takhle drkotají zoubky, a už má nějakých řečí! Hehe! Vy jste ale kousavý člověk! Tak tedy, na shledanou!“

„Radši *sbohem*.“

„Děj se vůle boží, děj se vůle boží!“ zabručel Porfirij s trochu pokriveným úsměvem.

Když Raskolnikov procházel úřadovnou, všiml si, že si ho mnozí pozorně prohlížejí. Mezi lidmi v čekárně zahlédl oba domovníky z onoho domu, které tehdy v noci vyzýval, aby s ním šli na komisařství. Na něco tam čekali. Ale sotva vyšel na schody, uslyšel za sebou opět hlas Porfirije Petroviče. Ohlédl se a zjistil, že za ním celý udýchaný běží.

„Ještě na slovíčko, Rodione Romanoviči. Tam s tím ať se děje vůle boží, ale přesto k vám budu mít ještě ve vší formě několik otázek... takže se ještě uvidíme, prosím!“ A Porfirij se před ním s úsměvem zastavil.

„Prosím,“ dodal ještě jednou.

Zdálo se, že by rád ještě něco řekl, ale že mu to příliš nejde přes rty.

„Porfiriji Petroviči, nezlobte se na mne, že mi před chvílí... sehlaly nervy,“ začal Raskolnikov, který už pookřál tak, že si nemohl odpustit ještě nějaký efekt.

„Nic, vůbec nic se nestalo, prosím,“ navázal skoro radostně Porfirij. „Je to i má vina... Mám jedovatou povahu, omlouvám se, omlouvám! Dá-li bůh, tak se ještě nejdnou uvidíme!“

„A jeden druhého lépe poznáme?“ opáčil Raskolnikov.

„A jeden druhého lépe poznáme,“ přitakal Porfirij Petrovič a přimhouřenýma očima se naň docela vážně podíval. „A teď na jmeniny, ano?“

„Na pohřeb, prosím.“

„Jsem to ale, na pohřeb! A šetřte si zdravíčko, zdravíčko, prosím...“

„Já ani nevím, co bych vám za svou osobu popřál!“ odsekl Raskolnikov a už začal sestupovat ze schodů, ale náhle se na Porfirije znova otočil. „Popřál bych vám hodně úspěchů, ale sám vidíte, jak je ta vaše funkce směšná!“

„Pročpak směšná, prosím vás?“ natáhl okamžitě uši Porfirij Petrovič, který už byl také na odchodu.

„Jakkak ne, když jste toho chudáka Nikolku nejspíš tak dlouho mučil a trápil, myslím psychologicky, jak to dovedete, až se nakonec přiznal. Ve dne v noci jste mu asi dokazoval: Tys vrah, tys vrah... A teď, když se konečně přiznal, začnete ho znova cupovat na kousky: Lžeš, ty přece nejsi žádný vrah! Tys to nemohl udělat! Tohle nemáš z vlastní hlavy...! Copak to není dost směšná funkce?“

„Hehehe! Tak vida, neušlo vám ani, že jsem před chvílí řekl Nikolajovi: to nemáš z vlastní hlavy?“

„Jak mi to mohlo ujít?“

„Hehe! Jste bystrý, ano, bystrý. Nic vám neujde! Na mou věru, sršíte vtípem! A dovedete uhodit na tu nejsměšnější strunu... hehe! Tohle prý uměl nejlíp ze spisovatelů Gogol?“

„Ano, Gogol.“

„Tak Gogol, ano..., těším se na shledanou...“

„Nápodobně...“

Raskolnikov odešel nejkratší cestou domů. Byl tak zmatený a vyšinutý, že když doma klesl na divan, proseděl tam dobrou čtvrt hodinu a jen odpočíval a snažil se aspoň jakžtakž soustředit. Nikolajem se nehodlal v myšlenkách obírat: s ohromením cítil, že v Nikolajově doznání je cosi nevysvětlitelného a podivného, co by nyní nepochopil ani za nic. Ale Nikolajovo doznání byl reálný fakt. Následky toho faktu mu byly zřejmé ihned: lež bude nevyhnutelně odhalena a pak se opět začnou zajímat o něj. Ale nejméně do té doby je volný a stůj co stůj musí něco podniknout, protože nebezpečí je nabíledni.

Ale jak dalece? Situace se začala vyjasňovat. Když si jen tak v *hrubých rysech* vybavoval celý svůj nedávný výstup s Porfirijem, neubráníl se a znova se otrásl hrůzou. Neznal ovšem ještě všechny Porfirijovy plány a nedohlédl na konec jeho výpočtů. Část hry však byla přesto odhalena a nikdo jiný než on nemohl samozřejmě lépe pochopit, jak hrozivý byl tento „tah“ v Porfirijově hře. Chybělo málo a *byl by schopen* prozradit se úplně, už fakticky. Porfirij využil toho, že věděl o jeho chorobné povaze, a protože ho na první pohled správně odhadl a prohlédl, šel téměř najisto, třebaže až příliš energicky. A on se nesporně už předtím zkompromitoval, i když na fakta dosud přece jen nedošlo, zatím je to pořád jenom relativní. Ale může si být jistý, ano, může si být jistý, že nyní posuzuje situaci správně? Nemýlí se? Čeho chtěl vlastně Porfirij dnes docílit? Měl

na dnešek opravdu něco připravené? A co to bylo? Skutečně na něco čekal, nebo ne? S jakou by se asi byli dnes rozešli, nebýt toho neočekávaného krachu s Nikolajem?

Porfirij před ním vyložil téměř všechny karty; bylo to jistě riskantní, ale odvážil se toho, a (Raskolnikov se nemohl zbavit toho dojmu) kdyby byl měl skutečně ještě něco, byl by vyložil i to. Co znamenalo to „překvapení“?

Byl to snad vtip? Znamenalo to něco, nebo ne? Mohl se za tím skrývat nějaký faktický důkaz, nějaké konkrétní obvinění? Neznámý ze včerejška? Kam se propadl? Kde byl dnes? Má-li přece Porfirij vůbec něco konkrétního, tak to jistě je v nějaké souvislosti s včerejším neznámým...

Seděl na divanu s hluboce svěšenou hlavou, lokty měl podepřené o kolena a tvář zabořenou v dlaních. Celým tělem mu ještě probíhala nervózní třesavka. Konečně vstal, vzal čepici, chvíli se ještě rozmýšlel a pak zamířil ke dveřím.

Cosi mu říkalo, že přinejmenším pro dnešek se může cítit téměř v bezpečí. Náhle pocítil v srdci skoro radost: nedočkavě zatoužil být u Katěřiny Ivanovny. Pohřeb už samozřejmě nestihne, ale smuteční hostinu ano, a za chvíli tedy uvidí Soňu.

Zamyšleně se zastavil a rty mu zkřivil trpitelský úsměv.

Dnes! Dnes! opakoval si pro sebe. Ano, ještě dnes! Musí to být... Chtěl otevřít dveře, ale ty se najednou otevíraly samy. Zachvěl se a uskočil zpátky. Dveře se otevřely pomalu a tiše a v nich se náhle objevila postava – člověk, který se včera *vynořil ze země*.

Zastavil se na prahu, mlčky na Raskolnikova popatřil a pak udělal krok do světnice. Vypadal navlas tak jako včera, stejná postava i oděv, ale tvářil se a díval úplně jinak – vypadal teď jaksi zkroušeně, chvílečku postál a pak hluboce vzdychl. Chybělo už jen, aby se chytl dlaní za tvář a naklonil hlavu, a byl by k nerozeznání od ženské.

„Co chcete?“ zeptal se s malou dušičkou Raskolnikov.

Neznámý hned neodpověděl a náhle se mu hluboce, skoro až k zemi poklonil. V každém případě se prstem pravé ruky dotkl země.

„Co to děláte?“ vykřikl Raskolnikov.

„Prosím za odpuštění,“ řekl tiše neznámý.

„Proč?“

„Protože jsem choval zlé myšlenky.“

Dívali se jeden na druhého.

„Nedalo mi to. Když jste onehdy ráčil přijít, dost možná opilý, a chtěl jste, aby domovníci s vámi šli na komisařství, a vyptával jste se na krev, nedalo mi to, že vás nechali jen tak a že si řekli, že jste opilý. Ani spát jsem kvůli tomu nemohl. A protože jsem si zapamatoval adresu, přišli jsme včera sem a ptali jsme se...“

„Kdo přišel?“ přerušil ho Raskolnikov, kterému se rychle začalo rozbřeskovat.

„Já, protože jsem vám ukřivdil.“

„Taky jste z toho domu?“

„A stál jsem onehdy v průjezdě s nimi, copak si nevzpomínáte? Provozujeme tam odnepaměti řemeslo. Jsme měšťani, kožešníci, nosíme si práci domů... nedalo mi to...“

A Raskolnikovovi se náhle zřetelně vybavil předvčerejší výjev v průjezdě, upamatoval se, že kromě domovníků tam stálo ještě několik lidí, že tam byly i nějaké ženy. Upamatoval se na jistý hlas, navrhuující, aby ho dovedli rovnou na komisařství. Na tvář člověka, který to říkal, se nemohl rozpomenout a nepoznával ji ani teď, vzpomínal si však, že mu v tu chvíli na to dokonce něco řekl, že se k němu otočil...

Tak takhle se tedy vysvětlil ten včerejší děs. A nejděsnější na tom bylo pomyšlení, že kvůli takové *bezvýznamné* maličkosti byl skutečně málem ztracen, že ho div nezničila. Ten člověk tedy o něm nemůže říct víc, než že byl najímat byt a hovořil o krvi. Ani Porfirij tedy nemá v rukou víc než blouznění, žádný fakt kromě psychologie,

kteřá má dva konce, vřbec nic konkrétnřho. A jestliže se tedy vynořř
nějaká nová fakta (a nesměřř se uř řádná vynořřit, ne a nesměřřř!),
tak... tak co s nřm pořřřdřř? Čřm ho nezvratně usvěďřř, i kdyby ho
uvěznili? A Porfirij se tedy dověďřřl o bytě teprve teď, právě teď,
a přředtřm nic nevěďřřl.

„Tak to vy jste dnes řřekl Porfirijovi..., že jsem tam byl?“ vyjekl,
ohromen nenadřřlou myřřlenkou.

„Jakému Porfirijovi?“

„Vyřřetřřovateli.“

„Ano, řř. Domovníci onehdy neřřli, tak jsem řřel sřm.“

„Dnes?“

„Byl jsem tam chvilku přřed vřmi. A vřecko, vřecičko jsem slyřřel,
jak vřs tam třřral.“

„Kde? Co? Kdy?“

„Ale seděl jsem tam celou tu dobu za tou přřepřřzkou.“

„Cože? Tak vy jste měľ byť to přřekvapenřř? Ale jak je to, proboha,
mořřně?“

„Viděl jsem,“ vyklřřdal měřřřtan, „že domovníci na mř slova nic
nedajřř a nikam nepřřjdou, protože přřř uř je pozďě a jeřřtě přřř by se
na ně rozzlobil, že jdou v nevhodnou dobu, a byl jsem z toho celřř
nesvřřj, ani spřřt jsem nemohl. Začal jsem hledat sřm. A protože jsem
vřs včera nařřel, dnes jsem se tam vypravil. Kdyřř jsem přřřel poprvě,
tak tam nebyl. Za hodinu se vřřtřřm, ale nepřřřjal měľ, tak jsem přřřel
potřřetřř a pustili měľ k němu. Sotva začnu vypřřvěť, jak to vřechno
bylo, vyskočřř a začne běhat po kancelřřřř, bije se do přřsou, a co přřř
jste to, neřřřastnřřci, spřřchali! Měľi jste mi to dřřt na věďřřomost dřřřve,
byl bych pro něľ poslal strřřř! Potom vyběhl ven, zavolal si nějakěho,
v koutě se s nřm domlouval a pak zase ke mněľ a zase se vyptřřval
a huboval. To bylo vyčřřtřřnřř! Vypověďřřl jsem mu vřecko, řřekl jsem
mu, že jste se mi na mř včerejšřř slova neosměľil nic řřřct a že jste
měľ nepoznal. Nato začal zase běhat sem a tam a pořřřad se bil do
přřsou a ukrutně se zlobil, chvilenuku si nesedl, a kdyřř potom ohlřřřsili

vás, tak povídá, sedni si tuhle za přepážku a sed' tam, ani se nehni, i kdybys slyšel co slyšel, a sám mi tam přinesl židli a zavřel mě tam, budu prý tě možná potřebovat. Ale když přivedli Nikolaje, tak mě hned po vás pustil, povídá, ještě prý si tě zavolám a poptám se tě..."

„A Nikolaje před tebou vyslychal?“

„Jak vyvedl vás, hned vyvedl i mě a potom začal vyslychat Nikolaje.“

Měšťan zmlkl a náhle se opět hluboce poklonil a prstem se přitom dotkl podlahy.

„Odpustte mi, že jsem vás křivě obvinil a že jsem proti vám choval zlobu.“

„Bůh vám odpustí,“ odpověděl Raskolnikov, a jakmile to řekl, muž se opět poklonil, ale tentokrát ne až k zemi, nýbrž jen po pás, pomalu se otočil a vyšel z komůrky. „Všecko má dva konce, všecko má teď dva konce,“ vštěpoval si Raskolnikov a čileji než kdy jindy vyšel ven.

„Teď se ještě popereme!“ pronesl se zlostným úsměškem, když scházel ze schodů. A ta zlost platila jemu samému – s opovržením a studem si připomínal svou „malomyslnost“.

ČÁST PÁTÁ

1

Ráno, jež následovalo po neblaze osudné výměně názorů Petra Petroviče Lužina s Duněčkou a Pulcherijí Alexandrovnou, přineslo vystřízlivění i pro Petra Petroviče. Ke svému nemalému rozmrzení byl poznenáhlu nucen uznat za dokonanou a nezvratnou skutečnost to, co se mu včera zdálo takřka fantastické, a třebaže věděl, že se to stalo, nemohl tomu ani věřit. Poraněná ješitnost mu celou noc pila krev jako černá pijavice. Jakmile Lužin ráno vstal, podíval se do zrcadla, takový měl strach, zda se v něm přes noc nerozlila žluč. Ale po té stránce bylo zatím všecko v pořádku a Petr Petrovič se pohledem na svou ušlechtilou, bílou a v poslední době maličko ztučnělou tvář dokonce na vteřinku uklidnil, svatě přesvědčen, že si najde nevěstu někde jinde a možná ještě čistší; avšak hned se vzpamatoval a energicky si odplivl, až tím vyloudil na tváři svého mladého přítele a spolubydlícího Andreje Semjonoviče Lebezjatnikova němý, ale sarkastický úsměv. Petr Petrovič si toho úsměvu dobře všiml a hned ho svému mladému příteli připsal k tíži. V poslední době už mu toho takto připsal mnoho. Jeho zlost ještě zesílila, když si navíc uvědomil, že se včera neměl Andreji Semjonoviči svěřovat, jak dopadl. To byla druhá chyba, které se včera dopustil z nerozvážnosti, z přílišné výbušnosti a podrážděnosti... Celé dopoledne se na něj pak jako naschvál hrnula jedna nepříjemnost za druhou. I v senátě ho potkal jistý nezdár v řízení, kterému tam věnoval mnoho energie. Zejména ho pak rozladil majitel bytu, který si před chystanou svatbou najal a vlastním nákladem znovuzřizoval; tento domácí, jakýsi německý řemeslník, zbohatlík, nechtěl za nic na světě zrušit právě uzavřenou nájemní smlouvu a trval na zaplacení plného dohodnutého odškodnění, ačkoliv mu Lužin vracel byt téměř z gruntu znovuzřízený. A zrovna tak mu ani v obchodě s nábytkem nechtěli

vrátit ani rubl zálohy na zakoupený, avšak dosud neodebraný nábytek. Nebudu se přece ženit kvůli nábytku! v duchu skřípěl Lužin zuby a v té chvíli mu ještě jednou svitla zoufalá naděje: Copak je opravdu všechno nenávratně skončeno a ztraceno? Copak se nemohu ještě jednou pokusit? Při vzpomínce na Duněčku mu ještě jednou svůdně zatrnulo u srdce. S trýzní ten okamžik překonal, a kdyby bylo možné hned v té chvíli, pouhým přáním Raskolnikova usmrtit, byl by Lužin toto přání bez váhání vykřikl.

A další chybu jsem udělal, že jsem jim nedával žádné peníze, přemítal, když se nevesele vracel do Lebezjatnikovovy komůrky. Proč jenom se ze mne stal takový hamižník? Dokonce ani trochu vypočítavé to nebylo! Chtěl jsem je držet zkrátka a zpracovat je tak, aby ve mně viděly spásného anděla, a zatím...! Brr! Ne, kdybych jim byl za tu dobu dal tak půldruhého tisíce na výbavu a na dárky, na všelijaké ty škatulky, neceséry, karneoly, látky a různé ty hlouposti od Knopa nebo z anglického domu, tak by ta záležitost vypadala jinak a... mnohem nadějněji! To by mě teď tak snadno neodbyly! Lidé jako ony by určitě pokládali za svou povinnost vrátit mi při rozchodu se mnou dárky i peníze, a to by jim bylo zatraceně líto a zatěžko! A i svědomí by je hryzlo – copak takhle zničehonic můžeme vyhnat člověka, který k nám doposud byl tak štědrý a pozorný...? Hm! Zbabral jsem to! Znovu zaskřípěl zuby a nadal si hlupáků – ovšemže jen v duchu.

A protože dospěl k tomuto závěru, vrátil se domů mnohem nabručenější a podrážděnější, než byl, když odcházel. Přípravy na smuteční hostinu ve světnici Katěrinny Ivanovny ho trochu rozptýlily. Už včera o té smuteční hostině něco slyšel, dokonce měl dojem, že na ni zvali i jeho, avšak pro přemíru vlastních starostí neměl na nic jiného myšlenky. Teď se však zvědavě vyptal paní Lippevechzelové, otáčející se v nepřítomnosti Katěrinny Ivanovny (která byla na hřbitově) okolo slavnostní tabule, a dověděl se, že hostina bude velká a že jsou pozváni skoro všichni nájemníci, mezi nimi i takoví,

kteře nebožtík ani neznal, ba že je pozván i Andrej Semjonovič Lebezjatnikov, přestože se před časem s Katěrinou Ivanovnou rozkmořil, a konečně, že i on sám, Petr Petrovič, je nejen pozván, nýbrž velmi netrpělivě očekáván, protože je snad nejváženější host ze všech nájemníků. Také Amálie Ivanovna byla přes všechny minulé nepřijemnosti velmi okázale pozvána, a proto tu nyní téměř s potěšením hospodařila a přičiňovala se, a kromě toho byla celá napařádná, ve smutku sice, ale celá nová, v samém jemňoučkém hedvábí, a jen se vznášela. Všechny ty skutečnosti a novinky přivedly Lužina na jistý nápad, a tak se vracel do svého pokoje, to je do pokoje Andreje Semjonoviče Lebezjatnikova, jaksi zamyšleně. Mimo jiné se totiž dověděl, že mezi pozvanými je i Raskolnikov.

Lebezjatnikov se z nějakého důvodu celé to dopoledne držel doma. Vztah Petra Petroviče k tomuto pánovi se vyvinul velmi podivným, ačkoliv do jisté míry přirozeným způsobem: Petr Petrovič jím opovrhoval, dokonce ho až nemístně nenáviděl téměř od prvního dne, kdy se u něho ubytoval, ale zároveň se ho tak trochu bál. Po příjezdu do Petrohradu se k němu nastěhoval nejen z odporu šetrnosti, ačkoliv tento důvod byl na prvním místě, avšak byla tu i jiná příčina. Ještě venku slyšel o Andreji Semjonoviči, svém někdejším schovanci, že je jedním z nejhorlivějších mladých pokrokářů a že dokonce hraje významnou roli v jistých zajímavých a pověstných kroužcích. Petra Petroviče to ohromilo. Ty mocné, vševědoucí, všemi opovrhující a všechny pranýřující kroužky mu už dávno naháněly jakýsi zvláštní, ale naprosto neurčitý strach. Sám, a k tomu ještě na venkově, si nemohl o ničem *takovém* vytvořit byt' i jen přibližně přesný názor. Jako každý jiný, i on slyšel, že existují, zejména v Petrohradě, nějakí pokrokáři, nihilisté, pranýřovatelé a tak dále, ale jako mnozí jiní také on si zveličoval a falešně vykládal smysl a význam těchto pojmů až do absurdnosti. Nejvíce ze všeho, už několik let, se bál *pranýřování*, a to zavdalo hlavní podnět k jeho neustálým a přehnaným obavám, zejména kdykoliv snil o tom, že

přenesse svou působnost do Petrohradu. Když šlo o tyhle věci, byl, jak se říká, *vystrašený*, jako bývají *vystrašené* malé děti. Před několika lety, na venkově, v samých začátcích své kariéry, stal se dvakrát svědkem nelítostného odhalení dost významných guberniálních osobností, kolem kterých se doposud točil a které nad ním držely ochrannou ruku. Jeden z těch případů skončil pro pranýřovanou osobu zvláště velkým skandálem, druhý taktak že neskončil náramně povážlivě. Proto si tedy Lužin předsevzal, že po příjezdu do Petrohradu neprodleně zjistí, oč vlastně jde, a bude-li třeba, pro všechny případy nadběhne štěstěně a získá si přízeň „naší mladé generace“. Při této eventualitě spoléhal na Andreje Semjonoviče, a když navštívil například Raskolnikova, už obstojně papouškoval cizí myšlenky...

V Lebezjatnikovovi samozřejmě velmi brzy rozpoznal neobyčejně všedního a naivního mládenečka. To však Lužina ani dost málo nerozčarovalo, ani nepovzbudilo. Ba i kdyby se byl přesvědčil, že všichni pokrokáři jsou stejní pošetilci, nebyl by tím jeho neklid ukolébán. Na všech těch směrech, myšlenkách a systémech (kterými ho Andrej Semjonovič přímo zasypal) mu vlastně pramálo záleželo. Měl svůj vlastní záměr. Šlo mu především o to, aby co nejdříve a nejrychleji zjistil, co a jak se *tady* vlastně zběhlo. Představují *tito lidé* nějakou sílu, nebo ne? Má se on osobně čeho obávat, nebo nemá? Má nebo nemá se bát pranýřování, kdyby snad něco podnikl? A jestliže ano, tedy zač a pro co se dnes vlastně pranýřuje? A nejen to: v případě, že jsou skutečně silní, zda se k nim není možno nějak přitřít a zalepit jim oči? Je to nutné, nebo není? Nedala by se například jejich prostřednictvím trochu popohnat vlastní kariéra? Zkrátka, měl před sebou množství problémů.

Onen Andrej Semjonovič Lebezjatnikov byl suchý, krtičnatý, maličký človíček, zaměstnaný v kterémsi úřadě, až kuriózně světlolvasý s licousy v podobě kotletek, na něž byl náramně pyšný. Mimoto měl skoro neustále bolavé oči, byl dost útlocitný, ale hovořil

velmi sebevědomě a někdy až tuze vypínavě, a to při jeho titěrné figurce ovšem dopadalo skoro vždy směšně. Amálií Ivanovnou však byl počítán k váženým nájemníkům, neopíjel se totiž a přesně platil činži. Přes všechny tyto kvality byl Andrej Semjonovič skutečně dost tupý. Připojil se k pokroku a k „naší mladé generaci“ z vášně. Byl to jeden z toho nepřehledného a pestrého šiku bezzásadových lidí, ubohých nedochůdčat a potřeštěných nedouků, kteří se okamžitě přitrou ke každé nejmódnější myšlence, která se vyskytne, a ihned ji zdiskreditují a zkarikují všechno, čemu sami někdy slouží celým srdcem.

Ostatně i Lebezjatnikovovi, přestože byl tak hodný, také už začínal být jeho spolubydlící a někdejší pěstoun Petr Petrovič chvílemi protivný. Došlo k tomu nepozorovaně a vzájemně z obou stran. Přestože Lebezjatnikov nebyl příliš bystrozraký poznenáhlu seznával, že ho Lužin klame a v skrytu přezírá a že „je docela jiný“. Pokoušel se mu vykládat Fourierův systém a Darwinovu teorii, ale Lužin začal v poslední době poslouchat až příliš sarkasticky a v docela poslední době už se dokonce hádal. Instinktivně totiž vy-
ciťoval, že Lebezjatnikov je nejen amorální a dost tupý člověk, nýbrž možná i prášil, který nemá žádné významnější styky dokonce ani ve svém kroužku a všehovšudy se něco doslechl z třetí ruky; a nejen to, že se ve své *propagandistické práci* možná ani nevyzná, protože je moc málo kovaný, natožpak aby mohl někoho pranýřovat! Při té příležitosti mimochodem poznamenejme, že Petr Petrovič během těch deseti dní od Lebezjatnikova ochotně přijímal (zejména zpočátku) i velmi podivné poklony, totiž například nic nenamítal a přecházel mlčením, když mu Andrej Semjonovič připisoval ochotu napomáhat budoucímu a brzkému zřízení nové „komuny“ kdesi v Měšťánské ulici nebo například nebránit Duněčce, kdyby ji už po měsíci manželství napadlo najít si milence; nebo konečně souhlas s tím, že nebude křtít děti, které se mu narodí, a jiné a jiné, všecko v tom smyslu. Lužin podle svého zvyku proti vlastnostem, které

mu takto byly připisovány, nic nenamítal a snášel, aby byl chválen i takto, natolik mu byla příjemná každá pochvala.

Petr Petrovič dopoledne z jakéhosi důvodu vyměnil několik pětiprocentních úpisů, a teď seděl u stolu a přepočítával balíčky bankovek a státovek. Lebezjatnikov, který byl skoro stále bez groše, přecházel po světnici a předstíral sám sobě, že se na ty balíčky dívá docela lhostejně, a dokonce opovržlivě. Alespoň Petr Petrovič by byl za nic na světě neuvěřil, že by se Andrej Semjonovič mohl dívat na takové peníze lhostejně; Andrej Semjonovič si naopak v duchu trpce říkal, že Petr Petrovič je schopen skutečně si něco takového o něm myslet a že se možná ještě raduje z příležitosti popíchnout a podrázdit svého mladého přítele rozloženými balíčky bankovek a připomenout mu tak, jak je nicotný a jak propastný je mezi nimi rozdíl. Shledával, že tentokrát je Lužin mimořádně podrážděný a roztržitý, ačkoliv se on, Lebezjatnikov, pustil do výkladu na své oblíbené téma – zřízení nové, zvláštní „komuny“. Z úsečných námitek a poznámek, které Lužin utrušoval mezi cvakáním kuliček na počítadle, čísel nejzjevnější a záměrně urážlivý výsměch. Ale „humánní“ Andrej Semjonovič připisoval vinu na duševním stavu Petra Petroviče včerejšímu rozchodu s Duněčkou a hořel touhou co nejdříve o tom tématu začít: chtěl k němu říct leccos pokrokového a propagačního, co by mohlo jeho ctihodného přítele utěšit a „nepochybně“ i prospět jeho dalšímu růstu.

„Jakou to tam chystá smuteční hostinu ta... vdova?“ přerušil ho náhle Lužin právě na nejzajímavějším místě.

„Jako byste nevěděl, oč jde. Včera jsem s vámi přece o tom tématu hovořil a seznamoval jsem vás se svým názorem na všechny tyhle obřady... A vás, jak jsem slyšel, také pozvala. Sám jste s ní přece včera mluvil...“

„Opravdu jsem se nenadál, že ta hloupá ubožačka vyhodí na hostinu všechny peníze, které dostala od toho druhého hlupáka... od Raskolnikova. Až jsem se před chvílí musel divit, když jsem

tudy šel – takové přípravy, a těch vín! Je pozváno bůhvíkolik lidí, kdovíco to má znamenat!“ vyzvídal dále Lužin, jako by ten rozhovor udržoval s nějakým záměrem. „Cože? Říkáte, že jsem pozván i já?“ dodal náhle a zvedl hlavu. „A kdypak? Nevzpomínám si, prosím. Stejně bych tam nešel. Co bych tam dělal? Včera jsem s ní jen mimochodem prohodil pár slov o tom, že by jako chudá vdova po úředníkovi mohla obdržet roční gáži ve formě jednorázové podpory. Snad mě nezve proto, haha!“

„Já také nemíním jít,“ řekl Lebezjatnikov.

„To bych řekl! Vždyť jste ji vlastnoručně ztloukl! Chápu, že se žinýrujete, hahaha!“

„Kdo koho vlastnoručně ztloukl?“ vyletěl Lebezjatnikov a celý zrudl.

„Ale vy přece, Katěrinu Ivanovnu přece, je tomu asi měsíc! Včera jsem se to, prosím, doslechl... Kdepak zůstaly vaše zásady...! V ženské otázce jste tedy hanebně zklamal, hahaha!“

A Petr Petrovič, jako by pookřál, znova začal cvakat na počítadle.

„To všecko jsou nesmysly a pomluvy!“ vybuchl Lebezjatnikov, který se přímo děsil každé zmínky o té příhodě. „Tak to vůbec nebylo. Bylo to docela jinak... Překroutili vám to, klevetníci! Tehdy jsem se jen bránil. To ona se na mne vrhla, že mi vyškrábe oči. Celé licousy mi vyškubala... Každý člověk má doufám právo hájit svou osobu. Mimoto nikomu nedovolím, aby na mně páchal násilí... Zásadně ne. To už by byla skoro tyranie. Co jsem měl dělat – měl jsem si to nechat líbit? Neudělal jsem víc, než že jsem ji odstrčil.“

„Hehehe!“ pošklíbal se dál jedovatě Lužin.

„To vy mě tak dráždíte, protože jste sám rozčilený a navztekaný... Ale tohle je nesmysl a s ženskou otázkou to nemá vůbec nic společného! Díváte se na to špatně. Já se dokonce klonil k názoru, je-li jednou uznáno, že se žena muži vyrovná ve všem, dokonce i v síle (jak už se také tvrdí), tak by měla být rovnost i v tomhle. Pak jsem ovšem uvážil, že takový problém je vlastně nemístný, protože

i rvačky jsou nemístné a v budoucí společnosti nemyslitelné..., a že je jistě podivné usilovat o rovnost ve rvaní. Tak hloupý nejsem..., ačkoliv rvačka ostatně je... totiž pak nebude, ale zatím ještě je... Fuj, zatraceně. Vy člověka popletete! Jestliže se té smuteční hostiny nechci zúčastnit, není to kvůli té nepříjemnosti. Nepůjdu tam prostě ze zásady, abych nepodporoval odporný předsudek smutečních slavností, tak je to! Ale klidně bych jít mohl, jen tak pro legraci... Škoda jen, že tam nebude žádný pop. To bych určitě šel.“

„To znamená sednout k cizímu talíři a hned na něj plivnout a na ty, kdo vás pozvali, také. Vidíte?“

„Vůbec ne plivnout, nýbrž protestovat. V zájmu dobré věci. Nepřímo tím mohu přispět k pokroku a k propagandě. Každý člověk je povinen propagovat pokrokové názory, a čím radikálněji, tím možná účinněji. Mohu tak zasít myšlenku, zrno... Z toho zrna vzklíčí fakt. Čímpak je urazím? Nejdříve se urazí, ale pak sami uvidí, že jsem jim prospěl. U nás například odsuzovali Těrebjevovou (tu, co je teď v komuně) za to, že když odešla z domova a... šla k muži, napsala otcí a matce, že nechce žít v předsudcích a uzavírá občanský sňatek. Že prý to od ní bylo příliš hrubé, takhle se chovat k rodičům, že mohla být šetrnější a napsat to mírněji. Ale podle mého názoru je to holý nesmysl a naprosto nebylo třeba psát něco mírněji, naopak, naopak, takhle se právě má protestovat. Jako třeba Varencová, ta byla s mužem sedm let, dvě děti nechala, a přece skoncovala s mužem rázně dopisem: *Dospěla jsem k přesvědčení, že s Vámi nemohu být šťastna. Nikdy Vám neodpustím, že jste mě klamal, protože jste mi zatajil, že existuje ještě jiné společenské zřízení, a to v komunách. Dověděla jsem se to nedávno od jistého velmi laskavého člověka, kterému jsem se také oddala, a s ním zakládám komunu. Říkám Vám to přímo, protože pokládám za nečestné Vás klamat. Mějte se jak chcete! Nedoufejte, že mě přemluvíte k návratu, jste příliš zaostalý. Přeju Vám hodně štěstí!* Takhle se mají psát podobné dopisy!“

„Není ta Těrebjevová ta, o které jste tehdy říkal, že už je potřetí občansky provdána?“

„Když se to tak vezme, tak teprve podruhé! Ale i kdyby počtvrté a třeba popatnácté, je to pořád nesmysl! A jestliže jsem kdy litoval, že mi umřel otec a matka, tak určitě teď. Už několikrát jsem dokonce snil o tom, jak bych je dohřál protestem, kdyby ještě žili! Schválně bych provedl takovou věc... Co je proti tomu nějaký ztracený syn, fí! Já bych jim ukázal! Ti by vyvalovali oči! Opravdu věčná škoda, že už nikoho nemám!“

„Aby mohl vyvalovat oči! Hehehe! Ale prosím, jak je libo,“ skočil mu do řeči Lužin. „Řekněte mi jen: znáte přece dceru toho nebožtíka, takovou droboučkou! To, co se o ní říká, je přece dočista pravda, ne?“

„A co na tom? Podle mě, totiž podle mého osobního názoru, to je nejnormálnější postavení ženy. A proč ne? Totiž, *distinguons!*¹² V dnešní společnosti ovšem příliš normální není, protože je vynucené, ale v budoucí bude naprosto normální, protože bude svobodné. Ostatně i teď na to měla právo: třela bídu a tohle byl její fond, abych tak řekl kapitál, kterým mohla plným právem disponovat. V budoucí společnosti samozřejmě nebude žádné fondy potřebovat, její úloha však dostane jiný smysl, bude zdůvodněna esteticky a racionálně. A pokud jde konkrétně o Sofju Semjonovnu, vidím dnes v jejím jednání energický zosobněný protest proti společenskému zřízení a hluboce si jí proto vážím, dokonce se raduji, kdykoliv ji spatřím!“

„A já zas slyšel, že zrovna vy jste se nejvíc přičinil o to, že ji odsud vystrnadili!“

Lebezjatnikov se přímo rozčertil.

„Další pomluva!“ křičel. „Bylo to docela jinak! Tohle už teprve není pravda! To všechno si tehdy vymyslela Katěrina Ivanovna,

12 Rozlišujme.

protože zhola nic nepochopila! A vůbec jsem k Sofje Semjonovně nedolézal! Já ji čistě jen vzdělával, a naprosto nezištně, snažil jsem se v ní probudit protest... Šlo mi jen a jen o protest a vůbec, Sofja Semjonovna tady nemohla bydlet už z čistě soukromých důvodů!“

„Zval jste ji také do komuny?“

„Děláte pořád vtipy, ale velmi ubohé, když dovolíte! Nechápete zhola nic! V komuně takové dívky neexistují. Komuna se zřizuje právě proto, aby takové úlohy neexistovaly. V komuně dostane ta úloha úplně jiný smysl, než má teď – a to, co je teď absurdní, bude pak rozumné, to, co je za dnešních podmínek nepřirozené, bude pak naprosto přirozené. Všecko záleží na tom, v jakých podmínkách a v jakém prostředí člověk žije. Prostředí je rozhodující, člověk sám nic neznamena. A to, že se Sofjou Semjonovnou dodnes dobře vycházím, vám může být důkazem, že mě nikdy nepokládala za svého nepřítele a že jsem ji ničím neurazil. Ano! Lákám ji nyní do komuny, avšak na úplně, ale úplně jiných základech! Co je na tom k smíchu! Chceme si založit svou vlastní, zvláštní komunu, ale na širších základech, než byly dřívější. Během času jsme názorově vyspěli. Naše stanovisko je odmítavější! Kdyby vstal z mrtvých Dobroljubov, pěkně bych se s ním chytl! A Bělinského bych dal zavřít! Ale zatím dál vychovávám Sofju Semjonovnu. Má krásnou, překrásnou povahu!“

„A vy té překrásné povahy využíváte, což? Hehe!“

„Ne, ne! Vůbec ne! Naopak!“

„Neříkejte, dokonce naopak! Hehehe! Vy jste tomu dal!“

„Ale věřte mi to! A pročpak bych to před vámi tajil, prosím vás! Naopak, sám se tomu až divím – ke mně se chová až nápadně panensky ostýchavě a plaše!“

„A vy ji samozřejmě vychováváte... hehe! Dokazujete jí, že všechn ten ostych je nesmysl?“

„Vůbec ne! Vůbec ne! Ach, jak hrubě, a dokonce, s prominutím, hloupě chápete slovo výchova! Vůbec nic nechápete! Ach bože, jak

jste ještě... nezralý! My usilujeme o osvobození ženy, a vám jde pořád jen o jedno... Opomímám čistotu a ženskou ostýchavost jako věci samy o sobě zbytečné, které jsou dokonce pouhý předsudek, ale uznávám, naprosto uznávám, že se ke mně chová panensky, protože tato věc plně záleží na její vůli, je to výhradně její právo. Samozřejmě, kdyby mi sama řekla: chci tě, pokládal bych to za velký úspěch, protože to děvče se mi velmi líbí. Ale teď, teď je alespoň nabíledni, že s ní nikdy nikdo nejednal jemněji než já, že nikdo tak nerespektoval její důstojnost..., a tak čekám a doufám – nic víc!“

„Kdybyste jí raději něco daroval. Vsadím se, že jste na to ani nepomyslel.“

„Říkám vám, že zhoła nic nechápete! Její situace je ovšem taková, ale tady běží o něco jiného! O něco docela jiného! Vy jí zkrátka opovrhujete. Vidíte nějaký fakt, který omylem pokládáte za opovrženímhodný, a hned odmítáte humánní vztah k takovému člověku. Ale kdybyste věděl, jaká to je povaha! Jenom mě velmi zlobí, že v poslední době vlastně docela přestala číst a už si ode mne vůbec nepůjčuje knihy. Ale dříve si půjčovala. A také je škoda, že při vši své energii a při všem odhodlání protestovat, které už jednou dokázala, není pořád ještě dost samostatná, a abych tak řekl, nezávislá, stanovisko nemá natolik odmítavé, aby se mohla úplně zbavit některých předsudků a... hloupostí. Přesto výborně chápe některé problémy. Skvěle například pochopila otázku líbání rukou, totiž že muž ženu uráží a ponižuje, když jí líbá ruku. O té otázce jsme v našem kroužku diskutovali a hned jsem ji s tím obeznámil. O dělnických sdruženích ve Francii také poslouchala pozorně. Nyní jí vysvětluji otázku volného vcházení do místnosti v příští společnosti.“

„Co je to za novinku?“

„V poslední době se diskutovalo o problému, zda má člen komuny právo vcházet do místnosti k jinému členu, ať k ženě či k muži, v kteroukoliv dobu, a bylo rozhodnuto, že má...“

„A co když dotyčný nebo dotyčná právě konají své nezbytné potřeby, hehe?“

Lebezjatnikov se skoro rozlítil.

„Přestaňte už konečně s těmi svými zatracenými potřebami!“ vzplanul rozhořčeně. „Fuj, ukousal bych se zlostí, že jsem se vám tehdy, když jsem vám celý systém vysvětloval, předčasně zmínil o těch zatracených potřebách! K čertu! To je kámen úrazu pro všechny lidi jako vy, ba co hůř – ohánějí se tím do omrzení ještě dřív, než vědí, oč vlastně jde! Jako by měli bůhvíjakou pravdu! Jako by se měli čím chlubit! Fuj! Co jsem se naříkal, že tenhle problém se nemá vykládat nováčkům jinak než docela nakonec, když už v systém věří a když už je člověk vychován a obrácen. A co, prosím vás, co tak potupného a opovrženého vidíte třeba na žumpách? Já první, já první jsem ochoten vyčistit jakoukoliv žumpu! Zde nemůže být řeči o nějaké obětavosti. Jde prostě o práci, o blahodárnou, společensky prospěšnou činnost, která se vyrovná každé jiné a rozhodně pak stojí mnohem výš než činnost nějakého Raffaela nebo Puškina, protože je užitečnější!“

„A ušlechtlejší, ušlechtlejší, hehehe!“

„Co to znamená ušlechtlejší? Nechápu takové termíny, pokud se vztahují na lidskou činnost. Ušlechtlejší, šlechetnější – to všecko je nesmyslné a nechutné, to všecko vyjadřuje jen staré předsudky, které odsuzuji! Všecko, co je lidstvu *prospěšné*, je i ušlechtilé. Úplně chápu jen jediné slovo: *prospěšnost*! Chichtejte se, jak chcete, ale je to tak!“

Lužin se náramně bavil. Peníze už spočetl a teď je schoval. Ostatně část jich bůhvíproč nechal ležet na stole. Tato „otázka čištění žump“ se stala přes všechnu svou nechutnost už několikrát jablkem sváru mezi Petrem Petrovičem a jeho mladým přítelem. Všechna hloupost tkvěla v tom, že Andrej Semjonovič se doopravdy zlobil. A Lužin si tím zas ulevoval a v té chvíli měl hroznou chuť Lebezjatnikova pozlobit.

„To ten včerejší nezdar vás tak rozlítil a popudil,“ vybuchl posléze Lebezjatnikov, který se jinak přes všechnu svou „nezávislost“

a přes všechny své „protesty“ nejčastěji neodvažoval Petru Petroviči oponovat a vůbec se k němu stále ještě choval s jakousi uctivostí, kterou si navykl v minulých letech.

„Řekněte mi raději,“ skočil mu povýšeně a popuzeně do řeči Lužin, „jestli můžete, nebo lépe řečeno jestli jste skutečně natolik zadobře s výše zmíněnou mladou osůbkou, že ji můžete požádat, aby hned teď na okamžik zaskočila sem ke mně? Mám dojem, že se tam už vrátili ze hřbitova... Slyším nějaký ruch... Rád bych si s ní ještě promluvil mezi čtyřma očima.“

„A pročpak?“ zeptal se udiveně Lebezjatnikov.

„Prostě bych rád, prosím. Co nevidět odtud odjedu, a proto bych jí rád dal na srozuměnou... Ostatně, snad bude lépe, když tu během naší rozmluvy zůstanete s námi. Ano, tím lépe. Nebo si nakonec ještě bůhvíco pomyslíte.“

„Nic si nepomyšlím... Zeptal jsem se jen tak, a jestliže jí něco chcete, není nic snazšího než ji zavolat. Hned tam doběhnu. Ale já vám překážet nebudu, buďte ujištěn.“

Asi za pět minut Lebezjatnikov skutečně přivedl Soněčku. Vstoupila celá užaslá a jako obyčejně ustrašená. Při podobných příležitostech se chovala vždy velmi nesměle a měla úplnou hrůzu z nových lidí a nových známostí, které jí naháněly strach už dříve, už od dětství, a nyní tím spíše... Lužin ji přivítal „co nejjemněji“, avšak se špetkou familiárnosti, která se podle jeho mínění ostatně slušela u takového váženého a usedlého člověka, jako byl on, ve vztahu k tak mladé a v jistém smyslu *přitažlivé* osůbce. Pospíšil, aby ji „povzbudil“, a posadil ji ke stolu proti sobě. Soňa si sedla a obhlédla světnici, Lebezjatnikova, peníze ležící na stole a pak náhle znova upřela oči na Petra Petroviče a už je z něho nespustila, jako by je k němu měla přikované. Lebezjatnikov zamířil ven z místnosti, ale Petr Petrovič vstal, pokynem ruky naznačil Soně, aby seděla, a zastavil Lebezjatnikova ve dveřích.

„Ten Raskolnikov už tam je? Přišel?“ zeptal se ho potichu.

„Raskolnikov? Je. A proč? Ano, je tam. Právě přišel, viděl jsem ho... Proč?“

„V tom případě vás zvlášť snažně prosím, abyste zde zůstal a nenechával mě o samotě s tím... děvčetem. Nejde o nic, ale udělají z toho bůhvíco. Nechci, aby to Raskolnikov donesl *tam*... Chápete, co mám na mysli?“

„Ano, chápu, už chápu!“ dovtípl se náhle Lebezjatnikov. „Ano, na to máte právo... Podle mého názoru sice zacházíte ve svých obavách trochu daleko, ale... přesto na to máte právo. Já tedy s dovolením zůstanu. Postavím se tady u okna a nebudu vás rušit... Podle mého názoru na to máte právo...“

Lužin se vrátil, posadil se na divan proti Soně, pozorně se na ni zadíval a náhle se zatvářil nadmíru vážně, ba až trochu přísně, jako by chtěl říct: A ty si taky nic nemysli, velevážená! Soňa nevěděla, kam se rozpaky podívat.

„Za prvé mě, prosím, Sofjo Semjonovno, omluvte u vaší ctěné paní matinky... Pardon, je to tak? Katěrina Ivanovna je vám přece druhou matkou?“ začal Lužin důstojně, ale přitom dost laskavě. Bylo vidět, že má nejpřátelštější úmysly.

„Ano, prosím, druhou matkou,“ odpověděla chvatně a ustrašeně.

„Tak mě tedy u ní, prosím, omluvte, že z příčin, které na mě nezávisí, budu nucen chybět a nepřijdu k vám na lívance... totiž na smuteční hostinu, přestože se mi od vaší paní matinky dostalo tak milého pozvání.“

„Dobře, prosím, hned to vyřídím!“ vyskočila chvatně Soněčka.

„Ale to, prosím, ještě není *všecko*,“ zarazil ji Petr Petrovič a usmál se její prostotě a neznalosti společenských způsobů. „To mě málo znáte, drahá Sofjo Semjonovno, jestliže jste si myslela, že bych z takové nedůležité příčiny, týkající se jenom mne, obtěžoval a volal k sobě takovou osobu, jako jste vy. Chci vám, prosím, něco jiného.“

Soňa se rychle posadila. Šedivé a duhové bankovky ponechané na stole se jí opět zamíhaly před očima, ale kvapně od nich odvrátila

tvář a pozvedla ji k Lužinovi: náhle jí připadlo, že je hrozně neslušné, a zvláště pro *ni*, dívat se na cizí peníze. Utkvěla pohledem na zlatém lorňonu Petra Petroviče, který přidržoval levou rukou, a tím zároveň i na velkém masivním velmi krásném prstenu s žlutým kamenem, navlečeném na prostředníku té ruky, ale náhle odvrátila pohled i od něho, a nevědouc už, kam se má dívat, zahleděla se Lužinovi přímo do očí. Petr Petrovič udělal ještě důstojnější pomlku než předtím a pak pokračoval:

„Včera jsem měl náhodou příležitost prohodit několik málo slov s nebohou Katěrinou Ivanovnou. Ale i to mi stačilo, abych poznal, že je, dá-li se to tak říct, ve stavu vyšinutém...“

„Ano, prosím... vyšinutém,“ přitakávala honem Soňa.

„Neboli prostěji a srozumitelněji řečeno v chorobném.“

„Ano, prosím... prostěji a srozumí..., ano, prosím, je chorá.“

„Dobře, prosím. Nuže tedy, veden humánním cítěním a... a... abych tak řekl soucitem, prokázal bych jí velmi rád něco prospěšného, neboť jasně vidím, že to s ní spěje k neblahému konci. Zdá se, že celá ubohá rodina je teď závislá jen na vás.“

„Dovolte, ráda bych se vás na něco zeptala,“ vstala pojednou Soňa. „Vy jste jí včera ráčil něco říct o tom, že by mohla dostat penzi? Už včera mi totiž říkala, že prý jste jí slíbil, že jí vymůžete penzi, je to, prosím, pravda?“

„Nikterak, prosím, a dokonce je to v jistém ohledu nesmysl. Zmínil jsem se jen o možnosti přechodné výpomoci vdově po zemřelém úředníkovi ve službě, kdyby se ovšem podařilo sehnat protekci, ale váš zesnulý otec, jak se zdá, nejen neodsloužil potřebná léta, nýbrž v poslední době nebyl ve službě vůbec. Zkrátka, o jakési naději by se dalo skutečně hovořit, ale to je naděje nadmíru efemérní, protože v tomto případě v podstatě žádné nároky nestávají, dokonce naopak... A ona už má plnou hlavu penze, hehehe! Čiperná panička!“

„Penze, ano... Víte, je důvěřivá a dobrá, ve své dobrotě všemu věří a... a... a... tak tomu rozuměla. Ano, prosím... promiňte,“ řekla Soňa a už zas vstávala a měla se k odchodu.

„Pardon, ale ještě jste mě nevyslechla do konce, prosím.“

„Ano, prosím, nevyslechla,“ zakoktala Soňa.

„Tak se tedy ještě posad'te, prosím.“

Soňa se v hrozných rozpacích posadila znovu, už potřetí.

„Když vidím, v jaké situaci jsou ta nešťastná nezletilá dítká, rád bych nějakým způsobem, pokud je to v mých silách, prokázal pomoc, ovšem ne větší, než je v mých silách. Bylo by možno například uspořádat v její prospěch sbírku nebo tak říkajíc loterii nebo něco podobného, jak to obvykle v podobných případech dělají příbuzní nebo i cizí, prostě lidé, kterým záleží na tom, aby prokázali pomoc. Toto jsem vám tedy chtěl říct. To by bylo možné provést, prosím.“

„To je dobře, prosím... pánbůh vám to...,“ koktala Soňa, upřeně hledíc na Petra Petroviče.

„Ano, to by bylo možné..., ale to až později... totiž dalo by se začít už dnes. Večer se sejdeme a domluvíme se, položíme, abych tak řekl, základ. Přijďte ke mně kolem sedmé. Doufám, že Andrej Semjonovič nám při tom bude nápomocen... Avšak... na jednu okolnost bych v té souvislosti rád předem a důtklivě upozornil. A proto jsem vás vlastně, Sofjo Semjonovno, obtěžoval a volal vás sem. Totiž, podle mého názoru je nemožné, ba nebezpečné dávat ty peníze Katěrině Ivanovně do rukou, o tom nejvýmluvněji svědčí právě dnešní smuteční hostina. Ačkoliv v domě není, abych tak řekl, ani kůrka vezdejšího chleba na zítřejší den... ani obuv a vůbec nic, dnes se kupuje jamajský rum a myslím dokonce madeira a... káva. Všiml jsem si toho, když jsem procházel. Ale zítra zase všechno dolehne na vás, až na tu poslední skývu, to je přece přímo absurdní, prosím! A proto by podle mého osobního názoru měla být i sbírka uspořádána tak, aby nebohá vdova o penězích, abych tak řekl, neměla vůbec tušení a abyste o nich věděla například jen vy. Že mám pravdu?“

„Já nevím, prosím. To ona jen dnes takhle... to je jednou za život... tuze moc toužila něčím na něj vzpomenout, nějak uctít jeho památku..., ale jinak je moc rozumná, prosím. Ale jak myslíte, já vám budu moc a moc... a všichni vám budou... Bůh vám to, prosím... i ti sirotkové, prosím...“ Soňa nedopověděla a rozplakala se.

„Dobře. Tak na to pamatujte, prosím. A nyní laskavě přijměte ve prospěch vaší matinky pro první dobu ode mne osobně obnos podle mých možností. Velmi naléhavě si přeji, aby mé jméno při tom nebylo vyslovováno. Zde prosím..., protože mám, abych tak řekl, sám starosti, nejsem ve stavu více...“

A Lužin podal Soňě desetirublovku, kterou předtím pečlivě rozložil. Soňa ji vzala, zrudla, vyskočila, něco vykoktala a honem se loučila. Petr Petrovič ji vítězně vyprovodil ke dveřím.

Konečně vyklouzla z pokoje, rozrušená a vysílená, a celá popletená se vrátila ke Katěrině Ivanovně.

Lebezjatnikov po celý ten výjev hned stál u okna, hned přecházel po pokoji a snažil se nerušit rozmluvu. Ale jakmile Soňa odešla, prudce přistoupil k Lužinovi a rozjařeně mu podal ruku:

„Všecko jsem slyšel a všecko jsem viděl,“ řekl a silně zdůraznil poslední slovo. „To je ušlechtilé, totiž chtěl jsem říct, humánní! Chtěl jste se vyhnout vděčnosti, dobře jsem to viděl! A třebaže, přiznám se vám, nemohu ze zásady sympatizovat s individuální dobročinností, protože nejen nevymyje zlo radikálně, nýbrž je dokonce ještě podporuje, nemohu nepřiznat, že jsem hleděl na váš čin s potěšením – ano, ano, mně se to líbí.“

„Ale to všecko jsou nesmysly!“ bručel Petr Petrovič trochu rozčilený a nějak zpytavě Lebezjatnikova pozoroval.

„Žádné nesmysly! Ukřivděný a pobouřený člověk, jako jste po včerejším případě vy, a prosím, i při tom schopný myslet na cizí neštěstí, takový člověk..., ačkoliv svým jednáním páše sociální chybu, nicméně si... zaslouží uznání! Ani jsem se toho od vás, Petře Petroviči, nenadál, zvláště při vašich názorech. Ach, ty vaše názory,

jak ty vám svazují ruce! Například jak se horšíte pro ten včerejší nezdar," horlil dobrák Andrej Semjonovič, který k Lužinovi zahořel sympatiemi. „A nač vůbec, nač vůbec potřebujete tohle manželství, tohle zákonné manželství, vy můj ušlechtilý, drahý Petře Petroviči! Nač nezbytně potřebujete v manželství tu *zákonnost*? Jestli chcete, třeba mě zatratte, ale já jsem rád, rád, že se nepovedlo, že jste svobodný, že ještě nejste docela ztracen pro lidstvo, rád... Vidíte, vylil jsem si srdce!“

„Proto, že ve vašem občanském manželství nechci nosit parohy a odchovávat cizí děti, proto potřebuji zákonné manželství,“ řekl Lužin, jen aby něco odpověděl. Přitom velmi soustředěně o čemsi uvažoval.

„Děti! Vy mluvíte o dětech?“ vzepl se Lebezjatinov jako vojenský kůň při zatroubení polnice. „Děti – to je otázka sociální a otázka veledůležitá, souhlasím, ale otázka dětí bude vyřešena jinak. Někteří dokonce úplně odmítají děti a vůbec jakoukoliv připomínku rodiny. O dětech si pohovoříme později a teď si povíme něco o těch parozích. To je, přiznám se vám, mé citlivé místo. Tento odporný, husarský Puškinův výraz není v budoucím slovníku vůbec myslitelný! A co jsou to vůbec parohy! Takový omyl! Jaképak parohy? Nač parohy? Takový nesmysl! Naopak, právě v občanském manželství žádné nebudou! Parohy, to je jen přirozený důsledek každého zákonného manželství, abych tak řekl jeho korekce, protest, takže takto nahlíženy nejsou vlastně ani trochu ponižující... A jestliže někdy – připustme ten nesmysl – uzavřu zákonné manželství, tak budu mít z těch vašich obávaných parohů dokonce radost, a řeknu své ženě: Moje milá, doposud jsem tě měl jen rád, ale teď si tě vážím, protože jsi dokázala protestovat! Vy se tomu smějete? To je tím, že nemáte sílu odhodit předsudky! Hrome, mně je přece jasné, v čem tkví jádro všeho zla, když člověka podvedou v zákonném manželství, ale to je přece jen ničemný důsledek ničemného faktu, jímž je ponížen ten i onen. Ale když se nasazují parohy veřejně,

jako v občanském manželství, pak už vlastně neexistují, jsou ireálné a vlastně ztrácejí nárok na název parohy. Naopak, vaše žena vám jen dokáže, jak si vás váží, protože předpokládá, že se nepostavíte na odpor jejímu štěstí a že jste natolik duševně vyspělý, abyste se jí pro jejího nového muže nemstil. Hrome, já si tak někdy říkám, že kdyby mě provdali, eh, kdybych se oženil (ať občansky nebo zákonně, na tom nezáleží), tak bych ženě asi sám přivedl milence, kdyby si dlouho žádného neobstarávala: Moje milá, řekl bych, miluji tě, ale navíc ještě chci, aby sis mě také vážila – tady máš! Nemám pravdu, řekněte?“

Lužin se jeho řečem pochichtával, ale celkem chladně. Ba ani příliš pozorně neposlouchal. Promýšlel opravdu něco jiného a i Lebezjatnikov si toho nakonec všiml. Petr Petrovič se zdál dokonce velice rozčilený, nervózně si mnul ruce. Andrej Semjonovič si to všechno později uvědomil a připomenul...

2

Nebylo by snadné přesně vypočítat pohnutky, které pomatenou Katěrinu Ivanovnu přivedly na pošetilou myšlenku uspořádat smuteční hostinu. Skutečně na ni padlo skoro deset rublů z těch víc než dvaceti, které věnoval Raskolnikov původně na Marmeladovův pohřeb. Možná že Katěrina Ivanovna pokládala za svou povinnost k zesnulému „jak se sluší“ uctít jeho památku, aby všichni nájemníci a především Amálie Ivanovna věděli, že „nejen nebyl horší, ale možná mnohem lepší“ a že nikdo z nich nemá právo nad ním „ohrnovat nos“. Možná však, že při tom hrála nejdůležitější roli ona zvláštní *hrdost chudých*, která při některých společenských zvyklostech, závazných při našem způsobu života pro každého bez výjimky, nutí mnohé ubožáky, aby se vydávali z posledních sil a utráceli poslední těžce nastřádané kopějky, jen aby nebyli „horší než jiní“ a aby je ti druzí nějak „nepomluvili“. Velmi pravděpodobné bylo, že Katěrině Ivanovně se zachtělo právě při této příležitosti a právě v té chvíli, kdy si lidé mohli myslet, že zůstala opuštěna všemi na světě, ukázat všem těm „mizerným a odporným nájemníkům“, že nejenom „dovede žít a přijímat hosty“, nýbrž že vlastně ani nebyla pro takový úděl vychována, ale že dostala výchovu v „lepší, dá se říct aristokratickém plukovníckém domě“ a že rostla pro jiné věci, než aby sama zametala podlahu a prala po nocích dětské hadříky. Tyto záchvaty hrdosti a ješitnosti někdy přepadají nejchudší a nejušlápnutější lidi a časem se jim stávají neodbytnou, neutišitelnou potřebou. A Katěrina Ivanovna mimoto nepatřila k ušlápnutým; okolnosti ji mohly nadobro ubít, ale *ušlápnout* ji mravně, totiž zakřiknout a podrobit si ji násilím, nebylo možné. Navíc o ní Soněčka darmo neříkala, že se jí mate rozum. S úplnou jistotou se to sice ještě tvrdit nedalo, ale v poslední době, celý poslední rok, vytrpěla její ubohá hlava příliš,

než aby to nezanechalo nějaké následky. A jak tvrdí lékaři, pokročilý stupeň tuberkulózy také často přispívá k poruchám rozumových funkcí.

O *vínech* v množném čísle a v mnoha druzích ani o *madeiře* nemohla být řeč, to bylo přehnané, ale přesto bylo co pít. Byla vodka, rum a lisabonské, všecko té nejhorší kvality, ale zato vše v dostatečném množství. Z jídel byla mimo smuteční rozinkovou kaši další tři nebo čtyři (mezi jiným i lívance), všechna z kuchyně Amálie Ivanovny, a mimoto byly přichystány hned dva samovary, neboť se předpokládalo, že po obědě se bude pít čaj a punč. Nákupy vedla sama Katěrina Ivanovna za pomoci jednoho z nájemníků, jakéhosi ubohého Poláčka, který měl bůhvíproč pronajat podnájem u paní Lippevechzelové a který se okamžitě Katěrině Ivanovně nabídl, že jí bude dělat poslíčka, a běhal celý předchozí den a celé dopoledne, div se nepřetrhl, s vyplazeným jazykem, a jak se zdálo, zejména na tom si dával nejvíc záležet. S každou maličkostí běhal za Katěrinou Ivanovnou a přiběhl ji dokonce hledat až do tržnice, neustále ji tituloval „pani chorunží“ a konečně se jí zprotivil tak, že ho měla po krk, ačkoliv zprvu říkala, že bez toho „ochotného a velkodušného“ člověka by byla ztracená. Ale to už byl povahový rys Katěrininy Ivanovny: vymalovat prvního, kdo se jí namanul do cesty, honem honem nejlepšími a nejvýraznějšími barvami a vychválit ho tak, až to je trapné, přimyslet si k jeho chvále všelijaké okolnosti, které vůbec nikdy nebyly, naprosto upřímně a bezelstně sama uvěřit v jejich existenci, a pak se najednou a naráz zklamat a zpražít, zhanobit a vyrazit ze dveří člověka, jemuž se ještě před několika hodinami doslova klaněla. Byla od přírody veselá a snášenlivá, ráda se zasmála, ale ze samého neštěstí a ustavičné smůly ji přímo *posedla* touha, aby všichni žili ve shodě a radosti a *neopovážili* se žít jinak, takže ji každá sebemenší životní disharmonie a každý sebemenší nezdar okamžitě div nerozduřily a za vteřinku po nejvzletnějších nadějích a fantaziích začínala proklínat osud, ničit všecko a třískat vším, co

jí přišlo do ruky, a bít hlavou o zed'. Stejně náhle a záhadně stoupla u Katěrinu Ivanovny neobyčejně v ceně a vážnosti i Amálie Ivanovna, asi jedině ve spojitosti se smuteční hostinou a s tím, že Amálie Ivanovna se s velkým zápalem rozhodla přispět vydatnou hřivnou při její přípravě: vzala na sebe úpravu tabule včetně ubrusů, nádobí a ostatního a nabídla svou kuchyni pro přípravu jídel. Jí také dala Katěrina Ivanovna plnou moc a v důvěře se na ni spolehla, když odcházela na hřbitov. A skutečně, všecko bylo přichystáno víc než uspokojivě: stůl byl kupodivu prostřen poměrně čistě, nádobí, příbory, sklenky, pohárky i číše, vypůjčené od různých nájemníků, byly různých tvarů i velikostí, ale všecko bylo k určité hodině v pořádku na místě a Amálie Ivanovna u vědomí, že úspěšně zastala svůj úkol, uvítala Katěrinu Ivanovnu po pohřbu dokonce s jistou pýchou, nastrojená v čepci s novými smutečními stuhami a v černých šatech. Tato pýcha, ačkoliv oprávněná, Katěrinu Ivanovnu bůhvíproč rozladila: Dočista jako bychom bez Amálie Ivanovny nedokázali upravit tabuli! A rozladil ji i čepec s novými stuhami: Snad si ta hloupá Němka nakonec ještě nemyslí, že jako paní domácí prokázala bůhvíjakou milost ubohým nájemníkům, když jim trošku pomohla? Milost! To bych si vyprosila! To u tatínka, plukovníka a málem gubernátora, se prostíral stůl kolikrát pro čtyřicet osob a nějakou Amálii Ivanovnu, nebo lépe řečeno Ludvigovnu, by tam nepustili ani do kuchyně... Nicméně Katěrina Ivanovna si tyto své pocity zatím raději nechala pro sebe, ačkoliv se v duchu rozhodla, že bude nutné Amálii Ivanovnu ještě dnes usadit a odkázat ji do patřičných mezí, nebo zvedne nos bůhvíjak vysoko; zatím k ní byla jenom chladná. A ještě jedna nepříjemnost přispěla svým dílem k podrážděnosti Katěrinu Ivanovny: pohřbu se totiž ze všech pozvaných nájemníků mimo Poláčka, který při všem ještě stačil zaběhnout i na hřbitov, téměř nikdo nezúčastnil; zato ke smuteční hostině přišli ti nejbezvýznamnější a nejchudší, leckterí dokonce v horších šatech než jindy, jako nějaká chátka. Všichni starší a slušnější jako naschvál,

jako by si řekli, chyběli. Nepřišel například Petr Petrovič Lužin, snad nejdůležitější ze všech nájemníků, a zatím už včera stačila Katěrina Ivanovna napovídat všem na světě, totiž Amálii Ivanovně, Polječce, Soně i Poláčkovi, že je to nesmírně ušlechtilý a velkomyslný člověk s ohromnými styky a majetkem, starý přítel jejího prvního muže přijímaný v domě jejího otce, a prý jí přislíbil, že vynaloží všechno úsilí, aby jí vymohl vysokou penzi. Přitom musíme podotknout, že i když se Katěrina Ivanovna někdy chlubila cizími styky a cizí zámožností, dělala to bez jakéhokoliv osobního zájmu a beze stopy prospěchářství, naprosto nezištně, tak říkajíc z dobrého srdce, výhradně proto, že jí dělalo potěšení chválit a dělat vychvalované ještě vzácnějšími. A stejně jako Lužin, nepřišel ani „ten odporný padouch Lebezjatnikov“, asi že „si z něho vzal příklad“. „Ten si má o sobě zrovna co myslet! Pozvali jsme ho jen z milosti, jen proto, že bydlí s Petrem Petrovičem v jedné místnosti a je jeho známý takže nám bylo trapné ho nezvat.“ Nepřišla také jistá lepší dáma se svou dcerou, „přezrálou starou pannou“, které sice u Amálie Ivanovny bydlely sotva čtrnáct dní, ale několikrát už si stěžovaly na rámus a křik u Marmeladovových, zejména když se nebožtík vracel opilý domů, jak už se mezitím Katěrina Ivanovna ovšem dověděla, a to od nikoho jiného než opět od Amálie Ivanovny, která v hádce s Katěrinou Ivanovnou kromě hrozeb, že vyžene celou rodinu, vykřikovala, seč jí hrdlo stačilo, že obtěžují „slušné nájemníky, kterým nesahají ani po kolena“. Katěrina Ivanovna si teď naschvál předsevzala, že pozve onu dámu i její dceru, jimž prý „nesahá ani po kolena“ a které ji při náhodných setkáních doposud povýšeně přehlížely, aby prý věděly, jak se jinde „vysoce ušlechtilé smýšlí a bez zášti cítí a zve“, a aby obě viděly, že Katěrina Ivanovna není zvyklá na takové poměry. To všechno jim chtěla při hostině vytmavit i s tím, že nebožtík její tatínek se málem stal gubernátorem, a zároveň jim chtěla dát nenápadně na srozuměnou, že neměly žádný důvod, aby se, kdykoli ji potkaly, dívaly jinam, a že to bylo nevýslovně nezapné.

Nepřišel ani tlustý podplukovník (ve skutečnosti vysloužilý štábní kapitán), ale vysvětlilo se, že se už od včerejšího rána „sotva drží na nohou“. Zkrátka a dobře, přišli jen: Poláček, dále jistý mrňavý zamklý podúředníček v zašpiněném fraku, uhrovitý a protivně páchnoucí, dále nějaký hluchý a skoro úplně slepý stařeček, kdysi úředník na nějakém poštovním úřadě, jemuž kdosi od nepaměti a neznámo proč platil byt u Amálie Ivanovny. Přišel také jeden opilý vysloužilý poručík, vlastně zásobovací úředník, úžasně neslušně a hlasitě se smějící, a „považte“, bez vesty! Kdosi další zasedl hned za stůl, dokonce aniž se pozdravil s Katěrinou Ivanovnou, a konečně nějaké individuum, které nemělo ani co na sebe, přišlo v županu, ale to už byla taková do nebe volající neslušnost, že ho Amálie Ivanovna a Poláček společným úsilím jakžtakž vystrnadili. Poláček si ostatně přivedl ještě dva další Poláčky, kteří u Amálie Ivanovny nikdy nebydli a které v bytě ještě nikdy nikdo neviděl. To všechno Katěrinu Ivanovnu krajně podráždilo. „Tak pro koho jsme vlastně dělali všechny ty přípravy?“ I děti, aby se vyšetřilo místo, neposadili ke stolu, který beztoho zabral celou světnici, ale prostřeli jim v zadním koutku na truhle a obě maličké posadili na stoličku, kdežto Polječka, jako velká, dostala za úkol se o ně starat, krmit je a utírat jim „jako lepším dětem“ nosíky. Zkrátka, Katěrina Ivanovna, ať chtěla či nechtěla, musela přijmout hosty se zdůrazněnou důstojností, ba povýšeně. Některé změřila zvláště přísným pohledem a zvysoka vyzvala shromážděné, aby zasedli k tabuli. A protože si bůhvíproč umanula, že za všechny chybějící odpovídá Amálie Ivanovna, začala se k ní náhle chovat svrchovaně nedbale, a to Amálie Ivanovna ovšem ihned zpozorovala a byla tím nesmírně dotčena. Takový začátek nevěstil dobrý konec. Ale přece jen se usadili.

Raskolnikov vešel skoro současně s lidmi, kteří se vraceli ze hřbitova. Katěrina Ivanovna měla z jeho příchodu nesmírnou radost, za prvé proto, že to byl jediný „vzdělaný host“ z celé společnosti, a „jak známo, za dva roky má na zdejší univerzitě převzít profesorskou

stolici“, a za druhé proto, že se jí neprodleně uctivě omluvil, že se přes nejlepší vůli nemohl zúčastnit pohřbu. Proto se na něho přímo vrhla, usadila ho za stůl po své levé ruce (po pravé zasedla Amálie Ivanovna), a přestože se neustále znepokojovala a starala, aby byly pokrmy správně roznášeny a aby se dostalo na všechny, přestože ji trápil kašel, který ji co chvíli umlčoval a dusil, a jak se zdálo, v těch dvou dnech byl zvlášť tvrdošíjný, neustále se k Raskolnikovovi otáčela a pološeptem mu horlivě vylévala všechny city, které se v ní nastřádaly, a všechno své spravedlivé rozhořčení nad nevydařenou smuteční hostinou; rozhorlení se však přitom často střídalo s nejveselejším, nejupřímnějším smíchem, k němuž ji nutili shromáždění hosté, především však sama paní domácí.

„To všechno má na svědomí tahle vrána! Jistě víte, koho myslím... Ano ji, tuhle!“ kývala mu na domácí. „Jen se na ni podívejte, jak vyvaluje oči, tuší, že mluvíme o ní, ale nerozumí, div jí oči z důlků nevylezou. Sůva jedna, hahaha! Eheheh! A nač tady vystavuje ten svůj čepec! Eheheh! Všiml jste si, jak se div nepřetrhne, aby si všichni mysleli, že nad námi drží ochrannou ruku a že mi prokazuje bůhvíjakou poctu, když tu sedí? Jako slušnou ženskou jsem ji prosila, aby sezvala pořádné lidi, hlavně nebožtíkovy známé, a podívejte se, koho mi sem přivedla! Nějaké tatrmány! Hastroše! Koukněte se na tohohle se zaneřádným obličejem: nějaká dvounohá pápěrka! A tihle Poláčkové... hahaha! Eheheh! Nikdo, vůbec nikdo je tu jaktěživ neviděl, ani já jsem je jakživa neviděla, tak mi řekněte, co tu pohledávají? Sedí vedle sebe jako na hřadě. Hej, pane!“ houkla znenadání na jednoho z nich. „Vzal jste si lívance? Vezměte si ještě! A pijte přece pivo, jen pijte! Vodku nechcete? Heleďte, jak vyskočil, jak se klaní, podívejte se, podívejte se, jsou to nějací chudáci hladoví! To nic, jen ať se najedí. Aspoň nedělají rámus, jenom... jenom se opravdu bojím o stříbrné lžičky paní domácí...! Amálie Ivanovno!“ oslovila ji náhle skoro hlasitě. „Jestli vám náhodou ukradnou vaše lžičky, tak vám za ně neručím, na to vás upozorňuju předem! He-

hehe!“ zahlaholila a znova se otočila na Raskolnikova, dávajíc mu posunky najevo, jakou má ze svého kousku radost. „Nechápe, pořád ještě nic nechápe! Sedí s otevřenou hubou, podívejte se – sůva, učinná sůva, opentlený sýček, hehehe!“

Ale smích se už zas změnil v nesnesitelný kašel, který ji držel snad pět minut. Na kapesníku zůstala krvavá skvrna, na čele jí vyrazil pot. Mlčky ukázala krev Raskolnikovovi, a sotva jakžtakž pookřála, hned mu zas začala neobyčejně horlivě, s hořícími tvářemi šeptat:

„Vidíte, pověřila jsem ji, dá se říct, velmi delikátním úkolem, aby pozvala onu dámu i její dceru, víte snad, o kom mluvím? Bylo třeba provést to nadmíru taktním způsobem a jednat velmi šikovně, ale ona to provedla tak, že ta přivandrovalá husa, ta nafouknutá nula, ta nicotná venkovanka, jen proto, že je nějaká vdova po majorovi a přijela žadonit o penzi a čistit kliky u všelijakých úřadů, jen proto že si v pětapadesáti letech barví vlasy, že se pudruje a červení si tváře (to přece ví každý) ... že tahle nula nejen neráčila přijít, ale dokonce ani nevzkázala, že se omlouvá, když už nemohla přijít, jak při takových příležitostech vyžadují ta nejzákladnější pravidla slušného chování! A nechápu, proč nepřišel ani Petr Petrovič! A kde vězí Soňa? Kam se poděla? Tady je konečně! Kdepak jsi byla, Soňo? Prosím tě, jak to, že jsi o otcově pohřbu tak nepřesná! Rodione Romanyči, pusťte ji vedle sebe. Tady je tvé místo, Soněčko... ber si podle libosti. Huspeninu si vezmi, ta je lepší. Hned přinesou lívance. Dostaly děti také? Polječko, máte tam všechno? Eheheh! No dobře. Chovej se slušně, Leňo, a ty, Koljo, nech ty nožky na pokoji, sed', jak sedí dobře vychované děti. Co říkáš, Soněčko?“

Soňa jí honem vyřizovala Lužinovu omluvu, a to co nejhlasitěji, aby to všichni slyšeli, a používala při tom těch nejvybranějších komplimentů odposlouchaných od Petra Petroviče a ještě po vlastním způsobu příkrášlených. Dodala, že ji Lužin prosil, aby nezapomněla vyřídit, že neprodleně přijde, jak jen bude moci, a pohovoří

si s ní o jejích *záležitostech* o samotě a domluví se s ní o tom, co by se dalo v budoucnu udělat a podniknout a podobně a podobně.

Soňa věděla, že to Katěrinu Ivanovnu usmíří a uklidní, že bude polichocena a hlavně uspokojena ve své hrdosti. Posadila se vedle Raskolnikova, když ho kvapně pozdravila a zběžně se na něj podívala. Ale nadále se po celou dobu jako by vyhýbala jeho pohledu i příležitosti s ním mluvit. Zdála se dokonce nějak roztržitá, ačkoliv visela na Katěrině Ivanovně očima a četla jí z tváře její přání. Ani ona, ani Katěrina Ivanovna nebyly ve smutečných šatech, žádné totiž neměly: Soňa měla nějaké tmavohnědé, kdežto Katěrina Ivanovna své jediné plátěné šaty, tmavé s proužky. Zpráva o Petru Petroviči působila jako balzám. Katěrina Ivanovna vážně vyslechla Soňu a stejně se poptala, jak se Petru Petroviči vede. Ale už vzápětí skoro nahlas pošeptala Raskolnikovovi, že by se tak vážený a seriózní pán, jako je Petr Petrovič, jistě podivil, kdyby se dostal do takové „neobyčejné společnosti“, i když je jejich rodině tak oddán a byl to starý přítel jejího tatínka.

„A tím víc jsem vděčna vám, Rodione Romanyči, že jste nepohrdlým pohoštěním ani v takovémhle prostředí,“ dodala skoro nahlas. „Ostatně vím, že jen vaše mimořádné přátelství k mému nebohému zesnulému manželovi vás přimělo, abyste dostál svému slovu.“

Pak se ještě jednou hrdě a důstojně rozhlédla po svých hostech a náhle se nadmíru starostlivě a hlasitě zeptala hluchého stařečka, nechce-li ještě kousek pečeně a jestli už ochutnal lisabonského. Stařeček neodpověděl a dlouho nemohl pochopit, nač je tázán, ačkoliv sousedé do něho začali pro legraci štouchat. S otevřenými ústy se rozhlížel po ostatních a tím jen zvyšoval všeobecnou veselost.

„To je ale hňup! Jen se na něj podívejte! Pročpak ho sem vůbec přitáhli? Pokud jde o Petra Petroviče, na toho jsem vždycky spoléhala,“ pokračovala Katěrina Ivanovna k Raskolnikovovi. „Ten je ovšem docela jiný...“ adresovala ostře a hlasitě Amálii Ivanovně a probodla ji tak přísným pohledem, že domácí celá schlípla, „docela

jiný než ty naše vyfintěné maškary, které by u tatínka a u maminky nesměly ani do kuchyně a kterým by můj nebožtík muž prokázal čest, a jakou, kdyby je snad při své nekonečné dobrotě přijal.“

„To tedy ano, prosím, přihnul si rád, truňk, to bylo jeho!“ vybreptl náhle vysloužilý zásobovatel, který právě vyzunkl dvanáctou sklínku vodky.

„Nebožtík muž měl skutečně tuhle slabůstku a všichni o ní víte,“ vyjela si na něj jako litice Katěrina Ivanovna, „ale byl to hodný a poctivý člověk, který měl svou rodinu rád, který si jí vážil. Naneštěstí ten dobrák příliš věřil všelijakým prostopášníkům, bůh sám ví, s kým vším nepil, s takovými, kteří mu nesahali ani po kotníky! Představte si, Rodione Romanoviči, že mu našli v kapse perníkového kohoutka: vracel se opilý do němoty, ale na děcka nezapomněl.“

„Ko-hout-ka? Ráčila jste říct ko-hout-ka?“ povykoval pan zásobovatel.

Katěrina Ivanovna ho neuznala za hodna odpovědi. Nad čímsi se zamyslela a vzdychla.

„Vy si asi myslíte zrovna tak jako ostatní, že jsem na něj byla přespříliš přísná,“ svěřovala dále Raskolnikovovi. „Ale zdaleka ne! Vážil si mě, tuze a tuze si mě vážil! Měl dobré srdce! A někdy mi ho bylo tolik líto! Kolikrát, když tak seděl v koutku a díval se na mne, kolikrát mi ho najednou bylo líto a byla bych mu ráda ukázala trochu něžnosti, ale vždycky jsem si řekla: Budeš k němu něžná, a on se ti zase opije! Jen tou přísností jsem ho držela na uzdě.“

„Tak, tak, bejvávalo, že se rvaly pačesy z hlavy, bejvávalo často-krát,“ zaskřehotal opět zásobovatel a obrátil do sebe další sklenku vodky.

„Některé hlupáky nestačí krákat za vlasy, na ty by platilo leda tak pometlo. A nemyslím tím nebožtíka!“ odsekla zásobovateli Katěrina Ivanovna. Rudé skvrny na jejích tvářích planuly stále více, prsa se jí prudce dmula. Ještě chvíli, a mohla vypuknout hádka. Mnozí se pochechtávali, mnozí se tím zřejmě bavili. Začali zásobovatele

pošťuchovat, cosi mu šeptali. Bylo jasné, že je proti sobě chtějí pošťvat.

„A-a-a pěkně prosím, kohopak jste to tento,“ spustil opět záso-
bovatel, „kohopak jste si to... milostivě ráčila... vzít na paškál... Ale
co-o, už nebudu-u! Blbost! Vdova! Vdovička! Odpouštím... Nehraju!“
A znova si lokl vodky.

Raskolnikov mlčel a s odporem to poslouchal. Jen aby se ne-
řeklo, zdvořile ochutnával z jídel, která mu co chvíli nakládala
na talíř Katěrina Ivanovna, nechtěl ji urazit. Často upíral pohled
na Soňu. Ale Soňa byla stále neklidnější, i ona tušila, že hostina
neskončí dobře, a s obavami pozorovala vzrůstající podráždění
Katěрины Ivanovny. Mimo jiné věděla, že hlavní příčinou, proč se
obě venkovské dámy tak přezíravě zachovaly k pozvání Katěрины
Ivanovny, byla ona, Soňa. Slyšela přímo z úst Amálie Ivanovny, že
matku pozvání dokonce urazilo a že se ohradila otázkou: „Jak bych
mohla posadit svou dceru vedle *takové děvky?*“ Soňa tušila, že už se
to Katěrina Ivanovna nějak dověděla, a urážka na ní, na Soně, byla
pro Katěrinu Ivanovnu těžší než urážka její vlastní osoby, jejích dětí,
jejího tatínka, zkrátka, byla to urážka smrtelná, a Soňa věděla, že
Katěrina Ivanovna se teď už neuklidní, „dokud těm maškarám ne-
ukáže, že obě jsou...“ atd. atd. Někdo jako naschvál poslal z druhého
konce stolu Soně talíř a na něm z černého chleba vymodelovaná
dvě srdce protkнутá šípem. Katěrina Ivanovna zrudla a okamžitě
hlasitě poznamenala přes stůl, že ten, kdo to poslal, je samozřejmě
„opilý osel“, kdežto Amálie Ivanovna, která také tušila špatné konce
a zároveň byla do hloubi duše dotčena přezíravým chováním Ka-
těрины Ivanovny, chtěla pozvednout nepříjemnou náladu stolovníků
a ovšem se přitom i udělat hezkou v jejich očích, a tak začala náhle
z ničeho nic vyprávět, že jeden její známý, jakýsi „Karl z lékárny“,
jel v noci drožkou a „drožkář ho chtěl zabít, ale Karl velice, velice
prosila, aby ho nezabíjela, a plakala se sepjatá rukama, a tolik se
bála, div mu strachy srdíčko nepuklo“. Katěrina Ivanovna se sice

usmála, ale hned měla pohotově poznámku, že Amálie Ivanovna by neměla rusky vyprávět anekdoty. Tu se Amálie Ivanovna urazila ještě víc a namítla, že její „Vater aus Berlin byla moc a moc vášný pán a pořád strkala ruce do kapes“. Katěrina Ivanovna, kterou nikdo nikdy nemusel pobízet, se neudržela a vybuchla takovým smíchem, že Amálii Ivanovně už docházela trpělivost a sotva se přemáhala.

„Vidíte ji, sůvu!“ šeptala hned zas Katěrina Ivanovna skoro vesele Raskolnikovovi. „Chtěla říct, že měl pořád ruce v kapsách, a dopadlo to tak, že lezl jiným do kapes, eheheh! A všiml jste si, Rodione Romanoviči, jedné staré pravdy, že ti petrohradští cizinci, totiž hlavně Němci, co se k nám bůhvíodkud hrnou, jsou všichni hloupější než my? Jen řekněte sám, copak někdo může vyprávět, že ‚Karl z lékárny div strachy srdíčko nepukala‘ a že (usmrkanec jeden!) místo aby drožkáře svázal, ‚se sepjatá rukama velice plakala a prosila‘. Ach ta treperenda! A ještě si myslí, že to je strašně dojmavé, a netuší, jak je pitomá! Podle mého je ten opilý zásobovatel mnohem rozumnější, přinejmenším nezastírá, že je ožrala a že propil poslední špetku rozumu, ale tihle se všichni tváří tak důstojně a vážně! Vidíte ji, jak vyvaluje oči. Čepýří se! Čepýří! Hahaha! Eheheh!“

Rozjařenou Katěrinu Ivanovnu ihned napadlo množství všelijakých podrobností a z ničeho nic začala o tom, že až si vyběhává penzi, určitě otevře ve svém rodném městě T... penzionát pro šlechtické dcerky. Tohle Katěrina Ivanovna Raskolnikovovi ještě nevyprávěla, a tak se okamžitě nadchla pro řadu velmi lákavých podrobností. Nikdo nepostřehl, jak se jí náhle octl v ruce onen „čestný diplom“, o němž se Raskolnikovovi zmínil už nebožtík Marmeladov, když mu v krčmě vykládal, že jeho manželka Katěrina Ivanovna na závěrečném večírku ústavu tančila s šálem „před gubernátorem a jinými osobnostmi“. Tento diplom měl nyní zřejmě dokázat, že má Katěrina Ivanovna právo na penzi, hlavně však byl v záloze proto, aby srazil hřebínek „těm dvěma vyfintěným maškaram“, kdyby případně přijaly pozvání, a aby jim výmluvně dosvědčil, že Katěrina Ivanovna

pochází z velmi dobré, „ba dá se říct aristokratické rodiny, je dcera plukovníka a rozhodně si nikterak nezádá před ledajakými avanturistkami, s kterými se v poslední době roztrhl pytel“. Diplom ihned koloval mezi opilými hosty a Katěrina Ivanovna tomu nebránila, protože skutečně hlásal *en toutes lettres*¹³, že je dcera dvorního rady a rytíře, a tedy vskutku div ne plukovnická dcera. Katěrina Ivanovna v rozhovoru hned začala podrobně líčit budoucí nádherné a klidné živobyťičko v T...; mluvila o profesorech gymnázia, které přizve k vyučování ve svém penzionátě, o jistém ctihodném stařečkovi, Francouzi Mengaux, který učil francouzštině už Katěrinu Ivanovnu v ústavu a který teď tráví poslední léta v T... a jistě k ní za velmi přijatelný plat půjde. Nakonec došlo i na Soňu, která prý „odjede do T... s Katěrinou Ivanovnou a bude jí tam všestranně nápomocná“. Ale to už někdo na druhém konci tabule vyprskl. Katěrina Ivanovna na to sice nejdříve reagovala tak, jako by chichotání na konci stolu přezíravě ignorovala, ale vzápětí úmyslně zesílila hlas a nadšeně začala vychvalovat nepochybné schopnosti Sofji Semjonovny být její pomocnicí, „její tichou a trpělivou povahu, její obětavost, ušlechtilost a vzdělanost“ a přitom Soňu pohladila po tvářičce a pak se zvedla ze židle a dvakrát ji vřele políbila. Soňa se zarděla a Katěrina Ivanovna se náhle rozplakala a hned dodala na svou vlastní adresu, že je „taková hloupá husa, že její nervy už nic nevydrží a že by se mělo pomalu končit, a protože už je dojedeno, tak by se měl podat čaj“. V téže chvíli se však Amálie Ivanovna, úžasně dotčená tím, že se za celou dobu vůbec nedostala ke slovu a že na ni dokonce nikdo nedbá, znenadání odhodlala k poslednímu zoufalému pokusu a se skrývanou kyselostí se osmělila obrátit se na Katěrinu Ivanovnu s neobyčejně konkrétní a hlubokomyšlnou poznámkou, že v tom svém penzionátě bude muset zejména dbát, aby dívky měly čisté prádlo (die Wäsche), a že také „určitě musela mít jedna

13 Do písmenky.

dobrá dáma (die Dame), aby dobře opatroval prádlo“ a za druhé „aby všechny mladé dívkyně nečetla potajmu žádný román“. Katěrina Ivanovna, která byla doopravdy rozčilená a velmi unavená a měla už smuteční hostiny až nad hlavu, ihned Amálii Ivanovně odsekla, že „mele nesmysly“ a ničemu nerozumí, že starost o die Wäsche je věcí ústavní dozorkyně, a nikoliv ředitelky lepšího penzionátu, a že pokud jde o četbu románů, je to už prostě neslýchané, a tedy si vyprošuje, aby mlčela. Amálie Ivanovna se rozčilila a kousavě poznamenala, že to „myslel dobše“, že to „myslel moc a moc dobše“ a že jí „za byt už dáfnó neplatil žádný Geld“. Katěrina Ivanovna ji okamžitě „usadila“ a řekla jí, že lže, když tvrdí, že „to myslel dobše“, protože přece včera, když nebožtík ještě ležel na stole, ji trápila kvůli bytu. Amálie Ivanovna na to velmi logicky poznamenala, že „ty dámy nepšijít, protože ty dámy slušná dámy a nemohou pšijít k neslušná dáma“. Katěrina Ivanovna jí obratem „vytmavila“, že je špindíra, a tak může málo mluvit o tom, kdo je lepší. To Amálie Ivanovna nemohla strpět a už vysvětlovala, že její „Vater aus Berlin byla moc a moc vášený pán, a požád strkala ruce do kapes a požád dělala takhle: puf, puf!“, a aby svého Vatera vypodobnila jaksepatri, vyskočila ze židle, strčila si obě ruce do kapes, nafoukla tváře a začala vypouštět z úst jakési neurčité zvuky podobné puf-puf za hlasitého smíchu všech nájemníků, kteří cítili blízkou bouřku, a proto Amálii Ivanovnu schválně popichovali. Ale to už bylo na Katěrinu Ivanovnu příliš, a proto okamžitě a tak, že to všichni mohli slyšet, „odpálila“, že Amálie Ivanovna možná žádného Vatera neměla a že je obyčejná petrohradská opilá Finka a předtím beztoho někde dělala kuchařku a možná že ještě něco horšího. Amálie Ivanovna zrudla jako rak a zapištěla, že to spíš Katěrina Ivanovna „neměl vůbec žádný Vater, ale že ona měl Vater aus Berlin, co nosila taková dlouhý zástěra a požád dělala: puf, puf, puf!“ Katěrina Ivanovna opovržlivě podotkla, že její původ všichni znají a že tady v tom diplomu je to černé na bílém, že její otec byl plukovník, kdežto otec

Amálie Ivanovny (jestli ovšem vůbec nějakého otce měla) prý byl nejspíš nějaký petrohradský Fin a prodával mléko, ale nejpravděpodobnější prý je, že vůbec žádného otce neměla, protože prý se doposud vůbec neví, jak se Amálie Ivanovna jmenuje po otci, jestli Ivanovna nebo Ludvigovna. To Amálii Ivanovnu rozběsnilo, začala tlouct pěstí do stolu a ječet, že je Amal-Ivan, a žádná Ludvigovna, a že její Vater „volat Johann a byl Burgmeister“, kdežto otec Katěрины Ivanovny prý „fůbec nikdy nebýt Burgmeister“. Katěrina Ivanovna vstala a přísným a zdánlivě klidným hlasem (ačkoliv byla bílá jako křída a přerývaně oddechovala) ji upozornila, že opovází-li se ještě třeba jen jedinkrát „přirovnat svého ubohého fotříka k jejímu tatínkovi, tak jí vlastnoručně strhne z hlavy ten její čepec a rozdupe jí ho“. Amálie Ivanovna po těch slovech začala pobíhat po světnici jako fúrie a ječela, jako když ji na nože bere, že je tu domácí a že se Katěrina Ivanovna „okamžitě musela vystěhovala“; pak se bůhví-proč vrhla ke stolu a začala sbírat stříbrné lžičky. Strhl se rámus a poprask, děti se rozplakaly. Soňa vyskočila a chtěla zadržet Katěrinu Ivanovnu, ale když Amálie Ivanovna náhle vykřikla cosi o žluté legitimaci, Katěrina Ivanovna Soňu odstrčila a hnala se po Amálii Ivanovně, aby svou hrozbu stran čepce neprodleně proměnila v čin. V té chvíli se otevřely dveře a na prahu světnice se náhle objevil Petr Petrovič Lužin. Stál a přísným, pozorným pohledem se rozhlížel po přítomných. Katěrina Ivanovna se k němu rozběhla.

3

„Petře Petroviči!“ křičela. „Zastaňte se mě aspoň vy! Vysvětlete tady té hloupé huse, že si takhle nesmí dovolovat k slušné dámě, kterou potkalo neštěstí. Že na to jsou zákony..., poženu to až ke generálnímu gubernátorovi... Z odpoví si to... Rozpomeňte se na pohostinnost mého otce a zastaňte se těch sirotků!“

„Dovolte, milostivá... Dovolte, dovolte, milostivá,“ ohrazoval se Lužin, „vašeho pana otce, jak sama víte, jsem nikdy neměl tu čest znát..., dovolte, milostivá!“ (Kdosi se hlasitě zasmál.) „A nemíním se, prosím, plést do vašich ustavičných rozepří s Amálií Ivanovnou... Mám zde sám co vyřídit... Musím neprodleně mluvit s vaší nevlastní dcerou Sofjou... Ivanovnou... Jmenuje se tak přece? Pustte mě, prosím!“

A Lužin proklouzl kolem Katěrinu Ivanovnu a zamířil do protějšího kouta, kde byla Soňa.

Katěrina Ivanovna zůstala stát jako zasažená bleskem. Za nic nemohla pochopit, jak se Petr Petrovič může neznat k pohostinnosti jejího tatínka. Když už si pohostinnost jednou vymyslela, sama v ní skálopevně věřila. Ohromil ji i úřední, suchý, a dokonce jakoby opovržlivě výhrůžný tón Petra Petroviče. A i všichni ostatní po jeho příchodu poznenáhlu utichali. Kromě toho, že tento „úřední a vážný“ muž se přespříliš lišil od ostatních hostů, bylo zřejmé, že ho tam přivádí něco důležitého, že ho ke vstupu do takové společnosti mohla přimět jen nějaká mimořádná příčina a že se tedy co nevidět něco stane, něco strhne. Raskolnikov, který stál vedle Soni, ustoupil z cesty, ale Lužin si ho patrně vůbec nevšiml. Po chvíli se ve dveřích objevil i Lebezjatnikov; do světnice nevešel, i on však, zřejmě na cosi velmi zvědavý a čímsi udivený, jen poslouchal, ale jak se zdálo, dlouho nemohl nic pochopit.

„Promiňte, že možná ruším, ale věc je, prosím, vážná,“ upozornil Lužin jakoby všeobecně a aniž někoho přímo oslovoval. „Jsem dokonce rád, že jsou zde svědci. Amálie Ivanovno, snažně vás prosím, abyste jako paní v tomto bytě věnovala pozornost mému následujícímu rozhovoru se Sofjou Ivanovnou. Sofjo Ivanovno,“ pokračoval a přímo oslovil velmi udivenou a už napřed vyděšenou Soňu, „z mého stolu v pokoji mého přítele Andreje Semjonoviče Lebezjatnikova zmizela vzápětí po vaší návštěvě storublová bankovka, která byla mým majetkem. Jestliže nějakým způsobem víte a řeknete nám, kam se bankovka poděla, pak vám dávám své čestné slovo a беру si za svědky všechny přítomné, že tím bude pro mne celá záležitost vyřízena. V opačném případě však budu nucen k velmi vážným krokům a pak... ponese te důsledky sama, prosím!“

Ve světnici se rozhostilo hrobové ticho. Ztichly dokonce i plačící děti.

Smrtelně bledá Soňa hleděla na Lužina neschopna slova. Zdálo se, že pořád ještě nic nechápe. Trvalo to drahnou chvílí.

„Tak jak tedy, prosím?“ probodával ji Lužin pohledem.

„Nevím... O ničem nevím...“ vypravila ze sebe konečně slabým hlasem.

„Ne? Nevíte?“ opáčil Lužin a okamžik ještě vyčkával. „Rozmyslete si to, mademoiselle,“ začal pak přísně, ale stále jako by jí domlouval, „rozvažte si to, jsem ochoten poskytnout vám ještě čas na rozmyšlenou. Račte vzít na vědomí, prosím, že kdybych si nebyl docela jist, pak bych se při svých zkušenostech jistě neodvážil otevřeně vás nařknout, neboť z takového přímého a veřejného, ale lživého nebo dokonce jen křivého obvinění bych se v jistém smyslu musel sám zodpovídat. To je mi, prosím, dobře známo. Dnes ráno jsem si pro vlastní potřebu rozměnil několik pětiprocentních cenných papírů v nominální částce tři tisíce rublů. Výkaz mám v náprsní tašce. Když jsem přišel domů, začal jsem, jak mi může dosvědčit Andrej Semjonovič, peníze přepočítávat, a když

jsem odpočítal dva tisíce tři sta rublů, schoval jsem je do náprsní tašky a náprsní tašku jsem uložil do postranní kapsy kabátu. Na stole zůstalo asi pět set rublů, z toho tři storublové bankovky. V té chvíli jste přišla vy (na mé pozvání) a po celou návštěvu jste byla neobyčejně nervózní, dokonce jste třikrát uprostřed rozhovoru vstala a honem jste pospíchala pryč, ačkoliv naše jednání ještě nebylo u konce. Andrej Semjonovič to všechno může dosvědčit. Doufám, že ani vy sama, mademoiselle, nepopřete a potvrdíte, že jsem pro vás prve poslal Andreje Semjonoviče výhradně proto, abych s vámi promluvil o neutěšené a zoufalé situaci vaší příbuzné Katěrinny Ivanovny (k níž jsem nemohl přijít na smuteční hostinu) a o tom, že by bylo užitečné uspořádat v její prospěch nějakou sbírku, loterii nebo podobně. Děkovala jste mi, a to dokonce se slzami v očích (líčím všechno přesně tak, jak se to událo, abych vám to za první připomněl, a za druhé, abych vám dokázal, že mi nevypadla z paměti ani nejmenší podrobnost). Pak jsem vzal ze stolu desetirublovou bankovku a daroval jsem vám ji jako svůj osobní příspěvek a jako první nejnutnější pomoc vaší příbuzné. Andrej Semjonovič to všechno viděl. Pak jsem vás doprovodil ke dveřím, stále rozčilenou jako předtím, a když jsem osaměl s Andrejem Semjonovičem, asi deset minut jsem s ním hovořil. Andrej Semjonovič pak odešel a já jsem znova zasedl ke stolu, na němž ležely peníze, abych je spočítal a uložil zvláště, jak jsem měl v úmyslu již předtím. K mému překvapení však jedna storublová bankovka chyběla. A teď laskavě uvažte: podezřívat Andreje Semjonoviče přece v žádném případě nemohu, něco takového se stydím vůbec předpokládat. Při počítání jsem se také nemohl splést, protože těsně před vaším příchodem jsem uzavřel výkaz a částka souhlasila. Uznejte sama, že když jsem si připomněl, jak jste byla zmatena a jak jste pospíchala s odchodem i jak jste po nějakou dobu držela ruce na stole, a když jsem konečně vzal v úvahu vaše společenské postavení a s ním spojené návyky, byl jsem tak říkajíc s hrůzou

a doslova proti své vůli nucen dospět k podezření, jistě krutému, ale oprávněnému, prosím! Dodávám a znovu zdůrazňuji, že si přes svou skálopevnou jistotu uvědomuji, že tímto nařčením podstupuji určité riziko. Avšak jak vidíte, nenechal jsem to jen tak, ozval jsem se a hned vám řeknu, co mě k tomu dohnalo, milostivá: jen a jen černý nevděk! Jakže? Zavolám si vás k sobě v zájmu vaší nešťastné příbuzné a odevzdám vám svůj skromný příspěvek deseti rublů, a vy se mi za to hned na místě, hned vzápětí odvděčíte takovým činem! Ne, prosím, to už přestává všechno! Za to se vám musí dostat ponaučení. Rozmyslete si to tedy, a nejen to – jako váš upřímný přítel vás prosím (neboť lepšího přítele v této chvíli nemůžete mít), vzpamatujte se! Jinak budu neúprosný! Tak co, prosím?”

„Nic jsem vám nevzala,“ zašeptala s hrůzou Soňa. „Dal jste mi deset rublů, tumáte.“ Soňa vytáhla z kapsy kapesník, rozvázala uzlík, vyňala desetirublovku a podávala ji Lužinovi.

„K těm sto rublům se tedy nepřiznáváte?“ prohlásil vyčítavě a důtklivě, ale bankovku nepřijal.

Soňa se rozhlédla po přítomných. Všichni měli tak děsivě přísné, posměšné a nenávistné tváře! Podívala se na Raskolnikova... stál u zdi se zkříženýma rukama a upíral na ni planoucí pohled.

„Panebože!“ zaúpěla Soňa.

„Amálie Ivanovno, budeme muset uvědomit policii, a proto vás uctivě prosím, abyste zatím poslala pro domovníka,“ řekl tiše a skoro vlídně Lužin.

„*Gott der barmherzige!*¹⁴ Já dobše věděl, že krást!“ spráskla ruce Amálie Ivanovna.

„Věděla jste to?“ chytil se toho Lužin. „To znamená, že už dříve jste měla aspoň nějaký důvod se to domýšlet. Prosím vás, Amálie Ivanovno, abyste si pamatovala, co jste řekla, ostatně, mám na to svědky.“

14 Milosrdný bože!

Kolem náhle začali jeden přes druhého halasit. Všichni se probrali ze strnutí.

„Ta-a-ak!“ vzpamatovala se Katěrina Ivanovna a s křikem se obořila na Lužina. „Tak! Vy ji viníte z krádeže? Naši Soňu? Vy ničemové!“ Přiskočila k Soně a křečovitě ji sevřela vyzáblými pažemi.

„Soňo! Žes od něho brala těch deset rublů! Holka hloupá! Ukaž! Hned ukaž tu desetirublovku, tak!“

Vyškulbla Soně bankovku, zmačkala ji a prudce ji mrštila Lužinovi do tváře. Papírová kulička ho zasáhla do oka a odrazila se na zem. Amálie Ivanovna po penězích okamžitě skočila. Petr Petrovič se rozzlobil.

„Zadržte tu šílenou ženu!“ vykřikl.

Zatím se ve dveřích vedle Lebezjatnikova objevilo několik dalších tváří a mezi nimi vykukovaly i obě venkovské dámy.

„Cože! Šílenou? Já že jsem šílená? Hlupáku!“ zaječela Katěrina Ivanovna. „Ty sám jsi blázen, hnidopich a ničema! Soňa, Soňa mu bude brát peníze! Soňa prý je zlodějka! Spíš ti sama ještě dá, ty hlupáku!“ A Katěrina Ivanovna se hystericky rozesmála. „Vidíte toho hlupáka?“ pobíhala sem tam a ukazovala na Lužina. „Tak! A ty taky?“ všimla si domácích. „Ty taky dosvědčuješ, že Soňa krást, ty ničemná pruská kuří noho v krinolíně! Vy jedni! Vy jedni! Ale ona přece od té doby nevyšla ze světnice, a jak se od tebe, ty ničemo, vrátila, hned přisedla tady k Rodionovi Romanovičovi...! Prohledejte ji! Když se odtud nehnula, musí mít ty peníze u sebe! Tak hledej, hledej, hledej! Ale jestli nenajdeš, miláčku, tak se těš! K carovi, až k carovi gosudarovi milostivému poběhnu, na kolena před ním padnu, hned teď, ještě dnes. Jsem sirotek! Pustí mě k němu! Myslíš, že nepustí? Omyl, dostanu se tam! Do-sta-nu! Počítal jsi s tím, že je tak mírná, co? Na to jsi spoléhal? Ale zato já jsem, holenku, divoká! Sklapne ti! Tak hledej! Hledej, hledej, tak už hledej!!!“

A v zuřivosti Lužinem cloumala a táhla ho k Soně.

„Jsem ochoten a také si to zodpovím..., ale krotte se, milostivá, krotte se! Až příliš dobře vidím, že jste v ráži...! Tohle... tohle... počkejte,“ koktal Lužin, „to se má dělat v přítomnosti policie, prosím..., ačkoliv tady je ostatně dostatek svědků... Jsem ochoten, prosím... Ale pro muže se to rozhodně nehodí... vzhledem k pohlaví... Snad s pomocí Amálie Ivanovny... Ačkoliv, takhle to není správné... Copak to takhle jde?“

„Co na tom! Aťsi ji prohledá, kdo chce!“ křičela Katěrina Ivanovna. „Soňo, obrať před nimi kapsy! Tak, tak! Podívej se, netvore, že je prázdná, byl tam jen kapesník, vidíš, kapsa je prázdná! A druhá kapsa, koukej! Vidíš! Vidíš!“

A Katěrina Ivanovna spíš vytrhla, než obrátila na ruby jednu Soninu kapsu po druhé. Ale ze druhé, pravé kapsy, náhle vyletěl papírek, opsal ve vzduchu oblouk a dopadl Lužinovi k nohám. Všichni to viděli a mnozí vykřikli. Petr Petrovič se sklonil, zvedl papírek dvěma prsty ze země a přede všemi jej rozložil. Byla to na osminku složená storublová bankovka. Petr Petrovič opsal rukou kruh a ukázal bankovku všem přítomným.

„Zlodějko! Ven z moje byt! Policaj, policaj!“ vřískala Amálie Ivanovna. „Do Sibíře je vyhnala! Ven!“

Na všech stranách se ozývaly výkřiky. Raskolnikov mlčel, s pohledem stále upřeným na Soňu, a jen tu a tam se rychle podíval na Lužina. Soňa stála bez hnutí, jako by o sobě nevěděla: nebyla skoro ani udivena. Náhle se jí nahrnula krev do tváře; vykřikla a zakryla si obličej rukama.

„Ne, já to neudělala! Já nic nevzala! Já o ničem nevím!“ zaúpěla srdceryvně a vrhla se ke Katěrině Ivanovně. Ta ji objala a pevně k sobě přitiskla, jako by ji chtěla vlastní hrudí zaštitit přede všemi.

„Soňo! Soňo! Já tomu nevěřím! Vidíš, že tomu nevěřím!“ křičela (přestože všecko bylo tak zřejmé) a hýčkala ji v rukou jako děcko, zasypávala ji polibky, chytala ji za ruce a vášnivě jí je líbala. „Ty že bys něco ukradla! To jsou ale hloupí lidé! Panebože! Jste hlupáci,

hlupáci!“ křičela na všechny. „Vy přece nemáte zdání, ani zdání, jaké to je srdce, jaké to je děvče! Ona bude někomu něco brát, ona! Spíš si svlíkne své poslední šaty a prodá je, spíš bude chodit bosa a všechno dá vám, bude-li to třeba, taková je! Vždyť i tu žlutou legimaci dostala proto, že moje děti umíraly hladem, prodala se kvůli nám...! Ach nebožtíku, nebožtíku! Ach nebožtíku, nebožtíku! Vidíš? Vidíš to? Pěkná smuteční hostina! Bože můj! Zastaňte se jí přece někdo, co všichni stojíte? Rodione Romanoviči! Proč se jí neujmete? Copak tomu taky věříte? Ani za její malíček nestojíte, všichni jak jste tady, všichni! Bože! Ustrň se nad ní konečně!“

Nářek nebohé nemocné a opuštěné Katěry Ivanovny na přítomné zřejmě silně zapůsobil. V té vyzáblé souchotinářské tváři zkřivené bolestí, v těch vyprahlých rtech, na nichž zaschla krev, v tom chraptivém drásajícím hlase, v tom usedavém, skoro dětském pláči, v tom důvěřivém, dětském a zároveň zoufalém úpění o zastání bylo tolik dojmavosti, tolik utrpení, že všem, jak se zdálo, bylo nešťastnice líto. Alespoň Lužin ji okamžitě *politoval*.

„Milostivá! Ale milostivá!“ vyrážel proctitěně. „S vámi přece nemá ta věc nic společného! Nikdo se neodvází obvinít vás z úmyslu nebo ze spoluúčasti, tím spíše, že jste jí sama obrátila kapsu a krádež objevila: jistě jste nic netušila. A rád, ze srdce rád se slituji, jestliže, abych tak řekl, k tomu dohnala i Sofju Semjonovnu bída, ale pročpak jste se, mademoiselle, nechtěla přiznat? Bála jste se ostudy? Byl to první krok? Nebo jste už nevěděla kudy kam? Chápu vás, dobře vás chápu, prosím... Ale načpak se pouštět do takovýchhle věcí? Vážení!“ oslovil přítomné. „Vážení. Ze soucitu, a abych tak řekl, z hluboké účasti jsem ochoten odpustit i nyní, přestože jsem zde byl urážen. Necht' je vám, mademoiselle, ta dnešní ostuda ponaučením pro budoucnost,“ obrátil se k Soně, „a od dalšího upouštím, tím je to pro mne vyřízeno. Dost už!“

Lužin úkosem pohlédl na Raskolnikova. Jejich pohledy se setkaly. Raskolnikovův planoucí pohled ho spaloval. Ale Katěry Ivanovna,

jak se zdálo, nic z toho neslyšela – objímala a líbala Soňu jako smyslů zbavená. Také děti chytaly Soňu ručkama ze všech stran a Polječka, která ostatně dost dobře nechápala, oč vlastně jde, se přímo rozplývala v slzách, usedavě štkala a schovávala svou hezounkou, pláčem napuchlou tvářičku na Sonině rameni.

„Taková podlost!“ ozvalo se náhle hlasitě ode dveří.

Petr Petrovič se kvapně ohlédl.

„Taková podlost!“ opakoval Lebezjatnikov a díval se mu upřeně do očí. Petr Petrovič sebou přímo trhl. To neušlo nikomu. (Dodatečně se na to rozpomínali.) Lebezjatnikov vkročil do světnice.

„A ještě jste se opovážil dovolávat se mého svědectví?“ řekl, přistupuje k Petrovi Petroviči.

„Co to znamená, Andreji Semjonoviči? Co tím chcete říct?“ koktal Lužin.

„To znamená, že jste... nactiutřač, to tím chci říct!“ chrlil ohnivě Lebezjatnikov a přísně na něho hleděl svýma mžouravýma očkama. Byl strašně rozčilen. Raskolnikov ho přímo hltal pohledem, jako by lapal a vážil každé jeho slovo. Znovu všichni zmlkli. Lužin, zvláště v první chvíli, skoro ztratil hlavu.

„Co to...“ koktal. „Co je vám? Jste při smyslech?“

„Jsem úplně při smyslech, prosím, ale vy jste... darebák! Taková podlost! Slyšel jsem všechno a naschvál jsem vyčkával, abych pochopil, oč běží, protože, přiznám se, ještě teď z toho nejsem moudrý... Nepochopím, proč jste to všechno provedl!“

„No, copak jsem provedl! Přestaňte už mluvit v těch nesmyslných hádankách! Nebo jste opilý?“

„To vy, ničemo, možná pijete, ale já ne! Ani vodky se nikdy nena-piju, protože to je proti mým zásadám! Představte si, že on sám, on sám vlastnoručně dal tu storublovku Sofje Semjonovně, viděl jsem to, dosvědčím to, mohu to odpřisáhnout! On, on sám!“ ujišťoval Lebezjatnikov všechny i každého zvláště.

„Copak jste se pomátl, vy cucáku?“ vypískl Lužin. „Sama přece, jak tu před vámi stojí, tady přede všemi potvrdila, že ode mne kromě těch deseti rublů nic nedostala. Tak jak jsem jí je mohl dát?“

„Já to viděl, já to viděl!“ ujišťoval horlivě Lebezjatnikov. „A třeba je to proti mému přesvědčení, jsem to ochoten před soudem odpřisáhnout na cokoliv, protože jsem viděl na vlastní oči, jak jste jí těch sto rublů tajně podstrčil! Jenomže já, blázen, myslel, že jste to udělal z dobrého srdce! Když jste se s ní ve dveřích loučil, tak jste jí, jak se otočila, jednou rukou tiskl ruku a druhou, levou, jste jí tajně vstrčil do kapsy bankovku. Viděl jsem to, jasně jsem to viděl!“

Lužin zbledl. „Co lžete!“ vyjel si na něho ostře. „A jak jste mohl od okna rozeznat, že to byla bankovka? Něco se vám zdálo... beztoho jste poloslepý. Mluvíte z cesty!“

„Ne, nic se mi nezdálo! Stál jsem sice daleko, ale dobře, moc dobře jsem všechno viděl, a třebaže od okna skutečně není snadné rozeznat bankovku, to máte pravdu, věděl jsem shodou okolností velmi přesně, že to je právě storublovka, protože když jste dával Sofje Semjonovně desetirublovku, vzal jste, jak jsem viděl, současně ze stolu i storublovku (viděl jsem to, protože jsem v té chvíli stál blízko a protože mě to rázem přivedlo na jistou myšlenku, měl jsem na paměti, že schováváte v ruce bankovku). Složil jste ji a celou dobu jste ji svíral v dlani. Na chvíli jsem na to opět zapomněl, ale když jste se zvedal, přendal jste si ji z pravé ruky do levé a div jste ji přitom neupustil; tím jste mi bankovku znova připomněl, protože mě opět napadlo, že chcete, abych nevěděl, prokázat dobrodiní. Můžete si představit, jak pozorně jsem se díval, a také jsem skutečně spatřil, jak se vám podařilo strčit jí bankovku do kapsy. Viděl jsem to, na vlastní oči jsem to viděl, mohu to odpřisáhnout!“

Lebezjatnikov se div nezakl. Ze všech stran se rozléhaly různé, většinou užaslé výkřiky; některé však vyznívaly i hrozivě. Lidé se shlukli kolem Lužina. Katěrina Ivanovna přiskočila k Lebezjatnikovovi.

„Andreji Semjonoviči! Mýlila jsem se ve vás! Zastaňte se jí! Jediný vy se o ni berete! Je to sirota, sám Bůh vás seslal! Zlatý Andreji Semjonoviči!“ A Katěrina Ivanovna, stěží vědouc, co dělá, před ním padla na kolena.

„Nesmysly!“ zařval rozvzteklý Lužin. „Melete samé nesmysly, vážený. Zapomněl, připomněl, zapomněl, co to má znamenat! Vy tedy tvrdíte, že jsem jí bankovku podstrčil? A proč? Co bych z toho měl? Copak mám já společného s takovou...“

„Proč? Právě z toho nejsem sám moudrý, ale říkám holou skutečnost, to je nade všechnu pochybnost. Natolik se ještě nemýlím, vy ničemný zločinný člověče, abych si nepamatoval, že mi to hned tam začalo vrtat hlavou, už v té chvíli, když jsem vám děkoval a když jsem vám tiskl ruku. Proč jste jí vlastně podstrčil ty peníze tajně? Ano, proč právě tajně? Opravdu jen proto, že jste to chtěl utajit přede mnou, protože jste věděl, že mám opačné názory a odmítám soukromou dobročinnost, která není s to něco radikálně vyřešit? Nu, dospěl jsem k přesvědčení, že se skutečně ostýcháte rozdávat přede mnou tak velké peníze, a mimoto, říkal jsem si, ji chce možná překvapit, chce, aby užasla, až najde v kapse celou storublovku. (Protože někteří dobrodinci, jak vím, náramně rádi takhle rozmazávají svou dobročinnost.) Také jsem si řekl, že možná chcete vyzkoušet, jestli přijde poděkovat, až peníze najde! A konečně, že se chcete vyhnout díkům, že prostě, no, jak se to říká, aby nevěděla pravice... nebo jak je to... zkrátka tak nějak... Napadlo mě toho zkrátka hodně, až jsem si řekl, že to všechno ještě rozváším, ale přesto jsem pokládal za beztaktní prozrazovat vám, že znám vaše tajemství. Avšak zároveň mě také napadlo, že Sofja Semjonovna ty peníze možná ztratí, dřív než je objeví, a proto jsem se rozhodl, že sem zajdu, zavolám si ji a povím jí, že má v kapse sto rublů. Ale cestou jsem ještě zašel do pokoje ke Kobyljatnikovovým, abych jim zanesl *Obecné závěry pozitivní metody* a zejména jim doporučil článek Pideritův (a vlastně také Wagnerův); pak přijdu sem, a tady

se dějí takové věci! Jen řekněte, mohl bych, mohl bych takto uvažovat a přemítat, kdybych byl předtím skutečně neviděl, že jste jí strčil do kapsy storublovku?“

Když Andrej Semjonovič korunoval své mnohomluvné úvahy takovým logickým závěrem, byl hrozně zmožený a na tváři se mu navíc perlil pot. Neuměl se bohužel jak se patří vyjadřovat rusky (aniž ovšem ovládal nějaký jiný jazyk), a tak se svým advokátským výstupem úplně vyčerpал, a dokonce jako by po něm pohubl. Jeho řeč však přesto velmi zapůsobila.

Mluvil tak ohnivě a tak přesvědčivě, že mu zřejmě všichni uvěřili. Lužin cítil, že to s ním je špatné.

„Co je mi po tom, že vás napadly nějaké hloupé otázky?“ vybuchl. „To není žádný důkaz! To všechno může být pouhý výplod vaší fantazie, ano prosím! Já vám zas říkám, že lžete, vážený pane! Lžete a pomlouváte mě, protože jste proti mně zaujat, ano, zlobíte se na mne, protože jsem nesouhlasil s vašimi volnomyšlenkářskými a bezbožnými sociálními návrhy, to je to celé!“

Ale tento manévr Petrovi Petroviči neprospěl. Naopak, ze všech stran mu odpovědělo nespokojené mručení.

„Tak ty takhle!“ vybuchl Lebezjatnikov. „Lžeš! Jen zavolej policii a já to odpřisáhnu! Jen jedno mi nejde do hlavy – proč ses odhodlal k takové podlosti! Ach ubohý, nízký člověče!“

„Já vám vysvětlím, proč se odhodlal k té podlosti, a bude-li třeba, také to odpřisáhnu!“ promluvil konečně pevným hlasem Raskolnikov a vystoupil kupředu.

Navenek byl pevný a klidný. Všem stačil pouhý pohled na něho, a pochopili, že skutečně ví, oč vlastně jde, a že rozuzlení na sebe nenechá dlouho čekat.

„Ted' už je mi všechno docela jasné,“ pokračoval Raskolnikov už přímo k Lebezjatnikovovi. „Hned od začátku celé téhle aféry jsem měl podezření, že jde o nějakou hanebnou intriku. To podezření jsem pojal proto, že mně, jedině mně, jsou známy některé zvláštní

okolnosti, o nichž nyní povím všem a které všechno vysvětlí! A vy, Andreji Semjonoviči, jste mi svým cenným svědectvím pomohl, abych celou tu věc uviděl v pravém světle. Prosím vás všechny o pozornost. Tenhle pán," ukázal na Lužina, „se nedávno ucházel o jednu dívku, a to o mou sestru, Avdotju Romanovnu Raskolnikovovou, ale po příjezdu do Petrohradu se se mnou předevcírem při našem prvním setkání nepohodl a já ho vykázal ze svého bytu, na to mám dva svědky. Tenhle člověk srší nenávisť... Předevcírem jsem ještě nevěděl, že tady bydlí s vámi, Andreji Semjonoviči, a že tedy téhož dne, kdy jsme se pohádali, to znamená také předevcírem, byl svědkem toho, jak jsem dal jako přítel zesnulého pana Marmeladova jeho manželce Katěrině Ivanovně něco peněz na vypravení pohřbu. Neprodleně poslal mé matce dopis a oznámil jí, že jsem dal všechny své peníze ne Katěrině Ivanovně, nýbrž Sofje Semjonovně, a současně se nejhnusnějšími slovy vyjadřoval o... o povaze Sofji Semjonovny, totiž udělal narážku na ráz mých styků se Sofjou Semjonovnou. Jistě chápete, že to všechno mě mělo rozkmotřit s matkou a sestrou, namluvit jim, že hanebně vyhazují jejich poslední peníze, jimiž mě podporují. Včera večer jsem v matčině i sestřině přítomnosti uvedl věci na pravou míru a dokázal jsem, že jsem peníze dal Katěrině Ivanovně na pohřeb, a nikoliv Sofje Semjonovně, a že jsem Sofju Semjonovnu předevcírem ještě vůbec neznal a dosud s ní slovo nepromluvil. Přitom jsem dodal, že on, celý Petr Petrovič Lužin, i se všemi svými tituly nestojí ani za malíček Sofji Semjonovny, o které tak odporně mluví. A na jeho otázku, zda bych dokonce Sofju Semjonovnu neposadil vedle své sestry, jsem odpověděl, že jsem to už téhož dne ráno udělal. Rozzlobený, že matku ani sestru jeho pomluvy se mnou nerozkmotřily, začal na nás chrlit samé neodpustitelné drzosti. Tak došlo k úplné roztržce a on se musel klidit. To všechno se zběhlo včera večer. A teď, prosím vás, dejte zvlášť dobrý pozor: kdyby se mu dnes bylo podařilo dokázat, že Sofja Semjonovna je zlodějka, byl by tím předně přesvědčil mou

sestru a mou matku, že jeho podezření bylo vcelku opodstatněné, že se na mne oprávněně rozhořčil pro mou opovážlivost stavět naroveň sestru a Sofju Semjonovnu a že tedy, když mě napadal, vlastně chránil čest mé sestry a své nevěsty. Zkrátka, tím vším mě mohl znova znepřátelit s rodinou a přinejmenším ovšem doufal, že si ji znovu nakloní. A to ani nemluvím o tom, že se tím chtěl pomstít i mně, protože důvodně předpokládá, že mi na cti a štěstí Sofji Semjonovny velmi záleží. Tak takové byly jeho plány! Takhle to všechno vidím já! To je pravý důvod všeho a jiný nemůže být!“ Tak, nebo skoro tak, uzavřel Raskolnikov svou řeč, často přerušovanou výkřiky přítomných, naslouchajících mimochodem velmi pozorně. Ale Raskolnikova nic nezarazilo a proslovil celou řeč strohým, klidným, přesným, jasným a pevným tónem. Jeho ostrý hlas a pádný tón i jeho přísný výraz zapůsobily velmi přesvědčivě.

„Ano, ano, tak je to!“ přitakal nadšeně Lebezjatnikov. „Jistě je to tak, protože se mě výslovně zeptal, hned jak k nám Sofja Semjonovna vešla, jestli jste přišel, jestli jsem vás neviděl mezi hosty Katěřiny Ivanovny. Zavolal si mě kvůli tomu k oknu a tam se mě na to nenápadně zeptal. Měl tedy velký zájem na tom, abyste tady byl! Ano, ano, je to přesně tak!“

Lužin mlčel a opovržlivě se usmíval. Nicméně byl velmi bledý. Zdálo se, že uvažuje, jak by zachránil situaci. Nejraději by byl asi beze slova odešel, ale to už bylo v té chvíli skoro nemožné; znamenalo to přímo přiznat oprávněnost všech proti němu vznesených obvinění i to, že skutečně chtěl očernit Sofju Semjonovnu. Mimoto mu v tom bránila společnost, kde už beztak všichni měli trochu v hlavě a nyní se nadmíru rozohnili. Zásobovatel, třebaže celkem nechápal, oč jde, povykoval ze všech nejvíc a navrhoval kroky pro Lužina velmi nepříjemné. Ale byli tu i střízliví lidé, kteří se sešli a seběhli ze všech pokojů. Všichni tři Poláčci byli hrozně rozkořoutění a neustále na něho křičeli „paně ledajáku“ a drmolili ještě nějaké další polské hrozby. Soňa napjatě poslouchala, ale také

jako by dobře nechápala a jako by se probírala z mrákot. Hlavně však nespouštěla oči z Raskolnikova, cítila, že v něm je celá její spása. Katěrina Ivanovna těžce, sípavě oddechovala a zdálo se, že je u konce svých sil. Nejhloupěji ze všech, s rozevřenými ústy, stála Amálie Ivanovna, která nepochopila ani zbla. Viděla jen, že to s Petrem Petrovičem dopadá jaksi špatně. Raskolnikov se ještě dožadoval slova, ale už ho nenechali domluvit a všichni se s křikem drali k Lužinovi, zlořečili mu a spílali. Ale Petr Petrovič se nezalekl. Poznal, že pokus obvinít Soňu žalostně ztroskotal, a proto se utekl k otevřené drzosti.

„Dovolte, panstvo, dovolte! Netlačte se, nechte mě projít!“ hovořil, prodíraje se mezi lidmi. „A buďte tak laskaví, nevyhrožujte mi, ujišťuji vás, že to máte marné, já mám pro strach uděláno, naopak, vy se budete zodpovídat, panstvo, že jste násilím kryli trestný čin! Zlodějka byla víc než usvědčena a já ji budu stíhat, prosím. U soudu nejsou tak zaslepení... tam nejsou opilí a neuvěří dvěma zjevným neznaobohům, buřičům a volnomyšlenkářům, kteří mě viní z osobní msty, ale zatím se k ní ve své hlouposti přiznávají sami... Tak prosím, dovolte!“

„Ať už vás ve mém pokoji nevidím! Vystěhujte se laskavě, mezi námi je konec! Když si jen pomyslím, jakou jsem si s ním dal práci, jak jsem mu všechno ochotně vysvětloval... celých čtrnáct dní!“

„Já vám přece říkal, že se odstěhuji, Andreji Semjonoviči, ještě jste mě zdržoval. Teď už dodávám jen, že jste tupec. Přeji vám, abyste si vyléčil mozek a své poloslepé oči. Tak prosím, dovolte, panstvo!“

Prodral se mezi lidmi. Zásobovateli však bylo proti mysli, že z toho vyjde jen tak s nadávkami – popadl ze stolu sklenici, rozpráhl se a hodil ji po Lužinovi, trefil však přímo Amálii Ivanovnu. Zapíštěla a zásobovatel, který ztratil při rozmachu rovnováhu, se těžce svalil pod stůl. Lužin odešel do svého pokoje a za půl hodiny už po něm nebylo v domě stopy. Soňa při své bázlivé povaze věděla už

předtím, že ji lze zničit snáz než kohokoliv jiného, a urážet ji mohl beztrestně kdekdo. Přesto si však až do poslední chvíle myslela, že se nějak přece jen vyvaruje nebezpečí – opatrností, mírností, pokorou před vším a před každým. Její zklamání bylo nesmírně těžké. Jistě byla s to trpělivě a skoro bez reptání snést cokoli, dokonce i toto. Ale v první chvíli byla přímo zdrcena. Přestože zvítězila a byla ospravedlněna, když se vzpamatovala z prvního leknutí a z prvního ohromení a když všecko jasně pochopila a uvážila, sevřelo se jí srdce mučivou bezmocí a trpkostí. Upadla do hysterického stavu. Nakonec to už pro ni bylo nesnesitelné, prudce se prodrala ven a běžela domů. Bylo to skoro vzápětí po Lužinově odchodu. Také Amálie Ivanovna, když ji za hlasitého smíchu přítomných zasáhla sklenice, nemohla strpět, aby za někoho vyjídala horkou kaši, a tak se obořila na Katěrinu Ivanovnu, které připisovala všechnu vinu:

„Pryč z moje byt! Hned! Marš!“ A přitom se sápla na všecko, co jí přišlo do ruky z věcí Katěriny Ivanovny, a házela to na podlahu. Katěrina Ivanovna, i tak už docela ubitá a skoro v mrákotách, udýchaná a zsinalá, vyskočila z postele (na kterou zmoženě klesla) a vrhla se na Amálii Ivanovnu.

Ale zápas byl příliš nerovný. Amálie Ivanovna ji odhodila jako pířko.

„Cože! Nestačí jí všechny ty bezectné pomluvy, ta důra se sápe ještě i na mne! Cože! V den pohřbu mého muže, když jsem ji pohostila, mě vyhání na ulici s mými sirotami! Kampak já se poděju!“ úpěla a usedavě, zajíkávě plakala ubohá žena. „Bože na nebesích!“ vykřikla náhle a zablýskla očima. „Copak na světě není žádná spravedlnost? Koho se máš zastat, když ne nás, sirotků! Ale uvidíme! Ještě jsou soudy, ještě je právo, však já je najdu! A hned, však uvidíš, ty bezbožná stvůro! Polječko, ohlídej tu děti, já se ještě vrátím! Čekejte na mě třeba na ulici! Uvidíme, jestli je na světě ještě nějaké právo!“

Ovinula si kolem hlavy zelený jemný šátek, o němž se ve svém vyprávění zmínil nebožtík Marmeladov, protlačila se zmateným

shlukem opilých nájemníků, kteří se pořád ještě tísnili ve světnici, a s pláčem a nářkem vyběhla na ulici, vedená neurčitou představou, že se kdesi hned a neprodleně, stůj co stůj domůže spravedlnosti. Polječka se ustrašeně skrčila s oběma dětmi v koutě na truhle, objímala je, celá se třásla a čekala, až se matka vrátí. Amálie Ivanovna pobíhala po světnici, pištěla, lamentovala, házela na zem všecko, co jí padlo do ruky, a rámusila. Nájemníci hulákali jeden přes druhého – jedni se ještě dohadovali o tom, co se právě zběhlo, druzí se přeli a nadávali si, třetí spustili píseň...

Ted' došlo i na mne! pomyslel si Raskolnikov. Nu, Sofjo Semjovno, uvidíme, jak budete mluvit ted'!

A odešel za Soňou do jejího bytu.

4

Raskolnikov Soňu horlivě a živě obhajoval proti Lužinovi, přestože sám nosil v duši tolik vlastní hrůzy a trýzně. Ale po mučivých ranních prožitcích se přímo ochotně chopil příležitosti vystřídat své dojmy, které už nemohl déle snášet, nemluvě ani o tom, jak velký a vřelý měl osobní zájem, aby Soňu obhájl. Mimoto stále myslel na nadcházející setkání s ní a chvílemi jím byl strašně zneklidňován: vždyť jí *musel* říct, kdo zabil Lizavetu, a tušil strašlivé utrpení a přímo je od sebe rukama odstrkoval. A to jeho vyzývavé: „Tak jak budete mluvit teď, Sofjo Semjonovno?“, které v duchu pronesl, když odcházel od Katěřiny Ivanovny, pramenilo zřejmě ještě z nějakého chvilkového rozjaření, z triumfální nálady po vítězství nad Lužinem. Ale odehrála se s ním podivná změna. Než došel ke Kapernaumovům, dolehla na něho náhlá malomyslnost a strach. Předě dveřmi se nerozhodně zastavil a položil si podivnou otázku: „Je vůbec nutné říkat, kdo zabil Lizavetu?“ Byla to podivná otázka, protože současně cítil, že to nejen nemůže neříct, nýbrž není s to ten okamžik ani na nějaký čas oddálit. Prozatím sám nevěděl, proč nemůže; zatím to jen *cítil*, a toto trýznivé vědomí nemohoucnosti jakkoliv se vzepřít ho skoro zničilo. Aby už nemusel na nic myslet a aby se nemusel déle trápit, kvapně otevřel dveře a od prahu se podíval na Soňu.

Seděla lokty opřená o stůl a zakrývala si obličej dlaněmi, ale jakmile Raskolnikova spatřila, rychle se zvedla a pokročila mu v ústřety, jako by ho očekávala.

„Co by se mnou bylo, nebýt vás!“ šeptala mu rychle, když se sešli uprostřed světnice. Zřejmě se nemohla dočkat, kdy už mu to bude moci říct. Proto na něho tak čekala.

Raskolnikov došel až ke stolu a usedl na židli, ze které Soňa vstala. Stála dva kroky před ním, tak jako včera.

„Co to říkáte, Soňo?“ začal a náhle cítil, že se mu chvěje hlas. „Jednalo se přece hlavně o ‚společenskou situaci a příbuzné jevy‘. Pochopila jste to prve?“

Zatvářila se zmučeně.

„Jenom se mnou nemluvte jako včera!“ přerušila ho. „Nezačínejte zas, prosím vás! Už tak je dost trápení...“

A honem se usmála, plná strachu, že se ho ta výčitka možná dotkne.

„Udělal jsem hloupost, že jsem odtamtud odešla. Co se tam děje? Chtěla jsem se tam vrátit, ale pořád jsem myslela, že... přijdete vy...“

Pověděl jí, že je Amálie Ivanovna vyháněná z bytu a že se Katěrina Ivanovna někam rozběhla „hledat spravedlnost“.

„Ach bože můj!“ trhla sebou Soňa. „Pojďte tam honem...“

A už brala pláštíček.

„Pořád stejná písnička!“ vybuchl popudlivě Raskolnikov. „Pořád myslíte jen na ně! Pobuďte chvíli se mnou!“

„Ale co... Katěrina Ivanovna?“

„Nebojte se, Katěrinu Ivanovnu nepropasete, zajde k vám jistě sama, když už vyběhla z domu,“ dodal nabručeně. „Kdyby vás nezastihla, ještě by vám dávala vinu...“

Soňa v trýznivém duševním boji usedla na židli. Raskolnikov mlčky hleděl do země a cosi promýšlel.

„Dejme tomu, že Lužin dnes nechtěl,“ vzhlédl konečně k Soně. „Ale co kdyby byl chtěl anebo kdyby se mu to bylo nějak hodilo? Byl by vás přece dostal za mříže, kdybych u toho náhodou nebyl já a Lebezjatnikov! Co říkáte, Soňo?“

„Ano,“ řekla slabým hlasem. „Ano!“ potvrdila ještě jednou nepřítomně a neklidně.

„Ale copak se nemohlo snadno stát, že bych nepřišel? A Lebezjatnikov se tam naskytl vůbec čiročirou náhodou!“

Soňa mlčela.

„Ale co by se stalo, kdybyste musela do vězení? Vzpomínáte si, co jsem říkal včera?“

Ani na to neodpověděla. Raskolnikov vyčkával.

„A já myslel, že zase spustíte: nemluvte tak, přestaňte!“ zasmál se Raskolnikov, ale nějak křečovitě. „Copak budeme pořád mlčet?“ zeptal se po chvíli. „Musíme přece o něčem mluvit! Zvlášť by mě zajímalo, jak byste teď vyřešila jeden *problém*, jak říká Lebezjatinov.“ Zdálo se, že se začíná mást. „Skutečně, myslím to docela vážně. Představte si, Soňo, že byste znala všechny Lužinovy plány už napřed, že byste věděla (docela bezpečně), že by úplně zničily Katěrinu Ivanovnu i děti a vás nádavkem (říkám *nádavkem*, protože vím, že sebe si neceníte vůbec). Polječku také... protože by ji stihl váš úděl. Tak tedy, kdybyste najednou celou tu věc měla rozhodnout vy sama: má-li žít on, nebo oni, to znamená, má-li žít Lužin a páchat ničemnosti, nebo má-li Katěrina Ivanovna zemřít. Jak byste rozhodla? Kdo z nich má umřít? Slyšíte, ptám se vás!“

Soňa se na něho podívala s obavou: v té nejisté, dlouhými oklikami k čemusi směřující řeči jí zaznělo cosi zvláštního.

„Jako bych tušila, že se mě na něco takového zeptáte,“ upřela na něho zkoumavý pohled.

„Atsi, to nevadí. Ale jak byste tedy rozhodla?“

„Pročpak se ptáte na něco, k čemu nikdy nemůže dojít?“ namítla.

„Tak tedy ať raději Lužin žije a páše ničemnosti! Nebo jste se ani tohle neodvážila rozhodnout?“

„Copak mohu znát boží prozřetelnost? Proč se vůbec ptáte na věci, na které se nikdo nikoho nemůže ptát? K čemu takovéhle zbytečné otázky? Jakpak by to vůbec mohlo záviset na mé vůli? A kdopak mi najednou dal právo rozhodovat, kdo má žít a kdo ne?“

„To se ví, jakmile do toho zamícháte boží prozřetelnost, tak už raději nemluvte,“ zabručel kysele Raskolnikov.

„Řekněte radši rovnou, co chcete!“ zvolala usouzeně Soňa. „Už zas někam míříte... Copak jste přišel jen proto, abyste mě trápil?“

Už se neovládla a náhle se usedavě rozplakala. Raskolnikov se na ni ponuře díval. Uběhlo asi pět minut.

„Máš docela pravdu, Soňo,“ řekl posléze tiše. Náhle byl jako vyměněný, z jeho řeči zmizel strojeně útočný a nemohoucně nabubřelý tón. I hlas mu náhle trochu zjhl. „Včera jsem ti přece sám řekl, že nepřijdu prosit za odpuštění, ale div jsem teď nezačal zrovna tím, abys mi odpustila... To kvůli sobě jsem mluvil o Lužinovi a o prozřetelnosti... To já prosil za odpuštění, Soňo!“

Chtěl se usmát, ale jeho mdlý úsměv vyjadřoval jen nemohoucnost a zmatek. Svěsil hlavu a zakryl si tváře dlaněmi.

A náhle mu projel srdcem podivný a nečekaný pocit jakési kruté nenávisti k Soně. Jako by byl tím pocitem sám překvapen a polekán, rychle k ní vzhlédl a zpytavě se na ni podíval, setkal se však s jejím znepokojeným a trýznivě ustaraným pohledem; byla v něm láska; jeho nenávist zmizela jako přelud. Zmýlil se, spletl si jeden cit s druhým. To jen znamenalo, že *ona* chvíle nadešla.

Znova si zakryl tvář dlaněmi a hluboko svěsil hlavu. Náhle zbledl, vstal ze židle, podíval se na Soňu a bez jediného slova bezmyšlenkovitě přesedl na její postel.

Silou prožitku mu ta chvíle úžasně připomenula okamžik, kdy stál za stařenou a už držel sekýru vyvléknutou z poutka a cítil, že už „nesmí ztratit ani okamžik“.

„Co je vám?“ zeptala se skomíravě Soňa.

Nebyl mocen slova. Tak si to přiznání ani ve snu nepředstavoval a sám nechápal, co se to s ním děje. Pomalu k němu přistoupila, sedla si na postel vedle něho a čekala nespouštějíc z něho oči. Srdce jí bušilo a umdlávalo. Bylo to nesnesitelné: obrátil k ní mrtvolně zsinanou tvář, rty se mu bezmocně kroutily a marně chtěly něco vyslovit. Soně se sevřelo srdce hrůzou.

„Co je vám?“ zeptala se znovu a maličko od něho odsedla.

„Nic, Soňo. Neměj strach. Hlouposti! Opravdu, když se to tak vezme, jsou to hlouposti,“ koktal, ale zdálo se, že spíš blouzní a neví, co říká. „Proč jen jsem přišel trápit zrovna tebe?“ dodal náhle a zadíval se na ni. „Opravdu. Proč? Tu otázku si kladu pořád, Soňo...“

Možná že si před čtvrthodinou tu otázku skutečně kladl, teď to však řekl docela nazdařbůh, aniž věděl, co říká, s pocitem, že ho zimničně mrazí po celém těle.

„Bože, vy se tak trápíte!“ řekla soucitně, upírajíc naň široce rozevřené oči.

„Hlouposti...! Poslyš, Soňo,“ náhle se bůhvíproč mdle a nemohoucně usmál, jen na vteřinku, „vzpomínáš si ještě, co jsem ti chtěl včera říct?“

Soňa rozechvěně čekala.

„Když jsem odcházel, řekl jsem ti, že se s tebou možná loučím navždy, ale jestli dnes ještě přijdu, že ti povím..., kdo zabil Lizavetu.“

Soňa se náhle začala třást.

„Tak jsem ti to tedy přišel povědět.“

„Včera jste to tedy myslel doopravdy...“ zašeptala těžce. „Ale jak to víte?“ zeptala se honem, jako by se náhle vzpamatovala.

Dech se jí těžce dral z prsou. Bledla stále více.

„Prostě to vím.“

Neodpověděla hned.

„Našel jste *ho* snad?“ zeptala se pak nesměle.

„Ne, nenašel.“

„Tak jak o *tom* můžete vědět?“ jíkla opět sotva slyšitelně po nové dlouhé odmlce.

Obrátil se k ní a spočinul na ní probodávajícím pohledem.

„Hádej,“ řekl opět s tím křivým a nemohoucím úsměvem. Jejím tělem proběhl křečovitý záchvěv.

„Ale pročpak... pročpak mě tak... strašíte?“ zakoktala, usmívajíc se jako dítě.

„To znamená, že jsem *jeho* dobrý přítel..., když to vím,“ pokračoval Raskolnikov a stále z ní nespouštěl oči, jako by už neměl sílu odvrátit je jinam. „Vím, že Lizavetu... zabít nechtěl... Zabil ji... nerad... chtěl zabít starou... a také přišel..., když byla sama... Ale vtom přišla Lizaveta... A on... zabil i ji.“

Táhla se nová úděsná odmlka. Oba na sebe nehybně upírali oči.

„Pořád ještě to nemůžeš uhodnout?“ zeptal se náhle s pocitem, že se vrhá z kostelní věže.

„N-ne,“ šeptla sotva slyšitelně Soňa.

„Jen se dobře podívej.“

A jakmile to řekl, zmrazil mu duši opět jeden starý povědomý pocit: jak se na ni díval, náhle jako by v její tváři poznával tvář Lizavetinu. Výraz Lizavetiny tváře se mu vryl hluboko do paměti ve chvíli, kdy se k ní tehdy blížil se sekyrou a ona před ním couvala ke zdi s trochu napřaženou rukou a úplně dětským strachem ve tváři, stejně jako malé děcko, když se začíná něčeho děsit, upřeně a ustrašeně pozoruje hrůznou věc, couvá, napřahuje ručičku a nabírá k pláči. Téměř totéž se nyní dělo se Soňou: stejně nemohoucně a stejně vyděšeně na něho chvíli zírala a náhle se napřaženou levou rukou lehce dotkla jeho hrudi, pomalu se zvedala z postele a se stále strnulejším pohledem se od něho dál a dál odtahovala. Její hrůza nenadále přešla i na něho: jeho tvář dostala stejně vyděšený výraz, díval se na ni stejným pohledem a se skoro stejným *dětským* úsměvem.

„Uhodlas?“ zašeptal konečně.

„Bože!“ vydralo se jí srdceryvně z hrudi. Vysíleně padla na postel tváří do polštářů. Ale vzápětí se kvapně zvedla, rychle k němu přisedla, vzala ho za obě ruce, křečovitě je sevřela svými jemnými prsty a znovu se na něho nehybným přikovaným pohledem zahleděla. Tím posledním zoufalým pohledem chtěla pro sebe najít a vypátrat aspoň špetku poslední naděje. Ale po naději nebylo ani tuchy, nemohla být žádná pochybnost, že všechno je opravdu *tak*. Později, když na tu chvíli vzpomínala, dokonce se nechápavě

a s údivem ptala sama sebe, proč tehdy poznala tak *rychle*, že už nemůže být žádná pochybnost? Nemohla by přece například tvrdit, že něco podobného tušila! A přece nyní, jakmile jí to řekl, měla náhle dojem, jako by byla právě *toto* tušila.

„Tak už dost, Soňo, dost! Netrap mě!“ zaprosil zmučeně.

Chtěl jí to říct docela jinak, ale dopadlo to *takhle*.

Jako nepřičetná vyskočila, a lomíc rukama, pokročila doprostřed světnice, hned se však vrátila a znovu k němu přisedla tak těsně, že se skoro dotýkali rameny. Ale tu se zachvěla a vykřikla, jako by jí probodli srdce, a sama nevědouc proč, padla před ním na kolena.

„Ach co jste to jenom na sobě spáchal!“ zaúpěla zoufale, prudce vstala, vzala ho pevně kolem krku a křečovitě ho svírala v objetí.

Raskolnikov se od ní odtáhl a podíval se na ni s truchlivým úsměvem:

„Ty jsi divná, Soňo, objímáš mě a líbáš, ačkoliv jsem ti pověděl o *tom*. Nevíš, co děláš.“

„Ne, ne, nikdo na celém světě není teď tak nešťastný jako ty!“ vykřikla jako pomatená, nedbajíc jeho poznámky, a znenadání se usedavě, hystericky rozplakala.

Nitro mu prudkou vlnou zaplavil už dávno nepoznaný cit, v němž rychle zjhl. Neprotivil se mu – z očí se mu vydraly slzy a zatřpytily se na řasách.

„Tak se mě tedy nezříkáš, Soňo?“ ptal se a díval se na ni skoro s nadějí.

„Ne, ne! Nikdy a nikde!“ vykřikla Soňa. „Půjdu za tebou, ať je to kam chce! Ach bože můj... Já nešťastná...! Proč, proč jen jsem tě neznala dříve! Proč jsi nepřišel dříve? Ach můj ty bože!“

„Ale přece jsem přišel.“

„Až teď! Ach, co teď, co teď...! S tebou, s tebou!“ vykřikovala jako v mrákotách a znovu ho objímala. „Půjdu na nucené práce s tebou!“ Raskolnikovem cosi projelo, rty mu znovu zkřivil předchozí nenávisť a div ne přezíravý úsměv.

„Soňo, ale mně se možná na nucené práce ještě nechce,“ řekl jí. Soňa se na něj rychle podívala.

Po prvním návalu vášnivého a trýznivého soucitu s nešťastníkem ji znova ohromila strašlivá myšlenka na vraždu. V novém tónu jeho hlasu náhle poznávala vraha. Ohromeně na něho zírala. Doposud nevěděla vůbec nic, ani proč, ani jak, ani kvůli čemu to spáchal. Teď se však všechny tyto otázky naráz ozvaly v jejím svědomí. A opět nemohla uvěřit: On, on, a vrah! Copak je to možné?

„Jak je to možné! Kde to stojím!“ pronesla nesmírně užasle, jako by se docela nevzpamatovala. „Jak jste si vy, vy, takový člověk... mohl usmyslet tu věc...? Jak je to možné!“

„Ale ano, abych ji oloupil... Přestaň, Soňo!“ odpověděl jaksi zemdleně, dokonce trochu popuzeně.

Soňa zůstala jako zkamenělá, ale pak vykřikla:

„Měl jsi hlad! Chtěl jsi... pomoci matce? Vid’!“

„Ne, Soňo, ne,“ koktal odvrácen a se svěšenou hlavou, „tak velký hlad jsem neměl... matce jsem sice opravdu chtěl pomoci, ale... ani to není celá pravda... netýrej mě už, Soňo!“

Zalomila rukama.

„Cožpak to všecko, cožpak to všecko je skutečně pravda? Bože můj, jaká je to pravda! Kdo tomu může uvěřit...? A jak to, jak to, že sám dáváte to poslední, co máte, a přitom jste zabil a oloupil! Ach!“ zaúpěla náhle. „Ty peníze, které jste dal Katěrině Ivanovně... ty peníze... Bože můj, snad nebyly i ty peníze...“

„Ne, Soňo,“ skočil jí chvatně do řeči, „to nebyly ty peníze, buď klidná! Ty peníze mi poslala matka po jednom kupci a dostal jsem je, když jsem byl nemocný, ten den, co jsem jí je dal... Razumichin byl u toho... sám je za mne přijímal... ty peníze byly moje, moje vlastní, opravdu moje.“

Soňa nechápavě poslouchala a usilovně se snažila cosi domyslet.

„A tamty peníze... vlastně ani nevím, jestli tam nějaké byly,“ dodal tiše a trochu zamyšleně, „sundal jsem jí tenkrát z krku měsíc,

kožený, plný, naditý měšec..., ale ani jsem se dovnitř nepodíval, prostě jsem nestačil... No, a věci, samé nějaké šperky a řetízky... všechny ty věci i s měšcem jsem schoval pod kámen na jednom cizím dvoře na V-ském prospektu hned druhý den ráno... A tak to tam doposud leží...”

Soňa dychtivě poslouchala.

„Ale tak proč tedy... řekl jste přece: abych ji oloupil, a zatím jste si z toho nic nevzal?“ namítla rychle, chytajíc se i toho stěbla.

„Nevím... ještě jsem se nerozhodl, jestli ty peníze vezmu nebo nevezmu,“ řekl opět jaksi zamyšleně, ale náhle se vzpamatoval a rychle a krátce se usmál: „To jsem zas plácl pěknou hloupost, co?“

Soně blesklo hlavou: nezbláznil se snad? Ale hned tu myšlenku zavrhla: ne, to je něco jiného. Nechápala, vůbec nic nechápala!

„Rozumíš, Soňo,“ řekl náhle s podivným žárem, „rozumíš, něco ti řeknu: kdybych byl vraždil jen proto, že jsem měl hlad,“ pokračoval a kladl důraz na každé slovo a nevyzpytatelně, ale upřímně na ni hleděl, „tak bych ted’... byl štásten! Rozumíš!“

„A co, co z toho vlastně budeš mít,“ vyrazil za okamžik už skoro zoufale, „co z toho budeš mít, když hned ted’ doznám, že jsem spáchal špatnou věc? Řekni, co ti pomůže nějaké hloupé zadostiučnění? Ach Soňo, copak jsem ted’ k tobě přišel kvůli tomu?“

Soňa chtěla opět něco říct, ale vytrvala v mlčení.

„Právě proto, že mám už jen tebe jedinou, jsem včera chtěl, abys šla se mnou.“

„Kam?“ zeptala se nesměle.

„Ani krást, ani vraždit, neměj strach, to ne,“ ušklíbl se jedovatě, „my jsme každý jiný... Ale víš, Soňo, že jsem teprve ted’, teprve v této chvíli pochopil, kam jsem tě včera zval? Včera, když jsem to říkal, sám jsem nevěděl, kam se mnou máš jít. Chtěl jsem na tobě jen jediné a jen kvůli tomu jedinému jsem přišel: abys mě neopustila. Neopustíš mě, Soňo?“

Stiskla mu ruku.

Proč, proč jenom jsem jí to řekl, proč jsem jí to vyzradil! plánil se zoufale za chvíli a hleděl na ni v neskonale trýzni. „Ty teď ode mne čekáš vysvětlení, Soňo, sedíš a čekáš, já to dobře vidím. Ale co ti mám říct? Víím, že z toho vůbec nic nepochopíš a jen se usoužíš... kvůli mně! Vidíš, pláčeš a zas mě objímáš – řekni, za co mě objímáš? Za to, že jsem sám neunesl tu tíhu a přišel jsem ji svalit na druhého? Trp i ty, mně bude snáz! Jak můžeš milovat takového ničemu!“

„Ale copak ty se také dost netrápíš?“ vykřikla Soňa.

A jemu znovu zaplavil nitro tentýž cit a na okamžik ho rozněžnil.

„Soňo, nezapomínej, že mám zlé srdce, to ti vysvětlí leccos. Jen proto jsem mohl přijít, že jsem zlý. Jsou lidé, kteří by nepřišli. Ale já jsem zbabělec a... ničema! Ale... ať! To všechno není to pravé... Teď je třeba mluvit, jenže já nevím, jak začít...“

Umlkl a zamyslel se.

„Ech, jsme každý úplně jiný!“ vzplanul pak. „Vůbec se k sobě nehodíme. Proč jsem sem jenom chodil! Nikdy si to neodpustím!“

„Ne, ne, dobře jsi udělal, žeš přišel!“ dokazovala Soňa. „Je to tak lepší, že to vím. Mnohem lepší!“

Bolestně se na ni podíval.

„Ale co, je to přece tak!“ řekl, jako by jeho úvahy dozrály. „Tak to přece skutečně bylo! Podívej: chtěl jsem být jako Napoleon, proto jsem vraždil... Už tomu rozumíš?“

„Ne,“ zašeptala naivně a nesměle Soňa. „Ale... jen mluv! Já *pro sebe* všemu porozumím!“ přesvědčovala ho.

„Porozumíš? Tak dobře, uvidíme!“

Odmlčel se a dlouho hledal slova.

„Bylo to asi takhle: jednou jsem položil sám sobě otázku, jak by to asi dopadlo, kdyby se do mého postavení dostal Napoleon a nemohl začít svou kariéru ani Toulonem, ani Egyptem, ani přechodem přes Mont Blanc, ale místo všech těch krásných a monumentálních věcí by mu docela všedně stála v cestě směšná babka, registrátorka, kterou by ovšem musel nejdřív zabít, aby jí mohl z truhly vyfouknout

peníze (kvůli kariéře, rozumíš?). Tak tedy: odhodlal by se k tomu, kdyby neměl žádné východisko? Neodradilo by ho, že to je až příliš málo monumentální a... a že to je hřích? Věř mi, že s tímhle problémem jsem si strašně moc lámal hlavu a že mi byla hrozná hanba, když se mi konečně rozbřesklo (zčistajasna), že by ho to nejen neodradilo, nýbrž že by ho ani ve snu nenapadlo, aby v tom viděl něco příliš málo monumentálního..., a že by se dokonce divil, co by ho na tom mělo odrazovat! A že kdyby neměl nic jiného na vybranou, ani chvíli by se nerozmýšlel a sprovodil by ji ze světa tak, že by oběť ani nepípla...! Tak už jsem se tedy... také nerozmýšlel... a sprovodil jsem ze světa... podle toho zářného příkladu... Navlas tak to bylo! Tobě je to k smíchu? Ano, Soňo, na tomhle je nejměšnější, že to možná tak doopravdy bylo...“

Ale Soně nic k smíchu nebylo.

„Mluvte se mnou radši přímo... bez příkladů,“ poprosila ještě nesměleji, že ji bylo sotva slyšet.

Otočil se k ní, smutně se na ni zadíval a vzal ji za ruce.

„A zas máš pravdu, Soňo. To všecko je přece nesmysl, dočista prázdný žvást! Podívej, sama víš, že má matka skoro nic nemá. Sestra, která jen náhodou dostala vzdělání, se musí protloukat jako vychovatelka. Všecky své naděje skládaly jen ve mne. Studoval jsem, ale nemohl jsem se na univerzitě pro nedostatek peněz udržet a musel jsem na čas odejít. I kdyby to bylo dál pokračovalo aspoň tak, měl jsem naději (kdyby se okolnosti vyvíjely příznivě), že to za deset za dvanáct let přece jen dotáhnu na nějakého učitele nebo úředníka s tisíciрубlovým platem... (Odříkával to, jako by to měl naučené.) A do té doby by matku umožřily starosti a trápení, a tak bych jí stejně nepomohl, a sestra... no, se sestrou by to mohlo dopadnout ještě hůř...! A koho by taky lákalo celý život kolem všeho jen tak chodit a od všeho se odvracet, zapomenout na matku a s respektem snést například křivdu na sestře? Proč vlastně? Proto, abych, až je pochováám, měl na krku další – ženu a děti, a ty pak také nechal bez

groše a bez sousta? Tak tedy... tak jsem se rozhodl, že až získám od té báby peníze, upotřebím je pro nejbližší léta a nebudu trápit matku, zajistím si z nich studium na univerzitě i první kroky po vystudování, a to všechno jsem chtěl provést velkoryse a radikálně, abych si bezpečně pojistil celou příští kariéru a vykročil po nové, nezávislé cestě... Tak... tak, a to je všechno... No, to se ví, že jsem babku zabil, to jsem neudělal dobře... ale dost už!“

Když s námahou dospěl k závěru, byl u konce sil a svěsil hlavu.

„Ne, ne, tak to není,“ zahořekovala Soňa. „Copak je možné takhle... ne, tak to není, tak to není!“

„Vidíš, říkáš, že to tak není...! A já ti přece pověděl ryzí pravdu!“

„Jakápak je tohle pravda! Bože můj!“

„Já přece zabil jen veš, Soňo, nepotřebnou, odpornou, ošklivou veš.“

„Ale ta veš byla člověk!“

„To vím sám, že to nebyla veš,“ odpověděl a divně se na ni podíval. „Ale vždyť já mluvím hloupě, Soňo,“ dodal. „Už dlouho mluvím hloupě... Takhle to není, máš pravdu. Důvody byly docela, docela jiné...! Já už jsem tak dlouho s nikým nemluvil, Soňo... Hlava se mi z toho div nerozskočí!“

Oči mu horečně planuly. Už skoro blouznil. Po rtech mu přebíhal prchavý nervózní úsměv. Pod vším rozohněním už prokukovala strašlivá nemohoucnost. Soňa pochopila jeho trýzeň. I jí už z toho šla hlava kolem. A jak podivně mluvil: tak trochu tomu rozuměla, ale... „Ale jak to! Jak to! Bože můj!“ A zoufale lomila rukama.

„Ne, Soňo, tak to není!“ zvedl k ní pojednou hlavu, jako by ho náhle překvapila a pobodla nějaká nová myšlenka. „Tak to není! Raději... raději si myslí (ano, tak to bude skutečně lepší!), myslí si, že jsem ctižádnostivý, závistivý, zlý, ničemný a mstivý a konečně... že mám sklon i k šílenství. (Když, tak ať je to všechno dohromady! Prve mluvili o tom, že jsem zešílel, všiml jsem si toho!) Před chvílí jsem ti řekl, že jsem se nemohl na univerzitě udržet. Ale víš, že

možná mohl? Na poplatky by mi poslala matka a na obutí a ošacení i na stravu bych si vydělal sám, určitě! Měl jsem možnost dávat hodiny, byl bych dostával po padesáti kopějkách. Razumichin přece také pracuje! Ale já na všechno zanevřel a nechtěl jsem. Ano, přesně tak, zanevřel (tohle slovo to dobře vystihuje!). A jako pavouk jsem zalezl do své komůrky. Však jsi byla v té mé noře, sama jsi viděla... A nevíš, Soňo, jak nízké stropy a těsné světničky tísní duši i mozek! Jak jsem tu noru nenáviděl! A přece jsem z ní nechtěl ven. Schwálně! Celé dny jsem nevycházel a měl jsem odpor k práci, ba i k jídlu. Když mi Nastasja něco přinesla, tak jsem to snědl, když ne, přečkal jsem den i tak, naschvál, ze zarputilosti jsem po nikom nic nechtěl! V noci jsem neměl čím svítit, tak jsem ležel potmě, ale na svíčky jsem si vydělat nechtěl. Měl jsem se učit, ale knihy jsem rozprodal. Na mém stole je na poznámkách a na sešitech ještě teď na prst prachu. Raději jsem ležel a přemýšlel. Pořád jen přemýšlel... A měl jsem takové sny podivné, všelijaké, darmo mluvit! Jenže se mi zároveň začalo zdát, že... Ne, tak to není! Zas to pletu! Podívej, přitom jsem se pořád ptal sám sebe: proč jsem tak hloupý, že když jsou hloupí druzí a když vím dokonce pozitivně, že hloupí jsou, nechci být sám chytřejší? Pak jsem přišel na to, Soňo, že kdybych měl čekat, až všichni zmoudří, tak bych se asi nedočkal... A ještě později jsem přišel na to, že to nebude nikdy, že se lidé nikdy nezmění a že je nikdo nepředělá, že je škoda se namáhat! Ano, tak je to! To je jejich zákon... Zákon, Soňo! Tak je to...! A já už teď taky vím, Soňo, že ten, kdo má pevný a silný rozum a pevnou vůli, může lidi ovládat! Kdo se odváží velkých věcí, tomu dají za pravdu. Kdo se dovede vysmát vznešenému, ten se stává jejich zákonodárcem a nejopovážlivější ze všech má podle nich největší pravdu! Takhle to doposud bylo a navěky to takhle bude! Kdo to nevidí, je slepý!“

Raskolnikov se přitom sice stále díval na Soňu, ale už nedbal na to, zda mu porozumí nebo ne. Třásl se jako v zimnici. Dostal se do jakéhosi pochmurného vytržení. (Skutečně přespříliš dlouho

s nikým nehovořil!) Soňa pochopila, že ten bezútěšný katechismus se stal jeho vírou a zákonem.

„A zároveň jsem se dovítíil, Soňo,“ pokračoval zaníceně, „že moc připadá jen tomu, kdo se odváží vztáhnout ruku a vzít si ji. Rozhoduje tu jedno jediné: odvážit se! A tak jsem přišel, poprvé v životě, na myšlenku, na kterou přede mnou ještě nikdy nikdo nepřišel! Nikdo! Náhle mi bylo nad slunce jasnější, že není možné, aby do dnes pořád nikdo neměl dost toho, chodit kolem těch nechutností jako kolem horké kaše, a neodvážil se kopnout do toho všeho, až by to letělo k čertu! A já... já se chtěl *odvážit* a zavraždil jsem... jen a jen se odvážit, Soňo, to je to celé!“

„Ach mlčte, mlčte!“ vykřikla se sepjatýma rukama Soňa. „Odvrátil jste se od Boha a Bůh vás zavrhl, dal vás napospas ďáblovi!“

„Proto se mi, Soňo, když jsem tak ležel potmě, pořád zdálo, že se mi do myšlenek plete ďábel, vidíte?“

„Mlčte! Nesmějte se, nerouhejte se, vy tomu vůbec, ale vůbec nerozumíte! Ach bože! Nic, vůbec nic nepochopíte!“

„Mlč, Soňo, já se vůbec nesměju, sám přece vím, že mě ponoukal ďábel. Mlč, Soňo, mlč!“ dodal ještě jednou zamračeně a důtklivě. „To všecko vím. O tom všem jsem se už dost napřemýšlel a našeptal, když jsem tenkrát ležel potmě... O to všechno, o každou nejmenší podrobnost jsem se do krve hádal sám se sebou a vím všecko, všecko. A všechny ty žvásty se mi tehdy tak úžasně zprotivily! Stále jsem na ně chtěl zapomenout a začít znova, Soňo, přestat žvanit! Copak si opravdu myslíš, že jsem šel bezhlavě jako hlupák? Ne, šel jsem moc chytře, a právě to mě zničilo! Nemysli si, já dobře věděl například to, že jakmile jsem se vůbec začal sám sebe ptát a mučit se, zda mám či nemám právo na moc, tak na tu moc právo určitě nemám. Anebo jestli si kladu otázku člověk, nebo veš, tak je jasné, že *pro mne* člověk veš není, že je veš jen pro takové, které to vůbec nenapadne a kteří jdou přímo a žádné otázky si nekladou... Jestliže jsem se tolik dní trápil úvahami, jak by se rozhodl Napoleon, jasně

už jsem přece cítil, že já Napoleon nejsem... Byly to nekonečné, trýznivé a jalové dohady, Soňo, v kterých jsem se zmítal, a měl jsem jedinou touhu – všechno rázně odhodit. Chtěl jsem zabít bez vytáček, Soňo, chtěl jsem zabít pro sebe, v čistě vlastním zájmu. V tom jsem nechtěl lhát ani sám sobě! Nevraždil jsem proto, abych pomohl matce, to je nesmysl! Ani jsem nevraždil proto, abych se, až získám prostředky a moc, stal dobrodincem lidstva! Nesmysl! Spáchal jsem to jen tak, jen pro sebe, ve svém vlastním zájmu, a jestli se pak stanu něčím dobrodincem nebo budu celý život jako pavouk chytat všechny ostatní do pavučiny a vysávat, o to mi v tu chvíli nemohlo jít...! A to hlavní, co jsem chtěl tou vraždou získat, nebyly peníze, Soňo, ne, to nebyly ani tak peníze, jako něco jiného... To všechno už teď vím... Pochop mě: možná že kdybych šel dál touž cestou, nikdy bych už žádnou vraždu nespáchal. Já chtěl zjistit něco jiného, něco jiného mi vedlo ruku: chtěl jsem tehdy zjistit, a zjistit co nejrychleji, zda jsem stejná veš jako ostatní, nebo zda jsem člověk. Zda to dokážu překročit, nebo nedokážu! Zda se odvážím natáhnout ruku a vzít, nebo neodvážím! Zda jsem ubohý hmyz, nebo zda mám *právo*...“

„Zabíjet? Zda máte právo zabíjet?“ zalomila rukama Soňa.

„Ach Soňo!“ vybuchl podrážděně a chtěl se nějak ohradit, ale udělal jen přezíravou odmlku. „Nepřerušuj mě, Soňo! Chtěl jsem tě jenom přesvědčit, že mě tehdy ponoukl ďábel a teprve pak mi ukázal, že jsem neměl právo udělat ten krok, protože jsem zrovna taková veš jako všichni! Ztropil si ze mě posměch a já teď přišel k tobě! Máš hosta! Přišel bych za tebou, nebýt jen veš? Poslyš: když jsem tenkrát k staré šel, šel jsem to, abys věděla, jen zkusit...“

„A zabil jste! Zabil!“

„Ale jak jsem zabil? Copak takhle se zabíjí? Copak někdo jde zabíjet tak jako tehdy já? Jednou ti povím, jak to bylo... Copak jsem zabil nějakou babku? Sebe jsem zabil, žádnou babku! A zároveň jsem navždy utloukl sám sebe...! Ale tu babku zavraždil ďábel, a ne já...“

Ale dost, dost už, Soňo, dost! Nech mě!“ vykřikl náhle v hysterickém zoufalství. „Nech mě!“

Zmučeně si opřel lokty o kolena a sevřel hlavu v dlaních jako v kleštích.

„Ta bolest!“ zaúpěla utýraně Soňa.

„Ale co teď, co mám dělat teď, jen řekni!“ zvedl k ní hlavu a podíval se na ni s tváří sešklebenou zoufalstvím.

„Co máš dělat!“ vykřikla, prudce se vztyčila a v očích, doposud zalitých slzami, jí náhle blýsklo: „Vstaň!“ Chytila ho za rameno; povstal a užasle na ni hleděl. „Jdi, a hned teď, v tu chvíli se postav na nároží, pokloň se a nejdříve zlíbej půdu, kterou jsi poskvřnil, a pak se pokloň celému světu, do všech čtyř světových stran, a nahlas oznam všem: Já jsem vrah! Pak ti Bůh znovu vrátí život. Půjdeš? Půjdeš?“ ptala se, a třesouc se jako osika, chytila ho za obě ruce, pevně mu je tiskla a upírala na něho planoucí pohled.

Její nenadálé zanícení ho překvapilo, ba ohromilo.

„Ty tedy myslíš, abych šel do vězení, Soňo? Abych se sám udal?“ zeptal se ponuře.

„Vzít na sebe kříž a vykoupit se jím, to musíš udělat.“

„Ne! Já k nim nepůjdu, Soňo!“

„A jak, jak jenom chceš žít? S čím chceš žít?“ hořekovala Soňa. „Copak i po tomhle ještě můžeš? Jak chceš ještě mluvit s matkou? (Ach bože, co si počnou, co si teď počnou!) Co záleží na mně! Ale vždyť už ses rozešel s maminkou i se sestrou. Ano, rozešel ses s nimi, rozešel. Panebože!“ vybuchla. „Sám to přece víš nejlíp! Ale jak, jak vlastně chceš žít a nemít nikoho! Co si teď počneš?“

„Nebud' naivní, Soňo,“ namítl tiše. „Čím jsem se na nich provinil? Proč bych k nim chodil? Co bych jim řekl? To všechno je chiméra... Oni sami hubí miliony lidí, a ještě to vydávají za ctnost. Jsou to podvodníci a ničemové, Soňo...! Nikam nepůjdu! A co jim řeknu – že jsem zavraždil, ale peníze že jsem se vzít neodvážil a schoval je pod kámen?“ dodal s jedovatým úsměškem. „Ještě se mi vysmějou

a řeknou: hlupák, že nevzal. Zbabělec a hlupák! Nic, vůbec nic nepochopí, Soňo, nejsou hodni pochopit. Proč bych k nim chodil? Nikam nepůjdu. Nebud' tak bláhová, Soňo..."

„Utrápíš se, utrápíš,“ tvrdila a úpěnlivě k němu vztahovala ruce.

„Možná že se dělám *ještě* horší,“ poznamenal zachmuřeně a trochu zamyšleně. „Možná že jsem *ještě* člověk, a ne veš, a že jsem předčasně sám sebe odsoudil... Ještě budu bojovat.“

Rty se mu pohrdavě zkřivily.

„Takový kříž na sobě nést! A celý život, celý život přece!“

„Zvyknu mu...,“ pronesl se zasmušilou soustředěností. „Poslyš,“ začal za okamžik, „dost už toho pláče a k věci: přišel jsem ti říct, že už po mně jdou, chtějí mě dostat...“

„Bože!“ lekla se Soňa.

„Pročpak se děsíš? Sama chceš, abych se šel udat, a teď se toho lekáš? Jenže já se jen tak nedám. Já se jim ještě postavím, nic se mnou nezmůžou. Nemají ani jeden usvědčující důkaz. Včera jsem byl ve velkém nebezpečí a myslel jsem, že už jsem ztracený, ale dnes se to obrátilo k lepšímu. Všechny jejich důkazy jsou hůl o dvou koncích, rozumíš, to znamená, že můžu jejich obvinění obrátit ve svůj prospěch. A také obrátím, teď už vím, jak na to... Ale do žaláře půjdu určitě. Nebýt jedné náhody, byli by mě možná zatkli už dnes a možná že ještě zatknou... Ale na tom nezáleží, Soňo, pobudu si tam a zas mě pustí..., protože nemají ani jediný skutečný důkaz, a také mít nebudou, na to ti dávám slovo. A s tím, co mají, mě nedostanou tam, kam chtějí. Ale dost... Já jen abys věděla... A sestře a matce to rozmluvím a uklidním je, o to se postarám... Ostatně, o sestru už je myslím postaráno... a tedy i o maminku... To je tak všechno. Bud' však opatrná. Budeš mě navštěvovat ve vězení, až tam budu?“

„Jistě budu! Budu!“

Seděli vedle sebe zkormoucení a zničení, jako osamělí ztroskotanci vyhození bouří na pustý břeh. Díval se na Soňu a cítil, kolik lásky z ní na něho přechází, a náhle se mu kupodivu těžce a bolestně

sevřelo srdce při pomyslení, že je tak milován. Ano, byl to zvláštní a hrozný pocit! Šel k Soně, protože v ní viděl svou poslední naději a jediné východisko; chtěl u ní odložit alespoň díl svého utrpení, a náhle, když se mu otevřelo její srdce, vycítil a poznal, že je neko-
nečně nešťastnější, než byl předtím.

„Ne, Soňo,“ řekl, „raději za mnou do vězení nechod!“

Soňa neodpověděla, plakala. Uplynulo několik minut.

„Máš u sebe kříž?“ optala se náhle, jako by se upamatovala.

Hned nepochopil, nač se ptá.

„Nemáš, vid', že ne? Tumaš, vezmi si tenhle cypřišový. Mám ještě jeden, měděný, od Lizavety. Vyměnila jsem si ho s Lizavetou, ona mi dala svůj křížek a já jí svůj škapulíř. Budu ted' nosit Lizavetin a tenhle nos ty. Vezmi si ho... je ode mě! Slyšíš, je ode mě!“ žadonila. „Společně budeme trpět, společný kříž poneseme!“

„Tak ukaž!“ řekl Raskolnikov. Nechtěl ji zarmoutit. Ale vzápětí utrl ruku, kterou už natáhl po křížku.

„Ted' ještě ne, Soňo. Raději až pak,“ dodal, aby ji uklidnil.

„Tak dobře, dobře,“ svolovala horlivě. „Připneš si ho pak, až pů-
jdeš na sebe vzít utrpení. Přijdeš ke mně a já ti ho navléknu kolem
krku, pomodlíme se a spolu půjdeme.“

V tu chvíli kdosi zaklepal na dveře.

„Sofjo Semjonovno, smím dále?“ ozval se něčí velmi známý zdvo-
řilý hlas.

Soňa polekaně přiskočila ke dveřím. Do světnice nakoukla blondá
tá hlava pana Lebezjatnikova.

5

Lebezjatnikov se tvářil vyděšeně. „Jdu za vámi, Sofjo Semjonovno. Promiňte... Hned jsem si myslel, že vás zde zastihnu,“ obrátil se náhle na Raskolnikova. „Totiž nic jsem si nemyslel... nic takového... myslel jsem jenom, že...“ Ale náhle se od Raskolnikova odvrátil a bez dlouhých úvodů řekl Soně: „Katěrina Ivanovna nám tam zešílela.“

Soňa vykřikla.

„Alespoň to tak vypadá! Ostatně... Nevíme si s ní rady, prosím vás! Přiběhla odněkud, nejspíš ji vyhnali a snad jí i natloukli... alespoň to tak vypadá... Běžela k představenému Semjona Zacharyče, ale nebyl doma, obědval u nějakého jiného generála... Představte si, že se sebrala a rozběhla se tam za ním... k tomu druhému generálovi, a představte si, nedala se odbýt a vyvolala představeného Semjona Zacharyče snad přímo od stolu. Můžete si domyslet, co se tam semlelo. Samozřejmě že ji vyhnali. Ona však vypráví, že mu sama vyčinila a že po něm něčím hodila. To je dokonce víc než pravděpodobné – opravdu nechápu, jak je možné, že ji odtamtud jen tak pustili! Ted' to kdekomu vypravuje, i Amálii Ivanovně, ale plete jedno přes druhé, křičí a lítá jako zběsilá... Ano, a tvrdí a vykřikuje, že když ji ted' všichni opustili, tak prý vezme děti a půjde na ulici s flašinetem a děti prý budou zpívat a tancovat a ona také, budou prý vybírat peníze a každý den budou zpívat generálovi pod okny... Ať prý vidí, jak urozené děti váženého úředníka chodí po ulicích žebrotou! Šmahem děti bije, je tam plno pláče. Leňu učí zpívat Na samotě, chlapce tančit, Polinu Michajlovnu také, trhá na kousky všecko šatstvo, dělá jim z toho jakési čepičky jako hercům a sama chce vzít kastrol a bubnovat na něj místo hudby... Od nikoho si nedá říct... Copak je to možné, řekněte? To už přestává všechno!“

Lebezjatnikov by byl ještě pokračoval, ale Soňa, která ho poslouchala bez dechu, najednou popadla pláštík a klobouček, po cestě se oblékla a vyběhla ven. Raskolnikov vyšel za ní, Lebezjatnikov ho následoval.

„Určitě se zbláznila!“ dokazoval Raskolnikovovi už na ulici. „Nechtěl jsem jen děsit Sofju Semjonovnu, a proto jsem dodal, že to tak vypadá, ale je to mimo veškerou pochybnost. Slyšel jsem, že prý při souchotinách se dělají na mozku takové hrbolky, škoda že se nevyznám v medicíně. Přesto jsem jí všemožně domlouval, ale na nic nedbá.“

„Snad jste jí nevykládal o hrbolcích?“

„O hrbolcích ani ne. To by asi sotva pochopila. Ale já uvažuji tak: když člověka logicky přesvědčíte, že vlastně nemá proč plakat, tak také přestane. To je jasná věc. Nebo myslíte, že nepřestane?“

„To by se žilo na světě příliš snadno,“ odpověděl mu Raskolnikov.

„Ale promiňte, promiňte. Zajisté, pro Katěrinu Ivanovnu není snadné to pochopit, ale víte, že v Paříži už byly provedeny seriózní pokusy léčit choromyslné pouhým logickým přesvědčováním? Jistý tamější profesor, nedávno zesnulý, vědec zvučného jména, přišel na to, že je tak možno léčit. Vychází totiž z předpokladu, že u choromyslných neběží o žádnou zvláštní organickou poruchu, nýbrž že šílenství je, abych tak řekl, porucha logická, porucha úsudku, nesprávný pohled na věci. Důsledně pacientům domlouval a představte si, měl prý dobré výsledky! Ale protože zároveň předpisoval i sprchy, nejsou ovšem výsledky této léčebné metody zaručené... Alespoň se tak zdá...“

Raskolnikov už dávno neposlouchal. Jakmile došli k jeho domu, rozloučil se s Lebezjatnikovem kývnutím hlavy a zmizel v průjezdu. Lebezjatnikov sebou trhl, rozhlédl se a pospíchal dál.

Raskolnikov chvíli stál uprostřed své komůrky. Proč jsem se sem vrátil? Rozhlížel se po těch zažloutlých odřených tapetách, po vrstvě prachu, po svém lůžku... Na dvoře se ozývalo nepřetržitě pádné

bušení, jako by tam někdo něco zatloukal, nějaký hřeb... Přistoupil k oknu, vytáhl se na špičky a dlouho, s neobyčejným zaujetím pátral po dvoře. Ale dvůr byl prázdný, původce bušení nebylo vidět. V levém křídle bylo tu a tam otevřené okno, v oknech stály květináče s neduživými pelargoniemi. Před okny se na šňůrách sušilo prádlo... Znal to tady všechno nazpaměť. Odvrátil se a sedl si na divan.

Nikdy, ještě nikdy si nepřipadal tak hrozně osamělý!

A znovu se mu vrátil pocit, že možná skutečně začne Soňu nenávidět, a právě teď, když ji učinil ještě nešťastnější. Proč se jí jenom prosil o její slzy! Proč má takovou potřebu ničit jí život? Jaká ničemnost!

„Zůstanu sám!“ pronesl náhle rozhodným tónem. „Do vězení za mnou chodit nebude!“

Asi za pět minut zvedl hlavu a podivně se usmál zvláštní myšlenkou: Možná že na nucených pracích je opravdu líp! napadlo ho.

Sám nevěděl, jak dlouho tak seděl s hlavou přeplněnou zmatenými myšlenkami. Náhle se otevřely dveře a vstoupila Avdotja Romanovna. V první chvíli se zarazila na prahu a dívala se naň, ale pak pokročila dál a posadila se na židli proti němu, stejně jako seděla den předtím. Mlčky a trochu nepřítomně na ni upřel oči.

„Nezlob se, bratře, zaskočila jsem jen na chvílenku,“ řekla Duňa. Tvářila se vážně, ale ne stroze. Její pohled byl jasný a mírný. Viděl, že i ona k němu přišla s láskou.

„Bratře, vím teď všechno, docela všechno. Dmitrij Prokofjič mi všechno vysvětlil a vyložil. Stíhají tě a sužují hloupým a odporným podezřením... Dmitrij Prokofjič mě ujistil, že ti nehrozí žádné nebezpečí a že to zbytečně bereš tak tragicky. Ale já na to hledím jinak a naprosto chápu, jak se v tobě všechno bouří, i že to roztrpčení v tobě může zanechat stopy navěky. Toho se bojím. Za to, že jsi se s námi rozešel, tě neodsuzuji a nemohu odsuzovat a odpust' mi, že jsem ti to předtím vytkla. Ale cítím sama na sobě, že kdyby mě potkalo tak velké neštěstí, také bych odešla ode všech. Matce o tom nic

neřeknu, ale budu o tobě neustále mluvit a řeknu jí tvým jménem, že přijdeš velmi brzy. Netrap se kvůli ní, já ji uklidním, ale netrap ani ty ji a přijď alespoň jednou, pamatuj, že to je matka! A teď jsem ti přišla jen říct (Duňa vstala), že kdybys mě případně potřeboval nebo budeš něco potřebovat... třeba celý můj život nebo cokoliv..., tak zavolej a já přijdu. Sbohem!“

Prudce se otočila a zamířila ke dveřím.

„Duňo!“ zadržel ji Raskolnikov, vstal a přistoupil k ní. „Dmitrij Prokofjič Razumichin je moc hodný člověk.“

Duňa se sotva zmatelně zarděla.

„A co?“ zeptala se po krátké odmlce.

„Je to člověk činorodý a pracovitý, čestný a schopný velké lásky... Sbohem, Duňo.“

Duňa zrudla jako pivoňka, ale vzápětí se znepokojila:

„Ale jak to, bratře, copak se opravdu rozcházíme navždy, že mi... dáváš takové odkazy?“

„Na tom nezáleží, sbohem...“

Odvrátil se od ní a odešel k oknu. Chvilí ještě stála a s obavou na něho hleděla, ale pak ve zmatku odešla.

Ne, nebyl chladný. V jednom okamžiku (tom nejposlednějším) nesmírně zatoužil se s ní *rozloučit*, dokonce jí to *říct*, ale neodhodlal se ani stisknout jí ruku.

Pak by se možná otřásla, až by si vzpomněla, že jsem ji objímal, a řekla by, že jsem jí uloupil políbení!

Ale ob stojí *ona*, nebo neobstojí? položil si za chvíli v duchu otázku. Ne, neobstojí, *takové ženy* v podobné zkoušce neobstojí! Takové nikdy neobstojí...

A připomněl si Soňu.

Oknem ho ovanul svěží vzduch. Venku nebylo už tak oslnivě jasno. Náhle vzal čepici a vyšel ven.

Ovšemže se nemohl, ba ani nechtěl zabývat svým chorobným stavem. Ale přesto zřetelně cítil důsledky neustálého rozzechvění

a duševní hrůzy. A jestliže neležel opravdu nemocen, pak asi právě proto, že to neustálé duševní rozechvění ho ještě drželo na nohou a při smyslech, avšak nějak uměle a dočasně.

Toulal se bez cíle. Slunce zapadalo. V poslední době na něho sedal zvláštní smutek. Nebyl nijak sžíravý ani palčivý, ale vanulo z něj cosi neměnného, věčného a bylo možno tušit, že ten chladný umrtvující smutek potrvá nekonečné roky, vyústovalo to v jakousi věčnost na „pídi půdy“. Navečer na něho ten pocit zpravidla doléhal ještě trýznivěji.

„S takovýmihle nesmyslnými, čistě fyzickými depresemi, závislími na tom, jaký je zrovna západ slunce, snadno vyvedeš nějakou hloupost! Nakonec ještě půjdeš k Duně, nejen k Soně!“ zavrčel nenávisně.

Uslyšel, že na něho kdosi volá. Ohlédl se; úprkem se k němu přihnul Lebezjatinov.

„Byl jsem u vás, jen si představte, sháním vás! Jen si představte, provedla, co si vzala do hlavy, a odvedla děti! Museli jsme je se Sofjou Semjonovnou hledat. Tluče do pánve a děti nutí tančit. Pláčou. Zastavuje se s nimi na nárožích a před obchody. Táhne za nimi celý dav hlupáků. Pojd'te tam.“

„A Soňa?“ strachoval se Raskolnikov, pospíchaje za ním.

„Je jako smyslů zbavená. Totiž vůbec ne Sofja Semjonovna, ta není smyslů zbavená, ale Katěrina Ivanovna. Ale když se to tak vezme, je i Sofja Semjonovna jako smyslů zbavená. A Katěrina Ivanovna, ta tedy úplně. Říkám vám, že se nadobro pomátla. Seberou je strážníci. Považte, jaké to může mít následky...! Ted' chodí podle průplavu u -ského mostu, nedaleko od Sofji Semjonovny. Pár kroků odsud.“

Na nábřeží nedaleko mostu jen ob dva domy od Sonina bytu byl sběh lidí. Většinou to byli chlapci a děvčata. Sípavý, selhávající hlas Katěрины Ivanovny bylo slyšet už od mostu. Byla to skutečně hrozná podívaná, schopná vzbouřit celou ulici. Katěrina Ivanovna ve svých starých šatech, v hebké šále a pomačkaném slamáčku, který se jí

svezl jako beztvary chuchvalec na stranu, byla opravdu jako smyslů zbavená. Byla ubitá a uštvaná. Její přepadlá souchotinářská tvář vypadala ještě utýraněji než jindy (mimoto venku, na slunci, vypadá každý souchotinář chorobněji a nepříjemněji než doma); ale její rozčilení neopadávalo, naopak se stále stupňovalo. Osopovala se na děti, křičela na ně, domlouvala jim, učila je před diváky, jak mají tančit a co mají zpívat, vštěpovala jim, proč je to třeba, byla zoufalá z jejich nechápavosti, bila je... Ale pak náhle nechávala všeho a vášnivě se obracela k divákům, a jakmile zpozorovala, že se u nich zastavil nějaký jen trochu slušně oblečený člověk, hned mu začínala vykládat, že k tomuhle byly dohnány děti „z velmi dobré, ba dá se říct aristokratické rodiny“. Jakmile zaslechla v davu smích nebo nějaké kousavé slůvko, hned se na ty drzouny vrhala a pouštěla se s nimi do hádky. Někteří se skutečně smáli, jiní jen vrtěli hlavou, ale vcelku se každý díval na pomatenou ženu a na vystrašené děti se zvědavostí. Pánev, o níž mluvil Lebezjatinov, byla nadsázkou, alespoň Raskolnikov ji neviděl, avšak místo bušení do pánve začínala Katěrina Ivanovna vždy, když přinutila Polječku zpívat a Leňu a Kolju tančit, tleskat do taktu svými vyschlými dlaněmi, dokonce se sama dávala do zpěvu, ale pokaždé jí v tom hned při prvních tónech zabránil drásavý kašel, až z toho vždy znovu upadala do zoufalství, proklínala svůj kašel, ba propukala v pláč. Nejvíce ji vyváděl z míry nárek a strach Kolji a Leni. Bylo vidět, že se skutečně pokusila nastrojít děti do obleků, jaké nosívají pouliční zpěváci a zpěvačky. Chlapec měl na hlavě turban z nějaké červené a bílé látky a měl představovat Turka. Na Leňu už kostým nevybyl, a tak měla na hlavě jen červenou vlněnou pletenou čepičku (lépe řečeno hučku) nebožtíka Semjona Zacharyče a v ní zabodnuté přelomené bílé pštrosí péro, které se dochovalo ještě po babičce Katěrině Ivanovny a doposud bylo uloženo v truhle jako rodinná památka. Polječka měla na sobě své jediné šatečky. Hleděla na matku ustrašeně a zmateně, ani na krok se od ní nehнула, skrývala slzy, domýšlela se matčina duševního

stavu a stále se neklidně rozhlížela. Ulice a shluk lidí jí naháněly děs. Soňa chodila Katěrině Ivanovně v patách a s pláčem jí domlouvala, aby se okamžitě vrátila domů. Ale Katěrina Ivanovna se nenechala obměkčit. „Přestaň, Soňo, přestaň!“ drmolila udýchaně a zajímkavě mezi kašlem, pospíchajíc o dům dále. „Sama nevíš, co po mně chceš, jsi učiněné dítě! Řekla jsem ti přece, že se k té opilé Němce nevrátím! Ať všichni vidí, ať to vidí celý Petrohrad, jak jdou po žebrotě děti urozeného otce, který celý život zasvětil víře a pravdě, a dá se říct, umřel při vykonávání svých povinností. (Katěrina Ivanovna už si sestavila další smyšlenku a hned jí slepě uvěřila.) Aťsi, aťsi to vidí ten lotr generál! Nebud' hloupá, Soňo, z čehopak teď budeme živi, jen řekni? Tebe už jsme dost využili, od tebe už nic nechci! Ach Rodione Romanyči, to jste vy!“ vykřikla, když spatřila Raskolnikova, a rozběhla se k němu: „Vysvětlete, prosím vás, té husičce, že nám nic rozumnějšího nezbyvá! I flašinetáři si přijdou na své, a na nás přece všichni poznají, že jsme ubohá urozená osiřelá rodina přivedená na mizinu, a ten generálek určitě přijde o místo, uvidíte! Každý den mu budeme chodit pod okna, a až kolem pojede car, padnu na kolena, všechny haranty postavím před sebe a ukážu mu je: Ujmi se jich, ochránče! On je ochránce sirotků, on je milosrdný, ujme se jich, uvidíte, a toho generálka... Leňo, *tenez vous droite*¹⁵! Koljo, teď něco zatančíš ty! Co fňukáš? Už zas fňuká! Čeho, čehopak se bojíš, blázínku! Proboha, co už s nimi mám dělat, Rodione Romanoviči! Kdybyste věděl, jak jsou tupí! Co s nimi svedu!“

A sama div ne s pláčem (který jí nevadil v nepřetržitém a neúnavném drmolení) mu ukazovala na plačící děti. Raskolnikov se jí pokusil přemluvit, aby se vrátila, a aby zapůsobil na její samolibost, dokonce jí řekl, že se pro ni nesluší, aby chodila po domech, jako chodí flašinetáři, protože chce přece být ředitelkou penzionátu pro šlechtické dcerky...

15 Držte se zpříma.

„Penzionátu, hahaha! Až naprší a uschne!“ rozesmála se Katěri-
na Ivanovna, ale hned se schváceně rozkašlala. „Kdepak, Rodione
Romanyči, ten sen je pryč! Všichni nás nechali na holičkách...!
A ten prašivý generál... Víte, Rodione Romanyči, že jsem po něm
hodila kalamářem? Byl tam v předsíni při ruce vedle podpisového
archu, tak jsem se taky podepsala, a pak jsem ho po něm hodila
a utekla jsem. Ach, ničemové, ničemové! Ale co je mi po kom, teď
je budu živit sama, nebudu před nikým klekat! Už jsme se jí dost
natrápili!“ Ukázala na Soňu. „Polječko, kolik jste vybrali, ukaž! Co?
Jenom dvě kopějky? Hnusní lidé! Nic nedají, jen za námi běhají
s vyplazenými jazyky! Pročpak se tamhleten túlpas tak šklebí?“
Ukázala na někoho v davu. „To všecko proto, že ten Kolja je takové
dřevo, to je hrůza! Co je ti, Polječko? Mluv se mnou francouzsky,
parlez moi français! Učila jsem tě přece, znáš přece několik vět...!
Jak jinak jim ukážeme, že jste z lepší rodiny, že jste dobře vychované
děti, a ne nějakí obyčejní flašinetáři, že neděláme na ulici ledajaké
kašpary, ale zpíváme vybrané romance... Ach tak! Copak budeme
zpívat? Pořád mě přerušujete a my... víte, zastavili jsme se tu proto,
abychom se dohodli, co máme zpívat, něco takového, při čem by
mohl Kolja zároveň tancovat... protože, vám to ani nemusím říkat,
tohle všecko děláme bez přípravy, musíme se domluvit a všecko si
jaksepatří nacvičit a pak půjdeme na Něvský, tam je mnohem víc
lepších lidí a tam si nás hned všimnou. Leňa zná Na samotě... pořád
jen Na samotě, Na samotě, to zpívá kdekdo! My musíme zpívat něco
mnohem vybranějšího... Tak copak sis vymyslela, Poljo, aspoň ty
mamince pomoz! Ta paměť, ta moje paměť, jinak bych si vzpomně-
la! Nebudeme přece zpívat Husar šavli tasí! Pojd'te, zaspíváme fran-
couzsky Cinq sous! Přece jsem vás to učila, no tak! Hlavně, že jak
to bude francouzsky, hned všichni uvidí, že jste šlechtické děti, a to
bude mnohem dojmavější... Taky by šlo Malborough s'en va-t-en
guerre! To je přece ryze dětská písnička a zpívá se jako ukolébavka
ve všech aristokratických domech:

*Malborough s'en va-t-en guerre,
Ne sait quand reviendra...*¹⁶

spustila. „Ale ne, raději Cinq sous! Tak, Koljo, ruce v bok, honem, a ty, Leño, se toč a zase obráceně a my s Polječkou vám budeme zpívat a tleskat!

*Cinq sous, cinq sous,
Pour monter notre ménage...*¹⁷

Eheheh!“ začala se zmítat kašlem. „Uprav si šatečky, Polječko, spadla ti ramínka,“ poznamenala, s námahou vydechujíc. „Ted' se musíte zvlášť slušně a vybraně chovat, aby všichni viděli, že jste šlechtické děti. Já tenkrát přece říkala, že ten živůtek musíte stříhnout delší a ze dvou dílů! To máš z těch svých rad, Soňo, to bylo pořád: kratší, jen kratší, a jak ted' to dítě vypadá... A už zase všichni brečíte! Zbláznil jste se? No tak, Koljo, začni už, bože, to je strašné dítě!

Cinq sous, cinq sous...

Už zas nějaký voják! Co tu zas chceš?“

Davem se skutečně prodíral strážník. Ale v téže chvíli se přiblížil nějaký pán v úřednické uniformě a v plášti, seriózní, asi tak padesátiletý úředník s řádem na krku (to bylo velmi příjemné Katěrině Ivanovně a zapůsobilo to na strážníka) a mlčky Katěrině Ivanovně podal jasně zelenou třírublovku. Ve tváři měl vepsán upřímný soucit. Katěrina Ivanovna peníze přijala a uctivě, ba okázale se mu poklonila.

16 Malbruk na vojnu jede,
kdy vrátí se, ví bůh.

17 Pět sous, pět sous
na zařízení naší domácnosti.

„Děkuji vám, velevážený pane,“ nasadila zvysoka, „příčiny, které nás dohnaly... vezmi ty peníze, Polječko. Tak vidíš, ještě jsou na světě ušlechtilí a velkodušní lidé, okamžitě ochotní pomoci ubohé šlechtičně v neštěstí. Máte před sebou, velevážený pane, sirotky z lepší rodiny, dokonce možno říct čistě aristokratického původu... Ale tamten generálek seděl nad tetřívkem..., začal dupat, že ho vytrhuji..., Vaše Excellence, říkám mu, zastaňte se sirotků, vždyť jste, povídám, dobře znal nebožtíka Semjona Zacharyče, a protože jeho vlastní dceru nejničemnější ničema křivě nařkl právě v den jeho smrti... Už zas ten voják! Zastaňte se nás!“ zakřičela na úředníka. „Co na nás pořád dotírá? Už jsme sem před jedním utekli z Měšťanské..., co nás nenecháš na pokoji, hlupáku!“

„Protože tohle je na ulicích zakázáno, prosím. Neračte tropit výtržnosti!“

„Ty sám děláš výtržnosti! To je, jako kdybych chodila s flašinetem, co je ti do toho?“

„I na flašinet musíte mít povolení, ale vy tady svévolným a nepatřičným způsobem srocujete lidi. Kde račte bydlet?“

„Jaképak povolení!“ rozkřikla se Katěrina Ivanovna. „Dneska jsem pochovala muže, tak jaképak povolení!“

„Milostivá, milostivá, uklidněte se,“ začal úředník. „Pojďte, odvedu vás... Tady před lidmi se to nehodí... nejste zdráva...“

„Vážený pane, vážený pane, vy tomu nerozumíte!“ křičela Katěrina Ivanovna. „My teď půjdeme na Něvský! Soňo! Soňo! Kam se poděla? Také pláče! Co to s vámi se všemi je...! Koljo, Leňo, kampak utíkáte?“ zděsila se náhle. „Ach děti hloupé! Kampak to běží!“

Kolja a Leňa totiž, k smrti vyděšení sběhem lidí a ztřeštěnostmi pomatené matky a posléze i strážníkem, který je chtěl sebrat a někam odvést, zčistajasna, jako by se domluvili, se chytli za ruce a horempádem utíkali pryč. Nešťastná Katěrina Ivanovna se s nářkem a pláčem rozběhla za nimi. Na běžící, plačící a udýchanou ženu byl hrozný, srdceryvný pohled. Soňa a Polječka se pustily za ní.

„Chyt' je, chyt' je, Soňo! Ach vy hloupé, nevděčné děti...! Poljo, chyt' je... Dělán to přece kvůli vám...“

V prudkém běhu klopýtla a upadla.

„Udeřila se, krvácí! Bože můj!“ úpěla Soňa a skláněla se nad ní.

Lidé se sběhli a shlukli kolem nich. Raskolnikov a Lebezjatnikov tam byli mezi prvními. Také úředník k nim pospíšil a za ním i strážník, který něco neurčitěho zavrčel a mávl rukou, tuše, že to jen tak neskončí.

„Rozejděte se! Rozejděte se!“ rozháněl tlačící se lidi.

„Umírá!“ vykřikl kdosi.

„Zbláznila se!“ řekl jiný.

„Bože, chraň nás všeho zlého!“ pokřičovala se nějaká žena. „Děvče a chlapečka chytili? Aha, tamhle je vedou, ta nejstarší je dohonila... Vida je, mazánky!“

Když si však lépe všimli Katěřiny Ivanovny, zjistili, že se vůbec neporanila o kámen, jak myslěla Soňa, ale že krev, která zbarvila dlažbu, jí vytryskla z prsou a z hrdla.

„To znám, to už jsem viděl,“ řekl úředník Raskolnikovovi a Lebezjatnikovovi, „to jsou souchotiny, prosím, to se takhle vyvalí krev a zadusí. Zrovna tak to nedávno bylo s jednou mou příbuznou, byl jsem u toho, na půldruhé sklenice... a zčistajasna, prosím... Ale co teď s ní, umře nám tady...“

„Sem, sem, ke mně!“ úpěla Soňa. „Bydlím tady...! Tady v tom druhém domě... Rychle, rychle ji odnesete ke mně!“ běhala od jednoho k druhému. „Honem pro doktora...! Ach bože!“

Záslouhou úředníka byl zjednan pořádek, strážník dokonce pomáhal Katěřinu Ivanovnu přenést. K Soně ji donesli polomrtvou a položili ji na postel. Chrlení krve pokračovalo, ale jak se zdálo, přicházela k sobě. Do světnice vešli se Soňou Raskolnikov, Lebezjatnikov, úředník a strážník, který předtím rozehnal dav, z něhož se někteří tlačili až ke dveřím. Polječka přivedla za ruku Kolju a Leňu, třesoucí se a plačící. Přiběhli i od Kapernaumových – on sám, chromý a šilhavý, ne-

vzhledný člověk s vlasy a licousy trčícími jako štětiny, jeho napohled zakřiknutá žena a několik jejich dětí s vyjeveně otevřenými ústy. Mezi všemi těmi zvědavci se náhle objevil i Svidrigajlov. Raskolnikov se na něho podíval s údivem, nechápal, kde se tu vzal, protože si nevzpomínal, že by ho byl viděl v davu na ulici.

Dohadovali se o lékaři a o knězi. Úředník sice Raskolnikovovi pošeptal, že doktor už je asi zbytečný, ale přece byl pro to, aby pro něho poslali. Běžel k němu sám Kapernaumov.

Katěrině Ivanovně zatím trochu odlehlo na prsou, krvácení se na chvíli zastavilo. Dívala se bolestným, ale pozorným a pronikavým pohledem na bledou, chvějící se Soňu, která jí stírala šátkem krůpěje potu z čela; pak poprosila, aby ji pozvedli. Posadili ji na posteli a přidržovali z obou stran.

„Kde jsou děti?“ zeptala se zemdleným hlasem. „Přivedla jsi je, Poljo? Vy hlupácci! Pročpak jste utíkali, no...? Ach!“

Vyprahlé rty měla ještě celé zkrvavené. Zatékala kolem sebe očima, rozhlížela se: „Takhle bydlíš, Soňo! Ani jedinkrát jsem u tebe nebyla, až teď...“

Útrpně se na ni podívala: „Vysáli jsme tě, Soňo... Poljo, Leňo, Koljo, pojd'te sem... Tady je máš všechny, Soňo, vezmi si je... z ruky do ruky... se mnou je amen...! Už je po všem! Ach...! Položte mě, ať si aspoň při umírání odpočinu...“

Uložili ji opět na polštář.

„Co? Kněze...? Není třeba... Kde byste na to vzali rubl...? Já nemám žádné hříchy...! Bůh mi musí odpustit i tak... Dobře ví, co jsem zkusila...! A jestli neodpustí, tak ať!“

Upadala stále hlouběji do neklidného blouznění. Občas sebou trhla, zatékala kolem sebe očima a na chvíli všechny poznávala, ale vědomí bylo vzápětí zastíráno blouzněním. Oddychovala sípavě a namáhavě, cosi jako by jí klokotalo v hrdle. „Říkám mu: Vaše Excellence,“ vykřikovala, lapajíc za každým slovem po dechu, „ta Amálie Ludvigovna... ach, Leňo, Koljo! Ručičky v bok a honem

honem, *glissez, glissez, pas-de-basque!* Dupej nožkama... Chovej se jako půvabný hošíček.

*Du hast Diamanten und Perlen...*¹⁸

Jak je to dál? To tak zazpívát...

*Du hast die schönsten Augen,
Mädchen, was willst du mehr?*¹⁹

To bych řekla! Was willst du mehr – něco si vymyslí, pařez...! Ach tak, ještě tohle:

V poledním žáru v údolí Dagestánu...

Ach, jak jsem to měla ráda...! Tuhle romanci jsem zbožňovala, Polječko...! Víš, tvůj otec ji zpíval... ještě jako ženich... Kde jsou ty časy...! Tu, tu bychom měli zazpívát! Ale jak je to, jak to jen je... zapomněla jsem už... Napovězte mi přece, jak to je!“ Byla bez sebe rozčilením a vzpínala se na polštáři. Konečně spustila děsivě chraptivým a selhávajícím hlasem, úpějíc a lapajíc po dechu při každém slově a s výrazem stále větší hrůzy:

*„V poledním žáru...! V údolí...! Dagestánu...!
S olovem v hrudi...!*

Vaše Excellence!“ vykřikla náhle, že to drásalo srdce, a z očí jí vytryskly slzy. „Zastaňte se sirotků! Pamatujte přece na pohostinství

18 Máš diamanty a perly...

19 Máš nejkrásnější oči,
děvče, co ještě chceš?

nebožtíka Semjona Zacharyče...! Dá se dokonce říct aristokratického...! Ach!“ trhla sebou náhle, jak se opět vzpamatovala, a skoro s hrůzou se dívala na kolemstojící, hned však poznala Soňu. „Soňo, Soňo!“ řekla mírně a laskavě, jako by se divila, že ji před sebou vidí. „Soňo, miláčku, tys tu také?“

Znovu ji posadili.

„Dost...! Konec...! Sbohem, ubožačko...! Uštvali herku...! Ztrhali ji!“ vykřikla zoufale a nenávistně a hlava jí prudce padla na polštář.

Znovu ji obestřely mrákoty, ale tyto poslední mrákoty netrvaly dlouho. Její voskově žlutý vyzáblý obličej se zvrátil dozadu, ústa se otevřela, nohy se křečovitě natáhly. Hluboce vydechla a skonala.

Soňa klesla na její mrtvé tělo, objala je rukama a strnula v té poloze, s hlavou přitisknutou k nebožčiným vyschlým prsům. Polječka přilnula k matčiným nohám a s usedavým pláčem je líbala. Kolja a Leňa sice ještě nechápali, co se stalo, ale v předtuše čehosi strašného chytili jeden druhého oběma rukama za ramínka, vykulili na sebe očka a náhle současně otevřeli ústa a dali se do křiku. Oba byli pořád ještě v kostýmech – Kolja v turbanu a Leňa v čepičce s pštrosím pérem.

A jak se zčistajasna octl na posteli vedle Katěrinny Ivanovny její „čestný diplom“? Opravdu, ležel u polštáře, Raskolnikov ho viděl. Poodešel k oknu. Přiskočil k němu Lebezjatnikov.

„Zemřela!“ řekl.

„Rodione Romanoviči, na slovíčko!“ přistoupil k Raskolnikovovi Svidrigajlov. Lebezjatnikov mu okamžitě udělal místo a taktně se stáhl do pozadí. Svidrigajlov odvedl udiveného Raskolnikova ještě dále do kouta pokoje. „Celou tu patálii, to znamená pohřeb a ostatní, беру na sebe. To víte, potřebovali by peníze, a řekl jsem vám přece, že mám něco nazbyt. Ta dvě písklata a Polječku umístím v nějakém lepším sirotčím útulku a uložím pro každého až do plnoletosti po tisíci pěti stech rublech kapitálu, aby Sofja Semjonovna mohla být opravdu bez starosti! A i ji vytáhnu z bahna, protože to je hodné

děvče, vidíte? Tak tedy, prosím, vyřídíte Avdotje Romanovně, že jsem jejích deset tisíc použil tímto způsobem.“

„Čeho vlastně chcete tou svou náhlou dobročinností docílit?“ zeptal se Raskolnikov.

„Ech vy nedůvěřivý člověče!“ rozesmál se Svidrigajlov. „Řekl jsem vám přece, že ty peníze nepotřebuji. Copak nepřipouštíte, že to mohu udělat jen tak, z lidskosti? To přece nebyla veš,“ ukázal prstem do rohu, kde ležela zesnulá, „jako nějaká stará lichvářka. Uznejte přece, má opravdu žít Lužin a páchat ničemnosti, nebo ona umřít? A kdybych nepomohl já, tak přece například tady Polječku stihne stejný úděl...“

Řekl to s jakousi spikleneckou veselou rozpustilostí a upřeně se přitom na Raskolnikova díval. Raskolnikov zbledl a ustrnul – slyšel svá vlastní slova, která řekl Soně. Prudce ucouvl a vytřeštil na Svidrigajlova oči.

„Jak... jak to víte?“ zašeptal, zajíkaje se.

„Já přece bydlím hned tady za zdí u madame Resslerchové. Tady je Kapernaumov a tam má stará oddaná přítelkyně madame Resslerchová. Jsem soused, prosím.“

„Vy?“

„Já!“ ohýbal se smíchem Svidrigajlov. „A mohu vám dát čestné slovo, nejmilejší Rodione Romanoviči, že jste mě úžasně zaujal. Řekl jsem vám přece, že se dohodneme, předpověděl jsem vám to, a vidíte, dohodli jsme se. A uvidíte, jak jsem snášenlivý. Uvidíte, že se se mnou dá vyjít...“

ČÁST ŠESTÁ

1

Raskolnikov prožíval podivné údobí: jako by ho náhle obestřela mlha a uzavřela ho v bezvýchodné, tíživé samotě. Když si to údobí mnohem později připomínal, vysvětloval si to tak, že jeho vědomí tehdy občas sláblo, a tak to s několika přestávkami pokračovalo až do katastrofy. Nezvratně se pak přesvědčil, že se tenkrát v mnohém mýlil, například v trvání a posloupnosti některých dějů. Bud' jak bud', když se později na všecko rozpomínal a chtěl si to ujasnit, dověděl se mnohé o sobě samém už ve světle toho, co slyšel od jiných. Pletl si například jednu událost s druhou, jinou zas pokládal za důsledek příčin, které existovaly jen v jeho fantazii. Chvillemi ho rozechvíval chorobně trýznivý neklid, který přerůstal až v panický strach. Jak si však vzpomínal, byly i minuty, hodiny a možná celé dni, které byly v protikladu k předchozímu strachu vyplněny apatií – apatií připomínající chorobně lhostejný stav některých umírajících. A vůbec jako by v těch posledních dnech sám utíkal před jasným a úplným pochopením své situace; nejvíce ho tížily některé palčivé problémy vyžadující okamžitého vysvětlení, a přece by se byl tak rád některých starostí zbavil a uprchl před nimi, ačkoliv v jeho situaci mohla být taková lehkomyšlnost osudná a svrchovaně zhoubná.

Zvláště ho znepokojoval Svidrigajlov. Dokonce bylo možné říct, že Svidrigajlov se mu postavil do cesty jako překážka, kterou nebyl s to překročit. Od okamžiku, kdy mu Svidrigajlov v den smrti Kateriny Ivanovny u Soni řekl ona tak děsivá a tak průhledná slova, byl narušen obvyklý chod jeho myšlenek. Ale přestože ho ta nová okolnost tolik znepokojovala, nijak zvlášť nespěchal, aby do ní vnesl jasno. Občas, když se nenadále octl někde v odlehlé a zastrčené končině města, v nějaké ubohé hospůdce sám a sám v zadumání

za stolem, aniž mohl dobře říct, jak se tam dostal, vzpomínal si náhle na Svidrigajlova a s nesmírnou pronikavostí a rozechvěním si uvědomoval, že by se měl s tím člověkem co nejdříve domluvit a s konečnou platností vyřešit všechny nejasnosti. Jednou, když zašel až někam za město, dokonce si vsugeroval, že tam čeká na Svidrigajlova a že si tam s ním domluvil schůzku. Jindy procitl před svítáním kdesi na holé zemi v křoví a stěží se domýšlel, jak se tam zatoulal. Ostatně během těch dvou nebo tří dní po skonu Katěрины Ivanovny viděl Svidrigajlova už asi dvakrát, většinou u Soni, k níž jen tak bez důvodu a skoro vždy jen na chvíli zacházel. Pokaždé spolu vyměnili jen několik stručných vět a ani jedinkrát se nedotkli stěžejního bodu, jako by mezi nimi existovala nepsaná úmluva, že o tom dočasně pomlčí. Tělo Katěрины Ivanovny dosud leželo v rakvi. Svidrigajlov sjednával pohřeb a měl mnoho starostí. Také Soňa měla plné ruce práce. Při posledním setkání řekl Svidrigajlov Raskolnikovovi, že děti Katěрины Ivanovny už zaopatřil, a to velmi uspokojivě; díky nějakým svým stykům prý našel osoby, jejichž přičiněním se podařilo všechny tři sirotky okamžitě umístit v ústavech, kde o ně bude velmi dobře postaráno; i peníze, které jim uložil, prý k tomu dopomohly, protože umístit majetné sirotky prý je mnohem snazší než umístit nemajetné. Zmínil se v nějakém smyslu i o Soně, slíbil, že v nejbližších dnech sám k Raskolnikovovi zajde, a podotkl, že „by se s ním rád poradil a prohovořil s ním mnoho věcí...“ Mluvili na chodbě nad schody. Svidrigajlov hleděl Raskolnikovovi přímo do očí a náhle, po krátké odmlce, se tiše zeptal:

„Pročpak jste, Rodione Romanyči, jako náměsíčný? Opravdu! Posloucháte mě a díváte se na mne, ale jako byste zhola nic nevnímal. Vzdchopte se přece! Musíme si pohovořit, škoda jen, že je tolik neodkladných věcí, vlastních i cizích... Ach Rodione Romanyči,“ dodal najednou, „všichni potřebujeme vzduch, vzduch, vzduch... Hlavně vzduch!“

Vtom ustoupil, uvolňoval cestu přicházejícímu knězi a žalmistovi, kteří šli sloužit zádušní mši. Svidrigajlov zařídil, aby byla sloužena dvakrát denně, přesně jak se patřilo. K Raskolnikovovi už se nevrátil a odešel. Raskolnikov chvíli nerozhodně stál a pak vstoupil za knězem do Sonina bytu.

Postavil se ve dveřích. Tiše, důstojně a truchlivě začaly obřady. Tváří v tvář pojmu smrti a při přímém styku s ní prožíval vždy cosi tíživého a mysticky úděsného, a to už od dětství; a pak, jak dávno už neslyšel zádušní mši! Tady bylo mimoto ještě něco jiného, příliš hrozného a zneklidňujícího. Díval se na děti – všechny klečely u rakve, Polječka vzlykala. Za nimi se modlila Soňa, tiše a jakoby ustrašeně plačící. Ale vždyť se na mne v tyto dny ani jednou nepodívala a nepromluvila se mnou ani slovo, napadlo náhle Raskolnikova. Slunce jasně proudilo do světnice, z kadidelnice se valila klubka dýmu, kněz odříkával: „Lehké odpočinutí dej jí, ó Pane!“ Raskolnikov zůstal do konce obřadu. Když se kněz loučil, a když jim žehnal, podivně se rozhlížel. Po obřadech přistoupil Raskolnikov k Soně. Ta ho náhle vzala za obě ruce a sklonila hlavu na jeho rameno. Raskolnikov byl tím kratičkým gestem až ohromen – přímo užasl, že neprojevila ani špetku odporu, ani stín opovržení, že se jí ani trochu nechvěly ruce! To už se dalo opravdu mluvit o skoro nekoječném sebeponížení. Tak si to alespoň vyložil. Soňa neřekla ani slovo. Raskolnikov jí stiskl ruku a odešel. Padla na něho nesmírná tíha. Kdyby byl v tu chvíli mohl před vším někam zalézt a zůstat tam úplně sám třeba celý život, byl by to pokládal za štěstí. Jenže v poslední době, ačkoliv celkem byl stále sám, marně hledal pocit samoty. Někdy si vyšel za město až na hlavní silnici, jednou zašel i do jakéhosi lesíka, ale čím odlehlejší byla místa, kde se ocital, tím bezprostředněji pocítoval něčí blízkost, něčí jitřivou přítomnost, ne snad děsivou, avšak popuzující, takže se kvapně vracíval do města, ztrácel se v davu, vcházel do hospůdek a krčem, chodil po Vetešnickém trhu a Senném náměstí. Všude tam mu bylo skoro volněji,

dokonce se tam cítil osamělejší. V jedné pivnici vpozdvečer zpívali; vydržel tam poslouchat celou hodinu, a jak si vzpomínal, bylo mu skoro krásně. Ale nakonec ho přepadl neklid i tam, jako by se náhle opět probudil červotoč v jeho svědomí. Sedím si tu a poslouchám si zpěv, napadlo ho, copak to jde? Ale hned sám vycítil, že ho hryže ještě něco jiného, něco, co volá po okamžitém vyřešení, co se však vzpírá pochopení i jakémukoli vyjádření. Všecko se zamotávalo do jakéhosi klubka. Ne, raději se znova s někým prát! Raději se znova střetnout s Porfirijem nebo se Svidrigajlovem... Už aby mě znova někdo vyprovokoval, někdo napadl... Ano, ano! přemítal. Vyšel z pivnice a div se venku nedal na útěk. Vzpomínka na Duňu a na matku v něm náhle probudila skoro panický strach. Právě tu noc se před svítáním probudil ve křoví na Křížovém ostrově promrzlý a zimničně roztřesený; zamířil domů a přišel tam časně ráno. Po několikahodinovém spánku zimnice ustala, ale když procitl, bylo už hodně pozdě – dvě hodiny odpoledne.

Vzpomněl si, že toho dne byl pohřeb Katěrinny Ivanovny, a potěšilo ho, že na něm nebyl. Nastasja mu přinesla oběd; jedl a pil s náramnou chutí, div ne hltavostí. Hlavu měl jasnější a vůbec se cítil klidnější než ve třech posledních dnech. Dokonce se letmo podívil svým dřívějším záchvatům panického strachu. Otevřely se dveře a vstoupil Razumichin.

„Vida, jí! Tak mu nic není!“ řekl, vzal židli a posadil se ke stolu proti Raskolnikovovi. Byl rozčilený a nijak se to nepokoušel skrýt. Mluvil zřejmě nazlobeně, ale přitom nezrychloval ani příliš nezesi- loval hlas. Až se zdálo, že si předsevzal cosi zvláštního a dokonce extravagantního. „Poslyš,“ spustil energicky, „mně na vás všech houby záleží, ale ze všeho, co vidím, je mi jasné, že na to svým rozumem nestačím. Jen si, prosím tě, nemysli, že jsem tě přišel vyslýchat. Kašlu na to! Nezajímá mě to! Kdybys mi teď sám chtěl vykládat všechna ta vaše tajemství, tak bych tě možná ani nechťel poslouchat, odešel bych a vykašlal bych se ti na to! Přišel jsem jen

proto, abych už jednou osobně zjistil hlavně to, jestli je pravda, že jsi zešlél. Víš, o tobě kolují pověsti (tam někde, zkrátka), že jsi možná zešlél nebo že do toho nemáš daleko. Přiznám se ti, že jsem se už sám přikláněl k tomu názoru, když jsem byl svědkem za prvé toho, jak hloupě a skoro ohavně (a naprosto nevysvětlitelně) jednáš, a za druhé toho, jak ses nedávno zachoval k matce a sestře. Jen vyvrhel a ničema, když ne šílenec, by se k nim mohl zachovat tak jako ty. Jsi tedy nejspíš šílený...”

„Kdys je naposled viděl?”

„Před chvílí. Copak tys u nich od té doby nebyl? Kde se potloukáš, prosím tě, jsem tu dneska už potřetí! Tvá matka se včera vážně roznemohla. Vzpomněla si, že za tebou půjde, Avdotja Romanovna jí všemožně bránila, ale nedala si říct, prý když je nemocný, když se mu mate mozek, kdo mu může ještě pomoci, ne-li matka? Přišli jsme sem všichni, nemohli jsme ji přece nechat samotnou. Až k tvým dveřím jsme jí domlouvali. Ale tys nebyl doma. Tadyhle seděla, čekala asi deset minut, my nad ní mlčky stáli. Pak vstala a řekla: ‚Vychází z domu – tak to je zdrav a na matku zapomněl! Nesluší se, je to hanba pro matku, aby stála za dveřmi a doprošovala se jeho lásky jako almužny.‘ Když se vrátila domů, ulehla a teď leží v horečce. Prý: ‚Pro tu svou, jak vidím, čas má!‘ Tou tvou myslí Sofju Semjonovnu, tvou nevěstu nebo milenkou, sám nevím. Vydal jsem se tedy hned za Sofjou Semjonovnou, protože jsem, to víš, chtěl mít co nejdříve jasno, přijdu tam, ale tam stojí rakev, pláčou tam děti a Sofja Semjonovna jim zkouší černé šatečky. Ale po tobě ani vidu. Podíval jsem se, omluvil se a zase jsem šel, a Avdotje Romanovně jsem pověděl, co jsem zjistil. Je to zřejmě nesmysl, žádnou svou nemá, nejspíš je tedy opravdu šílený. Ale ty si tu sedíš a cpeš se hovězím, jako bys tři dni nejedl. Pravda, šílení jedí také, ale já vidím, že ty, ačkoli jsi se mnou nepromluvil ani slovo... šílený nejsi! Na to mohu dát krk. Jsi všechno jiné, jen ne šílený! A tak už toho mám dost, protože je tu nějaké tajemství, nějaká záhada, a já si s vašimi záhadami nemíním lámat

hlavu! Ted' jsem k tobě zašel jen tak, abych se trochu vymluvil, abych si ulevil," uzavřel zvedaje se. „Ale je mi docela jasné, co udělám!“

„Copak tedy uděláš?“

„Co je ti do toho, co udělám?“

„Snad se nepůjdeš opít?“

„Jak... jak to víš?“

„To je tak těžké!“

Razumichin chvíli mlčel.

„Tys to měl vždycky v hlavě docela v pořádku a nikdy, nikdy jsi nebyl šílený," řekl náhle vřele. „Máš pravdu: jdu pít! Sbohem!“ A chtěl jít.

„Razumichine, předevčírem, tuším, jsem o tobě mluvil se sestrou.“

„O mně? Ale... kde ses s ní mohl předevčírem setkat?“ zarazil se Razumichin, a dokonce trochu zbledl. Bylo vidět, jak v něm hrklo.

„Přišla za mnou, seděla tu a hovořili jsme.“

„Přišla!“

„Ano, přišla!“

„A cos jí říkal... myslím, cos jí říkal o mně?“

„Řekl jsem jí, že jsi hodný, poctivý a snaživý člověk. Že ji miluješ, jsem jí neříkal, to ví sama.“

„Jak to, že to ví sama?“

„Jakpak by nevěděla! Ať odejdu kamkoliv, ať se se mnou stane cokoli, bdi nad nimi! Svěřuji je, abych tak řekl, do tvých rukou, Razumichine. Dělán to, protože vím, jak ji máš rád, a protože jsem přesvědčen o tvých ryzích úmyslech. A vím taky, že ona může mít ráda tebe, ba dokonce že tě možná už ráda má. Ted' řekni sám, co je pro tebe lepší – pít, nebo nepít?“

„Rod'ko...! Víš... No... Ale ne! A kam se tedy vlastně chystáš? Ale jestli to je tajemství, tak ne! Však já... však já na to tajemství přijdu... A jsem přesvědčen, že je to určitě nějaká pitomost, něco strašně nafouknutého, nějaký tvůj rozmar. Ale jinak jsi skvělý člověk! Skvělý člověk!“

„Zrovna jsem ti chtěl říct, ale tys mě přerušil, ano, žes totiž došel k velmi rozumnému závěru, že nebudeš pátrat po těch záhadách a tajemstvích. Nestarej se o to prozatím, nelam si tím hlavu! Všecko se včas dovíš, přesně až to bude třeba. Včera mi jistý muž řekl, že všichni potřebujeme vzduch, vzduch, vzduch! Chci k němu zajít a vyptat se, co tím myslel.“

Razumichin stál zahloubaný do vzrušených úvah. Náhle ho napadlo: Zapletl se do politického spiknutí! To je to! Má před sebou nějaký rozhodující čin – to je očividné! Jiné vysvětlení není... a Duňa o tom ví... „Tak tedy Avdotja Romanovna tě navštěvuje,“ vyrážel významně jednotlivá slova, „a ty se chystáš jít k někomu, kdo tvrdí, že je třeba víc vzduchu, vzduchu a... a to znamená, že i ten dopis... že to je taky něco takového,“ uzavřel jakoby pro sebe.

„Jaký dopis?“

„Dostala dnes nějaký dopis, který ji velmi rozrušil. Velmi! Až přespříliš. Začal jsem o tobě, ale poprosila mě, abych mlčel. Pak... pak mi řekla, že se možná co nevidět rozloučíme, a hned mi za něco začala vřele děkovat. Pak odešla do svého pokoje a zamkla se tam.“

„Říkáš, že dostala dopis?“ opáčil zamyšleně Raskolnikov.

„Ano, dopis. Copak o tom nevíš? Hm.“

Oba chvíli mlčeli.

„Sbohem, Rodione. Víš, kamaráde... jednu chvíli jsem... ale ne, sbohem! Víš, jednu chvíli... Tak sbohem! Já taky spěchám. Pít nebudu. Už to není třeba... blbost!“

Měl naspěch; byl už venku a už za sebou dovíral dveře, ale vtom je opět otevřel a řekl uhýbaje očima:

„Ještě něco! Vzpomínáš si na tu vraždu, na tu, co ji Porfirij... té stařeny? Tak abys věděl, vrah už je dopaden, doznal se sám a sám se také usvědčil. Je to jeden z těch dělníků, z těch natěračů, jen si to představ, vzpomínáš si, jak jsem je tady hájil? Věřil bys, že celou tu scénu – ten smích a tu rvačku na schodech – sehrál se svým kamarádem k odvrácení pozornosti ve chvíli, kdy tamti, domovník a dva

svědci, šli nahoru? Taková vychytralost, taková duchapřítomnost od toho holobrádka! Přímo k neuvěření! Ale sám to vysvětlil, sám se ke všemu doznal! Pořádně jsem se seknul! To musí být génius v přetvářce a vynalézavosti, génius ve svádění stopy – tak není divu! A že mu povolily nervy a že se přiznal, věřím mu ještě spíš. Je to nějak pravděpodobnější... To jsem se ale seknul, to jsem se seknul! Krk jsem za ně dával!“

„Jak ses to, prosím tě, dověděl a proč tě to tak zajímá?“ zeptal se s netajeným vzrušením Raskolnikov.

„Aby ne! Ještě se ptej, proč mě to zajímá! Od Porfirije jsem se to dověděl, jako všechno ostatní. Mimochodem, řekl mi skoro všechno.“

„Porfirij?“

„Porfirij.“

„A co... co tomu říká on?“ zeptal se rozechvěně Raskolnikov.

„Všecko mi výborně vysvětlil. Psychologicky, jak už to on dovede.“

„On ti to vysvětlil? Sám ti to vysvětloval?“

„Sám, sám. Sbohem! Někdy ti o tom povím víc, ale teď spěchám. Víš... jednu chvíli jsem si myslel... Ale ne, až pak...! Proč bych teď pil? Tys mě opojil i bez vína. Ano, jsem opilý, Rod'ko! Jsem opilý, ačkoliv jsem nic nepil. Tak sbohem, přijdu zas co nevidět.“

Odešel.

Ano, určitě má prsty v politickém spiknutí! K tomu svatému přesvědčení dospíval Razumichin, když pomalu scházel ze schodů. Sestru do toho zatáhl také, to je při povaze Avdot'ji Romanovny snadno možné. Mají schůzky... I ona už leccos naznačila. Z některých jejích slov... slůvek... a narážek je to přece jasné! Jak jinak si ten hrozný zmatek vysvětlit? Hm? A já už myslel... Panebože, co mě to jen napadlo! Ano, zmátlo mě to, křivdil jsem mu! To tenkrát na chodbě pod lampou mě tak zmátl. Brr! Jak mě mohlo něco tak odporného, hrubého a nízkého napadnout! Mikolka je pašák, že se přiznal... A jak je teď rázem jasné i všechno, co bylo dřív! Ta jeho nemoc tehdy, všechno ty jeho podivné kousky, a jak už dokonce dřív,

jak už dřív, na univerzitě, býval vždy zamračený a nevlídný... Ale co znamená ten dnešní dopis? Mám podezření, že... Hmm. No, však to všechno zjistím.

Když si uvědomil, jak a co je s Duněčkou, trhl sebou a skoro se rozběhl.

Raskolnikov ihned po Razumichinově odchodu vstal, přiskočil k oknu, přešel z kouta do kouta tak prudce, jako by zapomněl, jak těsná je jeho komůrka a... znova usedl na divan. Byl jako znovuzrozený – čekal ho nový zápas, a to bylo východisko!

Ano, to znamenalo, že našel východisko! Vždyť už bylo všechno k nesnesení neproniknutelné a strnulé, už ho všechno tísnilo a ubíjelo. Od scény s Mikolkou, již byl svědkem u Porfirije, začalo ho cosi svírat k udušení. A hned poté, ještě téhož dne, měl rozmluvu se Soňou a tu přece vedl a skončil docela, docela jinak, než si kdy představoval... to znamenalo, že se zhroutil naráz a úplně! V okamžiku! Ale tehdy přece se Soňou souhlasil, sám s ní souhlasil, v srdci s ní souhlasil, že tak, s takovou věcí na duši pro něho bude život nesnesitelný! A Svidrigajlov? Svidrigajlov je hádanka... Svidrigajlov mu dělá starosti, to je pravda, ale jaksi z opačné strany. Možná že se Svidrigajlovem bude muset také bojovat. Svidrigajlov je možná také východisko; ale Porfirij je docela jiná záležitost.

Tak tedy Porfirij to Razumichinovi sám vysvětloval, *psychologicky* mu to vysvětloval! Už zas vyrukoval s tou svou zatracenou psychologíí! Porfirij! Copak je možné, že by Porfirij uvěřil jen na jedinou chvíli v Mikolkovu vinu po tom všem, co se mezi nimi událo mezi čtyřma očima, než přišel Mikolka, po té scéně, pro niž nelze najít žádné jiné správné vysvětlení než *jediné*? (Raskolnikovovi se ta scéna u Porfirije v posledních dnech letmo a útržkovitě vybavila několikrát, ale uvědomit si ji v celku pro něho bylo nesnesitelné.) V těch chvílích mezi nimi padla taková slova, odehrály se takové pohyby a taková gesta, byly vyměněny takové pohledy, věty byly vyřčeny takovým tónem a věci byly tak vyhnány na ostří nože, že po

tom všem Mikolka (kterého Porfirij hravě prohlédl hned po prvním slově a pohybu), že po tom všem Mikolka přece nemohl otřást jeho předpoklady.

A vida! I Razumichin už dokonce pojal podezření. Rozmluva na chodbě pod lampou měla tedy účinek. Rozběhl se po ní k Porfirijovi... Ale proč si vlastně Porfirij z něho tropí šašky? S jakým záměrem odvádí Razumichinovu pozornost na Mikolku? Za tím určitě něco vězí, tím chce určitě něčeho dosáhnout – ale čeho? Pravda, od té doby už uběhlo hodně času, příliš mnoho času a Porfirij jako by se propadl do země. To je ovšem zlé... Raskolnikov vzal čepici, krátce se zamyslel a zamířil ke dveřím. Za celou tu dobu měl toho dne poprvé aspoň pocit, že uvažuje jasně. Musím skoncovat se Svidrigajlovem, přemítal, za každou cenu a co nejdříve. Však už asi také čeká, až za ním přijdu. A v tu chvíli se vyvalil z jeho zemdleného srdce takový proud nenávisli, že by byl možná s to někoho z těch dvou zabít: buď Svidrigajlova, nebo Porfirije. Buď jak buď, cítil, že ne-li hned, tak později by byl schopen to udělat. Uvidíme, uvidíme, opakoval si v duchu.

Ale sotva otevřel dveře na chodbu, srazil se znenadání s Porfirijem, který k němu vcházel. Raskolnikov na okamžik strnul. Porfirijův příchod ho kupodivu nepřekvapil a téměř ani nevylekal. Jen se zachvěl a rychle, ve zlomku vteřiny, se vnitřně postavil do střežu. Snad je tu rozuzlení? Ale jak tichounce se připlížil, jako kočka, vůbec nic jsem neslyšel! Neposlouchal za dveřmi?

„Nečekaný host, Rodione Romanoviči!“ zahlaholil se smíchem Porfirij Petrovič. „Už dlouho se chystám zaskočit na slovíčko a teď jdu kolem a říkám si, proč bych k němu na pět minutek nezašel? Máte někam namířeno? Nezdržím vás. Jen jednu dutinku si s dovolením vykourím...“

„Jen se posaďte, Porfiriji Petroviči, jen se posaďte,“ vybízeli ho Raskolnikov s tak spokojeným a přátelským vzezřením, že by se byl možná sám podivil, kdyby se mohl vidět. To v sobě sebral poslední

zbytečky sil! Tak někdy člověk vytrpí půl hodiny smrtelného strachu ze zlosyna, ale pak, když už mu nasadí nůž na krk, všechen strach ho přejde. Raskolnikov usedl přímo proti Porfirijovi a zahleděl se naň, aniž hnul brvou. Porfirij přimhouřil oči a zapaloval si dutinku.

Tak mluv, mluv, burácelo to v Raskolnikovově srdci. No tak, proč už nemluvíš?

2

„Tohle kouření,“ začal konečně Porfirij Petrovič, když si zapálil a vyfoukl kouř, „je přece tak škodlivá, tak strašně škodlivá věc, a přesto se to nemohu odnaučit! Víte, kašlu, v krku mě svědí, dech mě zlobí. Jsem strašpytel, rozumíte, tak jsem tuhle zašel k B-novi, každého pacienta prohlíží minimum půl hodiny, skoro se rozesmál, když mě uviděl a proklepával, poslouchal. Mezi jiným, povídá, vám nesvědčí tabák, máte rozedmu plic. Ale jakpak s tím mohu přestat? Čím to nahradím? Nepiju, to je celé to neštěstí, hehehe, to je to neštěstí! Všecko máte přece relativní, Rodione Romanyči, všecko máte relativní!“

Copak na mne zas půjde s tou svou plesnivou právníčinou? pomyslel si s odporem Raskolnikov. Náhle mu vyvstalo před očima jejich nedávné setkání a nitro se mu rázem rozbouřilo jako tehdy.

„Byl jsem u vás přece už přede dvěma večery, copak to nevíte?“ pokračoval Porfirij Petrovič a rozhlížel se po světničce. „Zašel jsem až sem k vám. Zrovna tak jako dneska – jdu kolem a říkám si, půjdu, podívám se, jak se mu daří. Přijdu a vidím, dveře dokořán: porozhlédl jsem se, chvilku jsem čekal a zase jsem šel, ani vaší služce jsem se neohlásil. Copak nezamykáte?“ Raskolnikov se stále více chmuřil. Porfirij zřejmě vytušil jeho myšlenky. „Přišel jsem k vám s vysvětlením, drahý Rodione Romanyči, s vysvětlením! Dlužím vám, prosím, a jsem povinován dát vám vysvětlení,“ pokračoval s přívětivým úsměvem, dokonce Raskolnikova lehce poplácal po koleně, ale skoro v téže chvíli jeho tvář náhle dostala vážný a starostlivý výraz, dokonce se jaksi truchlivě svařila, až tím byl Raskolnikov udiven. Takto ho ještě neviděl a nenadál se, že ho tak někdy uvidí. „Posledně se mezi námi odehrála podivná scéna, Rodione Romanyči. Pravda, při našem prvním setkání se mezi námi také odehrála

podivná scéna, jenže tehdy... Ale teď už pěkně popořadě! Tak tedy, patrně jsem ve vašich očích velmi vinen, cítím to, prosím. Vzpomínáte si, jak jsme se posledně rozešli: vám div nepraskly nervy a klepala se vám kolena a mně také div nepraskly nervy a také se mi klepala kolena. Tehdy to mezi námi, víte, dopadlo skoro nehezky, nedžentlensky. Ale my jsme přece džentlmeni, totiž rozhodně především džentlmeni, tak je to třeba chápat. Pamatujete se přece, jak daleko to zašlo... to už přece nebylo ani hezké.“

Co to říká, za koho mě vlastně má? ptal se s úžasem sám sebe Raskolnikov a s hlavou vztyčenou upíral široce rozevřené oči na Porfirije.

„Došel jsem k závěru, že uděláme lépe, budeme-li k sobě nadále upřímní,“ pokračoval Porfirij Petrovič s trochu zakloněnou hlavou a sklopenýma očima, jako by už nechtěl svým pohledem mást svou někdejší oběť a jako by opovrhoval svými dřívějšími metodami a úskoky. „Skutečně, takové podezřívání a takové scény se nemohou dlouho táhnout. Ještě že nás tehdy rozsoudil Mikolka, jinak opravdu nevím, kam by to s námi bylo dospělo. Ten zatracený soused u mne tehdy seděl za přepážkou, jen si to představte! Však vy to víte a já už vlastně také vím, že za vámi pak byl. Ale nic takového, co jste tenkrát předpokládal, nic takového se nestalo: pro nikoho jsem neposlal a vůbec nic jsem tehdy nechystal. Ptáte se proč? Jak bych vám to řekl – pro mne samého to tehdy bylo jako rána palicí do hlavy. Stěží jsem stačil poslat aspoň pro domovníky. (Možná že jste si jich také všiml, když jste odcházel.) Tehdy mi bleskla hlavou jedna myšlenka, tehdy jsem si jí byl, víte, Rodione Romanyči, skálopevně jist. Budiž, řekl jsem, aťsi na čas pustím z rukou jedno, ale zato druhé popadnu za pačesy – a hlavně to své, to své nepustím. Vy máte velmi popudlivou náuru, Rodione Romanyči, dokonce příliš popudlivou, prosím, oproti všem ostatním rysům své povahy a duše, které jsem, jak optimisticky doufám, u vás zčásti vypožoroval. Samozřejmě, i tehdy už jsem mohl uvážit, že není zvykem, aby někdo přišel a jen

tak člověku odhalil celé pozadí zločinu. Stává se to sice, zejména když někoho připravíme o poslední špetku trpělivosti, ale nesporně to je vzácné. Na to jsem mohl přijít také. Ale ne, říkal jsem si, musím vymámit aspoň nitku! Aspoň docela maličkou nitku, jen jedinou, ale zato takovou, aby se jí člověk mohl pevně chytit, aby to bylo už něco hmotného, a ne pořád jen psychologie. Protože, uvažoval jsem, je-li vinen, mohu se od něho opravdu něčeho nadít a právem mohu počítat i s velmi překvapujícím výsledkem. Hrál jsem tehdy na vaši povahu, Rodione Romanyči, hlavně na vaši povahu! Velmi mnoho jsem si od vás tehdy sliboval.“

„Ale pročpak... pročpak mi teď tohle všechno říkáte?“ zahuhlal konečně Raskolnikov, aniž sám věděl, proč se tak ptá. Co to povídá? mučil se v duchu. Copak mě doopravdy pokládá za nevinného?

„Proč tak mluvím? Přišel jsem vám podat vysvětlení, protože to, abych tak řekl, pokládám za svou svatou povinnost. Chci vám vyložit všechno do puntíku, celou historii tehdejšího, abych tak řekl, zatmění smyslů. Způsobil jsem vám mnoho trápení, Rodione Romanyči. Ale nejsem netvor, to ne, prosím. I já přece chápu, co to znamená pro utýraného, ale hrdého, nezkrotného a netrpělivého, zejména netrpělivého člověka všechno tohle si nechat líbit! Rozhodně vás pokládám za svrchovaně ušlechtilého člověka, dokonce s prvky velkomyslnosti, ačkoliv nesouhlasím se všemi vašimi názory, a to pokládám za svou povinnost hned přímo a naprosto otevřeně prohlásit, protože především nechci nikoho klamat. Když jsem vás poznal, hned mě to k vám táhlo. Možná že vám tahle má slova budou pro smích? Právem, prosím. Dobře vím, že já jsem vám byl od první chvíle nesympatický, však jste také neměl důvod, proč bych vám měl být sympatický. Ale myslíte si co chcete, mně nyní prostě jde o to, abych ten váš dojem, jak to jen půjde, zahladil a abych vám dokázal, že i já mám srdce a svědomí. To říkám, prosím, docela upřímně!“

Porfirij Petrovič se okázale odmlčel. Raskolnikov znovu pocítil příliv neznámého strachu. Náhle se děsil pomyšlení, že ho Porfirij pokládá za nevinného.

„Mám za to,“ pokračoval Porfirij Petrovič, „že nemusím líčit zevrubně všecko, jak to tehdy začalo, ba že je to zbytečné. A stěží bych to i dovedl. Vždyť jak bych to měl zevrubně vysvětlit? Zprvu se vynořily pověsti. A zase pokládám za zbytečné šířit se o tom, jaké to byly pověsti, kdo a kdy je přinesl... a jak se vlastně všecko obrátilo proti vám. U mne osobně to začalo náhodou, nejčistší náhodou, k níž mohlo stejně dobře dojít i nedojít. Jakou? Hm, o tom myslím také nemá smysl mluvit. Všecko to, pověsti i náhody, mi tehdy splynulo v jediný dohad. Otevřeně se vám přiznávám, protože když už se přiznávat, tak ke všemu, že jsem to byl já, kdo tehdy zaútočil první. Tamto, dejme tomu poznámky té staré na zástavách a tak dále, to všecko je nesmysl. Takových věcí bych mohl vyjmenovat na sta. Náhodou jsem se tehdy do všech podrobností dověděl i o příhodě na komisařství, a ne jen tak nějak mimochodem, nýbrž od vypravěče zvláštního a nad jiné povolaného, který, aniž to sám tušil, dodal té scéně nesmírně na závažnosti. Vidíte, a tak se řadilo jedno k druhému, jedno k druhému, milý Rodione Romanyči! Jakpak jsem se pak neměl zaměřit určitým směrem? Ze sta králíků nikdy nebude kuň, ze sta podezření nikdy nebude důkaz, jak říká jedno anglické přísloví, vidíte, jenže to říká zdravý rozmysl, ale kdopak, řekněte, se nedá unést, i vyšetřující soudce je přece jen člověk! A navíc jsem se upamatoval i na ten váš článek, jestli si vzpomínáte, mluvili jsme o něm podrobně hned při vaší první návštěvě. Tehdy jsem ho zlehčoval, ale to proto, abych vás vyprovokoval. Znovu opakuji, Rodione Romanyči – vy jste velmi netrpělivý a velmi nemocný. Že jste nebojácný, pyšný, vážný a... že jste mnoho zkusil, velmi mnoho zkusil, to už jsem věděl dávno. Všecky tyhle stavy dobře znám a i ten váš článek jsem si přečetl jako dobře známou věc. Je to výplod bezesných nocí, psaný s fanatismem, s rozechvěně bušícím

srdcem a těžce kroceným nadšením. A to potlačené, hrdé nadšení je u mládeže svrchovaně nebezpečné! Tehdy jsem se posmíval, ale dnes vám řeknu, že mám hrozně rád, jen tak jako milovník krásných věcí, prosím, ty první mladé, ohnivě literární pokusy. Dým a mlha, ale v té mlze zní struna. Váš článek je zručný a fantastický, ale jiskří v něm veliká upřímnost, je plný mladistvé, upřímné hrdosti a přímo troufalé smělosti. Je to sice chmurný článek, ale to je jen dobře. Přečetl jsem si to tenkrát, a když jsem ho odkládal... když jsem ho odkládal, tak jsem si pomyslel: Tenhle člověk neskončí dobře! Tak jak jsem, řekněte sám, po takovéhle předešle mohl zůstat netečný k tomu, co přišlo pak! Ach bože, copak něco říkám? Copak teď něco tvrdím? Tehdy jsem si toho jen všiml. Co to znamená, říkám si? Přece vůbec nic, a možná ani to ne! A já, vyšetřovatel, bych se neměl takhle ukvapovat, to je dokonce velmi nevhodné, mám přece v rukou Mikolku a s ním i určitá fakta – říkejte, co chcete, ale jsou to přece jen fakta! A Mikolka také projevuje určitou psychologii, která stojí za povšimnutí, protože tady se přece rozhoduje o životě a smrti. Proč vám to dnes všechno vykládám! Proto, abyste věděl, jak to bylo, a abyste mě při své inteligenci a citlivosti pro mé tehdejší zaujaté jednání neodsuzoval. Nebylo nijak zaujaté, říkám vám upřímně, hehe! Co myslíte, vy se domníváte, že jsem tenkrát u vás neudělal prohlídku? Udělal, udělal, hehe, udělal, když jste ležel nemocný tadyhle na tom divánku. Ovšem, ne oficiálně, prosím, ani já osobně, ale udělal. Každý kouteček jsme u vás prohledali, a dokonce hned zatepla, ale *umsonst*²⁰! Řekl jsem si: teď ten člověk přijde, přijde sám a hodně brzy. Je-li vinen, tak určitě přijde. Jiný by nepřišel, ale tenhle přijde. A vzpomínáte si, jak před vámi pan Razumichin začal vést všelijaké řeči? To jsme nastražili proto, abychom vás zneklidnili – schválně jsme se o tom před ním prorekli, aby to donesl vám, pan Razumichin je člověk, který své

20 Marně.

rozhořčení pro sebe neudrží. Panu Zametovovi zas padl do očí váš hněv a vaše riskantní otevřenost. To přece není jen tak, prohlásit najednou v hostinci: Já jsem vrah! To je příliš opovážlivé, příliš drzé, a je-li, uvažoval jsem, opravdu vinen, tak je to hrozný borec! Ano, tak jsem tehdy uvažoval. A čekal jsem! Čekal jsem na vás napjatě, ale Zametova jste tenkrát jednoduše zdrtil a... ale to máte to celé, že ta zatracená psychologie je hůl o dvou koncích! Tak vás tedy čekám, vyhlížím, a vy jako na zavalanou přicházíte! Až mě u srdce píchlo! Ech! Pročpak jste tenkrát chodil? A ten smích, ten váš smích, jak jste tehdy vcházel, vzpomínáte si, ten mi tehdy byl tak průhledný, ale kdybych vás nebyl tak napjatě čekal, byl by se mi jistě i ten váš smích zdál docela nevinný. Vidíte, co někdy zaviní dobrá nálada! A pan Razumichin tenkrát – ach! A pak ten kámen, ten kámen, vzpomínáte si, ten kámen, pod kterým jsou ty věci schovány? Jako bych ho viděl před sebou, ten kámen někde v zahradě – to jste taky přece říkal Zametovovi a pak opakoval i u mne! A když jsme tehdy začali hovořit o vašem článku a když jste k němu podával vysvětlení, tak jsem pod každým vašim slovem viděl ještě jedno, každé jsem si vykládal ještě jinak! Tak vidíte, Rodione Romanyči, takhle jsem došel k nejzazší mezi, až jsem se najednou udeřil do čela a vzpamatoval jsem se. Ne, řekl jsem, co to dělám! Kdybych přece chtěl, uvažoval jsem, tak si to všechno do poslední písmenky mohu vykládat i obráceně a bude se to možná zdát přirozenější. Byla to trýzeň, prosím! Ne, řekl jsem si, potřebuji alespoň nitku! A jak jsem tenkrát uslyšel o tom zvonečku, až se mi zastavilo srdce v těle, až mě v zádech zamrazilo. Tak, nitku už mám, řekl jsem si. Už ji mám! A dál už jsem tehdy o ničem neuvažoval, prostě jsem nechtěl. V té chvíli bych byl dal tisíc rublů ze své kapsy jen za to, kdybych vás byl mohl *na vlastní oči* vidět, jak jste tenkrát šel těch sto kroků vedle toho měšťánka, poté co vám řekl do očí, že jste ‚vražedník‘, a vy jste se celých těch sto kroků neodvážil nic namítnout...! No, a to mrazení tenkrát? To zvonění v nemoci, v polonepříčetném stavu? Můžete se tedy, Ro-

dione Romanoviči, po tom všem ještě divit, že jsem s vámi tehdy tak žertoval? A proč jste vlastně právě v tu chvíli přišel? I vás na mou duši něco ponoukalo, a kdyby nás byl Mikolka od sebe neodtrhl, tak... Vzpomínáte si přece na Mikolku? Nezapomněl jste na něj? To bylo přece, jako když uhodí hrom! Jako když to z mraku zaburácí, jako když sjede blesk! Ale co já na to? Já tomu blesku neuvěřil ani co by se za nehet vešlo, sám jste přece viděl! Kdepak! Ani potom, po vašem odchodu, když dával v některých bodech velmi souvislé odpovědi, až jsem se sám divil, ani potom jsem mu za mák nevěřil!! Tomu se říká postavit se na zadní. Ne, říkám si, až naprší a uschne! Žádný Mikolka!“

„Ale Razumichin mi před chvílí říkal, že pořád dáváte vinu Nikolajovi a sám prý jste mu to dokázal...“

Hrdlo se mu stáhlo, nedopověděl. S nevýslovným vzrušením naslouchal, jak člověk, který ho prohlédl skrz naskrz, se zříká sám sebe. Báł se uvěřit a nevěřil. Pořád dychtivě hledal a pídil se po něčem přesnějším a určitějším v těch stále dvojsmyslných slovech.

„Ach pan Razumichin!“ zahlaholil Porfirij Petrovič, jako by ho otázka doposud mlčícího Raskolnikova bůhvíjak potěšila. „Hehehe! Ale pana Razumichina jsem přece musel svést na falešnou stopu, protože tam, kde stačí dva, ať třetí nestrká nos! Pan Razumichin s tím možná nemá nic společného, ale přiběhl ke mně bílý jako křída... Nic proti němu nemám, ale načpak ho do toho míchat! A pokud jde o Mikolku, zajímalo by vás, jaký to je případ, totiž jak se na něj dívám já? Předně je to ještě nedozrálé děcko, víte, ne snad zbabělé, ale v leccěms se skoro podobá umělci. Opravdu, nesmějte se, že ho vidím takhle. Je to nevinné, hrozně citlivé děcko. Má horoucí srdce, je to fantasta. Zpívá, tančí, i pohádky prý vypráví tak, že se k němu ostatní scházejí poslouchat. Poctivě chodí do školy a div se nepotrhá smíchy, když na něj někdo vyplázne jazyk, anebo se zas zpije do němoty, ne snad proto, že by byl zkažený, ale jen někdy, tak docela dětsky, když ho někdo počastuje. Tehdy přece spáchal krádež, ale

vůbec si toho není vědom, říká: Jak to, krádež, když to leželo na zemi? Vy možná nevíte, že pochází z rozkolnické rodiny, vlastně ne rozkolnické, ale prostě sektářské, jeho předkové byli staroobřadci a on sám byl ještě donedávna celé dva roky na vsi vychováván jakýmsi starcem. To všechno jsem zjistil dílem od Mikolky, dílem od jeho zarajských známých. A prosím vás! Chtěl utéct na poušť! Byl to fanatik, celé noci se modlil, ležel ve starých, *pravých* knížkách a měl z nich těžkou hlavu. Petrohrad na něho velmi zapůsobil, zejména ženy a pití. Při své vnímavosti zapomněl na starce a na všechno. Zjistil jsem také, že si ho tady oblíbil jeden malíř, že k tomu malíři začal chodit, ale pak do toho přišla tahle věc! Nadobro ztratil hlavu a hned se chtěl věšet! Hned nohy na ramena! Co jiného chcete, když uvážíte, jak se náš prostý lid dívá na soudnictví! Kdekdo se přece hrozí slova *odsouzen*. Kdo za to může! Snad nové soudy zjednájí nápravu. Kéž by Bůh dal. Nu, a ve vězení se jak vidno zase rozpomněl na svého svatého starce, i bible mu znova přišla do ruky. Zdalipak víte, Rodione Romanyči, co pro mnohé takové lidi znamená *trpět*? Vzít na sebe utrpení – ne snad za někoho, ale prostě jen tak, a když od úradů, tak tím spíše. Sám pamatuji jednoho vězně, to byl učiněný beránek, celý rok četl na peci po nocích bibli a tak se vám z toho pomátl, že z ničeho nic vylomil cihlu a hodil ji po řediteli věznice, který mu ani vlásek na hlavě nezkrivil. Ale jak hodil – schválně metr vedle, aby mu určitě neublížil! A víte, co čeká vězně, který ozbrojený ohrožuje představené; a tak *na sebe vzal utrpení*. Zrovna tak teď podezřívám Mikolku, že také chce na sebe vzít utrpení nebo něco takového. Víím to dokonce bezpečně, z faktů. Jen on netuší, že to víím. Nebo nepřipouštíte, že mezi takovými lidmi se mohou vyskytnout fantastické případy? A co jich je! Teď, a zvláště poté, co se chtěl věšet, přihlásil se opět vliv svatého starce. Ale uvidíte, že přijde a všechno vypoví. Myslíte, že to vydrží? Jen počkejte, ten bude ještě zapírat! Pořád čekám, kdy už přijde svou výpověď odvolat. Ten Mikolka mi je sympatický, a proto se jím zabývám podrobně. A co

myslíte! Hehe! Na některé věci mi odpověděl celkem přesně, zřejmě získal příslušné informace a šikovně se připravil, ale v jiných věcech dočista plaval, byly pro něj španělská vesnice, neměl o nich potuchy, aniž ovšem tušil, že o nich nemá potuchy! Kdepak, můj milý Rodione Romanyči, kdepak, Mikolka to neudělal! Tohle je případ zrůdný a chmurný, příznačný pro moderní dobu, zrozený dneškem, prosím, tady se dostalo jedno srdce na scestí, tady se cituje věta, že krev *osvěžuje*, tady máme pohodlný výklad života. Tady jde o knižní výmysly, tady působily teoretické pohnutky, tady je vidět odhodlání k prvnímu kroku, avšak odhodlání docela zvláštní – odhodlal se, a přece jednal, jako by spadl z nebe či z věže a i na místo zločinu jako by ho donesly cizí nohy. Dveře za sebou zapomněl zavřít, ale zavraždil, dva životy podle své teorie zničil! Zavraždil, ale ani peníze nedokázal vzít, a co přece vzal, to schoval pod kámen. Nestačilo mu, že dost vytrpěl, když stál za dveřmi a když se na něho dobývali a když na něj zvonili – ne, on si pak ještě jde v horečce do prázdného bytu připomenout ten zvonek, touží, aby ho ještě jednou tak zamrazilo v zádech... Ale to bylo, dejme tomu, v nemoci, jenže horší věc – ten vrah se pokládá za čestného člověka, opovrhuje jinými a chodí jako bledý anděl, kdepak, to nebyl Mikolka, můj milý Rodione Romanyči, to nebyl Mikolka!“ Tato poslední slova byla naprosto nečekaná po všem, co řekl předtím a co se tak podobalo odvolání. Raskolnikov se zachvěl jako probodený.

„Tak... kdo je... vrah?“ neovládl se a zeptal se, lapaje po dechu. Porfirij Petrovič se prudce odklonil na opěradlo židle, jako by i on byl tou otázkou překvapen a ohromen.

„Jak to, kdo je vrah?“ opáčil, jako by nevěřil svým uším. „Vy jste přece vrah, Rodione Romanyči! Ano, vy jste vrah...“,“ dodal skoro šeptem a naprosto přesvědčivým tónem.

Raskolnikov vyskočil, několik vteřin stál a znova se beze slova posadil na divan. Náhle mu křečovitě zacukalo ve tváři.

„Už zas se vám rozklepal ret, jako tehdy,“ zabručel skoro soucitně Porfirij Petrovič. „Vy jste mi, prosím, asi špatně rozuměl, Rodione Romanyči,“ dodal po chvíli, „a proto jste tak hrozně udiven. Ale přišel jsem právě proto, abych vám už řekl všechno a začal otevřenou hru.“

„Já nejsem vrah,“ zašeptal Raskolnikov, jako šeptá vyděšené malé dítě přistižené při přestupku.

„Jste, Rodione Romanyči, ano, vy a nikdo jiný!“ odporoval přísně a s přesvědčením Porfirij.

Oba se odmlčeli a mlčeli až nepřírozeně dlouho, snad deset minut. Raskolnikov se opřel lokty o stůl a prsty si mlčky prohraboval vlasy. Porfirij Petrovič seděl klidně a čekal. Raskolnikov k němu náhle s opovržením vzhlédl:

„Už zas ta stará písnička, Porfiriji Petroviči! Pořád ta vaše stará metoda, že už vás to neomrzí!“

„Ale co vás napadá, jakápak metoda! Něco jiného by bylo, kdyby tu byli svědci. Ale my si tu přece šeptáme mezi čtyřma očima. Sám vidíte, že jsem za vámi nepřišel proto, abych vás štval a uhнал jako zajíce. Přiznáte se nebo nepřiznáte, to je mi v této chvíli naprosto jedno. Pro sebe jsem o tom přesvědčen i bez vás!“

„Když je to tak, proč jste za mnou přišel?“ namítl podrážděně Raskolnikov. „Tážu se vás stejně jako předtím: když jste tak přesvědčen, že jsem vinen, proč mě nezatknete?“

„To je mi otázka! Odpovím vám na ni bod po bodu: za prvé zatknout vás jen tak beze všeho pro mne není výhodné.“

„Jaképak není výhodné! Jste-li o tom přesvědčen, je to vaše povinnost...“

„Cožpak to má nějaký význam, že jsem přesvědčen? Zatím to jsou přece jen mé sny. A pak, mám vás tam posadit pěkně *do klidu*? Sám to asi dobře víte, když o to tak prosíte. Budu vás například konfrontovat s tím měšťánkem a vy mu řeknete: Jsi opilý či co? Kdo-pak mě s tebou viděl? Pokládá jsem tě za obyčejného opilce, však

jsi také byl opilý! A co vám na to budu moci říct, zvláště když vaše tvrzení bude pravděpodobnější než jeho, protože jeho výpověď se opírá jen a jen o psychologii, která se k němu pramálo hodí, kdežto vy trefíte do černého, protože ten ohava pije jako duha a je tím dokonce vyhlášený! Ostatně jsem vám už několikrát sám přiznal, že tahle psychologie je hůl o dvou koncích a že ten druhý je mnohem pádnější a také ostřejší a že mimoto proti vám zatím nemám vůbec nic. A třebaže vás nakonec přece jen zatknou a sám (ačkoliv je to neobvyklé) jsem vás na to přišel upozornit, přesto vám rovnou říkám (což je stejně neobvyklé), že to pro mne bude nevýhodné. A za druhé jsem k vám přišel...”

„No, a za druhé?“ Raskolnikov pořád ještě těžce dýchal.

„Protože, jak jsem řekl už prve, pokládám za svou povinnost podat vám vysvětlení. Nechci, abyste mě pokládal za netvora, tím spíše, že k vám, věřte nebo nevěřte, pociťuji upřímné sympatie. A právě proto jsem k vám za třetí přišel vlastně s otevřeným a přímým návrhem, abyste učinil dobrovolné doznání. To pro vás bude nekonečně lehčí. A pro mne také, protože to budu mít z krku. Co říkáte, nejednám s vámi dost upřímně?“

Raskolnikov chvíli přemýšlel.

„Poslyšte, Porfiriji Petroviči, vy přece sám říkáte, že je to jen psychologie, ale tímhle jste už zabředl do matematiky. Co když se však mýlíte?“

„Ne, Rodione Romanyči, nemýlím se. Mám ještě jednu nitku. Tu nitku jsem zachytil už tehdy, prosím. Bůh mi ji seslal!“

„Jakou nitku?“

„To vám neřeknu, Rodione Romanyči. A teď už vlastně ani nemám právo déle to odkládat: ano, vezmu vás do vazby. Uvažte přece, že já už *nyní* na tom vlastně nemám žádný zájem a že to tedy všechno dělám jenom kvůli vám. Na mou duši, bude to tak lepší, Rodione Romanyči!“

Raskolnikov se zlostně ušklíbl.

„Ale to už přestává být směšné, to už je nestydaté! I kdybych byl opravdu vinen (ale to nikterak neříkám), z jakého důvodu bych k vám chodil učinit doznání, když mi sám říkáte, že mě posadíte *do klidu*?“

„Ach Rodione Romanyči, nevěřte všemu, co se říká, možná že to vůbec nebude *do klidu*! To je přece pouhá teorie, a k tomu má vlastní, prosím! A copak já jsem pro vás nějaká autorita? Je přece možné, že před vámi ještě i teď něco tajím. Přece vám všechno nevyklopím do posledního puntíku, hehe! A za druhé: jaký z toho budete mít prospěch? Uvědomujete si, jaká to pro vás bude polehčující okolnost? Když uvážíte, v jaké chvíli učiníte doznání! Je vám to jasné? Ve chvíli, kdy někdo jiný už ten zločin vzal na sebe a všechny zmátl? A já vám slibuji, jako že je Bůh nade mnou, že to tam zařídím a narafičím tak, aby vaše doznání přišlo naprosto neočekávaně. Všechnu tu psychologii sprovedíme ze světa, všechna podezření proti vám vyvrátím, takže váš zločin dostane ráz jakéhosi pomatení smyslů, o němž se ostatně, jak mohu na své svědomí prohlásit, v podstatě jedná. Jsem čestný muž, Rodione Romanyči, a co slíbím, to platí!“

Raskolnikov sklesle mlčel a se svěšenou hlavou dlouho přemítal; konečně se znovu usmál, ale tentokrát už pokorně a nevesele.

„Ne, nač to!“ řekl, jako by už před Porfirijem nic neskrýval. „Není třeba! Nestojím o vaše polehčující okolnosti!“

„Vidíte, toho jsem se nejvíc bál!“ vzplanul jakoby proti své vůli Porfirij. „Právě toho jsem se bál, že nebudete stát o naše polehčující okolnosti.“

Raskolnikov k němu sklesle a úpěnlivě vzhlédl.

„Jen neopovrhujte životem!“ pokračoval Porfirij. „Máte ho teprve před sebou. Jak to, že nestojíte o polehčující okolnosti, jak to? Vy ukvapený člověče!“

„Cože mám teprve před sebou?“

„Život! Copak jste prorok, copak všechno víte? Hleďte a nalezněte! Možná že právě tak dojdete k Bohu. A pak, nebudete v okovech do smrti...“

„Budou přece polehčující okolnosti...“ zasmál se Raskolnikov.

„Nebo nemůžete překonat buržoazní stud? Dost možná, že je to tak, a sám o tom nevíte – protože je to nezvyklé! Ale právě vy byste se neměl bát ani stydět přijít a učinit doznání.“

„Přestaňte s tím!“ sykl opovržlivě a zhnuseně Raskolnikov, jako by už nechtěl dál mluvit. Opět vstal a zdálo se, že chce kamsi jít, ale v zřejmém zoufalství se znovu posadil.

„To tak, přestaňte s tím! Ztratil jste víru v lidi a myslíte, že vám neomaleně pochlebuji. Ale copak jste už prožil? Jaképak máte zkušenosti? Vymyslel jste si vlastní teorii a teď je vám hanba, že tak žalostně zklamala, že to dopadlo tak banálně! Ano, dopadlo to bídně, ale vy přesto nejste beznadějný bídák. Rozhodně nejste takový bídák! Buď jak buď, ale dlouho jste neklamal sám sebe a šel jste hned do nejzazších důsledků. Chcete vědět, za koho vás pokládám? Pokládám vás za jednoho z těch, kterým můžete třeba břicho párat, a oni budou stát a usmívat se na toho, kdo je mučí – jen když najdou svou víru a svého Boha. Tak najděte a život se před vámi otevře! Vy předně už dávno potřebujete změnu vzduchu. Nu, utrpení je také prospěšná věc. Vytrpte si svoje. Mikolka má možná pravdu, že touží po utrpení. Vidím, že tomu moc nevěříte, ale přestaňte se složitým mudrováním, vzdejte se životu plně a bez přemýšlení. Nebojte se, určitě vás to vyhodí na břeh a postaví na nohy. Na jaký břeh? Copak já vím? Věřím jen, že máte život teprve před sebou! Víím, že se teď na to, co vám říkám, díváte jako na papírovou moudrost, ale jednou si na to možná vzpomenete a dáte mi za pravdu. Proto vám to říkám. Ještě štěstí, že jste zavraždil jen babku. Kdybyste si byl vymyslel jinou teorii, byl byste možná spáchal ještě něco miliónkrát odpornějšího! Možná že ještě můžete děkovat Bohu, kdo ví, možná že si vás Bůh pro něco chrání. Tak se

vzchopte a nebojte se tolik! Zalekl jste se té velké věci, co vás čeká? Že by vám nebyla hanba! Když už jste jednou učinil krok, tak buďte muž! Tady už přichází ke slovu spravedlnost. A proto splňte, co spravedlnost žádá. Víím, že nevěříte, ale na mou duši, život všechno napraví. Sám se z něho ještě budete těšit. Teď potřebujete hlavně vzduch, vzduch, vzduch!“

Raskolnikov sebou skoro trhl.

„Co si myslíte?“ vykřikl. „Copak jste nějaký prorok, že mi tady s takovým bohorovným klidem věštíte tyhle velemoudré věci?“

„Kdo? Já? Já jsem odbytý člověk, nic víc. Člověk možná cítící i spolucítící, možná i trochu zkušený, ale rozhodně nadobro odbytý. Ale vy jste jiná kapitola: vám dal Bůh do vínku život (ale kdo ví, možná že i u vás to bude jen trochu dýmu a nic víc). Co je na tom, že klesnete do jiné lidské kategorie. Vy s vaším srdcem přece nebudete litovat pohodlí! Co na tom, že se teď možná na dost dlouhou dobu ztratíte lidem z očí. Nejde o čas, ale o vás. Staňte se sluncem a všichni vás uvidí. Slunce musí být především sluncem! Čemu se zas usmíváte? Jaký jsem to Schiller? Vy si teď myslíte, že vám chci lichotit, hehehe! Neberte jed na nic, co říkám, Rodione Romanyči, ne, nikdy mi tak docela nevěřte, to už je takový můj zvyk, to přiznávám. Ale jedno dodám: myslím, že můžete sám posoudit, nakolik jsem padouch a nakolik čestný člověk!“

„Kdy mě zamýšlíte zatknout?“

„Tak jeden a půl až dva dny volnosti vám mohu ještě dopřát. Rozmyslete se dobře, můj milý, prostě Boha, aby vás osvítil. Opravdu to tak pro vás bude lepší, na mou duši lepší!“

„A co když uteču?“ zeptal se Raskolnikov s podivným úsměvem.

„Ne, neutečete. Prostý venkovan uteče, módní sektář, příslušník cizí myšlenky uteče, protože tomu stačí ukázat špičku prstu jako podporučíkovi Dyrkovi²¹, a skálopevně uvěří, čemu budete chtít!

21 Postava z Gogolovy *Ženitby*.

Ale vy už přece té své teorii nevěříte, s čím byste tedy utíkal? A pak, čeho byste tím dosáhl? Utečenci je bídno a těžko, kdežto vy potřebujete především určitou životní úroveň, určitý standard, snesitelné ovzduší, ale copak tam je vzduch pro vás? Utečete, a sám se vrátíte. *Bez nás nemůžete existovat.* Ale až vás posadíme za mříže, tak si posedíte měsíc, dva, tři, ale pak, vzpomeňte si na má slova, přijdete sám a sám tím možná budete překvapen. Hodinu předtím ještě nebudete vědět, že přijdete učinit doznání. Podle mého přesvědčení dokonce dospějete k názoru, že na sebe musíte vzít utrpení. Teď mi tak docela nevěříte, ale sám k tomu dospějete. Protože utrpení, Rodione Romanyči, je veliká věc. Nehleďte na to, že jsem tak tlustý, žiju si dobře, ale vím to. Nesmějte se tomu, ale v utrpení je idea. Mikolka má pravdu. Ne, vy neutečete, Rodione Romanyči.“

Raskolnikov vstal a vzal čepici. Porfirij Petrovič se zvedl rovněž. „Jdete se projít? Bude pěkný večer, jen aby nepřišla bouřka. Ostatně, neškodilo by, kdyby trochu svlačilo...“

Také on vzal čepici.

„Porfiriji Petroviči, ne abyste si, prosím, vzal do hlavy,“ řekl stroze a důtklivě Raskolnikov, „že jsem se vám dnes doznal. Jste zvláštní člověk, vyslechl jsem vás jen a jen ze zvědavosti. A k ničemu jsem se vám nepřiznal... Vezměte to na vědomí!“

„Ale to víte, že vezmu – hledme, celý se třese! Nebojte se, můj milý, stane se po vašem. Projděte se trošku, ale už těch procházek příliš neuděláte. Pro všechny případy k vám mám ještě malou prosbu,“ dodal tišším hlasem, „sice choulostivou, ale důležitou: kdyby vás čirou náhodou (ale sám tomu nevěřím a jsem přesvědčen, že vy toho rozhodně nejste schopni), ale kdyby vás náhodou, prostě jen tak náhodou napadlo v nejbližších čtyřiceti nebo padesáti hodinách rozuzlit tento případ nějak jinak, nějakým fantastickým způsobem, třeba si sáhnout na život (ohavný předpoklad, ale nemějte mi ho za zlé), tak zanechte stručný, ale obsažný lístek. Jen tak dvě řádeč-

ky, dvě řádečky stačí, také o tom kameni se zmiňte, bude to tak čestnější, prosím. Tak na shledanou... Hlavu vzhůru a hodně zdaru!“

Porfirij odešel trochu přihrbený a zdálo se, že uhýbá před Raskolnikovovým pohledem. Raskolnikov přistoupil k oknu a s podrážděnou netrpělivostí tam vyčkával a odhadoval, kdy Porfirij Petrovič asi vyjde na ulici a vzdálí se. Pak spěšně vyšel z pokojíku i on.

3

Pospíchal ke Svidrigajlovovi. Co si od toho člověka sliboval, nemohl sám říct. Cítil však, že Svidrigajlov nad ním má jakousi záhadnou moc. Jakmile si to uvědomil, nemohl se uklidnit a nyní kromě toho uzrála vhodná chvíle. Celou cestu mu nešla z hlavy mučivá otázka: byl Svidrigajlov u Porfirije? Pokud mohl on sám soudit, byl ochoten přísahat na to, že nikoliv, že u něho nebyl! Vybavoval si všechno znovu, připomínal si celou Porfirijovu návštěvu a dospíval vždy k jedinému: ne, nebyl, ovšemže nebyl!

Dobře, ale jestliže u Porfirije nebyl, půjde k němu, nebo nepůjde?

Prozatím měl dojem, že nepůjde. Proč? Ani na to nemohl odpovědět, a i kdyby mohl, nebyl by si s tím v té chvíli příliš lámal hlavu. Všecko to ho trýznilo, ale současně mu to bylo skoro lhostejné. Bylo to zvláštní a nikdo by tomu neuvěřil, ale o to, co ho čekalo teď v nejbližších chvílích, měl jen povrchní a roztržitý zájem. Hryzlo ho něco jiného, něco mnohem důležitějšího, něco mimořádného, něco, co se také týkalo jeho, a nikoho jiného, ale přece něco jiného, něco hlavního. Mimoto pociťoval nesmírnou myšlenkovou skleslost, třebaže jeho úsudek byl toho jitra jasnější než kdykoliv jindy v posledních dnech.

A copak teď mělo nějaký smysl po tom všem ještě bojovat se všemi novými hloupými nesnáze? Mělo například nějaký smysl snažit se bůhvíjakými intrikami odradit Svidrigajlova od návštěvy u Porfirije, slídit a pátrat, ztrácet kvůli nějakému Svidrigajlovovi čas?

Byl toho všeho dočista syt!

Ale přesto se nemohl dočkat, až u Svidrigajlova bude; neočekával tedy od něho přece jen něco *nového*, nějakou radu, nějaké východisko? Tonoucí se přece chytá i stébla! Netáhne je k sobě osud nebo

nějaký instinkt? Možná že to je jenom únava a zoufalství, možná že nepotřebuje Svidrigajlova, ale někoho jiného, a Svidrigajlov se mu jen nachomýtl? Soňu!? Proč však by teď chodil k Soně? Aby se znovu prosil o její slzy? Mimoto mu teď Soňa naháněla hrůzu. Soňa ztělesňovala neúprosný ortel a nezvratné rozhodnutí. Měl na vybranou – buď svou cestu, nebo její! A v této chvíli byl zvláště neschopen se Soňou mluvit. Ne, snad by bylo opravdu lepší zjistit, jak to s tím Svidrigajlovem vlastně je. A v skrytu duše byl nucen připustit, že po něm skutečně už dlouho skoro prahne.

Co je však může spojovat? Ani jejich zločinností nemohlo být téhož druhu. Tento člověk byl mimoto nanejvýš odporný a zřejmě hrozně prostopášný, docela určitě i lstivý a úskočný, možná i velmi zlý. Kolují o něm takové pověsti! Pravda, postaral se o děti Katěřiny Ivanovny, avšak kdo ví, proč a jaké k tomu měl pohnutky. Ten člověk má věčně nějaké záměry a plány. Po všechny ty dny se Raskolnikovovi neodbytně vtíral ještě jeden dohad a nesmírně ho tížil, ačkoliv se ho snažil zaplašit, tak byl tísnivý! Chvillemi ho totiž napadalo: Svidrigajlov se kolem něho neustále točil a stále točí; Svidrigajlov vyzvěděl jeho tajemství; Svidrigajlov měl úmysly s Duňou. A co když má doposud? Skoro s určitostí se dá říct, že ano. A co když nyní, když se domákl jeho tajemství a má ho v hrsti, toho bude chtít využít proti Duně?

Tyto úvahy ho trýznily někdy dokonce i ve snu, ale ještě nikdy se mu nevybavily tak jasně a uceleně jako nyní, když k Svidrigajlovovi šel. Už jen to samo ho uvádělo v pochmurnou zuřivost. Za prvé by to znamenalo úplný obrat i v jeho situaci – musel by své tajemství hned prozradit Duněčce. A možná že by tedy byl nucen vydat sama sebe, aby Duněčku odvrátil od nějakého neuváženého kroku. Dopis? Dnes ráno dostala Duňa jakýsi dopis! Kdo jí mohl v Petrohradě psát? (Snad Lužin?) Pravda, je tam u nich na strážci Razumichin, ale ten nic neví. Má se tedy svěřit i Razumichinovi? Raskolnikov se otrásl odporem.

Rozhodně musí se Svidrigajlovem promluvit co nejdříve, k tomu rozhodnutí dospěl. Bohudík mu nejde ani tak o podrobnosti, jako o podstatu věci; avšak jestliže je Svidrigajlov opravdu takového ohavného činu schopen, jestliže něco proti Duně kuje, tak...

Raskolnikov už za tu dobu, za ten poslední měsíc tak umdlel, že teď nebyl schopen řešit podobné problémy jinak než jednostejným: „Tak ho zabiju!“, jak s chladným zoufalstvím rozhodl i nyní. Srdce se mu trýznivě sevřelo; zastavil se vprostřed ulice a rozhlížel se, kudy vlastně jde a kam to zašel. Byl na -ském prospektu, třicet nebo čtyřicet kroků od Senného náměstí, které přešel. Celé první poschodí domu po jeho levici zabíral hostinec. Všechna okna byla dokořán; míhaly se v nich postavy, v hostinci bylo zřejmě nabitó. V sále hlaholili zpěváci, jásal klarinet a housle a hřměl turecký buben. Pištěly ženské. Už se chtěl vracet zpátky, užaslý, proč odbočoval na -ský prospekt, ale vtom spatřil v jednom z krajních oken hostince za čajovým stolkem těsně u okna Svidrigajlova s dýmkou v ústech. Trhl sebou ohromením, ba úlekem. Svidrigajlov ho mlčky pozoroval a zkoumal, a jak se zdálo – a tím byl Raskolnikov také velmi překvapen – užuž se zvedal a chtěl nenápadně zmizet, dokud nebude spatřen. Raskolnikov se ihned zatvářil, jako by ho nezahlédl a jako by se zamyšleně díval stranou, ale přitom ho po očku stále pozoroval. Srdce mu vzrušeně bušilo. Ano, Svidrigajlov zřejmě nechce, aby ho viděl. Odložil dýmku a už chtěl zmizet, ale když vstával a odsunoval židli, nejspíš poznal, že ho Raskolnikov vidí a pozoruje. Událo se mezi nimi cosi podobného jejich prvnímu setkání, když Raskolnikov procítil. Svidrigajlovův obličej se roztáhl šibalským úsměvem a roztahoval se stále více. Jeden i druhý věděli, že se vidí a pozorují. Nakonec se Svidrigajlov hlasitě rozesmál.

„No, no! Tak jen pojdte dál, chcete-li! Tady mě máte!“ zavolal z okna. Raskolnikov vešel do hostince.

Nalezl Svidrigajlova v maličkém zadním salonku s jediným oknem, který přiléhal k velkému sálu, v němž u dvaceti stolků za

srdceryvného povykování zpěváckého sboru popíjeli čaj kupci, úředníci a mnoho všelijakých jiných lidí. Odněkud sem zaléhalo tukaní kulečnickových koulí. Na stolku před Svidrigajlovem stála načatá láhev šampaňského a nedopitá sklenice. V salonku byl ještě hoch s malým ručním flašinetem a růžolící, asi osmnáctileté děvče v nabírané pruhované sukni a v tyrolském kloboučku s pentlemi, které, přestože vedle burácel sbor, zpívalo za doprovodu flašinetu hodně sípavým altem jakousi pijáckou píseň...

„Stačí!“ přerušil ji Svidrigajlov, jakmile Raskolnikov vstoupil.

Devče okamžitě ztichlo a uctivě vyčkávalo. I při zpěvu své rýmované pijácké písně mělo na tváři vážný a uctivý výraz.

„Filipe, hej, sklenici!“ zavolal Svidrigajlov.

„Nebudu pít,“ řekl Raskolnikov.

„Jak chcete, to není pro vás. Napij se, Káto! Dnes už tě nebudu potřebovat, můžeš jít!“ Nalil jí plnou sklenici vína a položil na stůl žlutou bankovku. Káta vyzunkla sklenici tak, jak pijí víno ženy, totiž asi dvaceti doušky, ale neodtrhujíc sklenici od úst, sebrala bankovku, políbila Svidrigajlovovi ruku, což Svidrigajlov docela vážně dopustil, a vyšla z místnosti. Za ní se odlouдал i chlapec s flašinetem. Svidrigajlov je oba přivedl z ulice. Nebyl v Petrohradě ještě ani týden, ale už kolem sebe vytvořil jakési patriarchální ovzduší. Sklepník Filip už také „patřil do rodiny“ a choval se patolízalsky. Dveře do hlavního sálu byly zavřené; Svidrigajlov byl v tom salonku jako doma a trávil v něm možná celé dny. Podnik byl špinavý a zchátralý, víc než podřadný.

„Šel jsem k vám, hledal jsem vás,“ začal Raskolnikov, „ale jak to, že jsem ze Senného z ničeho nic odbočil na -ský prospekt! Nikdy sem neodbočuji a nezacházím! Ze Senného se dávám vždy doprava. Ani k vám se tudy nejde. Sotva jsem sem zahrnul, spatřil jsem vás! To je zvláštní!“

„Pročpak neřeknete hned: to je zázrak!“

„Protože je to možná pouhá náhoda.“

„Vida, jak jsou tady všichni založeni!“ rozesmál se Svidrigajlov. „I kdyby možná v duši věřil v zázrak, ani za nic se k tomu nepřizná! Sám přece říkáte, že je to možná jen náhoda. A neumíte si představit, Rodione Romanyči, jací jsou tady všichni strašpytlové, pokud jde o vlastní názor! Vás tím nemíním. Vy máte vlastní názor a odvážil jste se ho mít. Právě tím jste mě zaujal.“

„Jinak už ničím?“

„To je přece až dost.“

Svidrigajlov byl zřejmě trochu v náladě, ale jen kapánek; vypil všehovšudy půl sklenky vína.

„Myslím, že jste za mnou přišel dříve, než jste se dověděl, že jsem schopen mít to, čemu říkáte vlastní názor,“ podotkl Raskolnikov.

„Tehdy šlo ovšem o něco jiného. Každý jdeme svou cestou. Ale pokud jde o zázrak, musím vám říct, že jste patrně ty poslední dva nebo tři dny zaspal. Sám jsem vám přece pověděl o tomhle hostinci a není to vůbec žádný zázrak, že jste šel rovnou sem. Sám jsem vám podrobně vylíčil cestu a popsal místo, kde to je, i dobu, kdy mě tu určitě můžete zastihnout. Už si vzpomínáte?“

„Nevzpomínám,“ odpověděl udiveně Raskolnikov.

„Věřím vám. Ale říkal jsem vám to dvakrát. Adresa se vám vryla do paměti mechanicky. Sem jste také odbočil mechanicky, ale přitom jste se docela bezděky přesně řídil adresou. Stejně jsem tenkrát, když jsem vám to říkal, nespolehal, že mě vnímáte. Počínáte si příliš nápadně, Rodione Romanyči. Podívejte se: jsem přesvědčen, že v Petrohradě mnoho lidí rádo vede v chůzi samomluvu. Je to město pološílených lidí. Kdyby u nás existovala nějaká věda, pak by lékaři, právníci a filozofové mohli v Petrohradě provádět velmi cenná vědecká pozorování, každý ve svém oboru. Málodke se najde tolik pochmurných, drásavých a podivných vlivů na lidskou psýchu jako v Petrohradě. Jak významné jsou pouhé klimatické vlivy! A přitom je to správné středisko celého Ruska, jeho ráz se tedy promítá na všechny strany. Ale o to teď neběží, teď jde o to, že jsem vás už

několikrát potají pozoroval. Když vycházíte z domu, tak ještě držíte hlavu zpříma. Ale po dvaceti krocích ji už svěsíte, založíte ruce za zády. Máte otevřené oči, ale každý vidí, že před sebou ani kolem sebe nic nevnímáte. Posléze začnete pohybovat rty a hovořit sám k sobě a občas se vám dokonce vymrští ruce a začnete deklamovat a konečně se nadlouho zastavíte uprostřed ulice. To se vůbec nehodí, prosím. Možná že mimo mne vás pozorují i jiné oči, a to vám nijak neprospěje. Copak mně, mně je v podstatě všechno jedno a já vás nevyhlídám, ale jistě mi rozumíte.“

„Copak víte, že jsem sledován?“ podíval se na něj zkoumavě Raskolnikov.

„Ne, nic takového nevím,“ odpověděl trochu udiveně Svidrigajlov.

„Tak mě tedy nechte na pokoji,“ zahuhlal zamračeně Raskolnikov.

„Dobrá, nechám vás na pokoji.“

„Raději mi řekněte, proč, když sem chodíte pít a sám jste mě sem dvakrát zval, proč jste se před chvílí, když jsem se díval z ulice do okna, schovával a proč jste chtěl odejít? Moc dobře jsem si toho všiml!“

„Hehe! A proč jste vy, když jsem tenkrát stál ve dveřích vašeho pokoje, ležel na svém divánku se zavřenýma očima a předstíral, že spíte, ačkoliv jste vůbec nespál? Moc dobře jsem si toho všiml.“

„Asi jsem měl... své důvody..., jak sám víte.“

„Já jsem mohl mít také své důvody, třebaže se je nedovíte.“

Raskolnikov spočinul pravým loktem na stole, prsty pravé ruky si podepřel bradu a upřeně se na Svidrigajlova zahleděl. Dlouho pozoroval tu tvář, která ho vždy ohromovala i dříve. Byla to prazvláštní tvář, skoro maska: bílá, s jasnými ruměnci, sytě červenými rty, světle plavým vousem a ještě dost hustými plavými vlasy. Oči byly skoro příliš modré a dívaly se těžce a strnule. V tom hezkém a na jeho léta nesmírně mladistvém obličejí bylo cosi hrozně odpuzujícího. Oblečen byl Svidrigajlov elegantně, měl lehké letní šaty a zejména si potpěl na prádlo. Na prstě měl masivní prsten s velkým drahokamem.

„Copak si mám dělat starosti ještě i kvůli vám?“ řekl náhle Raskolnikov, přecházeje s křečovitou nedočkavostí přímo k věci. „Chcete-li škodit, jste sice možná krajně nebezpečný, ale já už mám dost toho okolkování. Hned vám ukážu, že si sám sebe necením tak vysoko, jak si asi myslíte. Abyste věděl, přišel jsem vás rovnou upozornit, že chováte-li pořád stejné úmysly s mou sestrou a zamýšlíte-li přitom nějakým způsobem využít toho, co jste v poslední době odhalil, pak vás zabiju, dřív než vy mě dostanete za mříže. Moje slovo platí, sám víte, že nemluvím do větru. Za druhé, chcete-li mi něco říct – celou tu dobu jsem měl totiž dojem, že se mnou chcete mluvit – udělejte to co nejdřív, protože čas kvapí a možná že velmi záhy by mohlo být pozdě.“

„Kampak tolik pospícháte?“ upřel naň zvědavý pohled Svidrigajlov.

„Každý jdeme svou cestou,“ odsekl zamračeně a popudlivě Raskolnikov.

„Sám jste právě vyzýval k otevřenosti, ale hned na první otázku odmítáte odpovědět,“ poznamenal s úsměvem Svidrigajlov. „Vzal jste si do hlavy, že mám něco za lubem, a neustále mě podezříváte. Ostatně ve vaší situaci je to docela pochopitelné. Ale jakkoli stojím o dorozumění s vámi, nemám náladu pracně vám dokazovat opak. Ta námaha by se mi na mou duši nerentovala, a vůbec jsem ani neměl v úmyslu hovořit s vámi o zvlášť mimořádných věcech.“

„Proč jste o mne tedy projevoval takový zájem? Přímo jste mi nadbíhal!“

„Prostě jste probudil mou zvědavost. Zaujala mě krkolomnost vašeho postavení – to je to! Mimoto jste bratr ženy, která mě velmi přitahovala, a konečně jsem svého času od téže osoby o vás tolik a tak často slyšel, že jsem z toho vytušil, jak velmi na ni můžete působit. Je vám to ještě málo? Hehehe! Nicméně přiznávám, že vaše otázka je pro mne velmi nesnadná a že vám na ni stěžl odpovím. Vy sám jste za mnou teď nepřišel ani tak v nějaké konkrétní záleži-

tosti, jako spíše abyste se ode mne dověděl něco zbrusu nového. Vidíte? Vidíte, že mám pravdu?“ dotíral Svidrigajlov s potměšilým úsměvem. „A teď si představte, že já sám, ještě ve vlaku, když jsem sem jel, jsem zrovna tak spoléhal na vás, že mi řeknete vy něco *zbrusu nového* a že si něco budu moct vzít já od vás! Vidíte, jací jsme boháči!“

„A co vzít?“

„Jak bych vám to řekl? Copak vím? Vidíte, v jaké putyce trávím svůj čas, a i to mě blaží, lépe řečeno neblaží, ale prostě mi to stačí, musím přece někde sedět. Jak ubohá je třeba ta Káťa, všiml jste si...? Nebo kdybych byl aspoň nějaký břichopásek nebo vybraný labužník, ale vidíte, co jsem schopen strávit!“ Ukázal prstem na malý stolek v koutě, kde byly na plechovém podnose zbytky hrozného bifteku s brambory. „Mimochodem, jedl jste už? Já něco pojedl a už nemám chuť. Víno například nepiju vůbec. Mimo šampaňské vůbec žádné, a i šampaňského za celý večer jen jedinou sklenku a po ní mě stejně bolí hlava. Teď jsem si ho objednal jen proto, abych se dal trochu do pořádku, protože se někam chystám, a vy jste mě zastal ve zvláštním duševním rozpoložení. Právě proto jsem se také prve schovával jako kluk, bál jsem se, že mě zdržíte. Ale myslím,“ vytáhl hodinky „že s vámi mohu hodinku strávit, teď je půl páté. Víte, kdyby člověk aspoň něčím byl, třeba statkářem, třeba otcem, hulánem, fotografem, žurnalistou... ale kde nic, tu nic, žádné povolání! Někdy je to skoro nuda! Skutečně, myslel jsem, že od vás uslyším něco nového.“

„Ale kdo vlastně jste a proč jste sem přijel?“

„Kdo jsem? Však víte: šlechtic, dva roky jsem sloužil u kavalerie, pak jsem se jen tak potloukal tady po Petrohradě, potom jsem si vzal Marfu Petrovnu a žil jsem na vsi. To je celý můj životopis!“

„Jste, myslím, hazardní hráč?“

„Ale kdež, jakýpak hráč. Leda falešný hráč.“

„A byl jste někdy falešný hráč?“

„Ano, byl.“

„A dostával jste na frak?“

„Občas. Proč?“

„Aspoň jste mohl někoho vyzvat na souboj... a vůbec něco se dělo.“

„Nebudu se s vámi přít a nejsem ani zvyklý filozofovat. Přiznám se vám, že jsem sem pospíchal hlavně kvůli ženám.“

„Sotva jste pochoval Marfu Petrovnu?“

„Ovšem,“ usmál se s odzbrojující upřímností Svidrigajlov. „Co na tom? Mám dojem, že vidíte něco špatného v tom, že takhle mluvím o ženách?“

„Chcete říct, jestli vidím nebo nevidím něco špatného v prostopášnosti?“

„V prostopášnosti! Podívejme se! Ale já vám pěkně popořádku nejdříve řeknu něco o ženách vůbec. Víte, mám povídkovou náladu. Řekněte, proč bych se měl držet na uzdě? Proč bych měl nechat žen, když mě aspoň ony baví? Přece jen nějaká činnost!“

„Tak vy tu vidíte jediné východisko v prostopášnostech?“

„Když chcete, tak v prostopášnostech! Vám se v nich nějak zalíbilo! Ale jsem aspoň rád, když se problémy stavějí takto přímo. V té prostopášnosti je aspoň něco konkrétního, vycházejícího dokonce z lidské přirozenosti, co není pouhým výplodem fantazie, něco, co stále doutná v krvi jako žhavý uhlík, něco věčně zapalujícího, co možná ještě dlouho, po mnoho let jen tak snadno neuhasiš. Uznejte, není to také vlastně do jisté míry zaměstnání?“

„Co na tom vidíte? Je to choroba, a nebezpečná!“

„Takhle vy na mě? Souhlasím, že je to choroba, jako všechno, co přesahuje zdravou míru – a v tomhle se nutně překračuje míra – ale za prvé je to u jednoho tak a u druhého onak, a za druhé má člověk samozřejmě ve všem zachovávat míru a proporce, byť i podlé, ale jaká pomoc? Nebýt toho, nezbývalo by člověku už nic jiného než se zastřelit. Uznávám, že bezúhonný člověk je povinován žít nudně, ale přesto přese všechno...“

„A vy byste se dokázal zastřelit?“

„Ale prosím vás!“ ohradil se s odporem Svidrigajlov. „Buďte tak hodný a nemluvte o tom,“ dodal chvatně, dokonce beze stopy fanfarónství, které postupovalo celou jeho předchozí řeč. I jeho výraz se doslova změnil. „Přiznávám, že jsem hrozný slaboch, ale co dělat – bojím se smrti a nesnáším, když se o ní v mé přítomnosti mluví. Víte, že jsem tak trochu mystik?“

„Aha! Přízrak Marfy Petrovny! Copak? Zjevuje se stále?“

„Ani mi to nepřipomínejte. V Petrohradě se to ještě nestalo. K čertu s tím!“ vykřikl trochu podrážděně. „Ne, mluvmě raději o tamtom... ostatně... Hm! Ne, mám příliš málo času, nemohu se s vámi dlouho zdržet. Škoda! Měl bych toho na srdci!“

„Starosti? Nějaká žena?“

„Žena? Ano, taková náhlá věc. Ale to jsem nemyslel.“

„Copak všechny ty ohavné okolnosti na vás už vůbec nepůsobí? Copak už v sobě nemáte žádnou sílu, abyste se mohl zastavit?“

„Snad se nedovoláváte i síly? Hehehe! Tímhle jste mě moc překvapil, Rodione Romanoviči, ačkoliv jsem tušil, že to tak dopadne. Vy mně budete něco vykládat o prostopášnosti a o estetice! Schiller jste! Idealista! Tak je to ovšem v pořádku a naopak by bylo s podivem, kdyby tomu bylo jinak, ale přece jen, jak je to ve skutečnosti vlastně podivné... Škoda, přeškoda, že mám tak málo času, protože jste úžasně zajímavý. A propos, máte rád Schillera? Já hrozně.“

„Vy jste ale tatrman!“ řekl trochu zhnuseně Raskolnikov.

„Na mou duši ne!“ ohrazoval se se smíchem Svidrigajlov. „Ale když chcete, tak třeba tatrman, nebudu se s vámi přít. Proč si nezahrát trochu i na tatrmana, když to nikomu neublíží? Strávil jsem sedm let na vsi u Marfy Petrovny, a když jsem teď padl na tak chytrého člověka, jako jste vy, a nejen chytrého, nýbrž svrchovaně zajímavého, prostě si s ním moc rád popovídám, a mimoto jsem vypil půl sklenky vína a to mi trošku stouplo do hlavy. Ale především

mě tak povzbudila jedna okolnost, o které však... pomlčím. Kampak jdete?“ polekal se náhle.

Raskolnikov se zvedal. Bylo mu těžko a dusno a trochu nevolno z toho, že sem přišel. Přesvědčil se, že Arkadij Ivanovič Svidrigajlov je nejprázdnější a nejbezvýznamnější ze všech padouchů, co jich zem nosí.

„Ale! Jen ještě posed'te, zůstaňte ještě!“ přemlouval ho Svidrigajlov. „A objednejte si aspoň čaj. Posed'te ještě, nebudu už mluvit nesmysly, myslím o sobě. Budu vám něco vyprávět. Třeba jak mě jedna žena, řečeno vašimi slovy, *zachraňovala*, chcete? Dám vám tím dokonce odpověď na vaši první otázku, protože ta osoba je vaše sestra. Smím vám to vyprávět? Aspoň si tím ukrátíme čas.“

„Vyprávějte, ale doufám, že...“

„Nebojte se! Mimoto Avdot'ja Romanovna může i v tak odporném a prázdném individuu, jako jsem já, zanechat jen pocit hluboké úcty.“

4

„Možná že víte (ale vždyť jsem vám to sám vyprávěl),“ začal Svidrigajlov, „že jsem zde seděl ve vězení pro dlužníky kvůli ohromné částce a neměl jsem vůbec žádné prostředky a vůbec žádnou naději, že někdy zaplatím. Nebudu se šířit o tom, jak mě tenkrát Marfa Petrovna vyplatila. Víte vy, jak bezhlavě se někdy dovede žena zamilovat? A byla to žena poctivá a nijak hloupá (ačkoliv naprosto nevzdělaná). Představte si, že táž nanejvýš žárlivá a poctivá žena se po mnoha hrozných výbuších a výčitkách natolik ponížila, že se mnou uzavřela svéráznou úmluvu, kterou dodržovala po celou dobu našeho manželství. Jde o to, že byla mnohem starší než já a mimoto neustále žvýkala nějaké koření. Já měl natolik špinavou, ale svým způsobem i čestnou duši, že jsem jí řekl rovnou, že jí nemohu být úplně věrný. Toto doznání ji rozběsnilo, ale má drsná otevřenost se jí tak trochu i zalíbila. ‚Je vidět, že sám mě klamat nechce,‘ usoudila, ‚když mi to říká napřed.‘ A to je pro žárlivou ženu to nejdůležitější. Po dlouhých plačtivých výstupech jsme uzavřeli tuto ústní dohodu: za první, nikdy Marfu Petrovnu neopustím a zůstanu jejím mužem, za druhé, bez jejího svolení nikam neodjedu, za třetí, nenajdu si žádnou stálou milenkou, za čtvrté, za to mi Marfa Petrovna dovoluje, abych si někdy vyhlédl některou z děveček, ale výhradně s jejím tajným vědomím, za páté, chraň bůh, abych se zamiloval do ženy našeho stavu, za šesté, kdyby mě náhodou, ne-dej bůh, posedla nějaká velká a opravdová vášeň, musím to Marfě Petrovně říct. Pokud jde o ten poslední bod, byla Marfa Petrovna ostatně pořád vcelku klidná. Byla to rozumná žena, a proto ve mně nemohla vidět nic jiného než prostopášníka a zhýralce, který není schopen vážného citu. Ale rozumná žena a žárlivá žena není jedno a totéž, a to je celé to neštěstí. Ostatně, kdo chce nezaujatě posou-

dit jisté lidi, musí se napřed zříct některých předpojatých názorů a všedního pohledu na lidi a věci, které nás normálně obklopují. Na váš soud mohu spoléhat více než na číkoli. Možná že už jste slyšel o Marfě Petrovně velmi mnoho směšného a nepěkného. Měla skutečně některé velmi směšné zvyky, ale řeknu vám rovnou, že upřímně lituji nespočetných případů, kdy jsem jí způsobil bolest. Ale to myslím stačí pro docela slušnou *oraison funèbre*²² nad velmi něžnou manželkou velmi něžného muže. Při našich hádkách jsem většinou mlčel a nijak jsem se nerozčiloval, a toto džentlmenské chování téměř vždycky dosahovalo cíle; dělalo na ni dojem, dokonce se jí líbilo, byly případy, že na mne byla dokonce pyšná. Ale vaši sestřičku přece jen nespokla. A jak se mohlo stát, že se odvážila vzít do svého domu za vychovatelku takovou krasavici! Vysvětluji si to tím, že Marfa Petrovna byla vznětlivá a citlivá a že se docela prostě do vaší sestřičky zamilovala, ano, doslova zamilovala! Mimoto, věřte nebo nevěřte, Avdotja Romanovna sama udělala první krok. A věříte, že Marfa Petrovna zašla tak daleko, že se na mne zprvu dokonce zlobila, že o vaší sestře nemluvím a že jsem tak lhostejný k jejím neustálým horoucím výrokům o Avdotje Romanovně? Sám nevím, co vlastně chtěla! To se ví, že Marfa Petrovna mne Avdotje Romanovně vylíčila do poslední písmenky. Měla tu nešťastnou vlastnost, že každému na setkání vyklopila všechny naše soukromé záležitosti a že si na mne ustavičně stěžovala. Copak si tedy mohla dát ujít takového nového, krásného spojence? Mám za to, že o jiném než o mně ani nemluvily, a vůbec nepochybuji o tom, že se k Avdotje Romanovně donesly všechny ty pochmurné a tajemné pohádky, které mi jsou připisovány... Vsadím se, že jste se už něčeho podobného také doslechl.“

„Doslechl. Lužin vás vinil dokonce z toho, že máte na svědomí smrt dítěte. Je to pravda?“

22 Pohřební řeč.

„Bud'te tak laskav a nerozviřujte všechny ty hanebnosti,“ ohradil se zhnuseně a štítivě Svidrigajlov. „Budete-li někdy opravdu stát o to, abyste se dověděl pravdu o všech těch nesmyslech, povím vám o tom zvlášť, ale teď...“

„Slyšel jsem také o nějakém vašem sluhovi na vsi, že prý jste tam také cosi zavinil.“

„Tak dost, bud'te tak laskav!“ přerušil ho opět zřejmě netrpělivě Svidrigajlov.

„Nebyl to snad ten sluha, který vám přišel po smrti nacpat dýmku..., jak jste mi sám vyprávěl?“ rozohňoval se stále více Raskolnikov.

Svidrigajlov se na něho zpytavě podíval a Raskolnikov měl dojem, že v jeho pohledu na okamžik, jako blesk, prokmitla zlostná ironie. Přesto se opanoval a odpověděl velmi zdvořile:

„Ano, ten. Vidím, že se mimořádně zajímáte i o všechny tyto věci, a budu se cítit povinován při první vhodné příležitosti vaši zvědavost uspokojit. Ztraceně! Vidím, že se leckomu mohu opravdu zdát postavou vhodnou pro román. Posuďte tedy, jak dalece musím děkovat nebožce Marfě Petrovně za to, že o mně napovídala vaší sestře tolik záhadného a zajímavého. O dojmu, jaký to na ni udělalo, se neodvážuji mluvit, ale rozhodně to pro mne bylo výhodné. Přestože ke mně Avdotja Romanovna přirozeně cítila odpor a přestože jsem se vždy tvářil zamračeně a nepřístupně, nakonec se jí mne zželelo, zželelo se jí mé ztracené existence. A když se dívčí srdce zželé, pak je to pro ně samozřejmě nanejvýš nebezpečné. To určitě zatouží zachránit, napravit, vzkřísit, podnítit k ušlechtilým věcem i probudit k novému životu a k nové práci – však víte, co všechno se v tomhle směru může zrodit. Mně ihned svitlo, že ptáček sám letí na vějičku, a byl jsem ve střehu. Mám dojem, že se mračíte, Rodione Romanyči? Ne, nic se nestalo, jak víte, zůstalo při maličkostech. (Hrome, toho vína, co piju!) Víte, já vždycky, hned od začátku litoval, že osud nedopřál vaší sestře, aby se narodila ve druhém nebo třetím století našeho letopočtu jako dcera nějakého údělného knížete nebo nějakého

vládce či prokonzula v Malé Asii. Určitě by byla jednou z těch, které podstoupily mučednickou smrt, a rozhodně by se usmívala, kdyby jí pálili prsy rozžhavenými kleštěmi. Podstoupila by to úmyslně a dobrovolně a ve čtvrtém nebo pátém století by odešla na egyptskou poušť a tam by žila třicet let a živila se kořínky, extázemi a vidinami. Celá jen hoří touhou a dychtivostí, aby užuž mohla na sebe vzít něčí utrpení, a kdyby se nějakého utrpení nedočkala, snad by skočila z okna. Slyšel jsem cosi o jakémsi panu Razumichinovi. Je prý to rozumný mladík (jak napovídá už jeho jméno, nejspíš seminarista), ať je tedy ochráncem vaší sestry! Zkrátka, mám dojem, že jsem ji pochopil, a to si kladu za čest. Ale tenkrát jsem ji teprve poznal, a to bývá člověk, však to znáte, jaksi lehkomyšlnější a hloupější, vidí věci chybně, vykládá si je jinak. Proč je, k čertu, tak krásná? Má vina to není! Zkrátka, propuklo to u mne nezkratným výbuchem smyslné vášně. Avdotja Romanovna je úžasně, neslychaně a nevidaně čistá. (Vezměte na vědomí, že vám to o vaší sestře říkám jako fakt. Je čistá snad až chorobně, přes svůj široký rozhled, a to jí uškodí.) Pak se u nás objevilo jisté děvče, nějaká Paraša, černoooká Paraša, kterou právě přivezli z jiné vsi, děvečka, kterou jsem viděl poprvé, velmi hezká, ale neuvěřitelně hloupá: spustila pláč a křik na celý dvůr a byla z toho ostuda. Jednou po obědě si na mne Avdotja Romanovna počkala v sadu, když jsem šel sám alejí, a s blýskajícím očima mě *vyzvala*, abych nechal ubohou Parašu na pokoji. To byla naše první rozmluva mezi čtyřma očima. Samozřejmě že jsem pokládal za čest vyhovět jejímu přání a že jsem se vynasnažil, abych vypadal ohromeně a zdrceně, zkrátka, nesehrál jsem svou roli špatně. Tak začaly naše styky, tajné rozmluvy, mravokárná kázání a poučování, uprošování a přemlouvání, dokonce i slzy, věřte, ano i slzy! Vidíte, jakého stupně může u některých dívek dosáhnout propagandistická vášeň! Já jsem, to se ví, všechnu vinu svalil na svůj osud, předstíral jsem, že dychtím a žízním po světle, a konečně jsem sáhl po nej-osvědčenějším a nejspolehlivějším prostředku k oblomení ženského

srdce, po prostředku, který nikdy a nikoho nezklame a který s určitostí účinkuje u všech bez jediné výjimky. Je to dobře známý prostředek – lichotky. Na světě není nic těžšího než upřímnost a nic lehčího než lichocení. Je-li v upřímnosti jen kapička falešné noty, dochází okamžitě k disonanci a po ní k ostudě. Avšak v lichocení může být falešné všecko až do poslední noty, a přesto zůstane příjemné a působí potěšení, sice hrubé potěšení, ale přesto potěšení. A i kdyby byla lichotka sebezhrubší, určitě se bere nejméně z poloviny vážně. A to platí pro všechny společenské stupně a vrstvy. Lichotkami svedete i vestálku! Natož pak normální lidi! Neubráním se smíchu, kdykoliv si vzpomenu, jak jsem sváděl jednu milostivou paní oddanou svému muži, svým dětem a svým ctnostem. Bylo to tak zábavné a dalo to tak málo práce! A ta milostpaní byla skutečně ctnostná, svým způsobem rozhodně ano. Celá má taktika spočívala v tom, že jsem byl jednoduše co chvíli zdrcen a že jsem klesal do prachu před její čistotou. Lichotil jsem jí nekřesťansky a sotva jsem někdy dosáhl stisku ruky nebo dokonce jen pohledu, hned jsem se plísnil, že jsem to ukořistil násilím, že se bránila, že se tak bránila, že bych byl jistě nikdy ničeho nedocílil, kdybych nebyl tak zkažený, že se ve své čistotě nenadála takové úskočnosti a vzdala se neúmyslně, aniž to chtěla a věděla, a tak dále a tak dále. Zkrátka a dobře, dosáhl jsem všeho, ale milá paní byla svatě přesvědčena, že je nevinná a čistá a že plní všechny své závazky a povinnosti a že klesla naprosto nečekaně. A jak se na mne rozlítla, když jsem jí nakonec řekl, že podle mého upřímného přesvědčení toužila po rozkoši zrovna tak jako já! Na chudinku Marfu Petrovnu také hrozně platily lichotky, a kdybych byl jen chtěl, byl bych hravě docílil toho, že by mi byla ještě před smrtí připsala celý majetek. (Ale já hrozně moc piju a žvaním.) Doufám, že se nebudete zlobit, když upozorním, že navlas takový účinek se začal projevovat i u Avdotji Romanovny. Ale vlastní hloupostí a netrpělivostí jsem všechno pokazil. Avdotja Romanovna byla už předtím několikrát (a jednou zvláště) hrozně pobouřena výrazem

mých očí, věřil byste tomu? Zkrátka, vyšlehoval z nich stále prudčeji a neopatrněji jistý oheň, který ji děsil a který posléze začala nenávidět. Nebudu zabíhat do podrobností, ale rozešli jsme se. A tu jsem vyvedl druhou hloupost. Začal jsem se nejhrubším způsobem vysmívat všelijakému tomu hlásání různých názorů a obracení na jinou víru. Začal jsem si znovu s Parašou, a nejen s ní, zkrátka byla to sodoma. Kdybyste jen, Rodione Romanyči, aspoň jednou v životě viděl, jaké blesky umí někdy metat z očí vaše sestřička! Nic nevadí, že už jsem opilý, vidíte, už jsem vypil celou sklenici vína, ale nelžu: ujišťuju vás, že se mi o tom pohledu zdálo, a šustot jejích šatů, ten už pro mne byl ke konci nesnesitelný. Opravdu jsem myslel, že z toho dostanu padoucnici, nikdy jsem se nenadál, že bych mohl takhle běsnit. Zkrátka, bylo nanejvýš nutné, abychom se usmířili, ale už to nebylo možné. A představte si, co jsem tehdy provedl! Jak strašlivě dovede člověka zaslepit vztek! Ve vzteku nikdy nic nepodnikejte, Rodione Romanyči! Řekl jsem si, že Avdotja Romanovna je ve skutečnosti žebračka (promiňte, tak jsem se nechtěl vyjádřit..., ale není koneckonců jedno, jakým slovem se vyjádří tíž pojem?), prostě, že se živí prací vlastními rukou a že podporuje jak matku, tak vás (hrome, už se zas kaboníte...), a proto jsem se rozhodl, že jí nabídnu všechny své peníze (asi třicet tisíc jsem mohl sehnat už tenkrát) za to, když se mnou uteče třeba sem, do Petrohradu. Samozřejmě že jsem byl ochoten přísahat věčnou lásku a slast a tak dále. Posedlo mě to tehdy, věřte, tak, že kdyby mi byla řekla: podřež nebo otrav Marfu Petrovnu a vezmi si mne, byl bych to okamžitě provedl! Ale nakonec to skončilo katastrofou, o níž už víte, a domyslete se sám, jaký vztek mě popadl, když jsem se dověděl, že Marfa Petrovna tehdy vystrachala toho ničemného advokátka Lužina a div nespunktovala svatbu, která by v podstatě znamenala totéž, co jsem navrhoval já. Nemám pravdu? Nemám? Vidíte, že mám? Pozoruji, že jste začal poslouchat zvlášť pozorně..., vy zajímavý mladý muži.“

Svidrigajlov netrpělivě udeřil pěstí do stolu. Byl celý brunátný. Raskolnikov jasně viděl, že ta sklenice nebo půldruhé sklenice šampaňského, co vypil, na něho měly chorobný účinek – a rozhodl se, že té příležitosti využije. Svidrigajlov v něm probudil silnou nedůvěru.

„Tím vším jste mě ovšem nadobro přesvědčil, že jste i sem do Petrohradu přijel kvůli mé sestře,“ řekl Svidrigajlovovi přímo a otevřeně, aby ho podráždil ještě víc.

„Ach přestaňte s tím!“ vzpomatoval se trochu Svidrigajlov. „Řekl jsem vám přece... a mimoto mě vaše sestra nemůže ani vidět.“

„O tom vůbec nepochybují, ale o to teď nejde.“

„Tak vy o tom nepochybujete?“ Svidrigajlov přimhouřil oči a ironicky se usmál. „Máte pravdu, nemá mě ráda, ale nikdy se nedušíte za vztahy, které byly mezi mužem a ženou nebo milencem a milenkou. Tady je vždycky koutek, který zůstane navěky skrytý celému světu a o němž vědí jen oni dva. Jste si tak jist, že jsem byl Avdotje Romanovně odporný?“

„Z některých slov a slůvek vašeho vyprávění seznávám, že máte ještě pořád s Duňou nějaké úmysly a nutkavé záměry, samozřejmě ničemné.“

„Cože? Opravdu mi proklouzla taková slova a slůvka?“ polekal se náhle velmi naivně Svidrigajlov, úplně pomíjeje přívlastek, kterým byly jeho plány obdařeny.

„Ale vždyť proklouzávají i teď. Čeho se například tak bojíte? Čeho jste se najednou tak polekal?“

„Já že se bojím a lekám? Snad ne vás? Spíš byste se měl bát vy mne, *cher ami*²³! To jsou hrozné věci... Ale jsem opilý, cítím to, už jsem se zas málem podřekl. Ztracené víno! Vodu!“

Popadl láhev a bez okolků ji vyhodil z okna. Filip mu přinesl vodu.

23 Milý příteli.

„To všechno jsou nesmysly,“ pokračoval Svidrigajlov, namáčeje ubrousek a přikládáje si ho k čelu. „Jediným slovem mohu všechna vaše podezření rozbít napadrt'. Víte například, že se žením?“

„To už jste mi říkal.“

„Říkal? Už se nepamatuju. Ale tehdy jsem nemohl tvrdit nic určitého, protože jsem nevěstu ještě neznal, jen jsem to zamýšlel. Ale teď už mám nevěstu a už je ruka v rukávě, a kdybych neměl tak neodkladné záležitosti, určitě byste se mnou musel k nim, protože bych se vás rád zeptal na radu. Zatraceně! Mám už jen deset minut času. Vidíte, jen se podívejte na hodiny. Ale přesto vám o tom něco povím, protože ta má ženitba je hrozně zajímavá věc, svým způsobem ovšem. Kampak? Už zas chcete jít?“

„Ne, teď už neodejdu.“

„Vůbec neodejdete? Uvidíme! Ano, zavezu vás k nim a ukážu vám nevěstu, ale teď ne, teď už budete muset brzy jít. Vy doprava a já doleva. Znáte tu Resslerichovou? Ano, tu Resslerichovou, co u ní teď bydlím, co? Slyšíte? Ne tu, co myslíte, tu přece, jak se o ní povídá, že u ní to děvčátko, ve vodě, v zimě, slyšíte? No, slyšíte? Tak ta mi to všechno spískala, jsi prý nějak smutný, povídá, musíš se nějak rozptýlit. Ale já jsem přece ponurý a smutný od přírody. Vy myslíte, že veselý? Ne, ponurý nikomu neubližuju, ale sedím v koutku a někdy tři dni s nikým nepromluví. Ale ta Resslerichová, ta potvora, to vám říkám, přece počítá takhle – že se otrávím, nechám ženu a odejdu, a žena že padne do rukou jí a ona že z ní bude těžit, v našich vrstvách, víte, i ve vyšších. Zná, povídá, jednoho ochrnutého otce, úředníka na penzi, sedí v křesle a už třetí rok nemůže na nohy. A matka, matka prý je rozumná dáma. Syn prý slouží kdesi na venkově, vůbec je nepodporuje. Dcera se vdala a odcizila se, ale mají na starosti dva malé synovečky (jako by měli málo svého), a mimoto prý vzali před ukončením studia z gymnázia děvče, svou nejmladší dcerku, právě za měsíc jí bude šestnáct a bude prý ji tedy možno už za měsíc provdat. Tak prý za mne. Rozjeli jsme se tam, bylo to u nich náramně legrační.

Představuju se: statkář, vdovec, známé jméno, takové a takové styky, kapitál – co na tom, že mi je padesát, a jí ještě ani šestnáct? Komupak by to vadilo? Není to lákavé, což? Jak by ne, hehe! Měl jste vidět, jak jsem rozprávěl s tatíčkem a s mamičkou! Byl na mě v tu chvíli pohled za všechny peníze! Pak přijde i ona, přisedne k nám, jistě si to umíte představit, ještě v krátkých šatečkách, nerozvitě poupátko, pýří se, rudne jako červánky (to se ví, že jí to řekli). Nevím, jaký máte co se týče žen vkus, ale podle mého je těch šestnáct let, ta doposud dětská očička, ta ostýchavost a stydlivé slzičky – podle mě je to víc než krása, a ona je navíc jako obrázek. Světlounké kadeřavé vlásky spojené v malé lokýnky, kypré karmínové rtíky a nožky, že se srdce směje...! No tak jsme se seznámili, já řekl, že pospíchám domů, a hned na druhý den, to znamená předevcírem, nám požehnali. Od té doby, jak přijedu, tak si ji posadím na klín a už ji nepustím... To víte, pýří se jako červánky, ale já ji ustavičně líbám. Matinka jí, rozumí se, domlouvá, že jsem jako její muž a že se to tak patří, zkrátka pohádka! A ten nynější snoubenecký stav je možná opravdu lepší než manželský. Něco, čemu se říká *la nature et la vérité*²⁴. Hehe! Asi dvakrát jsem s ní rozmlouval – není to zdaleka hloupé děvče. Někdy se na mne po očku podívá tak, že to mnou projede jako blesk. A víte, že obličejem připomíná Raffaelovu Madonu? Sixtinská Madona má přece úžasný obličej, tvář truchlivé pomatené, vás to nezarazilo? Asi tak to tedy vypadá. Sotva nám požehnali, přivezl jsem toho hned druhý den za půldruhého tisíce: jeden šperk s brilianty, druhý s perlami a stříbrnou dámskou toaletní schránku takhle velikou, s všelijakými věčičkami, až se z toho mé madoně tvářičky zapálily. Včera jsem si ji posadil na klín, ale nejspíš až přespříliš bez okolků, protože zrudla jako pivoňka a vytryskly jí slzičky, ale nechce to dát najevo, sama celá hoří. Když všichni na chvíli odešli a my spolu zůstali o samotě, najednou se mi vrhne kolem krku (poprvé sama od sebe), svírá mě

24 Příroda a pravda.

oběma ručkama, líbá mě a přísahá, že mi bude poslušnou, věrnou a dobrou ženou, že s ní budu šťastný, že mi věnuje celý život, každý okamžik svého života, že obětuje všechno, docela všechno, a za to vše že ode mne žádá *jen mou úctu* a víc nic prý nežádám, vůbec nic nežádám, žádné dárky! Uznejte sám, že vyslechnout takové vyznání mezi čtyřma očima od takového šestnáctiletého andílka s ruměncem panenského studu a s nadšenými slzičkami v očích, uznejte sám, že je to hodně svůdné. Svůdné, že? Stojí to přece za to? Stojí, ne? Tak... tak poslyšte... tak zajedeme k mé nevěště... ale teď hned ne!“

„Zkrátka a dobře, ten nestvůrný věkový a duševní rozdíl roznějuje vaši smyslůst! Copak se skutečně chcete takhle oženit?“

„Proč ne? Určitě. Každý se stará sám o sebe a nejveseleji žije ten, kdo umí sám sebe nejlíp napálit. Hehe! Copak že jste najednou tak posedlý ctností? Smilujte se, mladý muži, já jsem člověk hříšný. Hehehe!“

„Ale postaral jste se přece o děti Katěrinu Ivanovnu. Ostatně... ostatně jste k tomu měl své důvody... teď už je mi všechno jasné.“

„Děti mám vůbec rád, mám děti moc rád,“ rozesmál se Svidrigajlov. „O tom vám mohu dokonce vyprávět jeden velezajímavý příběh, který doposud neskončil. Hned první den po svém příjezdu jsem obešel všechny ty různé pelechy, to víte, po sedmi letech jsem se tam přímo rozletěl. Nejspíš sám pozorujete, že nijak nespěchám, abych se sešel se svou starou partou, se svými dřívějšími kumpány a přáteli. Ano, chci to bez nich vydržet co nejdéle. Víte, u Marfy Petrovny na vsi mě k smrti mučily vzpomínky na všechna ta záhadná místa a místečka, v nichž zkušený člověk může mnoho najít. Zatraceně! Lidi se opíjejí, vzdělaná mládež se z nečinnosti utápí v neuskutečnitelných snech a tužbách, mrzačí se teoriemi, odněkud se nahrnuli židi a hrabou peníze, a všechno ostatní holduje prostopášnostem. Od první chvíle na mě to město dýchlo známou vůní. Dostal jsem se na jeden takzvaný taneční večírek – do strašného pelechu (libuji si právě v těch nejšpinavějších), a to víte,

nevídané kankány, o jakých se za mých časů ani nesnilo! Ano, v tom je pokrok. Najednou vidím asi třináctileté děvčátko, rozkošně nastrojené, jak tančí s jedním tanečním mistrem a druhý křepčí před ní. U zdi na židli sedí její matka. Dovedete si představit, jaký to byl kankán! Děvčátko se stydí, červená, nakonec se cítí uraženo a rozpláče se. Tanečník ji chytne a začne jí otáčet a předvádět jí to, všechno kolem se směje a – já mám rád v takových chvílích naše obecenstvo, třeba i kankánové – všechno se směje a křičí: Dobře jí tak! Nemají sem vodit děti! No, mně to je jedno a houby se starám, jestli utěšují sami sebe logicky nebo nelogicky! Okamžitě jsem se vpravil do své úlohy, přisedl jsem k matce a spustil jsem, že jsem také z venkova, že tu jsou strašní hrubiáni, kteří nerozeznají skutečné hodnoty a nejsou schopni prokázat úctu tam, kde to je třeba. Dal jsem najevo, že mám hodně peněz, nabídl jsem se, že je odvezu ve svém kočáru, a také jsem je zavezl až domů a seznámil jsem se s nimi (bydlí v nějakém ubohém podnájmu, právě přijely). Bylo mi dáno na srozuměnou, že jak ona, tak její dcera si seznámení se mnou nemohou vykládat jinak než jako velikou čest, dověděl jsem se, že nemají ani vindru a že si přijely něco vyběhávat na nějakých úřadech. Nabídl jsem jim pomoc i peníze, vyslechl jsem vysvětlení, že na večírek se dostaly omylem, domnívaly se, že se tam skutečně vyučuje tanci. Ihned jsem navrhl, že bych mohl přispět k výchově mladé dívky, a to ve francouzštině a v tanci. Nadšeně přijaly, pokládají to za čest, doposud s nimi udržuji styky... Chcete-li, zajdeme k nim, ale teď to nejde.“

„Nechte si, jen si nechte ty své ničemné a podlé anekdoty, vy prostopášný, podlý a chlípny člověče!“

„Schiller, učiněný ruský Schiller! *Où va-t-elle la vertu se nicher?*²⁵ Víte co, já vám budu naschvál vyprávět takové věci, abych slyšel vaše výkřiky. To je rozkoš!“

25 Kdepak všude nevězí ctnost?

„To tak, myslíte, že nejsem v těchhle chvílích směšný sám sobě?“ zavrčel Raskolnikov.

Svidrigajlov se smál z plna hrdla; pak přivolal Filipa, zaplatil a hned se zvedal:

„Pěkně jsem se zřídil, no, *assez causé*²⁶!“, řekl. „Rozkoš!“

„Bodejt' byste necítil rozkoš,“ rozhorlil se Raskolnikov a také vstával, „jakkak to nemá být rozkoš pro opelichaného zhýralce, může-li líčit takováhle dobrodružství a obírá-li se přitom dalšími podobnými plány, a to za takových okolností a před takovým člověkem, jako jsem já...! To rozpálí!“

„V tom případě,“ odpověděl skoro udiveně Svidrigajlov, prohlížeje si Raskolnikova, „v tom případě jste i vy pořádný cynik. Rozhodně jste nesmírně bohatý objekt k pozorování. Chápete hodně věcí, hodně..., ale jste schopen i hodně vykonat. Ale už dost. Je mi opravdu líto, že jsem s vámi mohl hovořit tak krátce, ale neodcházíte přece daleko... Uvidíte...“

Svidrigajlov odcházel. Raskolnikov za ním. Avšak Svidrigajlov tak opilý nebyl, víno mu stouplo do hlavy jen na krátkou chvíli a jeho opojení rychle opadávalo. Měl cosi na srdci, trápilo ho něco mimořádně důležitého a šel zamračeně. Bylo zřejmé, že vzrušeně a s obavou něco očekává. Jeho chování k Raskolnikovovi se v posledních několika minutách nápadně změnilo a bylo stále drsnější a výsměšnější. Raskolnikovovi to neušlo a i on byl znepokojen. Jeho podezření proti Svidrigajlovovi ještě zesílilo; rozhodl se, že půjde za ním.

Vyšli na chodník.

„Vy doprava a já doleva, anebo naopak, hlavně – *adieu, mon plaisir*²⁷, až do šťastného shledání!“

A dal se napravo k Sennému náměstí.

26 Dost už řečí!

27 Sbohem, mé potěšení.

5

Raskolnikov ho následoval.

„Co to znamená!“ otočil se na něho s výkřikem Svidrigajlov. „Myslím, že jsem vám řekl...“

„To znamená, že se od vás nehnu ani na krok.“

„Co-ože?“

Oba se zastavili a dlouze se na sebe zahleděli, jako by se měřili.

„Ze všech vašich podroušených povídaček,“ řekl ostře Raskolnikov, „jsem dospěl k *neklamnému* závěru, že jste nejen neupustil od svých podlých záměrů vůči mé sestře, nýbrž že se jimi zabýváte víc než kdykoliv jindy. Dověděl jsem se, že sestra dnes dostala jakýsi dopis. Celou dobu jste neměl stání... Je sice možné, že jste zatím splašil nějakou ženu, ale to na věci nic nemění. Chci se přesvědčit osobně...“

Raskolnikov by byl mohl sotva vysvětlit, oč mu v té chvíli vlastně jde a o čem se chce osobně přesvědčit.

„Ale! Chcete, abych zavolal policii?“

„Zavolejte!“

Znovu proti sobě dlouhou chvíli stáli. Konečně se Svidrigajlovův výraz změnil. Když zjistil, že se Raskolnikov jeho hrozby nezalekl, zatvářil se najednou velmi vesele a přátelsky:

„Vy jste mi ale! Schválně jsem s vámi nezačínal o vaší věci, ačkoliv mi, samozřejmě, zvědavost nedá spát. Je to fantastický případ. Chtěl jsem to nechat napodruhé, ale vy opravdu dokážete vyprovokovat i mrtvého... No tak pojd'te, ale upozorňuji vás, že si teď jen zaskočím domů pro peníze a pak zavírám byt, beru si drožku a odjíždím na celý večer na ostrovy. Copak byste tam se mnou dělal?“

„Zatím půjdu jen do bytu, a ne k vám, nýbrž k Sofje Semjonovně, chci se omluvit, že jsem nebyl na pohřbu.“

„Jak je libo, ale Sofja Semjonovna není doma. Odešla se všemi dětmi k jisté dámě, k jisté ctihodné staré paní, mé dávné dobré známé a jednatelce jakéhosi sirotčince. Získal jsem si tu dámu tím, že jsem u ní složil peníze za všechna tři písklata Katěřiny Ivanovny a mimoto jsem věnoval nějaké peníze i ústavu. A konečně jsem jí vyprávěl příběh Sofji Semjonovny se vším všudy, nic jsem nezatajil. Účinek byl nepopsatelný. Právě proto se měla Sofja Semjonovna ještě dnes dostavit přímo do -ova hotelu, kde má známá přechodně bydlí po návratu z letního bytu.“

„To nevadí, zajdu k ní přesto.“

„Jak chcete, ale já vám společníka dělat nebudu, co je mi po tom! Tak už jsme doma. Poslyšte, já bych na to vzal jed, že se na mne díváte tak podezřívavě proto, že jsem k vám byl natolik delikátní a doposud vás neobtěžoval žádnými otázkami..., vidíte? A to se vám zdá nepřírozené, vsadím se, že je to tak! Pak má být člověk delikátní!“

„A poslouchat za dveřmi!“

„Tam tedy bijete!“ zasmál se Svidrigajlov. „Však bych se byl divil, kdybyste si byl odpustil tuhle poznámku! Hehehe! Něco jsem sice pochytil z toho, co jste tam... tenkrát... žvanil a sám Sofje Semjonovně prozradil, ale co to vlastně znamená? Asi jsem dočista zůstalý člověk, vůbec ničemu nerozumím. Vysvětlete mi to, proboha, můj milý! Poučte mě nejnovějšími principy!“

„Nemohl jste nic slyšet, pořád si vymýšlíte!“

„Ale o tom teď nemluvím, o tom teď nemluvím (ačkoliv jsem leccos opravdu slyšel), teď mluvím o tom, jak pořád vzdycháte a vzdycháte! Schiller ve vaší duši je ustavičně pobouřen. A pak nemá člověk poslouchat za dveřmi! Když je to tak, jděte a oznamte úřadům: stalo se mi to a to, přihodila se mi zvláštní věc – maličká chybička v teorii. Jste-li si tak jist, že se nesmí poslouchat za dveřmi, ale stařenky že můžete ubíjet pro své potěšení vším, co vám padne do ruky, tak honem odjedte někam do Ameriky! Utečte, mladý

muži! Možná že ještě není pozdě. Myslím to upřímně. Nebo nemáte peníze? Dám vám na cestu.“

„Na to nemyslím ani ve snu,“ přerušil ho rychle a s odporem Raskolnikov.

„Rozumím (ostatně, nemusíte se ani namáhat, a nechcete-li, můžete si všechno vysvětlování odpustit), rozumím, jaké problémy vás znepokojují – morální, vidíte? Občanské a lidské problémy? Ale vy jste nad ně přece povznesený, tak proč se o ně ještě staráte? Hehe! Proto, že jste pořád ještě občan a člověk? Ale v tom případě jste se do toho neměl pouštět, člověk nemá strkat nos tam, kde nemá co dělat. Tak se tedy zastřelte! To se vám zas nechce?“

„Mám dojem, že mě chcete naschvál co nejvíce podráždit, jen abych vás teď nechal na pokoji...“

„Vy jste mi podivín, ale už jsme tady, račte po schodech. Tady jsou dveře k Sofje Semjonovně. Vidíte, že není nikdo doma! Nebo nevěříte? Zeptejte se Kapernaumovů, dává k nim klíč. A tady zrovna jde sama madame de Kapernaumov, ano? Cože? (Je kapánek hluchá.) Odešla!? Kam? Tak slyšel jste? Není doma a nebude možná do pozdního večera. Tak, teď pojdte ke mně. Chtěl jste přece také ke mně? Tak, a jsme tady. Madame Resslerichová není doma. Ta ženská je pořád v jednom kole, ale je to dobrá žena, ujišťuji vás... možná že by vám mohla být prospěšná, kdybyste byl trochu uvážlivější. A tady, račte se podívat, беру si ze sekretáře tento pětiprocentní cenný papír (podívejte, co jich ještě mám!), ještě dnes projde rukama směnárníka. Tak co, viděl jste? Víc tu nemám co pohledávat. Zavírám sekretář, zavírám byt a jsme zase na schodech. Chcete, vezmeme si drožku? Jedu přece na ostrovy. Nechcete se také projet? Vyjedem si touhle drožkou na Jelagin, co říkáte? Došla vám trpělivost? Jen se pojdte projet. Zdá se, že bude pršet, ale to nevadí, stáhneme střechu...“

Svidrigajlov už seděl v kočáru. Raskolnikov dospěl k přesvědčení, že jeho podezření je aspoň pro tuto chvíli liché. Beze slova

se otočil a pustil se zpátky k Sennému náměstí. Kdyby se byl jen jedinkrát ohlédl, byl by zjistil, že Svidrigajlov poodjel všehovšudy asi sto kroků, zaplatil drožkáři a vystoupil na chodník. Ale Raskolnikov nic z toho neviděl a už zahrnul za roh. Hluboké zhnusení ho hnalo dál od Svidrigajlova. „Jak jsem si mohl jen jediný okamžik něco slibovat od toho hrubého zlosyna, od toho chlípníka a ničemy!“ vykřikl bezděky. Pravda, tento svůj soud Raskolnikov pronesl příliš ukvapeně a lehkovážně. V tom, co Svidrigajlova obklopovalo, bylo něco, co mu dávalo přinejmenším punc originality, ne-li záhadnosti. Pokud šlo v té souvislosti o sestru, byl Raskolnikov stále stejně přesvědčen, že ji Svidrigajlov nenechá na pokoji. Ale myslet na to a hloubat o tom už neměl sílu ani trpělivost.

Jako obvyčejně, jakmile osaměl, pohroužil se už po dvaceti krocích hluboko do sebe. Na mostě se opřel o zábradlí a zahleděl se do vody. A přitom za ním stála Avdotja Romanovna!

Potkal ji, když vcházel na most, ale minul ji, aniž si jí všiml. Duňčka ho v takovém stavu ještě nikdy na ulici nepotkala a přímo se ho zděsila. Zastavila se a váhala, zda ho nemá oslovit. Vtom však uviděla, že od Senného náměstí chvatně přichází Svidrigajlov.

Zdálo se však, že se blíží skrytě a opatrně. Nevkročil na most, ale zůstal stranou, na chodníku, a všemožně se snažil, aby ho Raskolnikov nespatriil. Duňu uviděl už dávno a začal jí dávat znamení. Duňa vyrozuměla, že prosí, aby na bratra nemluvila, a že ji volá k sobě.

Vyhověla mu. Opatrně bratra obešla a zamířila k Svidrigajlovovi.

„Rychle pojd'te,“ zašeptal jí Svidrigajlov. „Nechci, aby Rodion Romanyč věděl o naší schůzce. Seděl jsem s ním totiž v nedalekém hostinci, kde mě sám našel, a jen stěží jsem se ho zbavil. Nevím, jak se dověděl o mém dopise, má nějaké podezření. Vy jste mu to přece neprozradila. Ale pak kdo, když ne vy?“

„Tak už jsme za rohem,“ přerušila ho Duňa. „Tady nás bratr nevidí. Vezměte na vědomí, že dál s vámi nepůjdu. Povězte mi všechno tady, dá se to přece říct i na ulici!“

„Za první se to na ulici rozhodně říct nedá a za druhé musíte vyslechnout i Sofju Semjonovnu. A za třetí vám chci ukázat jisté důkazy... A vůbec, odmítnete-li ke mně jít, odepřu vám jakékoliv vysvětlení a okamžitě odejdu. V tom případě vás prosím, abyste laskavě uvážila, že velezajímavé tajemství vašeho bratříčka je mi úplně k dispozici.“

Duňa se nerozhodně zastavila a pátravě si Svidrigajlova měřila. „Čeho se bojíte?“ poznamenal klidně. „Město není vesnice. Už na vsi jste uškodila víc vy mně než já vám, a tady...“

„Sofja Semjonovna o tom ví?“

„Ne, nic jsem jí neřekl, ani bezpečně nevím, jestli je doma. Ale nejspíš je. Pochovala dnes svou příbuznou a v takový den se nechodívá po návštěvách. Prozatím o tom nechci před nikým mluvit, dokonce skoro lituji toho, že jsem o tom řekl vám. Nejmenší neopatrnost se lehce může změnit v udání. Bydlím tady v tom domě, už stojíme před ním. Tohle je náš domovník, moc dobře mě zná, podívejte, jak se klaní, vidí, že jdu s dámou, a jistě si už také všiml, jak vypadáte, to se vám může hodit, když máte takový strach a tolik se mě bojíte. Promiňte, že s vámi mluvím tak hrubě. Já tady bydlím v podnájmu. Sofja Semjonovna bydlí hned za stěnou, také v podnájmu. V celém poschodí jsou samí podnájemníci. Tak proč byste se bála jako děcko? Nebo ze mne jde taková hrůza?“

Svidrigajlov zkřivil tvář ve shovívavý úsměv, ale už mu nebylo do smíchu. Srdce mu bušilo a úžil se mu dech. Úmyslně mluvil hodně hlasitě, aby zakryl své vzrůstající rozčilení, ale Duňa si toho zvláštního rozčilení ani nevšimla, tak byla pobouřena jeho poznámkou, že se ho bojí jako dítě a že z něho na ni jde bůhvíjaký strach.

„Vím sice, že jste člověk, který... nemá kapku cti v těle, ale přesto se vás ani trochu nebojím. Jděte první!“ řekla navenek klidně, ale byla velmi bledá. Svidrigajlov se zastavil před Soninou světnicí.

„Dovolte, podívám se, zda je doma. Není. Máme smůlu! Ale vím, že může přijít co nevidět. Odešla-li, tedy jedině k jisté dámě, ohledně

svých sirotků. Zemřela jim matka. Měl jsem s tím také nějakou práci a starost. Jestli se Sofja Semjonovna za deset minut nevrátí, pošlu ji, budete-li si přát, ještě dnes přímo k vám. Tohle je můj byt. Dva pokoje. Za těmhle dveřmi bydlí má bytná, paní Resslerová. Teď pohleďte semhle, ukážu vám své hlavní důkazy. Tyhle dveře z mé ložnice vedou do dvou neobydlených místností, které jsou k pronajmutí. Tady jsou... tomu věnujte, Avdotjo Romanovno, zvlášť bedlivou pozornost...”

Svidrigajlov obýval dva zařízené a dost velké pokoje. Duněčka se nedůvěřivě rozhlížela, ale nenacházela nic zvláštního ani v zařízení, ani v poloze místností, ačkoliv bylo dost nápadné například to, že Svidrigajlovův byt ležel vlastně mezi dvěma skoro neobydlenými byty. Nevcházelo se k němu přímo z chodby, nýbrž přes dva téměř prázdné pokoje jeho bytné. V ložnici Svidrigajlov otevřel dveře zamčené na klíč a ukázal Duněčce další prázdný pokoj určený k pronajmutí. Duněčka stála nechápavě ve dveřích, nevědouc, nač se má dívat, ale Svidrigajlov už jí vysvětloval:

„Podívejte se semhle, do toho druhého velkého pokoje. Všimněte si těchto dveří, jsou zamčené na klíč. U dveří stojí židle, jediná židle v obou pokojích. Tu jsem si přinesl já ze svého pokoje, aby se mi pohodlněji poslouchalo. Na druhé straně stojí těsně u dveří stůl Sofji Semjonovny. U toho stolu seděla a hovořila s Rodionem Romanyčem. A já jsem seděl na této židli a poslouchal jsem, dva večery po sobě, vždy dobré dvě hodiny, a samozřejmě jsem se něco mohl dovědět, co myslíte?“

„Poslouchal jste za dveřmi?“

„Ano, poslouchal jsem za dveřmi. Teď pojdte ke mně, tady se nemáme nač posadit.“

Zavedl Avdotju Romanovnu zpátky do svého prvního pokoje, který používal jako salon, a nabídl jí židli. Sám se posadil na opačném konci stolu dobré dva metry od ní, ale v očích už nejspíš měl ten oheň, který kdysi Duněčku tolik polekal. Zachvěla se a znovu se

nedůvěřivě rozhlédla. Udělala to bezděky, zřejmě neměla v úmyslu dávat najevo nedůvěru. Ale odlehlá poloha Svidrigajlovova bytu na ni přece jen zapůsobila tísnivě. Chtěla se zeptat, zda je doma alespoň jeho bytná, ale nezeptala se... z hrdosti. Mimoto jí svírala srdce ještě jiná, mnohem větší úzkost než strach o sebe. Trpěla nevýslovně.

„Tady je váš dopis,“ začala a položila dopis na stůl. „Copak je to možné, to, co píšete? Naznačujete, že můj bratr spáchal jakýsi zločin. Naznačujete to příliš jasně a už nemůžete couvnout. Abyste věděl, slyšela jsem o té hloupé povídačce už předtím a nevěřím na ní ani slovu. Je to odporné a směšné podezření. Zním celou tu historii, i jak a proč byla vymyšlena. Vy nemůžete mít žádné důkazy. Slíbil jste mi důkazy, tak mluvte! Ale už napřed vám říkám, že vám nevěřím! Nevěřím!“

Duněčka to vychrlila ve spěchu a na okamžik se jí vhrnula krev do tváře.

„Kdybyste nevěřila, byla byste se odvážila ke mně přijít? Proč jste tedy přišla? Jen ze zvědavosti?“

„Netrapte mě a mluvte, mluvte už!“

„Jste srdnatá, to se musí uznat. Já na mou duši myslel, že požádáte pana Razumichina, aby vás doprovodil. Ale neviděl jsem ho ani s vámi, ani ve vaší blízkosti, a díval jsem se dobře: to je odvážné, zřejmě jste chtěla šetřit Rodiona Romanyče. Ale vy jste vůbec božská... Pokud jde o vašeho bratra, nemusím vám snad nic říkat. Však jste ho viděla sama. Co říkáte?“

„Doufám, že se neopíráte jen o to?“

„Ne, o to ne, nýbrž o jeho vlastní slova. Dva večery po sobě přišel sem k Sofje Semjonovně. Ukázal jsem vám, kde seděli. Vyzpovídal se jí ze všeho. Má na svědomí vraždu. Zavraždil starou úřednici, lichvářku, u které také sám zastavoval, a pak zavraždil i její sestru, překupnici Lizavetu, která se nečekaně vrátila. Ubil je obě sekyrou, kterou si přinesl. Vraždu spáchal proto, aby mohl stařenu oloupit,

a také to udělal, uloupil peníze a ještě nějaké skvosty... Tak to sám slovo od slova vyprávěl Sofje Semjonovně, která jediná zná jeho tajemství, ale na vraždě se nepodílela slovem ani skutkem, naopak, zděsila se stejně jako vy teď. Buďte klidná, neprozradí ho.“

„To přece není možné,“ dralo se Duněčce těžce a přerývaně ze zsinálých, ztuhlých rtů. „To není možné, neměl přece žádný, ani ten nejmenší důvod, proč by to dělal... To je lež! Lež!“

„Oloupení, to je celý důvod. Vzal peníze a šperky. Ovšem, jak sám doznal, nesáhl dosud ani na peníze, ani na věci, ale schoval je pod nějaký kámen, kde leží doposud. Ale jen proto, že se neodvážil z toho vzít.“

„Copak je pravděpodobné, že by mohl krást a loupit? Copak mu taková věc mohla vůbec přijít do hlavy?“ vybuchla Duňa a vyskočila ze židle. „Přece ho znáte, mluvil jste s ním! Copak on je nějaký zloděj?“

Přímo Svidrigajlova uprošovala. Docela zapomněla na strach.

„V tomhle směru, Avdot'jo Romanovno, existují tisíce a miliony kombinací a kategorií. Zloděj krade, ale přitom ovšem ví, že je ničem. Ale slyšel jsem také o jistém řádném člověku, že vyloupil poštu. Tak kdo ví, možná že si přitom myslel, že udělal řádný čin! Ani já bych tomu samozřejmě neuvěřil, právě tak jako vy, kdyby mi to řekl někdo třetí. Ale svým vlastním uším jsem uvěřil. Vysvětloval Sofje Semjonovně i důvody, proč k tomu dospěl. Ale ona zprvu nevěřila ani vlastním uším, ale očím nakonec uvěřila, svým vlastním očím. Stál přece před ní a říkal jí to.“

„Tak jaké to byly... důvody!“

„To je dost složité, Avdot'jo Romanovno. Tady jde, jak bych vám to řekl, o svéráznou teorii, prostě jako když například uznávám, že individuální zločin je přípustný, jestliže je dobrý hlavní účel. Jediný zločin – a sto dobrých činů! Není divu, že nadaného a mimořádně ctižádnostivého mladého muže bolí trpké vědomí, že by například stačily všehovšudy tak tři tisíce, a celá jeho kariéra, celá

budoucnost jeho životního cíle by se utvářela docela jinak. Ale ty tři tisíce prostě nemá! Připojte k tomu podráždění z hladu, těsného bytu a nuzného oblečení, z jasného poznání krásy svého sociálního postavení a zároveň postavení sestry a matky. Ale hlavně ctižádost, pýcha a ctižádost, ostatně, bůh sám ví, možná že i při dobrých sklo-
nech... Ale já ho neodsuzuji, nemyslete si, prosím, nemám na to ani právo. Mimoto zde však byla ještě jistá vlastní teorie – samorostlá teorie – podle níž se lidé, víte, dělí na materiál a na výjimečné lidi, totiž na takové lidi, kteří stojí tak vysoko, že se na ně nevztahují zákony, nýbrž kteří naopak zákony předepisují ostatním lidem, tomu materiálu, tomu smetí. Docela všední teorie, *une théorie comme une autre*²⁸. Nesmírně ho uchvátil Napoleon, totiž speciálně ho uchváti-
lo to, že velmi mnozí geniální lidé se neohlíželi na individuální zlo a bez váhání přes ně překračovali. Jak se zdá, i on se domníval, že je geniální, lépe řečeno, byl o tom určitou dobu přesvědčen. Velmi se trápil a ještě teď trápí poznáním, že teorii vynalézt dokázal, ale bez rozmyšlení jít kupředu už nedokázal, a že tedy není geniální. A to je pro ctižádostivého mladíka ponižující, a v dnešní době obzvláště...”

„A co výčitky svědomí? Snad mu neupíráte jakoukoli morálku? Copak je takový?“

„Ach, Avdotjo Romanovno, teď je všecko tak zamotané, i když to příliš uspořádané nikdy nebylo. Rusové mají vůbec širokou duši, Avdotjo Romanovno, širokou jako jejich země a mimořádně náchylnou k fantastickému a chaotickému. Ale běda tomu, kdo je široký a není dost geniální! Jen si vzpomeňte, co jsme se právě takhle a právě o tomhle spolu nahovořili, vždy po večeři, když jsme spolu večer sedávali na terase v sadu! Právě vy jste mi tu širokou duši vyčítala. Kdo ví, možná že jsme tak rozmlouvali právě ve chvílích, kdy on tu ležel a lámal si hlavu se svými problémy. V naší vzdělané společnosti přece neexistují žádné tak posvátné tradice, Avdotjo

28 Teorie jako každá jiná.

Romanovno, u nás platí, co si kdo vyčte z knih... nebo odvodí z historie. Ale to už jsou spíše vědci, a víte, svého druhu samí podivíni, pro světského člověka se to ani nehodí. Ale vy přece dobře znáte mé názory, víte, že zásadně nikoho neodsuzuji. Sám jsem zahaleč, a podle toho uvažuji. O tom jsme ostatně hovořili už nejednou. Dokonce jsem měl to štěstí, že vás mé názory zaujaly... Proč jste tak bledá, Avdotjo Romanovno?“

„O té jeho teorii vím. Četla jsem v časopise jeho článek o lidech, kterým je dovoleno vše... Přinesl to Razumichin...“

„Pan Razumichin? Článek vašeho bratra? V časopise? Copak napsal takový článek? To je pro mne novinka. Jistě zajímavá věc! Kampak, Avdotjo Romanovno?“

„Musím mluvit se Sofjou Semjonovnou,“ řekla zničeným hlasem Duněčka. „Jak se k ní dostanu? Třeba už se vrátila. Musím s ní okamžitě mluvit! Musí mi...“

Avdotja Romanovna už ze sebe nevypravila poslední slova, tak se jí stáhlo hrdlo.

„Sofja Semjonovna se vrátí až pozdě večer. Předpokládám to, protože měla přijít velmi brzy, a když se to nestalo, tak se asi zdrží dlouho...“

„Je to tedy lež. Ted' vidím..., žes lhal... Každé tvé slovo je lež...! Nevěřím ti! Nevěřím! Nevěřím!“ začala hystericky křičet Duněčka, která úplně ztratila hlavu.

Skoro bezvládně sklesla na židli, kterou jí Svidrigajlov rychle přistrčil.

„Avdotjo Romanovno, co je vám, vzpamatujte se! Tu máte vodu! Napijte se...“

Vyšplíchl na ni trochu vody. Duněčka se zachvěla a vzpamatovala se.

„Otráslo jí to!“ huhlal pro sebe zamračeně Svidrigajlov. „Uklidněte se, Avdotjo Romanovno! Nezapomeňte, že má přátele! Zachráníme ho, dostaneme ho z toho. Odvezu ho do ciziny, chcete? Mám peníze, do tří dnů seženu jízdenku. A proto, že zavraždil, proto ještě může

vykonat mnoho dobrého a všechno odčinit. Uklidněte se! Ještě z něho může být velký muž. Tak co je vám? Už je vám líp?“

„Vy zloduchu! Ještě se posmívá. Pustíte mě!“

„Kam chcete jít? Kam?“

„K němu. Kde je? Víte to? Jak to, že jsou ty dveře zamčené? Přišli jsme sem těmhle dveřmi, a náhle jsou zamčené! Kdy jste zamkl?“

„Nemohli jsme přece to, o čem jsme tu mluvili, vykřikovat po celém bytě. Vůbec se neposmívám, ale mám už těchhle řečí po krk. Kampak chcete v takovém stavu? Chcete ho prozradit? Rozvzteklíte ho a prozradí se sám. Uvažte, že už ho hlídají, že už mu jsou na stopě. Takto jim ho jen vydáte. Počkejte, právě jsem s ním seděl, hovořili jsme, ještě ho můžeme zachránit. Sed'te ještě, poradíme se. Právě proto jsem vás pozval, abychom si o tom pohovořili mezi čtyřma očima a dobře všechno uvážili. Tak přece sed'te!“

„Jak ho chcete zachránit? Copak je možné ho zachránit?“

Duňa si sedla. Svidrigajlov se posadil vedle ní.

„To všechno záleží na vás, jedině na vás,“ začal s planoucím očima a skoro šeptem, zajíkáje se a vzrušením dokonce polykáje celá slova.

Duňa se od něho poděšeně odtáhla. Celý se třásl.

„Jen vy... stačí jedině vaše slovo a bude zachráněn! Já... já ho zachráním. Mám peníze, mám přátele. Ihned ho odvezu, sám obstarám pas, dva pasy. Jeden pro něho, druhý pro sebe. Mám přátele, znám lidi, kteří v tom umějí chodit... Chcete? Obstarám pas také pro vás... a pro vaši matku..., nač potřebujete Razumichina? Já vás miluji stejně... Nesmírně vás miluji. Dovolte mi, abych políbil lem vašich šatů, dovolte! Prosím! Je pro mne nesnesitelné, jak šustí. Řekněte: udělej to a to a já to udělám! Udělám všechno, všecičko! Nedívejte se na mne tak, nedívejte! Vždyť mě tím ničíte...“

Zdálo se, že začíná blouznit. Cosi ho náhle posedlo, pomátlo mu smysly. Duňa vyskočila a rozběhla se ke dveřím.

„Otevřte! Otevřte!“ dovolávala se někoho skrze dveře a vší silou jimi lomcovala. „Tak otevřte! Copak tu nikdo není?“

Svidrigajlov vstal, vzpamatoval se. Jeho dosud se třesoucí rty pomalu křivil zlostný úsměšek.

„Nikdo není doma,“ řekl tiše a přerývaně. „Bytná odešla, nadarmo se namáháte tím křikem. Jen se zbytečně rozčilujete.“

„Kde je klíč? Odemkni okamžitě ty dveře! Okamžitě, ty ničemo!“

„Ztratil jsem ho, nemohu ho najít.“

„Tak! To je násilí!“ vykřikla Duňa a celá zsinalá rychle couvla do kouta a zahradila se stolkem, který se jí tu naskytl. Nekřičela, ale vpíjela se pohledem do svého trýznitele a bedlivě pozorovala každý jeho pohyb. Také Svidrigajlov se nehýbal a stál nehybně proti ní na opačném konci pokoje. Dokonce se už ovládl, alespoň navenek. Ale stále ještě byl velmi bledý. Ironický úsměv mu nezmizel z tváře.

„Právě jste řekla násilí, Avdot'jo Romanovno. Jestliže jde opravdu o násilí, pak se můžete domyslet, že jsem zařídil všechno potřebné. Sofja Semjonovna není doma, ke Kapernaumovovým je velmi daleko, pět zamčených místností. Konečně jsem aspoň dvakrát silnější než vy a mimoto se nemusím ničeho obávat, protože si ani pak nebudete moci nikomu stěžovat, nebudete přece chtít svého bratra opravdu prozradit? A nikdo vám nic neuvěří: pročpak by mladá dívka chodila sama do bytu osamělého muže? Vidíte, že i kdybyste obětovala bratra, nic tím nedokážete: násilí se dokazuje velmi těžko, Avdot'jo Romanovno.“

„Ničemo!“ zašeptala rozhořčeně Duňa.

„Jak myslíte, ale nezapomeňte, že jsem vám prozatím jen řekl svůj návrh. Podle mého osobního přesvědčení máte úplně pravdu – násilí je ohavnost. Chtěl jsem vám jen vysvětlit, že si nijak nezatížíte svědomí, i kdybyste dokonce... i kdybyste chtěla bratra zachránit dobrovolně, tak, jak vám to navrhuji. Jednala jste přece prostě pod tlakem okolností, nebo jste, prosím, couvla před násilím, když to bez toho slova nejde. Uvažte dobře, že osud vašeho bratra i vaší matky je ve vašich rukou. Já budu váš otrok... celý život... a teď čekám...“

Svidrigajlov usedl na divan asi osm kroků od Duni. Nyní už vůbec nepochybovala, že je nezvratně rozhodnutý. Zнала ho přece...

Znenadání vyndala z kapsy revolver, natáhla kohoutek a ruku, v níž revolver držela, spustila na stolek. Svidrigajlov vyskočil.

„Tak! Tak tohle!“ vykřikl udiveně, ale zlostně se ušklíbl. „Tím se věci úplně mění! Tím mi všechno nesmírně usnadňujete, Avdot'jo Romanovno! Ale kdepak jste si obstarala ten revolver? Snad ne pan Razumichin! Ale! To je přece můj revolver! Starý známý! Co jsem se ho tenkrát nahledal...! Lekce ve střelbě, které jsem vám měl čest dávat tehdy na vsi, tedy nebyly docela zbytečné.“

„Žádný tvůj revolver, nýbrž Marfy Petrovny, kterou jsi zabil, zlo-syne! V jejím domě ti nic nepatřilo. Vzala jsem si ho, jakmile jsem začala tušit, čeho jsi schopen. Opovážíš-li se udělat jeden jediný krok, přísahám, že tě zastřelím!“

Planula rozhořčením. Revolver měla připravený.

„A co tedy bratr? Ptám se prostě ze zvědavosti,“ otázal se Svidrigajlov a stále se ještě nehýbal z místa.

„Udej ho, jestli chceš! Stůj! Ani krok! Nebo střelím. Sám jsi vrah, otrávil jsi ženu, dobře to vím!“

„Opravdu jste přesvědčena o tom, že jsem Marfu Petrovnu otrávil?“

„Jsem! Sám jsi mi to naznačoval, mluvil jsi přede mnou o jedu, vím, že sis ho přivezl... připravoval jsi to... Určitě jsi to udělal... ničemo!“

„I kdyby to byla pravda, tak jen kvůli tobě... jen ty bys byla příčinou.“

„Lžeš! Nenáviděla jsem tě vždy, vždy!“

„Ale Avdot'jo Romanovno! Asi už jste zapoměla, jak jste v kazatelském zápalu užuž sama podléhala, užuž začínala hořet... Viděl jsem vám to v očích, vzpomínáte si tenkrát večer při měsíčku, když tloukl slavík?“

„Lžeš!“ Duně planuly oči hněvem. „Lžeš, klevetníku!“

„Lžu? Tak třeba lžu. Ano, lhal jsem. Ženám se tyhle věci nemají připomínat.“ Ušklíbl se. „Vím, že střelíš, šelmičko hezoučká. Jen střel!“

Duňa zvedla revolver a smrtelně bledá, se zsinálým, chvějícím se dolním rtem a prudce planoucíma velkýma černýma očima na něho hleděla a mířila, odhodlaná vystřelit, jakmile se pohne. Ještě nikdy se mu nezdála tak krásná. Oheň, který jí vyšlehl z očí ve chvíli, kdy namířila revolver, ho přímo popálil, srdce se mu sevřelo bolestí.

Udělal krok a výstřel zaburácel. Kulka mu sjela po vlasech a zaryla se vzadu do zdi. Zastavil se a tiše se rozesmál:

„Dostal jsem žihadlo! Přímo do hlavy... Co to je? Krev!“ vytáhl kapesník a utíral si krev stékající mu tenoučkým pramínkem po pravé skráni; kulka mu pravděpodobně rozškrábala pokožku na lebce. Duňa sklonila revolver a zírala na Svidrigajlova víc užasle než vyděšeně. Zdálo se, že sama nechápe, co to udělala a co se to vůbec děje.

„Co se dá dělat, minula jste! Střílejte dál, čekám,“ řekl tiše Svidrigajlov a pořád ještě se usmíval, avšak nějak pochmurně. „Takhle vás chytanu dřív, než natáhnete kohoutek!“ Duněčka se zachvěla, chvatně natáhla kohoutek a znovu zamířila.

„Nechte mě!“ zaúpěla zoufale. „Přísahám, že střelím znova... Zabiju vás!“

„Pravda... na tři kroky jistě. Ale jestli mě nezabijete... tak...“ Oči mu zablýskaly. Udělal ještě dva kroky.

Duněčka stiskla kohoutek. Revolver selhal!

„Špatně jste nabila. To nevádí! Máte tam ještě kapsli. Dejte si to do pořádku, počkám.“

Stál asi dva kroky před ní, čekal a zíral na ni horce vášnivým těžkým pohledem, z něhož vyzařovalo divoké odhodlání. Duňa pochopila, že raději zemře, než aby ji pustil. Teď, na dva kroky, ho určitě zastřelím!

Zčistajasna odhodila revolver.

„Zahazujete ho!“ řekl udiveně Svidrigajlov a hluboce si oddechl. Náhle jako by mu něco spadlo ze srdce, a nejenom tíha smrtelného strachu; v té chvíli sotva nějaký cítil. Ulevilo se mu však od jiného, tísnivějšího a pochmurnějšího pocitu, který by byl sám nemohl srozumitelně popsat.

Přistoupil k Duně a jemně ji objal kolem pasu. Nebránila se, ale trásla se jako osika a úpěnlivě se na něho dívala. Chtěl cosi říct, ale jen křivil rty a nemohl ze sebe vypravit ani slovo.

„Pust' mě!“ zaprosila Duňa.

Svidrigajlov se zachvěl – její tykání nyní znělo jinak než předtím.

„Nemiluješ mě tedy?“ zeptal se tiše.

Zavrtěla hlavou.

„A... nemůžeš...? Nikdy?“ zašeptal zoufale.

„Nikdy!“ šeptla Duňa.

Ve Svidrigajlovovi několik okamžiků zuřil krutý duševní zápas. Zíral na ni nevyjádřitelným pohledem. Náhle odtáhl ruku, otočil se, rychle odešel k oknu a zůstal tam stát.

Chvíli bylo ticho.

„Tady je klíč!“ Vytáhl ho z levé kapsy kabátu a položil za sebe na stůl, aniž se podíval a ohlédl na Duňu. „Vezměte ho a odejděte co nejrychleji!“ Díval se upřeně do okna.

Duňa přistoupila ke stolu pro klíč.

„Rychleji! Rychleji!“ naléhal Svidrigajlov, stále stejně strnulý a odvrácený. Ale v tom jeho „rychleji“ zaznělo zřejmě cosi hrozného.

Duňa to vycítila, rychle vzala klíč, chvatně odemkla dveře a vyrazila ven. Za chvíli jako nepřičetná divoce vyběhla na nábřeží a běžela k -ovu mostu.

Svidrigajlov stál ještě drahnou dobu u okna; konečně se pomalu otočil, rozhlédl se po pokoji a zemdeně si přešel dlaní čelo. Tvář mu zkřivil divný úsměv, ubohý, truchlivý, slabý, zoufalý úsměv. Dlaň měl potřísněnou zaschlou krví; při pohledu na krev zlostně svraštil

tvář, pak navlhčil ručník a omyl si skráň. Náhle mu padl do očí odhozený revolver, který odletěl až ke dveřím. Zvedl ho a prohlédl si ho. Byl to maličký kapesní tříranný revolver starého typu; zbyly v něm ještě dva náboje a jedna kapsle. Bylo možné vypálit ještě jednu ránu. Po krátké úvaze strčil revolver do kapsy, nasadil si klobouk a odešel.

6

Celý večer až do deseti probil po různých hospodách a peleších, přecházel z jednoho podniku do druhého. Kdesi splašil i Kátu, která už zas zpívala jinou krčemnou píseň, jak jakýsi „ničema a tyran“ začal Kátu celovat.

Svidrigajlov častoval Kátu i flašinetáře, zpěváky i číšníky a ještě jakési dva písáříky. S těmito písáříky se sblížil vlastně proto, že oba měli křivý nos: jeden ho měl zahnutý doprava a druhý doleva. To Svidrigajlova nesmírně udivilo. Ti ho pak zatáhli do nějaké zahradní restaurace, kde za ně zaplatil i vstupné. V celé zahradě byl jediný tříletý smrček a tři keřičky. Mimoto tam byl i „bufet“, vlastně pivnice, kde byl však k dostání také čaj, dokonce tam stálo několik zelených stolků a židlí. K obveselení návštěvníků byl po ruce mizerný zpěvácký sbor a nějaký mnichovský Němec přestrojený za paňácu s červenýmnosem, ale bůhvíproč nesmírně smutný. Písáříci se dostali do hádky s nějakými jinými písáříky a málem se poprali. Svidrigajlov je měl rozsoudit. Soudil je už dobré čtvrt hodiny, povykovali však tolik, že jim nebylo vůbec rozumět. Nejpravděpodobnější bylo, že jeden z nich cosi ukradl a na místě to prodal nějakému židovi, který se tam naskytl, ale pak se nechtěl o výtěžek rozdělit se svým druhem. Nakonec vyšlo najevo, že prodaná věc byla kávová lžička, majetek bufetu. Brzy po ní vskutku začala shánka a případ nabýval povážlivých rozměrů. Svidrigajlov dal za lžičku náhradu, zvedl se a vyšel z parku. Bylo asi deset hodin. Do té doby nevypil ani kapku vína a v zahradní restauraci si objednal jen čaj a i to spíše ze slušnosti. Byl dusný a pošmourný večer. K desáté se stáhly ze všech stran černé mraky, začalo hřmít a spustil se lijavec prudký jako vodopád. Voda nepadala v kapkách, nýbrž bičovala zemi v celých proudech. Nepřetržitě se blýskalo a leckterý záblesk

trval dobrých pět vteřin. Než v tom dešti došel domů, promokl na kůži. Ve svém pokoji se zamkl, otevřel sekretář, vyndal všechny peníze a roztrhal dvě nebo tři listiny. Pak strčil peníze do kapsy a chtěl se ještě převléknout, ale když vyhlédl oknem a slyšel hřmění a pleskání deště, mávl rukou, vzal klobouk a odešel, ale nezamkl. Šel přímo k Soně. Byla už doma.

Nebyla sama, kolem ní se hemžily čtyři Kapernaumovovy malé děti. Sofja Semjonovna je hostila čajem. Mlčky a uctivě Svidrigajlova přivítala a udiveně se dívala na jeho promoklé šaty, neřekla však ani slovo. Všechny děti se rozutekly, jako když do nich střelí.

Svidrigajlov se posadil ke stolu a vyzval Soňu, aby přisedla. Ostýchavě poslechla.

„Odjíždím pravděpodobně do Ameriky, Sofjo Semjonovno,“ řekl Svidrigajlov, „a protože spolu asi hovoříme naposled, přicházím vám dát několik pokynů. Tak co, mluvila jste dnes s tou paní? Víím, co vám asi řekla, nemusíte mi to opakovat.“ Soňa se neklidně pohnula a začervenala se. „Tihle lidé jiní být nedovedou. Pokud jde o vaše sestřičky a vašeho bratříčka, jsou dobře zaopatřeni a peníze, které jsem jim připsal, jsem uložil na stvrzenky do spolehlivých rukou. Ostatně ty stvrzenky pro všechny případy uschovejte u sebe. Tu máte! Tak, a tím by to bylo vyřízeno. A tady ještě tři pětiprocentní úpisy, dohromady na tři tisíce. To je pro vás, pro vás osobně, a ať to zůstane jen mezi námi, nikomu o tom neříkejte, i kdybyste pak slyšela cokoliv. Budou se vám hodit, Sofjo Semjonovno, protože žít tak, jak jste žila dřív, je odporné, a už vás k tomu ani nic nenutí.“

„Prokázal jste mi, prosím, tolik dobrodiní, i sirotkům a nebožce!“ ujišťovala honem Soňa. „Byla bych nerada, prosím, kdybyste si špatně vykládal..., že jsem vám doposud jaksepatří nepoděkovala...“

„Tak dost, dost...“

„Za ty peníze jsem vám velmi vděčná, Arkadiji Ivanoviči, ale já je teď přece nepotřebuju. Sama se už vždycky nějak užívím, nepoklá-

dejte to, prosím, za nevděk, ale i když jste takový dobrodinec, tak tyhle peníze...”

„Jsou vaše, ano, vaše, Sofjo Semjonovno, a dost už těch řečí, prosím vás, protože ani už nemám čas. Však vy je budete potřebovat. Rodion Romanovič má na vybranou: buď kulku do hlavy, nebo cestu po Vladimírce²⁹.“ Soňa se na něho vyjeveně podívala a otřásla se. „Nemějte strach, vím všecko, přímo od něho to vím, ale nejsem mluvka, nikomu to nepovím. Správně jste ho tehdy měla k tomu, aby šel a sám se udal. To pro něho bude velmi polehčující. No, a odjede-li po Vladimírce, půjdete přece za ním? Vidíte? Vidíte že? No vidíte, a tak se vám ty peníze budou určitě hodit. Pro něho se vám budou hodit, rozumíte? Že je dávám vám, to je stejné, jako bych je dával jemu. Mimoto jste se přece zavázala, že splatíte i dluh u Amálie Ivanovny, sám jsem to slyšel. Pročpak na sebe pořád tak nepromyšleně berete všelijaké závazky a povinnosti, Sofjo Semjonovno? Té Němce přece zůstala dlužna Katěrina Ivanovna, a ne vy, tak bych se na ni neohlížel. Takhle se vám nikdy dobře nepovede. Tak tedy, kdyby se vás na mne nebo po mně, třeba zítra nebo pozítří, někdo ptal (a určitě se vás ptát budou), tak se nezmiňujte o tom, že jsem teď u vás byl, a peníze rozhodně neukazujte, ani před nikým neříkejte, že jsem vám něco dal. A teď na shledanou.“ Vstal. „Rodionovi Romanyči vyřídíte mé pozdravení. Mimochodem: uschovejte si ty peníze zatím třeba u pana Razumichina. Znáte pana Razumichina? Ale pravdaže znáte. To je šikovný chlapík. Zaneste si je k němu zítra nebo... až bude vhodná chvíle. A do té doby je dobře schovejte.“

Soňa také vyskočila ze židle a polekaně na něho hleděla. Tuze ráda by byla něco řekla, na něco se zeptala, ale hned se neodvažovala a také nevěděla, jak začít.

29 Lidový název pro cestu trestanců, posílaných za carského Ruska z Moskvy nebo přes Moskvu do vyhnanství na Sibiř.

„Ale copak... copak můžete teď v tom lijáku někam jít?“

„Víte, kdo chce do Ameriky, nesmí se bát, že zmokne, hehe. Sbohem, milá Sofjo Semjonovno! Buďte zdráva, hodně zdráva, bude vás velmi třeba. Abych nezapomněl..., řekněte panu Razumichinovi, že jsem vám nařídil, abyste mu ode mne vyřídila poklonu. Přesně tak to řekněte: Arkadij Ivanovič Svidrigajlov se vám klaní. Určitě, prosím vás.“

Odešel a zanechal Soňu užaslou, vyděšenou, stísněnou nejasnou a nedobrou předtuchou.

Později vyšlo najevo, že týž večer před půlnocí vykonal Svidrigajlov ještě jednu velmi výstřední a neočekávanou návštěvu. Déšť stále ještě neustával. Celý promoklý vstoupil dvacet minut po jedenácté do nevelkého bytečku své nevěsty na Vasiljevském ostrově, ve třetí ulici na Malém prospektu. S námahou se doklepal a v prvních chvílích způsobil nemalý zmatek; avšak Arkadij Ivanovič, když chtěl, byl muž velmi okouzujícího chování, takže prvotní (třebaže bezesporu velmi důvtipný) předpoklad moudrých nevěstinych rodičů, že se Arkadij Ivanovič už někde tak zřídil, že neví, co dělá, se okamžitě bez řečí rozptýlil. Nemohoucí hlavu rodiny soucitná a rozšafná nevěstina matka ihned dotlačila k Arkadiji Ivanoviči v křesle, a jak měla ve zvyku, neprodleně přistoupila k všelijakým odlehlým otázkám. (Ona žena nikdy nekladla otázky přímo, nýbrž začínala vždy úsměvy a mnutím rukou a pak, jestliže něco chtěla s určitostí a spolehlivě vyzvědět, například nakdy Arkadij Ivanovič ráčí stanovit svatbu, tu se začínala velmi zvědavě a skoro dychtivě vyptávat na Paříž a na život u tamějšího dvora a teprve pak popořádku dospěla až do třetí ulice Vasiljevského ostrova.) Jindy to všecko ovšem vedlo k veliké okázalosti, ale tentokrát projevil Arkadij Ivanovič jakousi zvláštní netrpělivost a stroze vyslovil přání, že chce mluvit s nevěstou, ačkoliv mu řekli, hned když přišel, že už šla spát. Nevěsta samozřejmě přišla. Arkadij Ivanovič šel rovnou k věci a oznámil jí, že z velmi vážného důvodu musí na nějakou

dobu odcestovat z Petrohradu, a proto jí přináší patnáct tisíc ve stříbře a v různých papírech a prosí ji, aby je od něho přijala jako dárek, protože prý už dlouho má v úmyslu darovat jí tu maličkost ještě před svatbou. Ačkoliv toto vysvětlení nijak neposílilo logickou spojitost daru s okamžitým odjezdem a nezbytností přijít o půlnoci za lijáku, byla záležitost vyřízena velmi hladce. I nezbytné výkřiky a vzdechy, vyptávání a údiv vyzněly kupodivu uměřeně a zdrženlivě, zato projevy vděčnosti byly velmi plamenné a byly zdůrazněny dokonce slzami přerozšafné matinky. Arkadij Ivanovič vstal, zasmál se, políbil nevěstu a popleskal ji po tvářičce, znovu slíbil, že brzy přijede, a když z jejích očí vyčetl vedle dětského údivu i jakousi velmi vážnou, němou otázku, zarazil se a políbil ji ještě jednou, ale v duchu se hned upřímně rozhořčil, že dárek okamžitě poputuje pod bezpečný zámek nejrozšafnější z matek. Odešel a zůstavil všechny nadmíru rozrušené. Vnímavá matinka však ihned chvatným pološeptem vyřešila některé nejspornější body, zejména že Arkadij Ivanovič je vysoce postavený člověk s mnoha záležitostmi a styky, boháč, a bůhvíco má v plánu, umanut si a odjíždí, umanut si a dal jim peníze, ale není prý se čemu divit. Je prý sice podivné, že je tak promoklý, ale například Angličané prý jsou ještě výstřednější, a vůbec všichni tihle lepší lidé prý nedbají na to, co o nich kdo řekne, a nedělají žádné okolky. Možná že tak dokonce chodí schválně, aby ukázal, že si z nikoho nic nedělá. A hlavně prý o tom před nikým ani slovo, protože bůh sám ví, co se z toho ještě může vyklubat, a peníze rychle pod zámek, a moc dobré prý také je, že Fedosja celou tu dobu byla v kuchyni, a hlavně prý se rozhodně, ale rozhodně nesmí nic říkat před tou mazanou Resslichovou a tak dále a tak dále. Tak seděli a šeptali si skoro do dvou hodin v noci. Nevěsta šla ostatně spát mnohem dříve, užaslá a trochu smutná.

Svidrigajlov zatím přesně o půlnoci přecházel -ův most směrem k Petrohradské čtvrti. Přestalo pršet, ale hučel vítr. Svidrigajlov se začínal třást zimou a v jednom okamžiku se s jakýmsi zvláštním

zájmem, dokonce s jistou nerozhodností zahleděl na černou vodu Malé Něvy. Ale záhy sebral, že z vody číší nepříjemný chlad; otočil se a vykročil na -ský prospekt. Kráčel po nekonečném -ském prospektu už drahounou dobu, snad půl hodiny, a několikrát už ve tmě uklouzl na dřevěné dlažbě, ale přesto tvrdošijně po něčem po pravé straně pátral. Někde v těch místech, skoro na konci prospektu, viděl, když jel nedávno náhodou kolem, nějakou dřevěnou, ale velkou restauraci, která se jmenovala, pokud se pamatoval, nějak jako Adrianopol. Nemýlil se: v těch odlehlých místech byl ten podnik tak nápadný, že ho nebylo možno minout ani ve tmě. Byla to dlouhá dřevěná temná budova, kde přes pozdní hodinu dosud zářila okna a neutichl všechen ruch. Vešel dovnitř a ošuntělce, kterého zastavil na chodbě, požádal o pokoj. Ošuntělec si Svidrigajlova prohlédl, ožil a neprodleně ho zavedl do odlehlého pokoje, zatuchlého a těsného, kdesi až na konci chodby v koutku pod schody. Ale nebylo na vybranou, jinak bylo všecko obsazené. Ošuntělec se díval tázavě.

„Mohu dostat čaj?“ zeptal se Svidrigajlov.

„To můžete, prosím.“

„A co tak ještě máte?“

„Telecí, prosím, vodu, něco k zakousnutí, prosím.“

„Tak přines telecí a čaj.“

„A nic víc si nebudete přát?“ zeptal se ten ošuntělec skoro užasle.

„Nic, nic!“

Ošuntělec se velmi zklamaně vzdálil.

Tady je to asi povedené, pomyslel si Svidrigajlov. Jak to, že jsem o tom nevěděl? Já taky asi vypadám, jako když jdu z nějakého šantánu a mám už bůhvíco za sebou. To bych rád věděl, kdo tady bydlí a nocuje!

Zapálil svíčku a prohlédl si pokoj lépe. Byla to tak těsná klíčka, že se v ní skoro nemohl vztyčit; měla jedno okno a skoro všechen prostor vyplňovalo velmi špinavé lůžko, prostý natřený stůl a židle. Stěny byly pravděpodobně prkenné, s odřenými tapetami už tak

zaprášenými a otrhanými, že se sice ještě jakžtakž dala rozeznat jejich původní barva (žlutá), ale vzorek už vůbec ne. Část jedné zdi a stropu byla šikmo seříznutá podobně jako v podkrovních místnostech, zde však vedly nad šikmým stropem schody. Svidrigajlov postavil svíčku, sedl si na postel a zamyslel se. Ale brzy ho zaujalo podivné nepřetržité šeptání v sousední komůrce, jež se někdy zesilovalo skoro do křiku. To šeptání neutichalo od chvíle, kdy vstoupil. Napjal sluch: kdosi někoho huboval a skoro plačtivě mu cosi vyčítal, ale ozýval se jen jeden hlas. Svidrigajlov vstal, zastínil svíčku a ve stěně hned zasvítla škvírka; přistoupil k ní a přitiskl k ní oko. V trochu větším pokojíku, než byl jeho, byli dva návštěvníci. Jeden z nich bez kabátu, velmi kudrnatý, s rudou rozpálenou tváří stál v řečnickém postoji, rozkročený, aby udržel rovnováhu, bušil si pěstí do hrudi a pateticky vyčítal druhému, že je nuzák, ani titul žádný nemá a on že ho vytáhl z bahna a může ho vyhnat, kdy se mu zachce, a že to všechno vidí jen Pán na nebesích. Jeho peskovaný přítel seděl na židli a tvářil se, jako by chtěl kýchnout, ale jako by za žádnou cenu nemohl. Tu a tam vzhlédl beraním zakaleným pohledem k řečníkovi, ale zřejmě vůbec nechápal, oč jde, a dokonce možná sotva co slyšel. Na stole dohořívala svíčka, stála tam skoro dopitá karafa vodky, sklenky, chléb, poháry, okurky a sklenice od dávno vypitého čaje. Když Svidrigajlov pozorně obhlédl celý výjev, lhostejně odstoupil od škvíry a znova se posadil na postel.

Ošuntělec se objevil s čajem a s telecím a nemohl si odpustit, aby se znova nezeptal, zda něco není libo; a teprve když ještě jednou uslyšel zápornou odpověď, konečně se vzdálil. Svidrigajlov dychtivě sáhl po čaji, aby se zahřál, avšak masa nemohl pozřít ani sousto, ztratil úplně chuť. Cítil, že se o něj pokouší zimnice. Sundal plášť a žaket, obalil se přikrývkou a lehl si na postel. Měl zlost. Přece jen by bylo lepší, kdybych se přitom cítil dobře, řekl si a ušklíbl se. V pokoji bylo dusno, svíčka mdle blikala, venku hučel vítr, někde v koutě šramotila myš a vůbec všecko jako by bylo nasáklé takovým

myším, koženým pachem. Ležel a skoro blouznil, myšlenka stíhala myšlenku. Jeho představy jako by dychtivě hledaly něco, na čem by mohly ulpět. Před okny je asi nějaký park, napadlo ho, že tam tak šumí stromy. Brr, nic není protivnější, než když v noci šumí stromy, když je bouře a tma! A připomněl si, jak prve, když míjel Petrovy sady, skoro je nenáviděl. Přitom si opět vzpomněl na -ův most a na Malou Něvu a měl pocit, že ho mrazí, stejně jako když se před chvílí skláněl nad vodou. Nikdy v životě jsem neměl rád vodu, ani na obrazech ne, řekl si znova a znenadání se znova usmál při podivné myšlence: Ted' by mi přece mělo být všecko jedno, jakápak estetika a pohodlí, a zatím jsem najednou zrovna vybíravý jako divoká šelma, která si musí zvolit vhodné místo... v podobném případě. A naschvál jsem měl prve zahrnout do Petrových sadů! At'si se mi to zdálo moc temné a studené, hehe! Div bych při tom nechtěl cítit rozkoš...! A proč vlastně nezhasnu tu svíčku? Sfoukl ji. Vedle už si lehli, přemítal, když nespátril světlo v místech, kde byla škvíra. Tak, Marfo Petrovno, ted' byste měla přijít na návštěvu, ted' když je tma, příhodné místo i originální chvíle. Ale já vím, že ted' zrovna nepřijdete.

Bůhvíproč si náhle vzpomněl, že předtím, hodinu před provedením svého úmyslu s Duněčkou, doporučil Raskolnikovovi, aby ji svěřil Razumichinově péči. Opravdu jsem to řekl, spíš abych povzbudil sám sebe, jak Raskolnikov správně uhodl. Ten Raskolnikov je ale filuta! Jenže toho na sebe naložil! Až zmoudří, může z něho být darebák velkého formátu, ale ted' se mu *příliš* chce žít! V tomhle ohledu jsme u nás ubožáci! Ale co je mi do něho, ať si dělá co chce, mně je to jedno!

Nemohl usnout. Poznenáhl se mu vynořovala v mysli Duněčka, tak jak před ním prve stála, a znenadání se otrásl do hloubi duše. Ne, s tím už ted' musím přestat, vzchopil se, musím myslet na něco jiného. Je to vlastně podivné a směšné, že jsem nikdy k nikomu necítil velkou nenávisť, ba ani pomstít jsem se nikomu stůj co stůj

nechtěl, ale to přece není, ne, to není dobré vysvědčení! Ani jsem se rád nehádal a nerozčiloval – a to je taky špatné vysvědčení! Co jsem jí toho prve, hrome, nasliboval! Ale možná že ona by ze mě přece jen udělala jiného člověka... Opět se zarazil a zaťal zuby: Duněčka mu znovu vyvstala před očima navlas tak, jak se tvářila, když poprvé vypálila a v strašlivém úděsu sklonila revolver a zírala na něho jako zkamenělá, takže by se jí byl mohl hravě zmocnit a nestačila by ani napřáhnout na obranu ruce, kdyby jí to nebyl sám připomenul. Vzpomněl si, jak se mu jí v tom okamžiku skoro zželelo a jak se mu přímo sevřelo srdce... Zatraceně! Zas ty myšlenky, s tím už musím přestat, přestat!

Byl už v polospánku, zimniční třesavka polevovala; vtom však měl pocit, že mu pod pokrývkou po ruce a po noze něco přeběhlo. Trhl sebou: Zatraceně, snad ne myš! To proto, že jsem nechal maso na stole... Strašně se mu nechtělo odkrývat se, vstávat a mrznout, ale náhle ho znova cosi nepříjemného zašimralo na noze; strhl ze sebe pokrývku a zapálil svíčku. Klepaje se v zimnici, schýlil se nad postel, ale nic neviděl; natřásl pokrývku a vtom na prostěradlo vyskočila myš. Rychle po ní čapl, ale myš neutíkala z postele, nýbrž kličkovala sem tam, proklouzávala mu mezi prsty, přebíhala mu po ruce a najednou vklouzla pod polštář; odhodil polštář, ale v témž okamžiku cítil, jak mu cosi skočilo pod košili, šimrá ho po těle a už to je na zádech. Křečovitě sebou trhl a probudil se. V pokoji byla tma, ležel na posteli zabalený do pokrývky, venku kvílel vítr. Taková ohavnost! pomyslel si vztekle.

Vstal a posadil se na okraj postele zády k oknu. To raději vůbec nespát, rozhodl se. Ale od okna studeně a vlhce táhlo; aniž se zvedl, přehodil přes sebe pokrývku a zabalil se do ní. Svíčku nezapálil. Nemyslel na nic a ani po tom netoužil, ale vidiny se vynořovaly jedna za druhou, nesouvislé, úryvkovité myšlenky se honily bez ladu a skladu. Měl pocit, že upadá do polodřímoty. A kdo ví, co v něm probudilo ty úporně fantazijní pochody a tužby, zda chlad, tma,

vlhko nebo vítr vyjící za oknem a ohýbající stromy, ale náhle se mu začaly vybavovat v představách samé květiny. Viděl půvabnou krajinu; byl jasný, teplý, skoro parný den, sváteční den, den svaté Trojice. Blahobytná přepychová venkovská vilka v anglickém stylu, celá utopená ve vonných květech a obklopená květinovými záhony, které se vinou kolem celého domu; zápraží ovinuté popínavou zelení a obklopené záhony růží, světlé, vzdušné schodiště vystlané přepychovým kobercem, se vzácnými květinami v čínských květináčích. Zvláště upoutala jeho pozornost okna s vázami a vodou a v nich kytice bílých něžných narcisů, sklánějících se na svých jasně zelených silných a dlouhých lodyhách a vydávajících pronikavé aroma. Nemohl se od nich odtrhnout, přesto však vystoupil po schodech a vešel do velkého vysokého salonu a tam byly opět podle oken, u otevřených dveří na terasu a přímo na terase všude květiny. Podlahy byly posypané čerstvě pokosenou vonnou travičkou, okna byla dokořán a do pokoje proudil svěží, lehký vzduch, pod okny cvrlikali ptáci, ale uprostřed salonu, na stolech pokrytých bílými atlasovými ubrusy stála rakev. Rakev byla potažená bílým hedvábím a lemovaná hustým bílým tylem. Ze všech stran byla ovinutá girlandami květin. V záplavě květin leželo děvčátko v bílých tylových šatech, s rukama jako vytesanýma z mramoru, zkříženýma a přitisknutýma k hrudi. Ale její rozpuštěné, světle plavé vlasy byly mokré; hlavu jí zdobil růžový vínek. Přísný a už strnulý profil její tváře byl také jakoby vytesaný z mramoru, ale úsměv na jejích bledých rtech byl proniknutý jakýmsi nedětským, nevýslovným smutkem a výčitkou. Svidrigajlov tu dívenku znal; u rakve nebyly ani ikony, ani hořící svíce a nebylo slyšet modlitby. To proto, že si sama sáhla na život – utopila se. Bylo jí teprve čtrnáct, ale bylo to už rozbité srdce, které se zahubilo pro příkoří, jež zděsilo a ohromilo tu mladou dětskou hlavičku, jež zadusilo nezaviněným studem její andělsky čistou duši a jež vynutilo poslední, nikým neslyšený a hrubě zhanobený zoufalý výkřik do temné noci, ve tmě a zimě, za vlhké oblevy, kdy skučel vítr...

Svidrigajlov se vzpamatoval, vstal z postele a přistoupil k oknu. Nahmatal háček a otevřel je. Vítr zběsile vtrhl do jeho těsné komůrky a mrazivě mu ošlehl tvář a hrud', zakrytou jen košilí. Pod okny byl skutečně nějaký sad, nejspíš také zahradní restaurace, ve dne tam pravděpodobně také zpívali zpěváci a pil se tam u stolků čaj. Ted' však ze stromů a keřů do okna stříkalo a byla tam tma jako v pytli a jen málo zřetelné černé skvrny prozrazovaly předměty v zahradě. Svidrigajlov, sehnutý a podepřený lokty v okně, do té mlhy strnule zíral dobrých pět minut. Temnou nocí zaduněl dělový výstřel a vzápětí druhý.

Aha, signál! Voda stoupá! řekl si. K ránu se na nízko položených místech vyleje do ulic, zatopí sklepy a sklepní byty, vytopí z kanálů krysy a lidé začnou v dešti a větru, promočení, s klením tahat své harampádí do vyšších poschodí... Kolik je vlastně hodin? A sotva si to pomyslel, někde nablízku hrkavě a jakoby hrozně spěšně odbily visací hodiny třikrát. Vida, za hodinu už začne svítat! Nač ještě čekat? Seberu se hned ted' a půjdu rovnou do Petrových sadů, vyberu si tam nějaký velký keř, celý stopený v dešti, tak, že stačí jen ramenem zachytit, a na hlavu se snesou miliony krůpějí... Odstoupil od okna, zavřel je, zapálil svíčku, natáhl si vestu a plášť, nasadil si klobouk a vyšel se svíčkou na chodbu, chtěje najít ošuntělce, spícího v některé té komůrce mezi všelijakým haraburdím a oharky svěc, vyrovnat s ním účet za nocleh a vyjít z hostince. Ted' je nejvhodnější chvíle, lepší nemůže být!

Dlouho procházel nekonečnou úzkou chodbou a nemohl nikoho najít: už chtěl zavolat, když náhle v tmavém koutě mezi starou skříní a dveřmi rozeznal jakousi podivnou věc, jakoby živou. Schýlil se nad ni se svíčkou a spatřil dítě – nanejvýš pětiletou holčičku v šatičkách mokrých a ucouraných jako hadr, celou se třesoucí a uplakanou. Zdálo se, že se Svidrigajlova nijak nepolekala, nýbrž kulila na něho s tupým údivem vlhká černá kukadla a občas škytla jako děti po dlouhém pláči, když už se vyplakaly i upokojily, ale

přesto mají pořád ještě na krajíčku. Holčička měla bledou a přepadlou tvářičku, byla zkrěhlá zimou. Jak se sem vlastně dostala? Zřejmě se sem schovala a nespala celou noc. Začal se jí vyptávat. Holčička náhle ožila a překotně se rozžvatlala svou dětskou řečí. Bylo to něco o „mámě“, že „máma nabacá“, o tom, že „lozbila“ (rozbila) nějaký hrnek. Mluvila bez ustání a z jejího breptání vysvívalo, že je odstrkované dítě, jež jeho matka, nějaká věčně opilá kuchařka, pravděpodobně ze zdejšího hostince, ztloukla a vystrašila, že rozbila mamčin hrnek a že ze samého strachu utekla hned navečer, že se dlouho schovávala někde venku v dešti a konečně si zalezla sem, ukryla se za skříní a přečkala tam v koutku celou noc, plačíc a třesouc se chladem, strachem ze tmy i hrůzou, jak za to dostane. Vzal ji do náruče, odnesl do svého pokojíku a začal ji odstrojovat. Děravé střevíčky oblečené na bosou nohu měla tak promočené, jako by celou noc ležely v kaluži. Když ji svlékl, uložil ji na postel a celou ji zabalil do pokrývky. Okamžitě usnula. Pak se znova ponuře zamyslel.

Ještě tohle si vezmu na krk! vzchopil se náhle s tíživým a podrážděným pocitem. Takový nesmysl! Zlostně vzal svíčku, aby konečně stůj co stůj ošuntělce našel a co nejrychleji odsud zmizel. Ech, děvče! zaklel v duchu, když už zavíral dveře, ale přesto se ještě vrátil, aby se podíval, jestli spí a jak spí. Opatrně poodkryl pokrývky. Holčička spala tvrdě a slastně. Pod pokrývkou se zahřála a její bledé tvářičky už dostaly barvu. Ale ta barva byla kupodivu nápadnější a sytější, než mohl být přirozený dětský ruměnc. To je horkost, pomyslel si Svidrigajlov, vypadá, jako by byla rozpálená vínem, jako by jí dali vypít celou sklenku. Rtíky jí přímo hoří a sálají. Ale co to? Náhle měl dojem, že její dlouhé černé řasy se chvějí a pomrkávají, že se pootvírají a že pod nimi vykukují čtveračivá, bystrá, až nedětsky koketní očka, jako by holčička nespala a jen se přetvařovala. Skutečně – rtíky se jí rozevírají do úsměvu a koutky rtů se cukají, jako by ještě úsměv přemáhala. Ale teď už ho nepřemáhá, teď už se směje,

nepokrytě směje, z docela nedětské tváře čiší drzost a opovážlivost, čiší z ní prostopášnost, je to tvář kurtizány, sprostá tvář francouzské prodejné děvky. A teď už se nestoudně otvírají obě oči, spalují ho pohledem, vábí ho, smějí se... V tom smíchu, v těch očích, v celé té zpustlosti dětské tvářičky bylo něco nevýslovně odpuzujícího a urážlivého. Jakže! Pětiletá! zašeptal v nelíčené hrůze Svidrigajlov. To přece... to přece není možné! Ale teď už k němu docela obrací planoucí tvářičku, vztahuje ruce... Ach ty proklatá! vykřikl s hrůzou a rozpráhl se na ni... Ale v tom okamžiku se probudil. Ležel stále na posteli, pořád ještě zabalený do přikrývky, svíčka nezapálená, ale za oknem už byl bílý den.

Problouznil jsem celou noc! Zlostně se posadil. Cítil, že je celý rozlámaný, v kostech mu loupalo. Venku všechno zahalovala neprůhledná mlha. Bylo skoro pět, zaspal! Vstal a oblékl dosud neproschlý žaket a plášť.

V kapse nahmátl revolver; vytáhl ho a upravil kapsli, pak se posadil, sáhl do kapsy pro zápisník a na první, nejnápadnější stránce napsal velkým písmem několik řádek. Když si je znova přečetl, zůstal sedět v zadumání, opřen loktem o stůl. Revolver a zápisník ležely před ním, těsně u jeho lokte. Probuzené mouchy obsypávaly netknutou porci telecího, která také ještě stála na stole. Dlouho je pozoroval a posléze volnou pravou rukou se pokusil nějakou mouchu chytit. Dlouho se namáhal, ale bezvýsledně. Konečně si uvědomil, jakým způsobem se baví, vzpamatoval se, zachvěl se, vstal a energicky vyšel ven. Za chvíli byl na ulici.

Na město se snesla hustá mléčná mlha. Svidrigajlov šel po kluzké, špinavé dřevěné dlažbě směrem k Malé Něvě. V hlavě se mu pořád pletla vysoce vzdušná voda Malé Něvy, Petrův ostrov, mokré cestičky, mokrá tráva, mokré stromy i keře, a konečně onen keř... Zlostně se začal rozhlížet po domech, aby přišel na jiné myšlenky. Na prospektu nepotkal ani chodce, ani drožkáře. Smutně a špinavě vyhlížely křiklavě žluté domy se zavřenými okenicemi. Tělo mu

pronikal chlad a vlhko, začalo ho mrazit. Každou vývěsku obchodu nebo zelinářství, na kterou padl jeho pohled, bedlivě přečetl. A už končila dřevěná dlažba. Šel kolem velkého zděného domu. Přes cestu mu přeběhl urousaný prokřehlý pes se schlíplým ocasem. Nějaký člověk v plášti, zpitý do němoty, ležel natažený na chodníku, tváří k zemi. Svidrigajlov se na něho podíval a šel dál. Vlevo se mihla vysoká požární věž. Vida, pomyslel si, tohle je přece vhodné místo, proč až na Petrův ostrov? Aspoň při tom bude oficiální svědek... Málem rozveselený tím novým nápadem, odbočil do -ské ulice, kde stál velký dům s požární věží. O zavřená velká vrata domu se opíral ramenem pomenší človíček zachoulený do šedivého vojenského pláště, s měděnou achillovskou přilbou na hlavě. Ospale stočil nezúčastněný pohled na Svidrigajlova, který k němu přistoupil. Z tváře mu číselá ta věčná unylá melancholie, která tak zatrpkle zabarvila bez výjimky všechny tváře židovského plemene. Svidrigajlov a Achilles si jeden druhého nějakou dobu mlčky měřili. Achilles konečně neshledal v pořádku, aby strážlivý člověk stál tři kroky před ním, civěl naň a nic neříkal.

„Thak cophak thu pohledáváte?“ řekl, pořád ještě se nehýbaje a setrváváje ve své póze.

„Nic, nic, kamaráde, dobrýtro!“ odpověděl Svidrigajlov.

„Thady nemáte co dělat!“

„Odjíždím do cizích krajů, kamaráde.“

„Dho cizích krajů?“

„Do Ameriky.“

„Dho Amerikhy?“

Svidrigajlov vyndal revolver a natáhl kohoutek. Achilles zvedl obočí.

„Thak přece, na thakové žertíky thady není místo!“

„Pročpak by nebylo?“

„Prothože není!“

„Podívej, kamaráde, to je mi fuk. Mně tohle místo vyhovuje. A kdyby se tě ptali, tak jim to tak řekni; že jsem odjel do Ameriky!“

Přiložil revolver k pravému spánku.

„Ale thady ne, thady není místo!“ polekal se Achilles a vytřeštil oči.

Svidrigajlov stiskl kohoutek...

Téhož dne, ale už k večeru, po šesté hodině, se Raskolnikov blížil k domu, v němž bydlely matka a sestra, k onomu Bakalejevovu domu, v němž jim našel byt Razumichin. Na jejich schodiště se vcházelo z ulice. Raskolnikov se k domu blížil nerozhodným krokem, jako by pořád ještě váhal, má-li, nebo nemá-li vejít. Ale nebyl by se vrátil za nic na světě, byl už pevně rozhodnut. Stejně na tom nezáleží, vždyť ještě nic netuší, přemítal, a o mně už vědí, že jsem podivín... Vypadal hrozně: šaty měl zablácené, jak v nich celou noc chodil v dešti, potrhané a zhuntované. Obličej měl ztrhaný únavou, nečasem, fyzickým vysílením a skoro celodenním vnitřním zápasem. Celou noc chodil bůh sám ví kde. Ale byl rozhodnut.

Zaklepal na dveře. Otevřela mu matka. Duněčka nebyla doma. Ani služka náhodou nebyla doma. Pulcherija Alexandrovna v první chvíli ze sebe nemohla radostí vypravit ani slovo, ale pak ho chytila za ruku a táhla ho do pokoje.

„Konečně!“ spustila, zajíkájíc se radostí. „Nezlob se na mne, Rodo, že tě vítám tak hloupě, že mi vytryskly slzy, ale to se směju, nepláču. Tys myslel, že pláču? Kdepak, to je samou radostí, tak to u mne je vždycky, hned slzím! Takhle plačtivá jsem už od tatínkovy smrti. Posad' se, hochu, vidím, že jsi celý utrmácený. A jak jsi zablácený!“

„To jak jsem včera zmokl, mami...“ vysvětloval jí Raskolnikov.

„Ale ne, ne!“ zarazila ho chvatně Pulcherija Alexandrovna. „Tys myslel, že tě hned zas začnu vyslýchat po starém ženském zvyku? Neměj strach. Vždyť já už chápu, všecko chápu, už jsem poznala, jak to tady chodí, a musím popravdě říct, že je to tu zařízeno moudřeji. To už je mi nad slunce jasnější a řekla jsem si: kdepak bych mohla rozumět tvým myšlenkám a žádat tě, aby ses mi zpovídal! Ty možná nosíš v hlavě bůhvíjaké záležitosti a plány, rodí se v tobě bůhvíjaké

myšlenky, nebudu do tebe přece strkat: o čempak přemýšlíš? Ale... Ach bože! Pročpak poskakuju sem tam jako potřestěná... Víš, Rodo, už potřetí čtu ten tvůj článek v časopise, Dmitrij Prokofjič mi ho přinesl. Vykřikla jsem překvapením, když jsem to viděla, vidíš, hlupačko jedna, říkám si, čím se asi zabývá, tady máš tu záhadu! Třeba má zrovna plnou hlavu nových myšlenek, přemýšlí o nich, a ty ho trápíš a obtěžuješ. Čtu to, můj milý, ale to víš, valně tomu nerozumím, však je to také v pořádku, kdepak já bych mohla!“

„Ukaž mi to, mami.“

Raskolnikov vzal časopis a přelétl očima svůj článek. A přestože se to v jeho situaci a v jeho duševním stavu pramálo hodilo, pocítil tu podivnou a mučivě sladkou slast, jakou zakouší autor, když poprvé vidí otištěnou svou věc, a mimoto se projevilo i jeho triadvacet let. Ten pocit trval jen chvíli. Sotva přečetl několik řádek, svraštil tvář a srdce mu sevřel strašlivý smutek. Naráz si připomněl celý svůj duševní boj v posledních měsících. S odporem a zlostí hodil článek na stůl.

„Ale atši jsem hloupá, Rodo, tolik přesto vidím, že co nevidět budeš jeden z předních lidí, ne-li docela nejpřednější v našem vědeckém světě. A oni se opovážili myslet, že ses pomátl! Chachacha, ty to nevíš, ale oni si to vážně mysleli! Ach ti ubožáci, copak ti vědí, co je to rozum? A považ – i Duněčka tomu div neuvěřila! Nebožtík tatínek dvakrát poslal své věci do časopisů – nejprve básně (dosud ten sešitek mám, někdy ti ho ukážu), a pak celý román (sama jsem si vyprosila, abych ho směla přepsat), a jak jsme se tehdy oba modlili, aby mu to přijali, ale nepřijali! Ještě před šesti sedmi dny, Rodo, jsem byla nešťastná, když jsem hleděla na tvé šaty a na to, jak žiješ, co jíš a v čem chodíš. Ale teď vidím, že to ode mne byla také hloupost, protože si teď všeko získáš svým rozumem a nadáním. To znamená, že zatím nechceš a že tě zajímají mnohem důležitější věci...“

„Duňa není doma, mami?“

„Není, Rodo. Tuze často ji teď nevidím doma, zanedbává mě. To spíš Dmitrij Prokofjič, zaplat' mu to pánbůh, přichází na kus řeči, neustále mluví jen o tobě. Má tě rád a váží si tě, můj milý. Tím neříkám, že by snad tvá sestra byla ke mně zrovna neuctivá. Ne, nestýskám si. Má svou povahu a já zase svou. Něco přede mnou skrývá, ale já před vámi nikdy nic neskrývám. Ovšem pevně věřím, že Duňa je natolik rozumná, a mimoto, že má ráda mne i tebe..., ale opravdu nevím, kam to všechno dospěje. Tys mě teď tak potěšil, Rodo, že jsi přišel, a ona to propásla, někde chodí. Až přijde, tak jí řeknu: Zatím cos někde chodila, byl tady bratr, kdepak jsi trávila čas? Jen mě příliš nerozmazluj, Rodo: když budeš moci, tak zajdi, když ne, co naplat, já počkám. Však já budu stejně vědět, že mě máš rád, a to mi stačí. Budu číst, cos napsal, ode všech o tobě uslyším a někdy se přijdeš sám podívat, co si mohu lepšího přát? I teď jsi přece zašel potěšit matku, sama vidím...“

A Pulcherija Alexandrovna se náhle rozeštkala.

„Už zas! Já hloupá, nedbej na mne! Ale bože, cože sedím!“ vyskočila polekaně. „Máme kávu, a já tě ani nepohostím! Vidíš, co dokáže babský egoismus! Hned, hned!“

„Nechte to, mami, já hned zas půjdu. Proto jsem nepřišel. Vyslechněte mě, prosím vás.“

Pulcherija Alexandrovna k němu nesměle přistoupila.

„Maminko, i kdyby se stalo cokoli, i kdybyste o mně cokoli uslyšela a kdyby vám o mně cokoli řekli, budete mě mít stejně ráda, jako mě máte teď?“ zeptal se náhle velmi vroucně, jako by na svá slova nemyslel a jako by je nevážil.

„Rodo, Rodo, copak ti je? Jak se jen na něco takového můžeš ptát? A kdo by mi o tobě co říkal? Ani bych nikomu neuvěřila a jednoduše bych ho vyhnala.“

„Přišel jsem vás ujistit, že jsem vás měl vždycky rád, a teď je snad i lepší, že jsme tu sami, bez Duněčky,“ pokračoval stejně vřele. „Přišel jsem vám říct otevřeně, že ačkoliv budete nešťastná, můžete

být přesvědčena, že váš syn vás teď má rád víc než sám sebe a že všechno, co jste si o mně myslela – že jsem hrubý a že vás nemám rád, že nic z toho nebyla pravda. Vás nepřestanu mít rád nikdy... A to je všechno, zdálo se mi, že tohle musím udělat, že tímhle musím začít.“

Pulcherija Alexandrovna ho mlčky objímala, tiskla ho k hrudi a tiše plakala.

„Nevím, co se to s tebou děje, Rod’o,“ řekla konečně. „Celou dobu jsem myslela, že jsme ti prostě na obtíž, ale teď z toho všeho soudím, že tě čeká něco velmi zlého, a proto že jsi tak zaražený. Tuším to už dlouho, Rod’o. Nezlob se, že o tom mluvím, ale myslím jedinečně na to a nespím celé noci. I sestra na dnešek celou noc blouznila, pořád něco vykřikovala o tobě. Zaslechla jsem leccos, ale nikterak jsem z toho nezmoudřela. Od rána jsem byla celá nesvá, cosi jsem očekávala, tušila, a už je to tady! Rod’o, Rod’o, kampak odcházíš? Neodjíždíš někam?“

„Odjíždím.“

„Však jsem si to myslela! Ale vždyt’ bych třeba mohla jet s tebou, kdybys mě potřeboval. A Duňa také, má tě ráda, má tě tolik ráda, a snad i Sofja Semjonovna by mohla jet s námi, kdybys chtěl, vidíš, ráda ji vezmu třeba i místo dcery. Dmitrij Prokofjič nám pomůže, abychom se mohli všichni vypravit... ale... kam vlastně... jedeš?“

„Sbohem, mami!“

„Co? Už dnes?“ vykřikla, jako by ho ztrácela navždy.

„Spěchám, mám nejvyšší čas, je to velmi nutné...“

„A já s tebou nemohu?“

„Ne, vy si klekněte a pomodlete se za mě. Možná že vaši modlitbu Bůh vyslyší.“

„Pojď, udělám ti křížek, požehnám ti! Tak, tak. Ach bože, co to děláme!“

Ano, byl rád, byl šťasten, že jsou všichni pryč, že je s matkou sám. V tu chvíli jako by mu zjihlo srdce tíhou všech těch strašlivých dní. Padl před ní, líbal jí nohy a oba se pak drželi v objetí a plakali. A ona

se už nedivila a na nic se neptala. Jasně cítila, že se s ním děje něco hrozného a že pro něho nyní nadešla jakási strašná chvíle.

„Rodo, miláčku můj prvorozený,“ štkala, „ted' jsi zrovna takový, jako když jsi byl maličký, to ses ke mně zrovna tak tulil, zrovna tak jsi mě objímal a líbal. Když byl ještě živ tatínek, bylo nám v naší nouzi útěchou už jen to, že jsme měli tebe, a když jsem tatínka pochovala, kolikrát jsme se tak jako ted' s pláčem objímali nad jeho hrobem! A že už tak dlouho pořád pláču, to je tím, že jsem mateřským srdcem vytušila neštěstí. Hned jak jsem tě tenkrát večer poprvé uviděla, vzpomínáš si, hned jak jsme přijely, uhodla jsem všechno z toho, jak jsi se na nás podíval, srdce se mi tenkrát sevřelo a dnes, když jsem ti otevřela a podívala se na tebe, řekla jsem si, že přišla ta osudná chvíle. Rodo, Rodo, copak jedeš už dnes?“

„Ne.“

„Přijdeš ještě?“

„Ano... přijdu.“

„Nezlob se, Rodo, já vím, že bych se neměla ptát. Víím, víím, že nesmím, ale přece jenom kdybys slůvkem naznačil. Jedeš daleko?“

„Velmi daleko.“

„A to tam jako budeš mít nějaké místo, uděláš tam kariéru či jak?“

„Jak Bůh dá... hlavně se za mne pomodlete...“

Vykročil ke dveřím, ale matka ho znovu křečovitě objala a s nevyšlovným zoufalstvím mu hleděla do očí. Tvář se jí stáhla úděsem.

„Tak dost, mami,“ řekl a hluboce litoval, že vůbec přišel.

„Už navždycky? Přece ještě ne navždycky? Přece ještě přijdeš, zítra ještě přijdeš?“

„Přijdu, to víte, že přijdu, sbohem.“

Konečně se jí vytrhl.

Byl svěží, teplý a jasný večer, počasí se hned zrána umoudřilo. Raskolnikov šel domů. Pospíchal, chtěl všechno skoncovat do západu slunce. Do té doby chtěl být docela sám. Když šel po schodech, všiml

si, že se Nastasja otočila od samovaru a zvědavě se za ním dívá a provází ho pohledem. Není u mne někdo? napadlo ho. S odporem mu vytanul na mysli Porfirij. Ale když otevřel dveře své komůrky, spatřil Duněčku. Seděla tam sama v hlubokém zamyšlení a zdálo se, že na něho čeká už dlouho. Zůstal stát u dveří. Polekaně vstala z divanu a vztyčila se před ním. Strnule se na něho dívala a její pohled vyjadřoval hrůzu a nekonečný zármutek. A už ten pohled mu okamžitě prozradil, že ví všechno.

„Nu, mám jít dál, nebo mám odejít?“ zeptal se ostýchavě.

„Celý den jsem seděla u Sofji Semjonovny, obě jsme na tebe čekaly. Myslely jsme, že tam určitě přijdeš.“

Raskolnikov vešel a vysíleně sklesl na židli.

„Jsem hrozně zesláblý, Duňo, padám únavou. A tak rád bych se aspoň v téhle chvíli pevně držel v rukou.“

Plaše k ní vzhlédl.

„A kdes byl celou noc?“

„Ani ti nepovím. Víš, sestro, chtěl jsem konečně všechno rozhodnout a mnohokrát jsem se octl u Něvy, to si vzpomínám. Právě tam jsem chtěl všechno skoncovat, ale... neměl jsem odvahu...“ zašeptal a znova se na Duňu plaše podíval.

„Sláva bohu! Nevíš, jak jsme se právě toho bály, já i Sofja Semjonovna! Tak tedy ještě věříš v život, sláva bohu, sláva bohu!“

Raskolnikov se trpce usmál.

„Nevěřil jsem, a přece jsme se před chvílí s matkou objímali a oba jsme plakali. Nevěřím, a přece jsem ji prosil, aby se za mne modlila. Bůh ví, co to se mnou je, Duněčko, vůbec tomu nerozumím.“

„Tys byl u matky? Tys to řekl i jí?“ zhrozila se Duňa. „Snad ses jí to neopovážil říct?“

„Ne, neřekl jsem jí to... slovy, ale přesto mnohé pochopila. Slyšela, jak jsi v noci blouznila. Jsem přesvědčen, že napůl už chápe. Udělal jsem možná hloupost, že jsem k vám chodil. Sám nevím, co jsem tam chtěl. Jsem podlý člověk, Duňo.“

„Podlý člověk, ale pykat za svůj čin půjdeš! Půjdeš přece?“

„Půjdu. A hned. Ale právě abych se vyhnul té potupě, chtěl jsem se utopit, Duňo, a už jsem stál nad vodou, ale tu jsem si řekl, že když jsem se do té chvíle pokládal za silného člověka, tak necouvnu ani teď před potupou,“ řekl předbíhaje. „Je to hrdost, Duňo?“

„Ano, hrdost, Rod’o.“

Raskolnikovovi zablýsklo v pohaslých očích, jako by ho potěšilo, že je ještě hrdý.

„Opravdu si nemyslíš, sestro, že jsem se prostě zalekl vody?“ podíval se jí s nehezským úsměvem zkoumavě do tváře.

„Přestaň, Rod’o!“ ohradila se trpce Duňa.

Drahnou chvílí oba mlčeli. Raskolnikov seděl se svěšenou hlavou a hleděl do země, Duněčka stála na opačné straně stolu a zmučeně na něj hleděla. Náhle vstal:

„Je pozdě, mám nejvyšší čas. Ano, ještě teď půjdu učinit doznání. Ale nevím, proč to dělám.“

Duně stékaly po tvářích velké slzy.

„Ty pláčeš, sestro..., ale můžeš mi ještě stisknout ruku?“

„Tys o tom pochyboval?“

Vřele ho objala.

„Copak tím, že chceš pykat za svou vinu, už napůl nesmyješ svůj zločin?“ naříkala, tisknouc ho k sobě a líbajíc ho.

„Zločin? Jaký zločin?“ vybuchl v náhlém návalu zlosti. „To, že jsem zabil odpornou, škodlivou veš, starou lichvářku, která byla na světě zhola zbytečná a za jejíž odstranění bych měl získat odpustky, která vysávala chudáky, to je nějaký zločin? Nemyslím na něj a nechci ho smývat! Proč mi ze všech stran všichni dokazují: zločin, zločin! Až teď vidím jasně, jak odporně jsem zbabělý, až teď, když už jsem rozhodnutý snést tu zbytečnou potupu! To má ubohost a prostřednost mě k tomu dohnala a snad ještě to, že získám polehčující okolnost, jak mi navrhuje... on... Porfirij!“

„Bratře, bratře, co to říkáš! Vždyť jsi prolil krev!“ zaúpěla zoufale Duňa.

„Kterou prolévá kdekdo!“ navázal na její slova skoro zběsile. „Která na světě teče a vždycky tekla jako vodopád, která prýští jako šampaňské a za kterou se věncí vavřínem na Kapitolu a uděluje přídomek dobrodinec lidstva! Jen se dobře porozhlédni a uvidíš! Já také chtěl prokázat lidstvu dobro a byl bych vykonal sta a tisíce dobrých činů v náhradu za tu jedinou hloupost, a vlastně ani ne hloupost, nýbrž prostě jen nešikovnost. Ne, ta myšlenka nebyla tak hloupá, jak se zdá teď, když se nepovedla... (Všecko, co se nepovede, se zdá hloupé!) Tou hloupostí jsem si chtěl jen získat nezávislé postavení, udělat první krok, získat prostředky, a pak bych byl všecko odčinil nepoměrně prospěšnější prací pro lidstvo... Ale já při tom prvním kroku neobstál, protože jsem slaboch! To je to celé! Nikdy na to nebudu mít ten názor co vy: kdyby se mi to bylo povedlo, byli by mě oslavovali, ale takhle musím za mříže!“

„Ale to je přece nesmysl, to je nesmysl! Co to říkáš, bratře!“

„Aha! Vadí ti forma, není ti to dost estetická forma! Ale já skutečně nechápu, oč je vkusnější střílet do lidí granáty, vyhlazovat je při obléhání! Strach z formy je první příznak slabosti...! Ještě nikdy, nikdy mi to nebylo jasnější než teď a nikdy mi nebylo tak nepochopitelné, čím jsem se vlastně provinil! Nikdy, ještě nikdy jsem nebyl tak silný a pevný ve svém přesvědčení jako teď!“

Jeho zsinalá utýraná tvář se dokonce rozpálila. Ale při závěrečných slovech svého horlení se náhodou setkal s Duniným pohledem a vyčetl z něho takové zděšení nad tím, co říká, že se chtěl nechtě vzpamatoval. Uvědomil si, do jakého neštěstí vrhl ty dvě nebohé ženy. Ano, on to přece zavinil...

„Duňo moje milá! Jestli jsem vinen, tak mi odpusť (ačkoliv jestli jsem vinen, tak mi nemůže odpustit nikdo). Sbohem! Nebudem se přít. Mám čas, nejvyšší čas. Proboha tě prosím, nechod' za mnou! Musím ještě zajít k... Jdi hned teď k matce a zůstaň u ní. Snažně

tě prosím! Je to poslední a největší prosba, kterou k tobě mám. Nespust' ji z očí ani na chvíli, způsobil jsem jí starost, která možná bude nad její síly – buď ji zahubí, nebo připraví o rozum. Tak ji střež! Razumichin vás neopustí, mluvil jsem s ním... Neplač pro mě, vynasnažím se být statečný a čestný po celý život, ačkoliv jsem vrah. Možná že ještě uslyšíš mé jméno. Neudělám vám hanbu, uvidíš, ještě něco dokážu..., ale teď zatím na shledanou!“ zakončil rychle, protože se mu zdálo, že Duňa se opět divně zatvářila na jeho poslední slova a sliby. „Proč tolik pláčeš? Neplač, neplač, neloučíme se přece navždy...! Ale vidíš, počkej ještě, docela jsem zapomněl!“

Přistoupil ke stolu, vzal jednu silnou zaprášenou knihu, rozevřel ji a vyňal z ní záložku – maličký portrét malovaný akvarelem na slonové kosti.

Byla to podobizna dcery jeho bytné, jeho někdejší nevěsty zesnulé na malárii, té podivné dívky, která chtěla vstoupit do kláštera. Dlouze se zadíval na tu výraznou, zchřadlou tvářičku, pak portrét políbil a podal ho Duně.

„S ní jsem *o tom* mnoho mluvil, s ní jedinou,“ řekl zamyšleně, „jejímu srdci jsem svěřil mnohé z toho, co potom tak ohavně dopadlo. Neměj strach,“ podíval se na Duňu, „ani ona nesouhlasila, stejně jako ty, a jsem rád, že už nežije. To nejdůležitější ze všeho teď je, že všechno bude jiné, že nastane zlom,“ vzplanul náhle, jak se znova dotkl svého bolavého místa. „Ve všem, ve všem, ale jsem na to připravený? Přeju si to já sám? Je prý to pro mne nutná zkouška! Ale k čemu, k čemu jen jsou všechny ty nesmyslné zkoušky? K čemu jsou, budu snad pak, zničený utrpením a lidskou hloupostí, stařecky nemohoucí po dvaceti letech nucených prací, moudřejší než teď a budu mít vůbec proč žít? Proč jenom teď dávám souhlas k takovému životu? Já věděl, že jsem slaboch, když jsem dnes za svítání stál u Něvy!“

Konečně oba vyšli. Duně bylo těžko, ale měla ho ráda! Odcházela, po padesáti krocích se však ohlédla, aby se na něho ještě jednou

podívala. Ještě ho zahlédla. Ale než na rohu odbočil, ohlédl se i on; jejich pohledy se naposled střetly, ale jakmile zjistil, že se za ním dívá, netrpělivě, ba zlostně mávl rukou, aby šla, a sám ostře zahrnul za roh.

Jsem na ně zlý, to vidím sám, přemítal, neboť se vzápětí za ten svůj podrážděný posunek zastyděl. Ale proč mě tedy mají tak rády, když si to nezasloužím? Kdybych byl docela sám a nikdo mě nemiloval, tak bych také nikdy nikoho nemiloval! Všecko by bylo docela jiné! Rád bych věděl, jestli má duše za těch příštích patnáct nebo dvacet let tak zkrotne, že budu před lidmi bohabojně fňukat a za každým slovem se nazývat zločincem? Ale právě, právě! Právě proto mě pošlou na nucené práce, právě toho chtějí dosáhnout... Vida, jak se hemží po ulici, a přece je každý z nich ničema a zlosyn už od přírody, ba ještě něco horšího – idiot! Ale zkus se vyhnout nuceným pracím, a všichni vzplanou ušlechtilým rozhořčením! Ach, jak je všechny nenávidím!

Vážně se zamyslel nad tím, jak dojde k tomu, aby klesl tak hluboko, že se před nimi všemi už bez rozmýšlení pokoří, pokoří z upřímného přesvědčení! A proč vlastně ne? Bude to tak v pořádku. Copak dvacet let nepřetržitého útisku člověka nezdeptá k smrti? Voda omílá i kámen. Ale proč, proč mám vlastně ještě žít, proč se teď jdu udat, ačkoliv dobře vím, že všecko dopadne tak, jak se to píše, a ne jinak!

Tu otázku si od včerejšího večera položil možná už stokrát, ale přesto šel.

8

Do Sonina bytu vcházel už za soumraku. Soňa ho celý den očekávala nesmírně rozrušená. Čekala s Duňou, která k ní přišla hned poránu, pamětliva včerejších Svidrigajlovových slov, že Soňa „o tom ví“. Nebudeme podrobně líčit rozmluvu a pláč obou žen, ani na čem se spolu shodly. Buď jak buď, Duně přineslo toto setkání aspoň tu útěchu, že bratr nebude sám: k ní, k Soně, se přišel nejdříve vyzpovídat, k ní se obrátil, když měl zapotřebí lidského slova, ona s ním tedy půjde, kam mu osud určí. Nevyptávala se jí na to, ale byla o tom přesvědčena. Dívala se na Soňu skoro s nábožnou úctou a zprvu ji svým úctyplným chováním uváděla do svrchovaného zmatku. Soně z toho bylo do pláče, protože se naopak nepokládala za hodnu ani se na Duňu podívat. Krásný obraz Duni z jejich prvního setkání u Raskolnikova, kde se s ní Duňa tak účastně a uctivě rozloučila, jí pevně utkvěl v duši jako jeden z nedostižných životních snů.

Duněčku nakonec přešla trpělivost a odešla od Soni do bratrova bytu; pořád si myslela, že tam přijde dříve. Sotva Soňa osaměla, hned propadla strachu, aby si opravdu nesáhl na život. Toho se obávala i Duňa. Obě se však po celý den navzájem horlivě ujišťovaly, že to není možné, a proto spolu byly klidnější. Ale sotva se rozešly, přemýšlela každá jen o tom. Soňa si vzpomínala, jak jí včera Svidrigajlov řekl, že Raskolnikov má na vybranou buď Vladimírku, nebo... Mimoto věděla, jak je samolibý, povýšený, sebevědomý i nevěřící... Copak jen zbabělost, copak jen strach ze smrti ho udrží při životě? řekla si nakonec plna zoufalství. Slunce se zatím chýlilo k západu. Smutně stála u okna a strnule jím vyhlížela – ale z okna byl výhled jen na ohromnou holou neomítnutou zeď sousedního domu. A když posléze došla k nezvratnému přesvědčení, že nešťastník už nežije – vešel do jejího pokoje.

Neovládla se a radostně vykřikla. Ale když se na něho lépe podívala, zbledla.

„Ale ovšem!“ řekl s úsměvem Raskolnikov. „Jdu si pro tvé křížky, Soňo. Sama jsi mě přece posílala na nároží! Snad bys teď, když došlo k činu, nedostala strach?“

Soňa nevěřila svým očím. Z jeho podivného tónu ji nejdříve zamrazilo, ale hned se domyslela, že jak ten tón, tak ta slova jsou jen přetvářka. A vůbec, když s ní mluvil, díval se někam stranou, jako by se neodvažoval pohlédnout jí přímo do tváře.

„Víš, Soňo, nakonec jsem došel k tomu, že tak to možná bude přece jen lepší. Jsou okolnosti, které... Ale to bych musel dlouho vykládat a celkem na tom nezáleží. Víš, co mě jen vzteká? Příčí se mi, že mě teď obstoupí ty idiotsky rozšklebené obličejce, že na mne budou vyvalovat bulvy a zasypávat mě svými pitomými otázkami, na které budu muset odpovídat, že si na mě budou ukazovat prstem... Brr! Nepůjdu k Porfirijovi, víš, nesnáším ho. Půjdu raději k starému příteli Petardovi, pane, to bude překvapení, to bude efekt! Ale měl bych se lépe ovládat, v poslední době jsem přespříliš popudlivý. Věřila bys, že jsem zrovna div nepohrozil sestře pěstí jen proto, že se za mnou naposled otočila? Hanebný stav! Kam až jsem to dospěl! Tak kde máš ty křížky?“

Byl celý nesvůj. Ani na okamžik nevydržel na místě, ani na jedinou věc nemohl soustředit pozornost, myšlenky se mu pletly jedna přes druhou, mluvil zmateně.

Soňa mlčky vytáhla ze zásuvky dva křížky, cypřišový a měděný, pokřížovala se, pak pokřížovala jeho a navlékla mu na krk cypřišový křížek.

„Tak to má být symbol toho, že na sebe беру kříž? Hehe! Jako bych byl doposud málo trpěl! Cypřišový je prostonárodní, a měděný, Lizavetin, si bereš ty. Ukaž! Tak ten měla na sobě... v té chvíli? Znáš ještě dva jiné křížky, stříbrný a ikonku. Tenkrát jsem je odhodil té stařeně na prsa. Ty by se teď hodily, ano, ty bych si měl navléknout...“

Ale co to pořád povídám, ještě zapomenu, proč jsem přišel, nějak se nemohu soustředit...! Abys věděla, Soňo, přišel jsem vlastně proto, abych ti to řekl, abys o tom věděla... To je tak všechno... Ano, jen proto jsem přišel. (Hm, myslel jsem, že jí toho povím víc.) Tys přece sama chtěla, abych šel, tak tedy budu sedět za mřížemi, tvé přání se splní. Pročpak pláčeš? Ty také? Přestaň, už je toho dost! Ach jak je to všechno nesnesitelné!“

Ale přesto ho to dojímalo; jak ji tak viděl, svíralo se mu srdce: A proč ona, proč vlastně ona? ptal se sám sebe. Co pro ni znamenám? Proč pláče, proč mě vypravuje na cestu jako matka nebo sestra? Jako chůva!

„Pokřižuj se, pomodli se aspoň jednou!“ poprosila ho rozehvělým, nesmělým hlasem Soňa.

„Ale prosím, kolikrát si budeš přát! A upřímně, docela upřímně...“ Ale měl chuť říct něco jiného.

Pokřižoval se několikrát. Soňa vzala šátek a chvatně si ho přehodila přes hlavu. Byl to jemný zelený šátek, nejspíš týž, o němž se kdysi zmínil Marmeladov, „rodinný“. Raskolnikovovi to blesklo hlavou, ale nezeptal se. Skutečně už sám začínal cítit, že je strašlivě rozháraný a skoro nevkusně rozčilený. Polekalo ho to. A náhle jej ohromilo i to, že Soňa chce jít s ním.

„Co to děláš? Kam se chystáš? Zůstaň tady, zůstaň tady! Půjdu sám,“ vybuchl v nemohoucí zlobě a skoro rozlícený zamířil ke dveřím. „Načpak celý průvod?“ huhlal vycházeje.

Soňa zůstala stát uprostřed světnice. Ani se s ní nerozloučil, už na ni zapomněl, jak mu náhle rozbouřila nitro drásavá a odbojná pochybnost.

Není to chyba, není to opravdu chyba? přemítal znova, když sestupoval ze schodů. Copak se už nemohu zastavit, copak to ještě nemohu změnit... a nikam nejít?

Ale přesto šel. Náhle si jasně uvědomil, že všechny další otázky jsou zbytečné. Na ulici si vzpomněl, že se se Soňou vůbec nerozlou-

čil, že když se na ni osopil, zůstala zkroušeně stát ve svém zeleném šátku uprostřed světnice. Na okamžik se zarazil. V té chvíli mu jasně vyvstala před očima jedna věc, jako by byla čekala na chvíli, kdy ho bude moci zdrtit úplně:

Proč, proč vlastně jsem k ní teď chodil? Řekl jsem jí, že jsem jí něco chtěl, ale co jsem jí chtěl? Vůbec nic jsem jí nechtěl! Říct jí, že *jdu*, co z toho? Nač to bylo třeba? Nebo ji snad mám rád? Ale ne, to snad ne? Zrovna jsem ji přece od sebe odehnal jako psa. Nebo jsem si k ní skutečně přišel pro křížek? Ach, jak nízko jsem klesl! Ne, já potřeboval její slzy, chtěl jsem vidět její děs, dívat se, jak ji bolí a jak jí puká srdce! Musel jsem se něčeho zachytit, oddálit tu chvíli, vidět lidskou tvář! A to jsem si troufal nosit hlavu tak vysoko, tak se v sobě zhlížet, já ubožák, já slaboch, já ničema, ničema! Šel podél průplavu a blížil se k cíli. Ale když došel k mostu, zastavil se a náhle odbočil stranou na most a přešel na Senné náměstí.

Dychtivě se rozhlížel kolem sebe a hltal očima každou věc, ale na ničem nemohl utkvět, všechno mu unikalo. Až mě za týden nebo za měsíc přes tenhle most někam povezou ve věžeňském voze, jak se asi na tenhle průplav budu dívat? Musím si to zapamatovat, prolétlo mu hlavou. Třeba tahle firma, jak asi pak budu číst tatáž písmena? Tady je napsáno *Společnost*, musím si zapamatovat třeba to o, to písmeno o a podívat se na totéž o za měsíc, jak se na ně pak asi budu dívat? Co přitom budu cítit a co si budu myslet...? Bože, jak je to všechno asi ubohé, všechny ty mé nynější... starosti! Všecko to je ovšem jistě zajímavé... svým způsobem... (hahaha, na co to nemyslím!), hraju si sám před sebou na malé děcko, sám sobě dělám tatrmany, pročpak se tak ostouzím? Brr, taková tlačénice! Jestlipak tenhle tlustoch, nejspíš nějaký Němec, který do mne vrazil, ví, do koho vrazil? Ženská s děckem prosí o almužnu, zajímavé, myslí si, že jsem šťastnější než ona. A co jí něco dát, bylo by to kuriózní. Vida, ještě mi zbyl v kapse pěták, odkdypak? „Tumáš... vezmi si, matičko!“ „Pámbu ti to zaplat!“ slyšel plačtivý hlas žebračky.

Přišel na Senné náměstí. S odporem, jen s velkým odporem se prodíral mezi lidmi, ale kroky ho nesly právě tam, kde bylo nejživěji. Byl by dal všechno na světě, kdyby byl mohl zůstat sám, ale přitom si jasně uvědomoval, že by nesnesl ani okamžik samoty. Mezi davem budil pohoršení jakýsi opilec, který se tvrdošíjně pokoušel tančit, ale neustále se kácel. Vytvořil se kolem něho hlouček. Raskolnikov se protlačil mezi lidmi, chvíli se na opilce díval a náhle se krátce a křečovitě zasmál. Ale vzápětí na něj zapomněl a vůbec ho nevnímal, ačkoliv na něj hleděl. Konečně se vzdálil, aniž si vůbec uvědomil, kde vlastně je; ale když došel doprostřed náměstí, náhle jím cosi projelo, znenadání ho cosi přemohlo a zdeptalo na těle i na duši.

Najednou si připomněl Sonina slova: Jdi na nároží, pokloň se lidem, zlíbej zem, protože i tu jsi poskvřnil, a hlasitě řekni všem: Já jsem vrah! Zachvěl se, když si ta slova připomněl. A nesmírná tíha a bezvýchodnost těch chvil ho už tak rdousila, že se přímo vrhl po té možnosti cílevědomého, nového a plného prožitku. Přepadlo ho to jako prudký záchvat, jako by se mu v duši vznítila žhavá jiskra a náhle vyšlehl plamen a zachvátil ho celého. V okamžiku zjehl, z očí mu vytryskly slzy. Tam, kde stál, tam klesl na zem...

Poklekl uprostřed náměstí, poklonil se až k zemi a s největší rozkoší, s největším štěstím tu špinavou zem políbil. Pak vstal a poklonil se ještě jednou.

„Pane, ten se ale zřídil!“ poznamenal vedle něho nějaký chasník. Ozval se smích.

„To putuje do Jeruzaléma, holenkové, a loučí se s dětmi a s vlastní, všem lidem se klaní a celuje hlavní město Sankt-Petěrburg a jeho základy,“ přisadil si nějaký značně podnapilý měšťánek.

„Docela mladý chlapec!“ prohodil třetí.

„Lepší člověk!“ upozornil kdosi důstojným hlasem.

„Dnes těžko poznáš, kdo je lepší a kdo ne.“

Všechny poznámky a výkřiky Raskolnikova odradily a slova: Já jsem vrah!, která by se už v příštím okamžiku možná vydrala z jeho úst, mu nepřešla přes rty. Přesto klidně strpěl všechny posměšky, a nedívaje se kolem sebe, zamířil příčnou ulicí přímo ke komisařství. Cestou se mu mihlo před očima jako přelud něco, co ho nicméně neudivilo, protože už tušil, že to tak musí být. Když se na Senném podruhé ukláněl hluboce k zemi a přitom se pootočil doleva, spatřil na padesát kroků od sebe Soňu. Schovávala se za trhoveckým stánkem, zřejmě ho provázela po celé jeho truchlivé cestě! Raskolnikov si v té chvíli uvědomil a jasně pochopil, že Soňa s ním teď bude až do smrti a půjde s ním třeba na kraj světa, kamkoli ho osud zanes. Srdce se mu sevřelo..., ale už stál před osudným místem...

Do dvora vešel dost pevně. Úřadovna byla ve druhém poschodí. Tam ještě vyjdu, pomyslel si. A vůbec měl pocit, že osudná chvíle je ještě vzdálená, že ještě zdaleka není konec a že má ještě dost času na rozmyšlenou.

A opět smetí, opět skořápky na točitém schodišti, opět dokořán otevřené dveře bytů, opět kuchyně a jejich čoud a pach. Raskolnikov tam od té doby nebyl. Nohy mu tuhly a podlamovaly se pod ním, ale nesly ho. Na chvíli se zastavil, aby vydechl a trochu se dal do pořádku, aby tam vešel jako člověk. A proč vlastně? Proč? napadlo ho náhle, když si uvědomil, co dělá. Mám-li ten pohár opravdu vypít do dna, může mi přece být všechno jedno. Čím hůř budu vypadat, tím líp. Před očima mu na okamžik vyvstala tvář Ilji Petroviče Petardy. Copak opravdu půjdu k němu? Nemám jít k někomu jinému? Co třeba k Nikodimovi Fomiči? Nebo se otočit a jít přímo za komisařem do jeho bytu? Aspoň by se to odbylo podomácku... Ne, ne! K poručíkovi, jen k poručíkovi! Když vypít, tak až do dna!

S mrazením a s umdlévajícím srdcem otvíral dveře úřadovny. Tentokrát v ní bylo jen několik lidí, postával tam jakýsi domovník a ještě nějaký prostý člověk. Zřízenec ani nevyhlédl ze svého okénka. Raskolnikov prošel do další kanceláře. „Možná že k tomu ještě ne-

dojde,“ probleskovalo mu občas vědomím. Nějaký písáň v civilním kabátě cosi psal u psacího stolu. V koutě se usazoval ještě jeden písáň. Zametov nebyl přítomen. Nikodim Fomič ovšem také ne.

„Nikdo tu není?“ zeptal se Raskolnikov osoby u psacího stolu.

„A koho hledáte?“

„A jéje! Jako když ho země pohltí, jen ta vůně ruská... jak je to v té pohádce... už jsem zapomněl! M-moje úcta!“ zahalasil najednou známý hlas. Raskolnikov se zachvěl. Stál před ním Petarda, který náhle vyšel z třetí kanceláře. To je osud, pomyslel si Raskolnikov. Co tu chce?

„Přišel jste se na nás podívat? Copak vás sem přivedlo?“ divil se Ilja Petrovič. (Zřejmě měl výbornou, ba kapánek povznesenou náladu.) „Jestli je to úředně, tak jdete moc brzy. Sám jsem zašel jen náhodou... Ale jsem vám plně k dispozici. Přiznám se vám... jak že se, jak že se...? Promiňte...“

„Raskolnikov.“

„Pravdaže, Raskolnikov! Snad jste si opravdu nemyslel, že už jsem zapomněl! Za takového mě opravdu nemějte... Rodione Ro... Ro... Rodionyči, tuším?“

„Rodion Romanyč.“

„Ach ano, ano! Rodion Romanyč, Rodion Romanyč! Právě o to mi šlo. Dokonce jsem se víckrát poptával. Přiznám se vám, že jsem od té doby upřímně litoval, že jsme se tehdy tak... pak jsem se dověděl, vysvětlili mi, že jste mladý spisovatel, dokonce vědec..., že to byly, takříkajíc, vaše první kroky... Panebože! Kterýpak spisovatel nebo vědec nezačal svou kariéru originálním způsobem! Já i má žena, my oba zbožňujeme literaturu, žena pro ni přímo plane...! Pro literaturu a umění! Hlavně být ušlechtilý, všecko ostatní se dá získat talentem, vědomostmi, rozumem, géniem! Klobouk – jen řekněte, co znamená nějaký klobouk? Klobouk je lívanec, klobouk si mohu koupit u Zimmermanna! Ale to, co je pod kloboukem a co se jím přikrývá, to si, prosím, nikde nekoupím...! Přiznám se, že

jsem za vámi dokonce chtěl jít a omluvit se, ale pak jsem si řekl, že možná vy sám... Ale bože, ani se nezeptám, jestli opravdu od nás něco nepotřebujete? Přijeli prý vám příbuzní?“

„Ano, matka a sestra.“

„Měl jsem dokonce tu čest a štěstí poznat vaši sestru. Vzdělaná a půvabná bytost! Upřímně řečeno, v té chvíli jsem litoval, že jsme se my dva tehdy tak poškorpili. Smůla! A že jsem se na vás po vašich mdlobách trochu křivě podíval – to se přece pak tak úžasně vysvětlilo! Zvrácenost a fanatismus! Chápu, že jste byl pobouřen! Nestěhujete se snad, když přijela rodina?“

„Ne, já jen tak... Zašel jsem se zeptat... myslel jsem, že tu najdu Zametova.“

„Ach tak! Sprátelili jste se, slyšel jsem, prosím. Ne, Zametov tu není, přišel jste pozdě. Ano, Alexandra Grigorjeviče jsme ztratili! Od včerejška už u nás není, změnil místo..., a když odcházel, dokonce se s námi všemi pohádal... Zachoval se pramálo zdvořile... Větroplach, nic víc, a přitom to byl tak nadějný mladík! Tak ji vidíte, tu naši úžasnou mládež! Prý chce složit nějaké zkoušky, ale u nás byl samé řečičky a samé tatrmany, a zrovna tak to dopadne s jeho zkouškami. Kdepak, kam se hrabe třeba na vás nebo na toho vašeho přítele, na pana Razumichina! Vás vědecká kariéra nemine, žádný nezdar vás už nemůže svést z cesty! Pro vás všechny ty svody života, dá se říct, *nihil est*³⁰, vy jste asketa, mnich, poustevník...! Pro vás existuje jen kniha, brko za uchem, učené bádání – to jsou výšiny, v nichž se vznáší váš duch! Já sám také tak trochu... ráčil jste číst zápisky Livingstona?“

„Ne.“

„Vidíte, já je četl. Ted' se ostatně rozmohla spousta nihilistů. A není divu v dnešní době, co říkáte? Ale já s vámi... vy přece ovšem nejste nihilista! Ale upřímně, upřímně, prosím!“

„N-ne...“

30 Nic neznamenají.

„Ale mluvte se mnou upřímně, bez ostychu, jako byste mluvil sám k sobě! Něco jiného je služba, a něco jiného... myslel jste, že řeknu *družba*, ne, to jste neuhodl, prosím! Nikoliv družba, nýbrž občanský a lidský cit, humánnost a láska k Všemohoucímu. Mohu být oficiální osoba, mohu mít vysoké postavení, ale vždycky budu povinován cítit jako občan a člověk a podle toho jednat... Zmínil jste se o Zametovovi. Zametov, ten vám provede nějakou výtržnost v pochybném podniku, jak se to dělá ve Francii – u sklenice šampaňského nebo donského, takový je ten váš Zametov! Ale já, já abych tak řekl, přímo hořím oddaností a vznešenými city a navíc něco znamenám, mám titul, postavení! Jsem ženat a otec rodiny! Plním své občanské a lidské povinnosti, ale co je on, osměluji se ptát? Mluví s vámi jako s člověkem, kterého zušlechtilo vzdělání. A pak taky ty porodní báby se rozplemenily až hrůza.“

Raskolnikov tázavě povytáhl obočí. Slova Ilji Petroviče, který zřejmě ještě před chvílí někde stoloval, se kolem něho sypala a harašila jako hrách. Ale sem tam některé přece jenom vnímal; hleděl tázavě a nevěděl, čím to všechno skončí.

„Myslím ty ostrříhané slečinky,“ pokračoval řečný Ilja Petrovič. „Já jim říkám porodní báby a domnívám se, že to báječně sedí. Hehe! Derou se do akademie, studují anatomii, jen řekněte, když se rozstůnu, zavolám k sobě slečinku? Hehe!“

Ilja Petrovič se řehtal, náramně spokojený svou duchaplností.

„No dejme tomu, že to je nezřízená touha po vzdělání. Ale vzdělal ses, a stačí! Proč toho ještě zneužívat? Proč urážet slušné lidi, jako to dělá ten mizera Zametov? Pročpak mě urazil, ptám se vás? A pak se ještě strašně rozmohly tyhlety sebevraždy, to si neumíte představit. Kdekdo probendí poslední peníze a sprovodí se ze světa. Děvčátka, hošíčci, starci... Zrovna dneska ráno jsme sem dostali zprávu o jistém pánovi, který teprve nedávno přijel. Nile Pavlyči, hej, Nile Pavlyči, jakpak se jmenoval ten džentlmen, o kterém nám prve došlo hlášení, že se zastřelil na Petrohradské?“

„Svidrigajlov,“ ozval se kdosi chraptivě a lhostejně ze sousední kanceláře. Raskolnikov se zachvěl.

„Svidrigajlov! Svidrigajlov se zastřelil!“ vykřikl.

„Co? Vy jste ho znal?“

„Znal... Nedávno přijel...“

„Ale ano, nedávno, umřela mu žena, náramný světák, a z ničeho nic se zastřelil, a tak ostudně, že to není k uvěření..., zanechal v zápisníku několik slov, že je při zdravém rozumu a že prosí, aby nikdo nebyl viněn z jeho smrti. Měl prý těžké peníze. A jak to, prosím, že ho znáte?“

„Byli jsme... známí..., má sestra u nich před časem byla za vychovatelku...“

„Ale, ale, ale... Tak nám o něm tedy můžete povědět něco bližšího. A vůbec nic jste netušil?“

„Včera jsem s ním mluvil... pil víno... vůbec o ničem jsem nevěděl.“

Raskolnikov měl pocit, že se na něj cosi zřítilo a přimáčklo ho.

„Už zas jste nějak zbledl. Máme tu tak špatný vzduch...“

„Ano, musím už jít,“ koktal Raskolnikov, „promiňte, že jsem obtěžoval...“

„Ale prosím, prosím, ani v nejmenším! Velice mě těšilo a jsem rád...“ Ilja Petrovič mu dokonce podal ruku.

„Chtěl jsem jen mluvit... se Zametovem...“

„Rozumím, rozumím, těšilo mě.“

„Mne také... na shledanou...“ usmíval se Raskolnikov.

Vyšel ze dveří jako opilý. Hlava se mu točila. Necítil pod sebou nohy. Šel ze schodů a pravou rukou se přidržoval zdi. Měl dojem, že jakýsi domovník s knížkou v ruce do něho vrazil, jak proti němu spěchal do schodů, že se někde v dolním poschodí zběsile rozštěkal psík a že po něm nějaká žena hodila válečkem a okřikla ho. Sešel dolů a vkročil do dvora. Tam, nedaleko průjezdu, stála bledá, strnulá Soňa a hleděla na něj vytřeštěnýma očima. Zastavil se před ní. Četl

jí ve tváři nesmírnou bolest a trýzeň, nesmírné zoufalství. Zalomila rukama. Raskolnikov zkřivil rty do ošklivého, bezradného úsměvu. Chvilí stál, pak se ušklíbl, otočil se a pustil se nazpátek do schodů. Ilja Petrovič už seděl a probíral se v nějakých lejtrech. Stál před ním onen člověk, který do Raskolnikova před malou chvílí vrazil, když běžel do schodů.

„Ale, ale! Vracíte se? Zapomněl jste tu něco...? Co je vám?“

Raskolnikov se k němu se zsinálými rty a strnulým pohledem pomalu přiblížil, přistoupil těsně ke stolu, opřel se oň rukou a chtěl něco říct, ale nemohl, vydával jen jakési nezřetelné zvuky.

„Vám je špatně. Židli! Tu máte židli, posad'te se! Vodu!“

Raskolnikov sklesl na židli, ale nespouštěl oči z velmi nepříjemně udiveného Ilji Petroviče. Oba na sebe nějakou chvíli vyčkávavě hleděli. Někdo přinesl vodu.

„To já...“ začal Raskolnikov.

„Napijte se.“

Raskolnikov odstrčil sklenici rukou a tiše, přerývaně, ale zřetelně řekl:

„To já jsem tenkrát zabil sekyrou tu starou úřednici a její sestru Lizavetu a oloupil jsem ji.“

Ilja Petrovič otevřel ústa. Ze všech stran se sběhli lidé.

Raskolnikov opakoval své doznání...

EPILOG

1

Sibiř. Na břehu široké neutěšené řeky leží město, jedno ze správních středisek Ruska; ve městě je pevnost a v pevnosti vězení. Ve vězení je už devět měsíců uvězněn Rodion Raskolnikov, odsouzený k vypovězení a nuceným pracím druhého stupně. Ode dne, kdy spáchal zločin, uplynulo už skoro půldruhého roku.

Soudní řízení s ním mělo celkem hladký průběh. Pachatel pevně, přesně a jasně potvrzoval své doznání, nezamlčoval okolnosti ani se je nesnažil zmírnit ve svůj prospěch, nepřekrucoval fakta a neopomenul ani nejnepatrnější maličkost. Vylíčil do nejmenších podrobností celý průběh vraždy: vysvětlil tajemství zástavy (prkénka s kovovou destičkou), kterou držela zavražděná stařena v ruce; podrobně vylíčil, jak vzal zavražděné klíče, popsal je, popsal truhlu, i co v ní bylo; dokonce udal některé jednotlivé předměty, které v ní ležely; objasnil záhadu zavraždění Lizavety; vylíčil, jak přišel a klepal Koch a po něm student, a opakoval všechno, co říkali: jak on, vrah, pak seběhl ze schodů a slyšel Mikolkovo a Miťkovo povykování; jak se ukryl v prázdném bytě a jak se vrátil domů; nakonec označil kámen ve dvoře za průjezdem domu na Vozněsensském prospektu a pod kamenem byly skutečně nalezeny šperky i měšec. Věc byla zkrátka jasná. Vyšetřující orgány i soudci se velmi divili tomu, proč schoval měšec a šperky pod kámen a vůbec nic z nich nevzal, a nejvíce tomu, že si nejen nepamatoval, jaké předměty vlastně uloupil, nýbrž zmýlil se dokonce i v jejich počtu. Ta jediná okolnost, že ani jedinkrát měšec neotevřel a vůbec nevěděl, kolik v něm vlastně je, zdála se být nepravděpodobná (v měšci bylo tři sta sedmnáct rublů ve stříbře a tři dvacetikopějky; několik vrchních a právě největších bankovek bylo dlouhým přechováváním pod kamenem velmi poškozeno). Soud se dlouho pokoušel vyjasnit, proč obžalovaný právě

v tomto jediném bodě lže, když ke všemu ostatnímu se dobrovolně a pravdivě přiznává. Někteří (zejména psychologové) konečně připustili, že se možná opravdu vůbec do měšce nepodíval a že tedy nevěděl, co v něm je, že ho, aniž to zjistil, ukryl pod kámen, ale zároveň z toho vyvozovali, že i sám zločin byl nepochybně spáchán v jakémsi přechodném pominutí smyslů, z jakési chorobné vražedné a loupeživé mánie, bez dalších cílů a prospěchářských úmyslů. Velmi při tom přišla vhod nejmódnější teorie o střídavém pominutí smyslů, které se dnes obhajoba u některých zločinců tak často dovolává. Mimoto četní svědci – doktor Zosimov, Raskolnikovovi dřívější kolegové, bytná i služka – zevrubně potvrdili, že Raskolnikov dlouhou dobu trpěl těžkou melancholií. To vše nemálo přispělo k závěru, že v Raskolnikovově případě nejde o normálního vraha, zločince a lupiče, nýbrž o cosi jiného. K velkému rozhořčení stoupenců tohoto názoru se však sám obžalovaný téměř nepokusil o nějakou obhajobu; na závěrečné otázky, co ho tedy vlastně dohnalo k vraždě a co ho přivedlo na myšlenku loupit, odpovídal velmi stroze, jasně a přesně, že hlavní pohnutkou byla jeho špatná materiální situace, jeho chudoba a bezmocnost, touha usnadnit si první kroky ke kariéře pomocí oněch nejméně tří tisíc rublů, na které svůj lup odhadoval. A k vraždě prý ho dohnala jeho lehkomyšlná a slabošská povaha, ještě otřesená strádáním a neúspěchy. A na otázku, co ho přimělo k doznání, odpovídal bez okolků, že upřímná lítost. To všechno už bylo skoro neomalené...

Nicméně rozsudek vyzněl mírněji, než se dalo u jeho zločinu očekávat, snad právě proto, že se obžalovaný nejen nechtěl hájit, nýbrž jako by usiloval o to, aby na sebe svalil co nejtěžší vinu. Byly uváženy všechny podivné a zvláštní stránky případu. O chorobném a zuboženém stavu obžalovaného před spácháním trestného činu nebyla nejmenší pochybnost. To, že nepoužil uloupených peněz a věcí, bylo přičteno dílem účinné lítosti, dílem částečně narušeným rozumovým schopnostem v době spáchání zločinu. Náhodná vraž-

da na Lizavetě dokonce posloužila pro druhou polehčující okolnost jako doklad: obžalovaný spáchá dvě vraždy, ale nepomyslí na to, že dveře jsou dokořán! Konečně dobrovolné doznání ve chvíli, kdy byla záležitost po falešném sebeobvinění zoufalého náboženského fanatika (Nikolaje) v nejspletitějším stadiu a kdy navíc nebyly proti skutečnému vrahovi nejen žádné usvědčující důkazy, nýbrž téměř ani podezření (Porfirij Petrovič plně dostal slovu) – to všecko přispělo k zmírnění osudu obžalovaného. Kromě toho vyšly velmi překvapivě najevo ještě jiné okolnosti závažně svědčící ve prospěch obviněného. Bývalý posluchač práv Razumichin odněkud sehnal informace a také prokázal jejich pravdivost, že pachatel Raskolnikov za svého studia na univerzitě pomáhal ze svých posledních prostředků jednomu svému chudému kolegovi nemocnému souchotinami a půl roku ho skoro živil. Po jeho smrti navštěvoval ochrnutého otce zemřelého kolegy (který na otce sám vydělával už snad od svých třinácti let), nakonec mu vymohl, aby byl přijat do nemocnice, a když i on zemřel, postaral se mu o pohřeb. I tyto informace do jisté míry zmírnily Raskolnikovův osud. Také jeho bývalá bytná, matka jeho zesnulé nevěsty vdova Zarnicynová, u soudu vypověděla, že prý Raskolnikov, ještě když bydlili v domě U pěti rohů, zachránil z hořícího bytu dvě malé děti a utrpěl při tom popáleniny. Toto tvrzení bylo pečlivě prošetřeno a bezpečně potvrzeno četnými svědky. Výrok soudců zkrátka vyzněl tak, že vrah se při uvážení jeho dobrovolného doznání a některých jiných polehčujících okolností odsuzuje k nuceným pracím druhého stupně na pouhých osm let.

Raskolnikovova matka záhy po zahájení procesu onemocněla. Duně a Razumichinovi se podařilo vzdálit ji z Petrohradu na celou dobu přelíčení. Razumichin našel vhodné místo nedaleko Petrohradu s dobrým vlakovým spojením, aby mohl nepřetržitě a zevrubně sledovat proces a zároveň se co nejčastěji vídat s Avdotjou Romanovnou. Onemocnění Pulcherije Alexandrovny bylo podivného, nervového rázu a bylo spojeno s určitým pomatením smyslů, ne-li

úplným, tedy rozhodně částečným. Duňa po návratu z poslední schůzky s bratrem našla matku už velmi nemocnou, blouznící v horečkách. Ještě téhož večera se domluvila s Razumichinem, jak budou matce odpovídat, až se bude na bratra ptát, a spolu si pro ni dokonce vymysleli celý příběh, že Raskolnikov odjel kamsi daleko až na hranice Ruska se soukromým posláním, jež mu později vynese peníze i věhlas. K jejich úžasu se však Pulcherija Alexandrovna ani hned, ani později nikdy na nic takového nevyptávala. Naopak, ona sama měla pohotově celou historii o synově náhlém odjezdu; slzíc vyprávěla, jak se s ní přišel rozloučit, a mezi řečí naznačovala, že jen ona jediná zná jisté velmi důležité a tajné okolnosti a že Rod'a má mnoho tuze nebezpečných nepřátel, takže se dokonce musí skrývat. O jeho příští kariéře i ona s jistotou tvrdila, že bude nepochybně skvělá, jen až se mu podaří překonat některé překážky; ujišťovala Razumichina, že její syn jednou doroste státnického formátu, jak dokazuje jeho článek a jeho úžasné literární nadání. Četla ten článek neustále a někdy dokonce nahlas, div s ním nespala, ale přesto se snad nikdy nezeptala, kde tedy Rod'a vlastně je, ačkoliv už jen to, že se před ní střežili o tom mluvit, mohlo u ní snadno vzbudit nedůvěru. Nakonec je podivné mlčení Pulcherije Alexandrovny o některých věcech až naplňovalo obavami. Vůbec si například nestěžovala, že jim nepíše, kdežto předtím v městečku žila jediné z naděje a očekávání, že brzy přijde dopis od jejího miláčka Rodi. Zejména to bylo pro Duňu záhadou a velmi ji to znepokojovalo, říkala si, že matka možná tuší, že se synovi přihodilo něco hrozného, a nevyptává se ze strachu, aby se nedověděla něco ještě horšího. Rozhodně bylo Duně jasné, že duševní stav Pulcherije Alexandrovny není normální.

Nicméně asi dvakrát sama stočila rozmluvu tak, že bylo nutné nějakým způsobem zodpovědět otázku, kde Rod'a nyní je; ale protože odpovědi chtěj nechtěj vyzněly dost neuspokojivě a podezřele, začala matka náhle jevit smutek, zasmušilost a zamlklost a tyto stavy trvaly velmi dlouhou dobu. Duňa posléze seznala, že je příliš

obtížné lhát a pořád si vymýšlet, a dospěla k přesvědčení, že je lépe o některých věcech vůbec nemluvit; přesto bylo stále jasnější a zřejmější, že ubohá matka tuší nějaké hrozné neštěstí. Duňa si také vzpomněla, jak bratr říkal, že ji matka v noci slyšela blouznit ze spánku před posledním a osudným dnem po jejím výstupu se Svidrigajlovem, a kladla si otázku, zda matka tehdy něco nevyrozuměla. Dost často, někdy po několikadenním, jindy několikátýdenním ponurém a zasmušilém mlčení a tichém pláči, se u nemocné projevovalo jakési hysterické oživení – náhle začínala nahlas a bez zastávky mluvit o synovi, o svých nadějích a o budoucnosti... Někdy si vymýšlela prapodivné věci. Uklidňovali ji, přitakávali jí (a sama možná dobře viděla, že jí přitakávají, jen aby ji uklidnili), ale přesto mluvila dále...

Za pět měsíců po pachatelově dobrovolném doznání byl nad ním vynesena rozsudek. Razumichin ho navštěvoval ve vězení, jak to jen bylo možné. Soňa také. Ale nakonec se přece jen museli rozloučit; Duňa se bratrovi zadušovala, že se neloučí navždy, Razumichin také. V Razumichinově mladé horké hlavě uzrál pevný plán položit v nejbližších třech nebo čtyřech letech alespoň základy budoucí existence, našetřit nějaké peníze a přesídlit na Sibiř, kde je ve všech směrech bohatá půda, ale nedostatek pracovníků, obyvatelstva i kapitálu; usadí se v témž městě, kde bude Rod'a, a... všichni společně začnou nový život. Při loučení všichni plakali. Raskolnikov byl v těch posledních dnech zádumčivý, pořád se vyptával na matku a měl o ni velkou starost. Soužil se tím až přespříliš a to zase dělalo starosti Duně. Když mu podrobně vylíčili matčiny chorobné stavy, velmi se zachmuřil. Před Soňou byl po celou tu dobu bůhvíproč nápadně zamlklý. Soňa se díky penězům, které jí zanechal Svidrigajlov, už dávno připravila, aby se mohla vydat na cestu za tím transportem vězňů, který odveze i jeho. Mezi ní a Raskolnikovem o tom nikdy nepadlo ani slůvko, oba však věděli, že to tak bude. Při posledním loučení se Raskolnikov podivně

usmíval sestřině i Razumichinovu ohnivému ujišťování, jak budou všichni šťastně žít, až si odpyká trest, a předpověděl, že matčina nemoc nevěstí pro blízkou budoucnost nic dobrého. A konečně oba, on i Soňa, odjeli.

Za dva měsíce poté se Duněčka stala Razumichinovou ženou. Svatba byla smutná a neokázalá. Mezi pozvanými byli Porfirij Petrovič a Zosimov. Razumichin si v poslední době vedl jako člověk, který neochvějně kráčí za svým cílem. Duňa slepě věřila, že skuteční všechny své záměry, a těžko mohla nevěřit – z Razumichina sálala železná vůle. Mimo jiné začal opět chodit na přednášky a chtěl dokončit univerzitu. Neustále sprádali nové a nové plány do budoucnosti; oba napevno počítali s tím, že do pěti let přesídlí na Sibiř. Do té doby tam spoléhali na Soňu...

Pulcherija Alexandrovna dceři ke sňatku s Razumichinem radostně požehnala, ale po svatbě se zdála ještě smutnější a usouzenější. Aby ji něčím potěšil, pověděl jí Razumichin o studentovi a jeho vetchem otci i o tom, jak se Roda popálil, a dokonce musel ulehnout, když loni zachránil život dvěma malým dětem. Obě zprávy vyvolaly u Pulcherije Alexandrovny, už tak trochu duševně vyšinuté, úplnou extázi. Bez ustání o tom hovořila a zaváděla na to řeč i na ulici (ačkoliv se Duňa od ní nehnula ani na krok). Jakmile se vyskytl v její blízkosti jakýkoliv posluchač, ať to bylo v dostavníku nebo v krámě, začínala o svém synovi, o jeho článku, jak podpořoval studenta, jak se popálil při požáru a podobně. Duněčka si s ní už nevěděla rady. Nehledíc na nebezpečnost těch chorobně nadšených stavů, bylo dost povážlivé už jen to, že si někdo mohl připomenout Raskolnikovovo jméno z nedávného procesu a zavést na to řeč. Pulcherija Alexandrovna dokonce vypátrala adresu matky obou zachráněných dětí a mermomocí ji chtěla navštívit. Její neklid nakonec dosáhl nejvyššího stupně. Z ničeho nic propukala v pláč, trpěla častou nevolností a v horečkách blouznila. Jednou ráno prohlásila, že podle jejích výpočtů už Roda brzy přijede, že

si dobře pamatuje, jak jí při loučení kladl na srdce, aby ho za devět měsíců čekali. Začala uklízet byt a dělat přípravy na jeho příjezd, chystala pro něho pokoj (svůj vlastní), leštila nábytek, prala a zavěšovala nové záclony a podobně. Duňu to polekalo, ale mlčela a ještě jí pomáhala chystat pokoj k bratrovu příjezdu. Po celodenní shánce a nepřetržitém fantazírování, radostném doufání a pláči se v noci roznemohla a druhý den už ležela v horečkách a blouznila. Začínala agónie. Za čtrnáct dní zemřela. V horečce vykřikovala slova, z nichž bylo zřejmé, že o synově hrozném osudu tušila víc, než se nadáli.

Raskolnikov o matčině smrti dlouho nevěděl, ačkoliv si začal s Petrohradem dopisovat hned v prvních dnech pobytu na Sibiři. Dopisoval si prostřednictvím Soni, která přesně jednou měsíčně psala do Petrohradu Razumichinovi a stejně přesně jednou do měsíce dostávala z Petrohradu odpověď. Duňě a Razumichinovi připadaly Soniny dopisy zpočátku suché a neuspokojivé, ale posléze oba uznali, že lépe se ani psát nedá, protože i ty dopisy nakonec poskytovaly úplnou a přesnou představu o životě jejich nešťastného bratra a přítele. Soniny dopisy byly vyplněny nejvšednější skutečností, nejprostším a nejsrozumitelnějším popisem všech podrobností Raskolnikovova trestaneckého života. Nevyslovovala v nich ani své naděje, ani se nezamýšlela nad budoucností, ani nemluvila o tom, co prožívá ona. Pokusy o vylíčení jeho duševního rozpoložení a vůbec celého jeho vnitřního života nahrazovala holá fakta, totiž jeho vlastní slova, podrobné zprávy o jeho zdravotním stavu, co si při té a té schůzce přál, oč ji prosil, co jí uložil a podobně. Všecko to vypisovala neobyčejně podrobně. A tak jim obraz nebohého bratra nakonec vyvstal velmi přesně a jasně; jakýkoliv omyl byl vyloučen, protože všecko byla jen pravdivá fakta.

Ale ve všech těch zprávách, zejména v první době, bylo pro Duňu a jejího muže pramálo potěšujícího. Soňa jednotvárně oznamovala, že je ustavičně zasmušilý, málomluvný, ba že ho ani trochu neza-

jímají novinky z dopisů, které mu pokaždé vyřizuje, že se občas zeptá na matku, a že když mu konečně pověděla o matčině smrti, protože viděla, že to tuší, tak jím k jejímu údivu ta zpráva ani příliš neotřásla, alespoň se jí to navenek tak zdálo. Mimo jiné psala, že ačkoliv je zřejmě ponořený do sebe a jakoby přede všemi uzavřený, přijal nový život velmi věcně a prostě; jasně prý si uvědomuje svou situaci, neslibuje si od blízké budoucnosti žádnou úlevu ani nemá lehkomyšlné naděje (ačkoliv by to v jeho situaci bylo pochopitelné) a skoro ničemu kolem sebe se nediví, třebaže je všechno docela nové a docela jiné, než na co byl zvyklý dříve. Psala také, že je celkem zdrav. Chodí do práce, nevyhýbá se jí ani se do ní nehrne. Ke stravě je prý skoro lhostejný, ale mimo neděle a svátky je prý tak špatná, že ochotně přijal od ní, od Soni, něco peněz, aby si denně mohl kupovat čaj; ale pokud jde o všechno ostatní, žádal prý ji, aby si nedělala starosti, a tvrdil, že všechna ta péče ho jen rozčiluje. Dále Soňa psala, že je ubytován společně s ostatními vězni a že vnitřek věznice neviděla, soudí prý však, že tam je těsno, špinavo a nezdravo; spí prý na pryčně ustlané houni a odmítá cokoli lepšího. Ale nežije prý tak drsně a bíděně z nějakého předsevzetí nebo úmyslu, nýbrž jen z nevšímavosti a vnější lhostejnosti k svému osudu. Přiznávala, že zejména první dobu nejen nestál o její návštěvy, ale div se na ni proto nezlobil, byl skoupý na slovo a choval se k ní hrubě, že však časem se mu ta setkání stala zvykem, ba div ne potřebou, takže prý mu bylo velmi smutno, když byla několik dní nemocná a nemohla ho navštívit. Vídá prý se s ním ve sváteční dny u věžeňské brány nebo ve strážnici, kam jí ho na několik minut vyvolají, a ve všední dny za ním chodí na pracoviště, do dílen nebo do cihelny a do baráků na břehu Irtyše. O sobě Soňa psala, že se jí už podařilo navázat ve městě nějaké známosti a získat podporu; zabývá prý se šitím, a protože je ve městě nouze o modistky, je už prý pro mnoho rodin skoro nepostradatelná; nezmínila se jen o tom, že její zásluhou získal i Raskolnikov výhody u představených, že je zařazován na

lehčí práce a podobně. Pak však od ní přišla zpráva (Duňa už si sama všimla, že její poslední dopisy jsou plné úzkosti a nejistoty), že se všech straní a že není u svých spoluvězňů oblíben, že celé dny mlčí a je čím dál tím bledší. V posledním dopise Soňa náhle oznamovala, že se těžce rozstonał a leží ve vězeňském oddělení nemocnice...

2

Byl nemocný už dlouho; nezlomily ho však hrůzy trestaneckého života ani těžká práce, ani strava, dohola ostráhaná hlava ani to, že nosil hadry místo obleku: ach, jak málo si dělal ze všech těch útrap a strážní! Naopak, pracoval dokonce rád: fyzické vyčerpání mu přinášelo alespoň několik hodin klidného spánku. A co pro něho znamenala strava, ty řídké polévky se šváby? Kdysi jako student často nemíval ani to. Oděv měl teplý, přizpůsobený životu, který musel vést. Okovy na sobě téměř necítil. Měl se snad stydět za svou holou hlavu a sešíváný trestanecký kabát? Ale před kým? Před Soňou? Soňa se ho bojí a mimoto před ní se přece nemá zač stydět!

A přece se styděl i před Soňou a trápil ji za to svým přezíravým a hrubým jednáním. Nestyděl se však za holou hlavu ani za okovy – byl smrtelně zasažený ve své pýše a z uražené pýchy se posléze i rozstonal. Jak by byl býval šťasten, kdyby mohl sám sebe obvinít! To by byl snesl všechno, i stud a hanbu. Ale přestože se soudil přísně, jeho zatvrzelé svědomí neshledalo ve vlastní minulosti žádnou tak hroznou vinu, snad jen obyčejnou chybu, jíž se mohl dopustit kdekdo. Styděl se právě za to, že on, Raskolnikov, se zničil tak slepě, beznadějně, uboze a hloupě jen z vůle slepého osudu, a že chce-li se aspoň trochu uklidnit, musí se sklonit a pokořit před „nesmyslností“ nějakého rozsudku.

Co ještě mohl od života očekávat? V přítomnosti jen zbytečný a nesmyslný zmatek a v budoucnu nepřetržitě obětování, jímž ničeho nedosáhne! A co na tom, že za osm let mu bude teprve dvaatřicet a že bude moci začít nový život? Nač a proč? Co si bude moci předsevzít? Oč bude moci usilovat? Žít jen proto, aby žil? Ale už dříve byl tisíckrát ochoten položit svůj život za nějakou myšlenku, za nějakou naději, třeba i vymyšlenou. Pouhá existence ho neuspokojovala,

chtěl vždy více. Možná že jen pro tu sílu svých tužeb se tehdy pokládal za člověka, jemuž je dovoleno víc než ostatním. A kdyby mu byl alespoň osud popřál lítost – palčivou lítost rozdírající srdce a plašící spánek, takovou lítost, že se z ní zdá být jediné východisko v oprátce nebo hluboké tůni! Jak by se byl zaradoval! Utrpení a slzy jsou přece aspoň nějaký život. Ale on svého zločinu nelitoval.

Nebo by se mohl alespoň vztekat na svou hloupost, jako se vztekal předtím na své ubohé a pitomé jednání, které ho přivedlo za mříže. Ale teď, už za mřížemi, znova svobodně promyslel a přezkoumal všecko, co udělal, a neshledal to zdaleka tak hloupé a ubohé, jak se mu to zdálo tehdy v těch osudných okamžicích.

V čem vlastně, přemítal, byla má myšlenka hloupější než ostatní myšlenky a teorie, které se jen rojí a navzájem srážejí už co svět světem stojí? Stačí podívat se na tu věc naprosto nezaujatým, širokým pohledem, oproštěným od všedních názorů, a hned nebude má myšlenka nikomu připadat tak... podivná. Ach vy laciní skeptici a mudrlanti, proč se zastavujete vždy v půli cesty!

Proč vlastně se jim zdá můj zločin ohavný? říkal si. Proto, že to je zločin? Co vlastně znamená slovo zločin? Mé svědomí je klidné. Jistě, spáchal jsem hrdelní přečin, porušil jsem literu zákona a prolil jsem krev, ale pokládejte za literu zákona mou hlavu... a dost! V takovém případě by ovšem i mnozí dobrodinci lidstva, kteří se nepodrobili cizí moci, ale sami se jí chopili, musili být popraveni už za své první kroky. Ale tito lidé při svých krocích nesehali, a proto *byli v právu*, ale já selhal, proto jsem neměl na ten krok právo.

Ano, v tom jediném se cítil být vinen: v tom, že nebyl práv svému činu a že se sám doznal.

Stejnou trýzeň mu působila myšlenka, proč tehdy nespáchal sebevraždu. Jak to, že tehdy stál nad řekou, ale dal přednost dobrovolnému doznání? Copak je touha po životě tak silná a tak těžko se dá přemocť? Když ji přemohl Svidrigajlov, který se smrti bál?

Tak se mučivě ptal sám sebe a nemohl pochopit, že možná už tenkrát, když stál nad řekou, tušil v sobě a ve svých názorech hlubokou lež. Nechápal, že ta předtucha mohla věštit, že v jeho životě jednou nastane přelom, že se ještě obrodí a začne se dívat na život docela jinak.

Nyní v tom však byl ochoten vidět pouhé pevné pouto instinktu, jež neměl sílu přetrhnout, mez, již opět nebyl s to překročit (při své slabosti). Pozoroval spoluvězně a žasl, jak také všichni milují život, jak si ho cení! Ano, zdálo se mu, že právě tam, ve vězení, na něm lpí, váží si ho a cení víc než na svobodě. Jaké strašlivé útrapy, jakou kalvárii někteří z nich prodělali, zejména tuláci! Copak pro ně opravdu může tolik znamenat nějaký sluneční paprsek, hluboký les, studený pramen objevený už předloni někde v nedostupných houštinách, setkání, o němž tulák sní jako o setkání s milenkou, které vidí i ve snu, a kolem zelenou travičku a v křoví zpívající ptáky? A když si jich všímal bedlivěji, viděl ještě záhadnější případy.

Ve vězení kolem sebe ovšem mnohé neviděl a vidět nechtěl. Žil jakoby se sklopenýma očima: pohled na to vše ho naplňoval hnusem a byl pro něho nesnesitelný. Avšak nakonec se začal mnohým věcem divit a vlastně proti své vůli uviděl leccos, o čem doposud neměl ani tušení. Ale vcelku a hlavně ho udivovala ta hrozná a nepřekonatelná propast, která ležela mezi ním a všemi lidmi. Měl dojem, že on a oni nepocházejí z téhož národa. Navzájem se na sebe dívali podezřívavě a nevraživě. Znal a chápal obecné příčiny takového odcizení, nikdy předtím však nepřipouštěl, že jsou ty příčiny ve skutečnosti tak hluboké a nezahladitelné. Mezi trestanci byli i političtí provinilci, vypovězení Poláci. Ti jednoduše pokládali všechny ostatní za nevzdělance a primitivy a hluboce jimi opovrhovali; Raskolnikov však nemohl sdílet jejich názor – jasně viděl, že ti nevzdělanci jsou v leccems mnohem chytřejší než sami tihle Poláci. Také mezi Rusy bylo několik povýšenců – jeden bývalý důstojník a dva seminaristé – a Raskolnikov jasně viděl, že i oni se mýlí.

Ale ani jeho neměli rádi a stranili se ho. Nakonec ho začali přímo nenávidět. A proč? To nevěděl. Opovrhovali jím a posmívali se jemu i jeho zločinu lidé mnohem zločinnější než on.

„Tys pán!“ říkali mu. „Co tě to napadlo chodit se sekyrou, to přece nejsou panské způsoby!“

V druhém týdnu velkého půstu měl jít s celou věznicí k přijímání. Chodil se do kostela modlit s ostatními. Jednou – sám nevěděl proč – se s nimi dostal do sporu a všichni se na něj zuřivě obořili.

„Ty jsi neznaboh! Ty nevěříš v Boha!“ osopovali se naň. „Zabijeme tě!“ Nikdy s nimi neztratil slovo o Bohu ani o víře, a přesto ho chtěli zabít jako neznaboha; mlčel a neodporoval jim. Jeden z vězňů se na něho v záchvatu zuřivosti vrhl; Raskolnikov proti němu stál klidně a mlčky, nehnul ani brvou, nezachvěl se mu ani jediný rys ve tváři. Naštěstí je ještě včas oddělil dozorce, jinak by byl výstup skončil krvavě.

Záhadou bylo pro Raskolnikova i to, proč měli všichni tak rádi Soňu. Nedělala se před nimi nijak hezkou; vídali ji zřídka, obvykle jen na pracovištích, kam za ním na chvílenku přicházívala. A přece už ji všichni znali a věděli i to, že sem přišla *za ním*, věděli, jak žije i kde bydlí. Peníze od ní nedostávali, ani jim neprokazovala mimořádné služby. Jen jednou o Vánocích přinesla výslužku, pirohy a preclíky, pro celou věznicí. Poznenáhlu se s ní však všichni sblížili, Soňa jim psala dopisy příbuzným a odnášela je na poštu. Jejich příbuzní, přijíždějící do města, k ní nosili věci, ba i peníze, které jim přivezli. Jejich ženy i milenky ji znaly a chodily za ní. A když přišla za Raskolnikovem na pracoviště nebo potkala skupinu trestanců jdoucích do práce, všichni smekali čepice a zdravili ji. „Drahá Sofjo Semjonovno, ty naše milá ochránkyně!“ říkali drsní galejníci té malé útlouké bytůstce. Usmívala se na ně. Líbila se jim i její chůze, všichni se za ní ohlíželi, dívali se, jak jde, a chválili ji, vychvalovali ji dokonce za to, že je tak maličká, prostě už nevěděli, za co všechno ji pochválit. Chodili se k ní i léčit.

Raskolnikov proležel v nemocnici celý konec půstu a celé Velikonoce. Když se uzdravoval, rozpomínal se na to, o čem třeštil v horečkách. Byl posedlý chorobnou vidinou, že celý svět je odsouzen k zániku na jakousi strašlivou, neslýchanou a nevídanou morovou ránu, která se valí z nitra Asie na Evropu. Všichni byli odsouzeni k jisté smrti, kromě hrstky vyvolených. Objevily se jakési nové mikroskopické trichiny, napadající lidské organismy. Ve skutečnosti to však byli duchové obdaření rozumem a vůlí. Lidé, kteří jimi byli napadeni, dostávali okamžitě záchvaty zuřivosti a šílenství. Avšak dosud nikdy se lidé nepokládali za tak rozumné, nikdy si nebyli tak jisti svou pravdou, jako se to zdálo nakaženým. Nikdy se jim nezdály jejich soudy, jejich vědecké závěry, jejich víra i mravní zásady tak neotřesitelné. Nákaze a šílenství podléhaly celé osady, celá města a celé národy. Všichni byli pobouřeni a nechápali jeden druhého, každý byl přesvědčen, že jedině on má pravdu, a trápil se při pohledu na ostatní, bil se do prsou, plakal a lomil rukama. Lidé nevěděli, koho a jak soudit, nemohli se dohodnout, co mají pokládat za zlo a co za dobro. Nevěděli, koho vinit a koho hájit. V nějakém nesmyslném vzteku se navzájem vraždili. Táhl proti sobě v celých armádách, ale armády se už za pochodu znesvařovaly a rozpadaly, vojáci na sebe útočili, bodali se a vraždili, kousali se a jedli navzájem. Ve městech vyzváněly celý den zvony na poplach a svolávaly lidi, ale nikdo nevěděl, kdo koho kam svolává, a všichni byli vyděšení. Byla ochromena i nejjednodušší řemesla, protože každý navrhoval své myšlenky a svá zlepšení a lidé se nemohli dohodnout; bylo ochromeno i zemědělství. Leckde lidé utvořili skupinu, dohodli se na něčem a přísahali si, že se nerozejdou, ale vzápětí už dělali něco docela jiného, než právě sami chtěli, obviňovali se navzájem, rvali se a vraždili. Vypukaly požáry, šířil se hladomor. Všecko podléhalo zkáze. Epidemie sílila a šířila se dál a dál. Zachránit se mohlo jen několik lidí na celém světě, několik čistých a vyvolených, kteří byli předurčeni, aby založili nový lidský rod a nový život, aby obnovili

a očistili zemi, ale nikdo ty lidi nikde neviděl, nikdo neslyšel jejich řeč ani hlas.

Raskolnikova trýznilo, že ty nesmyslné vidiny tak tísnivě a mučivě ulpěly v jeho vzpomínkách, že dojmy z těch horečnatých snů jsou tak trvalé. Byl už druhý týden po Velikonocích, teplé a slunné jarní dni; ve vězeňském oddělení otevřeli okna (zamřížovaná, pod nimiž přecházela stráž). Soňa ho za celou dobu nemoci směla v nemocnici navštívit jen dvakrát, protože pokaždé bylo nutno žádat o povolení, a to bylo obtížné. Často však přicházela na nemocniční dvůr pod okno, zejména večer, mnohdy jen tak, aby chvíli postála na dvoře a alespoň z dálky se podívala k oknům pokoje. Jednou kvečer Raskolnikov usnul; když se probudil, náhodou přistoupil k oknu a znenadání spatřil v dálce u nemocniční brány Soňu, která tam stojí, jako by na cosi čekala. Náhle ho bůhvíproč bodlo u srdce, zachvěl se a kvapně couvl od okna. Příští den Soňa nepřišla, následující také ne; uvědomil si, že na ni čeká s rozechvěním. Konečně byl z nemocnice propuštěn. Když se vrátil do vězení, dověděl se od spoluvězňů, že Soňa onemocněla, že musí ležet a nevychází.

Velmi ho to zneklidnilo a snažil se zjistit něco bližšího. Brzy se dověděl, že její nemoc není vážná. A když se Soňa doslechla, jak se mu po ní stýská a jakou o ni má starost, poslala mu tužkou psaný lístek, v němž mu sdělovala, že už jí je mnohem lépe, že to bylo jen nicotné nachlazení a že za ním opět co nevidět přijde do práce. Když ten lístek četl, rozbušilo se mu bolestně srdce.

Opět byl slunný teplý den. Časně ráno, asi o šesté, odešel do práce na břeh řeky, kde v dřevěném baráku vypalovali v peci a drtili alabastr. Odešli tam pracovat jen tři. Jeden vězeň se pak vrátil s dozorcem do pevnosti pro nějaký nástroj, druhý se pustil do štípání dříví a zatápění pece. Raskolnikov vyšel z dílny až na břeh, usedl na složené klády a zahleděl se na širou, pustou řeku. Z vysokého břehu byl široký rozhled do kraje. Ze vzdáleného druhého břehu zněla sotva slyšitelně píseň. V nedozírné, sluncem zalité stepi se tam jako

nepatrné tečky černaly jurty kočovníků. Tam byla svoboda, tam žili docela jiní lidé, nemající nic společného se zdejšími, tam jako by se zastavil i čas a ještě trvaly doby Abraháma a jeho stád. Raskolnikov seděl strnule, upřeně zahleděný; jeho myšlenky přecházely v snění a meditaci, nemyslel na nic, ale pociťoval zvláštní skličující stesk.

Náhle vedle sebe spatřil Soňu. Neslyšně se přiblížila a usedla vedle něho. Bylo ještě velmi časně, chladný ranní vzduch se ještě neprohřál. Měla na sobě svůj nuzný starý plášť a zelený šátek. Tvář měla po nemoci ještě přepadlou, pobledlou, nezdravou. Přívětivě a radostně se na něj usmála, avšak ruku mu jako obyčejně podala nesměle.

Tak nesměle mu podávala ruku vždy a někdy dokonce vůbec ne, jako by se bála, že ji odstrčí. Přijímal její ruku vždy s jakousi nechutí, vždy ji vítal skoro podrážděně a někdy zarytě mlčel po celou její návštěvu. Někdy se před ním přímo třásla a odcházela nesmírně sklíčená. Tentokrát však zůstaly jejich ruce spojeny. Rychle, ze strany se na ni podíval, neřekl nic a sklopil oči. Byli sami, nikdo je neviděl. Dozorce se právě nedíval.

Sám nevěděl, jak se to stalo, ale náhle jako by ho cosi uchopilo a mrštilo k jejím nohám. Plakal a objímal jí kolena. V první chvíli se hrozně vyděsila a celá zesinala. Vyskočila a zírala na něho, třásla se jako osika. Avšak už vzápětí pochopila všecko. Oči se jí rozzářily nesmírným štěstím; ano, pochopila a už nepochybovala, že ji miluje, že ji nekonečně miluje, že se nakonec dočkala...

Oba chtěli něco říct, ale nemohli. Oči měli plné slz. Oba byli bledí a přepadlí, ale jejich nezdravé a bledé tváře už ozařoval odlesk nové budoucnosti a úplného vzkříšení k novému životu. Vzkřísila je láska, srdce každého z nich bylo nevyčerpatelným pramenem života pro srdce druhého.

Dohodli se, že budou trpělivě čekat. Zbývalo ještě sedm let, sedm let nesnesitelného utrpení, ale i nevýslovného štěstí! Avšak on procitl k novému životu, věděl to a cítil to celou svou bytostí, a ona – ona přece žila jen jeho životem!

Téhož dne večer, už po zavření věznice, ležel Raskolnikov na pryčně a myslel na Soňu. Toho dne měl dokonce dojem, že i jeho spoluvězni, kteří se k němu doposud chovali nepřátelsky, na něho už hledí jinak. Sám na ně mluvil a dostával přívětivé odpovědi. Nyní si to všecko připomínal a shledával to přirozené: teď bude přece všecko docela jiné!

Přemýšlel o ní. Připomněl si, jak ji ustavičně trýznil, jak jí rozdíral srdce, připomněl si její bledou přepadlou tvářičku, ale ty vzpomínky ho teď netrápily, protože věděl, jak velkou láskou jí vynahradí všecko, co vytrpěla.

A co vůbec znamená všecko, všecko to minulé utrpení! Všecko, i jeho zločin i jeho trest a vyhnanství mu nyní, v prvním návalu nadšení, připadaly jako nějaká vnější, zvláštní skutečnost, která se ho ani přímo netýká. Toho večera ostatně nebyl s to o něčem déle a hlouběji přemýšlet, soustředit na něco myšlenky; a sotva by teď byl něco rozumově vyřešil, protože si všecko uvědomoval jen citem. Místo dialektiky začal život a jeho vědomí se tomu muselo přizpůsobit.

Pod polštářem měl evangelium. Bezmyšlenkovitě po něm sáhl. Byla to její knížka, táž, z níž mu předčítala o vzkříšení Lazara. Když nastoupil trest, myslel, že ho bude trápit náboženstvím, že mu bude stále připomínat evangelium a vnucovat knihy. Ale k jeho nesmírnému údivu na to ani jedinkrát nezavedla řeč, ba ani jedinkrát mu nenabídla evangelium. Požádal ji o ně sám krátce před svým onemocněním a Soňa mu knihu mlčky přinesla. Doposud ji však ani neotevřel.

Neotevřel ji ani teď, ale napadlo ho: Copak mohu teď smýšlet jinak než ona? Nebo přinejmenším jinak cítit, o něco jiného usilovat?

I Soňa byla celý den rozrušená a v noci se dokonce znova roz-nemohla. Byla tak šťastná, že se svého štěstí skoro polekala. Sedm let, *pouhých* sedm let! Na prahu štěstí jim oběma v některých chví-

lích připadalo těch sedm let jen jako sedm dní. Raskolnikov si ani neuvědomoval, že mu nový život nepadne do klína zadarmo, že ho ještě bude muset draho zaplatit, vykoupit si ho v budoucnu velkou statečností... Ale to už je začátek nové historie, historie poznenáhlého obrozování člověka, poznenáhlého přerodu, poznenáhlého přechodu z jednoho světa do druhého, seznamování s novou, doposud úplně neznámou skutečností. Historie, jež by se mohla stát tématem nového příběhu – náš nynější příběh však skončil.

1866